

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Милеса Д. Стефановић-Бановић

**БЕСЕДЕ, СЛОВА И ПОУКЕ НА
БЛАГОВЕСТИ У ПРЕВОДУ И ПРЕРАДИ
ГАВРИЛА СТЕФАНОВИЋА ВЕНЦЛОВИЋА**

докторска дисертација

Београд, 2015.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Milesa D. Stefanović-Banović

**ORATIONS, SERMONS AND MORALITIES
ON THE FEAST OF THE ANNUNCIATION,
AS TRANSLATED AND ADAPTED BY
GAVRIL STEFANOVIĆ VENCLOVIĆ**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2015

БЕЛГРАДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФИЛОЛОГИИ

Милеса Д. Стефанович-Банович

**ПРОПОВЕДИ, СЛОВА И ПОУЧЕНИЯ НА
ПРАЗДНИК БЛАГОВЕЩЕНИЯ
В ПЕРЕВОДЕ И АДАПТАЦИИ ГАВРИЛА
СТЕФАНОВИЧА ВЕНЦЛОВИЧА**

докторская диссертация

Белград, 2015

Ментор

проф. др Томислав Јовановић
Филолошки факултет, Универзитет у Београду

Чланови комисије

проф. др Томислав Јовановић, ментор
Филолошки факултет, Универзитет у Београду

проф. др Љиљана Јухас-Георгиевска
Филолошки Факултет, Универзитет у Београду

проф. др Светлана Томин
Филозофски Факултет, Универзитет у Новом Саду

Датум одбране

Захвалност

Велику захвалност за неизмерну помоћ, стрпљење и подршку дугујем ментору, проф. др Томиславу Јовановићу.

Несебичну и драгоцену помоћ при изради ове дисертације пружили су ми уважене колеге и драги пријатељи:

проф. др Драгана Радојичић и Етнографски институт САНУ
мр Миленко Панић
проф. др Димитрије Е. Стефановић
мр Драгица Тадић-Папаниколау
Коста Вуковић
Раде Бановић
Ђоко Перовић

Дубоко сам захвална родитељима, Димитрију и Мирјани, на свему што су за мене учинили.

Неизрециву захвалност дугујем свом супругу Мићу за љубав, разумевање, стрпљење и подршку.

Сентандреји и Сентандрејцима

Беседе, слова и поуке на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића

Резиме

Гаврил Стефановић Венцловић, јеромонах, вредни писар и надахнути беседник из прве половине XVIII века, својим радом обележио је једно од кључних раздобља у историји српске културе.

Међу противречностима које обележавају његов живот и дело, једна од најуочљивијих је несразмера између неколико хиљада руком писаних страница које је за собом оставио и штурих, неповезаних и непотпуних података о његовом животу. Најчешће се претпоставља да је живео од 1680. до 1749. године. Сматра се да је током Велике сеобе 1690. године прешао у Сентандреју, где је у преписивачкој школи при капели Св. Луке био ученик калуђера Кипријана Рачанина, из манастира Рача крај Дрине, једног од последњих расадника српске писмености. Након школовања служио је на парохијама по српским насељима у Горњем Подунављу, у Сентандреји, Ђуру, Коморану и Острогону. Често је мењао пребивалиште, а записано је да је 1739. године дошао у Коморан као „славни проповедник из Сентандреје”.

У првом периоду његовог рада настале су богослужбене књиге писане на српскословенском језику. Наша тема тиче се другог периода у Венцловићевом стварању и односи се на дела која су писана на народном, односно, његовим речима, „на простом српском“ језику. Међу њима се налазе беседе, слова и поуке, углавном намењене читању на богослужењу.

Гаврил је црквенословенске беседе, у настојању да допре до својих слушалаца, преносио на израз који је њима био много разумљивији. Превод, иако најчешће веран, некада је веома слободан. Поред тога, на местима која су представљала апстрактније појмове и сложенија расуђивања, изворни текст је допуњавао својим објашњењима. Некада су Венцловићеве допуне кратке, у виду неколико речи које додаје или прерађује, некада су то дужи сегменти, а није

реткост ни да се потпуно одвоје од основне теме као мање или више независне ауторске целине.

У раду се бавимо беседама на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића које се налазе у рукописној књизи *Слова изабрана*, завршеној 1743. године. Овај рукопис данас се чува у Архиву САНУ под бројем 137 (101). Нашу грађу чини тринаест беседа: два слова Јована Златоустог, слова Јована Дамаскина и Максима Исповедника, пет слова Лазара Барановича, два Јоаникија Гаљатовског, тлкованије, поученије и пролог на Благовести.

Преглед досадашњих истраживања о Гавриловом делу показује разноврсност тема које су обрађиване: испитивано је његово порекло, настојало се да се употпуни његова биографија, анализирани су језик и правопис, сагледаване одлике стила, трагано за изворима. Чини се, међутим, да је овом последњем посвећено сразмерно мало истраживачке пажње.

Стога смо као методолошки оквир овог истраживања одабрали компаративни поступак, који смо поделили у две фазе. У првој, поређењем Венцловићевих текстова са доступном грађом, трагали смо за текстовима за које је најизгледније да су могли бити његови извори.

Одредивши предлошке Венцловићевих беседа одвојили смо дословно пренесене делове изворних текстова од оних који представљају Гаврилове допуне и прераде. Беседе смо приредили посебно означавајући разлике у односу на идентификоване изворе. Обележили смо места која су верно пренесена на српски језик, места која су слободније преведена или парафразирани и она која немају паралелу у изворном тексту.

Након што смо издвојили сегменте који су извесно оригинално Венцловићеви, анализирали смо одлике његовог правописа, језика, стила и преводилачког поступка и размотрили основне теме које су присутне у његовим допунама.

Особине Венцловићевог говора посматрали смо у односу на оне које су већ идентификоване у досадашњој литератури. Сагледали смо основне одлике

правописа, навели њихову учесталост и подвукли типичне карактеристике. Поређењем одабраних беседа са идентификованим изворима, настојали смо да издвојимо и укажемо на типичне поступке приликом преношења и прерађивања црквенословенских предложака. Посматрали смо одлике његове лексике и стила и анализирали употребу народних израза, односно црквенословенизама и позајмљеница. Препознали смо неколико основних тематских категорија у које се могу сврстати допуне и прераде предлошка. На овај начин желели смо да, колико је то могуће, проникнемо у Венцловићев поглед на свет, као и да истражимо у којем смеру су ишла његова настојања на просвећивању пастве.

Циљ рада био је да се пре свега филолошком анализом рукописног материјала, који до сада није у већој мери проучаван, покаже Венцловићева књижевна и језичка даровитост у приближавању сложене богословске садржине постојећих дела хришћанског наслеђа недовољно образованом народу. Успутно, његова дела смо посматрали и као сведочанство о духу времена и друштвеном контексту одвијања сеоба српског народа. На крају дисертације налазе се приређени текстови Венцловићевих беседа на Благовести.

Кључне речи: Гаврил Стефановић Венцловић, Благовести, беседе, извори, преводилачки поступак, приређени текстови

Научна област: филологија

Ужа научна област: наука о књижевности

УДК:

Orations, Sermons and Moralities on the Feast of the Annunciation, as Translated and Adapted by Gavril Stefanović Venclović

Summary

Gavril Stefanović Venclović, hieromonk, diligent scribe, and inspired orator from the first half of the XVIII century, marked one of the most significant periods in the history of Serbian culture.

Amongst the many contradictions that characterize his life and oeuvre, the most notable one is the disproportion between the several thousands of hand-written pages he left behind, and the sparse, unconnected and incomplete data on his life. It is usually assumed that he lived between 1680 and 1749, and supposedly moved to Szentendre during the Great Migration of 1690. There, he studied at the chapel of St. Luke, under the tutelage of the monk Kiprijan Račanin of the Rača Monastery by the Drina – one of the last nurseries of Serbian literacy. Upon completing his education, he served in parishes across the Serbian settlements in the upper Danube area: Szentendre, Győr, Komárom and Esztergom. He changed his residence frequently, and upon his arrival to Komárom in 1739, he was heralded as “the famous preacher from Szentendre”.

The first period of his creation saw the liturgical books in the Serbian-Slavonic language. Our topic addresses the second period of Venclović’s creation and relates to the works written in the vernacular – in his own words, “the simple Serbian” language. They include orations, sermons and moralities, mainly intended for reading during the divine service.

In an effort to reach his listeners, Gavril translated the Church-Slavonic orations to much more understandable expressions. Although mostly faithful, these translations were occasionally very liberal. In addition, he supplemented the abstract concepts and complex reasoning from the original text with his own explanations. In some cases, Venclović’s amendments are as short as a few words he adds or adapts; in the others,

they are longer segments, which not infrequently digress from the main theme and act as more or less independent authored entities.

This thesis specifically deals with the orations on the Feast of the Annunciation, as translated and adapted by Gavril Stefanović Venclović, in the manuscript book *Slova izabrana (The Selected Sermons)*, completed in 1743. The manuscript is kept in the SASA Archives, number 137 (101). Our research corpus consists of thirteen orations: two sermons of John Chrysostom, sermons of John of Damascus and Maximus the Confessor, five sermons of Lazar Baranovich, an exegesis, a morality and the Annunciation menologion.

An overview of previous research on Gavril's work shows the diversity of the topics discussed: his origins were investigated, attempts made to complete his biography, his language and orthography analysed, characteristics of his style recognized, his sources tracked. It would seem, however, that relatively little attention has been devoted to the latter.

Therefore, as a methodological framework of this research, we chose the comparative method, which we divided into two phases. In the first phase, by comparing Venclović's texts with the available material, we searched for the texts most likely to be his sources.

After determining the sources of Venclović's sermons, we separated the literally translated parts of the original texts from Gavril's amendments and adaptations. Further, we edited the sermons by marking the differences to the identified sources. We differentiated between the faithfully translated segments into the Serbian language and the freely translated or paraphrased ones, as well as the ones that had no parallel in the original text.

Having ascertained the original Venclović's segments, we then analysed the characteristics of his orthography, language, style and translation, and discussed the main topics present in his amendments.

The properties of Venclović's speech were observed and related to those already identified in the literature. We perceived the main features of his orthography, stated

their frequency, and underlined its typical characteristics. By comparing the selected sermons with their identified sources, we tried to single out and emphasize the typical methods that characterized the translation and adaptation of Church-Slavonic sources. We observed the properties of his lexicon and style, and analysed the use of folk expressions, the Church-Slavonic words and loanwords. In terms of possible classification of Venclović's amendments and adaptations, several principal thematic categories emerged. This has afforded us the opportunity to comprehend, as much as possible, Venclović's worldview and to investigate the direction of his efforts on enlightening the flock.

Primarily through a philological analysis of the manuscript (which, up to now, had not been studied in great depth), the objective of the thesis was to show Venclović's literary and linguistic talent in bringing the complex theological content of the contemporary Christian work to uneducated people. Incidentally, we regarded his oeuvre as a testimony on the spirit of time and the social context during the Serbian people's migrations. The edited texts of Venclović's sermons on the Annunciation are available in the appendix of the dissertation.

Keywords: Gavril Stefanović Venclović, Annunciation, sermons, sources, translation method, prepared texts

Scientific field: philology

Specific scientific field: literary studies

UDK:

Садржај

1. Увод	1
2. О животу и раду Гаврила Стефановића Венцловића	8
2.1. Кроз биографију	8
2.2. О образовању	11
2.3. Живот међу парохијанима	13
2.4. Књижевни рад	20
2.5. Извори и узори	25
2.6. Одједи Венцловићевог књижевног рада	26
2.7. Дилеме о Венцловићевом стваралаштву	27
3. Беседе на Благовести	31
3.1. О празнику Благовести	31
3.2. Претходни беседници који су писали беседе на Благовести	32
3.3. Венцловићеви узори и <i>Беседе на Благовести</i>	39
4. Језик и правопис	73
4.1. Археографски опис	75
4.2. Словни састав рукописа	75
4.3. Лигатуре и натписана слова	76
4.4. Састављено писање речи	77
4.5. Скраћенице	77
4.6. Писање бројева	79
4.7. Велико слово	79
4.8. Интерпункција	80
4.9. Писање и изговор грчких слова	81
4.10. Самогласници	85
4.11. Сугласници	105
5. Преводилачки поступак	122
5.1. Венцловићева проширења приликом превођења	126
5.2. Изостављање сегмената изворног текста при превођењу	139
5.3. Преводилачки поступак	142
5.4. Синонимични низови	153

5.5. Прераде цитата из Светог писма и химнографије.....	157
5.6. Преношење црквенословенских сегмената и мешање језика.....	161
6. Стилско-језичке одлике <i>Беседа на Благовести</i>	171
6.1. Лексика Венцловићевих беседа.....	173
6.2. Стилске фигуре у Венцловићевим беседама.....	185
7. Типологија Венцловићевих интервенција.....	223
7.1. Празничне теме.....	224
7.2. Теолошке теме.....	225
7.3. Библијске теме.....	227
7.4. Полемичке теме.....	230
7.5. Морализаторске и поучне теме.....	231
7.6. Однос према молитви.....	234
7.7. Допуне у беседама Јоаникија Гаљатовског и Јована Дамаскина.....	238
8. Закључак.....	246
9. Начела приређивања текста.....	258
Библиографија.....	260
Рукописна грађа.....	260
Електронски извори и грађа.....	260
Литература.....	261
Прилог А: Приређени текстови <i>Беседа на Благовести</i>	270
Прилог Б: Илустрације.....	375
Биографија.....	392
Прилог 1: Изјава о ауторству.....	394
Прилог 2: Изјава о истоветности штампане и електронске верзије тезе.....	
Прилог 3: Изјава о коришћењу.....	

1. Увод

Гаврил Стефановић Венцловић, јеромонах, вредни писар и надахнути беседник из прве половине XVIII века, својим радом обележио је једно од преломних раздобља у историји српске културе.

Подаци који су нам познати о његовом пореклу и животу веома су штурни, непотпуни и неповезани. Најчешће се претпоставља да је живео од 1680. до 1749. године. Сматра се да је током Велике сеобе 1690. године прешао у Сентандреју, где је у преписивачкој школи при капели Св. Луке био ученик калуђера Кипријана Рачанина, из манастира Рача крај Дрине, једног од последњих расадника српске писмености. Након школовања служио је на парохијама по српским насељима у Горњем Подунављу, у Сентандреји, Ђуру, Коморану и Острогону. Често је мењао пребивалиште, а радио је, како сам каже „без мјеста в чуждих домјех, из чуждих књиг в оскуденији телесних потреб“. Записано је да је 1739. године дошао у Коморан као „славни проповедник из Сентандреје“.

Велика је несразмера између података које имамо о Гаврилу Венцловићу и многобројних рукописних књига које је за собом оставио. Гаврил је исписао око 20 000 страна, од чега око 9 000 на језичком изразу са народном основом, како је сам наводио „србско простим језиком“, „простим људем на разумност“ и „на службу сељаном некњижевним“.

У времену у којем је живео, времену сеоба, многих ратова, болести, недаћа и опште неизвесности, Венцловићево огромно дело представљало је подвиг за себе. Ипак, Гаврилова заслуга далеко превазилази број страна исписаних његовом руком – овај неуморни јеромонах упорно и искрено је радио на просвећивању своје пастве. Пола века пре Доситеја Обрадовића, у Венцловићевим беседама срећемо просветитељске идеје. Иако знатно скромнијег образовања од Доситеја, Венцловић је био свестан значаја просвећивања. Између осталог, критиковао је непримерено понашање свештенства, наглашавао да је међуљудска помоћ важнија од „празног богомољства“, указивао је на трагичне последице незнања и примитивизма у народу, нападао ружне обичаје, кудио бахатост „богатица“,

истицао значај сељака, залагао се за лично достојанство изнад племићких привилегија, па чак и, далеко испред свог времена, говорио о неравноправности жена.

У настојању да допре до својих слушалаца, Гаврил је црквенословенске беседе преносио на израз који им је био много разумљивији. Превод, иако најчешће веран, некада је веома слободан. Међу хиљадама страна рукописа налази се расуто и мноштво цитата из Светог писма. Иако није настао са том намером, Гаврилов превод се може сврстати међу прве покушаје превођења Библије на српски народни језик.

Поред тога, на местима која су представљала апстрактније појмове и сложенија расуђивања, изворни текст је проширивао својим објашњењима. Некада су Венцловићеве интервенције кратке, у виду неколико речи које додаје или прерађује, некада представљају дуже сегменте, а није реткост ни да се потпуно одвоје од основне теме и чине мање или више независне ауторске целине.

Венцловић је, поред књижевног, дао незанемарљив допринос и на пољу правописа. Много пре Вукове реформе, он је користио засебне графеме за гласове *ћ*, *ђ* и *џ*. Неки аутори наводе да је и за гласове *љ* и *њ* увео посебне знакове.

Постоје различита мишљења о значају његовог књижевног рада. Једни Гаврила сматрају вредним преписивачем, који се трудом знатно издигао изнад своје средине, али чије књижевно стваралаштво не превазилази домет преноса са црквенословенског на народни језик. Други, пак, у њему виде изузетно плодног изворног аутора беседа, стихова, сакупљача пословица, па чак и творца прве српске драме. Трећи постављају питање оригиналности, односно потребе да се пре доношења суда о Венцловићу одреди критеријум према којем би се оцењивала оригиналност његовог дела. Сматрају да би се при томе морала имати у виду и чињеница да је Гаврилово образовање почивало на средњовековној књижевности, у којој су схватање и однос према оригиналности били знатно другачији од савремених.

Подељени су и ставови теоретичара књижевности око тога којој књижевној епохи припада Венцловић. Поједини га виде као писца са којим се завршава средњовековна књижевност, други као првог писца нове српске књижевности, а неки сматрају да делимично припада обема епохама, односно да се не може сврстати искључиво нити у једну од њих.

Први аутор који је писао о Венцловићу био је Гаврило Витковић, који је 70-тих година XIX века започео вишегодишњу акцију прикупљања српских старина по Аустроугарској и њиховог преношења у Србију. Међу њима се налазила и већина данас познатих Гаврилових рукописа. Тихомир Остојић је писао о Венцловићу у својој монографији о српској књижевности из 1905, а један од најзначајнијих и најчешће цитираних радова написао је Владан Јовановић 1911. године. У наредних неколико деценија објављено је свега неколико радова, до појаве монографије Милорада Павића 1972. године. Ова студија, у многоме оспоравана, освежила је интересовање истраживача за Венцловићево дело. Међу најчешће цитираним ауторима који су оспоравали Павићеве наводе су Ђорђе Трифуновић и Јован Деретић. Они су у својим радовима из исте године (1972) навели низ аргумената против Павићеве квалификације Венцловића и његовог књижевног дела, који се заснивају на чињеници да је Павић некритички све текстове третирао као Гаврилове ауторске, без много освртања на његове изворе. У новије време, Павле Ивић (1997) је Венцловићев говор окарактерисао као сремски и у складу са тим претпоставио његово порекло, а Александар Албијанић (1982, 1987) описао најмаркантније одлике Гавриловог језика. Подробнијим поређењем рукописа са могућим предлошцима бавила се Челица Миловановић (1981, 1982). Љупка Васиљев је 1996. године *Буквар из 1717*, који се раније приписивао Кипријану Рачанину, идентификовала као Венцловићев, што су каснијом студијом потврдили и Томислав Јовановић и Димитрије Стефановић (2013).

Овај кратак преглед аутора који су се на различите начине бавили делом Гаврила Стефановића Венцловића свакако није свеобухватан, већ има за циљ да укаже на неке од радова на које смо се најчешће позивали током бављења овом темом.

Преглед досадашњих истраживања Гавриловог дела показује разноврсност тема које су обрађиване: испитивано је његово порекло, настојало се да се употпуни његова биографија, анализирани су језик и правопис, сагледаване одлике стила, трагано за изворима. Чини се, међутим, да је овом последњем посвећено сразмерно мало истраживачке пажње. Свега неколико аутора настојало је да идентификује могуће Венцловићеве предлошке и издвоји његов изворни текст, тј. онај за који не постоји паралела у идентификованом предлошку. Владан Јовановић се у свом раду из 1911, *О језику Гаврила Стефановића Венцловића*, бавио поређењем Венцловићеве прераде зборника *Мач духовни* са изворним текстом украјинског беседника Лазара Барановича. Челица Миловановић је у своја два рада, *О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића* (I и II) из 1981. и 1982. године, упоредила поједине Венцловићеве преводе са могућим предлошцима. Констатовала је да грчки извори нису могли бити Гаврилови предлошци, већ да су до њега дошли највероватније путем рускословенских зборника. У раду *О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о Светој Петки* из 2002. Димитрије Стефановић идентификовао је један Венцловићев предлошак, са којим је упоредио Гаврилову прераду.

Поред наведених, нисмо пронашли друге радове који су се бавили утврђивањем и поређењем Венцловићевог текста са изворима. Оваква анализа је, међутим, неопходна за јасније и потпуније сагледавање дела овог заслужног писара. Поред тога, издвајање његових оригиналних сегмената има значаја и у ширем контексту. Чињеница да су његове беседе биле намењене читању народу у цркви упућује на то да би се у Гавриловим проповедима могла наћи ретка и драгоцену етнографска и културолошка грађа.

Стога смо као методолошки оквир овог истраживања одабрали компаративни поступак, који смо поделили у две фазе. У првој, поређењем Венцловићевих беседа са доступном грађом, трагали смо за текстовима за које је најизгледније да су могли бити његови извори. Затим, поређењем са идентификованим предлошцима покушали смо да сагледамо основне одлике Венцловићевог књижевног стварања. Настојали смо да, колико је год то могуће,

јасно раздвојимо и обележимо места која су верно пренесена на народни језик, места која су слободније преведена или парафразирани и она која немају паралелу у изворном тексту.

Пошто најчешће није било могуће поуздано утврдити Гаврилов директан предложак, поређења смо вршили са текстолошки истим или веома сличним текстовима из доступних словенских зборника.

Тема нашег истраживања су беседе на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића, које се налазе у рукописној књизи *Слова изабрана*, завршеној 1743. године. Овај зборник данас се чува у Архиву САНУ под бројем 137 (101). Нашу грађу чини тринаест беседа, које се налазе на странама 591б–727а: два слова Јована Златоустог, слова Јована Дамаскина и Максима Исповедника, пет слова Лазара Барановича, два Јоаникија Гаљатовског, тлкованије, поученије и пролог на Благовести.

Одлике Гавриловог правописа и језика посматрали смо на свих тринаест беседа, док смо анализу преводилачког поступка и лексике, као и стилску и тематску анализу спровели на девет одабраних беседа.

Рад смо поделили на шест поглавља у којима смо из различитих углова посматрали Венцловићево дело. С обзиром на то да су нам о његовом животу познате само ретке и непотпуне чињенице, у другом поглављу, након уводних разматрања, настојали смо да прикупимо биографске податке и претпоставке о Гавриловом животу из досадашње литературе. Затим смо дали детаљнији преглед његовог књижевног стварања, као и основних дилема теоретичара књижевности у вези са Венцловићевим делом. Сматрамо да је за сагледавање значаја рада овог вредног писара и надахнутог проповедника неопходно имати у виду и шири контекст, те смо у наставку приложили преглед оновремених историјских и друштвених околности. Вредност Венцловићевог просветитељског труда посебно се истиче када се посматра у односу на културни, образовни и духовни миље његове пастве. Због тога смо настојали да, користећи управо Гаврилова сведочења, направимо увид у његов живот међу парохијанима.

С обзиром на то да смо за грађу одабрали беседе на Благовести, у трећем поглављу најпре смо изнели краћи преглед порекла и историје обележавања овог празника. Затим смо истражили како су се кроз векове развијале беседе на Благовести, од изворне приповести из Светог писма, преко слова светих отаца, до Венцловићевих извора. Бавили смо се и идентификацијом његових предложака, разматрајући изворе из којих је наш проповедник највероватније преузео беседе на Благовести исписане у зборнику *Слова изабрана*.

У четвртном поглављу анализирали смо одлике језика и правописа. Особине Венцловићевог говора посматрали смо у односу на оне које су већ идентификоване у досадашњој литератури. Ортографију смо испитали на свих тринаест одабраних текстова. Сагледали смо основне одлике правописа, навели њихову учесталост и подвукли типичне карактеристике.

Гавриловим преводачким поступком бавили смо се у петом поглављу. Поређењем одабраних девет беседа са изворима идентификованим у трећем поглављу настојали смо да издвојимо и укажемо на типичне поступке приликом прерађивања предложака – преношење текста у изворном облику, верно превођење на народни језик, као и уношење краћих или дужих сегмената који немају паралеле у предлошку и представљају оригиналне Венцловићеве творевине.

Раздвојивши текст који извесно није изворно Венцловићев од онога који је у мањој или већој мери представља његово оригинално стварање, у наредном, шестом поглављу посматрали смо одлике лексике и стила. Анализирали смо употребу народних израза, као и црквенословенизама и позајмљеница. Покушали смо да установимо које стилске фигуре, колико често и у којој функцији користи Гаврил. Обратили смо пажњу и на то како оне стоје у односу на текст предлошка и у којој мери се на њега ослањају.

У последњем, седмом поглављу, бавили смо се типологијом већих сегмената оригиналног Венцловићевог текста. Препознали смо неколико основних тематских категорија у које се могу сврстати допуне и прераде предлошка. На овај начин желели смо да, колико је то могуће, проникнемо у

Венцловићев поглед на свет, као и да истражимо у ком смеру су ишла његова настојања на просвећивању пастве.

Овом раду прилажемо и приређене текстове које смо користили, а који, надамо се, могу бити од користи у даљим истраживањима. У првом прилогу налази се изворни текст *Беседа на Благовести*, рашчитан у складу са начелима која су дата у истом прилогу. У приређеном тексту обележене су Гаврилове допуне и прераде, при чему смо користили различите ознаке за сегменте на црквенословенском, делове који представљају слободније преводе или парафразе и за оне који су изворно Венцловићеви. Други прилог садржи палеографски албум са одабраним карактеристичним и занимљивим страницама.

На крају овог осврта желели бисмо да укажемо на два термилошка решења која смо користили у раду. Венцловићев зборник *Слова изабрана* садржи жанровски различите текстове који су типиком предвиђени за читање на празник Благовести и имају одређено место у богослужбеном поретку. Међу њима је највише слова, али су ту и тлкованије, поученије и пролог. С обзиром на то да су сви ови текстови намењени читању у цркви, као заједничко име за све њих користимо термин *беседе*. Исто тако, за беседе које смо анализирали користили смо назив *Беседе на Благовести*, будући да се ради о тематској целини зборника.

2. О животу и раду Гаврила Стефановића Венцловића

2.1. Кроз биографију

Међу противречностима које обележавају живот и дело Гаврила Стефановића Венцловића, једна од најоучљивијих је несразмера између неколико хиљада руком писаних страна које је за собом оставио и штурих, неповезаних и непотпуних података о његовом животу.

Претпоставља се да је Гаврил Стефановић Венцловић рођен око 1680. године (Павић 1972: 7), „родом... од сирмиски стран“, како сам наводи у једном запису (Поповић, Богдановић 1956: 233). Иако је у средњем веку Срем обухватао и већи део северозападне Србије, све до Колубаре, анализа Венцловићевог говора упућује на то да је могао бити родом из Срема у данашњим границама (Ивић 1997: 100). Како сам бележи, он је био „син Стефанов“, а презиме Венцловић је додао као превод патронима (грч. *στέφανος* – венац).¹ На основу овог облика презимена, Јован Скерлић сматра да је Гаврил био пољског порекла, као и да је преводио са пољског. Ова теза је, међутим, оповргнута од стране других аутора, између осталог због тога што је Гаврил писао лепим народним језиком, који би тешко могао бити језик неког странца (Радојчић 1931: 316).

У Угарску је највероватније дошао у току Велике сеобе (Поповић, Богдановић 1956: 233). Међу избеглима су тада били и монаси подрињског манастира Раче, којима је 1697. патријарх доделио опустели манастир Беочин на Фрушкој Гори. Венцловић се на једном месту својој пастви обраћа са „браћо Дрињани“, па постоје и непотврђена мишљења да је једно време могао боравити са Рачанима у овом манастиру (Милеуснић 1997: 54). Извеснији је податак да је образовање за свештеника стицао у преписивачкој школи при капели Св. Луке у Сентандреји, негде у току прве деценије XVIII века. Школу је водио Кипријан Рачанин, што и сам Венцловић на неколико места са поносом истиче (Павић 1972: 10–12). Према једном каснијем Венцловићевом запису, он је у Сентандреји постао

¹ Превођење имена Стефан није усамљен случај, а таквих примера има и пре Венцловића (Радојчић 1931: 316).

„от храма светого апостола евангелиста Луки пострижник“ (Павић 1972: 16), али није јасно када.

Године 1711. у Ђуру се помиње неки свештеник Гаврило, а 1715. у Острогону (Поповић, Богдановић 1956: 233). Један од најстаријих сачуваних Венцловићевих аутографа је писмо које је у име ђурског „обрштера“ Петра Јенеја писао митрополиту Вићентију Поповићу, а у којем се сам писар потписује као „поп Гаврил“. Према непоузданим подацима,² ово писмо датира из 1715. године (Младеновић 1964: 134). Међутим, мало је вероватно да је Венцловић пре 1717. постао свештеник, јер се у *Минеју за август*, завршеном те године, потписао као мали дјаконъ Гавриилъ (Синдик, Гроздановић-Пајић и Мано-Зиси 1991: 121). Судаћи према запису из *Минеја за март и април*, за који је утврђено да је настао између 1717. и 1720, Венцловић је постао јеромонах негде у том периоду: писа попъ Гаврилъ ер'монахъ на по(л)зв д(с)шн и телв (Синдик, Гроздановић-Пајић и Мано-Зиси 1991: 116).

Након тога, о јеромонаху Гаврилу нема података све до 1726, када је митрополит Мојсије Петровић у свом дневнику забележио да је „добро да је (архимандрит Исаија Антоновић) попа Гаврила у Коморан вратио“ (Поповић, Богдановић 1956: 234). Међутим, већ 1. јула исте године Венцловића је у Коморану заменио неки „поп Рафајло“, а Гаврил је „лепо исплаћен“ и послат митрополиту, највероватније у Будим (Павић 1972: 17).

Наредних шест година о Венцловићу се не зна ништа, све до 1732, када је био ђурски парох. Следеће године је био у Коморану, а наредне (1734) опет у Ђуру, где је мењао преминулог свештеника (Поповић, Богдановић 1956: 234). Протокол ђурске цркве вођен је истом руком од 1734. до 1746, а из 1735. датира запис „крсти јего поп Гаврил“, који неки аутори приписују Венцловићу, упркос томе што се он најчешће потписивао као „јеромонах“ (Ковијанић 1953: 164). Исте године је и у протоколу коморанске цркве забележено да је крстио једно дете (Павић 1972: 18). Претпоставља се да је 1736. године био капелан у Ђуру, 1737. и 1738. на парохији у Сентандреји, а 1739. и 1740. у Коморану (Поповић,

² Писмо је датирано само даном и месецом. Годину 1715. наводи Радослав Грујић, у чијој оставштини је писмо пронађено.

Богдановић 1956: 234). У Коморан је дошао већ као „славни проповедник из Сентандреје“ (Ковијанић 1953: 164) и ту је, како претпоставља М. Павић, држао проповеди на Божић, Сретење, Ускрс и Благовести. Исте године, 1739, Венцловић је забележио да се налази „близу Беча“, у Ђуру (Павић 1972: 18).

Већину живота Венцловић је провео, како сам каже „без места, в чуждих домјех, из чуждих књиг в оскуденији телесних потреб“. Често је преписивао из више књига истовремено: „Започех из три књиге в једно поученије синаксарско списивати; а из тужди књига двоструко преписујушти зјело ми дангубно...“ Неретко се жалио да пише у брзини, радио је много и брзо, а вероватно је преписивањем и продајом књига сам себе издржавао. Његов запис из Ђура умногоме одсликава општу неизвесност, тескобу и немаштину у којој је живео: „у својој нужди, или недоскупи, бављу се, у чатању и писму, које и в немоштех прехожду сујетно ми дни и љета“ (Поповић, Богдановић 1956: 236, 239).

О себи пише да је „настран“ (саможив) и да није за манастир, јер „зна како је тамо“ и наставља: „Исто моја невоља нуди ме тамо ити зашто имам напаст от бјеса отдавно, а не мање, него више се појављује, те ми ваља цјелбе тражити“. Чак и када би се усудио да оде у неки манастир, каже да не би имао где да се врати јер нема „свога особитог пристанка, но всјуду чуждеје“ (Поповић, Богдановић 1956: 239).

Године 1743. записао је да је „в глубоцеј старости“, „омалакасао и очи ми врло изнемажу, слабо видим“. Сматра се да је тада имао око 60 година и да се налазио у некој врсти депресије, уморан од сукоба са паством, борбом са католицима и „много чатања и писанија“. У писму епископу се исповеда: „Пустиним же живот блажен јест и божеставним желанијем воскриљајуштим се апосреде млв и пиштеј житејских. И ја тако живушт от моје младости, о својеј воли, није ми могло, без многога порока, пребити и аште ми се в том конец придесит се то всује будет иночаски образ и објет мој.“ Такође, Венцловић моли епископа да утиче на сељаке у Помазу³ да му помогну да крај извора Сулејмановац подигне ћелију у којој би пребивао као „ремета“ (Поповић,

³ Варошица између Сентандреје и Будима.

Богдановић 1956: 239). Том приликом, жеља му није испуњена, али М. Павић наводи да је касније, 1747, постао „општи духовник“ (Павић 1972: 13).⁴

Након тога, о јеромонаху Гаврилу нема података, а Владан Јовановић износи да је према једном запису Венцловић умро 1749. године, али не наводи о којем запису се ради (Јовановић 1911: 107).

2.2. О образовању

У Венцловићево време најученији слој друштва представљали су свештеници, пре свега монаси, мада је и међу њима „неписменост била обична ствар“ (Остојић 1905: 29). Просечни културни ниво високих јерарха био је скроман, а ни један митрополит до Павла Ненадовића није завршио неку духовну академију (Поповић 1959: 342).

Богословско образовање свештеника најчешће је било прилично ограничено. Међу извештајима изасланика митрополита Вићентија Јовановића из 1732. године, који су послати да утврде стање међу свештенством, чести су наводи: „о тајнама и црквеним заповедима не зна ништа“ или „о заповестима бојјим или тајнама натуца“; „натуца веома слабо“; „црквене тајне зна, али с формама гдјечто погађа; могло би се болше бити“. Иако је захтев виших црквених власти био да свештеници „бар науче читати“, они су већином службе знали напамет, а понеки су читали „по старински“, то јест, знали су читати србуље. Са писањем је ситуација била још лошија: понеко је знао писати „простачки“, народним језиком, а тек малобројни „школски“ (Поповић 1959: 357–358).

Образовање свештеника није ни могло бити много боље. Иако су српске школе у Аустроугарској постојале и пре Велике сеобе, при манастирима или у неким трговачким градовима на Дунаву (Остојић 1905: 20), то извесно нису биле школе у данашњем смислу те речи. Обично су свештеници или монаси имали по два-три дечака који су код њих становали, помагали у кућним пословима и црквеним дужностима, а заузврат учили читање, писање и „свештеничко правило“

⁴ Павић не наводи извор овог податка.

(Поповић 1959: 389).⁵ О квалитету наставе Владан Јовановић пише: „Пошто би пробавили у манастиру по неколико година, научивши по мало читати и писати и што је најглавније од црквених обреда напамет – с таквим, готово никаквим, знањем слати су у народ за свештенике, да после само неколико година забораве и оно мало читати и писати, што су били пре тога којекако научили“ (Јовановић 1911: 110).

Уџбеника готово да није ни било. Међу првим букварима је управо Венцловићев из 1717. године, који је састављен по узору на руске букваре. Даровитији ђаци су текстове из црквених читанки учили напамет, па често нису били у стању да прочитају текст који раније нису видели, правдајући се да „ту књигу нису учили“ (Стошић 2006: 40).

Премда сразмерно мало, било је и оних који су стицали највишу богословску спрему, у руским духовним академијама. Између 1721. и 1768. Духовну академију у Кијеву похађало је 28 Срба (Поповић 1959: 361).

Венцловић је, сасвим извесно, имао теолошког образовања, које је стицао посредно, преписујући богослужбене књиге, као и руску антикатоличку литературу. Д. Поповић сматра да му је „општа култура била сасвим мала“, а знање из историје „не светске, но српске, сасвим незнатно“. Тако, у једном писму Венцловић пита будимског епископа о Св. Сави и Св. Симеону: „Не знам им подретло, кога је закона и рода био Свети Симеон и колико су љет који живили, којего се года преставили, од колико је љет који у иночество дошао, и архијерејство“ (Поповић, Богдановић 1956: 236).

Подељена су мишљења око Венцловићевог познавања страних језика. Поједини аутори (Скерлић, Остојић, Витковић) веровали су да је са пољског превео *Историју Барона Цесара*, али Радојчић наводи да је он само руски превод *Бароније* преносио на српску редакцију (Радојчић 1931: 314). Поповић сматра да је, иако је руске књиге читао и преводио, неизвесно колико је добро познавао овај

⁵ У школе нису ишли само они који су се спремали за свештенички позив, већ сви који су желели да науче да читају и пишу. Тако су са будућим свештеницима школе заједно похађали и будући трговци, занатлије и официри. Сви су слушали исте предмете, па се дешавало да неки световњаци контролишу колико свештеници савесно и исправно врше поједине обреде (Поповић 1959: 382).

језик. Свој став поткрепљује чињеницом да се у Венцловићевим преписима срећу руски изрази за које постоје српски еквиваленти, као што су *дождети*, *каждо*, *кромје*, *ожидавати*, *отејет*, *плишит* итд. (Поповић, Богдановић 1956: 236) Верујемо, међутим, да је руским језиком добро владао, јер је украјинске зборнике не само преводио, већ и додавао своја објашњења, те да је уплив русизама пре последица непажње – или можда чак свесног избора – него непознавања језика.

Венцловићево образовање није се, дакле, могло мерити са представницима раног барокног проповедништва код Срба који су похађали елитне украјинске школе, као што су Симеон Залуцки, Мануел Козачински, Дионисије Новаковић и други (Тимотијевић 1995: 65). Неоспорно је, међутим, да се својим радом, ерудицијом и свестраношћу, значајно уздизао изнад масе тадашњег готово неписменог свештенства (Јовановић 1911: 110).

2.3. Живот међу парохијанима

Положај Срба у Угарској још од самог досељавања био је тежак. Иако су им повластицама цара Леополда I из 1690. и 1695. године гарантоване слобода вероисповести, аутономија и ослобађање од пореза („десџка“) (Радонић, Костић 1990), остваривање ових права зависило је од тренутних интереса на двору. Дворском ратном савету требала је јефтина и поуздана војска, Дворска комора настојала је да од Срба убира порез, а мађарска властела да од њих начини своје кметове.⁶ Поред тога што су били у тешком положају и исцрпљени честим ратовима, живот Срба у Угарској у првој половини XVIII века отежавале су и оштре зиме, сушне године и епидемије куге (Поповић 1959: 88, 103, 253).

У датим околностима стално се преплићу и прожимају верски и етнички идентитет, а манифестација једног најчешће је и манифестација другог. Због тога је српско становништво посебно погађала агресивна пропаганда католичке цркве. Срби су били изложени сталном верском притиску, а неретко и насиљу. Године 1708. у будимском дистрикту жале се да их католици називају „чизматицима“, силом нагоне да празнују католичке празнике, а православне свештенике излажу

⁶ Због грубе наплате пореза 1703–04. се у „доњу земљу“ вратило, како је тада, вероватно са претеривањем записано, „полак становништва“ (Поповић 1959: 320).

подсмеху и грдњи. У вараждинском генералату 1718. избија буна због убистава православних свештеника, а из 1720. је жалба будимских свештеника да их Мађари и Немци узнемиравају при служењу литургије, убацујући у цркву поган, овчије главе и кости (Павић 1972: 19). Постоји податак да се још 1702. због верског прогона око 1000 породица вратило у Турску (Трифуновић 1972: 44).

Најзначајнији део Венцловићевог рада одвијао се у Коморану, Ђуру и Сентандреји (Поповић, Богдановић 1956: 234). Он се наизменично налазио у ова три града, често се не задржавајући дуже од по годину дана у једном месту.⁷

Велики део Венцловићеве пастве у овим градовима чинили су шајкаши.⁸ Они су после Велике сеобе, у време када се сматра да је Гаврил дошао у ове крајеве, имали већ дугу војничку традицију на горњем Дунаву. Након Другог рата са Турцима (1737–1739) граница је померена на доњи Дунав и Саву. Због тога флотила коморанских, ђурских и острогонских шајкаша на горњем Дунаву није више била потребна, јер се нашао далеко од нових граница. Године 1741, аустријске власти донеле су закон којим се ови шајкаши премештају на Тису, Саву и доњи Дунав, а за оне који се не одреде за селидбу одређено је да постану сељаци, или, уколико је била реч о официрима, да им се додели племство приликом напуштања војничке службе. Највећи део шајкаша није ушао у нову граничарску организацију, а Венцловић је последње године живота провео у тешким временима када су шајкаши, знајући да се њиховим флотилама ближи крај, са осећањем неизвесне будућности одлазили на последње походе у Баварску, за време Рата за аустријско наслеђе (Павић 1972: 67).

⁷ Венцловић је можда боравио и у Острогону, али о томе имамо само један непоуздан податак. Видети: Поповић, Душан Ј. Богдановић М. „Девет писама Гаврила Стефановића Венцловића“. *Зборник Матице српске за књижевност и језик IV–V*. Нови Сад 1956, стр 234.

⁸ Од ранијих времена, шајкаши су из поколења у поколење служили у лаким речним флотилама, на шајкама – плитким и уским, али дугим и покретним лађама. Још почетком XI века угарски краљ Иштван I им је даривао повластице, које су проширене 1241. године. Значај и углед шајкаша нарочито су порасли у XVI веку са упадима Османлија преко Саве и Дунава, о чему најбоље сведочи одлука угарског сабора из 1531. године, којом се њихова права признају на територији целе Угарске. За време рата, шајкашима је било дозвољено да са породицама живе у логорима. У миру, били су господари у својим насељима, самостално управљали пословима и имали одређене племићке привилегије. У аустро-турском рату 1683–1699. и касније њихов задатак био је да се боре против турске речне флотиле, да помажу аустријској војсци, ометају непријатеља, граде мостове, осигуравају прелазе, врше извиђачку службу и чине разне друге услуге аустријској копненој војсци (Церовић 1997).

Положај свештеника у то доба био је веома тежак: варошице су биле мале и сиромашне, па су они често узимани у најам на по годину дана. Са осипањем православног становништва све чешће се дешавало да парохијани не желе или не могу да плаћају свештеника. У то време, сукоб са свештенством био је редовна појава (Поповић, Богдановић 1956: 238). Осим невоља са Србима, Венцловић је бивао и у сукобу са Грцима око језика богослужења и управљања парохијом, Мађарима, који су настојали да укмете и на унију преведу православно становништво, а сукоб са језуитима у Ђуру умало му није дошао главе (Павић 1972: 21–22).

2.3.1. Коморан

Венцловић је у неколико наврата наизменично боравио у Коморану и Ђуру. Према доступним подацима, највероватније је прво био у Коморану, око 1726. године.⁹ О његовом првом боравку у овом граду немамо много података. Знамо да је црквена заједница била већа од ђурске, а Срби у повољнијем положају према Грцима и Цинцарима. Најчувеније коморанске породице су биле шајкашког порекла, староседеоци, и оне су током XVIII века водиле главну реч у цркви, српској вароши и много шире. „Писали су углавном на мађарском и немачком, а појили су цркви на словенском“ (Давидов 1997: 27).

Подаци које имамо о наредном Венцловићевом боравку у Коморану сведоче да је однос према Србима у овом граду, где је било племства и више српских породица но у Ђуру, за Венцловића био још мучнији. Године 1733. он се „ваљда већ посвадио с Коморанцима; касније, како изгледа, имао је сукобе са својим некадашњим пријатељем, црквеним оцем обервајдом Ђурком, и спор је у том случају имао да пресуди сам митрополит приликом проласка кроз Коморан“ (Павић 1972: 23).

⁹ Коморан је постао седиште шајкаша средином XVI века, након што је 1536. године Угарски сабор потврдио посебна права шајкашима. О овом граду Гаврило Витковић пише: „Коморан се одржа за све време турског господарства, њега не дадоше шајкаши, а Турци не могаше га задобити ни силом оружја ни новцем. Па и онда када су продирали до Беча и до Златнога Прага, Коморан стајаше као стена у средини те турске поплаве“ (Церовић 1997). Током Велике сеобе Коморанци су се као најорганизованија српска црквена општина ставили на располагање патријарху Арсенију III Чарнојевићу. У XVIII веку, значај Коморана опада, посебно након 1741. године, када су аустријске власти донеле закон о премештању и распуштању шајкаша (Поповић 1959: 319).

О свом незадовољству животом у Коморану Гаврил је у неколико наврата обавештавао владику молећи га за премештај. У једном писму из 1740. године пише: „Све сам лани очекивао да ћете ме одовуд променити и кад већ сустиже зима (ка и саде што сустижују) та и прознах да ми није пута. Те и сам уже от оно добине приковах се, упразних се у писму многим, и не вем кога томе крај будет“ (Павић 1972: 24).

2.3.2. Ђур

У почетку се у Ђуру вероватно осећао пријатније него у Коморану, јер није било „крамола, као у Коморану што сам подносио“. Надао се да му Ђурци „не врху крушац на глави ка Коморанци“, али се преварио (Поповић, Богдановић 1956: 238).¹⁰ У једном од писама владици Василију Димитријевићу из 1735. године Венцловић се, између осталог, жали и на то да су се парохијани договорили да га више не плаћају, те да траже свештеника који би им „бадихава служио, а от њих плаће да не чека, него како може да се живи“ (Павић 1972: 20–21).

Као многобројнији, Грци су издејствовали да се богослужење врши на грчком, а да се на српском не чита ни апостол, ни које „друго српско читање“. Венцловић сведочи да се због тога Срби „кољуште, јер род им је сабљом добио овде фундамент цркве, сабљом ће је и одржати. Докле један Србин овде траје докле нек се не зову грчка црква“ (Павић 1972: 22–23). О Грцима пише и да троше „црквене новце на своју вољу, без српскога гласа“, те да је све то „један намћорлук, како би Србе искоренили“ – избацили из црквене заједнице и присвојили цркву (Поповић, Богдановић 1956: 238).

У доминантно католичкој средини Венцловић се сукобљавао и са језуитима. О томе говори и један инцидент, у којем умало није озбиљније настрадао. За време Рата за пољско наслеђе (1733–1738) у Шлезију су биле

¹⁰ Град Ђур је припадао каптолу, а средина је била већином католичка. Православна паства је била малобројна и етнички разноврсна, састављена од Срба, Грка и Цинцара. По занимању, углавном су то били шајкаши, трговци, занатлије и сељаци. Трговци су махом били Грци, док су највећи део Срба чинили сељаци и тек нешто трговаца, због чега се претпоставља да су српски парохијани били мање имућни од осталих (Поповић, Богдановић 1956: 234).

упућиване и неке српске јединице. Они који би покушали да дезертирају најчешће су хватани на „скели“ у Ђуру, па су ту и затварани. Једном приликом, Венцловић је отишао у посету затворенику који је био тешко болестан, о чему даље сведочи: „Ишао сам с толмачем к профусу, да би ми пустио исповједати га и причестити. Рече он, пустити се не може, али мени слобода је улести, отвориће ми. А сутрадан рано у понедељник дођо с причештенијем. Профус отрече се, јер то на њему не стоји. Једва намолих двојицу који језик знаду. Ходише к шултусу и комендату. Никако не допустише. У том се дочу до језовита – а ја чекао сам код тамнице. У том дотрча к мени ђак, каза брже да бежим. Ја тек напоље кроз капију, а допадоше два језовита на стражу тражити ме... Ово је врло опак посао, да који христјанин допадне тамнице, то већ и с душом да пропадне...“ (Павић 1972: 21–22).

Окружен нетрпељивошћу Немаца и Мађара, сукобљен са паством или без ње, Венцловић је утеху налазио у свом раду. Током једног од боравака у Ђуру пише: „Толико имјеју мало утјешеније здје и отраду што сам миран у ћелији, не имјеју које досаде ни гареза с ким, ни у цркви људске крамоље, ка у Коморану што сам подесио. Сâм сам у ћелији, сам у цркви настојник...“ (Павић 1972: 24).

2.3.3. Сентандреја

Након пада Будима под турску власт 1541. године становништво Сентандреје је варирало, а Срби је доласком 1690. затичу готово опустелу. Претпоставља се да се тада у Сентандреји настанило око 6000 људи (Бикар 2003: 14), међу којима и монаси подрињског манастира Раче. Стефан Рачанин бележи: „И в'селихом се на некоје мјесто више Будима зовомо Сентандреја... И ту с'градихом хиже, како који може: и церков в'здигохом от древа, близу брега Дунајског, и ту положихом мошти светаго кнеза Лазара србскога...“ (Давидов, Медаковић 1982: 25).¹¹ Сматра се да је тада у Сентандреју дошао и Венцловић, а управо при тој цркви-брвнари Св. Луке стицао своје образовање. Према подацима из државних пописа из XVIII века, у Сентандреји је 1720. године било 240 домова, од чега 90% православних. У временима после Велике сеобе, средином XVIII

¹¹ Место некадашње цркве-брвнаре Св. Луке данас је означено крстом, који се налази на Тргу Св. кнеза Лазара (*Lázár cár tér*).

века, Сентандреја је постала духовни и културни центар Срба у Угарској. У то време подигнуто је осам српских цркава.¹²

О Венцловићевом боравку међу Сентандрејцима знамо веома мало. Можемо претпоставити да је већи део времена за које нема биографских података провео у Сентандреји. Извесно је да је овде постао „славни беседник из Сентандреје“, како је забележен у протоколу коморанске цркве по доласку у овај град 1739. године. Стога, иако је збирке проповеди завршавао у Коморану и Ђуру, верујемо да се критика упућена тамошњим парохијанима није много разликовала од оне коју је изговарао Сентандрејцима.

О томе каква је атмосфера владала на богослужењима и како је изгледао народ којем је проповедао, сазнајемо из Венцловићевих текстова које је приредио М. Павић. Литургију слушају „распаси, огољених прсију, разјапљени, нахерени и кривошије, раскорачено и бесрамно стојећи“. „Сва им воља и памет негде напољу борави... Говоре молитву, а умље (им) збраја добитке и хесапи имовину, главно и доходак, штету и разметак, вересије и непродају...“ Док слушају његове речи пребрајају „пријатеље и непријатеље, седиште и путове, пољске ли које послове сашивајући лукавство и мунитве, дабу и парнице“, не одајући проповеднику ни толико поштовања колико „слуга своме господару или официром својим војиштани, ја л му на беседи пријатељ пријатељу...“ Његови слушаоци ће уместо литургије радије поћи за „лепом, накићеном младом женом“ ако је сретну на путу за цркву, уместо „душевне гозбе“ пре поћи за „гњилу сопру“ да би „на први једек стигли, и други не би им засели места, да би угодили своме телу и зајазили би се пијући по ваздан, попевајући, шалећи се, лакрдишући, претичући један другога с

¹² У нади да ће се брзо вратити у своју постојбину, Срби су одмах након Сеобе градили једноставније куће и цркве од дрвета. Касније, када су постали свесни да повратак у завичај неће бити брз, или да га уопште неће бити, почели су да подижу и грађевине од трајнијих материјала. Тада подигнуте зграде храмова и данас стоје: Саборна или Београдска црква (освештана 1764, посвећена Успењу пресвете Богородице), Благовештенска (1752), Пожаревачка (1759, посвећена св. арх. Михаилу), Преображенска (1746), Оповачка (1746, посвећена св. Николи), Ћипровачка (1753, посвећена св. ап. Петру и Павлу) и Збешка (1738, посвећена Силаску Св. Духа). Понеки детаљи на зградама ових храмова права су ремек-дела тадашње архитектуре. Већина цркава подигнута је на местима ранијих брвнара.

беседом и смејући се грохотом, и ништа им није досадно ждерући до поноћи...“ (Павић 1972: 84, 49, 91)

Грађанство и шајкашко племство чинило је језгро Венцловићеве пастве. Њих је сматрао представницима народа и стога је највише речи прекора упућено управо њима. „Гледао их је како из накићених кућа пуних скупоценог украшеног посуђа долазе нацифрани на ’коловођење игре и поскочнице’, како се на трговима ’заслађују са свирали и хегеди’, како се размећу ’пасмани оделом са златним и сребрним чипкама опточеним’, како носе ’шарене хаљине и свилу с гајтани златни’, како проносе ’доламе и ћурдије са сребром и златом’ шаране, како се ’драгим камењем и с бисером’ ките, и обувају ’ципеле и пантофле с куфијом навезене’. Зими их је гледао како улазе у цркву ’с лисицама и са самури, с пасји кожетинами’ и како изазивају ’срдобољу и намћор пизмени’, завист и гнев бедне шајкашке солдатеске и паорије, која је уза њих стајала на проповедима сентандрејских, коморанских и ћурских цркава, гола, боса, одрпана, ’снебивајући се и стискујући у себи’“ (Павић 1972: 76, 84).

Са друге стране, Венцловић је био свестан и тога да шајкашка паства „мрзи и видети своје свештенике“, те да их „светују и карају, коре, поднашају се и подсмехују, погледају их свуда, меркају им на трагове куд ходе, што ли чине, како се носе“. Уместо да пароси проповедају народу, шајкаши свештеницима „беседу хватају, вичу на њих и туже се; штоно би ваљало поповом чинити и на људе меркати, то су сад људски послови“. Због тога Гаврил не критикује само паству, већ узрок налази у понашању самог свештенства: „Јер смо подобни томе... Него смо раскаљени шњима уједно и одвише долије испијамо, шалу и маскару проводећи, карамо се и псујемо ружећи се. Јоште и кунемо долазећи у домове, прегледамо младе и девојке, куће и посуђе, мотрећи што изести и попити. И то поваздан јоште и ноћи примакнемо. Потом изгледајући на зубе кирију пружену што ли нам се јоште свиди у вољу радимо измамити, те к себи одшикати још и с преваром! Сретнемо ли ко ли кад кога туђина путем, сву мисао и умиљање приложимо што издрамчити да се зајазимо и то нам је човечно посећивање с науком људско! Јоште и чувене злочесте речи преносећи те свађати људе. Како да нисмо пристали за укор и шегу својим људма“ (Павић 1972: 83–84).

У оваквим околностима, у времену великих промена, неизвесности и страдања, делећи судбину пастве са којом се и сукобљавао и коју је критиковао покушавајући да је просвети, Венцловић је проводио свој монашки живот. Често на граници опстанка, радио је вредно и много, служио, проповедао и писао своје беседе.

2.4. Књижевни рад

Књижевни рад Гаврила Стефановића Венцловића и данас је предмет полемика у научној јавности. Без обзира на то како се посматра његова улога, Венцловићево дело је својим обимом и садржајем јединствено у српској књижевности. Овај вредни писар за собом је оставио руком писане зборнике, од којих неки имају и преко 740 листова и у којима је често сам израђивао иницијале и минијатуре (Трифуновић 1972: 66, Остојић 1905: 37). Међу њима су преноси са рускословенског на српкословенски и преводи са црквенословенског на народни српски језик.¹³

Око седам хиљада страна исписао је на српкословенском језику. Ради се о текстовима богослужбене намене, као што су канони, молитве, тропари, кондаци, акатисти, разне молитве за освећење и др. (Павић 1972: 97)

Најстарији данас познати Венцловићев препис је *Служабна књига*, на којој је радио од 1711. до 1716. године (Поповић, Богдановић 1956: 235). Године 1717. у Сентандреји завршио је рад на буквару, који је до недавно био приписиван Кипријану Рачанину (Јовановић, Стефановић 2013: 331). У буквару је записао да му је „перводеланије“, тј. почетничко дело, о чему сведочи и његов прилично неуједначен рукопис (Стефановић 2013: 308–309). Исте године завршио је и *Минеј за август*, а негде у то време и *Минеј Св. Луке за март и април*.¹⁴ У запису у *Минеју за август* наводи: *ище слова до конц(а) не навикох* (Синдик, Гроздановић-Пајић и Мано-Зиси 1991: 121), што говори о томе да је ово један од његових првих преписа. Године 1725. преписао је *Часове и богородичник* (Павић 1972: 97).

¹³ У овом раду под називом „црквенословенски“ подразумевамо српкословенску и рускословенску редакцију старословенског језика.

¹⁴ *Минеј Св. Луке за март и април* није датиран, а према воденим знацима сматра се да је настао негде између 1717. и 1720. године (Синдик, Гроздановић-Пајић, и Мано-Зиси 1991: 115).

У Коморану је започео, а 1734. у Ђуру завршио *Разглаголник истинаго живота*. У јуну следеће године приредио је *Сабраније разних словес ради избора от разних књиг нарекохом јој име Пресађеница*, својеврсну антологију списа светих отаца (Поповић, Богдановић 1956: 235). У четвртој деценији XVIII века преписао је *Црквени зборник* (око 1730–40),¹⁵ *Молитве и акатисте* (1739) и *Каноник* (1739) (Павић 1972: 96–97).¹⁶

Важно је напоменути да се у Библиотеци Епархије будимске налази и *Минеј за мај* (инв. бр. СА 14), који се у досадашњој литератури не наводи у попису Венцловићевих дела. Н. Синдик сматра да би се према палеографско-ортографским особинама овај рукопис могао приписати Венцловићу, а као време настанка претпоставља прву четвртину XVIII века, када је преписао и остале минеје (Синдик, Гроздановић-Пајић и Мано-Зиси 1991: 116).

У време док је Гаврил преписивао богослужбене књиге на српскословенском дошло је до велике експанзије рускословенског. Након Сеобе, на новонастањеним просторима није било довољно богослужбених књига. Иако је познато да су досељеници са собом носили и црквене књиге, њихов број није био довољан за богослужбене потребе у новој средини. Могућности преписивачких школа при храмовима биле су ограничене, а оснивање штампарије Србима није било дозвољено све до 1770. године. Са друге стране, агресивна језуитска пропаганда спровођена је и посредством црквених књига штампаних ћирилицом, на српском језику. „И бојећи се од тих превара, Срби су стали тражити и употребљавати само оне књиге које су синодским допуштењем биле штампане у

¹⁵ Према *Каталогу рукописа и старих штампаних књига – збирка Српске краљевске академије*, саставио Љ. Стојановић, Београд, 1901.

¹⁶ *Служабна књига* данас се налази у Москви, у фондовима музеја Румјанцова, М. бр. 401 (Павић 1972: 96–98). *Минеј Св. Луке за март-април* и *Минеј за август* се чувају у рукописном фонду Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји под сигнатурама СА 16 и СА 13. Остали рукописи су похрањени у Архиву САНУ, под инв. бр. 31 (140), 71 (138), 77 (134), 78 (132), 84 (270), 92 (267), 93 (268), 94 (271), 95 (135), 96 (133), 97 (136), 98 (272), 99 (139), 100 (269) и 101 (137).

Русији и чији је строги православни карактер самим тим био гарантован.“ (Скерлић 1923: 143)¹⁷

Ипак, пресудни чинилац за продор и усвајање рускословенског била је подршка митрополитâ. Године 1733. митрополит Вићентије Јовановић наређује да црква и свештенство набаве нове књиге, али „да будућт всја московскаја или ашче која кијевопечарскаја, обаче синодалнаја“. Сматра се да је за време његове управе (1731–1737) српскословенски језик сузбијен, а рускословенски усвојен. У извештају српске цркве у Будиму од 1. јануара 1745. године стоји да је на тај дан у цркви било само осам српских рукописних књига, а да су све остале руске синодалне (Скерлић 1923: 143–147).

Иако је стварао у време велике експанзије рускословенског, Венцловић је један од последњих стваралаца који је писао на српскословенском. Његовим рукописима из четврте и пете деценије XVIII века завршава се употреба српскословенског језика у књижевности (Ивић 1997: 70).

Оригиналнији и обимнији део Венцловићеве заоставштине чини око девет хиљада страна писаних лепим и чистим народним језиком, највећим делом у форми беседа. Писане свечаном ћирилицом, али упрошћеним правописом, биле су намењене онима који нису вични компликованом црквеном писму (Павић 1972: 98) – највероватније парохијским свештеницима за потребе проповеди, али могуће и свима онима који су желели да се образују и учвршћују у вери.

Уверење да поучне црквене књиге треба преводити на народни језик, као и огроман труд који је у то уложио, имају порекло и главни ослонац у схватањима украјинских теолога и просветитеља, чија је дела преводио и приређивао (Миловановић 1982: 13). Сматрао је да од туђих знања и обичаја ваља узети све што се може корисно употребити: „Ако је што снаход се стојеће за нашу потребу

¹⁷ Формална обавеза коришћења рускословенских богослужбених књига постојала је још од раније. Године 1654. московски патријарх Никон је организовао сабор који је, између осталог, имао за циљ исправљање црквених књига од грешака насталих преписивањем и прештампавањем. Том сабору је присуствовао и пећки патријарх Гаврило, који је потписом обавезао Српску православну цркву на употребу ревидираних литургијских књига, које су имале одобрење Московског синода (Чурчић 2007: 24).

које биље и на туђојзи ливади, нека је то узбрати! Не за сазнање себи злочеста се држања, ама на случај којих год лекова.“ (Павић 1972: 36)

Тридесетих и четрдесетих година XVIII века у Ђуру и Коморану Венцловић је преписао и превео више рукописних зборника (Трифунуовић 1972: 29). Од рукописа на народном језику који су данас познати најстарији је *Поученија и слова разлика* из 1732. године. Затим је преписао *Мач духовни* у три књиге. Прва књига је из 1736, док друга није датирана. За трећу књигу Владан Јовановић 1911. наводи да ју је пронашао у тадашњој Карловачкој патријаршијској библиотеци, али се данас та књига не налази у библиотеци Патријаршије београдско-карловачке. Године 1740. завршио је *Житија, слова и поуке* и *Великопостник*, а 1743. *Пентикости* и *Слова изабрана*,¹⁸ међу којима се налазе и беседе на Благовести. *Поученије изабраноје*¹⁹ у две књиге преписао је 1745. и 1746. године.²⁰

Како констатује Челица Миловановић, „он је морао радити брзо — кад би иначе у једном људском веку успео да својом руком испише и илуминира хиљаде и хиљаде страница!“ (Миловановић 1981: 31). О брзини којом је радио може посведочити и његово писмо, које је неуједначено и веома немарно. „Има се утисак као да његова слова пливају или се таласају лево-десно.“ (Васиљев 1996: 170–171)

И сам Венцловић у поговору прве књиге превода *Мача духовног* напомиње да је књигу писао у журби, да би свака беседа била готова на време, како би је могао говорити у недељу у цркви: „... на мене бист ради ученија ва цркви. Того ради сиче писах на хитошти да би се скорије готово случило ка приходештеј недељи на службу“. Затим додаје: „... аште что нест коме људех које слово за ползу глаголати и учитељу не свиди се о том, а ви то чрвенилом начртајте и

¹⁸ У Каталогу рукописа и старих штампаних књига Љ. Стојановића стоји погрешна 1745. година. Према Венцловићевом запису на последњој страни овог списка јасно је да је он завршен 1743 (Анђелковић 2008: 11).

¹⁹ За *Поученије* у Каталогу рукописа и старих штампаних књига Љ. Стојановића стоји да је наставак *Пентикости*.

²⁰ Сви наведени рукописи се налазе у Архиву САНУ, под инв. бр. 94 (271), 92 (267), 93 (268), 84 (270), 97 (136), 98 (272), 99 (139).

преиди. Може се сије глаголати и сицева против људи. Јаковије натури сут људије сице и глагол к њим подобјет ва науку их, а јеже нест потреба сија, остави на други раз“ (Јовановић 1911: 118).

Поређењем оригинала *Мача духовног* са Венцловићевом прерадом, Владан Јовановић је установио да је Гаврил слова преводио оним редом којим су му била потребна, дакле не у изворном редоследу, већ у оном који је одговарао долазећем празнику (Јовановић 1911: 118).

Проучаваоци Венцловићевог дела дали су различита мишљења о квалитету његових превода. Она се могу приписати и различитим рукописима које су анализирали. Тако, В. Јовановић сматра да је превод често нејасан, а неретко и лишен смисла. Чини му се да је Гаврил преводио реч по реч и реченицу по реченицу (Јовановић 1911: 118). Са друге стране, Челица Миловановић позитивније оцењује његов преводилачки рад. Она наводи да се Венцловић увек трудио да схвати смисао, па када би то успео, давао би и сопствена објашњења преведеног текста, појачавајући и наглашавајући његову поенту. Ако би употребио страну или необичну реч, тумачио ју је или тражио одговарајућу реч из народног говора. Та објашњења, сматра она, иако најчешће умесна и оправдана, понекад могу да буду и потпуно промашена. Такође, Венцловићев језик, богат и разноврстан у наративним партијама, постаје доста непрецизан када су у питању филозофски и метафизички термини (Миловановић 1981: 30, 41).

Занимљиво је да је цитате из Светог писма преводио прилично слободно на народни језик (Миловановић 1982: 13). Павић, чак, сматра да се „у његовом обимном делу налази у ствари један слободан, али ванредно песнички и успео превод готово целе Библије, и кад би се ти одломци, расути у виду цитата и парафраза, скупили и систематизовали, ми бисмо схватили да смо имали један класичан превод Светог писма стотину и више година пре појаве Вуковог и Даничићевог, а на истом уметничком нивоу“ (Павић 1972: 182). Слободан превод цитата из Светог писма на народни језик је новина која се први пут појавила у издањима Печерске лавре у Кијеву. Ч. Миловановић сматра да се огроман Венцловићев труд заснива и на чврстом уверењу да поучне књиге треба

преводити на прост народни језик, а да та идеја потиче управо од украјинских теолога и просветитеља чија је дела приређивао (Миловановић 1982: 13).

Велики део његових текстова чине преводи рускословенских барокних проповеди на народни језик, што је било прилично одступање од оновремене праксе, када су садржаји црквено-богослужбене књижевности исписивани на црквенословенском (Стефановић 2013: 307). Тематски, зборници које је преписивао не разликују се изузетно од сличних средњовековних зборника, али слободним увођењем народног језика добијају другачији стилски израз (Трифунровић 1972: 29).

2.5. Извори и узор

Још за време школовања код Кипријана Рачанина у Сентандреји, Гаврил се сусрео са украјинским и руским штампаним богослужбеним књигама (Тимотијевић 1995: 66).²¹ Рускословенски предлошци оставили су трага на писање и опремање његових српкословенских текстова (Стефановић 2013: 307).

Извесно је да је Венцловић имао на располагању зборнике Лазара Барановича *Мач духовни* и *Труби словес проповедних*, као и *Кључ разуменија* Јоаникија Гаљатовског, на које се често позива. Такође, М. Тимотијевић сматра да је Гаврилу вероватно било познато и неко од издања *Учитељног јеванђеља* Кирила Транквилиона Ставровецког (Тимотијевић 1995: 64).

Живећи и радећи, према сопственом сведочењу, у скромним и скученим условима, преписујући из туђих књига и често се селећи дуж Дунава, Венцловић је могао имати само скромну личну библиотеку. Челица Миловановић сматра да се избор своди на свега две-три књиге. Поред *Учитељног јеванђеља*, међу њима је извесно била збирка беседа Григорија Богослова, коју он назива „књига Назијанз“, јер се преводи и преписи из ове књиге налазе у различитим збиркама на којима је радио у периоду од 14 година (1732–1745). Такође, упоређујући

²¹ Тимотијевић сматра да представу о фонду који му је тада могао бити познат пружа попис књига које је патријарху Арсенију III Чернојевићу послао Петар Велики 1703. године, као и попис књига из патријархове заоставштине. О томе видети: Тимотијевић, Мирослав, „Гаврил Стефановић Венцловић и барокна пикторална поетика“, *Рачански зборник I*, Бајина Башта 1995, стр. 74.

Венцловићев *Великопостник* са кијевским издањем Триода, она претпоставља да је користио или барем имао увида у украјински предложак (Миловановић 1982: 9, 13). Поред Григорија Богослова, свети оци чија је дела Венцловић најчешће преписивао и преводио јесу Јован Златоусти, Јован Дамаскин, Козма Презвитер, Григорије архиепископ солунски, Атанасије архиепископ александријски, Андреј Критски и други (Витковић 1872: 155). Данас је познато да дела светих отаца Венцловић није преводио из оригинала, како је претпостављао М. Павић, већ да су она до њега долазила посредством српскословенских превода и руско-украјинских зборника.

Владан Јовановић претпоставља да је до ових књига можда дошао случајно, али да је вероватније да је неко од црквених старешина тражио да се Србима пошаље зборник готових беседа, јер их, у недостатку учених и књижевних људи, није имао ко састављати. Послате су проповеди Лазара Барановича, који се већ прославио у борби против увођења уније у Русији (Јовановић 1911: 124).

Гаврилу, као парохијском проповеднику, за проповедање у току целе године била су довољна само два приручника – један празничног и други недељног типа (Тимотијевић 1995: 66). Његов књижевни рад, међутим, својим обимом и садржајем далеко је превазишао те оквире.

2.6. Одједи Венцловићевог књижевног рада

Тешко је оценити колики су одјек могли имати Венцловићеви напори на увођењу народног језика у писану књижевност. Питање је и колико је то тада и било могуће, јер како наводи Поповић, „ни суседни народи, много културнији него наш, нису имали решен овај проблем“. Гаврил Стефановић Венцловић није био на утицајном положају, није било штампаних књига којима би се његова идеја ширила, а у првој половини XVIII века код Срба још увек није постојала класа која би била заинтересована да подржи овакве просветитељске напоре (Поповић, Богдановић 1956: 237).

Са друге стране, поставља се питање да ли је Венцловићев рад имао утицаја на народ. Владан Јовановић сматра да није могао имати великог успеха, јер, све и

да је превод Барановичевих беседа био штампан и дистрибуиран, у то време је било врло мало писмених људи. Даље, наводи да ни прост руски народ није могао разумети „фине и утанчане доказе и против-разлоге, нити уживати у облицима красноречја Барановичева“, па стога то није било могуће ни српском народу, који је у то време био на сличном степену духовног развоја. Ипак, В. Јовановић признаје и да је Гаврилов превод био у предности над руским оригиналом, како због рога што је био писан народним језиком, тако и због тога што се Венцловић посебно задржавао на питањима из свакодневног живота која је нарочито обрађивао. Према томе, иако његов књижевни рад у то време није имао већег утицаја, проповеди су код слушалаца морале имати успеха, о чему сведоче и оновремени списи који Венцловића помињу као „славног беседника из Сентандреје“ (Јовановић 1911: 125–126).

2.7. Дилеме о Венцловићевом стваралаштву

Гаврил Стефановић Венцловић нашао се у средишту расправа историчара књижевности о (дис)континуитету старе са новом српском књижевности. „Тај XVIII век, који је растрзао Србе између Старе Србије и Угарске, између православља и католичанства, између рата и мира, варао је проучаваоце српске књижевности, носећи у једној руци прошлост, а у другој будућност“ (Мишић 2004: 213). Основна дилема око које се расправљало била је да ли је нова српска књижевност у XVIII веку настала из средњовековног наслеђа или као потпуно нова, без икаквих веза са старом књижевношћу, која је, по неким мишљењима, пропала заједно са српском деспотовином XV века (Мишић 2004: 213).

Милорад Павић Венцловића, заједно са Кипријаном Рачанином, Арсенијем III Чарнојевићем и Арсенијем IV Јовановићем Шакабентом, сврстава међу „најбоље песнике барокног медијевализма“ (Павић 1991). Са друге стране, овакав став је наишао на критике неких ауторитета, међу којима су најзначајнији Ђорђе Трифуновић и Јован Деретић, који не оповргавају чињеницу да барок постоји у српској књижевности XVIII века, али указују на непрецизно дефинисане термине као што су „барок“, „барокни медијевализам“, „барокни стих“, „барокни садржај“ и др. (Мишић 2004: 217) Деретић сматра да је Венцловићево дело, иако садржи

барокне стилске елементе и народни језик, структурирано по обрасцима и моделима који су важили у старој књижевности (Деретић 1972: 710).

Деретић такође истиче да ни Павићева квалификација Венцловића као песника не стоји: „Све Венцловићеве 'песме' о којима говори Павић нису у ствари никакве песме, а најмање песме које је у том облику написао Венцловић, већ су само поетски фрагменти из разних његових текстова издвојени, а често и насилно истргнути из контекста, а потом презентирани у стиховној форми као песме... Невоља је у томе што ми из начина како је презентирао тај текст стичемо утисак као да је стварно реч о поменутој самосталној поетској целини, о песми коју је у таквом облику написао Венцловић, а не о фрагменту истргнутом из већег дела.“ Као пример наводи „Похвалу Светој Петки“, коју Павић представља као песму слободног стиха, а заправо се ради о похвалном слову преведеном из зборника Лазара Барановича (Деретић 1972: 713).

Ђорђе Трифуновић сматра да не стоји ни Павићева теза о Венцловићу као сакупљачу народних пословица. Он наводи да изреке које је Венцловић бележио у већим целинама, вероватно нису биле претежно народна појава, за шта износи више разлога: постојале су средњовековне збирке превода мудрих изрека (*Речи изабрани древних мужи философ*); роман о Александру Великом, *Александрида*, једна од најчитанијих књига средњег века, била је уједно и зборник пословица; неке пословице су биле непосредно пренесене из библијских књига (Трифунувић 1972: 29–30).

Многи аутори нагласили су важност поступка којим би се утврдило шта је заправо оригиналан Венцловићев текст, а шта су преводи. Челица Миловановић указује на то да Павић често Венцловићу приписује ауторство текстова које овај само преводи. Тако, на пример, он „модерном књижевном прозом“ назива и два синаксарска текста из Триода које је Венцловић прилично верно превео са црквенословенског на српски језик, а за које је утврђено да су дело Никифора Калиста Ксантопула, из прве половине XIV века (Миловановић 1981: 29). Ни „прва драма на српском језику“ – Венцловићева беседа на Благовести – није изворно његова, већ се ради о слову у облику дијалога, какво се среће још код

Јована Златоустог *Περὶ ἱεροσύνης. Λόγος 2*, а касније и код Климента Охридског (Трифуновић 1972: 29–30).

Питање оригиналности Венцловићевог књижевног рада једно је од оних око којих мишљења још увек нису усаглашена. Ставови у многоме зависе од тога да ли се Венцловић сматра писцем средњовековне или нове књижевности, као и од тога шта се уопште сматра оригиналношћу књижевног дела.

Трифуновић негира Венцловића као оригиналног барокног писца, а доводи у питање и постојање изворног српског барока у рукописној књижевности (Мишић 2004: 218, 220). Он сматра да је Гаврил углавном преписивач и преводилац, а тек у малој мери се о њему може говорити као о оригиналном писцу у савременом значењу те речи (Васиљев 1996: 172).

Жанрови средњовековне књижевности (беседе, слова и др) били су одређени строгим канонима, који су се вековима преносили и поштовали. Школован у духу те традиције, Венцловић је вероватно био свестан тога да се од њега нити очекује, нити је прихватљива било каква радикална иновација. Узимајући у обзир став Лава Виготског, по којем „свако новостворено дело носи нешто оригинално, макар својеврстан однос према наслеђу (традицији) и свако ново дело нуди свој свет који је бар за нијансу другачији од спознатих светова у другим делима“, Мишић даје за право Павићу када каже да „Венцловићеву оригиналност треба тражити у опусу који је ослобођен вишевековних стега поетског манира“ (Мишић 2004: 218–219). Челица Миловановић додаје да је један од неспорно оригиналних Венцловићевих поступака уврштавање беседа савремених писаца у оквире традиционалних збирки беседа (Миловановић 1981: 40).

Чини се, међутим, да би сви могли бити сагласни са закључком Челице Миловановић: „Док год се систематски не одвоји све оно што је Венцловић преузео из својих извора од онога што је сам уметнуо и додао, све дотле не би требало изрицати дефинитиван суд о Венцловићу као личности и као књижевном посленику уопште. Да је он изразита личност и да има пуно књижевних заслуга,

несумњиво је, али које и какве су то заслуге, то није, чини нам се, досад сасвим прецизно утврђено и исказано.“ (Миловановић 1981: 28)

У том смеру прилажемо и овај рад, као покушај да се упоредном анализом једног дела Венцловићевих беседа допринесе детаљнијем упознавању и сагледавању његовог преводачког, односно приређивачког поступка, као и будућим разматрањима његове оригиналности.

3. Беседе на Благовести

3.1. О празнику Благовести

Празник Благовести (25. март/7. април) прославља догађај када се архангел Гаврило јавио Богородици и обзнанио јој да ће зачети и родити Исуса Христа. Сматра се да се овом вешћу архангела остварило пророчанство старозаветних пророка и да је њоме почела историја Новог завета и хришћанског спасења. Овај догађај у Библији је записан само у Јеванђељу по Луки (Лк 1, 26–38). Тих свега неколико стихова вековима надахњују ствараоце бројних уметничких дела: слика, песама, молитава, беседа итд.

У Православној цркви Благовести се убрајају у 12 великих празника (Мирковић 1961: 13). Ово је и један од најважнијих празника у народном календару православних Словена. За дан Благовести везани су многи обреди дочекивања пролећа. Обележава се као дан „отварања земље“, буђења природе из сна, долетања птица итд.²² (Толстој, Раденковић 2011: 27)

Подаци о установљењу овог празника на Истоку прилично су позни и обавијени тамом. Сматра се да је постојало постепено обликовање празника од краја IV до половине V века, али сигурна сведочанства о њему потичу тек из VI–VII века (Мирковић 1961: 44; Φίλιας 2008: 91–92).²³ У IV веку света Јелена је у Назарету подигла базилику на месту где се према предању налазила кућа у којој су се догодиле Благовести. Око овог храма развило се поштовање према Богородици и догађају Благовести, али оно није имало форму празника установљеног у календару и вероватно је било ограничено само на тај град. Касније, са почетка V века, имамо указатеље да се сличан празник повезује са

²² О култу Благовести код Срба и других словенских народа видети нпр: Светлана Толстој, Љубинко Раденковић (ур.), *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*, Београд, Zertex Book World 2011, 27–29; Мила Босић, *Годишњи обичаји Срба у Војводини*, Музеј Војводине, Нови Сад 1996, 229–231; Миле Недељковић, *Календар српских народних обичаја и веровања за просту 1995*, Ваљевац, Ваљево 1995, 158–159; Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић (ур.), *Српски митолошки речник*, 2. доп. изд, Етнографски институт САНУ, Београд 1998, 36–37; Миле Недељковић, *Годишњи обичаји у Срба*, Вук Караџић, Београд 1990, 28–29.

²³ Желимо да изразимо захвалност мр Драгици Тадић-Папаниколау на преводу делова књиге Г. Ν, Φίλιας, *Οί Θεομητορικὲς ἐορτὲς στὴ λατρεῖα τῆς Ἐκκλησίας*, Γρηγόρη, Атина 2008.

празновањем Рођења Христовог, али се и даље не може са сигурношћу тврдити да се ради о празнику Благовести (Φίλιας 2008: 92). У вези са тим је и податак да празник није увек слављен 25. марта, већ 18. децембра, односно непосредно пре Божића. Дуже времена (до XI века) празник је у појединим заједницама слављен чак на оба датума, док коначно није свугде прихваћен обичај да се слави 25. марта (Мирковић 1961: 45). Јасно сведочанство, а истовремено и хронолошки прво, о празновању Благовести 25. марта налазимо у „Пасхалној хроници“ (624) у којој се наводи податак да су „свети оци празник установили 25. марта“ (Φίλιας 2008: 97). Још једну сигурну потврду о овом празнику на Истоку даје нам 52. канон Трулског сабора (692), који наређује да се „у дане поста свете четрдесетнице врши литургија пређеосвећених дарова, осим суботе и недеље, и светог дана Благовести“ (Мирковић 1961: 44).

Према мишљењу савремених теолога празновање Благовести 25. марта утврђено је крајем VI и почетком VII века, а сматра се да су постојала три стадијума у формирању празника: ранохришћанско поштовање Богородице и догађаја из њеног живота (па према томе и догађаја Благовести), установљавање 25. марта као дана зачећа Господњег, девет месеци пре 25. децембра, датума који је током IV века одређен као дан Христовог рођења, и на крају, коначно установљење и распрострањивање празника крајем VI и почетком VII века (Φίλιας 2008: 98–99).

3.2. Претходни беседници који су писали беседе на Благовести

Поред библијске основе у Јеванђељу по Луки (1, 26–38), детаљнија и исцрпнија сведочанства о овом празнику налазимо и у апокрифном извору, Јаковљевом протојеванђељу из II века (Јовановић 2005: 9–31). Лукина приповест садржана је и у најдревнијим Символима вере (већ од II века), као и у ранохришћанским предањима из периода када празновање Благовести још није било установљено (Φίλιας 2008: 99).

Претходно наведена историја установљавања празника уско је повезана и са развојем беседа на Благовести. Наиме, иако из ранијег периода, постоје беседе попут три слова св. Григорија Чудотворца (III век), једна беседа Атанасија

Александријског (IV век) и др, које се наводе као беседе на Благовести, оне се сматрају неаутентичним јер, као што је речено, празник није старији од IV века.

На основу досадашње литературе покушали смо да направимо списак беседа на Благовести источних отаца, од најранијих које смо нашли у изворима, закључно са беседом Николе Кавасиле (XIV век). Сабрали смо 32 беседе на Благовести. Највећи број преузели смо из списка који је објавио Г. Н. Фиљас (Φίλιας 2008: 193–195), а овом низу додали смо још и беседе из радова Л. Мирковића (Мирковић 1961) и А. Јефтића (Јефтић 2002: LXXVI), а из Мињове збирке (Migne) обухватили смо још шест беседа.

1. Григорије Чудотворац (око 213 – око 270), *Слово прво на Благовести пресвете Богородице Деве Марије* (спорно), PG 10, 1146–1156.
2. Григорије Чудотворац (око 213 – око 270), *Слово друго на Благовести пресвете Богородице Деве Марије* (спорно), PG 10, 1156–1170.
3. Григорије Чудотворац (око 213 – око 270), *Слово треће на Благовести пресвете Богородице Деве Марије* (спорно), PG 10, 1171–1178.²⁴
4. Атанасије Александријски (276 – 373), *Проповед на Благовести пресвете Владичице наше Богородице* (неаутентично), PG 28, 917–940.
5. Јован Златоусти (347 – 407), *Слово на Благовести пресвете Богородице* (неаутентично), PG 50, 791–795.²⁵
6. Јован Златоусти (347 – 407), *Слово на Благовести пресвете Богородице* (неаутентично), PG 60, 755–760.
7. Јован Златоусти (347 – 407), *Слово на Благовести Богородице и против Арија* (неаутентично), PG 62, 763–770.
8. Петар Хрисолог, епископ Равене (око 370 – 450), *О Благовестима пресветој Марији Деви*, PL 52, 575–577.
9. Хрисип Јерусалимски (прва половина V века), *Светој Марији Богородици*, M. Jugie, “Homélies mariales byzantines”, *Patrologia Orientalis* 19 (2), 1926, 336–343.

²⁴ Истоветно је неаутентичном слову Јована Златоустог, PG 50, 791–795.

²⁵ Истоветно је слову Григорија Чудотворца спорне аутентичности, PG 10, 1171–1178.

10. Теодот Анкирски (прва половина V века), *Светој Марији Богородици и на свето Христово Рођење*, М. Jugie, “Homélie mariales byzantines”, *Patrologia Orientalis* 19 (2), 1926, 318–335.
11. Прокло Цариградски (прва половина V века), *Похвала пресветој Богородици Марији*, PG 65, 679–692.
12. Василије Селевкијски (V век, †458), *На Благовести пресветој Богородици*, PG 85, 425–452.
13. Антипатрос Востријски (V век, †460), *На Благовести пресветој Богородици*, PG 85, 1776–1792.
14. Аврам Ефески (V век), *Слово на Благовести Богородици*, М. Jugie, “Homélie mariales byzantines”, *Patrologia Orientalis* 16 (3), 1921, 442–447.
15. Анастасије Антиохијски (VI век), *На Благовести пречистој и Богородици Марији*, беседа прва, PG 89, 1376–1385.
16. Анастасије Антиохијски (VI век), *На Благовести свехвалној Владичици нашој Богородици*, беседа друга PG 89, 1385–1389.
17. Исихије Јерусалимски (V век), *Светој Марији Богородици*, PG 93, 1453–1460.
18. Исихије Јерусалимски (V век), *Светој Марији Богородици*, PG 93, 1460–1468.
19. Софроније Јерусалимски (560 – 640), *Слово на Благовести пресветој Богородици*, PG 87/3, 3217–3283.
20. Андреј Критски (660 – 740), *На Благовести пресветој Владичици нашој Богородици*, PG 97, 881–913.
21. Јован Дамаскин (676 – 749), *Проповед на Благовести Деве Марији*, PG 96, 643–648.
22. Јован Дамаскин (676 – 749), *Слово на Благовести пресветој Владичици нашој Богородици*, PG 96, 648–661.
23. Јован Дамаскин (676 – 749), *Слово на Благовести пресветој Владичици нашој Богородици*, PG 96, 648–661.
24. Герман I Цариградски (634 – 733), *Слово на Благовести пресветој Богородици*, PG 98, 320–340.²⁶
25. Јован Геометар (X век), *Слово усклично или похвално на Благовести пресветој Богородици*, PG 106, 812–847.

²⁶ Иста беседа приписује се и Јовану Дамаскину (Јефтић 2002: 76).

26. Лав VI Мудри (866 – 912), *На Благовести, када је радост благовештена Деве и клетва разрешена*, PG 107, 21–28.
27. Михаило Пселос (1018 – 1079), *Слово на Поздрав*, М. Jugie, *Homélies mariales byzantines*, Patrologia Orientalis 16 (3), 1921, 517–525.
28. Јаков монах (†1099), *Слово на Благовести пресветој Богородици, одабрано из светих списа*, PG 127, 632–660.
29. Исидор Солунски (крај XII и почетак XIII века), *На Благовести свепреславној и благодатној Владичици нашој Богородици и Приснодеви Марији*, PG 139, 72–117.
30. Герман II Цариградски (око 1175 – 1240), *На Благовести*, PG 140, 677–735.
31. Григорије Палама (1296 – 1359), *Беседа 14: На Благовести свепречистој Владичици нашој Богородици и Приснодеви Марији*, ЕПЕ 72, 1985, 374–395.
32. Никола Кавасила (1322–1392), *На Благовести пресветој Владичици нашој Богородици и Приснодеви Марији*, Изд. П. Νέλλα, Ἡ Θεομήτωρ, Ἀθήναι, Ἴδρυμα Εὐαγγελιστρίας Τήνου, 1968, 118–161.

Библијска основа, као што је наведено, записана је у свега неколико стихова у првој глави Јеванђеља по Луки (Лк 1):

26. А у шести мјесећ послан би од Бога анђео Гаврило у град галилејски по имену Назарет, 27. Дјевојци зарученој за мужа, по имену Јосиф, из дома Давидова; и дјевојци бјеше име Марија. 28. И ушавши к њој анђео рече: Радуј се, благодатна! Господ је с тобом. благословена си ти међу женама! 29. А она видјевши га, уплаши се од ријечи његове и мишљаше: какав би ово био поздрав? 30. И рече јој анђео: Не бој се. Марија, јер си нашла благодат у Бога! 31. И ево зачећеш и родићеш сина, и надјенућеш му име Исус. 32. Он ће бити велики, и назваће се Син Вишњега, и даће му Господ Бог пријесто Давида оца његова; 33. И цароваће над домом Јаковљевим вавијек, и царству његову неће бити краја. 34. А Марија рече анђелу: Како ће то бити кад ја не знам за мужа? 35. И одговарајући анђео рече јој: Дух Свети доћи ће на тебе, и сила Вишњега осјениће те; зато и оно што ће се родити биће свето, и назваће се Син Божији. 36. И ето, Јелисавета рођака твоја, и она заче сина у старости својој, и ово је шести

мјесец њој, коју зову нероткињом. 37. Јер у Бога је све могуће што каже. 38. А Марија рече: Ево слушкиње Господње – нека ми буде по ријечи твојој! И анђео отиде од ње.²⁷

Апокрифно Протојеванђеље Јаковљево, такође у кратком сегменту, износи приповест о Благовестима, али садржи и одређене измене у односу на библијско сведочанство: 1) Богородица је изашла из куће да наточи воду; ту прима поздрав анђела којег, међутим, не види; уплашена од непознатог гласа, враћа се у кућу и наставља с ручним радом; 2) појављује се анђео који је умирује и објављује јој зачеће Спаситеља; 3) на Богородичину сумњу у остварење објављеног, анђео одговара да ће се све остварити доласком Светог Духа; 4) Богородица на крају прихвата објаву.

6. А Марија узе црвац и истка га. 7. И узе крчаг и оде напоље да захвати воде, и чу глас који јој говораше: “Здраво теби која си пуна благодати, Господ је са тобом. Благословена си ти међу женама.” 8. И погледа она лево и десно да види одакле глас долазише, а онда тресући се оде назад у кућу, и спусти крчаг и узе црвац, и седе да настави са ткањем. 9. А анђео Господњи стаде поред ње и рече: “Не бој се Марија, јер си нашла милост у Бога.” 10. Чувши то, она се запита шта би то требало да значи. 11. А анђео јој рече: “Господ је са тобом и затрудњећеш,” 12. на шта она одговори: “Шта! Да ли ћу затрудњети од живог Бога и родити као и остале жене?” 13. Али анђео одговори: “Не тако Марија, него ће Дух Свети доћи на тебе и сила Свевишњега осјениће те; 14. зато и оно што ће се родити биће свето, и назваће се Син Божиј, и назваћеш га Исус, јер ће Он да спасе народ Свој од греха. 15. И ево Јелисавета твоја тетка, и она затрудње сном у старости својој, 16. и ово је шести месец њојзи, коју зову нероткињом, јер у Бога све је могуће шта рече.” 17. А Марија рече: “Ево слушкиње Господње; нека ми буде по речи твојој.”²⁸

Неки од наведених отаца држали су се прилично верно библијске приповести, односно Протојеванђеља, док су други слободније тумачили,

²⁷ Цитирано према преводу Синода СПЦ.

²⁸ Цитирано према: http://www.pravoslavljje.net/index.php?title=Протојеванђеље_Јаковљево.

додавали, па и значајније мењали изворну основу. У своја два слова Анастасије Антиохијски (PG 89: 1376C–1385C, 1385C–1389B) прилично се доследно држао поменутих извора, али је увео и једну значајну новину, нагласивши да се „оваплоћење Слова“ догодило у тренутку када је анђеоло поздравио Богородицу. Ову напомену касније су понављали и други аутори. Значајније додатке приповести о Благовестима доноси Исихије Јерусалимски (PG 93: 1453A–1467B). Богородица је, према његовој беседи, потресена објављеним речима, мисли да је анђеоло изиграва и оптужује га да је ушао у дом заручене жене. Касније, пошто је анђеоло увери о дејству Духа Светога, она престаје да сумња. Андреј Критски (†740) у свом слову (PG 97: 881B–913A) приказује анђела који се пита – пре објаве Богородици – на који начин ће испунити своје послање. Новитети Андрејево приповести настављају се Богородичином забринутошћу и сумњом да је његова појава магија (Фиљас 2015: 10).

Посебну пажњу привлачи дијалогска беседа Германа I Цариградског (PG 98: 320C–340A), у којој врхуне новине црквене књижевности када је у питању повест о Благовестима, у односу на одговарајући библијски, односно апокрифни извор. И у Германовој беседи истиче се Богородичина сумња, како у присуство анђела, тако и у његову објаву. Марија чак сумњичи анђела да је дошао као претња њеној девствености или да је заблуди као змија Еву. Сматра, дакле, да је он заводник односно демон, упркос томе што признаје да се диви лепоти његовог стаса и лица. Богородичина сумњичавост се односи и на речи које јој анђеоло објављује. Њен страх је изражен готово током читавог дијалога. Она страхује да ће скандал који ће уследити укаљати добар глас њених родитеља, пита се где ће утећи када се сазна за њену трудноћу, а њена сумња не јењава чак ни када је Гаврило подсети на њихово некадашње „познанство“, док је Богородица боравила у Светињи над светињама Храма. На њена страховања, сумње и оптужбе анђеоло одговара објавом Спаситељевог оваплоћења и упорним величањем Богородице. Дијалог се завршава познатом реченицом из библијске приповести (Лк 1, 38): „Ево слушкиње Господње – нека ми буде по ријечи твојој!“ (Фиљас 2015: 11)

Сви наведени елементи беседе постављају питање извора Германове приповести, о чему се Г. Фиљас даље пита: „Које је то (непознато) предање које

обрађује? Јер, чак и ако припишемо један део приповести његовом списатељском надахнућу, постоје извесни елементи који вероватно имају древнију основу. Премда не постоји поуздан одговор на питање о изворима које је Герман користио, јасно је да његова приповест није бајка. Чини се да је богословско предање о Богородици било врло добро познато Герману, који га утеловљује у дијалог Богородице са анђелом.“ (Фиљас 2015: 12)

Ова беседа, која се приписује и Јовану Дамаскину, посебно је значајна за наше истраживање, јер је једна од отачких беседа која је у Венцловићевој преради привукла велику пажњу проучавалаца његовог дела. О њој ће бити још речи у одељку 3.3.3, али и у другим поглављима.

Црквени писци после Германа Цариградског уз мање или више додатака понављају тему Богородичиног страха, неповерења и одлучног противљења анђелу и његовој објави. И приповест монаха Епифанија (†1015), нешто старија од Јаковљеве, доноси занимљиве новитете. Он износи да је Богородица, када је имала дванаест година и док се још налазила у храму, у часу молитве видела светлост и чула глас који је долазио из жртвеника и који јој је објавио да ће родити сина. У приповести се напомиње да је Богородица чувала тајну о овом виђењу и да га је открила тек по Вазнесењу Господњем (PG 120: 193B). Овај податак је јединствен у црквеним списима о богородичиним празницима. Међутим, у тексту се не ради о Благовестима, пошто Епифаније о њима говори у наредним поглављима свога дела (Фиљас 2015: 12).

Овим прегледом отачких беседа желели смо да прикажемо како се кроз историју развијала приповест о Благовестима. У наставку, приказујемо који елементи ове приповести, на који начин и посредством којих извора су доспели у беседе које читамо у Венцловићевој преради.

3.3. Венцловићеви узори и *Беседе на Благовести*

Беседе на Благовести,²⁹ писане на народном језику, налазе су у рукописној књизи *Слова изабрана*.³⁰ Овај зборник завршен је 1743. године, а данас се чува у Архиву САНУ под бројем 137.³¹ Књига је врло обимна (745 листова) и садржи слова и друге текстове на различите празнике, које је сабрао и пренео Гаврил Стефановић Венцловић. *Беседе на Благовести* налазе се на странама 591а–727а. Венцловић их најављује на следећи начин: М(ѣ)сеца марта· въ кѣ д(а)нѣ· На бл(а)говѣщеніе прес(ве)тыє вл[а]д[ы]ч[н]це нашеє в(огородн)це и пр(н)снод(ѣ)вы м(а)ріе: сказаніа, и словеса· предвод'наа на ср'бскы языкъ. за просте люде. ѿт[ъ] многинх[ъ] с(ве)тых[ъ] събран'на· повчнтелнаа· приказител'на· похвал'наа (591а).

Поред отачких беседа, Венцловић је користио и друге изворе, међу којима и зборнике Лазара Барановича и Јоаникија Галатовског, о чему је већ било речи у поглављу о књижевном раду Гаврила Стефановића Венцловића.

У зборнику *Слова изабрана* записано је укупно тринаест беседа на Благовести које ћемо навести онако како су оне наведене у Гавриловом рукопису:

1. *Прво слово Јована Златоустог* – СЛОВО Пр'воє. и похвал'ное. иже въ с(ве)тых[ъ] о(т')ца нашего іованна златовстаго. архіеп(н)ск(о)па· Констан'тинопол'скаго (591а– 595а)
2. *Друго слово Јована Златоустог* (2 дела) – Слово· второе· на с(ве)тоє Бл(а)говѣщеніе пр(е)с(ве)тыє в(огородн)це: тогжде· іован'на зл(а)т(о)устаго (595а–603б)
3. *Слово Јована Дамаскина* (4 дела) – Слово третїе· на бл(а)говѣщеніе пр(е)с(ве)тыє в(огородн)це· пр[е]п[о]д[о]б'наго о(т')ца нашего іован'на из дамаска града (603б–625а)
4. *Слово Максима Исповедника* (5 делова) – Слово четвртое· на бл(а)говѣщеніе прес(ве)тыє в(огородн)це. с(ве)таго мазнма, исповѣд'ника (625а–652б)

²⁹ Иако су текстови које обрађујемо различитих књижевних жанрова – слова, поуке (поученија), тумачења (тлкованија) и пролог – због потребе да их све обухватамо једним термином користимо појам *беседе*.

³⁰ Занимљиво је да су *Слова изабрана* једини Венцловићев рукопис у којем постоје беседе на Благовести. Само још у *Разглаголнику* (1734, Архив САНУ, бр. 135) пронашли смо један краћи текст на српскословенском, који се приписује Максиму Исповеднику (л. 50ба).

³¹ Љ. Стојановић, *Каталог рукописа и старих штампаних књига. Збирка Српске краљевске академије*, Београд 1901, број 101, 155–171.

5. *Прво слово Лазара Барановича из Трубе (2 дела)* – Слово петое здѣ. из' трубе. ѿ (652б–661а)
6. *Друго слово Лазара Барановича из Трубе* – Слово тогож[е] лазара. зде шестое. на бл(а)говѣщеніе, прес(ве)тые б(огородн)це (661а–666а)
7. *Треће слово Лазара Барановича из Трубе (2 дела)* – Слово сед'мое. на бл(а)говѣщеніе, прес(ве)тїе б(огородн)це (666а–676б)
8. *Четврто слово Лазара Барановича из Трубе* – Слово осмое. тогожде. на бл(а)говѣщеніе прес(ве)тые б(огородн)це (676б–679б)
9. *Пето слово Лазара Барановича из Трубе* – ѿ том'же празднице. деветое Слово (679б–681а)
10. *Тлкованије и Пролог (2 дела)* – Слово десетое. на втр'ни по еѿ(аг)г(е)лію. нан на канвне. по гїи пѣсми по сед[а]лнои. еѿ(аг)г(е)ліе ѿт[ъ] лзкы. зачело. ѿ (681а–691б) и прологъ по гїи пѣсны на оутр'ни. чтемъ. М(ѣ)с(е)ца Мар'та. кѣ д(а)нъ. споменъ празднеица. бл(а)говѣщенїа. преслав'ніе бл[а]д[ы]ч[н]це нашее б(огородн)це и пр(н)сно м(а)ріе (691б–693б)
11. *Прво слово Јоаникија Галатовског из Кључа (3 дела)* – повченїа лѣт'ср'гиска. из ключа кннге рвске. сказиванїе. слово зде. ѿ пр'вое. На бл(а)говѣщеніе прес(ве)тѣй, б(огородн)цы. стих[ъ] (693б–710а)
12. *Друго слово Јоаникија Галатовског из Кључа (2 дела)* – сказиванїе второе. здѣ дванадесетого слова. на бл(а)говѣщеніе пр(е)с(ве)тѣй б(огородн)цы. стих[ъ] (710а–720б)
13. *Слово из Учителног јеванђеља* – Слово. гї. из повченїа (720б–727а)

Венцловић прилично прецизно и доследно наводи директне предлошке које је користио. Следећи ове наводе, за сваку од Венцловићевих беседа на Благовести успели смо да пронађемо по један или више одговарајућих извора у доступним словенским рукописним, односно старим штампаним књигама. Ради се о текстолошки истим или веома сличним беседама које су, међутим, записане у зборницима који никако нису могли бити доступни Венцловићу, било по времену настанка, било по месту на којем су се налазили. Само за неколико њих можемо

претпоставити да су заиста били Венцловићеви директни предлошци, о чему ће касније бити више речи.

За прве четири беседе у Венцловићевом зборнику наводи се да су дела Јована Златоустог (прве две), Јована Дамаскина и Максима Исповедника. Међутим, увидом у горе наведени списак отачких беседа на Благовести може се установити да оне нису аутентичне.³² Показало се да беседе које су биле распрострањене у словенским зборницима под именима појединих отаца од ауторитета, које је и Венцловић користио, претежно нису аутентичне или су спорне аутентичности, о чему ћемо изнети више детаља, за сваку беседу посебно.

У даљем тексту дајемо кратак преглед садржаја свих тринаест *Беседа на Благовести* у облику у којем их Венцловић доноси, са освртом на могуће изворе. Приликом овог описа, текстове *Беседа* посматрали смо као целину, те нисмо посебно раздвајали дословно пренесене делове од Венцловићевих допуна и парафраза. Посебну пажњу Гавриловим прерадама посветили смо у поглављима о преводилачком поступку, стилским одликама и типологији *Беседа*.

Две беседе Јована Златоустог посматрамо сваку засебно, будући да оне изворно представљају независне текстове. Са друге стране, пет слова Лазара Барановича, односно два Јоаникија Гаљатовског сагледавамо као целине, јер су као такве доследно пренесене из зборника ових аутора.

3.3.1. Прво слово Јована Златоустог

Прву беседу коју доноси у свом рукопису, Гаврило наводи као *Прво слово Јована Златоустог* – СЛОВО Првое. и похвалное. нже въ с(в)тых(ъ) о(т)ца нашего юанна златовстаго. архіеп(н)ск(о)па. Константинполскаго (591а–595а). Из претходно наведеног

³² Познато је да су псеудоепиграфи у древној црквеној литератури били веома честа појава. У различитим кодексима исти текстови приписивани су различитим ауторима. Није редак случај да се једна иста омилија у неким кодексима приписује рецимо Јовану Златоустом, на другом месту Василију Великом, на трећем пак неком трећем, а негде да се пронађе без имена аутора. Посебно је велики број текстова који се приписују Јовану Златоустом. Многи од њих настали су након његове смрти. Различити аутори писали су под његовим именом, сакривајући се иза великог ауторитета овог аутора, вешто подражавајући његов стил. Познато је и да су многа аутентична дела отачке литературе, временом доживљавала значајне измене у бројним различитим преписима, редакцијама, а нарочито преводима на друге језике.

списка слова отаца цркве видимо, међутим, да нема аутентичних беседâ на Благовести Јована Златоустог. Текстолошки готово идентична беседа оној коју је Венцловић прерадио, наводи се у Мињовој *Патрологији* као друго слово на Благовести Григорија Чудотворца (PG 10, 1156–1170), уз напомену да је и њена аутентичност спорна. Ми смо беседу коју Венцловић преноси нашли и у више ћирилских рукописа, такође под именом Јована Златоустог.³³ Један од таквих преписа у рускословенској или српскословенској редакцији свакако је био доступан Гаврилу Венцловићу. Нисмо подробније поредили словенску верзију која нам је била на располагању са Венцловићевим текстом, али се већ на први поглед види да је та беседа заиста била основа Венцловићевог превода. У библиотечком фонду Епархије будимске,³⁴ као ни међу књигама које је Гаврило Витковић донео у Београд,³⁵ нисмо пронашли ни један зборник у којем је записана ова беседа, тако да нам непосредан Венцловићев предложак није био на располагању.

Беседа је исписана на свега девет страна, у првом лицу. Почиње описом стварања света, а затим преласка твари из старог у ново и збивањима у Космосу у тренутку Христовог зачећа и рођења. Поред јеванђељске верзије о Благовестима,

³³ Видети нпр: Ћоровићева рукописна збирка, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд, бр. 30; Стојановић, Љубомир, *Каталог Народне библиотеке у Београду IV, Рукописи и старе штампане књиге*, Београд 1982, бр. 261 (437), стр. 76, бр. 468 (104), стр. 302, бр. 465 (732), стр. 287.

³⁴ Даниловић, Драгана, „Сентандреја и Библиотека Српске православне епархије будимске“, *Годишњак 1979*, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 379–384; Кисић, Милица, „Фондови Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји“, *Годишњак 1979*, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 384–388; Мано-Зиси, Катарина, Надежда Синдик, „Црквенословенске књиге XVIII-XIX века Библиотеке Епархије будимске у Сентандреји (каталог II)“, *Археографски прилози 10/11*, Народна библиотека Србије, Београд 1988–89, 149–277; Петров, Милан, „Прилог историји српских библиотека у 18. веку“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, Филолошки факултет, Београд 1969, 95–106; Синдик, Надежда, „Рукописи и старе штампане књиге у Библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји“, *Годишњак 1979*, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 388–393; Синдик, Надежда, „Приновљене рукописне, старе и ретке штампане књиге у Библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји“, Народна библиотека Србије, Београд 2002, 401–443; Синдик, Надежда, Мирослава Гроздановић-Пајић, и Катарина Мано-Зиси, *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји*, Народна библиотека Србије, Београд 1991; Синдик, Надежда, Катарина Мано-Зиси, „Црквенословенске књиге XVII-XIX века Библиотеке Епархије будимске у Сентандреји“, *Археографски прилози 9*, Народна библиотека Србије, Београд 1987, 181–277; необјављени попис старих штампаних књига Српске православне црквене општине у Будимпешти.

³⁵ Витковић, Гаврило, *Списак изложених историјских, књижевних и уметничких споменика српских*, Београд 1889.

у беседи налазимо много општих места, низове поређења – добра и зла, неба и земље, Еве и Богородице, Адама и Христа – и неколико десетина икоса³⁶ са анафорским понављањем „радуј се“, карактеристичним за форму акатиста.

Поједина места су, међутим, и веома занимљива и поетична у Венцловићевој преради. Читамо једну визију Христовог рођења, стилски блиску старозаветним пророштвима: видимъ[ъ] гдѣ новы нзворъ нзвирѣ. а стаараа бвнарина преснише. млаадо се зачннѣ. н м(а)тн раагга съдетелѣ. собом[ъ] ненаршѣнаа. дѣте саамо печаты своѣ нзлазакъ крозъ м(а)теръ. родинаю видим[ъ] безмѣжнѣ. с(ы)на без' о(т')ца н вр'ло с'аѣнѣ звѣздѣ. с пеленами повѣена м[а]д[ѣ]нца. а свѣ тваръ др'жы. насле наанкѣю н(ѣ)б(ѣ)сноу пр(ѣ)столѣ. а маар'ва се прнскоава херувим'скоу прѣдстоаню. н(ѣ)б(ѣ)сно свѣт'ленѣ с'аюѣн чѣдо показѣю. агг(ѣ)лн се радѣю. а пастырн свнраюѣн прорнчѣ. влх'вы ѿ б(о)гѣ баю. а юврѣнскы поповы на б(о)гѣ хвѣл нз'носе. иродова влаада се оуқыда. н смрт[ъ] се собаара. ад' се веже. а е'ва попева. змаа юцаа ѿд[ъ] гадъ дер'теѣн се. глѣдеѣн свое роб'лѣ попѣщано нз там'ннца наполе. а мѣчнтель ѿстае саамъ оу мѣкы. маало дѣте снсе снсаюѣн. наспораава млеко своѣю майкы н храаны ѣ саамо. с рѣкамн ношено носы свою мѣ носнлю. зато н та се страшнм[ъ] стрепѣн те б(о)жѣ тайнѣ (519б–520а).

3.3.2. Друго слово Јована Златоустог

Другу *Беседу* Венцловић доноси као слово. второе. на с(в)етое Бл(а)говѣщеніе пр(ѣ)с(в)етыѣ в(огородн)це: тогожде. юван'на зл(а)т(оо)устаго (595а–603б). Текстолошки готово идентичну беседу, уз додатних неколико уводних реченица, пронашли смо у словенским зборницима, где се такође приписује Јовану Златоустом³⁷. Иста беседа наводи се у Мињовој *Патрологији* као неаутентична беседа Јована Златоустог (PG 50, 791–795), али и као треће слово Григорија Чудотворца (PG 10, 1171–1178), такође спорне аутентичности. Ни за ову беседу, као ни за претходну, у одговарајућим фондовима³⁸ нисмо пронашли текст који је могао бити Венцловићев директан извор.

³⁶ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 111.

³⁷ Видети нпр: *Панегирик* из XVI века, који се чува у збирци рукописа Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду под редним бројем 1.

³⁸ Видети фусноте и .

Беседа је исписана на 18 страна и подељена у два дела. Венцловићевих уводних неколико реченица не подударају се са словенским изворима. Очигледно их је унео како би повезао беседу са претходном. Након тог кратког увода, текст уз уобичајене мање или веће Венцловићеве интервенције, доследно прати предложак. Прво се, дакле, даје неколико основних података о значају празника, а затим наставља детаљнији опис догађаја везаних за Благовести.

Говори се о значају Христовог рођења за људски род. Следи поређење Еве и Богородице и опис Божијег плана за враћање људског рода на прави пут посредством девојке која неће бити непослушна попут Еве: *после то шпет(ъ) в(о)жин агг(е)лъ с' н(е)ба нмаде з д(ѣ)воиномъ мѣдромъ и безгрѣшном[ъ] зговоръ потайны за повраќаніе шт[ъ] вражіа плена людско г' в(ог)ѣ пакъ да вѣде оу сѣженю (596а).*

Архангел је дошао и да најави долазак давно изгубљеног спасења грешном прародитељу: *послат(ъ) бы арханг(е)лъ гав'ринлъ носѣки адама слободны пасошъ. да се в'рне натрагъ оу свою домовныи райскъ (596а).*

Следи низ анафора које почињу са посланъ бы, којима се набрајају разлози његовог доласка. Износе се биографски подаци о Богородици и Јосифу, претежно засновани на подацима из протојеванђеља. Занимљива је претпоставка да је Марија смишљено била заручена за Јосифа, да је ђаво не би преварио дознавши за пророштво Исаијино: *се д(ѣ)ва въ чреѣ зачнет(ъ). и родиткѣ с(ы)на еимманна. в(ог)а с' нама ... да се шо љаво хитлены не досеты ни проз'на шд[ъ] не сѣченъ тѣ в(о)жю башенъ тайнъ пре времена ... те шд[ъ] оно добн и в'ро шнъ на све д(ѣ)воице мѣркаше падеки. алъ вѣкъ за пр'стеноваатѣ с мѣжем[ъ] не хаше (598а).*

Затим се детаљно описује како Бог позива архангела Гаврила да му нешто учини у тајности, јер се сажалио на људски род који сав страда због греха првог човека, али и на самог заблуделог Адама, који у аду чека спасење: *зато хоѣ доле синѣ. да потраажни[ъ] тога забавѣна адама кѣд[ъ] се е подѣо гдѣ лѣ е хѣднѣкъ. а сѣдатъ е на мой образъ с мошом[ъ] рѣком[ъ] жав ми га е да се до конца стопы. грѣх[ъ] је вѣкъ шматорѣо. и забрав'ленъ мѣ остао. виднѣ тѣа моя стваръ ни пода шо бы. и зам'га и поѣады. сѣздаата ми в'ра и лепа справа. сѣсла се порѣшы. а сѣ шомъ штѣрааніено шо је, оно вѣковн колю и ждѣрѣ. райн шта празанъ шт[ъ] сѣлаана и запѣсты (599б–600а).*

У другом делу беседе (600б–603б) представљен је веома живописан дијалог између Бога и архангела Гаврила³⁹ у којем га Бог учи како да разговара са нежном девојком, Маријом, и да јој саопшти благу вест, а да је при том не уплаши: *знашъ нїе оно пророкъ слободны. него плаш'анва сама дѣвојка. а менї є посвѣћена. с пр'вым[ъ] ти гласом[ъ] такы ѡбрядѣи є смешно и весело. то рєци м(а)рїи. радѣи се девојко, леп' сам' ти гласъ донєω (600б).*

Гаврил се предомишља, није сигуран да ли ће моћи добро да учини то што се од њега тражи, а Бог га помало нестрпљиво охрабрује: *та цю се то снєвинвашъ, и смѣкаш' се оу себы ѡ ты гав'ринє (601б).*

Дијалог се наставља. Гаврило у неверици испитује Бога како је то могуће да се обистини такво чудо, а Бог му наводи примере многих чуда која је чинио у Старом завету. Гаврило је и даље забринут и пита се како тело девојке може издржати огањ божанства, на шта му Бог одговара примером старозаветне купине која је горела у пламену, али је огањ није спалио. На крају, архангел оставши без даљих питања и аргумената долази Богородици са речима: *радѣи се ѡбрядованна м(а)рїє г(о)с(по)дъ с тобою (602б).*

3.3.3. Слово Јована Дамаскина

Трећу *Беседу* Венцловић наводи као *Слово третїе. на бл(а)говѣщенїе пр(є)с(вє)тыє в(огородн)це. пр[є]п[о]д[о]б'наго о(т')ца нашего ѡан'на нз дамаска града (603б–625а).* Ово слово је, такође под ауторством Јована Дамаскина, распрострањено у словенским рукописима.⁴⁰ Из списка отачких беседа видимо да се Дамаскину приписују две беседе на Благовести (PG 96, 643–648 и PG 96, 648–661). Ниједна од њих, међутим, текстолошки не одговара беседи из словенских рукописа која је била Венцловићев предлогак. Одговарајућа беседа постоји у Мињовој *Патрологији*,

³⁹ М. Павић је у свом избору из Венцловићевих зборника *Црни биво у срцу* објединио дијалогске делове друге беседе Јована Златоустог и беседе Јована Дамаскина (3.3.3) и приредио их као тзв. „благовештенску драму“ *Удворење Арханђела Гаврила девојци Марији* (Павић 1996: 411–441). Беседа Јована Златоустог представљена је као „Пролог на небу“ и „Удворење прво“, док је Дамаскинова беседа подељена на друго и треће „Удворење“ и „Епилог на земљи“.

⁴⁰ Видети нпр: *Поменик водичнички*, Архив САНУ, бр 32. Исписан је српскословенском редакцијом, а сматра се да је настао крајем XV или почетком XVI века (Стојановић 1901: 209–210) или *Панегирик* из XVI века, такође српскословенске редакције, који се чува у збирци рукописа Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду под редним бројем 1.

али се наводи као слово на Благовести Германа Цариградског (PG 98, 320–340). У литератури је већ скренута пажња на то да се Германова беседа у словенским рукописима приписује Јовану Дамаскину.⁴¹ Нисмо имали приступ предлошку за који бисмо поуздано тврдили да га је Венцловић могао користити.⁴²

Беседа је исписана на 44 стране и подељена у четири дела. О овој беседи је већ је било речи у поглављу о отачким беседама, а овде ћемо се детаљније позабавити Венцловићевом прерадом.⁴³

У уводном делу (603б–610а) говори се о радости празника, а верници се позивају на „веселу гозбу Богородичину“: свакаа добрород'на фела· многосъбраано и мноко'р(в)но к' праздникъ множаство поб(о)жны людїи, събор'но ѡ скъпцины· радюћи се з' двшамн. д(с)хов'но да свѣтквемо обы бл(а)гы и прехвалены д(а)нѣ· ѡ б(о)гѣ с красным[ъ] пѣсмами свою тафрѣ да провадимо на стрѣне веселећи се ѡ д[а]в[ы]да ц(а)ра красной к'ѣри припеломѣ юи ц(а)рскома годѣ. съ затнцаанем[ъ] стр'чавамо се к' новои окои цр(')ков'нои на гощене софрн (604а).

Празник Благовести се доводи у везу са пролећним буђењем природе, што је у складу и са народним веровањем распрострањеним код Словена (Толстој, Раденковић 2011: 27): свѣцопочнотваты и многоцвѣт'ны свѣтлы съборѣ. лепо се цнфрасто преодева с нахнтенем[ъ]· с отыме и с(вѣ)таа цр(')ква хъбаво цвѣтаа· ѡт[ъ] д(а)н(а)сѣ· и ѡт[ъ] стѣдена знд'на мрѣза. на тепло и многоцвѣтасто пролет'ниѣ време се ѡбраѣа· и часно свн'це на висниѣ истиче· хъбавіе и поврѣкѣ своѣ лѣче намѣ доле пѣща зрѣчно (604а). Затим се осврће на јеванђељску верзију повести о Благовестима, Гаврилов долазак и поздрав Богородици: радѣи се (604б). Анђеоски поздрав се затим понавља у виду неколико

⁴¹ Атанасије Јефтић наводи: „Постоје три *Беседе на Благовести* приписане Св. Дамаскину: једна на арапском (латински превод у PG 96, 643–648) и две на грчком (PG 96, 648–661 и PG 98, 320–340; ова последња приписана и Св. Герману Цариградском, преведена и на старосрпски, има по садржају и форми много заједичког са Дамаскиновим *Каноном на Благовести*, са песнички драматизованим дијалогом између Архагела и Богородице)“ (Јефтић 2002: LXXVI).

⁴² Видети фусноте и .

⁴³ Дамаскиновој беседи у Венцловићевој преради пажњу су посветили, између осталих и Г. Витковић, „О књижевном раду јеромонаха Гаврила Стефановића“, *Гласник Српског ученог друштва*, Београд 1872, Ђ. Трифуновић, *Српска књижевност у књижевној критици – стара српска књижевност I*, Београд 1972, М. Павић, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972, Ч. Миловановић, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића“, *Зборник Матрице српске за књижевност и језик*, књ. 29, св. 1, Нови Сад 1981, 27–42 и Т. Јовановић, *Стара српска књижевност. Хрестоматија*. Београд – Крагујевац 2000, 250–255.

десетина анафора, у форми акатиста.⁴⁴ Овај део беседе, у Гавриловој преради није преведен на народни језик већ је остављен на српскословенском.

Следи познати дијалог из ове беседе, који није карактеристичан за црквене проповеди и богослужбена читања.⁴⁵ Дијалог протиче у настојањима архангела да убеди Богородицу да је он заиста Божији посланик, као и да је увери у истинитост вести коју јој доноси. Богородица је изразито неповерљива, а на тренутке и груба. У више наврата покушава да га отера из свог дома и до самог краја дијалога не верује његовим речима: На то одговори ч(н)стаа д(ѣ)војка и рече к' агг(ε)лв мр'цало натраагъ· обинѣн де ты мом'че наоколо од[ъ] мене подалеко. те нзааѣн нз мога граада наполе, и об'коли ми надале о(т')чевних мою· одовѣд[ъ] поскорѣ да си нзмакаω· отстан(н) се ты твога долазка к' моѡи кѡѣн· те от[ъ] мон вратаа хинтро се одбин не долази ти тѡ заговарати ме· а мени хѡдоѣ ов'де не продааѣ тин твои масаала· ни ми мааз'ны гласова казѡѣ ... видни' те да си сас'ма лѣпъ и хѡбаѡвъ момакъ с красна стаса· цнфрасто одевенъ, гнздаѡа обраѡа свѣтла. алъ те чѡд'не твоѡ речн ми говорене от[ъ] тебе шо и никад[ъ] нисамъ чѡла· све ми се чинны да нешо ты мене не вараашъ (608б). Анђео јој, као доказ да је свако чудо Божије могуће, наводи пример првосвештеника Захарије и њене рођаке Јелисавете, која је под старе дане затруднела.

У другом делу беседе (610а–615б)⁴⁶ наставља се живописан дијалог између архангела и Богородице. Марији је и даље непријатно у присуству анђела, страхује да ће је комшије видети са непознатим момком и да ће тиме навући велику срамоту на себе и Јосифов дом. Занимљив је и део у којем се Марија духовито и помало иронично „прошалила“ са анђелом: тадаръ м(а)рѣа прошалин се с' агг(ε)лом[ъ], те мѡ то рече. ω млад[ъ] юнате· днѣно ε то твоѡ чѡдно к' мени оуказиване· и стојане ти вр'лѡ ѣдѡ лепѡ оуказѡе. ама како си ты то смѣω др'знѡти тако об'де оулез'ти к'

⁴⁴ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 15–17; Јовић, Александра, „Акатист као химнографска форма”, *Православна теологија и култура - зборник са научног скупа одржаног 25-26. децембра у Нишу*, Центар за црквене студије, Ниш 2009, 159–167.

⁴⁵ Видети: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 380.

⁴⁶ Други део беседа објављен је у Г. Витковић, „О књижевном раду јеромонаха Гаврила Стефановића“, *Гласник Српског ученог друштва*, Београд 1872. и Т. Јовановић, *Стара српска књижевност. Хрестоматија*. Београд – Крагујевац 2000, 250–255. О издању М. Павића видети фусноту .

мени чднм[ъ] се, без гласа в мою квѣнцѣ. ни квѣнцѣ оу врата, ни запинтаѡ свобода лї є оуѣн-
занр' си ме текъ тако за некѣ простѣ д(ѣ)вои́кѣ а не за ц(а)р(н)цѣ мыслиѡ да самъ (612б).

Анѣо наставља да је уверава, па између осталог каже: ѡдблаци вѣѣъ тѣ
бѣдѣастѣ невѣрнѣ ѣдѣ ѡт[ъ] себе велим[ъ] ти ѡ д(ѣ)вои́ко· с що се толнко ннаатишъ сѣ
мномъ. престани вѣѣъ ѡт[ъ] тога доста є было рѣчы (613а).

На крају Марија попушта и прихвата речи архангела, али је и даље
забринута због свега што је чека. Пита се: да т'ко кѣ ѡ томѣ оу момѣ знааню оуѣвѣрнти
ѡснфа· како га ннсамъ затрѣдннла с мѣш'кым[ъ] състат'ком[ъ]. него ѡт[ъ] с(вѣ)тога д(с)ха ми
се є то з'годнло· ѣрѣно с постан'ка свѣта никад' се то нїє здѣсно ннт(ъ) се є кад[ъ] чѣло· да є
никад[ъ] д(ѣ)вои́ка без мѣш'ке прнтрѣсе зѣтна гдѣ ѡстала (614а). Своју скромност,
понижност и забринутост исказује речима: како ли х(рист)а свѣт(ъ) внаает'скы да
понесем[ъ]· на свон ми маловр'сны н слабы рѣкѣ. те како да ѡно незааходно свн'це с месецом[ъ]
носнти се може (614а–614б).

Међутим, пошто је исказала своју покорност и прихватила вољу Божију,
Богородица и даље осећа нелагоду због његовог присуства и страхује од
Јосифовог повратка: ты кѣшъ знамъ нз'маѣн н ѡтннти· алъ мени кѣ гор'ко пасти с
цан'гызанкѣм[ъ] нѣговым[ъ] н споч(н)танкѣм(ъ)· то д(ѣ)вои́ка нз'говоры к' арханг(ѣ)лѣ гав'рнлѣ.
н ѡнъ такы є ѡставы. нестѣ ѡн га нзпрѣд[ъ] о'їю бы нескнѣнѣъ (615б).

У трећем делу беседе (615б–621а) писац наставља претходну „сцену“.
Анѣо је отишао, а Јосиф се враћа кући. У овом делу беседе дат је, такође веома
живописан, дијалог између Јосифа и Богородице. Јосиф стиже са пута и види да је
Богородица трудна. Марија покушава да му објасни шта се догодило, али јој он не
верује. Веома је разочаран, на тренутке и груб и захтева да напусти његов дом и
призна му са ким га је преварила. Она га моли да је саслуша, да буде разуман и
милостив и покушава да га увери у истинитост својих речи. Обоје се позивају на
јеврејски закон о отпуштању жене и на пророштва. Јосиф тврди да ће, у складу са
законом, обоје бити прогнани, осуђени и каменовани, те да се никад није десило
да жена „од гласа затрудни“: а ѡт[ъ] говор'на гласа може ли се оу трѣвѣхъ зачѣты дїете· та
ѡт[ъ] почѣла свѣта никад[ъ] нїє то чѣвено· да є кад[ъ] д(ѣ)вои́ка з гласа достала оу себе дїете
без пробѣ мѣж'ке ѡн кад[ъ] годъ смесе· нн ѡд[ъ] нашїн прѣвѣш'нїн отаца, нїє се намъ то чѣдо
проказнвало (620б). Марија покушава да га увери у супротно наводећи пророштва

Исаијина, у којима је овај догађај одавно предсказан. Затим каже да ће отићи у своје родно место, Витлејем и чекати да се породи уздајући се у помоћ Божију.

Јосиф је, међутим, и даље љут и разочаран: ѿ ты нова млаадо, що се нинсамъ ѿ тебе ннкад[ъ] наадаѿ те срамоте дочекати н принмити· нинсам' ли та тебе нз б(о)жїе цр(т)к'вє неѿпоганиєнъ ни натрѣниєнъ чинмъ к' себы приватїѿ· н кад[ъ] самъ на пѣт(ъ) пошаѿ раадити ли ѿ лебѣ, чинмъ кѣмо се хранити (6161а–616б). Пребацује јој што је изневерила његово поверење: те та ч(н)стомъ д(ѣ)воином(ъ) без оузрока те пощенъ ѿставнх[ъ] код[ъ] своє кѣѣ ѿ домѣ. пакъ що то садъ видым[ъ] оу тебеы. м(а)т(е)рѣ неѿвздаанъ, а не д(ѣ)воику. бр'же ли казѣи н нзговоры то твоє шааранїє н длакавы посаѿ (616б)

Марија се позива на Мојсијев закон и оно што се по њему чини у оваквим приликама: а за ѿвы людскы землїаны сѣдъ хнчъ н не маарн. а наїпоследє та зато башъ слабо хаємъ· была ли с тобомъ оуѣд'но· д(а)н(а)сѣ ли ѿт[ъ] тебе ѿтнш'ла н растала се· ако тї є що съ мноум[ъ] мѣчно борабити. а ти ли оу'инны по адѣтѣ вашѣмъ. оу законъ моусеѿвѣ тако се пинше· ако би се гдѣ наш'ла тїа д(ѣ)воику с принъдом[ъ] покварена· датн кої се драмъ сребра· пакъ є пѣстити ѿт[ъ] себе· нека иде кѣд[ъ] є две очн воде (617а).

Затим се поново враћа на пророштво Исаијино, покушавајући да докаже Јосифу да су управо њих двоје ти о којима пророштво говори: та що ли ты на ово пинсло мени дааешъ ѿдговоръ, а заа мѣ· не пинше ли се ѿвако ѿ нсаннѣ пророчѣствѣ· кѣр'но оу порѣкѣ датн кїє се запѣчат'љена кннга так'вом[ъ] ч(о)в(ѣ)кѣ кон знаа пинсло· а то кїє реѣи нїє заа мѣ та є не моуѣ чатити ни прогледати є внше· нмаѿ самъ вѣѣъ свою к'ннгѣ н доста сам се начатїѿ є· како ли се ѿ томе мнн· да не ѣзѣде право ѿ тебе нзрѣчено то пророчѣство нздаак'на подмѣк'лом[ъ]· за прѣв ти женѣ. н последню нздаатѣ д(ѣ)воику. да се кѣво не сеѣла на що нз'лазы то. те не ѣтинны коє (617а).

Јосиф је и даље љут и не верује јој. Тражи да му покаже момка са којим га је преварила да би одбранио своју укаљану част како доликује: зааѣдѣ шеѿраанїшъ мааро зааѣдѣ. дѣде право оукаажн ли твога м(н)л(о)ст'ныка· кон є то таї са м'ном[ъ] пронашаѿ се ѿртаакъ оу моуѿїзн кѣѣн· те ли напред[ъ] донесы тога слѣст'ника що є тѣ срамѣтѣ оу'иннїѿ н покоръ моує родѣ навѣѿ· да мѣ такы на паню глаѣѣ· с моуом[ъ] дѣн'гѣр'ском[ъ] брадѣвом[ъ] ѿтфїнрнм[ъ]. защо онъ кн'дїа мою старост[ъ] ѿбез'чѣсты те ли ѿбраз[ъ] ѿцр'ни, да самъ за рѣгѣ н чпот(ъ) мѣгю свн двананстѣ колена инс(ран)љѣкы (617а–617б).

Марија затим губи сваку наду да ће га уверити у истинитост својих речи, тужно моли Јосифа да је не отера одмах из свог дома, већ да јој остави још мало времена да размисли куда би пошла: *почекай ме да јосо почекай. н немој ме сасла тако потаємъ одбѣати ни протеривати скоро нз свога дома наполе. нинсам се ја навѣтила прескићивати совамъ сонамъ. кѣд[ъ] ли чедернѣнца тако сомѣла знаамъ засад[ъ] нти, где ли се подѣти на кою страанѣ. коме ли знаамъ оу кѣѣ на станъ доѣн. док' се не промислым[ъ] н провндым[ъ] наапре ѿ себы гдѣ би се стаанѣла н съврѣла код[ъ] кога. а сад' самъ ево ни жинва ни мртѣва. ни знаамъ од[ъ] брнге що ѿт[ъ] себе чинити. молни' те дай ми мало мнра док' се баарѣ просвѣстимъ, що да чинным[ъ] кѣд[ъ] ли да ндемъ (617б–618а).*

Разговор се наставља и у четвртом делу беседе (612а–625а). Јосиф јој понавља да што пре оде свом љубавнику, са којим је затруднела, а она одговара да би га врло радо пронашла, али не зна где да га тражи: *а донста ја би н без твога ме шнаганѣ ѿтнш'ла к' нѣмѣ. да мѣ се баарѣ јошъ некы пѣтъ нагледам[ъ] нѣгова неисписна краасна н лепозрачна лица хѣбавниѣ. те се ш' нинде надпирати за то. крощо ѿнъ мени рече радѣй се. кад' ме е садъ снашла голема тѣга дерѣтанѣ (622а).*

Старац поново образлаже свој бес и жали због тога што је пристао да узме невину девојку и брине о њој. Након још једне дуге препирке, Јосиф помало попушта и дозвољава јој да остане код њега док не одлучи куда ће ићи. Појављује се, међутим, још једна брига: *защо садъ н дрѣгы белай дошаво намъ е на главѣ. ево стнгла е такаа заповѣстѣ ѿд[ъ] римскога цесара авѣгѣста. те свѣ вѣселеннѣ маало н велнко мѣжко н женско све преписѣю, на съзнаанѣ колнко д(ѣ)шаа нмаа под[ъ] своѿом[ъ] дрѣжавѿомъ. валиа н мени тало где се пинше с товоом[ъ] заједно се оуписати. алъ не знамъ що да чинным[ъ]. како тебе написати. своѿом[ъ] женомъ стнд' ме е писати те, јеръ люди знадѣ да ми нинси жена. а трѣдна си д(ѣ)војкомъ како те могѣ писати (623а).*

Следећег дана долази до преокрета. Јосиф говори Марији да је сањао чудан сан у којем се и њему јавио анђеол: *та не знамъ, нешто самъ чѣд'но снѣо ѿвѣ ноѣн. не з'намъ да ли е то агг(е)лъ бѣо що ми се е на снѣ оуказаѿо те ми рече. јосифе с(ы)не д[а]в[ы]д[о]вѣ не оустрѣчай се с отѿга ѿд[ъ] м(а)рѣе що е она трѣдна дрѣжати је код[ъ] себе за свою ти женѣ (623а). Марија му потврђује да је то Гаврло и каже: *приправи ми гдѣгод[ъ] какѣѣ врѣтопинѣ гдѣ би родила ѿво дѣте. н ѿд[ъ] нашега рода ми понци бабыщѣ јевреанкѣ. кога би н ѿвѣ потайнѣ с тааєм[ъ] спазила не проглашѣюѣн. н по завнѣтаю мени би вѣр'но послѣжнла (623б).**

Јосиф додаје да му је у сну речено да ће се Марија породити у некој пећини и каже јој да припреми све што је неопходно. Затим јеванђељским речима исказује велико поштовање Богородици, али и бригу и страх од путовања које их чека и Ирода који у страху од рођења спаситеља наредио да се погуби сва мушка новорођенчад. Старац се каје што није одмах поверовао Маријиним речима, али сада зна да ће се родити Христос, спаситељ свих, кога ће величати сва земља. На крају и Богородица с радошћу прихвата све што их чека: тадар' се вѣѣъ н в(огородн)ца провесеълы те рече. бл(а)го мены. велико мн се свѣтаю овы д(а)наш'ны д(а)нъ оуказаа. що ме е повинѣо славиты г(оспод)ъ. с(вѣ)то мѣ нѣе нѣгово и м(н)л(о)стъ е нѣгова оад[ъ] рода до рода. над[ъ] тинѣъ люд'ма кон га се воѣ (624б).

3.3.4. Слово Максима Исповедника

Четврту беседу на Благовести Венцловић наводи као слово четвртоє на бл(а)говѣщеніє прес(вѣ)тыє в(огородн)це. с(вѣ)таго маѣнма, исповѣд'ника (625а–652б). У Мињовој *Патрологији*, као ни у сабраним делима Максима Исповедника⁴⁷ не наводи се ни једна беседа на Благовести под његовим ауторством. Међу словенским рукописима пронашли смо једну беседу на Благовести која се приписује овом црквеном оцу,⁴⁸ чији почетак одговара Венцловићевој беседи, али их нисмо детаљније упоређивали. У фондовима⁴⁹ који су Венцловићу могли бити на располагању нисмо пронашли беседу Максима Исповедника.

Беседа је прилично дуга, исписана на 56 страна и подељена на пет делова. Први део (625а–613б) сачињен је од општих места, хвалоспева Христу и Богородици и препричавања различитих важних догађаја из Светог писма. Детаљно се говори о стварању света и описују најважнији догађаји из књиге Постања. Дају се и тумачења појединих библијских симбола. Посебна пажња посвећена је симболици броја шест са објашњењем због чега је баш у шестом

⁴⁷ О сабраним делима Максима Исповедника видети нпр:
http://pravlib.ru/books.html#Преподобный_Максим_Исповедник
http://azbyka.ru/otechnik/Maksim_Ispovednik
http://azbyka.ru/otechnik/Patrologija/scan-patrologia-graeca/1#_90

⁴⁸ Стојановић, Љубомир. *Каталог Народне библиотеке у Београду IV. Рукописи и старе штампане књиге*. Београд 1982, бр. 421 (332), стр. 319.

⁴⁹ Видети фусноте и .

месецу послат архангел да јави Богородици радосну вест. Тема Благовести уводи се тек у другој половини друге беседе. Наглашава се важност Богородичиног порекла од колена Аврамовог и Давидовог: *ѣрно по телес'номѣ завитию ѿд[ъ] них' се тег'ли до м(а)рїе х(ри)сто(с)ъ* (625б).

Даље се говори о немогућности поимања Бога и о томе колико је човек мали и недостојан у односу на Творца: *здателю. каковыи[ъ] ли гласомъ запои мѣ ч(о)вѣчы языкъ оум'лико. коимно съ страхом[ъ] с поанием[ъ] савъ свѣт(ъ) и обы и оны гор'ны сляжы* (626а), па се наставља: да ако би неко и *ѿ в(о)гъ своѣ раз'говоръ з дръгом[ъ] свонмъ и мѣо писати в(о)жїи образъ. нека се понапре поквсы дръго цю є създаато, а несквгїено є и неѿбвват'но док'роразсвд'но* (626а). Затим се описује да је све настало речју Божијом, а за човека се каже: *кстъ ово цюно є словесна животинна. да речем[ъ] ч(о)в(ѣ)кѣ. за днвотъ слнчанъ образъ. ч'дна скона велнка и двојкаа. ч'дна слепљена смеса* (626б). Описују се најважнији догађаји од стварања света, при чему се хронолошки прилично прецизно прате наводи из књиге Постања. Нарочита пажња посвећена је живописном приказу првородног греха, Божијег гнева, прогона човека из Раја и томе како је човек остао на земљи под вражјом владавином и окренуо се злу. Следи опис потопа као Божије казне за суноврат човечанства: *ѣръ неста валмалы люды на зем'ли. цю да чинны ш' нмѣ. погвбы савъ свѣт(ъ) мѣахом[ъ]. све шнромъ с водомъ потопы. те ѿпра свѣт(ъ) ѿд[ъ] оне пр'вѣ поганы* (629а), али и опис милости Божије и жеље да се људски род не искорени у потпуности: *ѿстави ноѣ за людско нз'нова семе. и пакъ нмѣл нз'нова дръгом'те нз'даде в(о)гъ свою заповѣд[ъ]. др'жати, и своѣ пород[ъ] к отоме в'чнтн и наказивати. да се коѣ в(о)г'а. и зла не чинне. донек'ле тако др'жаше се оу своѣ спажаню. а кад[ъ] се размножише. ѿпет(ъ) свиннѣ быше. те в(о)г'а забораише* (629а). Затим се говори о Аврааму, Исаку, Јакову и Јосифу и веома детаљно о Мојсију. Описују се најважнији догађаји из његовог живота, његов значај за спасење Јевреја из египатског ропства и сва чуда која је чинио вођен Божијом вољом. Говори се и о Исусу Навину, уласку у Ханан, о многобројним судијама и пророцима које је Бог слао да врате људски род на прави пут, али људи својвол'ны и слн. заакона право не к'тише с'држаавати (630а).

У другом делу (613б–637б), претходни опис наставља се дочаравањем Божије љубави и труда на спасењу људског рода: *Како цю коватъ нл' мѣ квюн'цїа с прекалинканием[ъ] понаавля кою стааръ справъ. брако пощена хр(и)стиани. тако и в(о)гъ съ*

своим[ъ] справом[ъ] често како и сами виднио в свачемъ понавля овлаи свѣт[ъ]. да е скакад[ъ] цѣло и свега добра пѣнѣ. а люде пакъ с отини[ъ] понавля. съ сла на добро и свраѣаюѣн. кое з добротворениѣм[ъ] сконмъ и с нагледаниѣм[ъ]. ѿт[ъ] сла съ заклананиѣм[ъ] и нзбавомъ. и с наавком[ъ] своим[ъ]. а дрого и с караниѣм[ъ] с преѣниом[ъ] рааз'анком[ъ]. приводеѣн люде злочесте под[ъ] свои тарамъ на свою службѣ (631б). Затим се, као увод у причу о Благовестима, говори о пророштву Исаијином као најави овог догађаја. Интересантан је детаљ да су свештеници Богородицу заручили за Јосифа да не би била брука пред људима што је неудата: а дрого да и овосвѣтскоме кнезѣ карни'нѣ ѣаволѣ цр'нѣ, не препинати цо д(ѣ)воицы с ласком[ъ]. в(о)жѣа тайна съкрѣе се с' оудад'бомъ ѿѿ. каа с фереиом[ъ] закрнилюѣн своѣ д(ѣ)воиц'ство с обрадач'ем[ъ] (636а). Следе хвалоспеви Богородици, уз један морализаторски опис: нитѣ е таа д(ѣ)вои'ница кѣдаа наполе нзлазнила нз свога ѿѿ двора. нит[ъ] се е по кон'шнлвкѣ скинтала. з' д(ѣ)воикаа шалити се, на' мѣ съ женама з'борѣ з'борити (637а). Аутор пореди Богородицу са осталим старозаветним женама које нису имале толико вере и нису биле достојне као она: алъ крозъ овѣ ти с[вѣ]тѣ д(ѣ)воикѣ бл(а)г(о)с(ло)вен'нѣ въ женах[ъ]. савѣ женскы родѣ ѿста бл(а)г(о)с(ло)венѣ (639а).

Затим се свечаним тоном говори о рођењу Христовом, о значењу његовог имена и радости његовог васкрсења. И у овој беседи налазимо дијалог између архангела и Богородице. Девојка је у неверици након што је од анђела примила благовест: савшаюѣн стрѣпы, и рада е. а двострѣко се плаши. ѣд'но е в'вине тамо в раю преваре (642а). Плаши се да не прође као Ева и по д(ѣ)воиц'кы гови' мѣ (642а) поставља много питања и дуго се расправља са анђелом. Пита га о зачећу без мужа: а како ќе то мени савч'ити се кадѣ ја за мѣжа не з'наамъ. ѿ агг(е)ле ч'днм' се ја твонмъ тымъ рѣч'ма г'дѣ ми зач'нѣе оуказѣешъ, и роденіе не по завнч'аю людскоме свр[']хъ наатѣре. неможно ми се то свнды. потѣх'лиене сѣ ч'ини ми се те рѣчы. вѣѣѣ ако в(о)жѣа промена коѣа то на мени се пр'ви пѣт[ъ] здѣсы. а како би ја вѣдав'ши д(ѣ)вои'ком[ъ] ннате дѣете родила. како ли ѣѣ снсама донти мл[а]д[е]нца свога. ѿдкѣдѣ да ми се споры млеко (642б).

Следи веома изражајна Маријина реплика, зачињена занимљивим фолклорним мотивима и богата стилским фигурама: велнш' ми нзат'кати ц(а)рскѣ пор'фирѣ. понаапре оукаажн ми ѿсновѣ ѿда цѣа кѣ нзааѣн. оуказѣешъ гроз'гѣ. а како мѣ чокотѣ и ложа. пинташъ посеанѣ п'шеницѣ. а како дај и семе. хѣаалнш[ъ] цѣѣѣ вѣаажн ми ѿд[ъ] нѣга коренѣ и ср'шанкѣ. а цо ми вѣказѣешъ за ц(а)ра праз'нѣ полатѣ. без потребе цо к ниѿнзы нзнѣтра валиаа. а свр'хъ свега тога како би ровниа свога ѿѿ г(о)с(по)дара родила, и вѣраднлца

свои ствари. нигде несмещенога да га оу себеы сместы едно црѣво женско· свхои трскы ако се ватра прикчты еда е неке съжеѣн. башъ га тинмъ твоммъ маз'ним[ъ] и шалнкым[ъ] рѣчма не могъ свѣрвати (642б).

Анѣо наставља да је уверава у истинитост воље Божије коју јој је објавио. Каже јој да је добила Мојсијеву палицу и набраја сва чуда која је Мојсије њоме учинио: нмаашъ о томѣ мовсеовъ чюдотвор'нъ палицъ. когано е моръ дно отворила· докле и(сра)нли каа по свхъ проѣше· и опет(ъ) над[ъ] фараоновом[ъ] слоомъ затворин га. а в егѣптѣ вказвюѣн мѣ чдо· оу смію се пресобр'те· и опет(ъ) оу рвцы диг'нст(ъ) бы шаап(ъ). и пакъ мѣ еданъ оударацъ нз свха камена вода оу безводной ннсы нз'точы. а и дрвгы пакъ аароновъ ораховъ свхы шаапъ без принсаде землане како зелено пролнста и орахе нз'несе (644б–645а) итд.

Као потврду за своје речи говори јој да је Божијом милошћу и њена рођака Јелисавета, нероткиња, под старе дане затруднела: ево виѣъ твоѣ коне елсавее закр'жлаве неродиле· како она оу свою сѣдню стара баба вѣдав'ши· затрвдны, онако матора, те пророка с(ы)на роды· свхы коренъ прораст'лкѣ ето нз'несе· те без' влаги свха влаш'га съ цвѣѣмъ прораасты· по б(о)жїѡи волн и без'влаж'наа зем'ла· цвѣкѣ и нове раслкѣ зелене плоды· и в безроднон много кесенѣ покр'ѣ наспорава се· кадааръ е в(ог)ъ оу свемъ· те цо год[ъ] хоѣе, такы оно и вѣде· еда не може онъ и тебе д(ѣ)воином(ъ) оу'инити м(а)теромъ· и опет(ъ) матеръ д(ѣ)воиномъ. по прореченю креминъ (645а–645б).

На крају, анѣо помало губи стрпљење и моли је да коначно прихвати његове речи: га вѣкъ преволн се ч(н)стаа д(ѣ)во. и даи ми агг(е)лѣ послатъ твои глас(ъ) преклонит(ъ). испвсти таи глас(ъ)· когано рад[ъ]· оуташкаткѣ се с миро[ъ] сва н(е)в(е)сна, землана и пренспод'наа стваръ (645б). Марија након тога покорно пристаје да се на њој испуни промисао Божија: ето га вых[ъ] свѣенъ свнтакъ, нека се в(о)жїѣ слово напише оу мены. га рвно кнша да нзаспе се на мѣ. ево кѣпина некъ е зажеже гор'ни огань· ево свѣт'ниакъ на немъ да свѣтлы горѣка свѣѣа. рѣчка га· нек' се съспе и срв'и се ман'на· га постелѣа, може леѣн младоженѣа· ц(а)рскаа самъ столнца. нека сѣд'не ц(а)ръ. цр(')ква самъ да влезе архїерей· тако ево в томѣ склонитой кздн д(ѣ)воицы. такы и в(о)жїѣ слово оуги оу д(ѣ)воицкѣ полатъ. тадаръ и н(е)в(е)сне сле с людма се скѣпа нз'мешаше (647а–647б).

3.3.5. Пет слова Лазара Барановича

Након беседе Максима Исповедника следи пет слова Лазара Барановича. Беседе Лазара Барановича које је Венцловић, како и сам наводи, пренео из штампаног зборника *Труби словес*, анализирали смо према издању из 1674. године.⁵⁰ Међу старим штампаним књигама Српске православне црквене општине Епархије будимске налази се једно издање овог зборника. Зборнику недостаје насловна страна, па нисмо били у могућности да установимо из које године је наведено издање, али се у тешко читљивом запису на грчком језику на страни 2а помиње Ђур, због чега бисмо, уз велику резерву, могли да претпоставимо да је овај зборник у неком тренутку био на располагању Гаврилу Венцловићу.⁵¹

Прва беседа, слово петое здѣ. из' трубе ѿ (652б–661а), почиње очекивано, парафразом јеванђељске верзије и тумачењем догађаја на Благовести. Ова тема се више пута понавља и препричава. Беседа је састављена већином од општих места и молитвословља. Пореди се Богородица са Евом и Адам са Христом. Занимљиво је да Бог упућује архангела на земљу у највећој тајности тако да нї свн, н(ε)б(ε)сны агг(ε)ли скоро не прознадѣ за то. ни пакъ ѣво на земли не сетїи се с коїом[ъ] наамером[ъ] своїом[ъ] хитленом[ъ]. долѣ да се то забашѣри шо б(ог)ъ чинны. докле пакъ исподнїже и поврааты чл(овѣ)ч(а)скы род[ъ] с прѣвога попѣз'нѣѣа и заблѣдениа на прѣвы становит[ъ] мѣ наачиннѣ. те да испѣны с' избор'лици[ъ] д(с)шев'ници[ъ] люд'ма онаа агг(ε)л'скаа горе места откѣдно сѣ испали овы али агг(ε)ли цоно сѣ садѣ бесовы, наши сопаакы дѣш'маны и мѣчнтелн пак'лены (655а–655б).

Затим, свечано и опширно говори се о начину на који је архангел поздравио Богородицу: и т'ко бы то тако смнш'лено на крат'ко све поздравливанне вїд'но свр'шїо како шо агг(ε)лѣ то б(огороди)ци лепо скѣпа све цѣло по свемѣ съставы те нзрѣте. и с велнкыи[ъ] к' нїоїзи пощенїем[ъ] свр'шнто нзговори: радѣи се обрѣдован'на (565а). За разлику од појединих претходних беседа, овде Богородица без оклевања одмах прихвата архангелов позив, а као контраст дају се поређења са старозаветним личностима које су сумњале у реч Божију (Ева, Захарија, Сара): неголи з' драаге воле

⁵⁰ Баранович, Лазар, *Труби словес проповідних*, Друкарня Києво-Печерської лаври, Київ 1674. Зборник *Труби словес* штампан је 1674. и 1679. године.

⁵¹ Зборник је у необјављеном попису старих штампаних књига Српске православне црквене општине у Будимпешти заведен под редним бројем 114.

приваты в(огородн)ца агг(ε)л'скъ рѣчь· више не ѿтговара· кроме що га запинта како ће без мѣжа родити (657а). Уз похвалу Богородици наводи се и седам Богородичиних реплика из Светог писма, али у обрнутом редоследу: бедамъ рѣчьй хр(н)сканн· находит се оу с(вє)тома еу(аг)г(ε)лїю. Како чатинмо· що н е с(вє)таа в(огородн)ца нзрек'ла· пр'во· да рече[ъ] последнє, н на пр'вом[ъ] свр'шнм[ъ]. кад[ъ] е в кана галлеї на свады к' с(ы)нв рекла· овы сватовы садъ неймады що пнтн· неймады винна· то св іої рече пожалне н домостаростне ѿ пощеню своде· дрво каде в юросалмъ треѣн д(а)нъ наагє нзг'белена іої с(ы)на· рече мѣ ѿ мѣо детеш'це зашо нама тако чинншъ· те скривено ѿд[ъ] насъ нз'остаешъ да твжнмо за тобом[ъ], не знаюѣн кѣд[ъ] си се подеѿ· то е ето м(н)локр'вство големо· треѣе, цоно савгама на свады за винно рече· що вама ин(св)съ мої г(о)с(по)дннъ с(ы)нъ заповедеы н рек'не· то да нмаате, без речн вамъ Послашатн га н вповсватн· то св речн наоуке н свѣтоваанн· Четвр'то каде догє трѣд'на г' захаринної кѣн, те се поз'дравы с' келсаавѣтомъ· оне он'де бїахъ іої беседе потеш'не, н ѿ добрѣ раз'говорне· пето· каде запинта агг(ε)ла како ће родитн· н то св речн ѿсвестне· разсѣдне· последка промаатранє· шеста рече· цоно рече, ево ја самъ савшкннн г(о)с(по)дннова· то е смиренїє· хѣдо н сннско држаанє· сед'маа беседа быї іої· каде се ѿ с(ы)нв оу себе порадова з д(в)шомъ н рече велчнт(ъ) д(в)ша моѣ г(оспод)а (657б–658а).

Барановичеве беседе нарочито обилују химнографијом и цитатима из Светог писма као и различитим поукама о правом хришћанском животу. Поучне и едукативне мисли се углавном преносе уткане у библијске цитате или парафразиране.

У другом слову, слово тогѿж[ε] лазара· зде шестое· на вл(а)говѣщенїє, прес(вє)тые в(огородн)це (661а–666а), помало се одступа од теме Благовести. Оно је усмерено ка слушаоцу и обилује поукама. Износи се занимљива интерпретација јеванђелске основе о силаску Светог Духа на апостоле: іованъ с(вє)ты каже· кадно х(рнсто)с(ъ)· рече нмъ ѿсезати га по вкр(')снѣх· н двх'нв нз оустаа на ннх[ъ]. те нмъ рече· принмѣте д(в)хъ с(вє)тъ· тынм[ъ] временом[ъ] нз' оуста мѣ с(вє)ты нз'леты, тааї голѣбъ с(вє)ты д(в)хъ· вл[а]г[о]д[а]тъ дааръ с(вє)тога д(в)ха· що га оуловнше на пшенн'ном[ъ] зр'нев'лю с посѣаатым[ъ] з' в(о)жнмъ словомъ на доброй нївы· съ ѿтворенымъ оустыма оу'т(ε)н(н)цы оуватише с(вє)тога д(в)ха· како що н д[а]в[н]дъ казѣюѣн велы, зннх[ъ] ја н привѣкох[ъ] оу себе д(в)хъ· ама пате с(вє)ты д(в)хъ ннх[ъ] половы· каде е ш' ннма тако ѿкретаѿ како що е саамъ зактекаѿ, съ замрежаатнма (664а–664б).

У контексту ове приче скреће се пажња и на јеретике који су погрешно веровали: кретннъ макїдоны каа іастребъ врекааше оуловнтн тога голѣба· каде се ѿтметааше

не звати га в(о)гомъ. него то зчаше и говорааше да е н д(в)хъ в(о)жїа стваръ. алъ ап(о)с(то)ли,
не кано крагънцы голуба да оуватише. алла само с(в)етога д(в)ха к' себы прилаамнше те н оста
код[ъ] ннхъ (664б).

У трећем Барановичевом слову, слово сед'мое. на вл(а)говещенїе, прес(в)етїе
в(огородн)це (666а–676б), које је подељено у два дела, записан је дијалог између
Богородице и архангела. Тема је страх Господњи. Анђео јој у више наврата говори
да не треба да се плаши ичега, јер је нашла милост код Господа, док она уз
различита објашњења понавља да се сваки човек мора бојати Бога, ако жели да
остане на правом путу: Не кой се м(а)рїе, рече к' м(а)рїи архагг(е)лъ. не старай се. честиты
дларъ добила си код[ъ] в(ог)а. одговори на то д(ѣ)воїка к' архагг(е)лъ. те мв рече. алъ тако е
заказано в писмв. бойте се г(оспод)а сви неговы с(в)еты. а мени кроцо велишъ не бојати га се.
пакъ кой рече архагг(е)лъ. ты си с(в)етаа. от[ъ] с(в)етнх(ъ) выш'шаа н много болаа. теби се
то принстон каа м(а)т(е)ри цѣло доконало мнловати г(оспод)а в(ог)а, а не бојати се. зацоно
права м(н)л(о)стъ нз ср[']дца стравв протерве наполе. рече мв м(а)рїа. га з'наам[ъ] да тога радъ
н ты си слетїо од[ъ] в(ог)а те си к' мени дошао. керъ га в(ог)а се бонмъ. те н в'ло стрепим[ъ]
од[ъ] нега. пише се да г(о)с(по)данъ агг(е)лъ в(о)говояз'анв'це ов'коленїем[ъ] свонмъ од[ъ] сла
спажаа. велиш' мн радвн се, оу томе ска мї е моя радост[ъ] да се бонмъ г(оспод)а в(ог)а. он'да
мї е весело ср[']дце каде оу себы стрепим[ъ] од[ъ] в(о)жїегъ нмена. тако н пророкъ кааже.
г(оспод)н постави ми твоје раабв да мї е за страхъ твоје нзговор'но слово. н не само людма, него
н вама агг(е)ломъ валаа вам' га се бојати. зацоно пред[ъ] нимъ н хервмн стрепе от[ъ]
страха н др'квв серафимн (666б–667а).

У сличном маниру наставља се ово слово на следећих неколико страна, при
чему се, уз мање измене, многи сегменти понављају. Аргументи су често
поткрепљени библијским цитатима и парафразама: говори то слободно от[ъ] ѱал'ма. не
бонм' се сла кер'но съ мнол' си ты вїед'но. мое слвхв дао си радо веселе. о томе н мое смерене
кости хоће се порадовати (670а); Кааже пророкъ нсаїа. н быткїе вама све ове р'чи тако, каа в
писмв напнсате под[ъ] печатом[ъ] речн. ... нннн н т'ко може прочитати. кроме јед'на саама
с(в)етаа в(огородн)ца. којано е н в(о)жїе слово с(ы)на мв могла сместити оу себы (674а–674б).
Кроз дијалог се провлаче и моралне поуке пастви: в(ог)ъ не гледаа на образъ людскы.
неголи на ср[']дца нмъ гледы ко е как'ве љды. н в свакоме родв н племенв ко се бон в(ог)а
привата га в(ог)ъ к' себы (675а). На крају се Богородица покорава архангеловим
речима, а беседа се завршава похвалом Богородици.

Четврта и пета беседа слово осмоє. тогожде. на бл(а)говѣщеніє прес(вє)тыє б(огороди)це (676б–679б) и ѿ том'же празднице. деветое слово (679б–681а) доста су краће од претходне три. Углавном их чине делови са химнографијом и библијским цитатима. У четвртом слову пажњу привлачи један парафразирани цитат апостола Павла: кааже ап(о)с(то)лъ. оу ꙗцеїи и пинкю неїма б(о)жїа ц(а)рства. ама ако є брашно твоє тр'бѣхъ хлѣбъ агг(є)лскы и пинѣ тї є нз'воръ жинвы. бак'леніє ѿ пинсмѣ и б(о)гомолствѣ. ц(а)рство є б(о)жїє, свака прав'да и ч(н)сто здр'жааніє и мирост[ъ], цоно є с' н(є)ба и постало (678а).

Читамо и поетично обраћање архангела Богородици: рече арханг(є)лъ. ѿд[ъ] н(є)б(є)сны єво іа тебе доказвем[ъ] радостъ. а ѿд[ъ] зем'ляны, како и ты цо си зем'ля. и д[а]в[ы]дъ б(ог)ъ ѿ тої зем'ли то, глашаа. бл(а)говолнлъ єси г(оспод)и твою зем'лю. а оу пренсподниѡй ѡаколи се мѣте препадаюѡи плашанко. тога рад[ъ] оукаазати кє се с(ы)нъ б(о)жы оу т'бѣ. коєно кє нс тебе свѣгдаш'нє д(ѣ)воїкє наа се принднти, те с отым[ъ] раскварити вражїє спете и послове мѣ сає. и ты на тога ѣдовнта аспнда и люта василнска змїа настѣпнши. те кєшъ згазити и сѣтр'ти лава и змаѣ. саама кєшъ мѣ згрѣхати глаавѣ. каде цр(ѡ)ков'нѣ глаавѣ х(рист)а родншъ. б(о)га бо вѣздыскала єси ноѡмъ съ сконм[ъ] ти рѣкала пред' собом[ъ], и нн се преварнла. тебе змїа не преласкаа м[с]дрѣ д(ѣ)воїкѣ кано адамовицѣ єч'вѣ (678б).

У Венцловићевој преради пете беседе Лазара Барановича, да ли због много понављања молитвословља и општитх места или због журбе, неколико сегмената пренето је на српскословенском, тј. није преведено на народни језик. На пример: велнчай д(с)шо мога г(оспод)а. и вѣзрадова се д(с)хъ мої ѿ б(о)зе сп(а)се моемъ. м(о)ли зачєтаго ѡт[ъ] с(вє)таго д(с)ха. да вѣ безаконы насъ зачєтнх[ъ], и вѣ грєсѣх[ъ] рожден'ннх[ъ]. нже сп(а)сенїа нашего ради пришады сп(а)сетъ: сїа вѣстъ, радѣи се ѡбравдан'на г(оспод)ъ с тобою. глас(ъ) бл(а)гы бл(а)жнт(ъ) костн. сєго ради вѣзапы м(а)рїа. се бо ѡт[ъ] н(ы)нѣ бл(а)жет(ъ) мє вѣси ради (680а).

3.3.6. Тлкованије

У потрази за могућим предлошком Венцловићевом *Тлкованију*, слово десетое. на втр'ни по єв(аг)г(є)лїю. нан на канѣне. по гїї пѣсми по сєд[а]лної. єв(аг)г(є)лїє ѡт[ъ] лѣкы. зачєло. ѿ (681а–691б), у једном дигиталном фонду⁵² наишли смо на *Евангелиє с*

⁵² <http://old.stsl.ru/manuscripts/staropechatnye-knigi>

толкованием из 1756. године,⁵³ чији текст одговара Венцловићевом. Ова штампана књига настала је након Венцловићевих *Беседа*, али је извесно да је неко од њених претходних издања или преписа морало бити Гаврилов узор. Идентификовани предложак се у књизи која нам је била на располагању такође приписује Јовану Златоустом, што по свему судећи не може бити аутентично. Наиме, међу сабраним делима Јована Златоустог⁵⁴ нема тумачења Јеванђеља по Луки. Једно недатирано издање оваквог тлкованија налази се и међу старим штампаним књигама Српске православне црквене општине Епархије будимске.⁵⁵

У стилу својственом књижевном жанру тлкованија (толкованија),⁵⁶ даје се прво кратак цитат из Јеванђеља, а затим тумачење (тлкованије) тог одељка. Потом се наводи следећи цитат, којем опет следи тумачење и тако наизменично. Венцловић се прилично верно придржава предлошка, уз адаптације својствене његовом раду. Занимљиво је, међутим, да он своја тлкованија не преписује од почетка јеванђељске верзије (Лк 1, 26), већ тек од 39. стиха, када Марија одлази Јелисавети. Дакле, изостаје разговор између Марије и архангела. Иако би ово могло деловати као Венцловићев произвољни избор стихова, увидом у типик постаје јасно да се ради о четвртом *зачалу*,⁵⁷ које је одређено за читање на јутрењу Благовести.

Тако је у средишту *Тлкованија* које је Венцловић пренео на народни језик, сусрет Марије и Јелисавете, а не разговор архангела и Богородице, који се помиње само узгред: **єѵ(аг)г(є)ліє ѿт[ъ] лѵкы. зачело. ѿ. Бъ време оно, вѣстав'ши м(а)рїа. нде къ гор'наа съ тащанїемъ къ градъ іѵдовъ, н вѣннде въ домъ захариннъ. н цѣловаа єлнсаветъ: тл'кованїе. сємѧ. Радостанвѣ бл(а)говѣщенїю гав'ринлов(ъ) глас(ъ). како принди пр(н)снод(ѣ)ва**

⁵³ <http://old.stsl.ru/manuscripts/staropechatnye-knigi/332?fnm=219>

⁵⁴ Видети нпр: [http://pravlib.ru/books.html#Святитель_Иоанн_Златоуст_\(Полное_собрание_творений\)](http://pravlib.ru/books.html#Святитель_Иоанн_Златоуст_(Полное_собрание_творений)).

⁵⁵ Зборник је у необјављеном попису старих штампаних књига Српске православне црквене општине у Будимпешти заведен под редним бројем 110. Недостаје му насловна и првих неколико страна, због чега нисмо били у могућности да га датирамо.

⁵⁶ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 348–349.

⁵⁷ Видети: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 92 и Симић, Прибислав, *Хиландарски типик монаха Романа 1331*, Епархијски управни одбор Епархије жичке, Краљево 2010, стр. 151.

м(а)рїа. да кїе она зачети н родити с(ы)на в(о)жїа. н то дочъ ѿд[ъ] агг(е)ла. да н захарїнна жена елїсаветѣа оу свою іоїн старостъ затрѣднїла є. такы како є ѿставы агг(е)лъ, трѣкомъ ѿде на горъ оу град[ъ] юдїнн(ъ). гдѣно захарїа пр[е]дтєчєкъ о(та)цъ коравлїашє. кѣд'но радвюїн іоїн се да нагледѣа свою тѣ вр'лв ѿт[ъ] плємена род'бннв. а за дрѣго пакъ. да поболє се н вѣцїїє оуразвїн до країа (681а–681б). Марија и далєе размишлѣа о разговорѣ са анѣлом, још увєк помало сумнѣа у његове рєчи и брїне се због свега што се догодило и што је тек чека: а н саслѣа за днвотѣ чѣгїашє се. ако є зансто право како се то, ѿт[ъ] толнко хнїад[ъ] годїнна чѣвєно и прорїнцато кєр' кє се в(о)г[ъ] на зем'лн ѿт[ъ] д(ѣ)воїкє жен'скє фєлє родити. како то нїѿїзн се прїлвчї. да она нарєтє се в(о)жїа м(а)тн. а све се пакъ боїашє тога. да не ѣзвѣдє прєкарѣа (681б). У таквом расположєнїу и са тим брїгама, она одлази својој рођаци Јелїсаветї: сврєтє кє елїсаветѣа цо є м(а)рїа каа за свою іоїн дрѣгѣ м(а)т(е)рѣ др'жалашє. дадє іоїн понапрє пощенїє ѿт[ъ] себє каа старїїоїн и мєцє м(а)т(е)рє. поздравїн се ш' нїѿмє. пак' се загр'лнше тє се полюбнше мєгю совои[ъ]. како є ладєт(ъ) женїлн. кад[ъ] се двє прїатєлнцє сврєдннцє лн състанѣ подав'но не вндєлє се ѣ састаткѣ (681б–682а).

У тлкованијѣ слєдєћєг цитата из Јєванѣлѣа дајє се тумачєњє Јелїсаветїнїх рєчи: **єв(а)г(е)лїє**. Н нспл'нн се д(с)хои[ъ] с(вє)тїмъ елїсаветѣѣ. н вѣзѣпїн глєсои[ъ] вєлїїнѣ н рєтє. бл(а)г(о)с(ло)вєн'наа тѣ(ї вѣ) жєнах[ъ]. н бл(а)г(о)с(ло)вєн(ъ) плодъ чрєва твоего. **тл(ї)к(ованїє)**. Прє тога елїсаветѣа проста є жена бїла ннє оу себї нїмала пророчаскога дѣха. док'лє к' нїѿїзн не догїє в(о)гоноснца м(а)рїа. тє се ш' нїѿмє полюбї. а по томє іоїн мєгю се цѣлїнвѣаню, понапрє дїтєтє іоїн оу тр'бѣхѣх напвнн се с(вє)тога д(с)ха тє се зангрѣ. н послє пакъ з дѣтїннїа се д(с)ха елїсаветѣа просвѣстї. тє започє н она каа пророчїнца прорїнцатн ѣ говорєнїю своїмє. н то се нїѿїзн з'годн ѿ[дѣ] д(ѣ)воїчїнна глєса н задахѣ (682а–682б).

У другом делѣ *Тлкованија* у Венцловїћєвој прєради (686б–691б), по истом принципѣ смєнѣјѣ се цитати из Јєванѣлѣа и њїховог тумачєња, а текст се завршава Маријїнїм повратком кући, када је дошло врємє да Јелїсаветѣа роди Јована Крстїтєлѣа (Лк 1, 56). Иако нїсмє детѣлно упорєдїлї прєдложак са Венцловїћєвїм текстом, вєћ и на првї поглєд уочлїво је да је Гаврїлово *Тлкованијє* знатно дѣже од прєдлошка, тє да је чєсто пуштао перѣ на вољѣ. Њєговоїнспїрѣација мѣжє се понєкад вїдєтї и на основу садржѣја тлкованија у њєговој прєради: прєборавїїн с' елїсаветѣѣомъ закѣд'но нїла до трн м(ѣ)с(є)ца. послє тога ѿпєт(ъ) се к' своїмє доиѣ оу іѿснфѣвѣх кѣѣх натраг' се поврѣатї. кєр'но он'дє бїлѣ агг(е)лъ дошѣо к нїѿїзн з добрнм[ъ] глєсои[ъ] ѿ х(рн)с(то)вѣх казатн іоїн родєнїю ѿд[ъ] нїє. шєстога м(ѣ)с(є)ца. то кєстѣ на по годннє ѿткако є бїла затрѣднїла елїсаветѣа с' іѿвѣаном[ъ] х(рн)с(то)вїмъ прєдтєчєи[ъ].

зато д(ѣ)војка и оде одонѣд[ъ] дома· кр'но за она три м(ѣ)с(е)ца докѣ е он'де б(огородн)ца престагла· декет(ъ) м(ѣ)с(е)ціи, ксанке-фы тамамъ навр'ши се. те приспе кои време родити дїете· а оно е на гласѣ дворъ г(о)с(по)дъскы· хокіе много людство мѣжко жен'ско да се скѣпа он'де събѣра на чѣдо и за нагледаніе раадъ роденіа пр[е]д[е]чева· нн'ди оу так'вом[ъ] калабалѣкѣ нїе кои се ѣ коли свидѣло обр'тати се тамо· а нн' адета тога не быше пощенім[ъ] г(о)с(по)дъска рода д(ѣ)војкамн находити се, нн' бавити оу коме людскомъ калабалѣкѣ. те више раад[ъ] кога заазора и рет'и, оде дома своіошн кѣн· гледати свое кои послове· како ако и старацъ кошнфъ· ако здеси с пѣта докн· да е наагїе и затече к код[ъ] свое кѣе мѣ, н не ви се що раз'ср'дїо на ню за одлазене на далеко а за много тамо бавене (690б–601а).

3.3.6.1. Пролог

У Гавриловом зборнику након *Тлкованија* следи *Пролог*, прологъ по зїи пѣсны на оутр'ни· чтемъ· М(ѣ)с(е)ца Мар'та· кѣ д(а)нъ. Споменъ празнвемъ. бл(а)говѣщенїа. преславнїе бл[а]д[ы]ч[н]це нашеє б(огородн)це и пр(н)сно м(а)рїе (691б–693б), који Венцловић није посебно нумерисао. Верујемо да се то могло десити омашком, јер пролог⁵⁸ није саставни део тлкованија, нити је као такав записан у зборницима који су нам били на располагању. Текст пролога који је Венцловић прерадио пронашли смо у једном рускословенском прологу.⁵⁹ Ово је други од три текста који су у тој књизи предвиђени за читање на празник Благовести. Текст овог пролога се у идентификованом предлошку приписује Јовану Златоустом, али у Мињовој *Патрологији* нисмо пронашли одговарајућу беседу. У каталогу штампаних књига Библиотеке Епархије будимске пронашли смо више пролога који су по времену настанка и месту на којем су се налазили могли бити доступни Венцловићу.⁶⁰

Пролог је исписан на пет страна. Текст очекивано почиње поменом празника и описом догађаја на Благовести. Претежно се понавља све што је речено у ранијим беседама: о љубави Божијој, о чистоти Девиној, о спасењу света које ће уследити рођењем Спаситеља итд: Ђзвесты с(ы)на агг(е)лѣ д(ѣ)в(н)ци. о(т')ца велнкаго агг(е)ла, съвѣта велїи· на земли б(ог)а сказа агг(е)лѣ м(а)рин. сего м(ѣ)с(е)ца. кѣ дванстпеты. Д(а)н(а)сѣ споменъ и празникъ понайпр'вы свїм[ъ] и започело наше мѣ сп(а)сенїю

⁵⁸ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 291.

⁵⁹ <http://sobornik.ru/text/prolog/prolog03-05/page/prolog03-25.htm>

⁶⁰ Видети: Мано-Зиси, Катарина, Надежда Синдик, „Црквенословенске књиге XVIII-XIX века Библиотеке Епархије будимске у Сентандреји (каталог II)”, *Археографски прилози* 10/11, Народна библиотека Србије, Београд 1988–89, стр. 151–158.

свѣткѣмело весело. с(вє)то бл(а)говѣщеніє прес(вє)те бл[а]д[ы]ч[н]це нашеє в(огородн)це, н пр(н)снод(ѣ)вы м(а)ріє· каде с н(є)ба послааты ѿт[ъ] в(ог)а о(т')ца к нѣшн догѣ агг(є)лъ сказати· ѿт[ъ] постан'ка свѣта в(о)говговор'нѣ за ч(о)вѣчаскѣ ѿд[ъ] врага нз'бавѣ. (691б–692а).

Под Венцловићевим пером, на народном језику, и оваква општа места повремено добијају нову боју и другачији тон. Тако ће, на пример, с(ы)нъ в(о)жій оу ч(о)вѣчаско се тѣло н об'анкло пресѿдѣнѣтн· н на землн каа н ч(о)в(ѣ)къ жнвнѣтн н боравнѣтн· док'ле нстрѣгне ч(о)вѣчы родъ н кврталнше га· ѿд[ъ] вражіє влааде· ѿд[ъ] грѣха н ѿт[ъ] пакла· н пакъ приведе га ѣ своє в(о)госъзнаніє· н послє н ѣ рай, кон га оузвѣдѣ заслѣжнлы (692а). Архангел Гаврил се по доласку у Назарет дуго чуди и премишља пре него што се коначно одлучи да се обрати Богородици и донесе јој лепу вест: оузе се много ѿ томе разднш'лятн н вр'ло се чѣгаше ѿ томе послѣ како то може бытн, с памѣѣѣ се договѣараше· т'коно є ѣ внш'нєм[ъ] н(є)вѣ, ннкінм[ъ] недоз'наат[ъ] нн нзднш'ленъ т'ко є цо є какав' лї є соком[ъ]. седеѣн мѣ свр'хъ найвншега н(є)ба· а на зем'лн ногє своє др'жеѣн· те такав[ъ] велнкъ н вискѣ· зак'теде нз'нова се на землн роднтн ѿд[ъ] іуд'не хѣде д(ѣ)воійке· те се сместнтн оу жен'скоій оутробы. на когано нн шестокрнлаты серафнмн цо навлнзѣ око нїєга дворе· н многоокаты хєрѣвкнмн цо на ннма н сѣды. гледатн ннкаако не могѣ ѿт[ъ] велнкє мѣ горѣѣ зраке· пакъ с' єдномъ єто своіѿмъ рѣчъ съ словом[ъ] свонм[ъ] говор'анвнм[ъ] нзколн се тѣлесанъ оу'нннтн ч(о)в(ѣ)комъ· ѿпет[ъ] стнще се н рече ѣ себы. та ѿво мї є в(о)жїн заказааны свѣт[ъ] н слово нздаато· вага мн га казати· іа цо стонмъ н ѣзалѣд[ъ] ѿв'де ѿклевам[ъ]· те не ндем[ъ] да тѣ мн порѣченост[ъ] нскаажем[ъ] доброй д(ѣ)воійцы. ѿде таанм[ъ] оу домъ стар'ца іѿснфа· к' пренепорѣчнѣ, н прѣч(н)стоій м(а)рїн. казати іѿн тай в(о)жїн з добромъ доконааты нздав'на договоръ (692а–692б). Затим у сличном стилу следи сусрет Гаврила и Богородице, њено запрепашѣње и негодовање због његове објаве и на крају њен пристанак и молитвословље.

3.3.7. Два слова Јоаникија Галъатовског

Два слова Јоаникија Галъатовског – повчєніа лїтѣр҃гннска. нз кљюча кннгє рѣс'ке. Сказнваніє. слово зде· лї пр'воє. На бл(а)говѣщеніє прес(вє)тѣй, в(огородн)цы. стнх[ъ] (693б–710а) и Сказнваніє второе· зде дванадєсєтога слова· на бл(а)говѣщеніє пр(є)с(вє)тѣй в(огородн)цы· стнх[ъ] (710а–720б) – која је Венцловић, како и сам наводи, пренео из штампаног зборннка *Кључ разумєнїа* анализирали смо према издању из 1659.

различитим историјским догађајима или предањима из црквене историје, као и ангажовањем Богородице у тим догађајима у корист оних који у њу верују и који јој се моле. Тако, на пример, има прет(н)стаа д(ѣ)ва своје место· и ѝ томе арханг(е)лскоме хорѡ. зацо и она доквн'днсе г(о)с(по)ди намер'не послове ч'дне· каде є гр'кы цар(ѣ) лавъ кер'менинъ иконоборацъ, мѡѣ и немир'ю хр[н]ст'іане. за иконе да и не почт'ѡ. ѡвн се б(огороди)ца тадаръ ѡ снѡ неговој м(а)т(е)рн· Те икоѣ рече. нека нап'ны п'нѡ с в'рхомъ чашъ кр'вн· и нап'е ш' н'оме своје с(ы)нѡ лавъ. и то є белегъ неѡв б'ѡ· керъ к'е скоро зломъ смр'ѡв погн'ѡтн· како и стало мѡ се є то· ѡвнше га гр'цн. и досадъ т'ко зломъ досаг'ює хр(н)ст'іаном(ѣ)· скоро саамъ съ зломъ ѡвр'ше. како се ѡ томе п'нше· т'ко рече прол'нѡв кр'въ ч(о)в'ѡчъ. и негова к'е се меце ѡне прос'ѡтн (701б–702а).

На сличан начин набрајају се и остали редови: Мегю пр(е)стола живити к'е с'д'е· бнровн еш'к'ѡтн. и тнм[ѣ] прин'чны цо людма с'де. сваком[ѣ] по правнцы без' хаатера и мнѡта, јед'нако болгаром[ѣ] и снромахом[ѣ]. п'т'ннкѡв и домак'ем[ѣ]. познан'цѡв и несъзнан'цѡв. кер'но агг(е)лске оне столнце големѡв правнцѡв нмадѡ оу себы б(о)ж'ю· с отога к'е хора ѡнн в'сокы пр(е)стола ватрен'н быѡ цо га є пророкъ даннлъ в'дѡ гд'ѣ б(ог)ъ о(та)цъ с'ды на неѡв. и людма за то своє в'ден'є кааза. (705б).

На крају беседе наводи се да је Богородичино место и у највишем реду, међу серафимима: Оу серафим'скоме хорѡ понайгор'н'ем[ѣ] быти к'е м(ѡ)ч(е)ннцн· конно тако х(р)ст)а б(ог)а мнѡв да и д(ѡ)ше своє за неѡа полаажѡ. свою кр'въ проснп'ю· сваке мѡке и бедѡ подносе· зацоно серафимн то и есѡ б(о)ж'а любав(ѣ) и мнлост[ѣ]· ѡ томе се ѡнн дѡр'ма распалюю. големѡв свою желю нмаюѣн нмъ г' б(ог)ѡ· и люде на то пробѡг'юю. да бн мнлвалн б(ог)а и чез'нѡвн за ннмъ ѡд[ѣ] жел'є нмъ· с отога є хора быѡ ѡнн серафимъ. цо га є в'дѡ пророкъ нс'а· како цо и самъ каажѡ· п'ѡтн се рече ѡтз'горъ једанъ к' м'енн нз'мегю серафимѡв серафимъ. и нмашѡ оу рѡцн горѡѣ оугалъ. цо га б'ашѡ с клещнма нз' олѡара оузѡсѡ· те ш' ннме дотате се мнмъ оуст'нама: горѡѣн ѡг'ленъ прознан'ює· серафим'скѡв жеж'кѡ до б(ог)а нмъ любавъ цо се ш' н'оме распалюю. и люде до те так'ѡе любавн подѡрѡв нматн нмъ г' б(ог)ѡ. нма прес(ѡ)таа свој тронъ б(огороди)ца, и оу томе серафим'скоме хорѡ. керъ она и в'р'ло желнѡ мнѡв б(ог)а· и спажаѡ ѡд[ѣ] беде те люде кон б(ог)а· мнѡв, и поред[ѣ] б(ог)а за православноѡв в'ѡрѡ оустаю ѡтпнрѡѣн к' (707а–707б).

У другој беседи, ѡказнѡван'є второє· здѣ дванадесетога слова· на бл(а)говещен'є пр(е)с(ѡ)теј б(огороди)цы· стнх[ѣ] (710а–720б), алегорнє су још занимлнѡѡѡ. Богородица се поредн и повезује са 11 неба на којнма су различнѡе звезде. Свако од овнх неба, односно звезда, симбол је једне од Богородичннх врлнн, којнма је

она стекла „непролазно небеско право заступништва“.⁶³ Тако су Богородица и њено чудотворно посредовање за спас грешника доведени у везу са целокупном космологијом (Тимотијевић 2000).⁶⁴ Тумачења се поткрепљују аргументима из Старог и Новог завета, као и примерима из црквене историје.

Ову беседу већ је описао Мирослав Тимотијевић (Тимотијевић 2000). На том опису засновали смо њено представљање у нашем раду, уз одређене коментаре и допуне оригиналним цитатима из Венцловићеве беседе, наводећи их на начин на који смо то учинили и при приказу осталих *Беседа на Благовести*.

На почетку образлаже се симболичка веза Богородице и неба: По сљачаю право наша цр(“)квѧ н(є)бомъ називъле, прѣт(н)ствѧ д(ѣ)вѧ б(огородн)цѧ. говорѣн к' нѣоѣзн. що да те наричѣмо ѿ обрадован'на м(а)рїѣ. н(є)бо. крѣъ мн то знаамо да б(ог)ъ горе на н(є)вѧ боравы. по д[а]в[ы]д[о]вѧ оуказиваню. к' тебы оузднгох[ъ] мое отн жывѣемѧ на н(є)б(є)сѣхъ. та н оу прѣт(н)стой оутробы девонке м(а)рїѣ (710а). „Она има моћ да учини свако чудо, али њена небеска власт није бесконачна, и своди се на видљиви део неба састављен од седам планетарних сфера. То су Месец, Меркур, Венера, Сунце, Марс, Јупитер и Сиријус, чијим посредством Богородица утиче на људски живот већ од рођења сваког човека“ (Тимотијевић 2000):⁶⁵ како се пише да нмаѧ ѣданѧсторѧ горе н(є)б(є)са. по сказиваню филосов'скоме, н свѣздочатаѧца. ... Свакум[ъ] тинмъ н(є)бомъ ествѧ прѣт(н)стаѧ б(о)гонѣвѣста наша бл(а)гаѧ ц(а)р(н)ца. защо що год[ъ] н(є)б(є)са нмаѧв н що лн чинѣ. све то н ѿна нмаѧ н то послаѣ (710б–711а).

О првој небеској сфери Венцловић пише: пр'во є око над[ъ] намн понайниѣ н(є)бо. що на нѣмѧ м(ѣ)с(є)цъ стон. м(ѣ)с(є)цъ такѧ снаагѧ нмаѧ. н то чинны. да раастѣ

⁶³ Повезивање небеских тела са Богородичиним врлинама било је опште место барокне мариологије. Оно се често среће и у католичкој маријанској литератури већ од последњих деценија XVI века (Тимотијевић 2000).

⁶⁴ Схватања Јоаникија Гаљатовског, Димитрија Ростовског и Варлаама Јасинског била су позната и у другим срединама словенског православног света (Тимотијевић 2000).

⁶⁵ „Визија Богородице Јоаникија Гаљатовског, коју доследно прихвата и Гаврил Стефановић Венцловић, заснована је на христијанизацији астролошке Мајке света, која се у барокном херметизму често тумачи и илуструје са круном од дванаест звезда. Оваква тумачења Богородичиних чудотворних посредовања уобличена су спајањем тумачења сакралне астрологије са учењем о Богородичином непорочном зачећу и њеном небеском статусу. Богородица је постала невидљива веза између неба и земље, чиме је низ старих и већ одавно христијанизованих астролошких веровања укључен у званичну маријанску побожност. Потврђује то и Гаљатовски када на почетку друге проповеди на Благовештење истиче да своје тумачење Богородичиног чудотворног посредовања заснива на учењима филозофа и астролога. Он се, поред низа црквених отаца, позива и на Гросерову књигу о планетама“ (Тимотијевић 2000).

ч(о)в(ѣ)къ. и нз дѣтета быка. големо ч(о)в(ѣ)къ. кѣтъ и с(вѣ)таа б(огородн)ца с отым[ъ] десетным[ъ] н(ѣ)бомъ. и она маале люде на големо оузднже (711а). Као илустрација Богородичине помоћи „малим људима“ наводи се прича о цариградском официру Леона Капрала, коме је Богородица наговестила да ће постати византијски цар: кданъпшт(ъ) 8 ц[а]риградъ лесонъ капралъ шетаюѣи мѣ се снапома поред[ъ] бедена градскога саамъ. нецо чатааше с(вѣ)той б(огородн)ци. а текъ чѣ оазгоръ с' н(ѣ)ба каа женскы глас(ъ) гдѣ к' нѣмѣ говоры. каза мѣ с(вѣ)таа б(огородн)ца да кѣ онъ ц(а)ръ быти. и наскоро з'бы мѣ се то прореченіе. те нз маале мѣ офиціе. цю є то кданъ десетник(ъ). и не' тога бы грѣкы ц(а)ръ велны др'жацъ монархъ. та и досад[ъ] здѣшаю се те спрече. конно за патронъ. да речеи[ъ] прѣателнцъ. нмаа себы с(вѣ)тѣ б(огородн)цѣ. те коѣ се молы. и нз' взнѣца от[ъ] пѣка шромлааш'ка. поднѣне на големо она ч(о)в(ѣ)ка. те болгарном[ъ]. на гласъ г(о)с(по)днои(ъ) оутинни за преласно. и воака ертава корвннше на крааство и ц(а)рство. може коѣ се кад[ъ] хоѣе. коме цю помоѣи. кога ли нз' ер'гѣ отрести и обогатити (711а–711б).

На сличан начин се са Богородичиним посредовањима повезује утицај осталих планета на човеков живот: друго є пакъ повнше свр'хъ пр'вога. н(ѣ)бо. цю на нѣмѣ свѣз'да планета стон, нменомъ. мер'кврѣсѣ. под[ъ] томъ планетом[ъ] коа се деца роде на свѣт(ъ). бѣдѣ мѣдри разговор'ни. веселы. хоратаціе. нзбор'лы на глаасъ люди. сладкоговор'нвы. тако и с(вѣ)таа б(огородн)ца тинны. кон се нѣоѣзи подлажѣ. даа нмъ памет(ъ) и говоръ. ако сѣ собом[ъ] и замѣзены блекани. она и просвѣсѣе (711б).

Следи треће небо, на којем је планета Венус, затим четврто на којем се налази Сунце. „Богородица посредством Сунца лечи слепе, глухе, неме и добру свест несмишљенима даје”. Као доказ оваквог чудотворног деловања наводи се цариградска икона Богородице Одигитрије која је исцелила два слепца.“ (Тимотијевић 2000) На петом небу је планета Марс, изнад ње „звезда планета Јупитер“, седмом небу је „Сатурнус“.

Изнад тих седам небеса је осмо, непрозирно небо, „тврдо“, на којем су све звезде и које заклања сфере изнад. Невидљиве сфере почињу деветим кристалним небом, чија се веза са Богородицом тумачи на следећи начин: девето н(ѣ)бо. и то є н(ѣ)бо прозранто. вниди се кроз[ъ] нѣга. свинмъ тнма н(ѣ)б(ѣ)сы и прѣч(н)стаа д(ѣ)ва б(огородн)ца се нариче. кѣтъ она и кристал'нни[ъ] н(ѣ)бомъ. те како криш'талъ др'жеѣи га свпроѣъ свн'ца. запалюе пѣш'чаны прах[ъ]. баарѣт(ъ). тако и прес(вѣ)таа б(огородн)ца запалюе з' б(о)жѣом(ъ) любав'лю ср(')дца грѣш'нни[ъ] люд'ма да бы започѣли б(о)га миловати. а не овосвѣтскы грѣх[ъ] (716б).

На последњем, једанаестом небу борави сам Бог, а Венцловић га назива „амперијско”: Иданајсто е н(е)бо понајвише свр[']хъ свію н(е)в(е)саа· горніе н(е)бо що е. као ов'де що е стреха над[ъ] квѣом[ъ]· амперейско то се н(е)бо нарчѣ. в(о)жїа столица. како то саамъ в(ог)ъ за то горніе н(е)бо казѣе крозъ нсаію пророка· те велы· н(е)бо е мой пр(е)столь· а земаля мї е мое поднож'їе (718б). „Поред њега стоји Богородица, која му гледа лице. Већ сама чињеница да небеска царица стоји пред Богом Оцем, а не пред Сином као у ранијим деизисним представама, јасно указује на уздизање Богородичиног посредништва у барокном схоластичком богословљу“ (Тимотијевић 2000): н прес(в)етаа е в(огородн)ца с отым[ъ] вр'хним[ъ] н(е)бомъ· каконо н наша с(в)етаа цр(')ква съ своим[ъ] попек'ком[ъ]. з' в(о)жїим(ъ) ꙗе столом[ъ] нарчѣ говорѣн к' нїоѣзи· днѣвнѣ съ твоѣ таайнѣ· в(огородн)це (718б–719а).

3.3.8. Поученије

Последњу беседу у свом зборнику Венцловић наводи као: Слово. г҃ъ нз повчєнїа (720б–727а). Познато је да су *Поученија изабрана* израз који се у српској археографији одомаћио за руски назив *Учителное евангелије*. Такође је познато да се у црквеној књижевности под овим називом јављају зборници различитог порекла, редакција, али и садржаја.⁶⁶ Овоме додајемо и чињеницу да смо у потрази за Венцловићевим предлошком више пута учили да се назив зборника повремено погрешно наводи као жанровски различито тлкованије.⁶⁷

Први проблем у трагању за Венцловићевим извором представља чињеница да он није навео нити један прецизнији податак о поученијима из којих је преписивао *Поученије на Благовести*. Међу Гавриловим зборницима налазе се три која у називу имају *поученије*: *Поученија и слова разлика* (Архив САНУ 271) и *Поученије изабраноје* (Архив САНУ 139) и *Поученије изабраноје* (Архив САНУ

⁶⁶ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, „О неким питањима проучавања Поученија изабраних у старим словенским књижевностима”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* LXXIX 2013, 3–18.

⁶⁷ На пример у каталогу Н. Синдик (Синдик, Гроздановић-Пајић, и Мано-Зиси 1991: 137), рукопис једног *Учительног јеванђеља* (ЂУР1) наводи се као *Тумачење јеванђеља*. Такође, у више записа које налазимо у различитим издањима учитељних јеванђеља стоји да је књига у којој су записани „тлкованије“. Видети нпр: бр. 288 (Мано-Зиси, Синдик 1988–89: 196), бр. 38 (Синдик, Мано-Зиси 1987: 209).

269).⁶⁸ У прва два Венцловић наводи да их је преписивао из књига *Поученије* штампано у Литови 1569.⁶⁹ и *Поученије изабраноје* штампано у Москви 1697. године.⁷⁰

Имајући у виду ове податке, истражили смо *Учителна евангелија* односно *Поученија изабрана* у данашњим фондовима Епархије будимске и дошли до закључка да се текстолошки мање или више иста беседа може наћи у десетак рукописних и штампаних зборника. Међу њима је, судећи по подацима о књигама или записима, четири могло бити доступно Венцловићу.⁷¹ Верујемо да је *Евангелије учителное* (Москва 1697)⁷² могло бити директан предлошак, јер се Венцловић, као што је већ наведено, на њега позива у једном од својих зборника.⁷³ Друга књига коју сматрамо могућим предлошком је рукопис *Тумачење Јеванђеља*⁷⁴ (ЂУР1), који се, судећи по запису, у Ђуру налазио у исто време кад и Венцловић.⁷⁵

Беседа је исписана на свега 14 страна и није подељена. Веома мало се говори о догађајима на Благовести. Пажња је посвећена прослављању

⁶⁸ Изворима Венцловићевих *Поученија* бавили су се Ч. Миловановић (Миловановић 1982: 10–13) и М. Тимотијевић (Тимотијевић 1995: 64–65).

⁶⁹ У Венцловићевом рукопису *Поученија и слова разлика и пролози* (Архив САНУ 271) налазимо неколико текстова уз које Гаврил наводи да су преузети „из књиге старога поученија штампатаго в Литове при краљу полском Жигмунду при митрополиту кијевском Јоне в љето 1569” (Миловановић 1982: 12). Ч. Миловановић наводи да је наведена година (1568) време почетка, а 1569. завршетка штампања књиге.

⁷⁰ „Кључ за идентификовање те књиге [*Поученије изабраноје*, одн. *Евангелије учителное*, Москва 1697] налази се у Венцловићевом рукопису *Поученије изабраноје* (Архив САНУ бр. 139, Каталог бр. 99) писаном 1745, док се делови из исте књиге налазе и у збиркама *Поученије изабраноје* (Архив САНУ бр. 269, Каталог бр. 100), *Пентикости* (Архив САНУ бр. 272, Каталог бр. 98) и *Слова изабрана празником* (Архив САНУ бр. 137, Каталог бр. 101), насталим између 1743. и 1746.” (Миловановић 1981: 10)

⁷¹ Књиге бр. 37 и 38 (Синдик, Мано-Зиси 1987: 208–209), бр. 228 (Мано-Зиси, Синдик 1988–89: 196), ЂУР1 (Синдик, Гроздановић-Пајић, и Мано-Зиси 1991: 137–140).

⁷² Књига бр. 37 (Синдик, Мано-Зиси 1987: 208).

⁷³ Видети фусноту .

⁷⁴ Видети фусноту .

⁷⁵ У литератури се наводи да је Венцловићу било доступно и *Учителное евангелије* Кирила Транквилиона Ставровецког (бр. 36, Синдик, Мано-Зиси 1987: 206). Увидом у Транквилионове беседе на Благовести установили смо да оне нису биле Гаврилов предлошак.

хришћанских празника и саветима и поукама за частан хришћански живот, што иначе представља карактеристику жанра поученија.⁷⁶

У уводу се укратко говори о значају празника и о томе како са радошћу треба прослављати празник: просвѣтлюемо се поб(о)жно с китениѣм[ъ] цифраюћи се (721а). Затим о значају оваплоћења Исуса Христа који је дошао на свет да спасе људе који страдају због првородног греха. Детаљно се описује Адамов пад и људска гордост која га је на то навела – жеља да буде раван Богу, након чега је прогнан из Раја. Христос је дошао да нас(ъ) кон смо в његовој праавој вѣры и в хр(н)стїанскоме законѣ нзпод[ъ] смрѣти адове ѡтквпн (721б).

Даље се говори о разлици између телесног и духовног: ко се с тѣлом[ъ] бавы тай к овоме свѣтѣ се и др'жы, и о њемъ сва мѣ є мнсаѡ како би га стекаѡ а ѡнааѣ га є прошаѡ (721б). Затим опет о понашању и односу према ближњима у празничним данима: ѡваѣ єво празникъ ѡукратко мн реѣн. наша є промена к' понаав'лѣаню пр'вога намъ райскога жинт'ка безбриж'лнѡ заа се. тога рад[ъ] дѡж'нн смо га поб(о)жно свѣт'ковати, и д(в)шев'но ходити. пощено с правнцом[ъ]. м(н)локр'вно и крот'ко не пѡштити се по себы ни се ѡо кѣнити и бѣнити, спрѣчати се на кога. и в носѣ дѡхати мр'шало. него с мнромъ. з дѡгоподношенїем[ъ] по с(в)етоме д(в)хѣ, ѡу добротвор'ствѣ се и желн сѣстатн дѡгъ з дѡгомъ (722а). У наставку се говори о дужности хришћана да брину о својим ближњима: м(н)локр'вства пожалнѡ внше ѡд[ъ] насъ нстеже б(ог)ъ. внше неголи спраке коє под(в)шнѣ. сва є његоѡ г(о)с(по)дѣства тафра и пом'па в людскоме м(н)локр'вствѣ и жалїеню по браѣн намъ своїѡй нелагоднѡй и неволнѡй. ѡо є то пропатити намъ ѡо мѣчно с постаранїем[ъ] за браѣв'р'ло є то браѣѡ ѡугодно и прнвратно г(оспод)ѡ б(ог)ѡ ѡд[ъ] насъ внше ѡт[ъ] поста и мнгометаннсанїа. кѣръ ѡ томе велнкѡ заповѣд[ъ] б(о)жїю нмаамо. помагати неѣчн и ѡскѡдннмъ тѣжннком[ъ] (722б–723а).

Говори се и о борби против зла. Наглашава се значај молитве за непријатеље, иноверне и злое људе, а не само за ближње и праведне: како ѡо насъ с(в)ето пнсмѡ ѡуѣы. и то наше за свакоѡке люде молїенїе. велнко хѡаїднше нашѡй д(в)шн. заѡо без людске мегюсѡв'не любовн свога сп(а)сенїа д(в)шев'на не можемо нматн. а то нас(ъ) прнѡлаачн м(н)локр'вство сѣ свнма др'жати кад[ъ] се за све люде б(ог)ѡ молнмо. те не текъ само ѡо се хр(н)стїанн с ѡтога мегю собѡм[ъ] лѣпо се почитѣю и паде се. него и злѡчестннке, невѣр'не и

⁷⁶ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 237.

наше саотворе дѡшмане· завстеже н· те то наше за ннх[ъ] м(о)ленне· не даа нмъ на нас[ъ] свѣрнн се двамачннн н беснн се· з глобом[ъ] с преѣннм[ъ]· с ѡбѣннваннм[ъ]· н с ѡстааннм[ъ] звлммом[ъ] повреѣннватн (723б). Ово се додатно аргументује и описом љубавн Божнје која је нста за све људе: свнѣце ѣд'нако даѡ ꙗ да сн· та вѣр'ннм[ъ], та невѣр'ннм[ъ]· слнмъ н добрнм[ъ]. кншз ѡдз'горъ ѣд'нако пшцаа· правннм[ъ] н неправннм[ъ]. скїю нас(ъ) заснѣе съ сваком[ъ] бл(а)готом[ъ] (724а).

Указује се и на значај милосрђа, племеннтости и молнтве у животу верннка: рѡке нека сѡ вацъ прѡжене на деленне снрѡмаашн· н на свако добротнненне свонмъ блнж'ннм[ъ]· родз н кон'шнлѡкѡ своде, по наѣвншоѣ заповеда б(о)жїѡѣ. блнжннега пазнтн каа саамъ секе (725а), а треба се чуватн и злнх и блудннх мнслн које воде у грех: ѡтѣаїте се лѡкавогъ смншлннваннн н сапан'теннн· н тѡѡжен'ске желе распалннванне (725а).

3.3.9. Место Гаврнловнх беседа на богослужењнма

У досадашњој лнтературн бнло је внше речн о Гаврнлу Стефановнћу као беседннку. Днскутовало се о зборннцнма беседа, слова и поука које је преносно на народнн језнк, о важностн и месту проповедн у време када је живео и службовано, о томе да лн нх је изговарао напамет нлн читао, да лн нх је записнвао пре нлн након што нх је изговарао, као и да лн нх је уопште у црквн изговарао у записаном облнку.⁷⁷

Днскуснје досадашњнх нстражнвача односнле су се на беседе, слова и поуке и на нхнво пронзношење у внду црквене проповедн. Чннн се, међутнм, да до сада ннје указнвано на значај конн су слова светнх отаца, поред тога што су могла бнтн читана као проповедн, нмала у богослужењу и као типнком пропнсана

⁷⁷ Видети нпр: Павнћ, Мнлорад, *Гаврнл Стефановнћ Венцловнћ*, Београд 1972, стр. 128–143; Тнмотнјевнћ, Мнрослав, „Гаврнл Стефановнћ Венцловнћ и барокна пнкторална поетнка”, *Рачанскн зборннк* 1 1995, стр. 66–67; Анђелковнћ, Маја, *Проповедн на Дан Хрнстовог рођења у преводу и прерадн Гаврнла Стефановнћа Венцловнћа. Докторска днсертацнја*, Фнлолошкн факултет Уннверзнтета у Београду, Београд 2008, стр. 31–32.

чтенија (читања).⁷⁸ Тако се, на пример, *Друга беседа Јована Златоустог*⁷⁹ може изговарати као проповед, али је типиком предвиђена и као једно од чтенија на Благовести.⁸⁰

Имајући у виду дужину појединих беседа (нпр. беседа Максима Исповедника има 56 страна), са разлогом би се могла довести у питање претпоставка да је Венцловић своје *Беседе* читао на богослужењима у целини. Међутим, типиком је предвиђено да се једно чтеније може поделити на више делова, читати у неколико наврата, па чак и у више дана.⁸¹ Дужина чтенија није одређена, али је кроз праксу прихваћено да она буде око десет страна (Скабаланович 2014: 429). Извесно је да је Венцловић баш у складу са овом праксом све *Беседе* поделио на „чести“ од по десетак страна, чак и када у изворним текстовима не постоје такве поделе.⁸²

Такође, није истицано да је у своје зборнике на народном језику Гаврило уносио и друге жанрове црквене књижевности, односно друга чтенија, која су за разлику од слова, која се могу читати и као проповеди, имала своје установљено место у типиком. Венцловић је и сам у наслову сваког од ових текстова прецизно наводио место у богослужењу на којем је предвиђено њихово читање. Као што је раније наведено, међу нашим *Беседама* налазе се и пролог, тлкованије и

⁷⁸ „Важан елемент у богослужењу Православне цркве сачињавају светоотачка богослужбена чтенија ... Она у типиком од самог почетка заузимају врло важно место. ... Чтенија су везана са катизмама и то на тај начин што је свака катизма праћена чтенијем, а на канону се читају још два чтенија (после треће и шесте песме канона). ... За време четрдесетнице чтенија бивају и на свим часовима који имају катизме, не рачунајући први час.“ (Симић 2010: 396–397) О чтенијима видети и: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 380.

⁷⁹ Видети поглавље 3.3.2.

⁸⁰ Л. Мирковић наводи да је о читањима на Благовести типик неодређен: Евергетидски типик 11. столећа прописује чтенија иза вечерње, после катизми, иза полијелеја читање из панигирика слова Григорија Неокесаријског Чудотворца, иза треће песме канона слово кир-Андреја, иза шесте песме канона слово Јована Златоустог које почиње са „паки радост благовештенија...“ (Мирковић 1961: 46). У *Хиландарском типиком* наводи се да се по повратку литије врши служба трећег и шестог часа и да се тада такође чита слово „паки радост благовештенија...“ (Симић 2010: 147)

⁸¹ Типиком се предвиђа да ако је неки текст тако дуг да га није могуће прочитати на четири места на јутрењу једног дана, онда се он почиње читати на јутрењу претходног дана или се продужава у наредне дане (Симић 2010: 398).

⁸² Упоредити са пописом Венцловићевих *Беседа* у 3.3. На пример, *Беседа Максима Исповедника* има 56 страна, а подељена је у пет делова, *Друга беседа Јована Златоустог* од 18 страна подељена је у два дела итд.

поученије.⁸³ У наслову пролога Венцловић наводи да се он чита после треће песме канона: прологъ по ѿи пѣсны на оутрѣни чтецъ. М(ѣ)с(е)ца Марта кѣ д(а)нъ. Тлкованије се чита после Јеванђеља на јутрењу или после треће песме канона, што одговара поретку старијих типика: Слово десетое. на зтрѣни по єв(а)г(е)лїю или на канвнє по ѿи пѣсми по сєд[а]лнои.⁸⁴

Можемо, дакле, закључити да је Венцловић на народни језик преносио и типиком прописане богослужбене текстове. Ово је донекле у супротности са до сада често заступаним ставом да у Гавриловом књижевном стварању постоји оштра граница између богослужбених текстова, на црквенословенском, и оних намењених „простим људем на разумност“, на народном језику. Имајући у виду претходно разматрање, постаје јасно да је Гаврил и део текстова богослужбене намене – чтенија – преносио на народни језик.

⁸³ Распоред читања је такав да сваки посебан текст (слово, тлкованије, пролог, поученије...) може бити прочитан у једном моменту богослужења, на пример после било које катизме или песме канона, или у неколико махова (Симић 2010: 398).

⁸⁴ У данашњим парохијским типикима ова читања су значајно скраћена, готово заборављена.

4. Језик и правопис

У *Беседама на Благовести*, већ на самом почетку, Венцловић наговештава који ће језички идиом у њима бити доминантан: *Сказанїа, и словеса· предвод'наа на ср'бскы кзыкъ. за прсте людє (591а)*. Разумљиво је да је овакав избор био диктиран особеношћу беседа као жанра: оне су биле пре свега намењене непосредном усменом преношењу широком кругу слушалаца. То не значи да су *Беседе* лишене граматичких, лексичких и стилских особености својствених српскословенском или рускословенском језику. Оне су морале доћи до изражаја тамо где се наводе места из књига Старог и Новог завета, молитвословља, делови химнографије или где се дају богословска тумачења одређених појава и сл.⁸⁵

П. Ивић установио је да Венцловићеви рукописи на народном језику имају особине шумадијско-војвођанског дијалекта, или, још тачније, сремских говора, било савремених, било оних из XVIII века. У језичком материјалу *Беседа* налазимо низ фонетских, морфолошких и других особина које наводи П. Ивић (Ивић 1997: 17–18):

- Венцловић пише екавским, уз икавизме: *бїашє, бїахъ, подсмїа се, змым[ъ], смнмъ, смншъ, жнвнтн, желнтн, лєб'днтн, затрѣднна, нзволїо, летїо* итд.
- доследни ијекавизам у номинативу, акузативу и вокативу једнине именице *дијете*;⁸⁶
- 3. л. мн. презента на *-ду* код глагола *имати, знати*: *нмадѣ (640б..., 12х), неїмадѣ (657б, 685б), знадѣ (608б..., 6х), прознадѣ (655а)*, такође по једном и: *дадѣ (701а), не смедѣ (593б)*;
- аналошко почетно *о* у облицима заменице *отај* са предлогом: *к отомє (597а..., 19х), с отым[ъ] (600а..., 18х), с отога (610а..., 17х)* итд;

⁸⁵ Желели бисмо да изразимо захвалност мр Миленку Панићу на несебичној помоћи при рашчитавању теже разумљивих места у нашем рукопису, као и указивању на одређене одлике Венцловићевог правописа.

⁸⁶ Видети опширније у поглављу 4.10.2.3.

- показна заменица *ови, они* у ном. и ак. јед. м. рода: *овы бл(а)гы данакъ* (604б), *овы споменъ* (604б), *овы сладкы мед[ъ]* (636а), *на овы свѣт[ъ]* (598а), *за овы праздникъ* (615б), *ови́ ѓ страшан[ъ]* (592а); *оны оганъ* (602б), *оны хѣдеп'свзъ* (621б), *оны каменъ* (677а), *за оный свѣт[ъ]* (686а), *онин високи пр(е)столъ* (705б), *онин серафимъ* (707а) итд; много ређе: *оваи́* (592а..., 4х), *овааи́* (631б), *оваи* (717б, 722а), *онаи́* (700а), *онааи́* (696б), *онааи* (721б);
- двојака презентска основа глагола *гледати*: *гледам[ъ]* (608б), *гледаа* (667б..., 4х), *гледаюѣн* (722б), и *гледый* (669б, 670а), *гледы* (675а), *гледеѣн* (591б..., 3х);
- презент *шиљем* уместо *шалъем*: *пошнле* (635б), *пошнлаω* (693б), *шнлаана* (622а);
- глаголи *отворати, затворати*: *отвораа се* (604а), *отвораω* (618а), *отворати* (663б), *затвораане* (630б), поред: *затварати* (628б);
- предлози са заменичком енклитиком: *заа ме* (599а, 617а), *заа те* (609б, 675а), *заа се* (611б, 722а), *наа ме* (609б, 615а..., 8х), *наа те* (613а, 618б..., 19х), *наа се* (625б, 632б..., 9х); *предаа ме* (618а), *предаа те* (612а), *предаа се* (616а);
- прилози каде (592а, 597а, 601б..., 69х), *ноѣомъ* (629а..., 4х), поред: *ноѣ* (631а..., 3х), *д(а)н(а)съке* (603б, 604б), *д(а)наске* (604а), *д(а)н(а)съке* (604а), *д(а)нъске* (605а), *оудинъ* (612а, 622б, 647а..., 7х), *вдинъ* (605б..., 4х), *вдинл(ь)* (687а), *вдинъ* (631а);
- речца *но* уз заменице, прилоге, везнике и сл: *конно, којано, коено, т'коно, щоно, чинно, јур'но, гдѣно, отквдно, кадно, кроцоно, зацоно, каконо* (око 300 примера);
- речца *зи* уз заменичке облике: *ниѡи́зи, ѡвои́зи, ниѡнзи, моѡи́зи, твоѡи́зи, своѡи́зи, тои́зи* (преко 50 примера);
- облик *кано*: *кано* (592б, 593б..., 50х), *каано* (708б);
- промена *хв > в* у *хватати*, чување *хв* у *хвалити*;⁸⁷
- промена *хт > кт*: *зак'тевам[ъ], зак'тева, к'теде, зак'теде, ктеω* итд;⁸⁸

⁸⁷ Видети поглавље 4.11.7.

4.3. Лигатуре и натписана слова

Сугласничка група *ит* увек се пише помоћу лигатуре *ѿ*. Поред ове и других стандардних лигатура (*ѡ*, *ѣ*, *ѥ*), срећу се и друге лигатуре, најчешће лигатура *т+н* (преко 80х) и лигатура *л+ѣ* (преко 60х), затим нешто ређе лигатуре *т+ѡ*, *л+ѣ*, *л+ѣ* и сасвим ретко лигатуре *л+ѣ*, *т+ѡ*, *ѡ+ѣ*.

Предлог *отъ* и префикс *от-* пишу се најчешће у виду омеге с натписаним словом *т* којем је скраћено стабло: *ѿ*.

Поред овако натписаног *т*, јављају се и друга натписана слова без титле: *д*, *ѡ*, *ѣ*, *ѥ*, *ѡ*, *ѣ*, *ѥ*, *ѡ*, *ѣ*, *ѥ* и нека друга.

За разлику од слова *д* у врсти, натписано *д* нема ножице, док му је десна коса линија продужена изнад темена и лучно савијена у леву страну: *ѿ* (592б), *ѿ* (593а), *ѿ* (603б), *ѿ* (626б) итд.

Натписано *ѡ* јавља се врло често, увек у истој позицији на крају речи. Има развучен облик у виду криве таласасте линије, врло често налик на мало писано латинично *m*. Овакво развучено натписано *ѡ* јавља се у српкословенским рукописима још у XIV веку (Ђорђевић 1990: 187).

У односу на нормално *ѣ*, чији су краци јако издужени и иду дубоко испод доње линије, натписано *ѣ* има скраћен облик који подсећа на савремено мало ћирилично *х*: *ѣ* (608б), *ѣ* (610а), *ѣ* (620б) итд.

Натписано *ѥ* пише се тако што се слову *т* скраћује стабло, десни део водоравне пречкице се брише, а леви се продужава и на крају лучно савија надолу, тако да у виду титле наткриљује натписано слово *с*. Тако су нпр. написане речи: *ѥ* (596б), *ѥ* (606а), *ѥ* (617б) и др.

На крају реда, ретко у средини, пишу се натписана слова *ѣ*, *ѡ* и *ѥ* у водоравном положају, тј. ротирана за 90° удесно.

4.4. Састављено писање речи

Састављено писање речи устаљена је особина свих старих рукописа, као и многих старих штампаних књига. Готово све акценатске целине, проклитике и енклитике с акцентованим речима испред или иза којих стоје, Венцловић пише састављено: *аѡна дагаслашаа нрааднмв поквѣн* (597б), *виднм'те дасн сас'ма лѣпъ нхѣбавъ момакъ скрасна стаса* (608б), *ѡвакома д(ѣ)воѣка нато ѡтговоры темв рече* (616б), *наате ннаамекіесе дотерати* (618б), *како занеке нсад'се поговара* (639а), *датѣжнмо затобом[ъ]*, *незнаюѣн квд[ъ]снсе подеѡ* (657б) итд.

4.5. Скраћенице

Начинима који су уобичајени и у другим старим рукописима Венцловић многе речи пише скраћено. То су пре свега речи које означавају разне богословске појмове као што су: *б(ог)ъ*, *в(огородн)ца*, *г(о)с(по)дъ*, *нс(вс)ъ*, *х(рнсто)съ*, *д(с)хъ*, *ап(о)с(то)лъ*, *агг(е)лъ*, *ар'хагг(е)лъ*, *ев(аг)г(е)ліе*, *тро(н)ца*, *ба(а)г(о)с(ло)въ* итд. У другу категорију спадају обичне али врло фреквентне речи какве су: *ч(о)в(ѣ)къ*, *р(е)че*, *гл(агола)ти*, *м(ѣ)с(е)цъ*, *с(ы)нъ*, *ц(а)ръ*, *д(а)н(а)съ*, *ч(н)стъ*, *н(е)во* итд.

Најчешћи начин скраћивања је писање титле изнад речи: *бѣъ* (богъ), *іисъ* (нсвсъ), *хс* (хрнстосъ), *агглан* (аггелн), *ар'хаггль* (ар'хаггелъ), *мѣн* (матн), *члѣка* (чловѣка) итд.

Други, врло чест начин је скраћивање помоћу натписаног слова под титлом. Најчешће се под титлом пише слово *с*, а затим и нека друга слова као што су *т*, *г*, *ч*, *о*: *бѣства* = божаства (592а), *гдѣ* = господъ (592а), *гпдске* = господске (591б), *апла* = апостола (593а), *оускрѣвѣ* = оускрснѣ (592б), *прѣтолв* = престола (591б), *нѣно* = небесно (591б), *чѣла* = чнстаа (592а), *дѣнное* = достоинное (592а), *млѣтъ* = млостъ (592б), *чѣлакога* = човѣчаскога (593а), *гдѣра* = господара (593а); *сѣѣ* = свѣтъ (598а, 604а, 610а...); *ѣвліе* = еваггеліе (681а, 682а), *ѣвлнстъ* = еваггелнстъ (598б, 633б, 657а...), *ѣвл'скома* = еваггел'скома (640а); *рѣ* = рече (609а, 609б, 610а..., 36х); *трѣца* = тронца (595а, 708а), *трѣце* = тронце (613б, 708а..., 5х) итд.

Трећи начин скраћивања је писање натписаног слова без титле. У средини речи то је најчешће натписано *д*: *влѣца* = владычица (610б, 697б..., 4х), *влѣтъ* = благодатъ (638а, 641б, 655б..., 23х), *дѣѣ* = давидъ (605б, 624а, 630б..., 22х), *прѣча* =

предѣта (600б, 682а..., 5х), млѣцъ = младѣнацъ (684а), влѣка = владыка (602б, 685б..., 4х), прѣпѣнъ = прѣподобанъ (635б), прѣвѣнъ = правѣданъ (623б) итд.

На крају речи најчешће се натписује слово џ, често се натписују слова х, д, т, ређе остала: шаалѣ (596б), твѣннѣ (611б), оубогѣ (651б), прѣззѣ (619а), обрадовѣ (654б), момѣтѣ (609а), запѣвѣ (628а, 629а), ненспвнѣ (644б), ѣвѣ (680б), сѣвѣ (686а) итд.

Речи се у огромној већини случајева скраћују изостављањем једног, два или више слова из средине речи: бѣца = б(огородн)ца, дѣца = д(ѣ)в(н)ца, млѣтва = м(о)л(н)тва, млѣти = м(н)л(о)сти, ѣвѣнствѣ = ев(аг)г(е)нствѣ, трѣца = тро(н)ца, блѣти = бл[а]г[о]д[а]ти, влѣца = вл[а]д[ы]ч[н]ца итд. Скраћивање изостављањем краја речи, врло је ретко: алѣ = агг(елъ) (609б, 610а, 670б), тлѣ = тл(о)к(ованіе) (682б), глѣ = глав(ы) (693б), лѣ = лвк(а) (710а) и сл. Понекад се крај речи изоставља када се реч нађе на крају реда: тѣ = тоб(ою) (676б).

Речца жѣ, било да се јавља самостално или у саставу односних и одричних заменица, прилога и сл, често се пише скраћено тако што се на крају речи пише надметнуто ж, а ѣ се изоставља: ѡт[ъ] аннѣ (606а), тебѣ (677б), радостѣ (678а), ѣ (606а, 693б), егѣ (595а, 649а, 704б), ѣмѣ (649а), ннѣтѣ (594б), ннѣтѣ (659а), ннѣкѣ (649а), ѣкѣ (652а) итд. Слично се на више места понаша и повратна речца сѣ, с том разликом што се слово с пише под титлом: радѣнѣ (647б, 676а), радѣнѣ (606б, 649б), владѣашѣ (597б) и сл.

У речи пророкъ и у речима изведеним од ње, иако се ниједно слово не изоставља, скоро редовно пишу се под титлом два надметнута спојена слова о у виду положене осмице. За овакво писање има близу стотину примера: пророкъ (598а, 599а, 600а..., 26х), пророка (598а, 605а, 618б..., 16х), пророкѣ (600б, 701б), пророцы (605а, 610а, 624а..., 11х), пророцнѣца (682б), пророцство (617а, 716а), пророцскы (682а), пророцска (686б) итд.

Неколико пута среће се и једно натписано о под титлом, док се о у другом слогу пише на основној линији: прѣрокѣ (629б), прѣрока (638а), прѣроцства (594б), прѣроцске (605а, 695а) и сл.

4.6. Писање бројева

На старословенски, односно српкословенски начин, писањем одговарајућих слова са титлом, Венцловић пише бројеве када жели да означи датум, редни број слова (беседе), бројеве глава и зачала и сл: *М(ѣ)сеца марта· къ кѣ д(а)нѣ· „... 25. дан“* (591а), *Слово· г҃· нз повчєніа· на вл(а)говѣщенїе· „слово 13...“* (720б), *слово заче· а҃· „слово овде 11“* (693б), *нз· трѣбе· а҃· „из Трубе 1“* (652б), *къ коринтоу[ъ] оу зачєлє· р҃нѣ· „... у зачєлу 159“* (713а), *лѣк(а)· глав(а)· а҃ „Лука, глава 1“* (710а), *се глава· к҃д „ово је глава 24“* (693б), *єв(аг)г(є)ліє ѿт[ъ] лѣкы· зачєло· а҃· „... зачєло 4“* (681а), *глава· а҃· зачєло· г҃· „глава 1, зачєло 3“* (652б), *по ро҃гєню іоѡн на ·ѡ· даана „... на 40 дана“* (639б) итд.

Поред оваквог начина, редни бројеви беседа и њихових делова често се пишу словима у пуном облику: *Слово· второе* (595а), *Слово третїе* (603б), *Слово сед'мое* (666а), *деветое слово* (679б), *третїа чєстѣ сєго слова* (704б), *Четвѣртаа чєстѣ* (644а), *Четвѣрто хнсе* (621а), *Петое хнсе сєго слова* (649б) итд.

На исти начин, дакле у пуном облику а не словима с титлом, пише се и већина основних, редних и збирних бројева у *Беседама*: *днгоше се два к'неза* (702б), *нмаа дванст[ъ] н кданѣ д(а)нѣ* (702б), *хнмадє годнна* (596а), *8 пр'вомє найннжєм[ъ] хорє* (698б), *на трѣкы д(а)нѣ* (639а), *девето н(є)бо* (716б), *дванадєсєтога слова* (710а), *за оваа ѿсмора н(є)в(є)са* (715а), *ѿт[ъ] десєторы в(о)жїн заповѣды* (634а) итд.

4.7. Велико слово

У рукопису *Беседа* налазимо, углавном на почетку већих целина, приличан број великих слова у виду орнаментисаних иницијала. Таква су слова на пример: *З* (591а), *Ѓ* (603б), *П* (710а), *В* (676б), *Ѓ* (704б), *Н* (716б) итд. Такође, има и увећаних почетних слова која по висини запремају два, три, понекад и четири реда: *П* (615б), *К* (631б), *З* (644а), *Ѓ* (657б), *Н* (698б), *М* (702а) итд.

Властите именице пишу се малим словом, осим малобројних изузетака: *архагг(є)лѣ Гав'рїнлѣ* (666а), *Гав'рїнлѣ* (693а), *Гав'рїнла* (652а), *ѿ Гав'ро ар'хагг(є)лє* (674а), *Ное* (680б, 681а), *І(св)сѣ снраx[ъ]* (693б), *планєта Вєнєсѣ* (712а).

Доста често велико слово пише се у насловима беседа (слова) и њихових делова: Слово второе (595а), Слово третје (603б), Слово седмоє (666а), Слово осмоє (676б), Слово десетоє (681а), Сказиваніе второе (710а), Третја часть (637б, 704б), Четвертаа часть (644а), Четверто хисе (621а), Петое хисе (649б) итд. Понекад се наслови пишу у целини великим словима: ВТОРАЯ ЧЕСТИ (600б) и сл.

При навођењу директног говора на почетку реченице често се пише велико слово: да и пакы рекъ. Радѣи се влад[ы]чнице (594а), то коѣи изглаасы. Радѣи се ѡбравован'наа (605б), рече к нѡиѣзи· влѣшай невѣсто в(о)жѣа (607б), р(е)че д(ѣ)в(н)ца· Не смѣкаѣи се (617б), рече, ѡснфъ. То ти велимъ (617б), рече ѡснфъ. Како є год[ъ] то было (618б), рече ѡснфъ. Но· како се та не бы из'вѣо (622а), овако свакомъ говоры. Браѣо. тко є оу чедѣ ѡд[ъ] в(ог)а заз'ваат(ъ) (665б), говорѣи. Браѣо нѣ наша браанъ и ратъ (699б) итд.

У осталим примерима – има их нешто преко стотине – тешко је учити неку правилност у погледу употребе великог слова: оно се понекад пише на почетку већих смисаоних целина, понекад на почетку реченице, али врло често и у средини реченице.

4.8. Интерпункција

У *Беседама* налазимо следеће знаке интерпункције: тачку (· или .), зарез (,), две тачке (:), две тачке са цртом (:~) и три тачке (:~, ретко :~).

Тачка је најчешћи знак интерпункције. Венцловић је пише чешће на средини реда (·), ређе на доњој основној линији (.). При томе се тачка врло често колеба између ова два положаја, па је немогуће прецизно утврдити да ли је ближа средини или доњој линији.

Зарез је врло чест знак, али далеко ређи од тачке (на сваких шест до седам тачака долази један зарез). И тачка и зарез имају функцију данашњих одговарајућих знакова, али се врло често пишу и унутар реченице после одређених смисаоних или синтаксичких целина.

За две тачке примера има око стотину. Оне се најчешће пишу после већих садржајних целина, често на местима где би по данашњим правилима дошао нови

ред. Међутим, има примера у којима се и тачка, и зарез, и две тачке пишу и тамо где данас не би дошао никакав знак интерпункције.

Иза појединих беседа или њихових делова, после речи *аминъ* којом се обично завршавају, па према томе на почетку новог слова или дела, често се пишу три тачке: *аминъ*: Слово третје (603б), *аминъ*: третја чест[ъ] сего слова (615б), *амин(ъ)*: Четвртаа честъ: (644а), *аминъ*: Слово петое здѣ (652б), *аминъ*: Слово тогож[е] лазара: здѣ шестое: (661а), *аминъ*: Слово седмоє (666а), *амин(ъ)*: Слово осмоє (676б), *амин(ъ)*: Сказиванне второе (710а), *аминъ*: Вторая честъ: сего слова: (716б) итд.

У истом положају пишу се такође и две тачке с валовитом водоравном линијом, ређе две тачке без линије: *аминъ*:~: Слово: второе (595а), *аминъ*:~: вторая честъ сего слова (610а, 657б, 672а, 686б), *аминъ*:~: Петое хнсе сего слова (649б); *аминъ*: Слово четвртоє (624б/625), *аминъ*: вторая честъ: (631б), *ам[инъ]*: третја честъ сего слова: ~ (704б) итд.

4.9. Писање и изговор грчких слова

4.9.1. Слово *ѵ*

Слово *ѵ* (ижица) у старословенском језику јавља се у речима грчког порекла, као еквивалент грчког слова *υ* (ипсилон).

Код Венцловића ижица се у различитим гласовним вредностима и у различитим положајима среће како у грчким, тако и у српским речима, а има је и у понеком турцизму. Најпре, постоје две варијанте овога слова: обична ижица (*ѵ*) и ижица с двама напоредним тачкама изнад слова (*ѵ̇*). У уставном писму XVI века ижица с двама тачкама имала је гласовну вредност *и*, док се она без тачака изговарала као *ѵ* (Ђорђевић 1990: 114). Слично је и по црквенословенском правопису: ако изнад ижице има неки знак (*ѵ̇, ѵ́, ѵ̈*), она се изговара као *и*, ижица без знака чита се као *ѵ*. У наставку доносимо приказ дистрибуције ове две графеме у Венцловићевим *Беседама*.

4.9.1.1. Слово *v* пише се у грчким и у једном броју негрчких речи у вредности гласа *v*: *ev(ar)g(ε)лнстѣ* (598б..., 9х), *ev(ar)g(ε)лїю* (657б..., 7х), *ev(ar)g(ε)лїє* (681а..., 5х), *ev(ar)g(ε)л'ске* (725а); *ев'ва* (591б..., 7х), *ев'вв* (611а..., 3х), *ев'вы* (655а, 667б), *ев'внно* (604а); *пав'аω* (659а, 668б), *пав'елъ* (695б), *пав'ла* (697б), *пав'ловв* (651б, 665а); *гав'ринлѣ* (596а..., 21х), *гав'рїнлѣ* (596а..., 4х), *гав'рнлѣ* (595б, 716а), *гав'ринла* (607б..., 5х), *гав'ринлв* (591б, 615б); *ав'раамова* (630а), *ав'враамова* (602а), *ав'раам'скымъ* (637а); *еврейскы* (591б), *ев'рейскы* (706б), *ев'рейскы* (689а).

Треба напоменути да се све наведене грчке речи сређу написане и са словом *v* у месту ижице, неке чешће, друге ређе, нпр: *еван'гелїю* (652б), *еврејанкв* (623б), *гав'ринлѣ* (654б...), *ев'ва* (597б...) итд.

Такође, налазимо примере негрчких речи, додуше не тако бројне, у којима Венцловић употребљава ижицу уместо очекиваног *v*: *дав'но* (600а), *дав'наш'нїєга* (693б), *понав'ла* (631б), *рав'внїнц[ъ]* (592б); *кав'гв* (725а), *кав'таном[ъ]* (641а). Слово *ѳ* пише се у вредности вокала и у грчким речима на месту грчког *υ* (ипсилон): *кѳ'пат[ъ]* (636б, 672а), *кѳ'пта* (640а, 710б), *кѳ'пта* (648б), *кѳ'птв* (640а, 644б, 645а), *кѳ'патскв* (712а) итд. – укупно 12х; *мѳ'ро* (593б..., 4х), *мѳ'ромъ* (646б), *мѳ'роносцла* (606б), *мѳ'роположнїце* (606б) итд. – укупно 8х; *кѳ'парнскъ* (649а...) – укупно 4х; *сѳ'мевоня* (639б), *сѳ'мевоню* (650б) – 2х; *ѳ'постаасїю* (649б < грч. *ὀποστασις*).

4.9.1.2. Слово *ѳ* пише се у истој вредности али у српским речима иза меких сугласника *љ*, *њ*, *ђ*: *оу доброй волѳ* (723а..., 5х); *нѳ'ма* (619б..., 16х), *нѳ'хъ* (599а..., 5х), *нѳ'х[ъ]* (598а..., 3х), *нѳ'хово* (628б, 722б), *нѳ'хове* (703а, 725б); *внѳ'ца* (711б), *на доброй нѳ'вы* (664а), *м(а)тн на рвкв нѳ'ха* (596б), *нѳ'хавоѳн* (668б), *променѳ'вата* (611а), *твгѳ'нъ* (620а), *г(о)сп(о)гѳ* (694а), *по левѳ* (706б).

4.9.1.3. Одступање од досад наведених примера представљају случајеви писања *v*, али не у вредности гласа *v* него гласа *j*. Све примере за ово налазимо у једном истом личном имену: *мовсеј* (605а, 629б, 694а), *мовсеа* (629б, 694б), *мовсеовы* (650б, 653б), *мовсеовв* (617а, 644б); једном са *ѳ*: *моѳ'сею* (677а).

4.9.2. Слово ѣ

Слово ѣ (тита) одговара грчком слову θ (thēta). Има га у старословенском као и у црквенословенском писму и јавља се најчешће у непреведеним грчким речима. Будући да се од најранијих времена замењује словом т, вероватно се тако и изговарало, мада има мишљења да су ово слово образованији Словени изговарали онако како се овај глас изговарао у византијском грчком (и како се изговара и данас у савременом грчком језику) (Ђорђевић 1990: 36).

У Венцловићевим *Беседама* слово ѣ јавља се укупно 25 пута у десетак именица и понеком придеву. Изузев *каѣолчаскаа* (714б, 718а), све су остале речи са словом ѣ топоними и антропоними: *внѣлѣмъ* (604б, 619б), *внѣлѣме* (624б), *внтѣлѣма* (614б); *аридатѣа* (640а); *внѣаны* (634б); *лѣонскъ* (696а); *назарѣѣ* (636а, 653б), *назарѣа* (636а); *ѣлнсавѣа* (681б, 682а, 683а), *ѣлнсавѣа* (681а), *ѣлнсавѣѣ* (682а), *ѣлнсавѣѣ* (645а), *ѣлнсавѣѣ* (690б), *ѣлнсавѣѣомъ* (690б); *рѣа* (639а), *рѣѣ* (634а); *снѣ* (634а); *латѣанова* (640а).

Занимљиво је да се нека имена чешће пишу са словом т: *ѣлнсавѣта* (597а, 601б, 618б..., 7х), *ѣлнсавѣте* (614б, 639б, 684б), *ѣлнсавѣта* (682б, 690б), *ѣлнсавѣта* (597а, 684а) итд. – укупно 28 примера; *назарѣтъ* (596а, 600а, 604б..., 7х), *назарѣтъ* (601а, 610а), *назарѣтъ* (600б), *назарѣтъ* (620а) – укупно 11 примера.

У значењу броја 9 слово ѣ среће се у сложеном броју 159: *рѣѣ* (713а).

4.9.3. Слово џ

Грчко слово ζ у старословенској ћирилици, поред тога што је означавало број 60, писало се у вредности *кс* у речима грчког порекла: *лѣџандръ*, *маџнимъ*, *маџницанъ*, *џанѣин* итд.

Ово слово налазимо код Венцловића у позајмљеницама *маџниа* (625а), *малаџавати* (677б), *финнџъ* (649а, 693б, 709б). Уз последњи пример напоменули бисмо да ову именицу Венцловић трипут пише *финнџъ*, а једном *финникъ* (695а).

4.9.4. Слово ψ

У старословенској ћирилици грчко слово ψ, поред тога што је служило као бројни знак за 700, писало се у речима грчкога порекла у вредности *nc* (нпр. ψалмъ).

У Венцловићевим *Беседама* слово ψ јавља се тридесетак пута. Што се тиче речи грчког порекла, писање ψ ограничено је на основу ψал'м-/ψалом-: ψалом[ъ] (710б), ψал'ма (670а..., 3х), ψал'мъ/ψал'мъ/ψалмъ (604а, 696б, 669б..., 16х), ψаломникъ (662б), ψалом'ник(ъ) (659а), ψаломником[ъ] (677б/678а), ψал'мопѣвацъ (709б); ψаломским[ъ] (605б). Од истог корена налазимо још и именицу ψал'тиръ (625а).

Група *nc* у поменутој грчкој речи не пише се помоћу слова ψ само у једном примеру: п'алмъ (700а).

Мимо наведених грчких речи, слово ψ Венцловић користи и за писање српског корена *ncов-/ncуј-*: ψовати (724б), наψвемъ (618а), ψвє (725а), ψоваω (706а), ψвюѣн (619а).

4.9.5. Писање и изговор групе гг

Као и у старословенском и српскословенском, тако исто и код Венцловића налазимо примере писања групе гг у вредности *ng* у грчким речима и по угледу на грчку ортографију. Овакво писање јавља се само у једном грчком корену и у врло фреквентним речима: агг(ε)лъ/агг(ε)лъ (укупно 202х) и архагг(ε)лъ/архагг(ε)лъ (укупно 71х).

У односу на број примера с писањем -гг-, занемарљив је број примера у којима се ове две речи пишу са -н'г- или -нг-: ан'гѣлаа (630б), ан'гѣлн (704б); архан'гѣлъ (597а, 656б); ангѣлаа (708а, 710а), архан(гѣлъ) (668а), архан(гѣлъ) (669б); једном такође са -н'гг-: ан'гг(ε)л'скы (679б).

Вероватно под утицајем ових грчких речи, г'г се пише и у словенским речима аг'г'ницє (607а), аг'г'нѣта (661б).

4.10. Самогласници

4.10.1. Писање и изговор јерова

Венцловић у *Беседама* употребљава готово искључиво дебело јер (ъ). У односу на укупан број примера с дебелим јером (близу 5000), за танко јер (ь) може се рећи да се пише само по изузетку (укупно око 70 пута). Разлоге за писање управо дебелог јера треба тражити и у томе што се Венцловић, као и други Рачани, служио руским црквеним књигама, од којих је неке и сам преводио и прерађивао (Јовановић 1911: 144).

4.10.1.1. Писање танког јера (ь) донекле је позиционо условљено. Најпре, оно се у више од половине случајева пише иза меких сугласника љ, њ, ретко ђ, углавном на крају речи: оудинъ (612а, 622б, 647а..., 7х), сп(а)нтель (641б, 659а..., 4х), нсранлъ (690а), храннтель (687а), мвчнтель (591б), створнтель (665а), оугалъ (707а), ш'каалъ (628а); оганъ (594б, 602а, 630б..., 6х), г(о)с(пода)нь (668а, 671б..., 5х), мѣћъ (661б).

У неколико случајева писањем танког јера означава се слоготворно *p*: дрѣжацъ (665а), прѣвы (645а), крѣвы (643б), сврѣши (623б), задрѣжава (615б).

4.10.1.2. На крају речи, и много ређе у средини, пише се дебело јер које нема никакву гласовну вредност, тзв. мукло јер.

а) Највећи број примера – око 4500 – отпада на писање дебелог јера на крају речи иза сугласника: истокъ (594б), драгъ (646а), могохъ (599а), потопъ (592б), хлебъ (673а), правъ (598б), кзмъ (596б), шснфъ (598б), почастъ (607б), хѣдъ (627а), ввинсъ (631а), хѣдѣсѣзъ (621б), мннѣлъ (594б), докторъ (603а), попеваѣлъ (593а), чѣданъ (607б), хнтъ (617а), мѣжъ (609б, 636а), рѣкнешъ (602б) итд.

На месту њ врло често се пише пајерак ('), али готово редовно у проклитикама или испред енклитика: код' себѣ (598б), кроз' оуши (620б), над' нами (625а), пред' соком[ъ] (678б); рад' самъ (591а), прав' си (617б), цѣном' стѣ (662а), с током' св (665а), леп' сам' ти гласъ (600б), приватнш' ми (608б), молни' те (618а), нзрѣжини' га (618а), снеѣнѣам' се (591б), ннсам' ли (616а), ч(о)вѣк' ѣ (624а), агг(ѣ)лов' же (648а) итд.

С пајерком се често пишу и предлози к' (г' испред звучних сугласника) и с' (з' испред звучних сугласника, ш' испред њ): к' нѣмѣ (694б, ... 164х), г' вољѣмѣ (630а,

... 33x), с' наца (598a, ... 110x), з' влата (614a, ... 73x), ш' нинде (597б, ... 11x), ш' нисде (598б, ... 14x) итд.

б) За мукло јер у средини речи има неколико десетина примера: г(о)с(по)дъска (691a), г(о)с(по)дъства (722б), безнекѣстѣнаа (647б), рѣтъма (633б), д(ѣ)вѣстав'нинке (638б), оударъцем[ъ] (629б), мъном[ъ] (617б), хинлешъно (622б), навъходоносора (594б), д(а)н(а)съке (603б, 604б), принморью (695a), ѡволъбаше (655a), свпрокъсталнице (637б) итд.

Много чешће се на месту муклог јера у средини речи пише пајерак: подок'но (595a), ленивци (677б), слад'ка (628a, 679б), слав'бом[ъ] (695б), свз'но (654a, 698a), пак'ла (655a, 660a), мом'ком[ъ] (611б, 615б), кон'це (594a), слѣп'цима (713a), телес'номе (625a), крат'ко (656a), помок'ница (627a), оц'том[ъ] (640a), к'ма (634a), браш'но (678a), помощ'нице (594a) итд.

С пајерком се врло често пишу и префикси нз'/нс', раз', без', въз'/оуз'/сз', ннз': нз'бавіо (703б), нз'казвемъ (609б), нсплести (635a), раз'дрешеніе (594a), раз'точы (688a), без'дном[ъ] (632a), без'смор'тным[ъ] (641б), въз'веде (593б), оуз'дигнати (708a), сз'могв (633a), ннз'ложы (688a), ннз'твры (644a) итд.

4.10.1.3. Има неколико случајева, али са доста примера, у којима се дебело јер изговарало као *a*.

а) У предлозима въ, къ, съ: въ вѣкы (595a, 603б, 610a..., 10x), въ време (649a, 681a), въ чрекѣ (598a, 606б..., 5x), въ с(ве)тых(ъ) (591a), въ тмѣ (648a), въ знаменіе (650б), въ зем'ли (658б) итд; къ г(оспод)в (672a), къ коринтом[ъ] (713a), къ мнѣ (683б), къ сп(а)сенінію (594a), къ своен (684б) итд; съ свн'цемъ (719a), съ словом[ъ] (692б), съ страхом[ъ] (624a, 626a..., 6x), съ спажааниемъ (638б), съ славш'книнами (637a), съ зноемъ (628a), съ шегом[ъ] (609б), съ женама (637a), съ звѣз'дама (672a), съ момъ (611б, 613a..., 5x), съ ѡломником[ъ] (677б/678a), съ безначел'ным[ъ] (652б), съ чл(овѣ)кы (593б), съ въсемн (661a) итд.

б) У префиксима въ-, вѣн-, въз'-/въс-, съ- дебело јер такође се изговарало као *a*: вѣвести (649a), вѣжеш'шн (650a), невѣместимаго (592a, 606б), вѣпл'щеннаа (658б), вѣселеннв (623a, 627a, 648a), вѣхода (594б, 651a), вѣтинити (652б); вѣн'же (593б), вѣннде (606б, 681a), вѣнндай (646a); въз'веде (593б), възгла(гола)ти (648a), въздвше

(648б), въз'метъ (678а), възнесена (660а), възрадовасте (678а), възсіа (676б), възпапи (682а), възсклик'ните (663а), възспитаа (650б), възстекшіа (648а), възсвалетъ (681а) итд; съвезначел'наа (593б), съблаз'на (651а), съвѣтника (633а), съгласно (649б), съдръжство (610а), съжалиш (599б), съжеки (642б), създатель (626б), съзыдати (643б), съзнание (716а), съспе (647а), състала (627а), съсвд[ъ] (668б), съхраны (651а), сътини (651а), сътввах[ъ] (622а), съшады (677б) итд.

Префикс въз-/въс- представља особеност црквеног језика у Венцловићевим рукописима. Уместо њега, у оним деловима текста у којима преовлађују црте народног језика, јавља се врло често префикс уз: оузвѣде, оуздигох[ъ], оускр(')снѣе, ѡз'дизати, ѡз'радїѡ, ѡзвншвѣмо, ѡзмогѡ, ѡскр'съ итд.

г) Одступања у писању и изговору дебелог јера као *a* налазимо за неке случајеве под а) и б), тачније за предлоге къ и съ и за префикс съ-. Једна врста одступања тиче се њиховог писања с пајерком или с нултим знаком, друга се односи на њихово писање с вокализованим полугласником: ка, са, са-.

О писању предлога къ и съ већ је било речи.⁹¹ Префикс съ- такође се пише с пајерком, ређе, и с нултим знаком, врло често. При томе с'/с испред звучних сугласника в, д, г прелази у з'/з: с'нзизване (674б), с'носити (601а), с'єднаачити (688а) итд; з'внти (701б), з'грѣшїѡ (624а), з'десити (692б) итд; свѣза (703а), скрнти (659б), смнловааниа (615а), сплестн (600а), створнтель (665а) итд.; зборнща (619а), зглашение (655а), здѣтна (636а) итд.

д) Поред поменутих, постоји још једно значајније одступање у погледу изговора везано за предлоге къ, съ и префикс съ-. Наиме, у њима се, и онда кад су се писали с јером, то јер није увек изговарало као *a*. В. Јовановић, наводећи овакве случајеве у *Мачу духовном*: свѣздаѡ, съкрїе, съгрѣшенїа, съдрть, събыло се, сътворна итд. пропраћа их одговарајућим примерима у којима иза префикса с имамо нулту графему или з испред звучних сугласника: скрнвено, згрѣшвѣмо, смртныма, збно се, створїѡ итд, да би на крају констатовао: „полугласник се није изговарао, што јасно показују примери где је он испао, па извршена асимилација сугласника, а што се у неким од њих писао, то је само услед утицаја црквеног језика“ (Јовановић 1911:

⁹¹ Видети поглавље 4.10.1.2а.

146). Овакву слику у потпуности потврђују и примери из нашег рукописа, с тим што се наведена појава не односи само на префикс *съ-* који наводи Јовановић, него у подједнакој мери и на предлог *съ* и, у мањој мери, на предлог *къ*.

4.10.1.4. Вокализацијом прасловенских полугласника, тврдог и меког, у јаком положају на српском терену добијен је у књижевном језику и у већини говора један исти рефлекс, *а*. Примера с оваквом, српскословенском или српском вокализацијом, код Венцловића има веома много – близу 900 – у различитим положајима: *любавъ* (592б, 707а), *саздатъ* (599б), *празанъ* (600а), *оганъ* (602б, 645а), *данас(ъ)* (608а), *лажливъ* (609б), *жазгалъ* (622б, 652а), *изабра* (677а), *пророчаска* (686б), *матъ* (688б), *сав(ъ)* (697б), *кратакъ* (710а), *слободанъ* (713б) итд.

4.10.2. Самогласник *е*

Вокал *е* обележава се словима *є* и *ѣ*. При томе се прво слово јавља у две варијанте: тзв. уско *є* и тзв. широко *є*. На почетку речи широко *є* пише се око десет пута чешће него *є*: *єво* (607б, 609б, 612а... 62х), *єтъ* (599а, 635б, 665б... 14х), *єго* (649а, 649б... 13х), *єв(аг)г(є)лнстъ* (598б, 633б... 9х), *єнсавета* (597а, 601б... 7х), *євѣа* (591б, 609а... 7х), *єлєѣмъ* (664б), *єзнклавкъ* (699а), *єшкнлє* (707а) итд. – око 350х. Као што се из примера види, слово *є* у наведеној позицији може означавати било *е* било *је*.

У свим осталим случајевима у вредности вокала *е* пишу се слова *є* и *ѣ* (*јат*). Пошто је Венцловићев језик у основи екавски, с незнатним бројем икавизама и ијекавизама, то је узајамно мешање ова два слова сасвим уобичајена појава.

4.10.2.1. Налазимо најпре велики број примера за писање *е* на месту етимолошког *ѣ*. Ту можемо разликовати неколико случајева:

а) речи у којима се пише искључиво *є*: *веседа* (601а, 612а, 614б..., 43х), *зактѣва* (631а, 643а..., 5х), *долє* (599б, 601а, 604а..., 19х), *време* (604а, 610а, 624а..., 14х), *стрєпинѣ[ъ]* (612а, 614б..., 5х), *чрека* (614б, 661б..., 5х), *колєно* (625а, 678б) итд. – 385х;

б) речи које се чешће пишу са *є*, ређе с *јатом*: *место* (623б, 695б, 697а..., 41х), *ѡвѣде* (612б, 636а, 641б..., 24х), *видєти* (599а, 609а..., 11х), *лепо* (597б, 599а, 600б...,

28x), дѣтѣом[ъ] (593а, 612а..., 4x), црѣво (601а, 602а..., 8x), прнѣжнѣ (594а, 607б..., 6x) итд. – 562x; наспрам: мѣсто (603а, 650а..., 7 x), ѡв'дѣ (654а), видѣти (698а, 710б, 719б), лѣпо (605б, 723б), дѣтѣомъ (597а), црѣво (642б), прнѣг'нѣти (614а) итд. – 111x.

У погледу мешања *ѣ* и *ѣ* индикативни су примери суседних именица у којима се један исти наставак некад пише као *ѣ* у обема, а некад као *ѣ* у једној а *ѣ* у другој: ѡ в(о)зѣ сп(а)ѣ (654б, 669а, 680а, 684б), али: ѡ в(о)зѣ сп(а)ѣ (663а, 681а).

в) речи које се чешће пишу с јатом него са *ѣ*: вѣкъ (596а, 660б, 663а..., 40 x), вл(а)говѣщеніе (591а, 595а, 603б..., 24x), вѣра (657б, 715а, 715б..., 40 x), тѣло (601б, 625б, 629б..., 22x), рѣтъ (643а, 646а, 647а..., 57 x), грѣх[ъ] (599б, 619б, 643б..., 35 x), гдѣ (599б, 613а, 617б..., 31 x), заповѣд[ъ] (628а, 629а..., 10 x) итд. – 748x; наспрам: вѣч'не (606а), вл(а)говѣщеніе (666а, 710а), вѣри (685б), тѣло (662а), рѣтъ (640а, 658а, 659б..., 30x), грѣшніке (704б), гдѣ (602б, 614а..., 7x), заповѣди (663б, 702а, 726б) итд. – 157x;

г) речи које се увек пишу с јатом тамо где му је по етимологији место: свѣтъ (598а, 604а, 615а...), свѣтлы (604а, 646а..., 4x), цѣло (598б, 604а, 629б..., 15x), цвѣт[ъ] (607а), цѣлованіе (653а), вѣщо (633а, 714б, 722а), рѣка (592б, 665а, 680а) итд. – 335x.

4.10.2.2. Писање *ѣ* уместо етимолошког *ѣ* сразмерно је ређе у односу на обрнуте случајеве. Јавља се у око 170 примера: прилог вѣкъ (596а, 602б, 610а..., 64 x), понаѣвѣла (720а), свѣты (699а, 708а), свѣтаца (708а), свѣт'ковати (722а), свѣтнню (718б), свѣга (643б, 694а), свѣмъ (603а, 625б..., 8x), погледни (646б), погледнѡ (615а, 654б, 670а), нагледати (620а), ѡвѣтали (723а), здѣсла (697б), дрвѣта (656б), др'вѣтъ (632а, 656б), распѣт(ъ) (709б, 717а), вѣщъ „ствар“ (601а), рѣки (666а), вок. кѣвотѣ (650б) итд.

Исте речи налазимо и с правилним етимолошким *ѣ*, додуше неке ређе неке чешће: вѣкъ (621б, само једном наспрам вѣкъ 64x), прид. света (678а), свега (593б, 599б, 627а..., 20x), свѣмъ (591а, 592б, 596а..., 25x), погледнѡ (674б, 685а..., 4x), нагледати (684а), здѣсло (698а, 704а), прндѣсло (620а, 644а, 646б), др'вета (662б), рѣки (599а, 611б..., 8x) итд.

4.10.3. Самогласник *и*

Вокал *и* обележава се у *Беседама* помоћу следећих графема: и, ы, ї, і, њ, ѿ, в. Овде смо их навели по фреквенцији, од најчешћих ка најређим, али ради боље прегледности наведена слова разматраћемо другачијим редоследом.

4.10.3.1. Слова ї и і не поклапају се ни по броју примера, ни по положају. Грубо говорећи, у писању удвојеног и скоро редовно се пише і (иі, преко 1000х), ретко ї (иі, стотинак пута), док у осталим случајевима преовлађује ї.

а) У вредности *и* испред *ω* најчешће се пише ї: бїω (618а, 618б, 620а..., 21х), говорїω (611а, 618а..., 6х), родїω (660б, 708а..., 5х), справїω (708а..., 3х), ωслободїω (637б, 668б, 702б); м(а)рїωмъ (669а), м(а)рїωм[ъ] (601а, 661а), чїωмъ (644б), в(о)жїωѡ (634б, 645а..., 5х), в(о)жїωм(ъ) (599б, 630а..., 5х), в(о)жїωм[ъ] (667б); вражчїωм[ъ] (628б); жетїωци (654а), нераадїωцы (677б), приносїωцѡ (654б), хвалїωцеѡмъ (712а), ωсїωны (703б) итд.

б) Испред *а* и *є* пише се ї, само по изузетку і: в(о)жїа (601а, 603а, 607б..., 58х), м(а)рїа (609а, 611а, 613б..., 57х), бїашє (597б, 599а, 627б..., 25х), хр(н)стїани (595а, 615б, 633б..., 14х), владїашє (597б, 635б..., 9х) итд. – 415х; нїє (595б, 600а, 614а..., 60х), м(а)рїє (593б, 602б, 607б..., 51х), в(о)жїє (601а, 604б, 616а..., 46х), дїєтє (591а, 612б, 623а..., 25х), сп(а)сенїє (596а, 606б, 625а..., 13х) итд. – 425х.

г) У проклитикама и енклитикама вокал *и* често се пише као ї: чєговнї' дї є (618а), хоѡє дї є сѡшатн (627а), гдѡ дї є цо дї є (628а) итд; мѡч'но мї є (623а), токар' мї є сѡдакъ (668б) итд; лицє тї є хѡбѡво (646а), он' тї є приѡежнїцє (677б) итд; цо сї є достѡла (660б) и др; да не вї є с' хѡлоѡм[ъ] днчїω (688а), кон вї є разѡетнѡан (714б); нї ѡны (620б), нї ѡ чємѡ (628б), нї ѡ кон (637а), нї ѡна (674б) итд.; прї ѡвѡамѡѡ (631б), прї ѡноѡ нєѡестн (703а) итд.

д) Испред *ј* на крају основе (у писању н, і, њ) пише се і, ређе ї: аравнскога (624а), импер. ѡдѡн (608а), неѡкїєсарнскоѡѡ (714б), лїтѡргнскоѡ (693б); посреде разѡм'ннх[ъ] ц(а)рствїн (595а), г(о)сп(о)дѡстѡв'нѡшїѡ г(о)с(п)одѡствїн (648а) – 6х; г' дѡѡѡкѡ м(а)рїн (591б), г' д(ѡ)ѡнцѡ м(а)рїн (597а) и сл. – 17х, заѡарннъ (681а), заѡарннѡ (618б, 681а), в(о)гъ ѡлннъ (640а), комп. сѡбн: мнѡго сннѡѡ н сѡбн (705б), сѡдннѡ м(а)тн (603а), тѡвннѡ сннѡ (703а) итд. – 29х; г дѡѡѡкѡ м(а)рїн (600а), рєцн м(а)рїн (600б) и сл.

– 8х, рече к' м(а)рїи (666б), много постраш'нїи (592а), дат. јед. оу ѡцїи и пїнкїю (678а), по гласѡ нсаїннѡ (642а) итд. – 16х; в(о)жїиѡй (614б, 684б..., 5х), в[о]жїиѡй (725б) – 7х.

ђ) У неким речима страног порекла у вредности *и* испред сугласника пише се *и*: на почетку речи: идоле (605б), идол'скы (658б); икона (713а), иконобораць (701б) и сл. – 6х; ирода (640а), ирода (636б), иродова (591б); І(св)съ снрах[ъ] (693б); ис(ра)нли (639а), ис(ра)нлиє (652а); између сугласника: кретиком[ъ] (718б); гав'рилъ (672б); слоам'ска (640б); серафимъ (707а), серафим'скѡ (707а) и сл. – 5х; хїєрѡвїи (593б, 667а..., 5х), хїєрѡвїискоє (607а) и сл. – 11х; ар'хїстратигъ (637б); мїханлъ (652а); стїх[ъ] (661а, 693б); само једном са *ї*: лїбанє (693б) (поред: лнбан'скы, въ лнбанє).

Неке од наведених примера налазимо написане и на другачији начин: иконє, ирода, хїєрѡвїи-, хїєрѡвїи-, серафим-/серафим-, мнханлъ и сл.

е) У неким личним именима из Светог писма пише се *ин*, ређе *їн*: гав'рилъ (596а, 599б, 611б..., 21х), гав'рина (607б, 639б..., 5х), гав'ринловъ (636а) итд. – 41х; гав'рїилъ (596а, 597б..., 4х), гав'рїила (661а, 686б); ин(св)съ (623б, 630а..., 9х), ин(св)са (636а, 638б), инс(св)во (683а) итд. – 32х; данїилъ (705б), данїил(ъ) (702а), данїила (600б); једном *и*: данїїлъ (605б); їезекїилєва (651а).

Иста имена ретко се пишу са словом *и*: гав'рилъ, нсѡсъ (6х и једном І(св)съ); увек када није реч о Исусу Христу: нсѡс(ъ) навїннъ, нсѡсъ снрах[ъ]), данїилово и сл. Име їезекїилъ пише се још и са *ї*: їезекїїлъ.

4.10.3.2. Поред основне функције обележавања гласа *j*, слово *ї* (и кратко) служило је, не тако често, и за писање вокала *и* или групе *ju*:

ї = *и*: ак. мн. *ї* (= *их*): а нїеговє свр'хъ чѡда послове ... и сама ты *ї* прознаєшъ (643а), ємманїїла (633а), єм'манїїлъ (717б), нс'раїїла (690а), нїїмаарѡ (714а). За последњи пример, турцизам нїїмаарѡ, није искључено да га је Венцловић изговарао са *j* а не са *и*.

ї = *ju*: ном. јед. архїереї: свдїє и вл[а]д[ы]кє архїереї поповы многы посташе (630а), инстр. мн. ар'хїереї: ан'на що роды мегю пророцы свдїамн и ар'хїереї (639а), ном. мн. фарнсеї: започєше велы кнїжєвнїцы и фарнсеї сас'ма срднті се (664а), лок. јед. галнлєї: ѡ кана галнлєї на свадбы (657б), на свадбї оу кана галнлєї (634б), дат. јед. ж. рода: рече к'

м(а)рић ар'хагг(ε)л'ъ (666б), глоке намеѣъ з' досадоу[ъ] нрааи (702а), наалит'ны ономе издав'на п'шеницораздаваић (640а); г(оспод)ъ с тобою Койно ε свр[']хъ н(ε)ва (661а), ходатаице (615б, 637б), ходатаицы (606а), нсходатаицы (593б), мвхврлейсаате (674б), ковлайсати (664а).

4.10.3.3. У вредности вокала и пише се слово *ѣ* у две групе примера:

а) у речима грчког порекла: кѣпат(ъ) (636б, 672а), мѣро (593б..., 4х), кѣпарнсъ (649а...), гѣпер'двалиа (709а), сѣмсона (639б), ѣпостаасію (649б), мѣрсны (695а), кѣкот(ъ) (630а, 697а), кзекѣл'ъ (605а, 706б), лѣтвргинска (693б), однгѣтрѣа (713а) итд.⁹²

б) у домаћим речима иза меких сугласника *љ, њ, љ*: колѣ (723а..., 5х); нѣма (619б..., 16х), нѣхъ (599а..., 5х), нѣвы (664а), нѣха (596б), променѣвата (611а), стаанѣла (618а); тврѣнъ (620а), г(о)сп(о)гѣ (694а), лгѣ (706б) итд.⁹³

Слово *ѣ* у оваквим примерима имало је двојаку функцију: да означи вокал *и* и уједно мекоћу претходног сугласника. Такву употребу овога слова не налазимо у српскословенским споменицима и она се као оригиналан ортографски поступак приписује Венцловићу (Јовановић 1911: 129).

4.10.3.4. У свим осталим случајевима вокал и обележава се словима *н* и *ы*.

У XVIII веку вокал *ы* је на српском терену већ био изједначен са вокалом *и*. Писање диграма *ы* се, међутим, у ортографским манирима задржало и писало тамо где му је по етимологији било место, али и тамо где није (Анђелковић 2008: 142).

У Венцловићевим *Беседама* огроман је број примера за узајамно мешање *н* и *ы*, при чему је готово немогуће извести неко иоле чвршће правило када се писало једно, а када друго слово.

а) Најпре, имамо неколико стотина примера за писање *н* уместо етимолошког *ы*: више (598а, 610б, 613а..., 47х), висока (695а, 714а), скривено (657б, 671б, 716а), завнчай (638а, 726а), стнд' (611б, 623а), внстро (694а), мцсли (712б), мцслнтѣ (694а), мцшнца (688а), снновн (691а), навнк'ла (643а), грцжлнѣ(ъ) (619а), оуздѣхнванн (667б), назцвати (719а), пнвкю (710б), нспнтѣ (742а), рѣб'лин (632б),

⁹² Више примера видети у поглављу о писању ижице, 4.9.1.

⁹³ Више примера видети у одговарајућим поглављима о сугласницима *љ, њ, љ*, 4.11.2 и 4.11.3.

слншанїє (594а), снтъ (689б), кѣзнїн (663б), пѣстннн (712а), робнннн (642б, 656б), свѣтннн (718б) итд.

У исто време, у још већем броју примера пише се ы где му је по етимологији место: бытн (594б, 599а, 601а..., 62х), ном. јед. лич. зам. за 2. л. ты (601б, 605б, 608б..., 124х), выше (622б, 699а), високо (673б), покрыва (603б), выстровм'лнкв (712а), мыслїо (612б), слышн (646б), слышатн (653а), кѣзык- (591а, 603б, 608б..., 29х); пѣстннн (602б, 677а, 703а), пѣстннн (712а), робнннн (668б), простыннн (652а), с(вѣ)тыннн (607а, 644а); ген. јед. д(ѣ)вы (596б, 615б), славы (593б, 607а), оутровы (692б, 710а, 716а/716б), вѣры (679а), ч(н)стоты (606б..., 3х) итд.

б) Има близу хиљаду примера писања ы уместо етимолошког н: велы (599а, 605а, 632б..., 58х), говоры (592а, 605б, 646а..., 16х), чнны (608б, 610б, 629а..., 16х), др'жы (591б, 597б, 662а..., 11х); оутнны (598а, 698а, 647б..., 9х), одговоры (608а, 661б, 666б..., 7х), сѣтворы (593б, 669а..., 5х), поновы (631а, 631б..., 4х); мѣны (613а, 614а, 624б..., 14х), тѣбы (592а, 595а, 599а..., 65х), сѣбы (591а, 593а, 597а..., 111х); д(ѣ)вы (596б, 615б... 6х), тайны (599б, 607б..., 6х), глаавы (641б), горы (629б), магдалинны (637б) итд.

Неке од наведених примера налазимо написане и са н: бралинн (696б, 697а), доноси (655а, 671а), молн (697б), мнслн (712б), храннн (671б), оставнн (629а), роднн (595а, 715б), принцнн (625б..., 3х), поклоннн (618б), поздравнн (602б), вѣтннн (631а) итд.

Занимљиво је да се мѣнн пише чешће него мѣны (39 наспрам 14 примера), док се тѣбн, сѣбн пише тако само по изузетку у односу на тѣбы, сѣбы (5 наспрам 65, 4 наспрам 111 примера).

в) У *Беседама* се запажа тенденција чешћег писања ы иза сугласника *ц*. Ово је особина коју Венцловић дугује утицају руског, односно рускословенског језика: в(огородн)цы (605а, 607б, 653а..., 12х), д(ѣ)воицы (633б, 635б, 636б..., 15х), мѣйцы (639а, 663б); безбожннцы (640б, 685б), д(ѣ)встав'ннцы (705а, 719б), м(в)ч(ѣ)нннцы (640а), пророцы (605а, 610а, 624а..., 11х) итд.

О томе да у писању слова н и ы у целини није било неке систематичности и доследности сведоче поред осталог и примери у којима на врло кратком одстојању у једним истим облицима имамо написано час н час ы: та мѣнн калгадѣаше попре к' тѣбы доѣн (683а), простыниѣ н бл(а)гостиниѣ (646б), мою старост[ъ] ѡбезчасты те мн образ[ъ] ѡцр'ни (617б), вѣселн се огань в(о)ж(а)ства н ты се не опаалы (594б), просн н м(о)лн в(огороди)ца х(рнст)а в(ог)а да то не в'инны (698а) итд.

4.10.4. Самогласник о

Вокал о Венцловић обележава на два начина: као о и као ѡ (омега). У целини, графема о неупоредиво је чешћа него слово ѡ (20750 према 2995 у нашем корпусу). У одређеној позицији и у одређеним категоријама писање омеге преовлађује, па ћемо на те случајеве посебно обратити пажњу.

4.10.4.1. На почетку речи вокал о пише се помоћу омеге чешће него помоћу ѡ (1917 наспрам 840). Ту се посебно издвајају две категорије речи:

а) предлози ѡ, ѡдъ/ѡда, ѡтъ готово искључиво пишу се с ѡ (ук. 842х): ѡ в(о)гъ (591б), ѡ томе (592а), ѡ х(рнст)ѣ (595а); ѡд[ъ] нѣ (592б, ѡд[ъ] в(о)га (593а), ѡд[ъ] адама (593а); ѡдъ мене (725б), ѡ[дъ] д(ѣ)войчнна гласа (682б), ѡда ца (642б, 656а...) – 5х; ѡт[ъ] страха (591а), ѡт[ъ] слагѣ (592а), ѡт[ъ] тебе (592б); ѡ[тъ] тебе (593а, 618б, 677б).

Једино мало одступање од овога јесте писање предлога о с обичним о у свега неколико случајева: о родѣню (591а), о долаз'кв (638а), о нѣм'же (648а) итд. – 7х.

б) изведенице с префиксима ѡ-, ѡб-, ѡд-, ѡт- такође се скоро увек пишу с омегом (616х према 63х о-, об-, од-, от-): ѡпрощенѣ (592б..., 5х), ѡставы (615б..., 5х), ѡслободы (623б..., 4х), ѡсташѣ (628а..., 4х) итд. – 212х; ѡбравован'на (604а, 606а, 606б..., 32х), ѡб'сенити (613а, 644б, 656а), ѡб'колї (659б), ѡбрекаѡ (638б); ѡдговоры (608а, 661б, 666б..., 7х), ѡдвнше (644б, 656б..., 4х), ѡдбраанити (697а, 703а), ѡдговоръ (617а, 674б, 684б) итд. – 95х; ѡткако (624а, 628а, 634б..., 6х), ѡтговоры (639б, 662б..., 5х), ѡтпадоше (699б, 706а..., 4х), ѡтпаде (628а, 721а) итд.

Писање наведених предлога и префикса са словом ѡ вуче корене још из старословенског језика, у којем се предлог ѡтъ писао често у виду лигатуре ѡѣ, па

се то касније аналогично пренело и на друге предлоге и префиксе који почињу вокалом *о* (Јовановић 1911: 132). Ово врло јасно показују и примери у *Беседама*. Наиме, предлози *отъ* и *одъ/ода*, као и префикс *от-*, пишу се искључиво с омегом (765x). Један једини пут префикс *од-*, поред 95 случајева писања с почетним *о-*, налазимо написан са словом *о-*: *од’ствѣнника* (637б). С друге стране, за предлог *о* и префиксе *о-* и *об-* налазимо већи број примера с писањем *о*: *о роденю* (591а) итд. (в. горе наведене примере) – 7x (према 231x са омегом); *обогатити* (711б), *окалѣв’шаго* (649а), *однлвала* (621б), *освди* (601б) итд. – 35x (према 212x са *о*); *обрадован’на* (595а, 603а..., 4x), *об’колн* (608а), *обрѣзѣвати* (629а), *обрѣченостн* (689б) итд. – 26x (према 155x са *о*);

в) Изван наведених предлога и префикса на почетку речи преовлађује писање *о-* (770x према 458x са *о*). Ипак, и овде се у неким речима, односно основама, или пише искључиво слово *о*, или у писању оно преовлађује. Наводимо примере неких речи које се увек пишу с омегом, никада са *о*: узвик *о* – 37x; *обрѣте*, *обрѣла*, *обрѣтшн*, *обрѣцешн*, *обрѣсты*; *обраѣа*, *обраѣаа*, *обраѣале*, *обраѣанѣ*, *обраѣающе*; *обрѣѣ*, *обрѣѣ*, *обрѣнешъ*, *обрѣнѣ*, *обрѣтати*; *особнто*, *особнвала*, *особнво*, *особ’нво*. Прилог *опетъ* (596а, 602б, 604а...) пише се готово увек тако (54x), а само трипут као *опетъ/опет(ъ)* (625а, 614б, 645а).

Писање омеге и у овим речима вероватно добрим делом последица је аналогичности са врло фреквентним предлозима *отъ/одъ* и префиксима *от-/од-*.

С друге стране, има неколико стотина примера било речи било читавих основа које се пишу или искључиво са словом *о* на почетку, или оно у њима преовлађује. Навешћемо само неке најмаркантније примере: *к отомѣ* (597а..., 19x), *с отым[ъ]* (600а..., 18x), *с отога* (610а..., 17x) итд; *образъ* (599б, 608б, 610б..., 11x), *образа* (619а, 706а..., 6x) итд; *отн* (592а, 619а, 672а..., 12x), *отнда* (605б, 646б..., 7x), *отнто* (613б), *отнѣстн* (638а) итд; именица *отацъ* и њене изведенице пишу се 79x са *о-* и само шест пута са *о-*, итд.

4.10.4.2. У средини речи слово *о* јавља се преко 20 пута чешће него омега (14470 према 650). Постоје две групе случајева у којима се увек пише омега:

а) у групама *јо*, *љо*, *њо* (= *јо*, *љо*, *њо*), укупно 441 пример: *јоћ* (600б, 610б, 621а..., 171х), *својом[ъ]* (623а, 632б, 638б..., 24х), *којом[ъ]* (622б, 626а..., 4х); *војом[ъ]* (598а, 628б..., 7х; *нојџи* (635а, 653а, 656а..., 44х), *прејнојом[ъ]* (689б, 723б..., 4х) итд. За ову ортографску особину могло би се рећи да је оригинална Венцловићева (Јовановић 1911: 133).

б) у страним речима доминира *ω* (ук. 96 примера), ређе се пише *о*:

- само са *ω* пишу се: *јоанъ* (600б, 671а..., 5х), *јованъ* (682а, 684а..., 4х); *фараонъ*, (693б, 694а), *фараона* (629б), *фараоннты* (652а), *фараоновом[ъ]* (644б); *сјмѣоновъ* (638а), *сѣмѣона* (639б), *сѣмѣоноу* (650б); *јовъ* (660а), *јове* (651б); *лѣонъ* (711а), *лѣона* (703б); *јоакимѣова* (606а) итд;
- претежно с *ω* пишу се: *јосифъ* (598б, 601а, 691а..., 19х); такође и са *о*: *јосифъ* (616б, 618а, 618б..., 6х); *сѣонъ* (604б), *сѣоная* (607а); такође и: *сѣонска* (623б);
- у неким речима претеже слово *о* или имамо колебање: *јоносѣа* (693б), *јоносѣови* (649б), *јоносѣјскаго* (646б); *јосѣј* (605а, 629б, 694а); *јрода* (636б), поред: *јрода* (640а), *јродѣва* (591б); *гјѣѣоново* (641а) и *ѣѣѣонъ* (638б);

Изван наведених група примера *ω* у средини речи у свим осталим случајевима среће се само спорадично.

4.10.4.3. На крају речи, *ω* се пише иза вокала, иза сугласника пише се *о*.

а) Највећи број примера за писање *ω* на крају речи налазимо у мушком роду радног глаголског придева: *знаω* и *нимаω* своју *к'ннгѣ*, *бѣше се растаω*, како *вн га стекаω*; *дошаω* (609б, 632б, 690б..., 17х), *богаω* (694а), *бѣω* (695б, 702а, 702б..., 21х), *говорѣω* (708а), *быω* (663б, 664б, 672б..., 29х), *провесѣлноω* (670а), *вндеω* (597а, 605а, 609б..., 8х), *сѣѣω* (612б), *ѣω* (615б, 618б..., 4х);

б) У неким именицама и придевима пише се са *ω* на крају вокал *о* који је добијен прелазом *л* у *о*: *паваω* (655б, 662а..., 8х), *посаω* (662б, 701б..., 5х), *минсаω* (721б..., 3х), *пѣпѣω* (687б), *ораω* (632б); *вѣсѣω* (671б..., 3х), *цѣω* (625б, 631б..., 4х), *свѣтаω* (624б) итд.

Писање *o* иза сугласника на крају речи налази се, по изузетку, само у пет примера: *ц(а)рїo* (674a), *зем'лїo* (624б), *нзрoднїлїo* (603a), *дoврннїo* (645б); *oхo* (690a). У свим осталим случајевима – има их неколико хиљада – вокал *o* на крају речи иза сугласника пише се помоћу слова *o*.

4.10.5. Самогласник *y*

За писање вокала *y* Венцловић користи две графеме: диграм *oу* и лигатуру *ѡ*. Њихова фреквенција и дистрибуција изгледа отприлике овако:

– у средини и на крају речи пише се лигатура *ѡ* (5673x);

– на почетку речи пише се чешће диграм *oу* (900x), ређе лигатура *ѡ* (463x).

4.10.5.1. За писање лигатуре *ѡ* у средини и на крају речи има толико примера да нема потребе посебно их наводити. Зато ћемо се ограничити на примере који представљају изузетак од овог правила. Има их свега десетак. Наиме, Венцловић понекад у средини речи уместо лигатуре пише диграм *oу*: *нз'оум'ѡше* (628б), *нз'оусты* (645б), *нлоуке* (658a), *нлоумїo* (696a), *oв'оунїа* (601a), *oв'оунїнтн* (677a), *пооуз'даанїем[ъ]* (713б), *пооузрластлн* (682a), *неоуѡѡдаемо* (607a).

4.10.5.2. На почетку речи пише се диграм *oу* готово двоструко чешће него лигатура *ѡ* (900x према 463x).⁹⁴ Врло тешко је одредити критеријум којег се Венцловић овде држао. Тако, на пример, један исти предлог *y* пише као *oу* 478 пута, а 269 пута као *ѡ*. Оно што се из грађе може видети, то је следеће:

а) Има речи, односно основа на *y-* које се увек пишу са диграмом, никада с лигатуром: *оутрoвѡ* (593б, 619a, 625б, 635a), *оутрoвѡе* (595a, 621a), *оутрoвѡа* (613a); *оуѡо* (650a, 651a, 658a, 665б, 673a, 716б); *оуловнїлї* (664a), *оуловнїтн* (664a), *оуловнїше* (664a); *оустанвкїе* (593a), *оустатн* (624a), *оустае* (707б); *оум'р'ла* (598б), *оумртвљїе* (601б), *оумре* (640a);

б) Следе основе код којих примера с диграмом има знатно више него оних с лигатуром: *оуста* (640б, 654a, 664a..., 10x) итд. – 19x : *вст'нѡе* (681a) – 1x; *оузе* (596a,

⁹⁴ По црквенословенском правопису у овом положају увек се пише *oу*, док се у средини и на крају речи пише *ѡ*. Видети нпр: Ранковић, Зоран, *Црквенословенски језик*, Православни богословски факултет, Београд 2009, стр 7.

601а, 616а..., 11х), оґз'мн (611б, 646а, 688б, 4х), оґз'еω (611б, 707а) итд. – 24х : ззе 602б, 685а – 2х; оґм'лк (601а, 631а, 687а..., 6х), оґм'лкω (626а), оґм'нога (644б), оґм' (627б), оґм'ла (682б), оґмом[ъ] (721а) итд. – 20х : мм[ъ] (616б), м'ла (645б), мом[ъ] (659б), м'лкω (719б) – 4х; оґч(н)т(ε)лн (701а, 717а, 719б), оґч'нн (599а, 671а), оґчы (633а, 707а, 723б), оґч'еню (665б, 668а), оґч(ε)н(н)комъ (632б, 719а), оґч'ε (659а, 706а) итд. – 25х : ч'аше (599а, 664б), ч'ε (701б), ч'(ε)н(н)ком(ъ) (709а), ч'(ε)н(н)цы (664а), ч'енн (638б), ч'енн[ъ] (671а), ч'нтн (629а) – 8х; оґз'вдешъ (610б), оґз'вдє (686б), оґз'вдз (692а), оґз'вдз (705а) итд. – 7х : ззвдє (617а, 681б) – 2х; оґлз'тн (612б, 718а), оґлз'стн (712а), оґлз'ы (600б), оґлестн (718а) – 5х : лзє (647а) – 1х; оґмножнло (644а), оґмножен'ны (649а), оґмножы (655б), оґмножнтн (667б) – 4х : мнж'ω (681а) – 1х; оґраз'мн (613а, 681б), оґраз'мнлы (723б), оґраз'мнтн (724а), оґраз'м'лкω (595б), оґраз'м'лкω [ъ] (628а), оґраз'м'ла (715а) – 7х : раз'мнтн (687а), раз'м'люю (706б) – 2х; оґлаз'акъ (600б, 601а), оґлаз'кз (618а), оґлаз'ы (637а), оґлазнтн (718а, 718б) – 6х : лз'кз (641а), лзнтн (718б) – 2х; оґкалз'а (593б, 603а, 605а..., 12х), оґкалз'нтн (600б, 612а, 624а..., 6х), оґкалз'ω (602а, 632а, 717а), оґкалжн (613б, 617а..., 4х), оґкалжє (623б), оґкалз'є (612б, 624б, 632б..., 10х), оґкалж'нω (613а, 653а, 710а), оґкалз'а (688а, 696а) итд. – 51х : клз'а (653б..., 4х), клз'ω (663б, 685а), клжн (642б, 646а), клжє (719б), клз'є (592б, 604б, 626б..., 10х) итд. – 23х; оґч'ннтн (602б, 608а, 645а..., 9х), оґч'нны (598а, 617а, 628а..., 12х), оґч'нн'ω (617б, 625б), оґч'нн'ла (602б, 712а) итд. – 29х : ч'ннтн (601б, 620а), ч'нны (596а, 617а, 628а..., 6х), ч'нннше (684б, 699б, 700б) итд. – 14х;

в) у неким речима блага предност даје се диграму над лигатуром: оґгоклара (663а, 673б), оґговора (610б, 646б), оґговоръ (607б, 646а), оґговор'лкω (618а) – 7х : гговоръ (596а), гговора (616а), гговора (696б), ггоклара (723а) – 4х; оґхо (646б), оґшн (620б, 646б, 653а, 666б), оґш'ю (684а) – 7х : ххо (646б), шн (600б, 610б, 640б) – 4х;

г) има речи с потпуно једнаким или врло приближним бројем диграма и лигатуре: оґј'дно (598б, 604а, 606а..., 19х), оґј'дно (660б) итд. – 20х : ј'дно (598а, 604б, 611б...) итд. – 20х; оґправа (614а), оґправе (700б), оґправ'ω (714б), оґправ'ц'ла (702а), оґправ'ц'ю (593а), оґправ'нтн (655а) – 6х : правн (635б), правнтн (701а), прав'нз (622б), прав'ом[ъ] (631б), прав'лю (702а) – 5х;

Примера за удвајање дугог акцентованог *o* нема. Налазимо примере са два вокала *o* који припадају различитим морфемама: *посодав'но* (641а, 697б), *многоекаты* (692б), *велообразны* (607а) итд.

Са друге стране, бројни су примери у којима су вокали *a* и *u* у дугим слоговима под акцентом, а ипак се не пишу удвојено: *станъ* (618а), *въ градѣ* (652а), *главы* (671б), *законъ* (663б), *внлаета* (628а), *млада* (621б), *исказати* (596б), *хвалниѣ* (591а), *казаѡ* (686б), *хвалѣї* (605а), *за ме* (616б), *на ме* (612а, 647а, 675б); *стид'* (611б, 623а), *житакъ* (627а), *син'ко* (696б), *сидишланіе* (626б), *жива* (704а), *написати* (623а), *нисамъ* (608б, 611а), *честитаюѣи* (655б) итд.

Удвајањем вокала у слоговима после акцента обележава се поста акценатска дужина: *твраака* (707б), *языйкаа* (633а), *стрелаа* (669а), *полатаа* (614б), *масаала* (608а), *н(е)весаа* (660а); *людїи* (629а, 633а, 688б), *языйкаа* (ген. мн), *рѣчьїи* (657б), *столица* (689а); *доконаавам[ъ]* (679а), *протераашъ* (619б), *нападаа* (621б), *меркаамо* (631а), *идлаате* (657б), *полаажъ* (707а); *волинм[ъ]* (614б), *чинишъ* (657б), *приводїи* (657б), *говоринмо* (663а), *проричъ* (591б); *послаатъ* (596а), *оудлаата* (636а), *отхраанїено* (599б), *отеслааны* (653б), *несопинанъ* (647б), *исписат(ъ)* (653б), *проричато* (681б), *протериванїи* (719б); *играанїе* (668а), *ласкаанїем[ъ]* (609а), *отидлаанїем[ъ]* (723а), *падаанїе* (604а), *савшаанїе* (607б), *повѣроваа* (609б); *осталаатъ* (645а), *испраааше* (675а), *валлаа* (701б), *оувѣкїаа* (685а), *сталаа* (613б), *испнїаа* (700а, 704б, 723а); *поздравїи* (682а), *сместїи* (662а), *наредыїи* (677а), *погъвїи* (596а), *вл(а)г(о)с(ло)вїи* (669а), *прошалїи се* (612б); *зндааръ* (647б), *лекааръ* (596б), *юнаате* (610б), *завнчааїи* (634а), *послаанїце* (653б), *оплакы* (630б), *молаав'ске* (624а), *ондаа* (689б), *некаако* (680б, 694а), *такаа* (623а), *продааїи* (608а), *оузндааїите* (670а), *хоѣлааше* (598а), *мер'кааше* (598а); *їднїнкъ* (622а), *злокоб'нїнкъ* (602б), *родїнла* (635б, 673а, 685б), *оудїнль* (705б), *звїнсъ* (631а), *босїнаковом[ъ]* (605б), *исїнїр'скої* (712а), *вл(а)госїнвїаїите* (725а) итд.

За удвојено *e* и удвојено *o* после акцентованог слога има укупно по три примера: *їдномее в(ог)ъ* (597а), *децее доста быѡ нзродїѡ* (598б), *з томее* (610а); *овоомъ* (617б), *зговѡръ* (616а), *квц'ноѡ* (612б).

Обележавање поста акценатских дужина писањем удвојених вокала није спроведено доследно. Има доста примера у којима се уместо очекиваног *aa*, *ii* и

сл. пише једно а или једно н: ннат(ъ) (724а), белай (620б, 623а), крѣгова (716б), др'жаніе (628а, 6330б), вѣрованіе (611а, 658б), гледам[ъ] (608б), терашъ (612а), пронагіе (640а), подлажъ (711б), одговарай (725а), юнат'на (639а), натрагъ (595б, 596а, 619б..., 8х), итд; злокобникъ (620а), великъ (617б), мислишъ (616б), чиницо (624б), дозивилю (703а), обекнваным[ъ] (603а) итд.

4.10.6.2. В. Јовановић, говорећи о удвојеним вокалима у Венцловићевом рукопису *Мач духовни*, у посебну групу издваја примере типа православнаа, многаа, тешкѣн, скѣпѣн и сл. У закључку он истиче да је за овакве примере тешко рећи шта представљају: да ли су то остаци некадашњих неконтрахованих наставака сложене деклинације или је то уобичајени начин обележавања дугих вокала (Јовановић 1911: 139–142). И у нашем рукопису оваквих примера има подоста: б(о)гослав'наа (594а), ненеѣстнаа (594а), съезначел'наа (593б), мѣроносцаа (606б), оуспреннаа (607а) итд. – око 50 примера; дрѣгѣн мом'ци (598а), ѡб'цин ѡ(т')ци (724а), пр'вин мѣдар'ци (657а) итд. – неколико десетина примера.

4.10.7. Слоготворно *р* и *л*

4.10.7.1. Слоготворно *р*

Слоготворно *р* у нашим старим споменицима обележавало се на више начина: као *рь*, *р*, *ер*, *ар* и сл. (Белић 1969: 75) Венцловић овај глас обележава најчешће као *р'* (*р* + пајерак), спорадично као чисто *р* и врло ретко као *рь*.

а) За писање *р'* налазимо у *Беседама* укупно 669 примера. Неки од најчешћих су: *вр'ло* (612а, 614б, 615б..., 74х), *вр'ла* (599б..., 4х), *вр'ла* (612б, 634а..., 6х); *др'жати* (634а, 661а, 715а..., 12х), *др'жеѣн* (716б, 720б..., 9х), *здр'жалы* (705а), *вѣседр'жителъ* (679а), *одр'жмліе* (648б); *пр'во* (655а, 657б, 658б..., 20х), *пр'вы* (595а, 600б, 635б..., 11х), *понаѣпр'во* (626б, 637а, 717б), *нспр'ва* (721а), *пр'вородна* (641б); *смр'тъ* (592б, 593а..., 6х), *смр'ти* (628а, 631а, 658б..., 19х), *мрт'вы* (592б, 630б), *безсмр'тно* (592б), *мрт'ва* (618а), *оумр'твиене* (601б); *свр'хъ* (632а, 642б, 643а..., 14х), *свр'шито* (634а, 635б..., 5х), *вр'хомъ* (701б), *превр'шна* (638а), *нзвр'шити* (614б), *навр'ши* (690б); *кр'ви* (638б, 702а, 708а..., 8х), *кр'въ* (645а, 649а..., 6х), *мнокр'вство* (614а, 657б), *кр'вопролїваниа* (699б), *кр'ваво* (697а), *кр'вава* (632а); *твр'дъ* (715а, 716а), *твр'до* (599а..., 4х), *ствр'дити* (643б), *подтвр'ды* (656а), *твр'доѣдав* (609а), *отвр'ждают(ъ)* (651б),

ствр'ждениѣ (694а); свеср'до (642а, 686а..., 6х), оуср'до (725б), ср'днги (664а), раз'ср'дїо (691а), ср'дце (665б), ср'днт'ъ (598б), м(н)лоср'дїю (687б), бл(а)госр'дїа (606б) итд.

Полазећи управо од тога да слоготворно *p* Венцловић најчешће пише као *ρ*, у скраћеницама типа цр̣к̣ва, кр̣г̣ъ, ср̣д̣це и сл. свуда смо рашчитали као *ρ* + пајерак: цр(')ква, кр(')гъ, ср[']дце итд, иако, статистички гледано, није искључено да би понеки од ових примера – кад би их писао у пуном облику – Венцловић написао и другачије.

У свим наведеним примерима *ρ* налазимо у положају између сугласника. Срећемо и понеки пример за слоготворно *p* (писано *ρ*) и у иницијалном положају испред сугласника: *ρ*'вао (690б), *ρ*'нв (630б); такође и пор'вати (600а).

б) За писање слоготворног *p* као обичног *p* има укупно 37 примера: држати (629б, 679б), сдржаавати (630а), здржаавашъ (671б), свѣтодржааца (699б), ннз'кодржааниѣм[ъ] (638а); прваш'нѣ (644б, 645б), прваш'нїн (620б), првв (617а); четврто (698б, 713а), четвртъ (688б); врло (613а, 662а), врлинѣм[ъ] (625б); сввршен'наго (595а), свршито (685а), довршинване (679а); крстъ (691б), крстато (702б), некрщенникѣм[ъ] (658б) итд.

в) Најређе се вокално *p* обележава помоћу *рь*: дръжацъ (665а), задръжаава (615б), кр̣вьы (643б), пр̣вьы (645а), свр̣шн (623б).

г) Осим два наведена примера за слоготворно *p* на почетку речи испред сугласника (*ρ*'вао и *ρ*'нв) срећемо и неколико примера у којима вокално *p* Венцловић увек пише с почетним *єр'*: *єр*'гава (711б), *єр*'гѣ (711б), *єр*'гвао (686а), 3. л. јед. през. *єр*'гва (687б), *єр*'гавв (661б). Како сматра В. Јовановић, Венцловић вероватно није изговарао почетно *є*, већ оно служи да истакне вокални карактер гласа *p*, и додаје: „Да се то *є* доиста није читало сведоче нам примери *р*гга 27^б, *пор*ггавн 27^б.“ (Јовановић 1911: 155)

4.10.7.2. Слоготворно *л*

На месту старог вокалног *л* у језику Венцловићевих *Беседа* имамо најчешће, у око три четвртине свих примера, самогласник *у*. Наводимо неке од најучесталијих примера: пвна (638а, 677а..., 6х), нспвны (604а, 645б..., 4х), нспвнѣл

(700а, 704б, 723а), пвнъ (631б, 632б), напвни (682б), пвностъ (677а); свн'це (591а, 604а, 630а..., 10х), свн'ца (644б, 669а, 677а..., 9х), свн'чаноце (713а); джнностъ (595а, 696а, 725б), джнни (722а, 723а), джгокланк (659б, 722б), джгованиа (726а); твщена (697б, 700б), твщено (677а, 686а), твщенохладно (640а), твщоживотны (686б), твща (701а); попвзе (622б), пвзеце (627б), попвзинванк (593а), попвзанию (637б), непопвзно (629б), попвзнвка (655б), скороспвзна (656б); джго (698а, 615б, 629а, 648а), джге (659б), заджго (674а), джгоподношенк[ъ] (722а).

Око једне четвртине примера за вокално *л* има другачији рефлекс од *у*. То је најчешће *л'* (40х), затим *л* (5х) и једном *ол'* (протол'малити (716а)). У појединим примерима срећемо увек овакве рефлексе, никада *у*: пл'тъ (595а, 651а..., 6х), пл'ти (651а, 679б, 680б), пл'тју (593б..., 3х), пл'таскыє (650а), в'плащениа (607а) итд., такође и в'плащ'ша (606а) – 18х; тл'(о)к(ованіє) (682б), тл'кованіє (681а); влх'вы (591б); вездл'(в)ствветъ (650а); шплачют' (651б).

С обзиром на то да Венцловић *л'* (*л* са пајерком) користи много чешће него само *л*, скраћенице сл'це (593б, 648а), сл'ца (593б, 606б), сл'ачнозрачнаа (593б) вероватно треба разрешити као сл'(о)нце, сл'(о)нца итд.

4.11. Сугласници

4.11.1. Сугласник *j*

Писање гласа *j* у тесној је вези и делимично се поклапа с обележавањем вокала *и*. Главне потешкоће око писања овога гласа потичу отуда што ни у старословенском, а ни касније током српскословенског периода наше писмености, није било посебног знака за *j*, већ се одсуство те графеме надмешћавало постојећим графемама за артикулационо и акустично сродни глас *и* (Анђелковић 2008: 192). Због тога и у Венцловићевим рукописима влада велико шаренило и има доста недоследности у погледу обележавања гласа *j*, па није нимало једноставно обухватити и класификовати све случајеве који се јављају. Сам глас *j* обележава се код Венцловића словима *й*, *и*, *н*, *в*, *ѣ*, док се групе *ја*, *је*, *ју* пишу помоћу одговарајућих лигатура *ѡ*, *ѣ*, *ю*.

(619а), лнквю (604а), закрнлююѣн (636б), плую (706а); ствар'ю (638б), м(н)л(о)ст'ю (667б), поднож'ю (709б), приндор'ю (695а) итд.

3) Писање лигатуре *к* показује највише недоследности и шароликости. Пише се где јој је место у свим позицијама, али се уместо ње пише и *ε/е*.

3а) На почетку речи лигатура *к* пише се двоструко чешће него слово *ε*, односно *ε*: кстѣ (595а, 626б, 634б..., 23х), кданѣ (605а, 626б, 629а..., 21х), кзыкѣ (614а, 626а, 648а..., 11х), кд'нако (629б, 634а, 639б..., 10х), кло (645а, 656б) итд. – 557х.

Често се пише тзв. широко *ε*, чија је употреба готово у целини резервисана за почетак речи (има само петнаестак случајева писања у средини речи иза сугласника): еврѣйскы (689а), елсавета (682б), едномѣ (692б), ести (611б) итд. – око 180х. Ретко се пише обично или уско *ε*: естѣ (654а, 715а), елсавета (597а, 684а), еже (688а), еце (652а) итд. – 23х.

3б) У средини и на крају речи лигатура *к* пише се неупоредиво ређе него *ε*: вкѣдно (598а, 604б, 611б..., 20х), закѣдно (623а, 636а, 661а..., 7х), воѣ (624б, 629а..., 6х), дѣете (623а, 642б..., 4х), м(а)рѣе (591а, 652б, 668б), казѣ (624а, 676б), коѣвати (723а), смѣкѣѣ (649а), сергѣе (702б), хитроѣзыг'на (656б); коп'ѣм[ѣ] (597б, 697а), коп(ь)ѣ (697а), коп'ѣ (697а), копыѣ (697а), орѣжыѣ (669б), поднож'ыѣ (718б), подгорыѣ (681б), с'кѣднаачнтн (688а), прнс'ѣнаачтавамо (723а/723б) – 132х; внааѣети (633а), постаѣ (592б), осѣнаѣ (652а), покланѣѣма (648а), фарнсѣ (689а), еѣже (650а), вн-флѣѣѣ (624б), архнерѣи (630а), вражѣѣѣѣ (721б), крѣе (653б), пофрншкыѣ (711б), своѣкоѣѣ (700а), обѣѣ (639б), чѣѣѣ (639а), послѣѣ (711а), сманѣѣѣ (687б) итд. – 1158х.

Као што се из наведених примера види, Венцловић је лигатуре писао доста произвољно и недоследно, што се нарочито односи на *га* и *к* у позицији иза вокала. О томе сведоче примери мешања *га* и *а*, *к* и *ε* чак и у оквиру једне исте речи или пак на врло малом растојању у суседним речима: бл(а)годаѣнѣѣ (651а), влаѣнѣѣѣ (652а), стоѣнѣѣѣ (652б), в(о)жѣѣѣ потаѣѣ (721а), своѣѣ орѣжѣѣѣ (714а), в(о)говоѣѣѣз'лиѣѣ м(а)рѣѣѣ (656а, 674б), м(а)рѣѣѣѣ права соѣѣѣѣм[ѣ] быѣѣѣѣѣ (675а) итд.

Ако за мешање *я* и *а* постоји макар извесно објашњење, то се за мешање *е* и *е/е* не би могло рећи, судећи бар по наредним примерима: *ѣсамъ* що *ѣсамъ* (670б), *быю ѣ* и *опетъ* *ѣ* *тай* (679а), *да ѣ* *наагкѣ* и *затече ѣ* (691а), *моѣ ѣ* *арамаъ* *гладакъ* и *товаръ* *мѣ ѣ* *сладакъ* (668б), *ѣгда сѣ* *рекла ѣси* (658а), *Пръвоѣ* и *похвал'ноѣ* (591а), *индѣйскоѣ* *шатаѣт'* *се сан'мнше* (648б) итд., сличних примера има доста.

4.11.1.2. Примера за писање слова *й* у Беседама има веома много, у просеку око пет-шест на свакој страни рукописа: *достойной* (612б), *синайской* (629б), *канагалнлейской* (717б), *найвншой* (726б); *ншойзи* (597а, 600б, 602б..., 44х), *д(ѣ)войка* (602б, 608а, 608б..., 33х), *тайна* (621б, 636б..., 4х), *наѣпачѣ* (606а, 625а, 646а..., 5х), *радѣйте* (*се*) (637б, 654а, 662б..., 10х); *тай* (595б, 598б, 617б..., 75х), *твой* (608б, 619б, 623б..., 23х), *доброѣ* (664а, 678а, 687а..., 5х), *белай* (620б, 623а), *славшай* (607б, 646б), *немоѣ* (617б) итд. – укупно око 1450х.

4.11.1.3. Писање *ј* помоћу слова *н*.

а) У око 70 примера у позицији иза вокала уместо *й* пише се обично *н*: *дѣвонкѣ* (710а), *вонскы* (646а), *вонском[ъ]* (713б), *аравинскога* (624а), *лѣтвргинска* (693б), *тебы платанкон* (654а), *оу голуб'скон* *слицы* (632а), *в безроднон* (645а), *гор'кон* *низ'мн* (646а), *въ нѣнже* (647б, 650б), *ншонзи* (615а), *тронномъ* (686а), *импер. не кон се* (680а), *радѣн се* (592а, 606а, 606б..., 11х) итд.

Овакво писање је у већини случајева плод брзине и несмотрености, о чему говори то што се већина ових речи на другим местима и много чешће пише са *й*: према 11х *радѣн се* има 122х *радѣи се*, према усамљеном *не кон се* има 31х *не кой се*, према 2х *вонск-* има 10х *войск-* итд. Карактеристичан пример у том смислу представља синтагма *оу нашоѣ доброѣ вѣры*, где се у две суседне речи у потпуно истој позицији и у истом наставку једном пише *й*, други пут *н*.

б) Словом *н* обележава се још и група *ји*. Примере за *ји* иза вокала *и* већ смо навели: *к' м(а)рин*, *в(ог)ъ* *нлинъ*, по гласв *нсаинъ*, *в(о)жѣнмъ* и сл. – има их укупно око 90⁹⁵. Овде ћемо додати још понеки пример за *ји* иза осталих вокала. Од великог броја примера само је њих десетак за *ји* иза *а*, *е*, *ѣ*, сви су остали за *ји* иза *о*: *тааншъ* (620а), *архѣренце* (639б), *ннконмъ* (639а), *сконма* (650а), *стонмъ* (593а, 692б),

⁹⁵ Видети поглавље 4.10.3.1д.

воншъ (616б), монма (600а), твонци (675б), двонцы (695б), донлиця (605а) итд. – око 350х.

4.11.1.4. Испред вокала о (у писању ѿ, ретко о) глас *j* готово редовно обележава се словом і: іѿн (597б, 601а, 611а..., 171х), іѿшъ (592а, 597б, 609а..., 11х), своіѿм[ъ] (602б, 604б, 623а..., 24х), в[о]жїѿн (725б), потаіѿм[ъ] (599б, 653б); іѿвъ (660а), іѿанъ (600б, 671а..., 5х), іѿванъ (664а, 682а..., 4х), іѿснфъ (598б, 601а, 616а..., 19х), іѿрданъ (640а, 645а..., 4х), іѿакнѿва (606а) итд. – 373х.

4.11.1.5. На крају, и најређе, глас *j* обележава се помоћу слова *v*. Сви примери, њих десетак укупно, тичу се једне исте речи, личног имена моисей: моисей (605а, 629б, 694а), моисеа (629б, 694б), моисеѿвы (650б, 653б) итд. – 12х и једном са ѿ: моїсею (677а). Иначе се ово име на једноме месту пише и са ѿ уместо ижице: моїсеѿвым[ъ] (629б).⁹⁶

4.11.2. Сугласници *љ* и *њ*

Сугласнике *љ* и *њ* Венцловић обележава на више начина:

4.11.2.1. Испред вокала *a*, *e*, *y* пишу се лигатуре іа, іѿ, ію: вала (595б, 616б, 624а..., 28х), зем'ла (601б, 604а, 614а..., 16х), оумлиаго (693б, 712а), хнладя (596а), с(вє)т(нє)ла (651б), хвалаашє (683а) итд. – око 320х; г(о)с(под)на (615б, 647а, 656б..., 15х), славшкннѿ (658а, 660б..., 4х), створєнѿ (627а, 715б), живѿтннѿ (626б, 627б), покланѿм[ъ] (624а, 676а), прошнѿ (726б), среднѿ (709а), ог'нѿ (704б) итд. – око 240х; желє (611а, 613б), сав'лє (628б), понайболе (706б, 708б), роб'лє (591б), изгв'лєно (596а), прїателє (725б), хвалєна (615а), яг'лєнъ (707а) итд. – око 290х; нємѿ (598б, 601б, 605а..., 61х), выш'нєга (604б, 605б, 607б..., 16х), славш'кннє (660б, 662б..., 5х), спомннє (641а, 666а), среднє (709а), дєтннє (643б, 682б), знаннє (683а, 687б..., 5х), прогонєна (621а), лаш'нє (630б) итд. – 885х; людє (591а, 619б, 629б..., 53х), зем'лю (602а, 627а, 628б..., 18х), кр'влю (592б, 661б), запалює (716б), любавъ (592б, 707а), прїателю (708б), лїѿполю (706а), в'люкє (700б), ключа (693б), прєгнєблюѿн (603б), др'влю (629а) итд. – око 330х; даню (631а, 697а, 720а), камєню (629а, 651а), паню (617б), сїмєѿно (650б), спомнню (670а), дєтнню (683а), пєстыню (712а), сманює (687б) итд. – 186х.

⁹⁶ Видети поглавље 4.9.1.1.

4.11.2.2. Испред вокала о сугласници *љ* и *њ* обележавају се са *л*, *н*: *зем'лиом[ъ]* (632б, 697б, 702а), *мзжов'лиом[ъ]* (598а), *боліоѿ* (641б), *вок. јед. зем'лио* (624б); *зем'лиодр'жцы* (702а) итд. – 18х; *ніоѿзн* (597а, 600б, 602б..., 44х), *ніоме* (596а, 598б, 599а..., 17х), *прек'ніом[ъ]* (629б, 630а), *равніном[ъ]* (647а, 660а), *животніном[ъ]* (628б), *доніоѿ* (660б), *пренсподніоѿ* (678б) итд. – 113х.

4.11.2.3. Групе *љи*, *њи* обележавају се на више начина:

а) Најчешће се пише *ли*, *ни*: *зем'ли* (627а, 627б, 628а..., 33х), *плаш'лива* (600б, 602б), *пріате'лице* (682а), *непріате'ли* (606а, 714а), *к'ралица* (711б), *халине* (639б, 703а), *трепетанкамн* (604б) итд. – преко 200х; *книга* (598б, 617а..., 4х), *книже'вници* (664а), *нима* (609а, 629а, 629б), *ниховъ* (700б), *п'стини* (712а), *гнилости* (643б), *гор'ни* (647а), *ленне'ци* (677б) итд. – 110х.

б) Ако је иза *љ*, *њ* дуго *и*, онда се најчешће пише *лин*, *нин*: *размнш'линкане* (601б), *поздрав'линкане* (692б), *похвалинкане* (635а), *од[ъ] халина* (661а), *рне'лин* (632б) итд. – око 40х; *ш' нинме* (597б, 606а, 618а..., 11х), *манинм[ъ]* (700а), *заниха* (702б), *из'трвнинкане* (721б), *с'равнивао* (647а), *комп. цр'нин* (699б) итд. – око 30х.

Понекад се дуго *и* иза *љ*, *њ* обележава на други начин, писањем *ин*, ређе *ин*: *манинмъ* (705б), 3. л. јед. през. *смаанин* (660а), *донин одпадници* (700а), *прваш'нин отаца* (620б); *болій* (686б, 699а), *маній агг(е)ли* (700а), *гор'ній агг(е)л'сцы чинновы* (604а) итд. – око 25х.

в) Групе *љи*, *њи* пишу се и као *лї*, *нї*: *колї* (647а, 699б, ..., 5х); *нїма* (619б, 626б, 630а..., 16х), *евнїца* (711б), *кинї* (629б), *нївы* (664а), 3. л. јед. през. *нїха* (596б), *променївата* (611а), *стаанїла* (618а) итд. – око 50х.⁹⁷

4.11.2.4. У средини речи испред сугласника у вредности *љ*, *њ* пише се најчешће *л*, *н* с пајерком (*л'*, *н'*): *вол'ности* (704б), *довол'но* (659а), *драговол'но* (604б), *зем'лнаа* (606б), *непріате'лска* (701а), *жел'но* (609а), *о'ч(н)т(е)л'скаа* (651б); *д'ѣтин'ства* (616б, 720а), *д'ѣтин'ско* (601б), *ман'шіе* (650б), *жан'ца* (640а) итд. – око 70х.

У неким случајевима испред сугласника се пише чисто *л* (ретко *н*) које има вредност *љ*: *болма* (707а), *поболма* (643а) – поред: *колма* 4х, *поболма* 2х, *повчителнаа*

⁹⁷ Видети поглавље 4.9.1.2.

(591а), драговољност[ъ] (656б), невољнои (722б), полскои (636а), боснаковом[ъ] (605б); сиротински (720а) итд. – око 15х.

Само једном налазимо писање л + танко јер: бољма (635а).

4.11.2.5. На крају речи *љ*, *њ* обележавају се скоро увек помоћу *љ*, *њ*: мѣчнтель (591б), оуднль (612а, 622б, 647а..., 7х), ш'каалъ (628а), сп(а)нтель (641б, 659а..., 4х), створнтель (665а), храннтель (687а), нсранль (690а), оугаль (707а); огань (594б, 602а, 630б..., 6х) итд. – око 40х.

4.11.3. Сугласници *ћ* и *ђ*

Сугласнике *ћ* и *ђ* Венцловић обележава на више начина. Најчешће их пише двама варијантама старогa слова *ђерв* (ѣ). Оба Венцловићева слова имају у основи исто стабло, десни лук и пречкицу (ѣ), али на врху стабла једно слово има с леве стране репић с врхом повијеним нагоре и тада има вредност *ћ* (код нас слово *ѣ*), док друго слово има на врху стабла с леве стране репић са врхом лучно повијеним надоле и тада има вредност *ђ* (код нас слово *ѣ*)⁹⁸. Иста два слова у истој гласовној вредности налазимо и у другим Венцловићевим рукописима (Анђелковић 2008: 187), док се у неким његовим делима слова за *ћ* и *ђ* такође разликују, али на други начин (Јовановић 1911: 136). У сваком случају, Венцловић је својим морфолошким разликовањем слова *ћ* и *ђ* много година пре Вука учинио озбиљан покушај да реши један од најделикатнијих проблема српске азбуке и правописа (Младеновић 1967: 113).

4.11.3.1. Поменутиm словима *ѣ* и *ѣ* обележавају се сугласници *ћ* и *ђ* у домаћим и страним речима, у различитим положајима: испред вокала, у средини речи испред сугласника, на крају речи.

а) За слово *ѣ* у вредности *ћ* има близу хиљаду примера. Глас *ћ* се искључиво на овај начин обележава:

- испред вокала *и* (писано *и*, *и*, *ї*, *ы*): говорѣи (609б, 656а, 665б..., 27х), молеѣи (661а, 693б, 710б..., 12х), др'жеѣи (615а, 622б..., 9х), хвалеѣї (605а); доѣи (609а,

⁹⁸ У недостатку бољег решења за писање сугласника *ћ* користићемо мало слово *ѣ*, а за писање сугласника *ђ* велико слово *ѣ*.

618а, 633а..., 18х), издааџи (597б, 611а..., 9х), реџи (611б, 617а..., 8х); кџи (597б, 608а..., 6х), ноџи (623а..., 4х), чнстоџи (619б, 697б), плеџи (676а), к'џи (696а, 610б), домаџина (609б), враџи (641б..., 3х), треџи (632б..., 3х), треџи (709а), прескнџивати (618а); џџица (610а), џџица (696а), кападоџи (697а) итд.

- испред вокала *о*: браџо (591а, 593б, 595а..., 21х), ноџомџ (629а..., 4х), чнстоџомџ (708б), горџоџи (645а); такође у турцизмима: наамџор'ства (627б), наамџорцеџи (725а), нааџорацџ (687б) итд;
- испред сугласника обично се пише *џ* с пајерком: џсеџ'анџи (626б), смџ'ниџа (724а), преџ'ниџа (604а), помџоџ'ниџа (627а), вџџ'џиџа (612б) итд. – 17х; али има и чисто *џ*: преџниџомџ[џ] (627б..., 4х), неџоџноџи (626а), хнџниџомџ[џ] (661а) итд;
- на крају речи најчешће се иза *џ* пише дебело јер, које у том положају није имало никакву гласовну вредност: вџџџ (696а, 597а, 598а..., 64х), помџоџџ (671а, 671б..., 9х), свпроџџџ (635б, 637б..., 9х) итд. – 92х; ретко с пајерком: помџоџ' (675б, 712б), џеговџиџ' (618а).

б) За слово *џ* у вредности *ђ* има око 80 примера. Сугласник *ђ* се пише увек испред вокала *о* и на крају речи, а често и испред вокала *и*: тџџомџ[џ] (655а), тџџохранџениџџа (686б), издаџоџ[џ] (620а), проџоџе (630а, 644б) итд. – 10х; мџџџ (656а, 669а..., 7х), нџ'мџџџ (629а), импер. вџџџ (645а), воџџџ (605а), мџџџ (661б); лџџи (694б), џниџи (697а), императиви издаџџи, џвинџи (608а) и доџи (599б), тџџниџи (723б), повреџивати (723б), пресџџивати (616б), џниџа (617б) итд.

Група *ђи*, поред наведених примера лџџи, џниџи и сл. пише се на још један начин, као *гџ*: тџгџиџџ (620а), г(о)сп(о)гџ (694а), по легџ (706б).

Слично овим примерима, помоћу ижице с дијерезом (*џ*) Венцловић доста често пише групе *џи*, *џи*: волџ, нџџиџа и сл. Овакав начин писања *џи*, *џи*, *ђи*, *ђи* сматра се Венцловићевом иновацијом, док је писање *ки*, *кџ* (= *ђи*, *ђ*: бнџки, помџоџџ) – за које у нашем корпусу нема примера – могао преузети из српскословенских предложака, где је оно сасвим уобичајено (Јовановић 1911: 137).

4.11.3.2. Други, ређи начин писања *ђ* и *ђ* јесте помоћу комбинација *к*, *г* + лигатуре *џа*, *џе*, *џу*. Јасно је да се овако пишу групе *џа*, *џе*, *џу*, *ђа*, *ђе*, *ђу*. Међутим, треба

нагласити да је то само њихов најчешћи, али не и једини начин обележавања, пошто се поменуће групе пишу и помоћу слова „ђерв“ (ѣ и ѣ) и непрејотованих слова а, е, њ. Квантитативни однос између првог и другог начина писања за свих шест група укупно износи 616 према 433, али овај однос од једне до друге групе варира, као што приказују следећи примери:

- група *ћа*: *враќа* (664б), *оувѣќаа* (685а), *хр(н)скѣани* (657б), *г(о)с(по)дичника* (668б) итд. – 9х; са друге стране: *плаќа* (719а..., 4х), *среќа* (620б, 643а, 655б), *свѣќа* (592б, 647а) итд. – 66х;
- група *ће*: *кѣ* (595б, 613а, 615б..., 149х), *кѣшъ* (593а, 613б, 620б..., 31х), *хоќе* (608а, 611а, 613а..., 12х), *неќе* (621а, 624б..., 7х), *веќега* (593а), *домаќеџ[ъ]* (705б), *наќиќенѡ* (627а), *цвѣќе* (645а) итд. – 284х; са друге стране: *хоќе* (595б, 612а, 624а..., 48х), *ќе* (597а, 602б, 614а..., 46х), *неќе* (597б, 602б..., 10х), *воќе* (592б, 627б..., 9х), *ќешъ* (607б, 656а..., 8х), *квќе* (599а, 616а..., 7х), *цвѣќе* (624б), *поврѣќе* (645а), *трѣќе* (657б, 688б), *кѣерѣ* (708б) итд. – 202х;

Срећу се и четири примера с врло неуобичајеном комбинацијом ѣ+ќ: *ќе* (612а, 619б, 656а), *теквѣќеџ[ъ]* (645а).

- група *ћу*: *попеќати кю* (615а), *квкю* (614б), *паќекю* (674б), *пинкю* (678а) итд. – 14х; са друге стране: *среќѡ* (613а, 656а, 662б..., 16х), *ћѡ* (592а, 619а, 619б..., 15х), *квќѡ* (618а, 620б..., 6х), *плаќѡ* (686а, 698б..., 6х), *хоќѡ* (599б..., 5х), *враќѡ* (628б..., 4х), *помоќѡ* (636б..., 4х), *ћадъ* (612б..., 4х), *радосќѡ* (666а, 679а), *соќреќѡ* (717б), *др'квќѡни* (697б) итд. – 122х;
- група *ћа*: *провинѓаниѣ* (614а, 633а, 722а), *провинѓати* (655а, 686а), *провинѓаниа* (633а, 633б), *рааѓа* (591б, 628а), *чвѓашѣ* (681б, 692а), *роѓака* (618б), *свѓашѣ* (601а), *хоѓашѣ* (616а), *г(о)сп(о)ѓа* (695б), *ерѓаа* (687б), *ерѓаво* (686а), *ѓаци* (704а) итд. – 44х; са друге стране: *г(о)спођа* (636б), *крађа* (618б, 628б), *ерђавѡ* (661б), *рааѓати* (667б), *провинђати* (720б), *хођашѣ* (598а) итд.; *ђаво* (595б, 598а, 617а..., 7х), *ђавола* (703а), *ђавољ* (636б), *ђавољска* (631а), *ђавољѡѡашѣ* (655а), *ђаака* (714а), *ђака* (714б) – 30х.
- група *ће*: *доѓе* (597а, 598а, 603а..., 27х), *внѓено* (598а, 602а..., 14х), *такоѓеръ* (604б, 605б, 630а..., 13х), *нѡааѓе* (601б, 602б..., 10х), *нааѓе* (637а, 657б..., 9х), *роѓеню* (599а, 611а..., 9х), *проѓе* (602а, 615а..., 6х), *несвнѓено* (591а, 626а..., 5х)

итд; са друге стране: доѣ (616а), проѣ (643а), нааѣ (621а), пронааѣ (661б), роѣены (609а), пороѣена (621а), разреѣены (698б); ѣеѣоны (638б) – 8х.

- група ѣу: меѣю (604б, 605а, 615а..., 40х), г(о)сп(о)гю (705б), досаѣюе (702а), заслаѣюю (633б), нз'меѣю (707а), посаѣюе (689а), пробѣгюю (707а), съзнѣюе (673а) итд; са друге стране: гютѣрѣм'ско (640б), мин'гюшѣ (661б) – 54х; г(о)сп(о)ѣѣ (705б), подмлаѣѣе (602а) – 2х.

У неколико примера погрешно је написано ѣ уместо ѣ: ѣвола (595б), ѣво (644а), доѣ (714а).

Избор начина писања група *ѣа, ѣе, ѣу, ѣа, ѣе, ѣу* у целини носи печат случајности и несистематичности. Једина мала правилност која се међу стотинама примера може запазити састоји се у томе да се у писању неких појединачних речи, односно основа предност даје једном или другом начину обележавања. Тако на пример именице *срѣѣа* и *ѣво* пишу се увек са ѣ, односно ѣ, никада другачије (*срѣѣа, срѣѣѣ* 19х; *ѣво, ѣвола, ѣволаѣ* и сл. 19х). С друге стране, реч *такоѣѣѣ* и основа *внѣѣн-* пишу се искључиво са -ѣ-, ниједном са ѣ (*такоѣѣѣ* 13х; *внѣѣнѣ, внѣѣна, внѣѣно* и сл. 24х). И то је готово све што се тиче неке правилности. Иначе, нису ретки случајеви да се једна иста реч или основа на веома блиском растојању пише час на један час на други начин: *те кѣ родити с(ы)на и нме ѣе мѣ се нареѣи* (622а), *ѣво ѣѣшѣ* *зачѣти оу сеѣы те с(ы)на кѣшѣ* *нмлати* (656а), *ч(о)вѣк' ѣе џт[ѣ] і(сра)нла оустати те кѣ* *поѣѣнати молаѣв'ске кн(ѣ)зоѣе* (624а), *пр[а]в[ѣ]дны іџснфѣ доѣе* *своме долаѣ нѣѣѣѣ д(ѣ)воѣка* *м(а)рїа* (616а), *да ме нѣѣѣ* *тако под[ѣ] ннѣо џставити џѣѣѣ* *з доѣроѣѣ наѣѣѣдати* (620а) итд.

4.11.4. Слово *з*

У старословенским ћирилским споменицима слово *з* употребљавало се искључиво као бројни знак за *б*, док је одговарајуће глагољско слово имало гласовну вредност *dz*. Слово *з* и на српском терену до XV века користило се по правилу само за обележавање бројне вредности, при чему се писало као обрнуто латинично слово *s* (*z*). У XIV веку ово слово почиње да се пише као латинично *s* (*z*), а поред бројне добија и гласовну вредност сугласника *з* (Ђорђић 1990: 113).

Слово *з* Венцловић по свој прилици није изговарао као *dz*, и употреба његова у *Беседама* највероватније је само графички манир преузет из

српскословенског, односно црквенословенског језика. Да је ово слово изговарао исто као *z* – сведоче примери њиховог узајамног мешања: поред уобичајеног *zлaт-* /*zлaат-* има двапут *zлaат-*, поред честог *zл-* има трипут *zл-* (Јовановић 1911: 135).

Ова графема јавља се у *Бесѣдама* укупно 160 пута у свега седам корена, у групама *zв*, *zл* и *zм*, и то увек у иницијалном положају.

Корен *zвѣзда-*: *zвѣзда* (636б), *zвѣздаѡ* (591б), ном. мн. *zвѣздаѡ* 2х (715а), *zвѣздамн* (672а); *zвѣзд'ннм[ъ]* (711б); *zвѣздочатааца* (711а).

Групу *zк* на почетку речи налазимо и у корену *zвѣр-*: *zвѣраадъ* (627б), *zвѣр'скы* (689б), *zвѣрнн се* (723б), 3. л. мн. *zвѣре (се)* (725а).

Највише примера за графему *z*, око две трећине од укупног броја, налазимо за речи са основом *zл-*: *zлo* (593а, 602б, 608б итд, 18х), *zлa* (616б, 628б...), *zлв* (625б, 628а...), *zлoмъ* (599б, 621а...); *zлoгa* (654б), *zлнмъ* (724б), *zлe* (593б), *zлн* (704б); *zлoбa* (592б...), *zлннa* (630б...), *zлнцe* (706а), *zлoзлoвнцe* (687б), *zлoвнн* (725а); *zлoчeстa* (621а...), *zлoтвoръ* (602б...), *zлoчeст'ннцы* (703б...), *zлoпaтeнe* (722б...), *zлoкoбннкъ* (620а...), *zлoпaтнвым[ъ]* (603а), *zлoпaн'тeнa* (726б), *zлoвм'лa* (699б), *zлoстaв'ствo* (628б), *zлoтнн'цe* (630б).

Корен *zл-* само у три примера не пише се са словом *z* него са *z*: *zлoзнaннeмъ* (596б/597а), *zлв глaсв* (598а), *zлнм[ъ]* (708а).

Именицу средњег рода *zлaтo* налазимо трипут написану са словом *z*: *zлaтo* (624а, 650б), *zлaтa* (624а). Карактеристично је, међутим, да у писању ове речи, као и њених изведеница и сложеница, ипак убедљиво преовлађује писање слова *z*: *zлaтo* (648б), *zлaтв* (629а), *zлaтaнъ* (605а), *zлaтaстe* (661а), *zлaшeннe* (663а), *zлaтoвстaгo* (591а), *zлaтoнoснe* (607а) итд.

Мимо свих наведених примера налазимо на једноме месту слово *z* с титлом употребљено у вредности броја шест: *zлoгъ по ѡн пѣснe на oутр'нн* (691б).

4.11.5. Сугласник *μ*

Слово *μ* преузето је из румунске писмености, у којој се појавило у XV веку (Ђорђевић 1990: 203). Налазимо га у буквару из 1717. године, за који је недавно установљено да је Венцловићево дело (Јовановић, Стефановић 2013).

Као сугласник с најмањом фреквенцијом, слово *μ* у Венцловићевим *Беседама* јавља се у свега двадесетак примера.

Налазимо најпре неколико српских речи у којима је *μ* добијено као резултат једначења по звучности: свѣдоу'ба (632а), свѣдоу'бѣ (602а), свѣцу'бала (620б), оуѣцу'бала (683а), проѣцу'бали (706а).

Јавља се затим неколико страних речи са *μ* у корену: вѣцаакѣ (620а), фереџом[ѣ] (636б), љеџџин (678а); маџар'ска (711б).

У свим осталим примерима сугласник *μ* јавља се у саставу турског суфикса *-џија* (Анђелковић 2008: 186). Основа на коју се овај суфикс додаје може бити различитог порекла, па тако имамо четири речи с турском основом: даџија (620б), кџиџија (631б), тафраџија (722а), оулак'џиин (597б); налазимо и неколико речи са словенском основом: коџаџија (646а), оупраџија (702а), оупраџију (593а), нџаџија (598б), проџаџија (603а), приџаџије (625б), п'шенџиџија (640а).

4.11.6. Сугласник *φ*

У Венцловићевим *Беседама* за глас *φ* налазимо око 140 примера, у позајмљеницама из грчког, турског, немачког и других језика.

Највећи број примера, око 90, чине грцизми: џоџиџи (598б..., 49х), сеџаџиџи (647б..., 16х), фараџиџи (629б..., 5х), порџиџи (609б..., 3х), фараџиџи (664а..., 3х), ал'фа (679а), раџаџи (703а), филоџиџи (711а), фџиџи (649а) и др.

Следе турцизми: тафра (722б..., 9х), соџиџи (617б), соџиџи (603б), фереџом[ѣ] (636б), џиџиџи (704а) и др; затим германизми: фџиџи (593а, 601б), пофџиџи (601б), гроџиџи (702а), фџиџиџи (700б), оџиџиџи [ѣ] (597б) и др; као и неколико

позајмљеница из других језика: форма (708б..., 10х), офниџе (689а, 711а), фр'мациент'товым[ъ] (716а).

4.11.7. Сугласник х

У језику Венцловићевих *Беседа* глас х, бар што се писања тиче, срећемо у различитим положајима и различитим категоријама речи, али има и примера за губљење и замену другим гласовима, као и за х без етимолошког покрића.

4.11.7.1. Чување х

а) У корену српских речи пише се х у близу 700 примера. Наводимо неке најучесталије: д(с)хъ (595а..., 56х), двховы (703б), д(с)хов'но (603б..., 4х), д(с)ховник(ъ) (712б), под(с)хов'но (721а), двхати (722а), двх'нв (664а), въздвх[ъ] (632б); ходъ (630а), ходити (624а..., 3х), ходецъ (692а), ходатайством[ъ] (686б), възхода (594б, 651а), възходецы (650а), доходъ (596б), незааходно (614б), нсход[ъ] (693б), мнмоходацъ (620а), находити (691а, 699б), походение (598а, 668а), преходеки (633а), принход[ъ] (636а), проходанко (673б), разходна (593а), синходъ (635а), входа (620а); хоѣв (599б..., 5х), хоѣшъ (610б, 6х), хоѣе (595б..., 48х), оуохоѣе (694б), хотіω (655а), възхотѣла (669а), хотеніа (651а); грѣх[ъ] (599б..., 12х), грѣхови (703б), грѣхота (724б), грѣхов'нью (594а); страхъ (667а..., 3х), страха (591а..., 6х), страховнта (601а); вр'ха (660а), вр'хомъ (701б), свр'хъ (642б..., 14х), свр'ха (655б), вр'хним[ъ] (718б); храаны (611б..., 3х), храанити (617б), хранитель (687а), храніеніицомъ (655а), ѡтхрааніено (599б), прехраны (629б), съхрааны (651а), тѣѡхраніеницв (686б); хвбавъ (603а..., 4х), хвбако (599б..., 8х), хвбавіе (604а), хвбавниіе (622а); хвдъ (627а), хвдо (647а, 658а), хвднв (620а, 673б), хвднінкъ (599б); ннховъ (700б), ннхова (700а), ннхово (698а), нн'хова (677а), нн'хово (628б, 722б); свха (602а..., 4х), свхв (629б..., 3х), свхы (644б, 645а), свхаго (648а), свхой (642б); тр'ввх[ъ] (671б), тр'ввхв (618б..., 10х) итд.

Нешто издвојен случај представља група хв у корену *хвал-*. У нашим народним говорима она врло често прелази у *ф* (фала, фалити), ређе у *в* (вала, валити). У *Беседама*, међутим, овај се корен чува у свом изворном облику без иједног изузетка: хвалити (611а..., 7х), хвала (622б..., 3х), хвалеки (593б, 670а), хваалаше (683а), хвааліенъ (669а), хваліѡцецъ (712а), възхвалет(ъ) (681а), захвали

(725а), похвала (651б, 671б), похваалн (661б), похвалнванн (635а), похвал'ное (591а), прехвалнн (654б), оухвалнн (709б) итд. – укупно 68х.⁹⁹

б) У страним речима има око 470 примера за писање х:

- у грцизмима (око 415х): х(рнсто)с(ъ) (605б..., 40х), хр(н)стїани (595а..., 14х), х(рн)с(то)въ (599а..., 6х), хр(н)стїан'ство (599а), хр(н)стїан'скый (699б), хр(н)столубїе (711а), хр(н)стонментла (649б); ар'хагг(е)лъ (595б..., 27х), ар'хагг(е)лн (698б), архагг(е)л'скы (701б; хоро (698б..., 3х), хора (657а..., 12х), хорв (698б..., 16х; захарїа (597а..., 5х), захары (600б, 701б), захариннъ (681а), захаринна (618б, 681а); хєрвѣмн (593б..., 5х), хєрвѣмнов(ъ) (647б, 660а), хєрвѣмла (667а), хєрвѣмское (607а), хєрвѣмского (593а); ар'хїереї (609б, 639а), ар'хїерею (597б), ар'хїереице (639б) итд.
- у турцизмима: хнсе (621а..., 6х), хесапъ (634а, 635а), хесапа (625б), прохесапнтн (635а), хесаплено (633б), хаваръ (664б), хавра (701а), хавароносн(ъ) (692а), заахметъ (637а), заахмета (633а), сахата (630а), сахатно (717б), спахїе (702а, 725б), наахїамн (702а), мвхмелат'лвкъ (596б), хнчъ (617а) итд.
- у позајмљеници из мађарског: хар'цъ (699б).¹⁰⁰

в) У падешким наставцима, као и наставцима за аорист и имперфекат налазимо х:

- у локативу множине именица: въ гресѣх[ъ] рожден'ннх[ъ] (680а); на хєрвѣмех[ъ] (610а); въ жєнах[ъ] (639а..., 7х); на горах[ъ] (693б, 709б); въ рнзах[ъ] (663а); по крнхон'скыхъ стенах[ъ] (650б); на н(е)в(е)сѣх(ъ) (720б), на нев[ес]ѣх[ъ] (719а), на н(е)в(е)сѣхъ (710а), на н(е)в(е)сех(ъ) (650б); прн нсходнщнх[ъ] (649а) итд.

Сви наведени облици срећу се у деловима текста који су под непосредним утицајем црквенословенског предлошка.

⁹⁹ Уп. Анђелковић, Маја, *Проповеди на Дан Христовог рођења у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића*, докторска дисертација, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2008.

¹⁰⁰ Именицу *харац* у значењу „бој, битка“ Скок наводи као „*mađarski vojnički termin harc < njem. harze 'Streit' ...*“ (Скок 1971–1973: 655).

- у генитиву, акузативу и локативу множине: ген. мн: нѣх[ъ] (610а,... 5х), прѣ нѣхъ (620б), въ градѣ нѣхъ (652а), око нѣх[ъ] (598а); монѣх[ъ] (658а), нашнѣх[ъ] (650б, 675б); снѣх[ъ] (606а), снѣхъ (652а); вѣсѣх[ъ] (648а..., 4х), вѣсѣх[ъ] радн (607а), вѣсѣх[ъ] (594б..., 3х), свнѣхъ с(вѣ)тыхъ (686б), хот[ъ] многнѣх[ъ] с(вѣ)тых[ъ] (591а), внше вѣсѣх[ъ] с(вѣ)тнѣх[ъ] (708а); нз мртвѣх[ъ] (637б, 640б), бл(а)гнѣх[ъ] (594б), б(о)ж(а)став'ннѣх[ъ] (650а), б(о)жнѣх[ъ] (724а), оу[ъ] внш'ннѣх[ъ] (660б), оу[ъ] вѣр'ннѣх[ъ] (621а), земл'ннѣх[ъ] (595а), хот[ъ] многнѣх[ъ] (591а), мыслннѣх[ъ] (649а), н(ѣ)в(ѣ)снѣхъ (595а), н(ѣ)в(ѣ)снѣх[ъ] (652а), пл'таскнѣх[ъ] (679б), пнтателнѣх[ъ] (649а), разв'ннѣх[ъ] (659а), сквр'ннѣх[ъ] (652б), хвднѣх[ъ] (721а), чл(овѣ)часкѣх[ъ] (663б); ак. мн: на нѣх[ъ] (619б, 628а, 664а..., 6х), за нѣхъ (706б), поглаждѣхъ нѣхъ (703б); за вѣсѣх[ъ] (607а); на нас[ъ] грѣш'ннѣх[ъ] (693б), насъ оубогнѣх[ъ] достоннѣх[ъ] сътворн (595а), зачетнѣх[ъ] (680а), рожден'ннѣх[ъ] (680а); лок. мн: на горѣх[ъ] лермон'скѣх[ъ] (693б), на горѣх[ъ] лермонскнѣх[ъ] (709б), въ с(вѣ)тых[ъ] (591а), по юрнхон'скѣхъ стѣнах[ъ] (650б).
- у 1. л. јед. аориста и у 3. л. мн. имперфекта: 1. л. јед. аор: вѣзвнснѣх[ъ] (693б, 709б), прѣпадох[ъ] (592а, 619а), вых[ъ] (619а, 647а), смотрнѣх[ъ] (608б, 619а), оузѣх[ъ] (620а), нздѣох[ъ] (620а), вндѣх[ъ] (620б), втр'чѣхъ (620б), заклочѣх[ъ] (620б), оставнѣхъ 622б), чѣхъ 622б); 3. л. мн. импф.: бѣхѣхъ (658а, 698а..., 5х), држахѣхъ (689а), сляжахѣхъ (629а), молахѣхъ (697а), ношахѣхъ (689а), чннѣхѣхъ (630а), чѣвахѣхъ (634а) итд.

4.11.7.2. Губљење х

а) За губљење, односно неписање *х* у корену речи нема много примера: лѣба (617б), ѿ лѣвѣ (616а), лѣбаць (636а), поред хлѣбѣ (607а, 677б, 678а), хлѣбѣ (673а); трѣвѣ (616а, 665а), поред трѣвѣхъ- 11х.

У прилогу *одмах* имамо истовремено упрошћавање групе *дм* и губљење *х*: ѿм'ма (618а, 635а), ѿм'ма (601б) – ово је црта која Венцловићев језик зближава са сремским говорима (Ивић 1997: 17).

б) У генитиву множине глас *х* се чешће изоставља него што се обележава (преко стотину примера): некѣ н нестатн (673б), цоно н ѣ бнло (629б); хот[ъ] мон вратаа (608а), твон масаала (608а), оу[ъ] нашн прѣвѣш'ннѣхъ отааца (620б), нз вашнѣхъ вѣмѣхъ оустѣа

(679а), нѣговы ногъ (709б), скон с(ы)новаа (634а), овѣн мѣ бланстала лѣта (591а), тѣн мѣдарааца (714б), онѣн годнѣнца (641а); ѡт[ъ] свѣн пророкаа (682а), сваки неприятели (697а), свпрокъ кон крѣтинка (707б); свѣю н(ѣ)б(ѣ)сны сѣла (600а), ѡд[ъ] н(ѣ)б(ѣ)сны агг(ѣ)лаа (612б), девет[ъ] агг(ѣ)лскы хѡраа (698б), ѡд[ъ] оны агг(ѣ)лскы арман'ды (699б), оу виденю батрѣны кзынкаа (633а), свр'хъ свѣю агг(ѣ)лскы хѡраа (708а), нз' антг(ѣ)лскы оустаа (679б), ѡд[ъ] вражин послова (593б), ѡд[ъ] вѣр'ны людѣи (612б), свѣн ѣаволскы послова (631а), крывы послова (701б) итд.

в) У акузативу множине енклитичког облика личне заменице за 3. лице само једном налазимо нхъ, док се 30 пута пише н и једном ѣ: не догъ ѣ ѣа чатити ... а крошо не мож[ъ] ѣ чатити ... не догъ ѣ прочатити (599а), докѣде ѣ к' сѣнайској горы н тѣ ѣ б(ог)ъ ... прѣхраны (629б), оузеше ѣ оучити законъ (630а), назваа ѣ своѡм[ъ] с(вѣ)томъ цр'(к)вом[ъ] (632б), да ѣ оучы (633а), саама ты ѣ прознаешъ (643а) итд.

г) Прво лице једнине аориста од глагола *бити* се скоро увек јавља као помоћни глагол за грађење потенцијала, и тада се увек пише без х. Навешћемо само неке примере у којима се види да је реч о 1. лицу једнине: ако ѣн ѣа н ѡдмѣтаѡ (619б); поврѣбаѡ ѣн ѣа нѣга н вѣатѣѡ (620а); ѣа ѣн ... ѡтиш'ла к' нѣмѣ (622а); а како ѣн ѣа ... нначе дѣете родна (642б); како се ѣа не ѣн ѣаз'вѣѡ (622а) итд.

4.11.7.3. Група хв у корену хват-

Као што смо раније установили, група хв у корену хвал- у *Беседама* пише на сваком месту где се среће. Насупрот томе, иста група у корену хват- увек се замењује са в: ватаюѣн (630а, 664а, 721б), ватаа (643а), поватати (618б), приватити (626а, 668а), приватит[ъ] (610а), приватитш' (608б, 644б), привати (619б), приватно (722б), неприватан[ъ] (644а), приватилацъ (603а), приватанѣ (607б), вѣатѣѡ (620а), неѡбвват'но (626а) итд.

4.11.7.4. Групе хт и хћ

У глаголу *хтети* испред вокала доследно се пише х (видети горе наведене примере). Али кад се х у овом истом глаголу нађе испред т и ћ, редовно прелази у к: зак'тевац[ъ] (608б, 609а), зак'тева (644а, 699б, 706б), к'теде (631а), зак'теде (655а), ктеѡ (706а), зак'теѡ (694б), зак'теваню (642а), ктише (689а); к'ѣахъ (707б), к'ѣаше (698а), к'ѣаше (696б) итд.

Ова црта подудара се са сремским говорима који би могли бити у основици Венцловићевог језика (Ивић 1997: 17), а налазимо је и у другим његовим делима (Албијанић 1987: 173), (Анђелковић 2008: 180–181).

4.11.7.5. Сугласник *x* без етимолошког покрића

Венцловићев језик није лишен случајева у којима се појављује *x* које нема етимолошког покрића: *хѡлѡѡ* (704б), *пѡхѡры*, *пѡхѡрѡскы* (695б) итд.

Посебан случај представља турцизам арапског порекла *фајда*, *фајдисати* (Škaljić 1966: 276), који Венцловић увек пише са групом *хѡ* уместо *ф*: *хѡѡѡѡ* (611а..., 5х), *хѡѡѡѡ* (690б), *хѡѡѡѡѡ* (609б), *хѡѡѡѡѡѡ* (639а..., 4х), *хѡѡѡѡѡѡѡ* (666а) итд.

Као општи закључак о употреби слова и гласа *x* у Венцловићевим *Беседама* могло би се рећи следеће: тамо где му је место а где га није писао, Венцловић свакако није ни изговарао *x*. Тамо где га је писао по свој прилици га није свуда изговарао. У којој је тачно мери употреба *x* одраз његовог стварног изговора, а у којој мери је то дуг писарској традицији – не може се поуздано рећи (Јовановић 1911: 173). Оно што из грађе пада у очи то је нарочито велика несразмера између броја примера у којима се *x*, бар што се писања тиче, чува у корену речи (преко 1200х) и броја одговарајућих примера у којима је *x* изостављено (свега десетак). Узроке овој појави треба тражити пре свега у јакој ортографској традицији и утицају предлогака којима се Венцловић служио (српскословенски, рускословенски, руски), поготово ако се зна да је у његово време процес губљења *x* (и његове делимичне замене) у многим штокавским говорима био већ далеко одмакао (Ивић 1985: 34).

5. Преводилачки поступак

Током досадашњег излагања више пута смо се осврнули на констатацију да би за детаљнију стилско-језичку анализу Венцловићевих прерада, као и за даље проучавање његовог дела, било потребно одвојити оно што је у његовом раду изворно од онога што представља превод, прераду или парафразу познатих и непознатих изворних дела.

У овом делу нашег рада покушали смо да начинимо још један корак на том путу, посматрајући начин на који се Венцловић односио према предлошцима, као и у којој мери се одважавао да и сам проговори кроз беседе које је преводио.

Приликом анализе Венцловићевог преводилачког поступка усредсредили смо се на девет од укупно тринаест беседа: једно слово Јована Дамаскина,¹⁰¹ пет слова Лазара Барановича из *Труби словес проповедних*,¹⁰² два слова Јоаникија Гаљатовског¹⁰³ из књиге *Кључ разуменија*¹⁰⁴ и једну беседу из *Учительног јеванђеља*.¹⁰⁵ Слова која смо проучавали налазе се на 170 од укупно 274 стране на којима су записане Венцловићеве беседе на Благовести.

¹⁰¹ Венцловић наводи: Слово третје· на бл(а)говѣщеніе пр(е)с(в)етые в(о)городн)це· пр[е]п[о]д[о]б'наго о(т')ца нашего юван'на нз дамаска града (603б–624б).

¹⁰² Венцловић наводи: Слово петое здѣ· нз' трѣве· а· на бл(а)говѣщеніе прес(в)етые вл[а]д[ы]т[и]н)це наше в(о)городн)це н пр(н)сход(ѣ)вы м(а)рїе (652б–681а).

¹⁰³ У литератури постоје различита уверења о језику којим је писан *Кључ разуменија*. Неки аутори наводе да је у питању полско-руски, други украјински, трећи да је он близак народном малоруском језику. На основу наше грађе рекли бисмо да се ради о руско-украјинском језику богатом полонизмима. Желели бисмо да изразимо захвалност мр Миленку Панићу на помоћи при рашчитавању појединих делова текста Јоаникија Гаљатовског.

¹⁰⁴ Венцловић наводи: повчєніа лѣтврѣнска· нз кључа кнѣге рсѣкє· сказиванїє· слово здє· аї· пр'воє· На бл(а)говѣщеніе прес(в)етѣй, в(о)городн)цы (693б–720б).

¹⁰⁵ Венцловић наводи: Слово· гї· нз повчєніа· на бл(а)говѣщеніе· прес(в)етїе н пр(н)сход(ѣ)вы вл[а]д[ы]т[и]н)це наше в(о)городн)це (720б–727а).

За беседу Јована Дамаскина одлучили смо се јер је она до данас више пута привлачила пажњу истраживача који су се бавили Венцловићевим радом.¹⁰⁶ Нисмо имали приступ предлошку за који бисмо поуздано веровали да га је Венцловић могао користити. Поређење смо радили према беседи која се приписује Јовану Дамаскину, записаној у *Поменику водичничком*,¹⁰⁷ при чему смо поједина нејасна или нечитка места проверавали у текстолошки скоро идентичној беседи која се налази у једном Панегирику из XVI века.¹⁰⁸ Оба рукописа су српскословенске редакције, иако верујемо да је предлошак који је Венцловић имао пред собом био рускословенски, као и већина предложака које је користио.

Беседу *Из Поученија*, како је назива Венцловић, одабрали смо након што смо у каталогу Библиотеке Епархије будимске учили рукопис *Учитељно јеванђеље*,¹⁰⁹ рускословенске редакције, за који верујемо да је могао бити извор из којег је Гаврило пренео ову беседу. Судећи по запису, рукопис се налазио у Ђуру у исто време када је у том граду боравио Гаврил. Анализу Венцловићеве беседе радили смо према поменутом рукопису.

Беседе Лазара Барановича и Јоаникија Гаљатовског које је Венцловић, како и сам наводи, пренео из штампаних зборника *Кључ разуменија*¹¹⁰ и *Труби словес*,¹¹¹ анализирали смо према овим зборницима.¹¹² При избору беседа водили

¹⁰⁶ Дамаскиновој беседи у Венцловићевој преради пажњу су посветили, између осталих и Г. Витковић, „О књижевном раду јеромонаха Гаврила Стефановића“, *Гласник Српског ученог друштва*, Београд 1872, Ђ. Трифуновић, *Српска књижевност у књижевној критици – стара српска књижевност I*, Београд 1972, М. Павић, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972, Ч. Миловановић, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића“, *Зборник Матрице српске за књижевност и језик*, књ. 29, св. 1, Нови Сад 1981, 27–42 и Т. Јовановић, *Стара српска књижевност. Хрестоматија*. Београд – Крагујевац 2000, 250–255.

¹⁰⁷ Зборник се налази у Архиву САНУ, под р. бр. 32. Исписан је српскословенском редакцијом и сматра се да је настао крајем XV или почетком XVI века (Стојановић 1901: 209–210).

¹⁰⁸ Рукопис припада збирци рукописа Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду, р.бр. 1.

¹⁰⁹ Сигнатура ЂУР1 у Н. Синдик и др, *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји*, Београд – Нови Сад, 1991, стр. 137.

¹¹⁰ Гаљатовский, Иоанникий, *Ключ разумения с[вя]щенником законным и свецким належачый*, Друкарня Києво-Печерської Лаври, Київ 1659, <http://www.rare.univ.kiev.ua/ukr/showbook/showbook.php3?0166662>.

¹¹¹ Баранович, Лазар, *Трубы на дни нарочитыя*, Друкарня Києво-Печерської лаври, Київ 1674, http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P.

смо се мишљу да су штампани зборници, у недостатку поузданог директног предлошка, погоднији за анализу Венцловићевог преводилачког рада, јер нису били подложни изменама у мери у којој су то биле рукописне књиге. Осим тога, у литератури је већ примећено да је Венцловић често и радо преносио текстове Барановича и Гаљатовског и да је према њима гајио посебно поштовање.¹¹³

Поређењем са наведеним предлошцима настојали смо да раздвојимо дословно пренесени текст од оног који представља Венцловићеву прераду. У анализираним беседама препознали смо неколико врста Гаврилових интервенција: допуне које немају паралелу у предлошку, затим слободније парафразе изворног текста, превођење лексема из оригинала речима другачијег облика, истог или блиског значења и преношење сегмената на српскословенском.

У текстовима *Беседа* које дајемо у прилогу овом раду, као и у примерима који следе, ове интервенције графички су приказане на следећи начин: једноструком линијом подвучена су Венцловићева уметања; двоструком линијом подвучено је превођење синонимима; таласастом линијом обележени су слободнији преводи и парафразе; испрекиданом линијом означени су делови текста које је Венцловић пренео на црквенословенском; верно преведени делови текста нису подвучени. Места у примерима на која смо желели посебно да укажемо, осенчена су сивом бојом.

Примере наводимо тако што прво дајемо цитат из предлошка, а затим Венцловићев превод. Предлошци су означени на следећи начин: Д – беседа Јована Дамаскина, Б – беседе Лазара Барановича из *Труби словес*, Г – беседе Јоаникија Гаљатовског из *Кључа разуменија* и П – поученија, тј. беседе из *Учительног јеванђеља*. Венцловићев превод је означен са В.

Пошто смо на овај начин упоредили Венцловићеве *Беседе* са наведеним предлошцима, покушали смо да сагледамо најкарактеристичније одлике његовог

¹¹² Имали смо у виду да постоји више издања ових зборника. *Труби словес* је штампан 1674. и 1679. године, а *Кључ разуменија* 1659, 1660, 1663 и 1665. године.

¹¹³ Видети нпр: Ч. Миловановић, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића, II“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 30, св. 1, Нови Сад: Матица српска, 1982, 5 и М. Павић, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд, 1972, 133–134.

преводиачког поступка. Надовезујући се на досадашње анализе Гаврилових превода,¹¹⁴ посматрали смо неколико основних праваца у којима тече његов рад на адаптацији текста.

Попут ранијих истраживача, и ми смо као најчешћу и најкарактеристичнију особину препознали различите начине на које Гаврил допуњава изворни текст. Даље, показало се да приликом преношења Гаврил повремено, иако ређе, изоставља одређене делове предлошка.

Затим, посматрали смо како Венцловић приступа превођењу изворног текста. Највећи део предлошка он верно преводи на народни језик. У сразмерно малом броју реченица дословно преузима појединачне црквенословенске речи из предлошка. Значајно је већи број примера у којима је очевидно његово настојање да избором што различитијих изражајних средстава на народном језику измени, оживи и приближи текст слушаоцу.

Венцловићеву креативност при превођењу илуструју и примери мање или више синонимичних низова, у којима поједини изрази варирају према истој речи у предлошку.

Као што је установљено у литератури, једна од најважнијих одлика Венцловићевог књижевног рада уопште је напор на превођењу цитата из Светог писма. Један број тих цитата припада и православној химнографији.

Важно је поменути да је, поред тога што је смело и вредно преносио на народни језик, Венцловић поједине краће или дуже делове текста остављао на црквенословенском, најчешће само мењајући редакцију. Није ретка појава мешања српскословенског и народног језика, понекад чак и у оквиру исте реченице.

¹¹⁴ Видети нпр: В. Јовановић, „О језику Гаврила Стефановића Венцловића“, *Српски дијалектолошки зборник*, књ. 2, Београд, 1911, 105–306; Ч. Миловановић, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 29, Нови Сад: Матица српска, 1981; Д. Стефановић, „О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о Светој Петки“, *Рачански зборник* 7, Бајина Башта, 2002, 49–60.

5.1. Венцловићева проширења приликом превођења

Начин на који Венцловић уноси допуне у текст који преводи до сада је већ разматран у литератури.¹¹⁵ Још је Владан С. Јовановић, почетком XX века, на примеру Венцловићеве верзије Барановичевог *Мача духовног*, показао да на 94 реда оригинала долазе 164 Венцловићева реда. То значи да су Венцловићеве парафразе, додаци, умети и поуке износили више од трећине изворног текста. У другом случају В. Јовановић показао је да у преради на 94 реда оригинала стоји 70 Венцловићевих редова, што га је природно навело на констатацију да компаративна оцена Гавриловог дела захтева посебну експертизу у сваком конкретном случају, од дела до дела (Павић 1972: 233–234).

У беседама које смо анализирали покушали смо на сличан начин да покажемо колике су Гаврилове допуне у односу на изворни текст. Податке који следе износимо ради боље илустрације, иако имамо у виду да оваква врста квантитативног поређења није у потпуности меродавна. Упоредили смо број речи у сегментима Венцловићевог текста који представљају веран превод са бројем речи унетих или парафразираних делова. Показало се да Венцловићеве интервенције на беседама из *Кључа разуменија*, *Учитељног јеванђеља* и *Дамаскиновој беседи*, чине приближно половину текста. Са друге стране, у беседама из *Труби словес* Гаврилове допуне чине свега једну петину, што потврђује чињеницу да овај вредни писар није увек био једнако инспирисан предлошком.

Венцловићева прерада Дамаскинове беседе садржи укупно 7947 речи, од чега смо 3400 идентификовали као оригиналан Венцловићев текст, а 95 речи као парафразе. У беседама из *Кључа разуменија* од 10 011 речи 3987 чини Венцловићев оригинални текст, а 1588 парафразе. Беседе из *Труби словес* садрже

¹¹⁵ Видети: В. Јовановић, „О језику Гаврила Стефановића Венцловића“, *Српски дијалектолошки зборник*, књ. 2, Београд, 1911, 105–306; Ч. Миловановић, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 29, Нови Сад: Матица српска, 1981, 27–42; Д. Стефановић, „О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о Светој Петки“, *Рачански зборник* 7, Бајина Башта, 2002, 49–60; Т. Јовановић, „Прича о три пријатеља као проповед код Гаврила Стефановића Венцловића“, *Рачански зборник* 8/9, Бајина башта, 2004, 37–47; С. Јелесијевић, *Изворна књижевна дела Кијевске Русије у српскословенској рукописној традицији*, докторска дисертација, Филолошки факултет, Београд, 2012, 211.

10857 речи, од чега смо 1863 означили као оригинални, а 936 парафразирани текст. У беседи из *Учитељног јеванђеља* пребројали смо 2354 речи, од чега 1198 оригиналног текста и 493 парафразираног.

Допуне које Венцловић уноси у текст јављају се у виду сегмената различите дужине. Понекад се они састоје из само једне или две речи, а понекад од целе реченице или више реченица. Посебно су занимљиви они сегменти у којима се Венцловић удаљава од оригинала и уноси делове који не само да немају паралеле, већ нису ни строго везани за контекст предлошка.

Приликом анализе примере смо разврстали по дужини сегмената које је Гаврило уносио у текст. Ови сегменти се, осим по дужини, разликују и по садржају, односно порукама које је Венцловић желео да упуту својим слушаоцима и читаоцима, о чему ћемо детаљније проговорити у тематској анализи.

5.1.1. Бројни су примери у којима Венцловић реченицу из оригинала проширује само краћим сегментом од једне, две или три речи. Често је додатак само понека партикула, заменица, везник и сл. Овим допунама он претежно не утиче на значење текста, већ само наглашава и појашњава поједине исказе из оригинала. Кратке допуне налазе се понекад и на више места у истој реченици:

Дамаскин

Д. пришьствіеъ вышнѣго ц(а)ра неспокѣднѣмоу

В. доходакъ къ тебѣ вышнѣго ц(а)ра недоумшленѣ (609б)

Д. живѣ г(оспод)ѣ б(ог)ѣ мон како ч(н)стаа есмѣ

В. тако ми мога г(о)с(по)дина б(ог)а ... како самъ я ч(н)стаа д(ѣ)воѣка (618а)

Баранович

Б. Б(о)гѣ слово явисѣ въ Плоти

В. тѣ нз' нѣ б(о)гѣ слово яказа нам[ѣ] се тѣлесно (653б)

Б. Величнѣтъ д(с)ша моя Г(оспо)да, Словама М(о)л(н)твы и Бл(а)годаренїа

В. ВЕЛИЧИИТЪ Д(С)ША МОЯ Г(ОСПО)ДА ... ТО СЯ НИКНѢ речеы Б(О)ГОМОЛСКЕ и бл(а)годарене (657а)

Б. Улови Д(с)ха с(ва)т(а)гво и М(а)риа, в' то время, егда найдє на ню

В. оуловы с(вє)тога д(с)ха и м(а)рїа Д(Ъ)В(Н)ЦА. оу то време каде СААМЪ паде на ню (655а)

Б. Постави рабѣ твоємѣ

В. постави МН твоємє раабѣ (667а)

Б. Г(оспо)дѣ с' Тобою

В. ТААИ г(оспод)ѣ є Б(ОГОРОДН)ЦЕ с тобом[ъ] (669б)

Гальатовски

Г. Пр(є)ч(н)стаа Д(ѣ)ва м(о)литса Б(ог)ѣ за всѣх[ъ] люде(нѣ)

В. Ч(Н)СТАА Д(Ѣ)ВА· за све люде ОНА ГОРЕ молн се Г(ОСПО)Д Б(ОГ)ѣ (697б)

Г. во написаню

В. тако се Ѧ БЫБЛИ пишє (700б)

Г. пр(є)ч(н)стаа Д(ѣ)ва матцѣ егво въ снѣ показалася

В. яви се Б(ОГОРОДН)ЦА ТАААРЕ ѣ снѣ негової м(а)т(є)рн (701б)

Поченије

П. и б(о)гѣ вождєлѣ быти

В. ЗАКТЕВАЮБИ ТО· да ОН(Ъ) б(ог)ѣ вѣдє (721а)

П. си єсть танны сїа сила

В. И то є окой тайны снаага (721б)

П. сего ради стоять с(ва)щ(є)нницн якоже об'щнн о(т)ци мнроу

В. зато СВЪДА стоеѣн НАШИ с(вє)щенницн· кано об'щнн о(т')ци мнрѣ (724а)

П. Красного дне и свѣт'лого праздника бл(а)говѣщеннѣ

В. Краснога н краснога овога дна праздникъ бл(а)говѣщенїа (720б)

Посебно су значајни примери са једним или два квалификатива. Уметање квалификатива је чест и карактеристичан поступак којим Гаврило настоји да приближи, појасни или живље дочара појам из предлошка. „Примери показују да су квалификативи, често као проширења информација, у служби објашњавања. Они, неретко, доприносе и поетско-језичком изражавању.“ (Стефановић 2002: 52) О квалификативима ће бити више речи у поглављу о стилским фигурама, док у следећим примерима приказујемо на који начин их писар уноси у изворни текст:

Дамаскин

Д. видѣши юноше бл(а)говиднаго

В. видимъ те да си сасма лѣпъ н хубавъ момакъ с красна стаса (608б)

Д. красота н сладость соутъ г(лаго)ли твои

В. сладка двота лепа твоє сѣ те, беседе (613б)

Д. н всакъ языкъ бранны

В. н сваки з' блатѣ меснатъ языкъ (614а)

Д. ѿ земльнелъ же соудншоу вса тебѣ нерадено боудн

В. а за ѿбы людскы земланы сѣдъ хнть н не маарн (617а)

Д. слоужити г(оспод)оу б(ог)оу моємоу сѣтвор'шомоу ме

В. г(оспод)ѿ б(ог)ѿ моє служити ч(н)сто, а не поганю конно ме є створїѿ (621б)

Баранович

Б. съ Посланїемъ посланъ бѣ Архагг(е)лъ къ Д(ѣ)вѣ М(а)рїи

В. с книжномъ послааннцомъ] послаатъ] бы архагг(е)лъ г' девойкы м(а)рїи (653а)

Б. не на скрнжалехъ Каменныхъ

В. не на каменны моуссовы скрнжалин (653б)

Б. се Раба Г(о)с(по)днѣ, бѣди мнѣ по г(лаго)лѣ твоємѣ

В. нек' ли то бѣде по твоѣмъ говореню ДОКАЗИВАТЪ (656б)

Б. слово твоѣ въ страхъ

В. за страхъ твоѣ ИЗГОВОРИНО слово (667а)

Галъатовски

Г. бо еи хвалат[ъ] всѣ люде

В. кроцоно савъ свѣтъ] ню ГЛАСОВИТО хваалы (694б)

Г. предназначаи тыи три станы, три с(ы)ны Ноевы, Сима, Хамъ, и Яфетъ

В. и таа три ЛЮДСКАА на свѣтъ ОБАШКА рѣда постала съ ѡт[ъ] ноєвы трію мѣ с(ы)новаа. симѣ хамѣ, и афетѣ (695б)

Г. и Пр(е)ч(н)стаа Д(ѣ)ва

В. Пр(е)ч(н)стаа д(ѣ)в(н)ца МАРИА. МАРИА И АННИНА СВО КЕДНОРОГИНА КЪНИ (696а)

Г. Маѣт[ъ] пр(е)ч(н)стаа Д(ѣ)ва мѣстце и в' н(е)бѣ межн всѣмн Анг(е)ламн

В. Имаа прѣч(н)ста д(ѣ)ва МАРИА СВОИ СТОЛНИЦАА мѣста ГОРЕ на н(е)бѣ. межю свима Анг(е)лн (698б)

Поченије

П. ѡкоже пишеть, даже вѣс(ы)новленне приидем[ъ]

В. како се О ТОМУ пишѣ. и ѡ В(О)ЖИЕ синов'ство оувѣде (721б)

П. даже к томоу не боудем[ъ] рабн, но свобод'ни

В. да више к отомѣ не бѣдело оу ВРАЖИЕМЪ роб'ствѣ (721б)

П. и молимъса ѡ всѣх[ъ] ч(е)л(о)в(ѣ)цѣхъ ѡкоже оучитъ нас(ъ) писанне

В. те се м(о)лимо за све люде ВѢРОНЕ и НЕВѢРОНЕ. како цю насъ С(В)ЕТО писмо оучы (723б)

5.1.2. Венцловић реченицу из оригинала некада проширује и дужим сегментима, који варирају од неколико речи до читавих зависних или независних реченица.

Ове допуне се могу јавити и на више места у једној реченици, а у појединим примерима уметнути текст по обиму превазилази изворни.

Дамаскин

Д. такоже ѿбаче азъ въ оужасе быхъ

В. да сам[ъ] се вр'ло препада, н дор' се пронерлазшла оу себы (608б)

Д. рожденіе не оувѣдаемо

В. недоу'нано ти родение без д(ѣ)вои'ког(ъ) померена к'вада (609б)

Д. н сего ради не хошоу бл(а)говѣщеніе приети

В. зато н не принимаю твоя ѿбринцаніа, ни га слышамъ ако що ми говорію (611а)

Д. прде бо въ мою хижоу безъ соповѣданіа· приближити се къ мнѣ

В. ама како си ты то слышашь др'знуть тако ѿв'де оулез'ти к' мени ч'данн[ъ] се, без гласа ѿ мою кѣнцѣ. ни кѣнцѣ оу в'рата, ни запинтѣо свобода лі є оуѣн (612б)

Д. не вон се марнамъ

В. не бои се, ни се що ѿт[ъ] ч'га препадаи маріам'ліе (613а)

Д. се раба г(осподь)на боуди мнѣ по г(лаго)лоу твоємъ

В. ч'шо си керъ сам[ъ] се к отоліе предааа те сам' ти рек'ла· се раба г(о)с(под)на, б'дан м'не по г(а)г(о)л'ѣ твоємъ (615б)

Баранович

Б. бл(а)годать вам' н миръ

В. бл[а]г[о]д[а]ть н миръ ѿт[ъ] в(о)г'а да вам' се оумножи (655б)

Б. но къ всѣм' речетъ

В. ама допосле пак(ъ) к' свиниъ жидовом[ъ] казвюѣн се ѿвако є говорію (660б)

Б. радѣиѣ ѿбродованнаа. Написа ап(о)ст(о)лъ

В. радѣи се ѿбродован'наа: пише ап(о)с(то)лъ павал(ъ), те ѿвако свакомъ говоры (665а–665б)

Б. С(ы)нъ ч(е)л(овѣ)ч(е)скоу не нмѣщелѣ гдѣ главы подклонити

В. ч(о)вѣчел(ъ) с(ы)нъ· цю нигдѣ на земли ни толнко места свога нїе нмаю· гдѣ бы свою главѣ от[ъ] снѣца от[ъ] кише ли подклонїю (669а)

Гальатовски

Г. ѡбавалса Моусей нти до Фараона и мовити до него: вымовал'са неспособною мовою своєю

В. на то оустрѣчаю се є· и боюю Моусей нти к' ц(а)рѣ Фараонѣ так'вѣ нез'годнѣ проѣх ц(а)рѣ рѣчи говорити мѣ· те се є пред[ъ] б(о)гом[ъ] своим[ъ] мааном[ъ] ѡдринцаю· како не може то од[ъ] нїега быти· юрь ѡнъ є оу языкѣ мѣтавъ (694а)

Г. же и мов Б(о)гъ оуста ѡтворит' и навѣнт[ъ] мене, цю маю мовити

В. да мой б(о)гъ хоѣе то оучинити· те и моя ѣе оуста ѡтворити· и навѣнткїе мѣ цю є за потребѣ нз'говаарати (694б)

Г. ѡ чим[ъ] Пр(е)ч(н)стаѣ Д(ѣ)ва сама Прор(о)ковала, мовачи: ѡт[ъ] н(ы)нѣ бл(а)жат' ма вси Родн

В. како цю є ѡна и сама то прорек'ла код[ъ] елисаветѣ з захадринѣ домѣ ѡ себѣ· ѡтсидъ рече· бл(а)жет[ъ] мѣ всн Родн (695а–695б)

Г. бо люде посполнтын дают[ъ] паном[ъ] своим[ъ] дан(ъ)

В. пахорн, пор'цію плааѣю и десѣтакъ съ земли и нз'даю своєю г(о)с(по)дн (695б)

Г. и теперъ котрын люде мают' за Патронѣ Пр(е)ч(н)ствю Д(ѣ)вѣ

В. та и досад[ъ] здѣшаю се те спрече· конно за патронѣ· да речеи[ъ]· прїателнѣ· нмаа себѣ с(вѣ)тѣ б(о)городн)цѣ (711а–711б)

Поученије

П. законоу бо б(о)жїю не повннуетса· ниже бо можетъ

В. зааконѣ се б(о)жїю· ни цр(')ков'ном[ъ] оустаавѣ не покаара· нити може лакодац[ъ] никад[ъ] покоран[ъ] быти и тафрашїа (722а)

П. дол'жнн есмѣ скорбннн и ѡ братнн нашѣн соущнх[ъ] во плененїн

В. дѣжнн сло тѣжннн и брннннн се за нашѣ браѣѣ кон се оу коюи неволн, оу робствѣ лн, н по тал'ннцал (722б)

П. н всакын ч(е)л(о)в(ѣ)кѣ дол'женъ естѣ молнтисѣ на всаком(ѣ) мѣсте

В. Такогюрѣ н свакы по себы свакы д(а)нѣ да нмла своѣ моленн доконааватн. гдѣ се год[ѣ] собомѣ находитѣ на свакоме местѣ н пѣтѣ (726а)

5.1.3. Понекад Гаврил додаје целе реченице или чак више реченица, разрађујући и развијајући мисао из предлошка. Оваквим допунама он настоји да „оживи и обогати основни текст народским изразима и колоквијалним обртима“. На тај начин, исказ из оригинала, често сув и незанимљив, добија сасвим нову боју и живахност (Миловановић 1981: 35).

Дамаскин

Д. н не ѡбнкохѣ съ тоужднмѣ от[ѣ]ноудѣ бесѣдоватн

В. не принстон мн се внше з дрѣгы мом'ци свога разговора нматн. нн то н саала зак'тевал[ѣ] чнннтн, н стнднм' се вр'ло да бн с как'вом[ѣ] мѣш'комѣ страаном[ѣ], що бесѣднтн. а млаааѣ мом'цад[ѣ], нн вндетн не зак'тевал[ѣ], а калолн да свој кон разговорѣ свој нмала бн ш' ннмла (608б–609а)

Д. бл(а)говѣствѣю тн радость бл(а)говѣщенїа

В. р(е)чѣ, агг(елъ), знаам' те как'вѣ сы натѣре д(ѣ)војко, алѣ га сво тебы лаж'анкы млаз'лннца не доноснм[ѣ], него праавѣ тн радость нз'казѣмѣ що є заа те болѣ (609б)

Д. н моужа не съвѣмѣ

В. ннтн за мѣжкѣ странѣ знаамѣ, него тај шо є преаа мѣ быѡ нзашаѡ н говорїѡ є са м'ном[ѣ] кано дрѣгѣ н брат(ѣ) мн, пощѣно нз дааегѣ стоеѣн. враата нїѣ ѡтвораѡ. нн на оулаз'кѣ нн нзлаз'кѣ. внде се код[ѣ] мене. паакѣ га нсто неста (618а)

Д. ѡда агг(елъ) вѣѣашѣ вѣ с'нѣ ѣв'лен мн се н рекы мн

В. р(е)чѣ, косн(ф)ѣ, свтрад(а)нѣ, та не знамѣ, нещѡ самѣ чѣд'но снїѡ ове ноѣн, не з'намѣ да лї є то агг(елъ) бїѡ шо мн се є на снѣ оуказаѡ те мн рече (623а)

Д. се раба г(осподь)на боудн мнѣ по г(лаго)лоу твоѣмѣ

В. ѣѡ си юрь сам[ъ] се к отоме предааа те сам[ъ] ти рек'ла. се раба г(о)с(по)днѣ. бѣди м'не по гл(агол)ѡ твоємѡ. ѣа вѣѣѣ ѡ више ѡд[ъ] мене ницешъ. ѡ ли чекашъ тѡ. док' те мой старацъ затече. те и обадоє нзрѡжены бѣдемо. ты кѣшъ знамъ нз'маѣи и хотити. алъ мени кѣ гор'ко пасти с цан'гызанѣм[ъ] нѣговым[ъ] и споч(н)танѣм[ъ] (615б)

Баранович

Б. Бл(а)говѣствует' Архагг(е)лъ Б(огородн)цѣ: подобаше Ч(н)стой Д(ѣ)вѣ, Бл(а)говѣствованіе прїати ѿ Ч(н)стагѡ Ягг(е)лскаго Чнна; нмѣаше принести словеса Г(о)с(по)днѣ, словеса ч(н)ста: подобаше и самоѡѡ Ягг(е)лѡ приносящемѡ, ч(н)ствѡ быти

В. дѣпъ гласъ гавринаѡ доносы д(ѣ)воѣкы, како то и валадїаше ч(н)стой д(ѣ)воѣчницы. добаръ глас(ъ) и принити ѡт[ъ] ч(а)стнога агг(е)л'скога г(о)сп(о)дства. тако то приника и бїаше принести те г(о)с(по)днѡве големе ч(н)сте рѣчи. и самоѡе томе приносїоцѡ агг(е)лѡ нзбор'ли и слав'нѡ на гласѡ пред[ъ] агг(е)лн г(о)с(по)дннѡ. б(огородн)цы. конно ѡд[ъ] ц(а)ра ц(а)р(н)цы потайны ѡн[ъ] глас(ъ) доноси. зашо и то є понайзавнше чѡдо како то н(е)в(е)сны не само ц(а)рѡ. него и творацъ све стварн. договаара се съ землѣном[ъ] ц(а)р(н)цѡм[ъ]. с' кед'ном[ъ] д(ѣ)воѣком[ъ]. снрот'ном[ъ] без' м(а)т(е)ре без' о(т')ца. с тѡѡом[ъ] храниеницѡм[ъ]. како ѣе съ сконм[ъ] ц(а)рством[ъ] оупраляти. ѡ ли чинити ш' нинде. како ли провнгатн. нека то и ш' нѣном[ъ] волюм[ъ] бѣде (654б–655а)

Б. Бедмъ словесъ чтемъ въ Ѣв(аг)г(е)лїн, таже нзрече Пр(е)с(вѣ)таѡ Б(огородн)ца. Первое: Вина не нмѡт'

В. Бедамъ рѣчын хр(н)скїанн. находн се оу с(вѣ)тоѡѡ Ѣв(аг)г(е)лїю. Како чатнмо. ѡо и є с(вѣ)таѡ б(огородн)ца нзрек'ла. пр'во. да речем[ъ] последнє. и на пр'вом[ъ] свр'шнм[ъ]. кад[ъ] є ѡ кана галнлїѣ на свадбы к' с(ы)нѡ рекла. овы сватовы садъ нѣмладѡ ѡо пнтн. не нмладѡ вина (657б)

Б. Величнтъ д(ѡ)ша мой Г(оспо)да

В. величнт[ъ] д(ѡ)ша мой г(оспо)да: кад[ъ] є тако погледаѡ наѡ ме хѡдѡ. ѡтседе свакы рѡдѡ хоѣе ме з днком[ъ] хвалити (657б)

Б. Понеже Бл(а)говолн Г(оспо)дѡ в' землн своєй, хотѡ, да дастъ плод' своѣ

В. юрно г(оспо)дѡ присвоѡѡ се з добротворенѣм[ъ] к' свокоѣ мѡ землн. а мн смо хр(н)скїанн таѡ нѣгоѡѡ землѣ ѡо ю б(ог)ѡ назнре. каара и мнѡѡ. ницѣн мѡ да нздаѡе своѣ плодѡ (675а)

Гальатовски

Г. Когды посылааъ Б(о)гъ Моисеа до Фараона Крола Египетского, и казалаъ мовити ема, жебы выпвстна' з' египтв люд[н] I(зра)илски(н)

В. За оног(ъ) дав'наш'нега doby. Кадъ е б(о)гъ. пошлаао пророка моисеа, к' египтскомъ ц(а)рѣ Фараонѣ. те ма заказа. да ма нмаа говорити. не молеѣн се ни на колена пред[ъ] нимъ падаюѣн каа ц(а)рѣ. него стоѣн свпроѣъ оѣю ма и оѣро говорѣн. да пвсты люде инс(ран)лске нз своѣ ма земле нзааѣн (693б–694а)

Г. же не мола' от[ъ] кнака днїи мовити

В. а ода[ъ] много даанаа нмаа како ница ни говорити не може. и он'дре бнстро и разговѣтно говоренѣ вамаа ч(о)в(ѣ)кѣ пред[ъ] ц(а)ремъ и сви ма боларн да е. лише о так'вомъ жвстром[ъ] послв беседа: и о чема ове рѣчи доквн'днсема (694а)

Г. назначна' и мене Б(о)гъ дна н(ы)нѣшнего, жебым[ъ] мовнаъ до Пр(е)ч(н)стон д(ѣ)вы Кролекон всего свѣта и хвалнаъ оню, бо сего дна ест(ъ) с(ва)то, Бл(а)говѣщенїе Пр(е)с(ва)тон Б(огородн)ци

В. и мене е г(оспод)ъ б(о)гъ ево одредїо данаш'нега дна. да бы хвалиене рѣчы нз'говаарао, до преч(н)сте д(ѣ)в(н)це м(а)рїе. ц(а)р(н)цы свѣга свѣта. како людскої. тако нсто. и агг(е)лскої. а б(о)жїи(н) м(а)теры. те некаако за макв мї е. так'вої г(о)сп(о)гї. оуслднн се. с неразв'ством[ъ] хвалнї е. алъ шо да чинным[ъ]. оуздаюѣн се на ниенъ разборнѣ добрѣ к люлма м(н)л(о)стнвѣ волю. вама ми се поквснн. нзарад[ъ] овога велкога года. нена д(а)наш'нега праздннка. бл(а)говѣщенїа прес(ве)тої б(огородн)цы (694а)

Г. перше показала днтаткомъ малымъ, потымъ то в' дванадцати

В. понаапре оуказао се е бїо дететом[ъ] маѣч'кым[ъ]. после дванаїстогоднцанъ, кад[ъ] га м(а)ти с іосифом[ъ] тражеѣн треѣы д(а)нъ нааѣоше оу юр(с)с(а)лнм'скої цр(к)ви дншпошаюѣн ма се о к'нннн с маторн оу(н)т(е)лн (717а)

Поученије

П. прельстнвоста прао(тє)ць наш(ъ) адамъ з'мнемаъ, и злоначалнымъ врагомъ дїаволом(ъ)

В. защоно испр'ва. нашъ швквн'дет(ъ) се адамъ ода[ъ] смїе свнзданїем[ъ] слв вѣще прекары лвкавога испр'ва людомор'ца сотоне враага. шо га навр'ды с' оудом[ъ] свонм[ъ] внсоко се днзати шо нїе ни може быти (721а)

П. и в(о)гъ вожделѣ быти

В. зактеваюѣи то· да он(ъ) в(о)гъ вѣде· забораки се тога да є вод[ъ] земли за службу в(о)жѣю
сздаати (721)

П. и молатса ѿ всѣмъ мнрѣ оумиренне

В. молє се, ѿ свѣмъ свѣтѣ еднако· да в(о)гъ смнрѣ мегюсоб'но внаает(ъ)· те сваки рад[ъ]
немира да престанє в земли рат(ъ), и раздоръ оу вѣри· таа ннаат(ъ) и смѣнѣна що є многоаа
(724a)

П. и снхъ ради долж'ни єсмы д(о)ухов'но празд[']новати и д(о)ухов'но ходити пр[ѣ]п[о]добнємъ
и прав'дою любовию и кротостию

В. тога рад[ъ] дѣж'ни смо га поб(о)жно свѣт'ковати, и д(в)шев'но ходити. пощенє с правницом[ъ],
м(н)локр'вно и крот'ко· не пшнѣи се по себы ни се що кєити и бєити, спрєати се на кога· и в
носъ двхати мр'шало (722a)

5.1.4. У појединим случајевима јеромонах Гаврило проширује предложак дужим сегментима који нису уско повезани са садржајем превођеног текста, већ у њему имају ослонац или инспирацију за даљу разраду. То су најчешће *дигресије* које представљају садржински мање или више самосталне целине. Овакви сегменти, који немају паралеле у изворном тексту, посебно су значајни за проучавање оригиналности Венцловићевог стваралаштва.

Дамаскин

Д. 0

В. да каде стижє с пѣта мѡ оу назаарет(ъ). пр[а]в[є]дны ѡснфъ, дође своје доми. нзаагє
д(ѣ)војка м(а)рїа нс кѡѣ пред[ъ] нєга, свєретнѡ га и лепо дочека· згледнѡ є онъ. ѡ, внде да є
здѣтна· вр'ло мѡ тѡжно бы и одертн се що не може быт(н). оде внѡтра, ница ѡнѡ наполю не
рече· док' се не смєсты оу доми· после седе оунѡтра и дозвѡ є насаало предаа се· оузе є на
мндрост(ъ). те є налепо тнхо поче распнтнкатн. що то бы вод[ъ] нє· наъ є кѡд[ъ] на странѡ
скнтала се· наї є ко он'де к' нѡнѡзи швнѡ се долазеѣи, те є то довила оу себы (616a)

Галъатовски

Г. 0

В. а тко ли се све стараво, само овога свѣта како ће се лепо об'живити да є болїи и напреднии. тааи саамъ може то з'нати да тамо вѣкъ ниша неки нматн. от[ъ] свега є млазвль востао. ни прнстао тамо ни совало. а т'ко ли юще по сани п'стовї є ходїо, и с неправ'дом[ъ] се є 8 слобы живїо. тым[ъ] є место вїед'но з' љаволи вѣч'наа мька (699а)

Г. 0

В. љ люд'ма добры и б(о)гобояз'анвы, нзарадъ свое м(н)л(о)стн, и преч(н)сте мв д(ѣ)вы м(а)рїе. нїегове драаге м(а)т(е)ре по вол'ности. х(рнсто)с(ъ). б(ог)ъ нашъ, нспвнїаа сонн свѣтъ праз'на места. откв'д'но св нспалн овнн сан ан'гелн. що се салъ нзпод[ъ] н(е)ба выпаю. и како є горе кое агг(е)лско хоро от[ъ] кое рвке. внше внше. тако по нїма кїе горе. и добре хр(н)стїанїе. внше внше разрѣнвати за стаїанїе. конно ов'де за овога жнвота. болїе болїе оузввдв раадны о д(в)шн се поднжвнн. оу шестоде хорв бораве све агг(е)лскаа г(о)сп(о)да (704б–705а)

Г. 0

В. а аколи тко то мнсан по калвинскы. с повздаанїем[ъ] свонм[ъ] на б(о)жїю м(н)л(о)стъ. на б(о)жїю ли м(а)т(е)ръ. и на кое свѣце. грешнн и не отстаюнн се. да мв се вопросте. ннкад[ъ] то неке быти. нан пакъ оу томе др'жн вопрошенїе що се є исповѣдав и прнчестїо. а не кле се мвчїнн свое тѣло. таї да и не мнслы да є вопрошенъ. 8 томе и на свд[ъ] б(о)жїн з' грѣхом[ъ] хоѣе нзаїн. и с оннм[ъ] д(в)ховннком(ъ) заїед'но кон га баадїава дрешн и праща. те мвкв тег'лнтн. ако се ов'де с мвком[ъ] не очнстн и не нспере. кад[ъ] престане ч(о)в(ѣ)къ и с' кзыком[ъ] и ср[']дцелъ грѣшнтн. и толнко свон свздаа пролїе. колнко є на кр'шїеню воде на нїега нзасвто. он'даа вѣкъ з'нати кїе да є прошенъ от[ъ] свега мв грѣха. тако с(в)еты о(т')цн казвю. ннтн без трвда нн без свздаа коме нмаа прошенїе. а савшай дїте повздааннцы без мвке за вопрошенїе грѣхова свон. що намъ ап(о)с(то)лъ павао казвє. пншвнн къ корннтом[ъ] оу зачелв. рнѣ. ако за овога намъ жнвота текъ само 8 х(рнст)а се хоѣело св'дати без нашега трвда. то понайгоры сло от[ъ] скїн люды. єда рече х(рнсто)с(ъ). грѣхв є нагнаїацъ. да не ввде то. ввздаасн речено є. комамждо по дѣлом[ъ] єго (712б–713а)

Поченије

П. 0

В. зато по за(по)вѣстн в[о]жїїої. како є саамъ крозъ пророка нсаїю рекао б(ог)ъ. внн с(в)ещеннцы молнтє се и говорнтє монїмъ людма. да моїе заповѣдн савшаю и творє. данъ на данъ велы сонн мене ншв. а саамн собом[ъ] оудааюю се солъ мене с прествплнванїем[ъ] мога мн заказнванїа. и како да и нагледамъ. како ли љв нмъ помоїн. кад[ъ] самн себы сло копаю:

ЕКО Н Я ВАМ' СЕ ЛЕПО МОЛИМ[Ъ]. Н ЗА Б(ОГ)А ВАСЪ ПРОСИМ[Ъ]. БАДОТЪ ТЪ ЗАПОВѢСТ[Ъ] Б(О)ЖІЮ
ИСПЪНИАЙТЕ ЦЮ НІЕ ЛЮТНА. СВЕСР'ДО СЕ ЗА СВЕ ТЕ ЛЮДЕ (725а)

П. 0

В. АКО СЕ ВАЛІЛО В ЛЮБАВИ ДР'ЖИМО. ТЕ СЕ ЈЕД'НАКО ЗА СВЕ ЛЮДЕ МОЛИМО. Н О СВѢМЪ Б(ОГ)А
БЛ[А]Г[О]Д[А]РИМО. НААЛЕТ[Ъ] З ДОБРОМЪ ПОЛНОСИМО. НИКОГА НЕ КЪДИМО НИ ОПАДАМО. С ОТОГА
ДР'ЖАНИА СЕ ТАК'ВА СВАКО БЛ(А)ГО ДОХОДИ Н РИНЕ. ТОЛНКО БРАЉО ДА СЕ ПРОСВѢСТИМО ЦЮ МН САМИ
ЧИНИМО. НИ НА КОГА ДА НЕ СЛОВИМО. СВАКИ ГААРЕЗЪ КАВ'ГЪ ТАШ'КАЮЉИ. СА ЦА ЛИ СЕ З'ГААЉА, С ОТОГА
КЪЗЫКЪ ЗА ЗВБЕ ЛЕПО Е ДР'ЖАТИ. Н РЪКЕ СЪЗ'ЖМІАТИ К' СЕБЫ (724б–725а)

П. 0

В. М(Н)ЛОКР'ВСТВА ПОЖАЛНВА ВШЕ ОД[Ъ] НАСЪ ИСТЕЖЕ Б(ОГ)Ъ. ВШЕ НЕГОЛИ СПРАВЕ КОЕ ПОД(В)ШНЕ.
СВА Е НЕГОВА Г(О)С(ПО)ДЪСТВА ТАФРА Н ПОМ'ПА В ЛЮДСКОМЕ М(Н)ЛОКР'ВСТВЪ Н ЖАЛІЕНЮ ПО БРАЉИ
НАМЪ СВОИОИ НЕЛАГОДНОИ Н НЕВОЛНОИ (722б)

5.1.5. Самосталне целине Венцловић понекад додаје и на српскословенском, премда у знатно мањем броју примера. Допуне су у виду зазива и општих места из православне химнографије.

Г. 0

В. ЕГОЖ[Е] ОУГОНЗ'НЪТИ СПОДОБИ НАС(Ъ) Х(РИСТ)Е Б(ОЖ)Е. ЈАКО БЛ(А)ГЪ Н ЧЛ(ОВѢ)КОЛЮБАЦЪ; АМ[И]ННЪ
(704б)

Б. 0

В. М(О)Л(Н)ТВАМИ ПРЕС(ВЕ)ТЫЕ Б(ОГОРОД)ИЦЕ. Г(О)С(ПО)ДИ ИНС(УС)Е ХР(И)СТЕ Б(О)ЖЕ НАШЪ. ПОМИАИ
НАСЪ. АМИНЪ (666а)

Г. 0

В. БЛ(А)Г(О)С(ЛО)ВЕН'НАА ТЫ ЕСИ ВЪ ЖЕНАХ[Ъ] Н МЫ ГЛ(АГОЛ)ИМЪ. Н БЛ(А)Г(О)С(ЛО)ВЕНЪ ПЛОД[Ъ]
ОУТРОБЫ. ТВОЕЕ. ЈАКО РОДИЛА ЕСИ Х(РИСТ)А СП(А)СИТЕЛА Д(В)ШАМЪ НАШИМ[Ъ]. ЕГОЖЕ ОУБО
М(Н)Л(О)СТИВА НАМЪ СЪТВОРИ. Н(Ы)НИ. Н ВЪ Д(А)НЪ СВА. АМИНЪ (716а–716б)

5.2. Изостављање сегмената изворног текста при превођењу

Приликом прерађивања текста Венцловић, поред тога што уноси нове сегменте у превод оригинала, повремено изоставља одређене краће или дуже делове текста. Важно је нагласити да је број оваквих примера значајно мањи од броја допуна и своди се на свега десетак примера у сваком од анализираних текстова. Посматрајући ову појаву, имали смо такође у виду да је изостављање текстуалних целина, поред тога што је део преводачког и прерађивачког поступка, у неким примерима очигледно последица лапсуса, омашке, превида или неразумевања.

5.2.1. У неколико случајева изостављен је само краћи сегмент, једна или две речи, понекад на више места у реченици. Ова појава се најчешће може приписати преводачком поступку.

Дамаскин

Д. г(лаго)лы мн **оубо рѣснотив'но** въскорѣ г(лаго)ли

В. вр'же мн казѣи и нзговори (616б)

Поченије

П. **и** молатса

В. моле се (724а)

П. но **и** вѣр'нии вси

В. него свинм[ъ] хр(н)стїаном(ъ) (726а)

П. независт'на **бо** есть бл(а)годать

В. в(о)жїа є бл[а]г[о]д[а]ть независтлива (726а)

П. **воплотнвынса** ѿ д(оу)ха с(ва)т(о)го и м(а)рїа пр(е)ч(н)стна **и** пренепороч'ныа и приснод(ѣ)выа

В. и ѿд[ъ] оуе прет(н)сте д(ѣ)воице м(а)рїе ... з' д(в)хомъ с(ве)тымъ (721а)

5.2.2. Занимљивији примери су они у којима је Венцловић изостављао дуже сегменте, понекад и целе реченице. Често су то општа места, понављања или компликоване црквенословенске сложенице. Не можемо, међутим, са сигурношћу тврдити када је до изостављања дошло омашком, а када са намером. Понекад је прилично извесно да није разумео неки део предлошка или га је сматрао сувишним и неразумљивим за оне којима су беседе биле намењене, па га је једноставно изоставио или заменио својим текстом.

Баранович

Б. Укрѣпѣаѣтъ развмно, егда гл(агол)ѣтъ: Не войса М(а)рїамъ. Сице явленно свое посланїе исполнаѣтъ, егда гл(агол)ѣтъ: Се зачнешн въ чревѣ, и родиши с(ы)на

В. памѣтно є теши· каде рече· ево ѣешъ зачѣти оу себы те с(ы)на кѣшъ имати (656а)

Б. и тамѡ бѡ рѣка твоѡ наставитъ ма, и оудержитъ ма десница твоѡ Увидѣ Величїе Ѣгѡ Ц(а)рь Д(а)в(ы)дъ, гл(агол)ѣтъ: Велиї Г(о)с(под)ъ н(а)шъ

В. алъ и онъде кїе мє досеѣн твоѡ рѣка и нааѣн мє. и твоѡ кїе мє десница задръжати и предместити с места (659б)

Б. Радѡйсѡ Ѣбрадованнаѡ Г(о)с(по)дъ с' тобою. Словеса свѣтъ Архагг(е)ла Гаврїла къ Пр(е)с(ва)тѣнъ Д(ѣ)вѣ М(а)рїн, написаннаѡ оу с(ва)т(а)го Ѣв(а)гг(е)листа Дѡки, в' Глав(ѣ): ѡ. в' зач(алѣ): ї.

В. рад[о]уи се ѡбрадован'на· г(о)с(по)дъ с' тобою (661а)

Б. иже естъ Х(росто)с(ъ) Г(о)с(по)дъ, въ градѣ Д(а)в(ы)д(о)вѣ; Бѡди ми по гл(агол)ѡ твоємѡ

В. щоно є г(о)с(по)динъ х(росто)с(ъ)· оу д[а]в[ы]д[о]вѡ градѡ (666а)

Б. Ты же радоватисѡ повелѣваешн: Радѡйсѡ ѡбрадованнаѡ Г(о)с(по)дъ с' тобою

В. а ты ми заказѡешъ радовати се· рад[о]уи се ѡбрадован'наѡ (668а)

Б. напишетъ то[н]жде Дп(о)ст(о)лъ; Сегѡ ради Радѡйсѡ ѡбрадованнаѡ

В. да тога радъ и ты радѡи се ѡ брадован'на (673б)

Б. Того, не войса нна. аки бы реклъ Соломон(ъ): Того всѡко войса

В. ѡсвѣтъ неѡга ннкоѡа се дрѡгоѡа не бой· ко ли се неѡа вон (674а)

Гальатовски

Г. з' того Хоръ былъ Тронъ огнистыи з' коледи огнистыи

В. с отога ꙗ хора онии високии пр(е)столъ ватрении быоу що га ꙗ пророкъ данила видео (705б)

Г. Внтай ласки полнаа П(а)нъ з' тобою, еще н дла тогво пр(е)ч(н)стала д(ѣ)ва маеть в' н(е)бѣ мѣстце з' прена(н)с(ва)тѣйшою Тро(н)цею, вышше всѣхъ людеи с(ва)тыхъ, н вышше всѣх[ъ] Хоров(ъ) Ягг(е)лскых(ъ)

В. радый се обрадванна г(оспод)ъ с тобою (708б–709а)

Г. так(ъ) мовил' до неѣ Ягг(е)лъ Гаврила: Радыйса обрадваннаа Г(о)с(по)дь с тобою, внтай ласки полнаа П(а)нъ с тобою

В. радый се обрадваннаа г(оспод)ъ с тобою (716а)

Поученије

П. понеже тако оучитъ н такo повелѣваетъ нам(ъ) н совѣщаетъ. н б(о)ж(е)ственныи с(вѣ)щенныи ап(о)с(то)лъ

В. овако нас(ъ) оучыи н зговаара. х(ри)с(то)въ с(вѣ)ты ап(о)с(то)лъ (723а)

П. даже к томоу не боудем[ъ] рабн, но свободни. не к томоу пристрастни. но бестрастни

В. да выше к отоме не бждемо оу вразжѣмъ робствъ ... него з ч(н)стоты з правды свободни боравимо (721б)

П. независтна бо есть бл(а)годать н всѣхъ призываетъ, не токмо с(ва)щенныи, но н всѣхъ прочих[ъ]. н всакыи ч(е)л(о)в(ѣ)къ долженъ есть молнитса на всаком(ъ) мѣсте. н о ц(а)рствии еже ѿ б(о)га, н о ц(е)ркви н о приносощиныхъ вѣрѣ

В. б(о)жїа ꙗ бл[а]г[о]д[а]тъ независтанба. н свїю нас(ъ) скъпа еднако съзываетъ на добротинение. Такоже н сваки по себѣ сваки д(а)нъ да имаа свое моление доконаавати. где се год[ъ] соболъ находитъ на свакоме местѣ (726а)

П. тон бо хошетъ всѣх[ъ] ч(е)л(о)в(ѣ)къ сп(а)стиса н на разоумъ истинѣ принти. аще ли же б(о)гъ хошетъ всѣхъ человекъ сп(а)стиса н принти на разоумне его. восхоцелъ н мы

В. керъ онъ то зак'тева да би се сви люди сп(а)сли. н о немъ се право оуразумилы. неголи н ми то да зак'тевало (723б)

П. ѿ какоже оучитѣ нас(ъ) писанне велюю бо пол'зоу ходатаитѣ д(оу)ши еже молитисѧ ѿ всѣхъ ч(е)л(о)в(ѣ)цѣхъ. понеже на любов(ъ) приводитѣ

В. како що насъ с(вѣ)то писмо оучы. и то наше за свакояке люде моление. велюю хвайдше нашой д(с)ши (723б)

У до сада наведеним примерима¹¹⁶ приметна је Венцловићева недоследност, како при уношењу, тако и при изостављању сегмената. Сегменте које у неким случајевима изоставља, у врло сличним ситуацијама он додаје изворном тексту. Тако, на пример, на једном месту изоставља сегмент из предлошка:

Б. еще рече Архагг(е)лъ: Томъ сѧ смъшати, ѿ негоже Г(оспо)дъ лице свое ѿвращаетѣ

В. и тај нек' се оу себѣ смѣха и смѣхѣ се ѿд[ъ] ѣдѣа. ѿт[ъ] когано в(ог)ъ свое лице ѿдвращаа (669а)

На другом месту, пак, сличан сегмент уноси при преводу:

Д. вл(а)говѣствю ти радость вл(а)говѣщенїа

В. р(е)че, агг(е)лъ. ... него предавъ ти радость нз'казавѣтъ що є заа те болиє (609б)

5.3. Преводилачки поступак

До сада смо се осврнули на примере у којима Венцловић умеће или изоставља сегменте из предлошка. У наставку ћемо покушати да прикажемо на који начин преноси, односно преводи поједине изразе.

Понекад, он дословно преузима реч из предлошка. Овакви примери нису чести, а дословно преузете речи налазе се унутар сегмената на народном језику, па стога претпостављамо да су овакви случајеви последица брзине у раду.

Чешће се, међутим, труди да измени, оживи и приближи текст слушаоцу настојањем на избору што различитијих и живописнијих изражајних средстава на народном језику. Пре свега, веома је приметна тенденција ка својеврсном стварању синонима изворном тексту. У случајевима када је црквенословенске

¹¹⁶ Видети поглавља 5.1.1–5.1.4. и 5.2.1–5.2.2.

речи могао пренети облички сличним или идентичним средствима, он је настојао да пронађе речи истог значења, али са другачијим обликом. Поред тога, понекада је у трагању за различитијим и разноврснијим изразом донекле одступао од значења изворног текста, али је при томе смисао остао исти. Посебно су драгоцени примери Венцловићевих покушаја да компликовану и мало разумљиву терминологију описно пренесе на народни језик.

5.3.1. Говорећи о овој појави у Гавриловим преводима, Владан Јовановић наводи да је његов народни језик често „измешан са црквеним, будући да је он био црквени човек, па имајући сваког дана посла са тим језиком, знао је добро тај језик, те је често и нехотице грешио, узимајући место народних облика и речи – црквене, што је потпуно појмљиво, јер народни језик не може од једанпут ући у књижевност потпуно чист и одмах се потпуно одомаћити“ (Јовановић 1911: 113). Примери дословног преношења црквенословенских речи у *Беседама* наводе нас на закључак да је уношење лексема за које није било тешко наћи паралелу у Гавриловом народном језику најпре последица омашке или непажње, услед брзине којом је радио. Неке од пренесених речи, иако истог или сличног облика, немају исто значење у народном језику, а неке, верујемо, нису могле бити разумљиве слушаоцу. Сигурно је, међутим да је одлично познавао и разликовао српско-прости језик од књижевног црквенословенског.¹¹⁷

Баранович

Б. Иџкоже в' началѣ, Б(о)гъ рече: Бѣди свѣтъ, и бысть свѣтъ

В. како не почела що не б(о)гъ рекаше· бѣди свѣтъ(ъ), и бы свѣтъ(ъ) (658а–658б)

Б. Раждеженно слово твоє сѣла, Архагг(е)ле

В. сасла е рече твоє то говореніе раждежено архагг(е)ле (675б)

Поченије

П. вражда естъ на б(о)га

¹¹⁷ О црквенословенским лексемама са српскословенским или рускословенским ликом детаљније ћемо говорити у поглављу о лексици (6.1.1).

В. враж'да на в(ог)а (722а)

П. с(ва)щ(е)нници ѿкоже ѿб'щни ѿ(т)ци мироу

В. с(ве)щенници· кано ѿб'щни ѿ(т)ци мироу (724а)

Гаљатовски

Г. Чти ѿтца твоего и м(а)т(е)рѣ

В. Чати рече твога о(т')ца и м(а)терѣ (708а)

Занимљиво је да је на исти начин, под утицајем оригинала, Венцловић у неколико случајева преузео поједине пољске речи из зборника Јоаникија Гаљатовског:

Г. не чинатѣ ниѣ кривды

В. крив'де не чине (702а)

Г. Межи Владзани бѣдѣтъ жити люде, которыи спротивляють'са злым' дѣлом', войнѣ з ними точатѣ

В. Мегю владалници, кѣ· боравити, конно спровоѣ Бавола борѣти се оудинѣ коюю (703а)

5.3.2. Паралелно са лексемом у предлошку, Венцловић понекад користи израз из српског народног језика који се значењски мање или више подударе са предлошком, али има другачији облик. На пример, тамо где је из оригинала једноставно могао преузети к' первој м(а)т(е)ри нашој ѣвѣѣ, он наводи к' нашој стародак'нашној бабы еѣ'вы (655а). Занимљиво је да је у оваквим примерима избегавао да употреби облици сличне изрази из народног језика којих иначе има у његовом лексичком фонду.

Дамаскин

Д. и не ѿбнкохѣ ... бесѣдовати

В. не принстон ми се ... разговора ницати (608б–609а)

Д. Захарїа пророкѣ їерен

В. архієрєй пророкъ захахаріа (609б)

Д. Д(оу)хъ с(вє)ты НАНДЕТЬ на те

В. с(вє)ты кє д(с)хъ НАПАСТИ наа те (613а)

Д. нн снѣси хлѣба от(ь) ТРАПЕЗН МОЕ

В. ннѣи кєшъ ты внше леба кєстн ЗА МОИМЪ АСТАЛОМ[Ъ] ОТ[Ъ] СОФРЕ МН (617б)

Д. н оужасають оумь твои

В. вєсєдє н ПАМЕТ[Ъ] твою НЕСКѢСТЄ (621б)

Баранович

Б. НАВЧЕНИ быти нмамы

В. можемо о томє сє ОБЪВѢСТИТИ (653а)

Б. къ д(ѣ)вѣй ОБВРЧЕННОЙ мжєвн

В. г' д(ѣ)воицы ПРѢСТЕНОВААТОЙ за мжжа (653б–654а)

Б. РАДОСТИ твоєа СОБРАДОВАНАА

В. твога ти ГЛАВНАЗКА СОБРАДОВАНАА (654б)

Б. тогда ДІАВОЛЪ прїидє

В. он'даа є само САМЪ САНАНА ЁАВОЛЪБАШЄ вїашє понапрє дошао (655а)

Б. ѿ ВРЕМЕНЄ в' неже рєчє

В. от[Ъ] то ДОБННЄ· откако мн рєчє (663а)

Б. єгда обладашє нмн, такоже ХОТѢШЄ, акн ОУЛОВЛєНЫМН

В. кадє є ш' нма тако окрєтао како цо є само ЗАКТЕВАО, СЪ ЗАМРЕЖААТНМА (664а–664б)

Гальатовски

Г. бо Владзы мають моцъ над[Ъ] ДУХАМН ЗЛЫМН

В. кєръ властн· нмадє тѣкостъ свою над[Ъ] ДЕМОНИ (703а)

Г. справедливѣ сѣдат[ъ] БОГАТОГО и БЕГОГО

В. ЩО ЛЮДМА СѢДЕ. СКАКОМ[ъ] ПО ПРАВНЦЫ БЕЗ' ХААТЕРА и ЛИНТА. КА'НАКО БОЛІАРОМ[ъ] и СИРОМАХОМ[ъ] (705а)

Г. а ЗЛЫХЪ караетъ

В. а ЗЛНЦЕ каара (706а)

Г. ОУДАРНІА' РВКОЮ ПО ЛНЦЪ ЯРІА

В. ШНІК'НЪ ШАКОМ[ъ] ОУЗ ОБРАЗ[ъ] АРІА (707б)

Г. и теперъ котрын ГРѢШНЫИ ЛЮДЕ

В. и садъ кон ЛНОГОГРѢШ'ЛНВЦИ (712б)

Поученије

П. велне ТАННЕСТВО

В. голема Б(О)ЖІА ПОТАИ (721а)

П. СОВЕРЪШЕНЪ Ч(Є)Л(О)В(Ѣ)КЪ

В. ЦѢЛОКЪПАИЪ ... ЧЛ(ОВѢ)КЪ (721а)

П. ПРАО(ТЄ)ЦЪ НАШ(Ъ) АДАМЪ

В. нашъ ШВКВН'ДЕТ(Ъ) СЕ АДАМЪ (721а)

П. Д(ОУ)ХОВ'НО ПРАЗД[']НОВАТИ и Д(ОУ)ХОВ'НО ХОДИТИ

В. ПОБ(О)ЖНО СВѢТ'КОВАТИ и Д(С)ШЕК'НО ХОДИТИ (722а)

П. на истин'ноу ПРИИТИ

В. на истин'нѣ ДОБИ (724а)

П. С(ВА)ЩЕН'НИЦИ

В. С(КЄ)ЩЕННОМЪ РЕДЪ (726а)

5.3.3. Бројни су примери у којима се уместо израза у предлошку наводи изражајно средство које нема исто значење са предлошком, али се његовим уношењем не мења смисао, већ само благо модификује.

Дамаскин

Д. г(лаго)лю ти прочеє

В. то ти нзвѣскуюем[ъ] (611б)

Д. како елисаветы оужника твоа

В. ѿ елисавети твоѿой прїателицы (611б)

Д. днв'лю се во бл(а)говѣщенїю твоємюу

В. днв'но є то твоє ... оуказиванїе (612б)

Д. жьзль ловленїа сътвори ме прїети те

В. жазаль ловленїа ... наведе мене нз'ваднти те (622б)

Д. ѿда агг(е)ль бѣаше вѣ снѣ яв'лен ми се и реки ми

В. да лї є то агг(е)ль бїѿ що ми се є на снѣ оуказаѿ те ми рече (623а)

Баранович

Б. емьже нма юснфъ, ѿ дома д(а)к(ы)дова

В. що се зове юснфъ д[а]к[н]д[о]ва подрета (654а)

Б. Гаврїнль Архагг(е)ль бл(а)гїи

В. гав'рнло драагы (654а)

Б. написа ап(о)столь

В. келы намъ ап(о)с(то)ль (654а)

Б. подобаше ч(н)стой д(ѣ)вѣ

В. како то и балладїаше ч(н)стой д(ѣ)войчнцы (654б)

Б. Не на трасенїе, но въ радость

В. не за стресаніє, него на нграаніє кесело твое походеніє из'лазы (668a)

Гальатовски

Г. котрын мают[ъ] за патронкѡ пр(е)ч(н)ствю д(ѣ)вѡ

В. конно себы за прїателницѡ нмадѡ с(в)тѡ б(огородн)цѡ (698a)

Г. н теперѡ на которыхъ людей непрїателѡ настѡпюуть

В. та н садѡ ... коннѡ се хр(н)стїаном(ъ) ѡд[ъ] двш'маана невола слагн (703a)

Г. Межи Владзамн бѡдѡтъ жити люде, которын спротивляют'са злым' дѡхом', войнѡ з нннн точатѡ

В. Мею владааннн. кѡ. боравитн. конно свпроѡ ѡвола борѡнн се оуднль воюю (703a)

Г. Млет' Преч(н)стаѡ д(ѣ)вѡ мѡстце в' н(е)вѡ з' прена(н)с(ва)тѡншою Тро(н)цею вышше всѡхъ

В. Нмаѡ преч(н)стаѡ д(ѣ)вѡ ... свое за седеніє ѡнѡ место. н код[ъ] с(в)тѡ тро(н)це наблнзѡ (708a)

Поченије

П. ѡко с(ы)нѡ б(о)жинн с(ы)нѡ ч(е)л(овѡ)чѡ бывает'

В. с(ы)нѡ б(о)жин. с(ы)нѡ се ч(о)вѡчѡ оучнны (721a)

П. нбо по плотн ходащен

В. ко се с тѡлом[ъ] бавы (721б)

П. даж[е] б(о)га ч(е)л(о)в(ѡ)ком(ъ) сѡтворнтѡ

В. да ч(о)в(ѡ)ка оу б(о)га преѡбр'нѡ (721a)

П. н всѡхъ вѡлчнѡ

В. н за свѡ г(о)сп(о)дѡ (723a)

П. н принтн на нстин'ною вѡроу б(о)жню

В. ѡ вѡрѡ нашѡ хр(н)стїанскѡ да долазе (723б)

5.3.4. Међу највреднијим примерима Венцловићевог књижевног рада су места на којима се уместо израза из предлошка наводи објашњење на српском народном језику.

Венцловић на извештан начин декомпонује црквенословенске термилошке изразе, јер његови слушаоци у свом појмовном свету нису имали ни близу толико разрађен систем терминологије као они којима су се обраћали Дамаскин, Гаљатовски или Баранович. Такође, Венцловићева термилошка лексика на народном језику није била на нивоу његових предложака, те су стога била потребна допунска објашњења (Стефановић 2002: 52).

Дамаскин

Д. н не ѡбнкохъ съ тоужднѣ от[ь]ноудъ бесѣдовати

В. не принстон ми се више з дѡргы молѣни свога разговора нматн (608б)

Д. бл(а)говѣствѣю ти пришьствѣе

В. з добрѡм[ъ] ти вказѡм[ъ]. доходакъ (609б)

Д. како марѣамъ не бесчннствова

В. да га м(а)рѣа ннсамъ шареным[ъ] пвтемъ пошла грѣшнн (610а)

Д. скажи ми оногѡ д(о)с(то)ннство

В. толнко нскаажн ми ... откѡда е т'ко е таѣ чеговнѣ' лї е (618а)

Д. н моужа не съвѣмъ

В. нннн за мѡжкѡ странѡ знаамъ (618а)

Д. н порожденїа от[ь]рочете моего злословнѣ' ме

В. те пороженїе мога де(те)та ми нагрнза ме ѡвѡѡн н рѡжѣнн. (619а)

Д. како да таннѡ съхраннѣ

В. кога би н овѡ потайнѡ с таакѡм[ъ] спазнла не проглашѡѡн (623б)

Баранович

- Б. рече Радостъ Бл(а)говѣстникъ: Роднши с(ы)на
- В. рече сладкы гласноша· родиткѣшъ с(ы)на (633а)
- Б. Бл(а)говѣствованіе прѣати
- В. добаръ гласъ и принѣти (654б)
- Б. се Словко Любве
- В. то е ето м(н)локрѣство големо (657б)
- Б. вы же возжаждете лѣннвѣи
- В. а вин лѣннвѣи отъ] жеѣи малазаавати (677б)

Гальатовски

- Г. ознаицѣютъ] волю Б(о)жю
- В. б(о)жїе писмо 8 глаавъ ншъ оубрѣх (702а)
- Г. грѣховъ хронатса
- В. а ниша не грѣше (703б)
- Г. тын чѣда чиннатъ
- В. то се чѣдотворцы (703б)
- Г. и всѣхъ людей некрѣныхъ
- В. ни кон писмъ православнѣ кѣре (718б)
- Поченије
- П. но солгаса
- В. 8 томѣ стнже га лажа (721а)
- П. Бл(а)гопрїятно ес(ть) б(о)гоу братне.
- В. врѣло е то брако оугодно и прѣвѣтно г(оспод)ъ (722б)

П. НИЖЕ ИМѢИТЕ ПОДЫШ'ЛЕНІА ЛОУКАВА

В. ОТВѢИТЕ СЕ ЛУКАВОГЪ СДНШЛИКВАННА (726б)

П. ДОЛ'ЖЕНЪ ЕСТЬ МОЛНТИСА

В. ИМА СВОЕ МОЛЕНІЕ ДОКОНАВАТИ (726а)

Гаврилова објашњења на народном језику најчешће иду у смеру повећања разумљивости преведеног текста. Међутим, у неким случајевима Венцловић бира сложенији израз од оног у изворном тексту. Типични примери су превођење сложеницама на местима где је могао бити употребљен дослован превод:

Д. ПАВНТ' ДН ПРОЧЕЮ· ПАВЛЕН ДН СЕ ВЪ СНѢ

В. ОУКАЗАТѢ ДН О СВЕИМЪ СНОПНХОДАЦЪ (623б)

Б. СЛАДОСТ[Ъ] ЖЕ НХ', НСЦѢЛЕНІЕ Д(8)ШН

В. ТЕ НЊХОВА СЛАДОСТЪ Є Д(8)ШОЛѢТ'НАА (677а)

Г. Б(О)ГЪ ДАЕТ' МОЦЪ ЛЮДЕМ', ЧННЕНА Ч8ДОВЪ

В. ДААЕ Б(О)ГЪ ЛЮД'МА СНААГЪ ... Н Ч8ДОЧННЕНІЕ (704а)

5.3.5. Занимљива решења се јављају и приликом превођења одређених богословско-филозофских садржаја.

Дамаскин

Д. Н ВЪСАКЪ КЪЗЫКЪ БРЕННЫ ОУБЛАЖЕТ' ТЕ

В. Н СВАКЫ З' ВЛАТА МЕСНАТЪ КЪЗЫКЪ НАГОЛЕМО ХОКІЕ ТЕ ДНЧНТИ Н БЛ(А)ЖЕННЪ ТЕ НАРИЦАТИ (614а)

Д. Н СЕ РЕК'ШН КЪ Ч(Ъ)СТ(Ъ)НОМОУ НАЧЕЛ'НИКОУ АГГ(Е)ЛЪСКОМОУ Н СЕ РЕК'ШН СОСТАВІ Ю

В. ТО Д(Ѣ)ВОИКА ИЗ'ГОВОРЫ К' АР'ХАГГ(Е)ЛЪ ГАВ'РИЛА. Н ОНЪ ТАКЫ Є СОСТАВЫ (615б)

Баранович

Б. ПРІАТИ Ѡ Ч(Н)СТАГѠ АГГ(Е)ЛСКАГО ЧННА

В. приндти от[ъ] ч(а)стнога агг(е)л'скога г(о)сп(о)дства (654б)

Б. Г(о)с(по)дь Всѣдержителъ с' Тобою

В. г(осподъ) свѣга дръжацъ с тобомъ є (655а)

Б. Яще себе н свгъбо раба нарече Воплотивыйса нс' тебе

В. ако се є н двостръко слагом[ъ] нарекаю рогъны с' ч(о)вѣчымъ стасомъ от[ъ] м(а)рїе
д(ѣ)войке (660б)

Б. Не бойса М(а)рїе, овбрѣла бо єси бл(а)годать оу Б(о)га

В. Не бой се м(а)рїе, рече к' м(а)рїи арханг(е)лъ. не старай се честиты даяръ добина си код[ъ]
в(ог)а (667а)

Гальатовски

Г. н поживалъ з нини, тѣло н кровь Х(ресто)въ

В. те се н оно прчесты (704а)

Г. въ вѣки вѣкомъ, Яминь

В. з вѣкъ вѣчнты, аминъ (709а)

Г. бо Х(ресто)с(ъ) двѣ натуры в' себѣ маєт'

В. кр'но х(ресто)с(ъ)· од[ъ] две є форме състакнъ (709а)

Поченије

П. храмъ собѣ создавъ

В. себы тѣло ч(о)вѣче сздаа (721а)

П. но в(о)голюб'ци

В. ама о д(в)шин н о в(ог)ъ да имало свою намъ забавъ (721б)

П. оуподобил'са в(о)гоу

В. в(ог)ъ да наанквело (723б)

П. прпадаемъ в(о)гоу

В. МЕТАННИШЪКИ ДО ЗЕМ'ЛЪЕ ПРѢД[Ъ] Б(О)ГОМ(Ъ) (724б)

Иако је Венцловићев превод богословских садржаја најчешће успео, у неким од примера је тачност преноса сумњива. Треба, ипак, имати у виду да је у анализираном тексту њихов број сразмерно мали.

Баранович

Б. Образъ: Упостаси О(т)чн, ѿ нем'же речено

В. образъ б(о)жїа цѣла стаса· цоно ѿ немъ и изречено бы (662а)

Б. образ[ъ] Упостаси ѿчеи Г(оспод)ъ

В. образъ очиногъ стаса г(о)с(по)динъ (673б)

Поченије

П. слоужителн б(о)га слова

В. слагѣ б(о)жїегъ заказиваниа (723а)

5.4. Синонимични низови

Венцловићева креативност у одабиру речи најбоље се може уочити на примерима мање или више синонимичних низова у којима значења појединих израза варирају према значењу исте речи у предлошку. Они се јављају у оквиру једне реченице или у нешто ширем контексту. Таквим варирањем речи неретко се у Гавриловом тексту губи фигура из изворног текста заснована на понављању, попут анафоре.

Најчешће је један члан низа преузет из предлошка, уз могућу фонетску адаптацију или без ње, док су остали чланови претежно елементи српског језичког изражавања. „Они су засигурно разумљивији обичним и неуким људима, али, по правилу, значењски и по функцији изражавања „виших“ и „нижих“ садржаја нису адекватни првима. У Гавриловом тексту, међутим, најчешће и једни и други припадају истом низу, што доводи до извесне значењске и функционалне нивелације. ... Ипак, стиче се утисак да при стварању

синонимичних низова писац није нарочито обраћао пажњу на правило диглосије.“
(Стефановић 2002: 57)

Баранович

скринжалаин

Б. Не на скринжалаехъ Каменнихъ, но на скринжалаехъ с[е]рца плотаныхъ ... не на скринжалаехъ каменнихъ, но на скринжалаехъ с[е]рца плотаныхъ

В. не на каменты моуссовы скринжалаин, него на отесааны от[ъ] грѣха изглагены, 8 вѣры твр'дїи меснаты ср'дци ... не на дасница отесааты с каменна, него на гола гладкоме добрѣ иоїи ср[']дцѣ (653б)

драхма

Б. Бдова, оверѣтши драхмѣ возрадовасѣ ... Язъ въ женахъ Бл(а)гословеннаѣ, оверѣтохъ не драхмѣ тѣмнѣ, не сребро, ни злато, но тѣ драхмѣ ... Имат[ъ] квплю дѣлти М(а)риа сею Драхмою, ... Имат' сѣ Драхма Красотѣ, и Образ' Упостаси

В. оудовница пронаѣ инн'гюшѣ и вр'ло се о ниоїи порадова ... а ты Бл(а)г(о)с(ло)вен'наѣ меѣ женама, из'наагѣ не драхмѣ срѣбвѣ сребро ни злаато, него тааїи скѣпы велегѣ ... може м(а)рїа сѣ своимѣ драх'мом[ъ] ... нима овы авкат[ъ] вр'ло хѣбавѣ печатѣ из'ображенѣ на себѣ образѣ Б(о)жїа цѣла стаса (621б–622а)

Плот[ъ]

Б. вѣдет' Плот' ѿ Плоти моѣѣ: тѣм'же с[е]рдце моѣ, и плот[ъ] моѣ возрадовастасѣ о Б(о)жѣ живѣ. Возрадовасѣ с[е]рдце, Ч(н)стаѣ бѣ с[е]рдцем[ъ], Б(о)г(а) озриши. Возрадовасѣ Плот' твоѣ: Слово бѣ Б(о)жїе Плот[ъ] вѣдет[ъ]

В. быти кїѣ и месо од[ъ] мога ли меса, зато ср[']дце и свѣ ли тѣлѣ радѣ се о жїнкоме Б(о)г(в), провеселна се ѣ чїнста твоѣ ср[']дце каде Б(о)г(а) оу себѣ вїде, с отыме и цѣло тело се радѣ, кѣр'но Б(о)жїе слово ис тебѣ тѣлесно вїде се (662а)

оуловитѣ

Б. Оуловнша Уч(е)н(н)ци Д(в)ха с(вѣ)тагѣ, оустнами ѿверстыми; Уста моѣ ѿверзох[ъ], и привлекох[ъ] д(в)хѣ; но и Д(в)хѣ с(вѣ)ты(н) оулови а, егда обладашѣ ни, їакоже хоташѣ, аки оуловлеными ... Македонїи, аки пастребѣ ловашѣ Голубѣ, егда не исповѣда Д(в)ха с(вѣ)тагѣ

быти Б(о)га, но тварь токмо. Ап(о)с(то)ли не такъ настревн Голуба, оуловнша салагѡ Д(с)ха С(вѣ)т(а)гѡ. Уловн Д(с)ха с(вѣ)т(а)гѡ и М(а)риа, в' то время, егда найде на ню

В. съ отворенымъ оустыма оу(т)е(н)цы оуватнше с(вѣ)тога д(с)ха. како цю н д[а]в[н]дъ казвюѣн велы, зннх[ъ] ѿ н прнвкх[ъ] оу себе д(с)хъ. ама пате с(вѣ)ты д(с)хъ ннх[ъ] половы. каде є ш' ннма тако окретаѡ како цю є саамъ зактекаѡ, съ замрежаатнма ... кретингъ макаедоны каа настревн вребаше оуловнтн тога голуба. каде се отметааше не зватн га Б(о)гомъ. него то зчааше и говорааше да є н д(с)хъ б(о)жїа стварь. алъ ап(о)с(то)ли, не кано крагвнцы голуба да оуватнше. ама само с(вѣ)тога д(с)ха к' себе прнмаамнше те н оста код[ъ] ннхъ. оуловы с(вѣ)тога д(с)ха и м(а)рїа д(ѣ)в(н)ца. оу то време каде саамъ паде на ню (664а–664б)

вл(а)годать

Б. Не бойса М(а)рїе, оверѣла бо єси вл(а)годать оу Б(о)га. Послвша М(а)рїа гл(агол)ющаго: Ищѣте, и оверѣте: съ боазнїю нска, съ радостїю оверѣте вл(а)годат(ь) оу Б(о)га, гл(агол)ющаго: Язъ мене любашїа люблю, и ищвщїи мене, оверѣшт[ъ] вл(а)годать. Ищвшаа М(а)рїа Г(оспод)а, оверѣте вл[аго]д[а]т'. ... Не бойса М(а)рїе. Рече къ М(а)рїи Архагг(е)лъ: Не бойса, оверѣла бо єси вл(а)годат' оу Б(о)га

В. не бой се мааро не бой. наш'ла си ты вл[а]г[о]д[а]т' код[ъ] б(о)г)а. савшала є м(а)рїа цю се пнше то. ищите и нааѣн кїете. з боанем[ъ] она нска. и с радосѣх наагїе срѣѣх код[ъ] б(о)г)а. како цю н велы г(оспод)ъ. кон мене мнлаю. те н ѿ мнлаемъ. и конно мене трааже онн то свою срѣѣх трааже. и м(а)рїа ищвѣн їѡн б(о)г)а. наагїе свою вр'лѣ срѣѣх. шоно се з пнсла вл[а]г[о]д[а]т' добро пронаходенїе назнва. ... Не бой се м(а)рїе, рече к' м(а)рїи архагг(е)лъ. не старай се. честнты мааръ добнла си код[ъ] б(о)г)а (666а–666б)

Нго

Б. свободою, єюже Х(рнсто)с(ъ) насъ свободн, стойте; и не пакн нгомъ работы оверѣнтеса; Колнн ты пате свободою Х(рнсто)мъ дарованною вынѣ стоншн! Нго же С(ы)на твоегѡ вл(а)го, аще гл(агол)ешн: се раба Г(о)с(по)дна, нгомъ работы не оверѣнтеса; Нгѡ бо єгѡ вл(а)го, и время єгѡ легкѡ єсть. Носашей ти вѣ чревѣ, восклнкнетъ ѡ тебѣ Ц(а)рѣ Д(а)в(ы)дѣ: Вса слава дщере Ц(а)ревкы внстрѣ. Носашн на рвкахъ Б(о)га, и ты гл(агол)атн вдешн: Нго мое вл(а)гѡ

В. оу той свободн, с коюм'но є нас(ъ) х(рнсто)с(ъ) освободїѡ др'жте се и стойте. а не нз'нова пакъ под[ъ] товаръ несноснн се подлаажнтє: да колнко пате ты м(а)рїе свакад[ъ] оу б(о)годаатой тн свободн стоншѣ. твѡга с(ы)на сѣд'ло вл(а)гоє. ако и велиншъ то єво ѿ самъ г(о)с(под)на рѡвннн. с посленым[ъ] временом[ъ] се не пр'тн. нго є нєгоко драаго и врѣмє мѣ є лако. носѣнн ти га оу тр'вѣхъ. подвнкнвткє ѡ тебы ц(а)рѣ д[а]в[ы]дѣ. сва є слава ц(а)ревкѡй к'єры оу нїѡнїн

нзвѣтра. а нѣѣхаюѣи ти на рѣкѣ г(о)с(по)дичникѣ. н сама кѣшѣ то нзговарати. люѣ ѣ тарамѣ
гладакѣ (668б–669а)

Начатокѣ н Конецѣ

Б. Радѣнса обрароданнаѣ, с' радостію начах'. Начатокѣ бо, нже естѣ веселіе Агг(е)ломѣ,
роднши, с' Радостію н кончѣ: Роднши бо Конецѣ. Роднши Того, Нже рече: Азѣ есмѣ Аѣлфа н
омега, Начатокѣ н Конецѣ ...Радѣнса оубо обрароданнаѣ Г(оспод)ѣ с' тобою Начатокѣ н
Конецѣ

В. радѣн се обрародан'на. юр'но таѣн начѣтакѣ цю ѣ веселіе агг(е)л'ско родити кѣшѣ ты. такѣ
пакѣ радосѣѣ н доконаакѣм[ѣ]. радостн кѣшѣ родити краѣн н конѣцѣ. како онѣ самѣ ѣ себѣ
то н нсказѣ т'ко ѣ собом[ѣ]. ѣ самѣ рече. аѣлфа н ѣ пр'вы н послѣднѣн ... радѣн се
обрародан'на г(оспод)ѣ с' тобою. започѣтакѣ н довршиваніе (679а)

Гальатовски

мѣсце

Г. Маѣтѣ Пр(е)ч(н)стаѣ Д(ѣ)ва мѣсце... Маѣтѣ Пр(е)ч(н)стаѣ Д(ѣ)ва мѣсце... Маѣт' Прѣч(н)стаѣ
Д(ѣ)ва мѣстце... Маѣт[ѣ] пр(е)ч(н)стаѣ Д(ѣ)ва мѣстце н в' н(е)вѣ... Маѣт[ѣ] теѣды пр(е)ч(н)стаѣ
Д(ѣ)ва мѣсце межн людмн... Маѣт' Прѣч(н)стаѣ Д(ѣ)ва мѣстце в' н(е)вѣ з' прена(н)с(ва)тѣншою
Тро(н)цею

В. нмаѣ в(огородн)ца свою сѣдеѣѣ столнцѣ. (696б); нмаѣ прес(вѣ)таѣ в(огородн)ца своѣ
прнстонцѣ. (697а) нмаѣ прес(вѣ)таѣ в(огородн)ца своѣ прнстонцѣ. (697а) Нмаѣ прѣч(н)ста
Д(ѣ)ва м(а)рїѣ своѣ столнчнаѣ мѣста горе на н(е)вѣ... (698б) нн'дн прес(вѣ)таѣ велнка оваѣ
г(о)сп(о)гѣ Д(ѣ)воѣнка ц(а)рска м(а)рїѣ, нмаѣ своѣ мѣсто... (699а) Нмаѣ прѣч(н)стаѣ Д(ѣ)ва
в(огородн)ца, наша велнка ц(а)р(нц)ѣ. своѣ за сеѣненіе юѣн мѣсто. н код[ѣ] с(вѣ)те тро(н)це
наблнзѣ (708а)

патронка

Г. котрын мают[ѣ] за патронкѣ пр(е)ч(н)ствю Д(ѣ)вѣ ... н теперѣ котрын люѣ мают' за
Патронкѣ Пр(е)ч(н)ствю Д(ѣ)вѣ

В. конно себѣ за прїѣтелнцѣ нмаѣѣ с(вѣ)тѣ в(огородн)цѣ. (698а) ... та н досад[ѣ] здѣшаю се те
спреке. конно за патронѣ. да рече м[ѣ]. прїѣтелнцѣ. нмаѣ себѣ с(вѣ)тѣ в(огородн)цѣ (711а–711б)

жндок'

Г. Дознал(ъ) тогво еденъ жндок' в' Константинополю, который пришол(ъ) до ц(ε)рквн з дѣтлн хр(н)стїанскнм(н), и пожнвалъ з нмн, Тѣло и Крoвь Х(рнсто)вѣ, вернѣвшнса до домѣ сказаал(ъ) тоε ωтцекн своелѣ, тѣды отецъ егво бѣдѣн жндомъ невѣрным[ъ] розгнѣвалса барзо на сына своεгво

В. нш'ли деца, глаци причестнкатн се рано оу цр(')квн. замеша се жкд'но ш'ннма непоз'нано н кд'но чнфѣтче дїете. те се н ωно причесты. а каде дома догнє. кааза онъ то скoмε о(т')цѣ н м(а)т(ε)рн невѣрннм[ъ] жндoкoм[ъ], да се ε причестїo тѣла н кр'вн х(рн)с(то)воѣ. а ωтац' мѣ стакларъ бїашε. бр'ло се онъ за то на своε дїете разлyты (704а)

Ѣпископскн радъ

Г. бо за тоε оударене хотѣли скннхтн с(вѣ)тогво Николаѣ з зрадѣ Ѣп(н)скопскогo ... с(вѣ)тый Николай зосталъ прн оу радѣ Ѣп(н)скопском(ъ)

В. к'ѣахѣ да га нзмѣт'нѣ нз влад[а]д[ы]чства. за тааѣ мѣ оударацъ. ... тако с(вѣ)тый ннкола ωпет(ъ) мнр'но ωста оу скoмε мнтрополнт'ствѣ (706б)

5.5. Прераде цитата из Светог писма и химнографије

Познато је да је једна од најважнијих одлика Венцловићевих беседа његов пионирски рад на преношењу богословских садржаја са црквенословенског на народни језик. Многи истраживачи истакли су значај његових превода делова Светог писма за које није имао претходних узора у српском народном језику. Не знамо колико је основана Павићева тврдња да се у његовом обимном делу „налази у ствари један слободан, али ванредно песнички и успео превод готово целе Библије“ (Павић 1972: 182). Неспорно је, међутим, да је монах Гаврило превео велике делове Старог и Новог завета.

Истицано је, такође, да је Венцловић књиге за богослужбену употребу само преписивао српскословенском редакцијом, а да је беседе, које нису строго богослужбени текстови, преносио на народни језик са жељом да их учини што разумљивијим и доступнијим. До сада, међутим, није често запажано или довољно наглашавано да су поједини библијски цитати које је Гаврил преводио, истовремено и део православне химнографије. Поред тога, у прерађеним

текстовима налази се и химнографија која није заснована искључиво на цитатима из Светог писма (тропари, кондаци, акатисти и др). Неки од ових текстова, или бар њихови делови, врло се често, чак и по неколико десетина пута понављају у анализираним беседама. У случају *Беседа на Благовести*, очекивано, најчешће је присутна химнографија посвећена Богородици и Богородичним празницима.¹¹⁸ Тако с правом можемо рећи да је Венцловић пионирски и супротно начелима средњовековне диглосије преносио и православну химнографију на народни језик. Извесно је да ови преводи нису заживели у богослужбеној употреби,¹¹⁹ али су његовом заслугом садржаји ових делова „појућег богословља“¹²⁰ вероватно по први пут постали разумљиви „простим људем“.

Као ни у претходно посматраним одликама Венцловићевог преводилачког поступка, ни овде не можемо приметити доследност или јасан принцип. Поред тога што је смело и вредно преносио на народни, Гаврил је поменуте садржаје неретко остављао на црквеном језику. Понекада се идентични делови химнографије могу пронаћи и на народном и на српскословенском језику. Поред тога, честа појава је и мешање језика – Венцловић наизменично користи народни и црквени језик, понекад чак и у оквиру исте реченице.

¹¹⁸ Најчешћи су текстови, односно делови текстова *Богородице Дјево, Величит душа моја Господа, Достојно јест, Господ просвјешченије моје, О тебје радујетсја свјакаја твар*, делови 50. псалма и делови Благовештенског акатиста.

¹¹⁹ О првим иницијативама за превођење богослужења на народни језик, 60-тих и 70-тих година XIX века, видети нпр: К. Кончаревић, *Језик и православна духовност. Студије из лингвистике и теологије језика*. Крагујевац 2006, 229.

¹²⁰ Појам „појуће богословље“ смо преузели из: Кончаревић, Ксенија, „Пролегомена за расправу о нашем богослужбеном језику”, *Богословље* 44 (1–2), Богословски факултет Српске православне цркве, Београд 2000, 149–163.

5.5.1. У *Беседама* посебну пажњу привлаче преводи различитих цитата из Библије, делови химнографије, молитвословља, зазиви и општа места речи богородице Апостола, Христа, пророка, псалмопевца. Преводи су претежно дословни, али има и оних слободнијих, исписаних колоквијалним језиком, којим се постиже непосреднији однос са паством, али и нека врста осавремењавања садржаја. Посебно је занимљиво да јеромонах Гаврил повремено уноси своје допуне и у ове делове текста.

Дамаскин

Д. како вели мнѣ величїе сильнын и с(ве)то имѣ юго· и м(н)лостъ юго въ родъ и родъ на боющѣхъ се юго

В. велико ли се свѣтаю овы д(а)наш'ны д(а)нъ оуказа· што ме е покінсїо словиты г(оспод)ъ· с(ве)то мѣ имє нєгово и м(н)л(о)стъ нє нєгова оуд[ъ] рода до рода· над[ъ] тинмъ люд'ма кон га се боє¹²¹ (624б)

Баранович

Б. Рече же М(а)риамъ къ Ягг(е)лѣ; Какво вѣдет' се? понеже мѣжа не знаю

В. каде мѣ рече· а како то може оуд[ъ] мене быти· каде за мѣж'кѣ страанѣ не знаамъ¹²² (656б)

Б. Исповѣда Величїе ѿго Ц(а)рь Д(а)в(ы)дъ: Какво пойдѣ ѿ Д(с)ха твоего? Яще в'зыйдѣ на Н(е)бо, Ты тамо еси: Яще снїдѣ въ ад', тамо еси; Яще возмѣ крилѣ мои рано, и вселюся въ послѣднихъ моря, и тамо бо рѣка твоѣ наставит' ма, и оудержитъ ма Десница твоѣ

В. по д[а]к[ы]д[о]вѣ сказываню: да велике големнне нашега г(о)с(по)дина и дѣге мѣ сасма рѣке· и кѣдаа рече знаам[ъ] бегати кѣд[ъ] ли се подѣти и сѣкрити нз'пред[ъ] твога д(с)ха. ако да се испеним[ъ] на н(е)бо. ты си саамъ тамо горе· да ако ли сплеземъ доле под[ъ] зем'лю оу дѣвнне адове. и тамо си ты. ако бы и кано п'тица с крил'ма рано оудлетїю чакъ за море ѣ кое тамо престолинне скрити се. алъ и он'де кѣ ме досеѣн твоѣ рѣка и нааѣн ме. и твоѣ кѣ ме десница задр'жати и преместити с места¹²³ (659б)

¹²¹ Уп. Лк 1, 49–50. Део песме Богородици *Величит душа моя Господа*, која се пева на недељном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹²² Уп. Лк 1, 34.

¹²³ Уп. Пс 139, 7–10.

Б. Тѣмъже Павел' глаголет': Нѣсте скон, кѣплени бо есте цѣною

В. зато намъ то и вѣлы павао. нинсте вин по себы скон г(о)с(по)дары. ама робовн сте. кер'но цѣном' сте кѣплѣны¹²⁴ (661б)

Б. М(а)риа возопи къ Б(ог)Ѹ: Слѣхъ моему дал(ъ) еси радость и веселіе, возрадуют[']са кости смиренныа. Ѹгда призрѣ на смиреніе Рабы своеа. возрадуют[']са кости смиренныа

В. он'даа и м(а)рїа подвижнѣ г' б(ог)Ѹ те рече. моле слышаню дао си б(ож)е веселѣ радостъ. порадоваткѣ ми се и мое хѣде кости.¹²⁵ каде си погледао на снзност[ъ] свое ти робниѣ¹²⁶ (662а)

Б. Г(оспод)ъ просвѣщеніе мое и сп(а)ситель мой, кого са оубою? Г(о)с(по)дъ защититель животѸ моему, ѿ кого са оустрашѸ?

В. та г(о)с(по)динъ б(ог)ъ е свакад[ъ] мое просвѣтлѣваніе и мой сп(а)ситель. ја от[ъ] кога би се боала. г(оспод)ъ не моле животѸ заклон(ъ). и кога се знаамъ плашнѣ¹²⁷ (674а)

Б. Написа Ісаїа: И вѣдѣт[ъ] вѣмъ вса са словеса, акн словеса Книг' печатѣнных', емѣже аще дастъ ѿ ч(е)л(овѣ)кѸ, оумѣющѸ книгам', глаголюци: Почти се, и речет'; не могѸ почести, печатѣнны бо сѣтъ

В. Каажѣ пророкъ исаїа. и быткѣ вама све ове рѣчи тако, каа Ѹ писамъ напишате под[ъ] печатом[ъ] речн. и таа книга запечатена дати кѣ се, книжнѣ ч(о)в(ѣ)кѸ. конно зна чати. и рѣчи мѸ се да е прочиты. а онъ кѣ то одговоръ дати те рѣчи. ја е донста не могѸ прочитати, защо запечатлене сѸ те к'ниге твр'до¹²⁸ (674а–674б)

Б. Ѹлицн въ Х(рист)а кр(е)стнстеса въ Хр(и)ста олекостеса

В. по ап(о)с(то)ловѸ сказиваню. кон сте се Ѹ х(рист)а кр(')стилы. то с отыме оу х(рист)а сте се преобвклн¹²⁹ (679б)

¹²⁴ Уп. 1. Кор 6, 20.

¹²⁵ Уп. Пс 51, 8.

¹²⁶ Уп. Лк 1, 48. Део песме Богородици *Величит душа моя Господа*, која се пева на недельном и празничном јутреѸ између осме и девете песме канона.

¹²⁷ Уп. Пс 27, 1. Прокимен апостола на литургији и прокимен пред паримеје.

¹²⁸ Уп. Ис 29, 1.

¹²⁹ Уп. Гал 3, 27. Песма која се пева након миропомазанја и на појединим празничним литургијама, уместо Трисвете песме (на Васкрс, Божић, Богојављење, Велику суботу, Духове, Лазареву суботу).

Галатовски

Г. еше покажетса Х(рсто)с(ъ) и Свдїєю срoгнлъ в' д(е)нь остатнїй, гды вѣдет[ъ] локнѣ до людеѣ грѣшных[ъ]: Идѣте от[ъ] мене проклатын въ огнь вѣчный

В. на страш'номѣ ономѣ свдѣх Х(рсто)с(ъ): оправнткѣ нтн све грѣшнїнкѣ н безаконнкѣ вїед'но с погани. каде рек'не идите од[ъ] мене проклетннцы оу огань вѣчны¹³⁰ (704б)

Г. вѣдлвг(ъ) Ап(о)с(то)ла Павла: ѿгда прїиде кончина лѣтом[ъ], посла Б(о)гъ єднородногo С(ы)на своегo раждаема от[ъ] жены

В. како шо ап(о)с(то)лѣ Павлао за Х(рст)а намѣ доказвѣ. кад[ъ] вѣлы догѣ край годннама он'даа посла Б(о)гъ єд'нороднога свога с(ы)на од[ъ] женѣ с роденїемъ¹³¹ (709а)

5.6. Преношење црквенословенских сегмената и мешање језика

5.6.1. Са друге стране, поред тога што је преводио на народни језик, Венцловић није занемаривао ни потцењивао ни традиционални црквенословенски. „Тај језик, посебно српска редакција његова, био је њему толико близак да се понекад имао утисак да ни сам није свестан кад из једног у други прелази“ (Миловановић 1982: 14). В. Јовановић наводи да Венцловић и сам „вели да у овој књизи (Мачу духовном) није све написано просто, јер оно што се говори Богу намештено је по писању књижевном, тј. црквеним језиком, а што људима, то је просто – народним језиком“ (Јовановић 1911: 118). Дакле, у појединим примерима он преноси у духу средњовековне диглосије: реченица тече на народном језику, али се на црквеном преноси помен празника, молитвословље, речи Богородице, архангела Гаврила, апостола, псалмопевца или неког светитеља из житија, након чега се наставља, односно враћа на народни језик. Црквенословенским деловима се „потврђује да су садржаји списа у деловима са народном основом исто тако део црквене књижевности као што су то и одређени садржаји на црквеном језику“ (Стефановић 2002: 54).

¹³⁰ Уп. Пс 25, 41.

¹³¹ Уп. Гал 4, 4.

Баранович

Б. егда гл(агол)ет': Бл(аго)с(ло)венна ты в' женах[ъ]. Кто тако смысленно возмогл' бы совершити цѣлованіе, якоже Агг(е)лъ

В. що речено бы мой. бл(а)г(о)с(ло)веннаа ты въ женах[ъ].¹³² и т'ко бы то тако слыш'лено на крат'ко све поздравлѣваніе всѣдно свр'ш'ю како цо агг(е)лъ (656а)

Б. и гл(агол)и съ радостію всегда: Величїиъ д(с)ша моя Г(оспо)да, и возрадоваса д(с)хъ мой ѿ Б(о)зѣ сп(а)сѣ моеи[ъ]

В. и свакад[ъ] радо и весело кадра си изговораати ове свое ѿ себы речн. величїи(ъ) д(с)ша моя г(оспо)да. и възрадова се д(с)хъ мой ѿ б(о)зѣ сп(а)сѣ моеи[ъ]¹³³ (654а–654б)

Б. егда рече: Бѣди мнѣ н(ы)нѣ по гл(агол)ѣ твоимѣ

В. такы рече к' агг(е)лѣ. бѣди мнѣ по гл(агол)ѣ твоимѣ¹³⁴ (657а)

Б. Хвалит[']са Б(огородн)ца, гл(агол)ющи: Величїи[ъ] д(с)ша моя Г(оспо)да, и возрадоваса д(с)хъ мой ѿ Б(о)зѣ сп(а)сѣ моеи'

В. хвали се право с(ве)таа б(огородн)ца говорѣнн. величїи(ъ) д(с)ша моя г(оспо)да. и възрадова се д(с)хъ мой ѿ б(о)зѣ сп(а)сѣ моеи[ъ]¹³⁵ (662б–663а)

Б. Тебѣ же повелѣно ми Бл(а)говѣстити Радост[ь]: Радѣса обрдованнаа, Г(оспо)д'ь с' тобою;

В. алъ сво тебы заказано ми бы радѣ глас(ъ) донети чвкнѣ. радѣ се обрдован'наа г(оспо)д'ь с' тобою¹³⁶ (667б)

Б. егда оубо Б(огородн)ца рече: Величїиъ д(с)ша моя Г(оспо)да, и возрадоваса д(с)хъ мой ѿ Б(о)зѣ сп(а)сѣ моеи[ъ]. сотвори мнѣ величїе сильный

¹³² Уп. Лк 1, 28.

¹³³ Уп. Лк 1, 46. Прокимен апостола или паримеја и део песме Богородици *Величит душа моя Господа*, која се пева на недельном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹³⁴ Уп. Лк 1, 38.

¹³⁵ Уп. Лк 1, 46. Прокимен апостола или паримеја и део песме Богородици *Величит душа моя Господа*, која се пева на недельном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹³⁶ Уп. Лк 1, 28.

В. КАДЕ ОВЫ Б(О)ЖІН ГРАДЪ С(ВЕ)ТАА Б(ГОРОДН)ЦА ПОХВАЛЫ Г(ОСПОД)А Б(ОГ)А. ТЕ ОКЕ РЪЧН НЗ'РЕЧЕ.
ВЕЛНІТГ(Ъ) Д(С)ША МОЈА Г(О)С(ПО)ДА. И ВЪЗРАДОВА СЕ Д(С)ХЪ МОЙ О Б(О)ЗЕ СП(А)СЕ МОЕМЪ. ІАКО
СЪТВОРЫ МНѢ ВЕЛНІЕ СНАНЫ¹³⁷ (669а)

Б. Тебѣ во рекътъ: Бл(а)гословенна еси в' женах[ъ]

В. теби кие се говорити. Бл(а)г(о)с(ло)венна ты въ женах[ъ]¹³⁸ (673а)

Гальатовски

Г. о чинл[ъ] Пр(е)ч(н)стаа Д(ѣ)ва сама Прор(о)ковала, мовачи: Ѡт[ъ] н(ы)нѣ бл(а)жат' ма вси
Родн.

В. КАКО ШО Е ОНА И САМА ТО ПРОРЕК'ЛА КОД[Ъ] ЕЛСАВЕТЕ 8 ЗАХААРНИ8 ДОМ8 О СЕБЫ. ѠТСАДЪ РЕЧЕ.
Бл(а)жет[ъ] ме въси родн¹³⁹ (695а–695б)

5.6.2. Поред тога што одређене наводе преноси на црквенословенском, Венцловић их на неким местима одмах затим преводи и на народни језик. „Беседник је тако омогућио слушаоцу и да чује актуелизовани исказ техником сказа, али и да разуме његово значење уколико није зналац црквенословенског језика, вршећи тако и просветитељску улогу.“ (Милановић 2001: 14) Један од Венцловићевих узора за овакав поступак свакако је био Гальатовски, који је такође повремено преводио на овај начин. У његовој беседи налазимо нпр: Радѣйтеса и веселѣтеса іако МЗДА ВАША (заплата в(а)ша) многа на н(е)б(е)сех(ъ).

Баранович

Б. о Г(о)с(по)дн, азъ рабъ твој, азъ рабъ твој, и с(ы)нѣ рабы твоѣа

В. о г(оспод)н. азъ рабъ твој. іа самъ г(о)с(по)днне слзга твој. слзга сам' ти и с(ы)нѣ твоѣ
слзш'книѣ¹⁴⁰ (660б)

¹³⁷ Уп. Лк 1, 46. Део песме Богородици *Величит душа моја Господа*, која се пева на недељном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹³⁸ Уп. Лк 1, 28.

¹³⁹ Уп. Лк 1, 48. Део песме Богородици *Величит душа моја Господа*, која се пева на недељном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹⁴⁰ Уп. Пс 116, 16.

Гаљатовски

Г. дла тогѡ мовнтѣ Б(о)гѣ до людеѣ: ѡко брѣнїе пѣти поглаждѡ нхѣ, ѡкѣ болото на дорозѣ зглаждѡ нхѣ

В. тога радн кроз' д[а]в[ы]да то н говорыѣ Б(о)гѣ до ѡсѡны люды. ѡко брѣнїе пѣты поглаждѡ нхѣ. каа блато на пѣтѣ тако бѣ н з'газнтн¹⁴¹ (703б)

Г. тоѣ образѣ малювалѣ Яп(о)с(то)лѣ Явка, гды жнлѣ на свѣтѣ, называно то(ѣ) образ[ѣ]: Однгїтрїа, проводнтелка

В. икона с мален'цемѣ Б(о)городн'на. шо ю є написѡ с(вє)ты єв(л)г(є)лнстѣ лѡка. члѡткѡр'на. прозвана именов[ѣ] однгїтрїа. то кст[ѣ] проковдннца (713а)

5.6.3. Претходни примери би могли навести на закључак да Венцловић у највећој мери следи начела средњовековне диглосије. Уметањем превода црквенословенског текста на народни, као што илуструју претходни примери, он не нарушава ова правила. Налазимо, међутим, и места на којима се овакви наводи уносе делом на српскословенском, а делом на народном језику. Тако се дешава да у одређеним сегментима, чак и у истим реченицама, долази до мешања језика. Понекад, на пример, Богородица говори наизменично народним и црквеним језиком. На овај начин се оба језичка израза изједначују и тиме се суштински одступа од диглосије, чија је основна одлика разликовање узвишенијег, „посвећеног језика“ од оног са народном основом.

Дамаскин

Д. се раба г(осподь)нѡ бѡудн мнѣ по г(лаго)лоу твоємѡ. н се рек'ши кѣ ч(ь)ст(ь)номоу начел'ннкоу агг(є)лсьскомоу н се рекши ѡставї ю. оуслышнмѣ прочеє что кѣ нен праведнн иѡснфѣ г(лаго)лѣть.

В. чѡ си кѡрѣ сам[ѣ] се к отолє предаала те сам' ти рек'ла. се раба г(о)с(пол)нѡ. бѡдн м'нє по гл(агол)ѡ твоємѡ.¹⁴² ѡ вѣѣѣ шо внше ѡд[ѣ] мене нщешѣ. шо ли чекашѣ тѣ. док' те моѣ старацѣ затече. те н обаѡкоє нзрѡжены бѡдемо. ты кѣшѣ знамѣ нз'маѣн н ѡтннтн. алѣ мени кѣ гор'ко

¹⁴¹ Уп. Пс 18, 42.

¹⁴² Уп. Лк 1, 38.

ПАСТН С ЦАНГРЫЗАНІЕМ[Ъ] НІЕГОВЫМ[Ъ] Н СПОЧ(Н)ТАНІЕМ[Ъ]. то д(ѣ)войка нз'говоры к' ар'хагг(е)лв гар'ринал. н онъ такы е оставы (615б)

Д. Не вопрошай же о Д(ѣ)во Пребл(аго)с(ло)веннаа! Какъ се вѣдетъ, понеже мѣжа не знаю; Бса Ч(н)ста Ч(н)стымъ: ѿ тебе ѣднныа Ч(н)стыа, н Раждаемое с(ва)тое, наречет'са С(ы)нъ Б(о)жій

В. Не въпрашай же о д(ѣ)во бл(а)г(о)с(ло)венна. како се вѣдетъ, идеже мѣжа не знаю.¹⁴³
Ч(н)стымъ е свашо Ч(н)сто¹⁴⁴. нз' тебе ед'не преч(н)сте н рааггано е свѣто. с(ы)нъ б(о)жій зватикъ се¹⁴⁵ (622б)

Д. Тако велич' величїе сильнын н с(вє)то нмѣ его. н м(н)лостъ его вѣродъ н родъ на боющыхъ се его. емоу же слава н дрѣжава въ вѣкы вѣкомъ аминь

В. що ме е повинси словиты г(оспо)дъ. с(вє)то мѣ нмє негово н м(н)л(о)стъ є негова о д[ъ] рода до рода. над[ъ] тинмъ люд'ма кон га се боє.¹⁴⁶ є мѣж[є] слава н дрѣжава. н н(ы)нѣ н пр(н)сно. н въ вѣкы вѣком[ъ]. аминь (624б)

Баранович

Б. Величитъ Д(с)ша моа Г(оспо)да, н возрадоваса д(с)хъ мой о Б(о)зѣ сп(а)сѣ моем'

В. величитъ д(с)ша моа г(о)с(по)да. н порадова се мой д(с)хъ о б(о)гѣ моє сп(а)сителю¹⁴⁷ (665б)

Б. седмоє: Величитъ д(с)ша моа Г(оспо)да, слова М(о)л(н)твы н Бл(а)годаренїа

В. сед'маа беседа кый коѣ. каде се о с(ы)нѣ оу себѣ порадова з д(с)шомъ н рече величитъ д(с)ша моа г(оспо)да¹⁴⁸. кад[ъ] е тако погледао наа ме хъдѣ. отселе сваки родъ хоѣ ме з динком[ъ] хвалити¹⁴⁹. то сѣ нїєне рече б(о)гомолске н бл(а)годаар'не (658а)

¹⁴³ Уп. Лк 1, 34.

¹⁴⁴ Уп. Тит 1, 15.

¹⁴⁵ Уп. Лк 1, 35.

¹⁴⁶ Уп. Лк 1, 49–50. Део песме Богородици *Величит душа моја Господа*, која се пева на недељном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹⁴⁷ Уп. Лк 1, 46–47. Изобразителни псалм који се пева као први антифон на изобразителној литургији.

¹⁴⁸ Уп. Лк 1, 46. Део изобразителног псалма који се пева као први антифон на изобразителној литургији.

¹⁴⁹ Уп. Лк 1, 48.

Б. се же работающѣи мн, ѣсти нѣмѣтъ], гл(агол)етъ Г(оспо)дѣ; н Ты оубо раба Г(оспод)на, Хлѣб' ѣсти бѣдѣши съ н(е)б(е)се съшѣдый

В. ѡво кон мѣны послѡю н ѣсти кѣ¹⁵⁰ вѣлы г(оспод)ъ. н ты оубо раба г(о)с(под)на. хлѣбъ кѣшѣ
ѣсты с н(е)ба снш'лыи (673а)

Б. Речетъ н тебѣ работающей себѣ Г(о)с(по)дѣ, нже ест' с' тобою: Язъ есмѣ хлѣбъ сошѣды[и] с' н(е)б(е)се, да ѣси н жива бѣдѣши въ вѣки. се работающѣи мн гл(агол)ет' пнти нѣмѣтъ, вы же возжаждете лѣннѣи.

В. теки ж[е] работающей г(о)с(под)ви речет' се. ѡт[ъ] г(оспод)а нже с тобою. азъ есмѣ хлѣбъ
съшѣды съ н(е)б(е)се. да ѣси н жива бѣдѣши. ѡво кон мн сѡже пнти кѣ. а ви лѣннѣци ѡт[ъ]
жѣки малаѡавати¹⁵¹ (678а)

5.6.4. Повремено, Венцловић веће делове текста оставља на црквенословенском. Дужина оваквих сегмената може бити од неколико реченица, па до читавих страна. Као што примећује Ч. Миловановић: „Прва половина превода тече сасвим лепо, на народном језику ... Превод је, као и обично у Венцловића, читак и живахан, донекле слободан, али у целости веома веран оригиналу. Међутим, негде око половине језик се мења ... Венцловић одједном више не преводи него једноставно преписује из оригинала, мењајући само редакцију, тј. од руске прелазећи на српскословенску. ... Да ли је он то намерно чинио, због природе самог текста ..., или му се грешка случајно омакла, можда зато што је на том месту био прекинуо писање па га тек касније наставио, тешко се може утврдити. Али да се са оба језика он савршено лако и природно служио, то остаје ван сваке сумње.“ (Миловановић 1982: 14). Томе у прилог говори и чињеница да у неким, додуше веома ретким случајевима Венцловић интервенише чак и на црквенословенском тексту.

Баранович

Б. Словеса М(о)л(н)твы н Бл(а)годарѣнїа. Бса твоа словеса Пр(е)ч(н)стаа Д(ѣ)во свѣтъ Бл(а)гга, Мѡдраа, н Утѣшающаа. Но егда река еси: Бѣди мнѣ по гл(агол)ѡ твоѣм, сїе всѣхъ паче слѡхѡ

¹⁵⁰ Уп. Јн 6, 35.

¹⁵¹ Уп. Јн 6, 35.

нашема даде радость и веселіе; ѿ семъ словѣ похвалнса чрезъ [ъ] Д(а)в(ы)да: ѿрннъ с[е]рдце мое слово бл(а)гво. бл(а)гво: не ѿ бл(а)гагво б(о)га породнши. Гл(агол)н: Н вѣдѣтъ въ бл(а)говоленіе словеса оустъ [ъ] мнхъ. бл(а)говолаъ еси Г(оспо)дн к' земли твоей, иже даде плодъ свой рекши: Б вди мн. ѿ Д(с)ха с(ва)та Зачала еси Ч(н)стаа Д(ѣ)во въ чревѣ твоемъ Воплощенна б(о)г)а. Иакоже в' началѣ, б(о)гъ рече: Бвди свѣтъ, и бысть свѣтъ

В. то съ ннене рече б(о)гомолске и бл(а)годаарне. ѿ б(о)жнелъ [ъ] иѡн наглелнх доворотворствъ: Бвса твоа словеса прет(н)стаа д(ѣ)во бл(а)гаа свѣтъ. мвдра и потѣшнтелна. нъ югда сїе рекла еси. бвди мнѣ по гл(агол)ъ твоемъ. сїе пате въсѣхъ [ъ] нннхъ [ъ] слвхъ нашема даде радость веселъ. ѿ семъ словеса саама и похвална се еси чрезъ д[а]в[ы]да твоего прао(т)ца. гл(агол)н, ѿрннъ срдце мое слово бл(а)гво. тѣмъже оубо бл(а)го и бл(а)гаго б(о)га породнвшн гл(агол)нши. и вѣдѣтъ [ъ] въ бл(а)говоленіе словеса оустъ мнхъ [ъ]. бл(а)говолаъ еси г(оспо)дн въ землн твоен иже даде плодъ [ъ] свой рекши бвди мн. ѡт[ъ] д(с)ха с(вѣ)таго зачала еси ч(н)стаа д(ѣ)во въ чревѣ твоемъ въплщенна б(о)г)а. како нс почела що н б(о)гъ рекаѡ. бвди свѣтъ [ъ], и бы свѣтъ [ъ] (658а–658б)

Б. Ты аще бы еси древле рекла: Бвди мн по гл(агол)ъ твоемъ, древле родъ ч(е)л(овѣ)ч(е)скома бл(а)го събыло быса: аще и н(ы)нѣ доволно скоро, понеже доволно бл(а)гво. Ты роднши с(ы)на, ѿ немъже ѡлоомникъ: Той рече и быша, Той повелѣ, и создашася. и Тебѣ тожде даруетъ: да югда речешн, и вѣдетъ, Повелнши и сознждѣтсѣ. Твоимъ с(ы)номъ вса быша, и безъ него ннчтоже быстъ, еже быстъ; и тобою Пр(е)ч(н)стаа б(о)городн)це, вса вѣдѣтъ, безъ тебе же ннчтоже вѣдетъ, еже вѣдетъ, в' поепеннн сп(а)с(е)нїа н(а)шегѡ

В. ты бл(а)г(о)с(ло)венна въ женахъ [ъ]. аще бы древлѣ рекла бвди мн по гл(агол)ъ твоимъ. то древлѣ родъ ч(е)л(овѣ)ч(а)скома на добро и збыло бн се. аще н(ы)нѣ доволно скоро. понеже доволно бл(а)гво. ты родншы с(ы)на. ѿ немъже ѡлоомникъ [ъ]. тааи рече и быше. той повеле и създаше се. и тебы тожде сїе даруетъ [ъ]. да югда речешн. и вѣдетъ [ъ]. повелнши и съзнждѣтъ [ъ] се. твоимъ с(ы)номъ въса быше. и безъ него ннчтож[е] быстъ еже быстъ [ъ]. и тобою прет(н)стаа б(о)городн)це. въса вѣдѣтъ [ъ]. безъ тебе же ннчтож[е] вѣдетъ еже вѣдетъ. оу постараню нашега сп(а)сенїа (659а)

Б. и речешн съ ѡлоомникомъ: с[е]рдце мое и плоть моя возрадовастася ѿ б(о)зѣ живѣ. се раба добраа, раба и бл(а)гаа, оуже бл(а)гагво б(о)га бл(а)гаа М(а)тн, ѿ малѣ была еси вѣрна, ико зачнешн ѿ Д(с)ха с(ва)та: надъ [ъ] многнми та поставнтъ [ъ] Г(о)с(по)дъ, иже естъ с' тобою, и речетъ: Внїдн к' радость Г(оспо)да твоего; Возрадетсѣ с[е]рдце сокровенное, и смиренное, и радость твою ннктоже возметъ ѿ тебе. Радѣса обрдованнаа, Д(с)хъ с(ва)тѣй найде на та

В. и речеши съ ѿломинкомъ]: срѣдце мое и плать моя възрадовасте се ѿ б(о)же жинке. се раба добра и бл(а)гаа: нже бл(а)гаго б(о)га бл(а)гаа м(а)ти: ѿ маале была еси вѣрна. яко зачнеши ѿдѣль д(с)ха света. надѣль многими те поставитъ(ъ) г(оспод)ъ нже кетъ(ъ) с тобою, и речетъ(ъ) ти. вѣнчанъ въ радость г(оспод)а своего: тогда възрадетъ се и твое съкръшенное срѣдце смиренно-радости ж[е] твоее никътоже възметъ ѿтъ тебе: радъи се обрарованна, д(с)хъ с(ве)ты нанде наа те (678а–678б)

Б. Ико дождь с' Н(е)б(е)се на Рвно сониде, ты М(а)риа Рвно, рвно ѿ плоти ѿдаленое, сице ты ѿ похотѣи плотскихъ(ъ). Х(рнсто)с(ъ) дождь нмже Рвно твое воросна, М(а)риа Рвно, в' неже облетеса Ягнецъ Б(о)жій, и нас(ъ) облекает'

В. Икоже даждь съ н(е)б(е)се на рвно съниде. ты м(а)рїе рвно сы, ѿтъ(ъ) плти оудаленно е. сице ты ѿтъ(ъ) похотей плтаскихъ(ъ). х(рнсто)с(ъ): даждь. нмже рвно твое вороси се: марїа бы кано овѣче рвно, що се в нега преоденъ б(о)жїе ягнїе (689б)

Б. хвалиса М(а)риамъ, гл(агол)ющи: Величитъ д(с)ша моя Г(о)с(по)да, и возрадоваса д(с)хъ мой ѿ б(о)жѣ сп(а)сѣ моемъ. Молн сп(а)са ѿ Д(с)ха с(ва)таго зачатаго, да нас' въ беззаконїи зачатыхъ, и въ грѣсѣхъ рожденныхъ, сп(а)с(е)нїа ради нашего пришедый, сп(а)сетъ. Вѣсть бл(а)га бл(а)житъ костн. сїа вѣсть Радъица обрарованнаа Г(оспо)дъ с тобою, бл(а)житъ костн, сего ради возопи М(а)риа, се бо ѿ н(ы)нѣ бл(а)жатъ(ъ) ма вси роди

В. хвали се марїамъ ѿ г(оспод)а б(о)га твоего шо е с тобомъ, те говорн. величай д(с)шо моя г(оспод)а: и възрадова се д(с)хъ мой ѿ б(о)же сп(а)се моемъ. м(о)лн зачатаго ѿтъ(ъ) с(ве)таго д(с)ха. да въ беззаконїа насъ зачетныхъ(ъ). и въ грѣсѣхъ(ъ) рожденныхъ(ъ). нже сп(а)сенїа нашего ради пришла сп(а)сетъ: сїа вѣсть. радъи се обрарованна г(оспод)ъ с тобою: гласъ(ъ) бл(а)гы бл(а)житъ(ъ) костн: сего ради въззавы м(а)рїа: се бо ѿтъ(ъ) н(ы)нѣ бл(а)жетъ(ъ) ме къси роди (680а)

Б. твон же рщѣ правды держатъ, и гл(агол)ешн: Язъ правдою явлюса лицъ твоелю, насыщса внегода явнт' ми са слава твоя. М(а)т(е)релъ и д(ѣ)вамъ славо, ты чнстаа с[е]рдцемъ, прежде б(о)га оузриши въ плоти, послѣжде же и мы речемъ: и Видѣхомъ(ъ) славу его

В. твое же рщѣ прес(ве)таа д(ѣ)во. правды држетъ: и гл(агол)ющи: азъ правдою явлю се лицю твоелю: насыщ се внегода явнтъ(ъ) се мнѣ слава твоя: м(а)т(е)релъ и д(ѣ)вамъ славо. ты ч(н)стаа срѣдцемъ(ъ) прежде б(о)га оузриши въ плти: а после и мы: како св(а)г(е)ланствъ казвє. и видємо славу его (680б)

У Венцловићевој преради беседе Јована Дамаскина налазимо сегмент на српскословенском, који се простире на скоро две стране овог рукописа.

В. рад[о]у[и] [се]. в[р]ло, к[ѣ]ер[о]ко ц[а]ра д[а]в[ы]да. и майко нстннитога н(е)в(е)снога х(рист)а
 ц[а]ра, нелажна д(ѣ)в(н)це м(а)рїе. конно земланым[ъ] ц[а]рем[ъ]. найпаче вѣр[н]ым[ъ] бар[г]аке
 раз[в]ѣа и владост[ъ] нм[ъ] над[ъ] неприателн даде. радѣи се, обр[а]дован[н]а. ѿакнмова и ан[н]нна
 дашн. нже въ м(о)д(н)твѣ непорочно р[о]ждьшии подоб[н]е врем[е]н[ъ] снх[ъ] жнтїю. рад[о]у[и]н се.
 обр[а]дован[н]а. нже ѿт[ъ] колена д[а]в[ы]д[о]ва. ц[а]рскаа же и левнтскаа, и ѿт[ъ] анны ж[е]
 б(о)гом[ъ]дарїе пате надежде възр[а]ст[ъ]шы. рад[о]у[и]н се. обр[а]доваан[н]а, нж[е] ѿт[ъ] д(ѣ)вства въ
 сама с(в)ѣта с(в)ѣт[ъ]ных[ъ] възспнтав[ш]и се, и ѿт[ъ] агг(е)ла тайно пншѣ прїем[ъ]лющїи. радѣи се
 обр[а]дованна. нже ѿт[ъ] агг(е)ла радости бл(а)говѣшенїа. радость ннзгл(агол)ан[н]ью, и въ
 нстннѣ ннсповѣданнѣ м[и]ровн нсходатанвшїи. рад[о]у[и]н се. обр[а]дован[н]а. багровнана
 трѣлїеннїе. нже н(е)в(е)снога и земл[н]аго ц[а]ра заа ны вѣплщ[ъ]ша се оу[к]раснв[ъ]шы. радѣи се.
 обр[а]дован[н]а. нже сїанїе ѿтач[ъ]скы бл(а)г(о)стн и свѣта онаго невѣстнмаго ннгдаже.
 неболезан[н]о въ трѣвѣ вѣместнв[ш]и понесла есн. радѣи се обр[а]дован[н]а мїроносмаа земл[е] и
 жнвоносна корабнце. и нова мїроположннїе д(с)ховнаа. нже в[с]его м[и]ра мїро подател[н]ннн
 конамн нсплннк[ш]и. радѣи се обр[а]дованна заатаа в[н]стнннѣ каднл[н]ннїе, и ч(н)стоє прес(в)ѣтоє
 и нескв[р]ное ч(н)стоты скровнїе. рад[о]у[и]н се. обр[а]дован[н]а. незаходнмаго сл[ъ]нца вѣчно
 жнвѣщаго. и в[с]ѣ тварѣ бл(а)г(о)стїю ѿзрающаго пл[ъ]тїю м[и]ровн възсїав[ъ]шы. радѣи се
 обр[а]дован[н]а. в[с]есвѣтлы об[ъ]лаче ннзмѣнны жнвотворнваго д(с)ха. нже бл(а)гос[ъ]даго дажда
 възр[а]стнв[ъ]шы. и в[с]его м[и]ра ѿроснв[ш]и. радѣи с(е). обр[а]дован[н]а. б(о)гоп[е]чатлен[н]аа д[е]в[р]ы
 жнвота нашего. нже каннѣ яко васѣ в[н]нде, и нзнде съ пр(н)сносѣще слово б(о)га и о(т)ца.
 радѣи се. обр[а]дован[н]а. земл[н]ым[ъ] сп(а)сенїе. нже скр[ъ]бѣ въ радость прѣтв[о]ры. и земл[н]аа
 н(е)в(е)снм[ъ] свѣткѣпал[ш]їи. и краждн раздр[ъ]шнв[ш]и с[р]едостенїе. радѣи се обр[а]дован[н]а. дозо
 ч(н)стоты неосезаемаа. и древо бл(а)гос[ъ]да до[607а]бролнствен[н]о. крннѣ белообр[а]зны
 нстнн[н]аго д(ѣ)вства. радѣи се. обр[а]дован[н]а, ннскѣсобр[ъ]тна юннїе, нже тѣл[ъ]ца млеком[ъ]
 оупнтав[ш]їа. и велнїе оно н(е)в(е)сноє въ трѣвѣ носнв[ш]и. рад[о]у[и]н се обр[а]дован[н]а, нескв[р]наа
 аг[г]ннїе нже багровлас[н]ое. ѿбаче ѿв[ъ]че оно волюю за в[с]ѣх[ъ] насѣ жрен[н]ое, прѣч(н)стнма
 рѣкаа скѣтав[ш]и. рад[о]у[и]н се. обр[а]дован[н]а, и непорочнаа, неч[ъ]тожнаа отроковнїе. нже за[ч]етїе
 стран[н]о и р[о]жденїе неоувѣдаемо, земл[н]ым[ъ] неболезан[н]о показавшн. радѣи се обр[а]дован[н]а.
 нже в[с]ѣх[ъ] радн в[с]епозлаашенны кок[ъ]же с(в)ѣтнн, и жаз[ъ]ле б(о)госажденны цвѣт[ъ]
 процав[ъ]тшы. радѣи се обр[а]дован[н]а. свѣщносны и златоносны свѣтнл[н]ннїе. свѣтовнднмаа
 трапезо. нже жнвоносны хлѣбѣ на себѣ носѣщїи. радѣи се обр[а]дованна, нже херѣвнское и
 прѣч[ъ]даное ц[а]ра славы сѣдланнїе. и б(о)га слова вѣпл[ъ]шенїа царскаа полато. рад[о]у[и]н се.
 обр[а]дован[н]а. ѿд(с)шевлїенны и прѣчастны ц[а]рствюшы граде. тобою бо н(ы)нн
 ц[а]рствющїи градъ пр(н)сноскрѣплїем[ъ] веселнт[ъ] се. радѣи се обр[а]дован[н]а, горо б(о)жїа
 тѣч[ъ]наа. горо оусреннаа. горо сїонїа. горо осеннїна. горо несекома. горо б(о)жїа
 ѿд(с)шевлїеннаа. рад[о]у[и]н се обр[а]дован[н]а. покрове п[е]чал[н]ым[ъ], и застѣпннїе страшнаа. нже
 нстнннью те б(о)г[о]роднцѣ нсповѣдающнм[ъ]. радѣи се обр[а]дован[н]а м(а)рїе. хр(н)стїаном[ъ]

ВЪСЕЛЪ ДИВНОЕ БЛАГОУТВЪТЛЕНІЕ ПРИБЕЖИЩЕ. И ВЪСАКО ВЕЛИКО СЪДЪЛАННО И ДОБРОТЪ ПРЕВЫШНІЕ
ТЪДО НЕДОМИСЛИМО. РАД[О]УИ СЕ Ч(И)СТАА Д(Ъ)ВО Б(О)ГОУТВЪСТО: Это ово ми грѣшны. колко сло се
кадры были наичти и въвѣстити з' б(о)годахнстога писма. к' н(е)б(е)сноѣ невѣсти, с
НАШИМЪ С НЕКАЛАМЫ[Ъ] ОУСТМА. ТОЛКО И ПРОГОВОРИМО НА ВАШЕ СЛЪШААНІЕ ЗА ПОЧАСТЪ
ПОХВАЛЕНІА ПО(Е)С(КЕ)ТОЙ Б(О)ГОРОДН(И)ЦЫ. (606а–607б)

6. Стилско-језичке одлике *Беседа на Благовести*

Стилом Венцловићевог језичког израза бавило се више аутора. Премда постоје неки заједнички именоватељи, став о стилско-језичким карактеристикама његовог књижевног рада варира. Милорад Павић тако наводи: „Венцловићево песничко дело – пише Ролф Дитер Клуге – сам аутор је наменио усменом предавању; да би остварио тај циљ, он се служи реторском, декламаторском, чак и театрално-драматском дикцијом. Све је то подвучено широком скалом гласовних и музичких ефеката (алитерацијама, гласовним сликањем, понављањем и варирањем одређених гласовних комплекса), језичким средствима (анафорични обрти и понављања речи, игре речи, паралелизми и друго) и стилистичким средствима (изненађујућа и необична поређења и метафоре, антитетски обрти, склоност ка парадоксалним, каткад и неразумљивим формулацијама, ка оксимори и хиперболи, често ка сировом сензуализму), што даје за право да се говори о ’маниристичком стилу’ који већ прелази у барокни *conchetto*“ (Павић 1972: 179). Познато је да су многе Павићеве констатације о Гавриловом књижевном стваралаштву негиране од стране различитих аутора,¹⁵² а у основи већине замерки стоји чињеница да се Павић није бавио идентификацијом оригинала и поређењем Венцловићевих прерада са изворним текстовима, већ је сав рад посматрао као Гаврилов ауторски. Стога Ч. Миловановић наводи: „Ако говоримо, на пример, о његовој ’кончетистичкој школи’, ... морамо најпре у самом тексту одвојити оно што је заиста само Венцловићево, па на основу тога доносити крајњи закључак. ... Значи, ако хоћемо да говоримо о кончетистичком стилу ових проповеди, треба јасно да кажемо да је кончетист био – Гаљатовски, а да је Венцловић само радо преводио његове беседе на српски језик“ (Миловановић 1981: 33). Ми бисмо се сложили најпре са констатацијом Димитрија Стефановића да је Гаврил свој израз градио тако да одговара проповедима, али да при томе није занемаривао ни стилски ефекат (Стефановић 2002: 58).

¹⁵² Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Српска књижевност у књижевној критици – стара српска књижевност I*, Београд 1972, 62–89; Деретић, Јован, „Мистификације око Венцловића и старе поезије”, *Књижевна историја IV (6)* 1972, 705–722; Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик 29 (1)*, Нови Сад 1981, 27–42.

Можемо констатовати да однос аутора према Венцловићевом стилу варира у зависности од тога да ли су и у којој мери они настојали да раздвоје текст предлошка од Венцловићевих допуна и прерада. Такође, значајан чинилац у доношењу суда о стилу је и избор анализираног текста. Као што је раније показано, Гаврил није са истим ентузијазмом приступао свим предлошцима – неке је преводио мање-више дословно, док је код других додавао дуже дигресивне сегменте. У нашем раду, настојали смо да одлике Венцловићевог стила потражимо само у сегментима за које нисмо нашли паралеле у текстовима које смо идентификовали као предлошке. Подсећамо, ипак, да предлошци који су нам били доступни нису увек они из којих је Венцловић преписивао.

Други проблем у оцењивању основних карактеристика Венцловићевог стила индиректно описује Ирена Грицкат: „За правилно разумевање и оцену неког текста са стилске стране потребно је имати не само специјалних знања, него и ширег познавања епохе и њене идеологије, а можда чак и урођеног или бар добро изграђеног смисла за такво истраживање. ... Што се тиче старог српског стваралаштва ... треба, разуме се, имати на уму византијске а преко њих античке грчке, као и хебрејске утицаје; и ова материја, према томе, мора се бар донекле познавати, нарочито зато што се уз владање општим чињеницама може тачно одредити – шта је било оригинално у старој српској књижевности, а тога је свакако било доста“ (Грицкат 1972: 118). Сматрамо да се овај став, иако изречен у односу на стару српску књижевност, може применити и на Венцловићев рад, тим пре што је он на њој био школован и био под њеним великим утицајем.

У наставку, као решење И. Грицкат нуди следеће: „Стилским фигурама се може приступити са литерарних позиција, тј. са разумевањем њиховог лексичког смисла и са естетским судом о томе да ли је – и какав – стилски ефекат достигнут; а може се приступити и лингвистички, што значи без момента оцене успешности или неуспешности, али са указивањем на технику настанка фигуре“ (Грицкат 1972: 118). Узевши у обзир наведену проблематику – неопходност раздвајања оригиналног текста беседа од Венцловићевог, дозу непоузданости при идентификацији предложака, као и комплексност и ширину приступа потребног

за квалитативну оцену стила – одабрали смо да у даљем разматрању следимо управо овакав „лингвистички пут“.

Са друге стране, приликом анализе Венцловићеве лексике сматрали смо да би раздвајање текста на дословно преведене сегменте и оне који то нису било беспредметно, па чак и контра-продуктивно. На тај начин би се ван истраживачког фокуса нашли бројни значајни и меродавни примери. За разлику од анализе стилских фигура, где нам је од суштинског значаја за сагледавање основних одлика Венцловићевог стила било да препознамо да ли је он неку фигуру преузео или пак сам створио, при лексичкој анализи свака реч – било да је део превода, парафразе или оригиналног Гавриловог сегмента – пружа ваљан извор за проучавање његове лексике.

Стога су одлике Венцловићеве лексике посматране на свих тринаест беседа, док је стилско-језичка анализа спроведена на девет одабраних текстова.

6.1. Лексика Венцловићевих беседа

Када је реч о језику и стилу, истраживачи¹⁵³ су једнодушни у оцени да је Венцловић у својим списима демонстрирао изузетан језички таленат и велико стилско мајсторство.

Користећи читав низ средстава и поступака, како стандардних тако и иновативних, у области творбе речи, синтаксе, лексике, фразеологије, стилистике и реторике, Венцловић је у својим делима постигао изванредну разноврсност и богатство језичког израза.

Још у најстаријим радовима¹⁵⁴ о Венцловићу и његовом делу примећена је, посебно у жанру проповедне књижевности, у коју спадају и *Беседе на*

¹⁵³ Видети нпр: Ivić, Pavle, „Jezik Gavrila Stefanovića Venclovića i srpski govori oko Budimpešte”, *Hungaro-slavica*, Elte Szlav Tanszékcsoportja, Budapest 1997, 97–100; Стефановић, Димитрије, „Напомене о синтакси и лексици у језику ’Житија светог владике Максима’ од Гаврила Стефновића Венцловића”, *Реферати и саопштења. I, Сеобе и изгнанства као тема у југословенским књижевностима / 20. Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, Панчево, Нови Сад, Тршић 11-16. 9. 1990.*, Међународни славистички центар, Београд 1991, 389–396.

¹⁵⁴ Јовановић, Владан, „О језику Гаврила Стефановића Венцловића”, *Дијалектолошки зборник Српске краљевске академије* (2), Београд 1911.

Благовести, својеврсна диглосија. Она се огледа у напоредној употреби двају језичких идиома: црквенословенског српске, ређе руске редакције – с једне стране, и народног – с друге стране. Најбоља илустрација за ово језичко двојство могу бити читаве синтагме или реченице дате паралелно на црквенословенском и у преводу на народни језик:¹⁵⁵ слыши даши и вѣждъ· слышай добро кѣр'ко и глѣдай (646б), се раба г(о)с(под)ниа, ево сам[ъ] г(о)с(по)динова слыш'киниа (657а), ѿ г(оспод)и, азъ рабъ твоѣ· на самъ г(о)с(по)динне слыга твоѣ (660б), тако брѣнїе пѣты поглаждѣ нхъ· каа благо на пѣтѣ тако къ и з'газнтн (703б), н(е)бо закрялюю облаци· по сказанваню ѱал'ма· одѣвающеи н(е)бо облакы (710б).

6.1.1. Црквенословенизми

Поред низа фонетских, морфолошких и синтаксичких црта карактеристичних за црквенословенски језик, у тексту *Беседа* налазимо мноштво црквенословенских лексема са српскословенским или рускословенским ликом: поцр'паемъ (594а), кс(та)ства (592а, 603а, 650б), конгидн (606б), пищѣ (606а), цѣв'нице (625а), пр(н)сновкрѣплаемъ (607а), вѣплщ'ша (606а), пл'тїю (593б, 606б, 650а), найпачѣ (606а..., 5х), зрѣщѣ (594б), влх'вы (591б), неосежны (625б), вѣщъ (601а, 693а, 706б), знждитѣла (592б), неосежаема (606б), нечртожна (607а), прѣлаастна (597б), отроковнице (594б, 607а), ѿбачѣ (607а), вѣсачаска (593б, 660а), сѣрасл'на (593б, 636б), о҃нничжнтн (619а), предстател'нице (594а, 675б), прїем'лющїн (606а), ѿтнѣд[ъ] (624б, 683б), капница (594б) итд.

Међу творбеним црквенословенизмима најкарактеристичније су бројне именице средњег рода на -їе: бл(а)говѣщенїе (591а, 595а..., 12х), сп(а)сенїе (596а, 606б..., 13х), еѿ(аг)г(е)лїе (681а, 682а..., 5х), смиренїе (658а, 660а..., 6х), зачетїе (607а, 610б..., 5х), поклонанїе (615б, 652б, 727а), м(н)л(о)срдїе (652а), исправ'ленїе (594а, 594б), испл'ненїе (594б, 647б), знаменїе (648а, 649б, 650б), велнчїе (607а, 669а..., 4х), повченїе (634а, 693б, 720б), веселїе (651б, 677б), цѣлованїе (653а), сказанїе (715б), сїанїе (592а, 606б), селїенїе (594б, 648а), з'данїе (596б, 631б) итд. Овим именицама у српском народном језику одговарају именице на -е с јотовањем претходног сугласника. Њих такође има доста у *Беседама*: шааранїе (616б), кааланїе (616б),

¹⁵⁵ Видети поглавље 5.6.2.

камене (619б), знамене (624а), држане (628а, 630б), заношене (628б), створене (592а, 626б..., 4х), пресвѣтване (616б), миловане (625б, 634б), честитане (593б), опрошене (592б, 596б..., 5х), веселе (661б, 670а, 679а), здрав'ле (706б), оускр(')снѣе (592б), пинѣ (629б, 632а..., 4х), зчнѣе (641б), цвѣе (642б) итд.

Творбени црквенословенизми су и суперлативни облици са суфиксом-ѣиш-: новѣише (593б), свѣтлѣиша (594а), преславнѣиша (647б), ч(а)стнѣишиа (647б), г(о)сп(о)дставнѣишиа (648а), државнѣишиа (648а), силнѣишиа (648а), начелнѣишиа (648а), твр'дѣиша (648а), пространнѣише (648а), краснѣишаго (663а).

На плану синтаксе веома је честа типична црквенословенска конструкција *апсолутни датив*. То је самостална синтаксичка јединица велике старине, настала у старословенском по угледу на грчки апсолутни генитив, а најчешће је имала значење временске, ређе узрочне зависне реченице.¹⁵⁶ Апсолутни датив Венцловић је очигледно као готов модел преузео из предлога којима се служио, али га је обилато користио и у деловима текста у којима преовладава народни језик: зашто она славѣиш ѿи ѿ цр(')квн. Тако е казала была архіерею (597б), м(а)рїа ишѣиш ѿи б(ог)а. нааге свою вр'лѣ среѣш (666б), код[ъ] цр(')кве борав'лѣиш ѿи. цнгвр'но е славѣиш б(ог)ѣ (696а), онде кѣ своє сп(а)сенїє стѣиш борав'лѣиш мѣ насамѣ (696а), лѣонъ капралъ шѣтаюиш мѣ се снапола поред[ъ] бѣдена градскога самѣ. нешо чатааше (711а), ѿ томѣ се ѿни двр'ма распалюю. голѣмѣ свою желю илѣюиш илѣ г' б(ог)ѣ (707а), кад[ъ] га м(а)ти с ѿснфол[ъ] тражеиш треѣы д(а)нѣ нааѣоше ѿ кер(в)с(а)нл'скоѣ цр(')квн дншпошѣюиш мѣ се ѿ к'ннзи с маторн ѿч(н)т(ѣ)лн (717а), нѣишѣюиш ти на рѣкѣ г(о)с(по)дн'нѣиш. и самѣ кѣшъ то нзговарати (668б), гав'рнло драагы нзвѣсѣе драагѣ радостъ б(огородн)цы. борав'лѣиш ѿи ѿв'дѣ (654а) итд.

Као што се из примера види (има их још велики број), апсолутни датив је код Венцловића нешто модификован и упрошћен у односу на црквенословенски. Именски део најчешће је изражен неком заменицом у дативу: мн, мѣнн, ти, мѣ, ѿи, намъ, илѣ, док се партицип јавља у окамењеној адвербијализованој форми на -иш (данашњи глаголски прилог садашњег времена): пролазеиш, проричѣиш (603б, 605а 2х), говореиш (609б, 611б... 22х), стреѣиш (616а, 668а), пиюиш (618б) итд. У литератури

¹⁵⁶ Видети нпр: Ђорђевић, Петар, *Старословенски језик*, Матица српска, Нови Сад 1975, 175.

је већ примећено да ова конструкција често иде на уштрб разумљивости текста (Стефановић 2002: 54). Тако, на пример, у реченици: архангг(ε)лъ гав'ринлъ. каза пророкв захары **славжеѣн цв** оу ол'таарв (600б) очекивано би било да прилог **славжеѣн** има исти субјекат као и глагол у главној реченици (каза), те би се према томе односио на архангела Гаврила. Међутим, очигледно је да код Венцловића цела реченица има други смисао: архангел Гаврил каза пророку Захарији док је овај (Захарија) служио у олтару. Сличних примера има још.

6.1.2. Народни језик

Језички израз са народном основом у *Беседама* представљен је великим бројем речи и израза, конструкција и обрта који су део народног језичког блага и какве не можемо наћи у црквенословенском, руском или у другим предлошцима који су Венцловићу били доступни. Тим наслеђеним лексичким благом Венцловић се обилато и зналачки служио, али ни њему самом није била страна језичка креација, било да је реч о његовом оригиналном стваралаштву или његовим преводима и адаптацијама.

Имамо најпре читав низ обичних, стилски немаркираних речи за изражавање конкретних и апстрактних предмета и појмова. То су именице: маар'ва (591б), тр'вв (616а, 665а), надницв (634б), ср'шанкв (642б), знддар'в (647б), стаклар'в (704а), бр'кашнлы (634а), швквн'дѣдъ (643а), в(о)гобойше (667б, 674б..., 4х), наам'корцеѣѣ (725а), накнаѣцъ (713а), дѣлаака (690а), недонос'че (682а), пелен'четв (711б), вдовнице (700а), к'лнца (683а), стрѣха (718б), жѣж'кв (707а), юриншеѣѣ[ъ] (700б), попев'ком[ъ] (718б), неѣачн (722б), снебыванѣѣ[ъ] (657а), позздаанѣ (671б, 674а, 696б), жнвотованю (627а, 658б, 696б), каанѣнѣѣ[ъ] (723б), наингинванѣ (726б), слопатенѣ (722б), превара (681б, 686б), крив'дѣ (702а), кривницв (725а), снаага (659б, 721б), глобом[ъ] (723б), слаботнню (683б), шбанкло (688б), загонѣт'ка (716а), людство (645б, 691а, 721б), преѣнишом[ъ] (627б, 631б..., 4х), сванв'ка (690б) итд; глаголи: харати (723б), ѡватати (724б), рвжнати (724б), свѣрнати се (723б), двлмачнати (723б), з'газнати (703б), навиднати (602б, 699б, 708а), наѣѣнватн (725а), пропатнати (722б), зановѣтати (609б), нзригати (653б, 674б), згрвн'чати (643б), не хлаше (598а), мѣркааше (598а), пронѣраазншъ (се) (600б), опрепаасты (се) (600б), швезек'нв се (659б), шсмвднла (645а), забашвры (655а),

снебыва се (669б), оуѣѣц'бала (683а), распяды (688б), оуздаюѣи се (694а) итд.; придеви: маторъ (698а), задѣтна (636а), старостливъ (624б), непораш'нв (685б), разборнтв (694а), шввр'тне (696б), помад'на (703б), юнаач'ны (704а), кощывавы (714а), цѣлоквпанъ (635а, 638б, 721а), безвриж'ливка (722а), нелагодной (722б), осквдннцъ (723а) итд; прилози: взалвдъ (673а, 722а), ласно (685б), нз'нвтра (608б, 639б, 682б), полако (692б, 697б), ѡбаш'ка (695б, 698б), потан'кв (655а), бол'волъ (686а), безѡб'зирце (701а), нанзмакъ (597а) итд.

Даље, приличан је број речи и израза који су у великим тезаурусима пропраћени квалификативима као што су: разговорно, фамилијарно, шаљиво, погрдно или пејоративно, фигуративно, вулгарно и слично. Те је речи Венцловић свакако црпео из живог, свакодневног говора људи из своје средине и слушалаца којима се у цркви обраћао, те су оне њима морале бити добро познате и разумљиве: ждєрв (600а), блєне се (640б), шєвр'дла (687б), подкожише (се) (689б), ѡтш'нка га (703а), замвзєны блєкани (711б), тврѣ оу онв ватренв пєѣъ (704а), латы онога дємона (703а), полємати (697а), хак'нв (697а), ѣппы (697а), згрвхати (678б), здрвз'гати (670б), сло р'нв (630б), наазвбанъ (619б), грвхнвла (592б) итд.

Слично претходним речима, многи устаљени изрази и фразеологизми које у *Бесєдама* можемо посвуда наћи, део су живог говорног језика: на добрв колю (620а), пвкы срѡмасн (689б), прєко нз'ма (595б, 685а), без' нз'ма (636б, 677а), ѡд[ъ] мланє рвкє (708б), ѡт[ъ] среднє рвкє (709а), оу ѡвоѣ плачливѡѣ долатн (654а), за мвкв мї є (694а), мвкв тєг'лнтн (712б), на мвкє се датн (720а), на вндєло ѡб'ѡвнтн (619а), сплєстн се оу кош'тацъ (600а), ѡд[ъ] ѣда пвцаѡ (622а), пааравѡѣн своє ср[']дцє (638а), глобє намєѣв (702а), в(ог)а за плєѣн ставнлы (676а), на добро прнвєдє (646б), белай мє снаагє (620б), тє мн образ[ъ] ѡцр'нн (617б), оузе є на мнндрост(ъ) (616а), в носъ двхатн мр'шало (722а), памєт' мн се завр'ѣ (643а), ндн квд[ъ] тє отн водє (619а), с' м(а)тер'ннм(ъ) млекѡм[ъ] самъ ѡдоєна (614б) итд.

6.1.3. Разговорне конструкције

У наративним деловима и дијалозима, али и другде, Венцловић се врло радо служи читавим спектром колоквијалних израза и разговорних конструкција, често на тај начин оживљавајући и богатећи штури и понекад сувопарни текст

предлошка. Разговорни фразеологизми користе се и ради прилагођавања текста слушаоцима и постизања блискости (Милановић 2001: 10): онъ љши ч(о)в(ѣ)ка (707б), шик'нв шаком[ъ] оуз образ[ъ] арїа (707б), такы скопа га за чѣпе „одмах га ухвати за косу“ (704а), насред[ъ] таабора хак'нв ивлїана с коп'їем[ъ] в пр'си пронвзїн га (697а), в(о)жїе пинсмо в глаавв нмъ оувр'ѣв (701б), ѿт[ъ] твѣожен'ског(ъ) пнполюнїа н наингнванн (726б), воче се съ сконмъ тѣломъ (719б), да се с намд шегая по сокалци (718б), док' се нїе раскотнла (самосат'скаа своевол'на кересъ) (714б), много щоца н прнкалам'люю ѿт[ъ] себе (657а), Бл(а)го си той маїцы коїа га роднла· тога· онога ли ѣнп'шв (639а), ѿтквда є т'ко є тай чеговнїк' лї є (618а), поврбаво вн га нїга н вватїо (620а), да се бааръ наѡвемъ ш' ннїме н нзрвжнм' га, кано нншо ч(о)в(ѣ)ка (618а), да мв такы на паню глаав· с мокм[ъ] двн'гїер'ском[ъ] брдвом[ъ] ѿтфїнрїм[ъ] (617б), зацо онъ ѣндїа мою старост[ъ] ѿбез'часты (617б), кон є то тай са м'ном[ъ] пронашаво се ѿртаакъ (617б), нзговоры то твое шааранїє н длакавы посао (616б), скоро се топн ѿд[ъ] мене (617б), много срамотв н белай нмаам[ъ] протег'лнтн (612а), ѿ чемв то шнїешъ (611б), а цо си се н обезаво тв толнко ѿко мене, те не шнбашъ н ндешъ сконмъ пвтем[ъ] (611б), док'ле н ты тв съ м'ном[ъ] вїед'но ннси налїпїо· ако стнн'не стараць дома оу овы пааръ (611б) итд.

Учесталост употребе разговорних обрта и колоквијализама, међутим, није увек индикатор Венцловићеве оригиналности у смислу потпуне независности од предлошка. У литератури је већ упозорено на то да „живахност приповедања и колоквијални тон не треба да нам буду мерило при одвајању Венцловићевих оригиналних текстова од оних које је однекуд преузео“ (Миловановић 1981: 36).

Посебан колорит *Беседама* дају речи и облици дијалекатског порекла: каде (592а..., 69х), нокомъ (629а..., 4х), д(а)н(а)съке (603б, 604б), оуднль (612а..., 7х), ѿм'ма (618а, 635а), такы/такый (599б..., 35х), сасма/сас'ма (599б..., 21х), тадаръ (598а..., 15х), свадаръ (609а), к отоме (597а..., 19х), с отым[ъ] (600а..., 18х), с отога (610а..., 17х), овы бл(а)гы данакъ (604б), оны каменъ (677а), сталїатн (628б), нспралааше (675а), оупралаатн (655а), ш' ннїме (597б..., 11х), ш' нїоме (598б..., 14х), назнв'лїє (715а, 716б), прознв'лїє (636б), дознв'лїємо (710б), пр[']стеноваата (611б), напнсато (653б), прорнцато (681б), свр'шнто (634а..., 5х), склопнто (657б), нз'гласнто (637б) итд.

6.1.4. Узвици

Живост приповедања и блискост духу разговорног језика Венцловић постиже и учесталом употребом бројних узвика, као и неких речци: ω , $\omega x[\text{ъ}]$, $\omega x\omega$, $x\epsilon\dot{\text{н}}$, $лел\epsilon$, га , $де$, $деде$, $но$ $де$, $нде$, $\epsilon то$, $ама$. Најчешћи је узвик ω , који се претежно користи за обраћање уз вокатив именица, али и другде: ω $д(\text{ѣ})војко$ (610б, 613а, 641б), ω $обрадован'на$ $м(а)рїе$ (710а), ω $\omega снф\epsilon$ (599а), ω $ты$ $гав'рин\epsilon$ (601б), ω $млад[\text{ъ}]$ $юнач\epsilon$ (612б), ω $вид\epsilon$ $да$ ϵ $зд\epsilon\text{т'на}$ (616а), ω $да$ $бл(а)го$ $си$ $томе$ $\text{чр\epsilon}в\text{ъ}$ (639б), ω $да$ $\text{ч\epsilon}дна$ $вр'ла$ $гласа$ (646б), ω $да$ $велнка$ $тога$ $твога$ $м(н)локр'вства$ (646б), ω $да$ $велнке$ $д\epsilon$ внне $бл\epsilon$ ага $свакога$ (659б) итд. Следе други узвици: $\omega x[\text{ъ}]$ $пад'ны$ га $\text{ч(о)в(ѣ)к\text{ъ}}$ (703б), $\omega x\omega$ $р\epsilon\text{т}\epsilon$ $нелас'но$ ϵ $быти$ $и(сран)нлю$ (690а), $x\epsilon\dot{\text{н}}$ $x\epsilon\dot{\text{н}}$ $жаз\epsilon$ л\text{ъ} $лов'ленїа$ (622б), $x\epsilon\dot{\text{н}}$ $x\epsilon\dot{\text{н}}$ $виднм\text{ъ}$ га $твою$ $м\epsilon$ нн\text{т}в\text{ъ} $маро$ (616б), $\text{га}\omega$ $лел\epsilon$ $м\epsilon$ ны (657а), га $защо$ $в\text{ѣ}к\text{ъ}$ $не$ $приватнш'$ $мн$ $р\text{ѣ}чи$ (608б), га $защо$ $тин$ $маро$ $поп\text{ъ}зе$ $се$ (622б), $\omega\text{д}рн$ $де$ $\text{ч}нтн$ $патн$ (701а), $но$ $де$ $нсто$ ω $томе$ $смотринмо$ $се$ (656б), $нде$ $на$ $доб\text{ъ}в$ $волю$ $тек\text{ъ}$ $только$ $нскаажн$ $мн$ $га$ (620а), $а$ $деде$ ω тн\text{дн} $тамо$ $до$ $ннх[\text{ъ}]$ (610а), $деде$ $право$ $\omega\text{к}аажн$ $мн$ (617а) итд. Врло су фреквентне речце $\epsilon то$ и $ама$ (преко стотину примера): $добра$ $м\epsilon$ $вола$ $\epsilon то$ $бы$ (615а), $она\epsilon$ $\epsilon то$ $дароносца$ $нос\text{ъ}$ (635б), $то$ ϵ $\epsilon то$ $м(н)локр'вство$ $големо$ (657б), $с$ ω тн\text{д}\text{ъ} $\epsilon то$ ω тн\text{д}\text{а} (677а), $та\epsilon$ $\epsilon то$ $м\epsilon$ ста $на$ $земли$ (698а); $ама$ $кад[\text{ъ}]$ $ннша$ $ннша$ (630б), $ама$ $ты$ $си$ $с\text{в}\epsilon$ $и$ $преш'ла$ (708б), $ама$ $како$ ѣ $м(а)рїа$ $поднетн$ ω ган\text{ъ} (602а), $ама$ $то$ $бїаш\epsilon$ $са\text{а}ма$ $с(в\epsilon)та\epsilon$ $в(огородн)ца$ (701а) итд.

6.1.5. Позајмљенице

Саставни део језика *Беседа* чине и позајмљенице из других језика, не рачунајући црквенословенски и руски: грчког, турског, немачког, мађарског и других.

Грцизми, као што је познато, представљају најстарији слој позајмљеница у српском језику. У *Беседама* их има доста, и најчешће су то речи које означавају разне религијске појмове или појмове из црквено-богослужбене сфере. Већина њих је и данас мање или више позната и разумљива и чини неотуђиви део лексичког блага савременог језика: $\alpha\text{гг}(\epsilon)\text{л\text{ъ}}$ (592а..., 75х), $\alpha\text{рхагг}(\epsilon)\text{л\text{ъ}}$ (596а..., 12х), $\text{кп(н)скоп\text{ъ}}$ (714б), $\alpha\text{рхїеп(н)ск(о)па}$ (591а), $\alpha\text{рхїерейн}$ (609б, 639а), $\text{мнтрополнт'ств\text{ъ}}$ (707б), $\text{патрїарх\text{ъ}}$ (605а..., 5х), протопопа (642а), $\text{кал\text{в}гїеры}$ (699б, 705а), $\text{покал\text{в}гїернтн}$ (696а), $\alpha\text{рхнстратиг\text{ъ}}$ (596б, 605б, 692а), $\alpha\text{п(о)с(то)л\text{ъ}}$ (599а..., 25х), $\alpha\text{днгїтрїа}$ (713а), $\epsilon\text{v}(\alpha\text{г})\text{г}(\epsilon)\text{лїе}$

(681a..., 5x), *ev(ar)г(ε)анстъ* (598б..., 9x), *икона* (713a), *олтара* (707a), *кѣвотъ* (630a, 697a), *ѡлоомъ* (710б), *ѡлѣтиръ* (625a), *омофъ* (707б), *двлѣа* (708б), *гѣпер'двлѣа* (709a), *латрѣа* (708б), *ѡако* (595б..., 8x), *демонн* (703a), *адв* (592б, 645б), *кафолнчаскаа* (718a), *идоле* (605б), *ектенѣа* (724a), *кѣа* (636a), *лѣтвргинска* (693б), *кѣрѣсъ* (714б), *кѣретинкъ* (706a), *канвнѣ* (681a), *ѡпостаасѣю* (649б), *поган'ска* (702б); *кринъ* (607a), *кѣдаръ* (693б, 709б), *кѣпарнсъ* (649a..., 4x), *мѣро* (593б, 606б, 649a), *пор'фирѣа* (648б), *трапѣзо* (607a), *тронъ* (707a), *комора* (698б), *галѣа* (702б), *монархъ* (711a), *гиган'тн* (714a), *стихъ* (676б, 710a), *малаѡавати* (677б) итд. Срећемо и један број речи хебрејског порекла које су преко грчког ушле у наш језик: *сѣрафинн* (634a..., 4x), *хѣрвѣдн* (593б..., 5x), *мннѣ* (595a..., 22x), *сатана* (650б, 655a, 689a), *фарнсеѣ* (664a), *ман'на* (647a), *пасхе* (634б), *фаравона* (629б).

Сразмерно највећи број позајмљеница у *Беседама* отпада на турцизме, у које убрајамо не само изворно турске речи, већ и оне које су у српски посредством турског ушле из арапског, персијског, хебрејског, грчког и других језика.

Међу турцизмима налазимо најпре један број речи које су и данас мање или више у живој употреби и имају исто значење као и у Венцловићево време: *занаатъ* (622б), *двш'манъ* (620б), *конакъ* (596б, 624б), *ортѣакъ* (617б), *меѣдаанѣ* (619a), *фѣрѣцомъ* (636б), *сакатн* (706a), *бвнара* (620a), *амѣанетъ* (598б), *бѣлаѣ* (620б, 623a), *бѣлаакъ* (620a), *хав'лѣю* (620a), *кон'шнавкѣ* (637a, 726б), *хѣвѣда* (690б), *бар'таке* (606a), *бѣлюке* (700б), *зѣвѣмомъ* (723б), *кѣюн'ѣѣа* (631б), *кав'гѣ* (725a), *ѣг'момъ* (726a), *аадѣтъ* (697a), *бѣрнѣт'на* (628a), *кѣртѣанѣ* (692a, 702a, 722б), *наам'кор'ства* (627б), *пнз'ма* (592б, 628б), *софрн* (603б), *чнфѣт'ѣ* (704a) итд.

Следи низ нешто ређих турцизама као што су: *ѣбатаалѣно* (644a), *хнѣтъ* (617a), *ѣндѣа* (617б), *дѣр'тъ* („јад, брига, мука, бол“, 669б), *наах'ѣмн* (702a), *ѣтѣвѣн* („пањевн, кладе“, 640б), *ѡбѣгеннѣа* (од *обегенисати* „заволети, одабрати по свом укусу“, 620a), *внѣлаѣтъ* (645б), *двн'гѣрннѣа* („тесар, дрводеља“, 600a, 611б), *гѣтѣрѣм'ско* (од *ђутурум* „онемоћао, орону“, 640б), *кав'таномъ* (641a), *пѣш'кѣшъ* („дар, поклон“, 624a), *хѣсапъ* („рачун“, 634a, 635a) и сл.

Најзад, тридесетак турцизама су мало фреквентне речи, од којих се неке не могу наћи у свим речницима савременог српског језика, а понеке чак ни у

тафраџа. т'ко се т'ле(с)но др'жы (722а), н(е)в(е)са намъ б(о)ж'ю тафралан слава оуказ'ю (715а), оу толнкой мв тафреной славы (627б) итд.

Поједини турцизми имају код Венцловића нешто измењен лик у односу на оне какви се данас обично јављају или како се наводе у речницима: мвхмелат'лвкъ (муханатлук „осетљивост, страшљивост“, 596б), хоросп'а (ростија, 621а), нрлаи, нрлаиом[ъ], нрлаетскы (раја, 702а, 695б), баад'ава (бадава, 712б), хабаръ (хабер, абер, 664б), хаат'ера (хатар „пристрасност“, 705б), гаарезъ (гараз „пакост, злоба, пизма, мржња“, 628б, 725а).

Венцловић је искористио могућност да се од речи с турском основом, помоћу српских префикса и суфикса граде нове речи, па је тако настао низ изведеница: вбатаалк'но (644а), вбегенсала (620а), берн'ет'на (628а), дер'тлнкы (677б), дер'теџи (591б), одертити (609б), доквндисаавати (701б), двн'г'ер'скы (622б), нрлаетскы (695б), оу'аг'мнше (664а), кон'ш'инскым[ъ] (661б), наам'кор'ства (627б), наам'кор'цемъ (725а), тафреной (627б), хвайдисати (666а), прохесапнги (635а), безхилеш'на (604б), хвзвр'но (640б) и сл.

Налазимо и понеку хибридную сложеницу са основама из двају језика – грчког и турског: каволъбаше „главни ђаво, ђавољи поглавар“ (655а), или турског и српског: хабароносн(ъ) „онај који носи, доноси глас или вест“ (692а).

Мимо наведених турцизама налазимо у неким речима и турске суфиксе *-ија*, *-лук* и *-ли*. Они се могу додавати на турске основе: оулак'цин (597б), дав'џа (620б), квюн'џа (631б), тафраџа (722а); мвхмелат'лвкъ (596б), гаанн'лвкъ (605а), двн'г'ер'лвком[ъ] (616а), доклет'лвкъ (686а), калабал'къ (691а), езн'к'лвкъ (699а), телбнз'лвкъ (722а), кон'шн'лвкъ (637а, 726б); шнш'ем'ли (597б), боали (639б), тафралан (715а), а могу се додавати и на српске основе: нздаваџа (598б), провадаџа (603а), прндоставаџе (625б), п'шеницораздаваџи (640а), оуправаџа (702а), нзбор'ли (654б).

У поређењу с турцизима сразмерно је невелик број позајмљеница из других језика. Имамо најпре један број германизама: грофови (702а), фрнш'ко (пофрнш'ко) (593а, 601б), офнцир'ом[ъ] (597б), пахорн (пахор'скы) (695б), франци'еркы (700б). У Венцловићевој речи ч'пот(ъ) није тешко препознати германизам који савремени речници наводе као *шпот* „исмејавање, ругање, срамоћење“ (< нем.

spotten), нпр.: те ми образ[ъ] оцр'ни, да самъ за рѣгъ и чпот(ъ) мегю сви двананстъ колена инс(ран)лкъви (617б). Број хунгаризама, с обзиром на средину у којој је Венцловић живео и делао, изненађујуће је мали: бировн (од *биров* „општински старешина, кмет; слуга општинског старешине“, 705б), ешкѣти (од *ешкут* < мађ. *esküdt* „сеоски судија, поротник“, 705б), хар'цъ (< мађ. *harc* „бој, битка“, 699б)¹⁵⁷, рыфа (од *риф* „стара мера за дужину од око 75 cm“, 688б), фела („врста, пасмина, сој“, 593а..., 4х), нег'ба (*негве* < мађ. *nyög* „окови“, 635б).

Имамо најзад један број речи романског порекла, најчешће латинског или италијанског. Неки добро познати латинизми по распрострањености представљају тзв. интернационализме: форм'ла (708б), пом'па (пом'паш'но) (722б, 633а), наатъре (595б..., 11х), полатѣ (604б, 681б); затим нешто ређе речи латинског порекла: фир'мамент'товым[ъ] (од *фирмамент* < лат. *firmamentum* „небески свод“, 716а), провен'дѣ (од *провенда*, чешће *пробенда* < новолат. *praebenda* „црквено имање; приход од таквог имања“, 695б).

6.1.6. Сложенице

У области творбе речи пажњу заслужују, поред осталог, сложенице и именице субјективне оцене, као карактеристичне стилеме којима је Венцловић у знатној мери обогатио свој језички израз.

По критеријуму врста речи међу сложеницама највише је придева – око 150, затим око 120 именица, петнаестак глагола и десетак прилога.

Најстарији слој сложеница чине калкови са грчког, којих је у српској књижевности током читавог средњег века било веома много. Ту су препознатљиве сложенице с првим делом на бл(а)го-, добро-, много-, вѣсе- и сл. (грч. *εὖ-*, *παν-*, *πολύ-* итд). У Венцловићевим *Беседама* оваквих сложеница има на десетине. Ту су именице: бл(а)говѣщеніе (591а..., 12х), бл(а)говолкніе (658а), бл(а)годаареніа (697б, 723а), бл(а)годааніа (651а), бл(а)говханіе (650а), бл(а)гочастіа (649б/650а), бл(а)госр'діа (606б), добродетелн (648б), добротвореніе (687а), добротинненіе (638б..., 5х), доброговнианкѣм[ъ] (637а),

¹⁵⁷ Уп. Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971–1973, „harc“.

многочетаннистана (722б), многораспиритиваниѣм[ъ] (657а), многоцвѣтїе (649а), въсѣдръжителъ (679а) итд.; придеви: бл(а)говгод'наа (678а), бл(а)говѣтанвое (652а), бл(а)госр'даго (606б), бл(а)гособра(з)ны (640а), бл(а)горастворенны (648б), доброполъ'наа (640б), добропошены (633б), доброродна (604б/605а), доброланствен'но (606б/607а), доброразсвд'но (621а), многочедны (604б), многочовѣчны (604а), многохитлаена (646а), многожелнва (604б), многоговор'ливъ (712а), въсѣсвѣтлы (594б, 606б), въсѣбл(а)г(о)с(ло)вен'на (594а), въсѣпѣтаа (594а, 594б) итд.; глаголи: бл(а)говѣстити (610а), бл[а]г[о]д[а]р[и]ти (625б), бл(а)госинк'лати (673а), нзбл(а)госинк'лати (690а) итд. Сложених именица и придева са в(о)го- у првом делу има неколико десетина, са близу стотину примера: в(о)гокобазлив'ци (674б), в(о)гознанство (690а), в(о)гомлдрїе (606а), в(о)гоо(та)цъ (678а), в(о)гопоз'наанїе (717а), в(о)говгодиваню (595б), в(о)гоч(о)в(ѣ)ка (636а), в(о)гогласны (605б), в(о)годахнѣтѡга (607б), в(о)гозрач'ны (593б), в(о)голюбаз'наа (593б), в(о)гослав'наа (594а), в(о)гослѣстна (614б), в(о)готет'ное (649а), в(о)готкаанаа (648б) итд.

Нарочито је велик број сложеница које се, према грчким узорима, јављају у функцији епитета везаних за Богородицу, Христа, Св. Тројицу, арханђеле, анђеле, пророке и сл, које су карактеристичне за православну химнографију: **ненскъсобрѣчна** юнице (607а), **сл(')начнозрачнаа**, сл(')нца **незаходниаго** колеснице (593б), **ненскъсоимъжна** невѣсто (683а), радѣи се обрадован'на. **свѣщносны** и **златоносны** свѣтил'ниче. **свѣтовидицаа** трапезо (607а), рад[о]уї се дверы сп(а)сѣмым[ъ], **пламен'ноносна** клеще (594а), радѣи се стл'пе **ог'нѡблачны** (684б), радѣи се, **г(о)с(по)дондента** м(а)рїе (593б), **въсѣпозлащенны** ков'чеже с(вѣ)тынн, и жаз'ле **в(о)гослажден'ны** (607а), радѣи се обрадован'на **мѣроносницаа** землїе и **живоносна** коравнице и новаа **мѣроположнице** (606б); **јединочеды** твоей с(ы)нѣ (652а), роды с(ы)на о(т')цѣ с'расл'наа, **јдносвщна** и **събзначел'наа** (593б), **јд'норогїены** в(о)жин с(ы)нѣ (685б); **живначел'не** тро(н)це (613б), тро(н)ца с(вѣ)таа и **јдносвщ'наа** (595а); велнкы гав'рил(ъ). єто потайны слъга **хабароносан(ъ)** (692а); **шестокрнлаты** сѣрафимн (692б), хїєрѣвмн **многочинты** (698б); **Велнокгласовиты** мегю пророцы ... нсїа (633а); **с(вѣ)тондентаа** и **лепоз'гледнаа** невеста, **кр(ъ)с(а)лнц'скы град[ъ]** (604б) итд.

6.1.7. Деминутиви, хипокористици, аугментативи

Као експресивна језичка средства Венцловић радо користи и именице субјективне оцене – деминутиве, аугментативе, хипокористике и пејоративе. У

Беседама понајвише има деминутива: г(о)с(по)дичиѣъ (618а, 642а), г(о)с(по)дичиѣа (635б), г(о)с(по)дичиѣка (668б), дасица (653б), квѣнцѣ (612б, 620а), млар'винчѣ (624а), отрочѣ (620б), пеленчѣтъ (711б), стрѣчакъ (681а), чифѣтчѣ (704а) и др. Понекад ради истицања Венцловиѣъ уз деминутив употреби и придев *мали*, тако да се добија нека врста плеоназма: маало дѣтѣн'чѣ (660а), маала кр'щѣна дѣтѣнца (700а), с маалом[ъ] дѣтѣном[ъ] (604б). Међу деминутивима, или поред њих, налазимо и један број хипокористика: дѣтѣнцы (640а), жинтакъ (592б, 600б..., 7х), жинтка/жинт'ка (619а, 637а, 661б, 722а), годниѣнца (641а), данакъ (604б, 633б), дѣтѣш'чѣ (657б), рѣт'ка (647а), рѣт'ко (593б, 650б) итд. Треба рећи да именицу не чине хипокористиком само њене спољашње творбено-лексичке особине, него је потребно да она у датом контексту изражава субјективни, емоционални став говорника односно писца према именованом појму. То се код Венцловиѣа најчешће врло лепо види: ѿ мое дѣтѣш'чѣ защо нама тако чиниш'тъ (657б), сврѣва жан'ца безгрѣш'нои дѣтѣнцы (640а), за пр'вашнѣ свое даан'кѣ вѣч'ны онѣи годниѣнца сподинѣ се (641а), овы бл(а)гы даанакъ (604б), на овы бл(а)гы хвѣавъ даанакъ (633б), радѣи се рѣт'ко испл'нѣ ман'ны (593б) и сл. Хипокористике Венцловиѣъ не гради само од заједничких именица, него и од личних имена (Марија, Јосиф, Гаврил), најчешће у вокативу: не препадаи се мларо (592б), видиѣъ ѿ твою мвннѣтъ мларо (616б), видиѣъ те да си и ты еч'жиннѣм[ъ] траагом[ъ] пош'ла мларо (620б), ѿтговаара маара до г(о)с(по)дара ѿѿи (654б), ч(н)стѣ д(ѣ)воиѣкѣ мааре (662а), не бои се мааро не бои (666а), садъ си мларо раба г(о)с(под)ниа (673а), ты мааро (712а); ма ѿсоѿо потѣкаи (617б); ѿ Гав'ро арханг(ѣ)ле (674а). У односу на деминутиве нешто је мањи број аугментатива: ввнарѣна (591б), ввнарѣнѣ (630б), колѣстинѣ (640б), врт'лач'нны (660б), кожвшинном[ъ] (640а), пѣщѣрннѣ (619б, 623б), пѣщѣрнны (593б, 596б) и др.

6.2. Стилске фигуре у Венцловиѣевим беседама

Као што је раније изложено, при стилској анализи Венцловиѣевих *Беседа* настојали смо да разликујемо стилске поступке који су присутни у изворном тексту од оних који су настали мањим или већим Гавриловим интервенцијама, или се налазе у сегментима који немају паралелу у предлошку. Одлике Венцловиѣевог стила посматрали смо на девет одабраних беседа.¹⁵⁸ Стилску

¹⁵⁸ Видети поглавље 5.

анализу засновали смо на идентификовању Венцловићевих стилских поступака, испитивању њихове заступљености, као и посматрању начина на који их гради у односу на предлошак. Примери су графички представљени у складу са начелима за приређивање текста: једноструко су подвучена Венцловићева уметања, двоструко преводи блискозначним речима, а таласасто парафразе. Верно пренесени сегменти нису подвучени. Места у примерима на која смо желели посебно да укажемо, осенчена су сивом бојом.

6.2.1. Фигуре изговора

Термином „фигуре изговора“ обухватићемо све фигуре код којих се стилски ефекат заснива на звучању гласова, слогова или речи, односно њиховом понављању. Једина фигура из ове групе која нема за основу понављање је **ономатопеја**. Њу Венцловић користи веома ретко – налазимо свега пар примера као што су свакаа стваръ клнкѣты (721а), клнкѣѣн говорини (662б) и сл.

Асонанцу (повнављање истих самогласника) користи нешто чешће, али не толико често да би се она могла приписати његовом стилу. Штавише, стиче се утисак да је асонанца пре последица граматичких условљености него свесне жеље аутора. Томе у прилог говори и чињеница да су примери асонанце много учесталији у деловима текста који представљају Венцловићеве краће допуне и слободније преводе предлошка, него у ширим ауторским целинама, које немају паралеле у оригиналу. Овакви сегменти су нешто слободнијег израза, па би се пре у њима могле очекивати стилске фигуре употребљене са намером, али то овде није случај. Налазимо највише примера у којима се фонетски ефекат остварује понављањем самогласника *о* односно *у*, док су асонанце са другим самогласницима ређе: ама допосле пак(ъ) к' свинѣъ жндовом[ъ] казѣюѣн се овако е говорѣо (660б), доходѣмо к.отомѣ (710б), о себы ове о нѣоѣнн пророчаске рѣчи говорити (695а), ми не зброено бл(а)го нмамо оу земаганы свдовн нашъ свон (658б), и с памекю се спнжаю пред[ъ] б(о)гомъ слѣшаюѣн мѣ. н врло мер'каю мѣ на говоръ (674б), крато се др'жеѣн с разѣмом[ъ] (707б), дрѣгѣ. братѣ. кѣмѣ. прѣтелею (708б); понављање самогласника *и*: ин(с)съ мой г(о)с(по)динъ с(ы)нъ заповѣды (657б), то кѣтъ свинѣ некршеником[ъ] безвѣрним[ъ] по овоѣ

нмъ смрѣти д(с)ше до пакла нмъ (658б); понављање *e*: тѣ с лѣбденемъ н лепымъ [ъ] говѣанемъ [ъ] (655а); понављање *a*: томе с отога гласа влмъ се доносна раловати (671б)...

Алитерација (понављање истих сугласника) јавља се са приближно истом учесталостију као асонанца. За разлику од претходне гласовне фигуре, за ову се стиче утисак да је Венцловић користи са извесном намером или бар осећајем за звучни ефекат. Срећемо примере у којима се дословно преведена реч или синтаagma допуњава тако што се гради алитерација: двѣни сло твѣнти (722б, понављање сугласника *жс*), с лѣквымъ [ъ] образомъ [ъ] сѣмнскимъ [ъ]. тѣ ѣ на сло наведе (654б, понављање *з*), кд'нѣ цр(')квѣ. н три самотворна мрамор'на (714а, пон. *p*), лгг(ѣ)лѣ нзбор'ан н слав'нѣ на гласѣ (654б, пон. *л*)...

Још један аргумент у прилог овој тези налазимо и у синтаксичким целинама које су уметнуте или слободно преведене, а код којих је извесно да је Венцловић бирао речи које ће дати одређен звучни ефекат: ни се що кѣнѣти н кѣнѣти. спрѣтати се на кога (722а), хѣбакіѣ н поврѣкѣ своѣ лѣче намъ доле пѣща зрѣчно (604а), носеѣн бл(а)гога б(о)га (669а), лѣпъ гласъ гавоинлъ доносѣ д(ѣ)воику (654б), савшала ѣ м(а)рѣа що се пнше (666а), нека ѡни патѣ плачѣ кон сѣ б(о)гѣ за плаѣн ставнмъ (676а), ако сло добры. н ѡ вѣры тврѣды (679б), нзнѣтра подлѣрѣ цр(')ковны табанъ (714а)...

Премда ретки, веома су занимљиви примери код којих постоји понављање више различитих фонема, са преплитањем. Тако се у једном примеру у првом делу реченице понавља сугласник *н/њ*, док се у другом преплићу *ч/ћ* и *о*: не молеѣн се ни на колѣна пред[ъ] нмъ падаюѣн каа ц(а)рѣ. него стоѣн свпроѣ ѡтѣю мѣ н ошро говорѣн (693б). Учесталост *н/њ* опада ка крају реченице, док се *ч/ћ* повећава. У другом примеру наилазимо на смењивање *н* и *и*: нио да нисѣ оѣнѣнѣла (712а).

Алитерација обухвата и понављање истих слогова,¹⁵⁹ које се такође јавља у невеликом броју примера. Попут асонанце, вероватније је последица граматичке повезаности речи него Венцловићевог стилског поступка. Наводимо примере код којих се, иако условљено слагањем падежа, добија звучни ефекат вишеструким понављањем истог слога: с коимъ [ъ] намеромъ [ъ] своимъ [ъ] хитленомъ [ъ] (655а), с н(ѣ)бомъ него н сѣ земломъ [ъ] свомъ [ъ] цѣломъ [ъ] (668а), страшнимъ [ъ] се н страпнимъ [ъ] (676а), нино

¹⁵⁹ Видети нпр: Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb 1979, стр. 62.

д(ѣ)воичко з доврочненіем[ъ] борава'леніе (694б), ским[ъ] сконм[ъ] наачном[ъ] чнстокомъ
добрнн[ом][ъ], каад'росѣ, владом[ъ] (708б), ед'нога х(рист)а истин'нога б(ог)а нзарадн. тога
(709б).

Са друге стране, **римоване конструкције** су прилично честе и разноврсне. Употребом римованих парних конструкција и сродних израза Венцловић постиже еуфонијски ефекат, који слушаоцима омогућује да лакше усвајају и боље памте садржај беседа. Најједноставније су оне где су римоване речи узастопне или веома блиске: кѣнтн н бѣнтн (722а), од[ъ] боа н вбоа (726б), здрако н прако (619а), в
тойзн тѣзн (697а), было н свило се (616б), що бы бы. то се выше не раз'бы (622б),
вл[а]д[ы]ч[н]ца ц(а)р(н)ца (610б), главнице доносне масанце (681а), отговаара маара до
г(о)с(по)дара (654б), малов'станъ жинтакъ сасма кратакъ (710а)...

Још је М. Павић уочио значајно место метра и риме у Венцловићевом опусу, претпостављајући да је Гаврил, између осталог, писао и стихове.¹⁶⁰ Више аутора је оспорило ову тезу, наводећи као један од аргумената и то да је Павић графичком поделом текста у „стихове“ довео у заблуду читаоце да је Венцловић заиста стварао оригиналне песме.¹⁶¹ Не оспоравајући ову критику, употребићемо исти графички поступак, али само ради наглашавања ритмичности појединих римованих фрагмената, који представљају Венцловићев слободан превод или допуне предлошка: наантна е томе \ н(е)вс свн'чаноме (713а), те рете неїмаарѣ \
зндар'скомъ Поглаваарѣ (714а), а вин кјете жеднтн, \ те н каапн воде жеднтн (673а), б(ог)ъ е
в свемѣ \ н свѣ е оу нѣмѣ (665а), то мѣ н даде: \ те що нїе знао \ такы знаде (706б), комѣ се
може \ тааї да н др'жы \ н то творы \ що се говоры. (662а), мой е гарамъ гладакъ \ н товар'
мї е сладакъ \ сасма вр'ло лакъ (668б), алъ нѣно ср[']дце чнсто \ нзргати кје слово сладко
(653б), овы зан агг(е)лн \ шоно св садѣ бесовы. \ наши опаакы двш'маны \ н мѣчнтелн
пак'лены \ н таа цѣлнванѣ. \ да рѣтем[ъ] поздрав'лн(ва)нѣ \ людска раазанка (655б).

На једном месту налазимо занимљив пример, који би могао ићи у прилог томе да је Венцловић, ако не са јасном намером, онда бар са осећањем за звучање,

¹⁶⁰ Видети: Павић, Милорад, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972, стр. 12–13, 49, 99–100, 116–117.

¹⁶¹ Видети нпр: Деретић, Јован, „Мистификације око Венцловића и старе поезије”, *Књижевна историја* IV (6) 1972, стр. 716.

бирао и ређао речи. Следећи фрагмент представља веран превод предлошка, али је избором и редоследом речи постигнут музички ефекат. Он, наравно, може бити и случајност, али треба имати у виду да овог ефекта не би било само да је Венцловић употребио неки синоним или другачији ред речи: кр'но како се е оу х(рнст)в ч(о)вѣчаскаа скона з' б(о)гомъ срочнла. \ тако н прес(вє)таа б(огородн)ца з' богом' се е присконила \ кр'но она е родила \ хр(н)ста с(ы)на б(о)жїа (709а).

Још један пример стилске фигуре која се ретко среће у *Беседама* је **епизеукса** (понављање истих речи): н како е горе кое агг(є)лско хоро от[ъ] кое рѣке. внше внше. тако по нїма кє горе. н добре хр(н)стїанє. внше внше разређнвати за стаїанє. конно ов'де за овога жнкота. боле боле оузбѣдѣ радилы ѿ д(в)ши се подижѣн (704б). Није јасно зашто је Венцловић овде користи, јер не само да би реченица без удвојених речи била комплетна, већ оне ремете њен ток и чине је нешто тежом за разумевање. Налазимо и случај удвојеног вокатива, какав се користи и у савременом језику, али га Венцловић, необично, прати удвојеном личном заменицом: ѿ д(ѣ)војко д(ѣ)војко чѣдна ти си ты (610б).

Полиптотон (понављање исте речи у различитим облицима) Венцловић користи чешће. Углавном се ради о споју различитих падежа именице или заменице, а понегде и варирању глагола по лицима: състїати дрвгъ з дрвгомъ (722а), дрвгъ за дрвга (726а), то нїено н ѿдвнше веселы се ср[']дце кад[ъ] е г(оспод)ъ свакад[ъ] оуѣд'но ш' нїомє нїє нїѿнзи за потребѣ каа нама (663б), како ѿнъ саамъ ѿ себѣ то н нсказѣ т'ко е собом[ъ] (679а), ѿ томе н дрвгъ дрвга тєв'тншнти кали (679а), плааѣѣ с плааѣомъ (695б), н(є)в(є)са н(є)в(є)съ (716б); кон мене млнлѣю. те н га млнлємъ (666б)...

На неколико места реч из предлошка проширује својом синагмом тако да се добије ова стилска фигура: вѣтрена војска с вѣтреним[ъ] мачєвыма (697б), нз'мєю сєрафїнма сєрафїмъ (707а)...

Анафору срећемо на неколико места. Најчешће се ради о понављању краће синтагме или једне речи: како е їданъ б(ог)ъ. тако на свѣтѣ є н їдна б(о)жїа цр(')ква. їд'но кр'щенє право. н їдна вѣра нстот'не ап(осто)лске сѣборне цр(')кве (724а), оу нашой слоболн. код[ъ] наше ц(а)р(н)це б(о)жїє м(а)тере (603б), даждъ мн съ радостїю гла(гола)тн.

даждѣ и слншателкѣ съ радостію слышатн (653а), ннтн без трѣда нн без сзѣаа комѣ нмаа прошеніе (713а), ако с'наагѣ оу коіоѣ потребы. ако шо дрѣго (714б)...

Епифора је веома ретка. Венцловић је ствара тек понекад, допуњавајући предложак: каа ц(а)рѣ желы за тобом[ѣ] вндетн твою тн красотѣ. и гледыѣ наа те. и нзарадн тебе. на савѣ рѣд[ѣ] ч(о)в(ѣ)чн мнло гледыѣ (670а).

Комбинација претходне две фигуре, **анадиплоза**, се јавља у врло занимљивом облику, за који можемо претпоставити да је надахнут „плетенијем словес“. Анадиплоза (А) се налази угнеждена између две реченице које граде епифору (Б): ја не оумнм[ѣ] тн нн з'нам[ѣ] за кога внше казатн. (Б) кромѣ шо сам' тн рек'ла, рек'ла сам[ѣ]. (А) ето, то тн н садѣ казвем[ѣ] (Б) (620а).

Симплоху проналазимо у Венцловићевом преводу Дамаскинове дијалогске беседе. Занимљиво је да се јавља у врло сличним колоквијалним конструкцијама са вокативом скраћеног облика личног имена: залѣдѣ шевѣраанѣшѣ мааро залѣдѣ. (617а), печекаѣ ме ма косо печекаѣ. (617б), не боѣ се мааро не боѣ (666а). С обзиром да ове конструкције представљају проширење предлошка, претпостављамо да је Венцловић, поред осталих средстава, симплоху користио да би говор ликова приближио говору пастве.

Међу фигурама дикције, Венцловић најчешће користи **парономазију** (понављање истозвучних речи). У највећем броју случајева нижу се речи изведене из истог корена, при чему су то углавном именица и глагол: она нас(ѣ) сконм[ѣ] покровом[ѣ] покрыва (603б), ар'хагг(е)лѣ гав'рннлѣ, прес(в)етой б(огородн)цы м(а)рн глашаа овы радостанѣ гласѣ (672а), мором[ѣ] ли морн люде (701б), шнк'нѣ шаком[ѣ] (707б), саамѣ ѡт[ѣ] своѣ мѣ добре воле преволат[ѣ] (724б)...

Налазимо опште место радѣ се ѡбрадованна (610б) и његове варијације ѡ тебе радѣт' се ѡбрадован'наа (653а), с раднмѣ радоватн се (663а), као и друге конструкције од истозвучних глагола и прилога или придева: те весело провеселнмло се (603б), з'нашѣ да кѣ нас(ѣ) и ѡбдвоѣ нзѡблнчнтн ѡблнч'на кленѡва ѡда за неѡлоу пїюѣн ѣ намѣ (618б)... Парономазију Венцловић користи и у разноврсним другим комбинацијама врста речи: свѣткѣюѣн весело з' дѣшамн под(ѣ)хов'но (721а), вѣлнкы вл(а)гы праз'нтч'ный вл(а)говѣщенїа гѡд[ѣ] (721б), грѣхѡтѣ нмаамло за то. големѣ. а грѣх[ѣ] ѣ

н(е)в(е)снога х(р)ст)а ц(а)ра (606а), ТВР'ДОЋЪДЪ д(ѣ)вои́къ (609а), н(е)в(е)сне красоте ВЕСЕЛЕ (615а), СЛАДКЫ слзшателью (653а), гааннавка НАСПОР'НА (661б), В(О)ГОВГОД'АНЪ д(з)шъ (666а), ГЛАСОВИТО хваалы (694б), кѣпарнсь ЛѸРНС'НЫ (695а), н толнкє ТВЩЕНЕ корабе (703а), ОСІОНЫ люды (703б)...

На местима где у предлошку епитет већ постоји, Венцловић често додаје квалификатив истог или сличног значења: ЧЕСТИТЬ гааннавкѣ ВР'ЛЫ (605а), ПАМЕТНО н СМНШ'АЕНО натрагѣ содговара (656б), г(о)с(по)дннѣ СНААЖАНЪ н СЛЛОВИТ(Ъ) на войскы (669б), в РАСПААЛІЕНОИ ватренои пеѣины (704а)...

Поједини уметнути епитети немају потпуно исто значење као они из предлошка, већ је веза више асоцијативна: Ч(Н)СТАА без' покора (614б), ДРАГОВОЛ'НО н ЛНР'НО свѣткє (604б), онои лествицы ОУЗДНГ'НВТОИ н ИСПРАЛІЕНОИ (605а), ВЫШ'НІЕГА велнкога ц(а)ра (605б), ГОЛЕМОИ н СТРАШ'НОИ тайны (610а), ЛНОГОСПЛЕТААНЕ чѣдне беседе (611а), БЕДЫАСТЪ невѣрнѣ БЪДЪ (613а), слово ДРААГО н СЛААКО (662б)...

Најчешће се ради о паровима са везником *и*, који понегде може бити и изостављен: ПОД[Ъ] Б'АКОЛ'СКОМ[Ъ] н СМР'ТНОМ[Ъ] ВЛАДОМЪ КД'НААКО стон (722а), ПО ВРАИ НАМЪ СВОИОИ НЕЛАГОДНОИ н НЕВОЛНОИ (722б), ОУГОДНО н ПРИВАТНО Г(ОСПОД)Ъ Б(ОГ)Ъ (722б), ОВЫ БЛ(А)ГЫ н ПРЕХВАЛІЕНЫ Д(А)НЪ (603б), НЕ БЪДН тако скоро ПЛАХА н ЖЪСТРА (608а), КРААСНА н ЛЕПОЗРАЧНА лица (622а), ХЪДО н СНИСКО држааніє (658а), СЛОЧЕСТА НЕВАЛІАЛА рѣчь (679а), СЛН БЕСОВЫ н ПАКОСТНЫ (699б)...

Неки епитети су део и других стилских фигура. На пример, код парова епитета Ц(Н)ЛОКР'ВНО н КРОТ'КО (722а) и на ГОЛЪ ГЛААКОМЕ ДОБРО КОИ ср[']дцѣ (653б) срећемо алитерацију – понављање сугласника *к* и *р*, односно *г* и *л*; БЛ(А)ГЫ празничниѣ БЛ(А)ГОВѢЩЕНІА ГОД[Ъ] (721б) је парономазија; међу ТЫЦ[Ъ] кн(е)зови СЛЛОВИТЫМ[Ъ] (702б) чини риму; НЕЗГОДНЫ ГРѢХ[Ъ] (619б), НЕВНСОКЫИ МОМ'ЦИ (714б) су еуфемизми, а МАЕЧ'КА СЪ ДЕЦА (714б) хипокористике. Нешто више примера налазимо за епитете који истовремено представљају и кључни део метафоре: Д(З)ШЕК'НО ходити (721б), та м(а)рја ннсамъ ШАРЕНИМ[Ъ] ПЪТЕМЪ ПОШ'ЛА ГРѢШИТИ (610а), ВАТРЕНЕ РЪКЕ (611б), ОЩРО ГОВОРЕИ (693б)... Ипак оваква места су пре изузеци него правила и не можемо их сматрати нарочитим одликама Венцловићевог стила.

Занимљиво је било истражити и уз које појмове најчешће стоје епитети. Најбројније примере налазимо за епитете уз реч, говор и беседу: НАША МОБА ПРИВАТНА И УГОДНА Б(ОГ)Ъ (726а), РЕЧЕ К' АГГ(Е)ЛЪ МР'ШАЛО НАТРААГЪ (608а), АГГ(Е)ЛЪ НАЛЕПО ПРОГОВОРЫ (608а), ОТГОВОРИН МЪ ПАКЪ М(А)РІА ПЛАХО (612а), ВРАЖЫ ШАПААТЪ (620б), УХВАВНИМЪ РАЗГОВОРОМЪ (654а), БЕСЕЛО КАДРА СИ НЪГОВААРАТИ (654б), РЕЧЫ ПОЖААНКЕ И ДОМОСТАРОСТНЕ (657б), СЛОВО ДРААГО И СЛАДКО (662б), БЕСЕДАНКЕ РЕЧЫ (666б), НЪГОВОР'НО СЛОВО (667а), ОТЪ НЕВОЛЕ ГОВОРТИ ТЪЖНО (670б), БЕСЕДЕ НЕРАЗМРСНЕ (674б), ПИСМЪ БЕСЕДАНКОМЪ (674б), СЛОЧЕСТА НЕКАЛІЛА РЪЧЪ (679а), ДОБРОТВОР'АНКЕ И СЛАДКЕ РЪЧЫ (679а), ВР'ЛЕ РЪЧИ (679б), ОЩРО ГОВОРЕЊИ (693б), НЕУГОДНЕ... РЪЧИ (693б), БНСТРО И РАЗГОВЕТНО ГОВОРЕНІЕ (694а), ГЛАСОВИТО ХВААЛЫ (694б), ЛЕПО НСКААЗАТИ (711а), ЛЕПО ПРОСИМЪ (711а), ПРОГОВОРЫ К' НИОИЗН. ГЛАСОВИТО (712а), СВАКЪ ТВО'АВ И МЪЧНОЗ'НАНЪ РЪЧЪ (716а)...

Епитети уз име мајке Божије се разликују у зависности од тога ко их изриче. Беседник истиче њену светост, чистоту, побожност и мудрост, већином кроз сталне епитете: Ч(Н)СТАА Д(Ћ)ВОЙКА (608а), Ч(Н)СТАА БЕЗ' ПОКОРА (614б), Ч(Н)СТА И ПОЩЕНА Д(Ћ)ВОЙКА (608б), ПРЕЧ(Н)СТЕ Д(Ћ)В(Н)ЦЕ М(А)РІЕ (610а), ПРЕС(ВЕ)ТЫЕ Д(Ћ)ВЫ М(А)РИН (615б), ПРЕС(ВЕ)ТАА Б(О)ГОМ(А)ТИ (660а), БЛАГАА Ц(А)Р(Н)ЦА (711а), ЧЕСТИТЪ СЛАВЪ (660б), ПАМЕТНО и слич'љено натрагъ одговара (656б)... У дијалогским беседама, додајући и слободно превдећи епитете у говору Богородице, Венцловић настоји да истакне њену смерност, понизност и богобојажљивост: мене СТРАШ'АНВЪ (667б), НАА МЕ ХЪАНЪ ПОГЛЕДАА (673б), СВАГАШ'НИЕ Д(Ћ)ВОЙКЕ (678б), ХОДЕЊИ МН ТР'БЪШАТОИ ЗА УКОРЪ ПОЗ'НАН'ЦЕМЪ (619б)... Епитетима у репликама архангела Гаврила беседник осликава Богородицу као упорну и жустру у жељи да сачува своју чистоту: ТВО'ДОБЪДЪ Д(Ћ)ВОЙКЪ (609а), НЕ БЪДИ ТАКО СКОРО ПЛАХА И ЖЪСТРА (608а), ОТГОВОРИН МЪ ПАКЪ М(А)РІА ПЛАХО (612а)...

Уз име Божије такође преовлађују стални епитети: ВЫШ'НИИ Б(ОГ)Ъ (614а, 615а), ЖИВГОА Б(ОГ)А (653б), ин(с)сѣ Б(О)Ж(А)СТАВ'НИИ (669а), ВЫШ'НИИМЪ Б(ОГ)Ъ (672б), ВЫШ'НИЕГА веланкога ц(а)ра (605б), ИСТИН'НОГА Б(ОГ)А (709б), ИСТИННОТОГА н(е)в(е)снога х(рист)а ц(а)ра (606а), СИЛОВИТЫ Г(ОСПО)ДЪ (624б), г(о)с(по)динъ снаажанъ и СИЛОВИТЪ на войскы (669б)...

У исказивању односа човека према Богу, код Венцловића посебно место заузима епитет хъдн. Њега користи учестало и готово по правилу када је потребно

исказати смерност и скрушеност: насъ хъдинх[ъ] (721а), наа ме хъдинъ погледаа (673б), хъдинъ раабъ свою (619б), то е смеренїе. хъдо и сниско држаанїе (658а)...

Епитет који Венцловић најчешће користи је големъ. Њиме веома ретко означава конкретну физичку одлику (големъ ч(о)в(ѣ)къ (711а), големъ снаагъ (714б)), већ га скоро увек користи за истицање одређене апстрактне особине или појма: големој и страш'ној тайны (610а), големо снискод'ржаанїе себе (657б), голема грѣхота (724б, 726а), големъ радост[ъ] (620б), големы дладъ (670б), линка голема (708б), м(н)локр'вство големо (657б), големъ среѣъ (670б), мзком[ъ] големом[ъ] (663б)...

Епитети се у највећем броју случајева јављају у облику придева за којим следи именица на коју се он односи. Око три пута мањи је број инверзних конструкција, попут: н(е)в(е)снє красотє веселе (615а), бригъ дер'танвъ (622а), од[ъ] кваара слога (654б), гааннакка наспор'на (661б), среѣъ честитъ (665а), к'парисъ м'рнсны (695а), воака ер'гава (711б)...

Понегде је именској синтагми додата и заменица, у контексту у којем би се она иначе подразумевала. Тиме се постиже ефекат понављања који доприноси изражајности епитета: хъдинъ раабъ свою (619б), в провнд'ном[ъ] послв мъ (680а), богате мъ рвке (724б), маокати кїе с твж'на болестанва нмъ ср[']дца (677б)...

Наилазимо и на занимљиве конструкције, код којих се између низа епитета и именице умећу синтагме: како що є жедномє ч(о)в(ѣ)къ слад'ка и мнла за пиѣе ствљена на врѣшны вода (679б), разборнтъ добръ к люлма м(н)л(о)стивъ волю (694а), по браѣи намъ своїој нелагодној и неволној (722б), наамером[ъ] своїом[ъ] хнтленом[ъ] (655а)...

Понеки низови епитета се разбијају уметањем именице у средину: твѣожен'ске желе распаливанє (727а), честитъ гааннаккъ вр'лы (605б), телесно кааланє погано (617а), сан бесовы и пакостны (700а), мегю расхал'нымъ женами млаз'лима[ъ] (703б), высокы лакы в снази крѣти кошчнавы (714а)...

Епитете проналазимо и уз глаголске именице. Приближно је подједнак број конструкција са и без инверзије: добром[ъ] зактеваню (723б), о шир'номє борав'леню (725б), вал'алогъ цѣлваня (653а), големо снискод'ржаанїе себе (657б), пред[ъ] нимъ плаш'анво прекланяанє (667б), бистро и разговетно говоренє (694а), мзчном[ъ] животованю

(696б); играаніе весело (668а), неко големо ѿ в(ог)ъ раз'бирание весело (719б), разсѣиваніе вѣщо (714б), каленіемъ нашимъ м(н)л(о)стивымъ (723б)...

Придеви у функцији епитета се, у мањем броју, срећу и у саставу именских предиката: не бѣди тако скоро плаха и жвстра (608а), како те видимъ да си в'рло старостанвъ (624б), и кроз' ннхъ даде в(ог)ъ люд'ма снаагъ. да съ такы фрнш'ки юнаатны и хитры (704а)...

Прилози у функцији епитета су знатно ређи од придева и јављају се отприлике у једној четвртини примера. Неки од занимљивијих примера су: весело се разиграва (721б), нехаатно проведело (722б), ако се валило ѿ любви др'жинмо (724б), ево и ја вимъ се лепо моліимъ (725б), лепо дичити, навелнко ѿз'дизати (611а), ооо надклоните оуши ваше (653а), внгуено прославити (676б), оумилнато и подложно ... признк'лю (712а); пропатити намъ що мѣчно (722б), отъ неколе говорити тужно (670б), поснмо ѿмилнато (720б)...

На неколико места сусрећемо неуобичајене епитете, језгровите изражајности или неочекиване употребе: тужно в(ог)ъ се за ннхъ молмо (723а). Овде тужно не означава мољење које је тужно, како се у први мах чини, већ пре има значење „са жаљењем“. Сличан поступак сажимања присутан је и у следећем примеру: ѣволи се мѣте препадаюћи плашнво (678б) – препадаюћи плашнво схваћено дословно звучи као оксиморон. Међутим, овде има значење „препадајући тако да уплаше“.

Наилазимо и на супротан поступак, где се једноставна и уобичајена реч мења неуобичајеном. У примеру пофрншкы... дати кѣ (711б) је из ширег контекста јасно да пофрншкы има значење „пре, најпре“.

У појединим случајевима, прилично ретким, али веома драгоценим, Венцловићев језик просто заблиста, а епитети су ванредно успели, па чак и песнички: свакы з' блата меснатъ кзыкъ (614а), грнжливъ д(а)нъ (619а), веселе неразмр'снє (674б), жвстромъ послѧ (694а), цѣктасте рѣчи (694б), чекаюћи люте смр'ти (697а), овај нашъ маловр'станъ жинтакъ (710а), замѧзены блекани (711б), снажнѧ среѧъ (714а), высокы такы ѿ снази крѧти кошнѧвы (714а).

6.2.3. Метафора

Садржаји које Венцловић најчешће исказује метафорично су у вези са врлином и грехом. Грех се најчешће представља аналогijом са неком свакодневном радњом или сликом: по сваком[ъ] грѣхѣ кааляюѣн се (721б), телесно кааланіе погано (616б), слово ѡб'носити (621а), да и ннх[ъ] так'вѣ цр'не з' д(с)шамн оу'нне како що сѣ саамн (699б)... Међу гресима се посебно истичу гордост и лакомост, односно везаност за тело и овај свет: многым[ъ] люд'ма богъ нмъ ннхов(ъ) тр'вѣ (665а), то слово що се є ѡдѣбелно с тѣлом[ъ] (674б); двострѣтити памет(ъ) свою (726б), пшнтн се по себы (722а), с' оумом[ъ] сконм[ъ] високо се анзати (721а), нека ѡнин патѣ плачѣ кон сѣ б(ог)а за плѣн ставны (676а)...

Врлина коју најчешће срећемо међу метафорама је истрајност у вери, побожност. Она је представљена слободом од греха: оу той слободи, с којом'но є нас(ъ) х(рнсто)с(ъ) ѡслобод'ю др'жте се и стоите, а не нз'нова пакъ под[ъ] товаръ несноснн се подлаажнте (668б), ѡтесаны ѡт[ъ] грѣха (653б), ты м(а)р'іе свакад[ъ] оу б(о)годаатой ти слободн стоншь (668б). Врлина се приказује и као „прави пут“: п'тѡвѣ своѣ поб(о)жно испраллаше (675а), конно се жнвѣ и хѡде по заповѣдн х(рн)с(то)вмъ траагом[ъ] (702а)...

Метафоре којима су изражене реч, говор или беседа се граде на пренесеном значењу глагола који означавају неку радњу у домаћинству или пољу: нн се сетнтн ѡ чѣмѣ то шнншь (611б), що ме толнко кощѣнншь ч(о)в(ѣ)че (620а), побѡде к'е га нзѡшнтн ѣ бесѣдн (708а), кнтатн іѡн исплестн за дннкѣ хѣбавы рѣчы (694б)...

Према класичној дефиницији овог стилског поступка, метафора се заснива на преносу својстава са једног на други појам, у четири вида: са живог на неживо, са живог на живо, са неживог на живо и са неживог на неживо (Трифуновић 1990: 281–282). Најзаступљенији вид код Венцловића је пренос са неживог на неживо и он се претежно јавља у функцији конкретизовања апстрактног. Конкретизацију користи када је потребно појаснити или приближити неки апстрактан појам, обично богословски. На пример, јерес представља као „злу плеву“, Евин грех као „утапање среће“, усрдна молитва је „хитање Богородици“, а услишење молитава „отварање врата“: понеко хнсе кресы зае плевѣ (724а), кр'но єв'ва насред[ъ] рага жнкот(ъ) нз'гѣвы, каде запрећено воће з др'вета оузе ѣ своѣ црево- сѣѣѣ таллааръ стопы (662б), као

м(н)достинкой майцы нашой прош'ни м(н)докр'вно врата отворати (663б), сви скѣпа вор'влекѣн с' хнѣнѣм[ъ] идемо к нѣм[ъ] (661а)...

Са друге стране, присутан је и обрнут поступак, када се конкретни појмови представљају необичнијим и апстрактнијим: грешници су „они који су Евиног трага“, поштени они којима су „руке праве у сваком мерењу“, хришћани су „Божја земља“; срамота је „црн образ“, а лукавство „образ змијски“: комлѣ то тымъ шо сѣ с'в'внна трага (658б), нека сѣ вилъ рѣке пале. от[ъ] тѣгег[ъ] зааноса н краге. праве в сваком[ъ] мереню (726а), а мин сло хр(н)стїани таа нѣгова зем'ля шо ю в(ог)ъ назре. каара н мнлѣ (675а), да мин нѣ цр'ништѣ тѣ образа (619а), с лѣкавым[ъ] образом[ъ] с'минским[ъ] (655а)...

Метафора се може јавити у неколико језичких форми.¹⁶³ Предикативна или копулативна метафора означава облик код којег субјекат има дословно, а предикат пренесено значење. Код Венцловића овај облик није нарочито заступљен: а ты саамъ быст[ъ] ков'тегѣ мысл'нома ноєвы (680б), а мин сло хр(н)стїани таа нѣгова зем'ля шо ю в(ог)ъ назре. каара н мнлѣ (675а)... Уколико из метафоре изостане помоћни глагол међу саставним деловима, именски део предиката постаје апозиција, а метафора се назива апозицијском. За овај облик метафоре у беседама на Благовести налазимо свега неколико примера: ты м(а)рїе ... твога с(ы)на с'д'ло вл(а)гоє (668б), понеко хнсе керсы слѣ плевѣ (724а), за нѣхво слопатеніе. тѣш'ко ли лѣгованіе (722б)...

Једна од најопштијих карактеристика Венцловићевог књижевног поступка је понављање синтагми које имају исто или слично значење. Код метафора се овакво понављање најчешће реализује низањем пренесеног и дословног значења. Некада Венцловић додаје метафору изворном тексту, на месту где је у предлошку нема: тѣсно мї є отсвѣдаа. нн з'наам[ъ] шо чинити. нн како сѣ одговарати (619а), с лѣкавым[ъ] образом[ъ] с'минским[ъ] (655а), те порогеніе мого де(те)та мин нагрнза мѣ ѱюѣн н рѣжеѣн (619а)... Ипак, много чешће предлозак проширује својом метафором са разрешењем: н вригѣ намъ с наше глааве скнда. минростъ даде (725б), она нас(ъ) сконд[ъ] покровом[ъ] покрыва от[ъ] сваке наапасти н мин нескндов'нїнца н пазы лепо (603б), ако мѣ

¹⁶³ Видети нпр: Јелачић Србуљ, Виолета, *Rhetorikè téchne*, Београд 2007, стр. 197.

пославшашъ и рѣчь мнѣ приндишъ (609б), шнбашъ и ндешъ свондъ пѣтемъ (611б), те га врло тааншъ оу[ъ] мене, и траагъ мѣ кроѣшъ (620а)...

Сажимањем метафоре до облика у којем остаје само синтагма у пренесеном значењу настаје лексичка метафора. У *Беседама на Благовести* лексичку метафору најчешће срећемо у виду глагола или глаголске синтагме. Типични примери су замене глагола у циљу постизања сликовитости или разговорног израза, ближег слушаоцу: и по свакомъ[ъ] грѣхъ ваалаюѣи се (721б), и на ово написато соломономъ[ъ] мнѣемъ[ъ] (667б), то слово цо се е оубеелло с тѣломъ[ъ] (674б); не пѣшнѣи се по себы (722а), ни се сетити оу чедѣ то шнѣшъ (611б), цо ме толнко кошѣнншъ ч(о)в(ѣ)че (620а), те не шнбашъ и ндешъ свондъ пѣтемъ. док'ле и ты тѣ съ м'номъ[ъ] вѣд'но нншн налѣп'о: ако стнг'не стараць дола оу овы паарѣ (611б), те порогиене мѣга де(те)та мнѣ нагрнза ме ѡвѣюѣн и рѣжеѣн (619а), т'ко се оу'ан те оустѣе за свою вѣрѣ (707б), поболе кѣ га нзошнѣнѣ ѡ беседа (708а), кѣд[ъ] ли чедерн'нца тако оум'ма знаамъ засад[ъ] нѣи (618а)...

У настојању да беседу приближи пастви, Венцловић понекад гради и развијеније метафоре. На тим, додуше ретким, али значајним местима исијава његов несумњиви таленат за реч. На пример, у исказу твоѣ оутрѣба гнѣздо естѣ кокош'ки нашѣи х(рист)ѣ (680б) користи неубичајен симбол за Богородицу – „гнездо“ и још необичнији за Христа – „кокошка наша“, па свакодневним и слушаоцу лако схватљивим односом „гнездо–кокошка“ слика однос Богородице и Христа. На једном месту Венцловић са готово сликарском вештином гради приказ Божије моћи: те те е заклон'о оу[ъ] в(о)ж'ѣ желез'не дѣговѣне палице (725а).

На једном примеру можемо пратити како Венцловић читаву библијску алегорију сажима, приближавајући је слушаоцу, али истовремено не губећи суштину. Он пише: вѣлы намъ ѡ еу(аг)г(е)л'ю г(о)с(по)динъ х(ристо)с(ъ): тргѣйте на д(ѣ)шевномъ[ъ] пазаарѣ за времена (661б). У предлошку стоји: Рече Христосъ Господь: Куплю дѣйте (184б) („тргујте“), тако да Венцловићев текст делује као слободнији превод. Међутим, мало подробнија анализа показује другачије. У предлошку је парафразиран стих из Јеванђеља по Луки¹⁶⁴ којим почиње парабола о господару који својим слугама оставља десет кеса сребра да га умноже тргујући, а по

¹⁶⁴ „Дозвавши, пак, десет својих слуга даде им десет кеса, и рече им: 'Тргујте док се ја не вратим.'“ (Лк 19, 13)

повратку сваког награђује по заслuzи. Венцловић локализује ову референцу у библијском тексту, затим параболу тумачи са разумевањем, а потом је сажима и враћа у изворни контекст. У овом светлу, постаје јасно да се не ради о простом слободном преводу, већ о брилијантом поетском поступку.

6.2.4. Символи

Неки од наведених примера метафора обилују симболима, па су се могли сврстати и у ову стилску фигуру. У Венцловићевом тексту није увек могуће недвосмислено оценити неку фигуру као симбол, метафору или други троп. Ово је једна од одлика које његово књижевно стварање има заједничко са средњовековном књижевношћу. Како наводи Лихачов: „Средњовековни симболизам често замењује метафору симболом. То што ми сматрамо метафором, у многим случајевима се показује као скривени симбол, рођен у трагању за тајним подударностима материјалног и 'духовног' света“ (Лихачов 1972: 19).

У наставку, Лихачов даје критеријум за разликовање симбола од осталих фигура: „Ослањајући се првенствено на теолошке доктрине или на преднаучне системе представа о свету, симболи су уносили у књижевност снажну струју апстрактности и по самој својој суштини били су директно супротни основним уметничким тропима – метафори, метонимији, поређењу итд, заснованим на сличности или прецизном издвајању онога што је главно, на реално запаженом, на живом и непосредном доживљају света. Супротно метафори, поређењу, метонимији, симболе је увела у живот првенствено апстрактна, идеалистичка богословска мисао“ (Лихачов 1972: 191). При анализи симбола у Венцловићевом тексту као основну смерницу настојали смо да користимо наведени критеријум. Фигуре које би се могле класификовати на више начина означили смо симболима тамо где веза дословног и пренесеног значења не би могла бити успостављена без богословског предзнања или познавања устаљеног фонда средњовековних симбола.

У *Беседама на Благовести* најзаступљенији су симболи везани за Богородицу. Они представљају синониме за њено име, преузете из богатог средњовековног фонда. Венцловић у својим допунама изворног текста користи

устаљене симболе и то превасходно у шаблонским конструкцијама. Тако, Богородицу најчешће назива ч(н)стаа д(ѣ)војка (608а, 672а, 706а...), или само ч(н)стаа (613б), д(ѣ)војка (666б), д(ѣ)во...ч(н)стаа (676б), прес(е)стаа д(ѣ)во (680б). Међутим, понекад искорачује из шаблона, слободнијим преводом или другачијом нијансом симболичке везе. На пример, на месту на које је једноставно могао да преведе, „чистој деви“, он користи деминутив ч(н)стой д(ѣ)војчицы (654б).

На сличан начин, често се среће и симбол царице: вл[а]д[ы]ч[н]ца ц(а)р(н)ца (610б), ω выш'нѣга ц(а)р(н)це (660б), гор'нѣга ц(а)р(н)ца (698б), наша велнка ц(а)р(н)ца (708а), наша вл[а]д[ы]ч[н]ца (710а), или престола: в(о)гонснаа столица (610б), ц(а)рско седење н(е)б(е)снога ц(а)ра (610б), али наилазимо и на необичније симболичке асоцијације са Христом као царем: г(о)с(по)днова двор'кнѣга (671б), г(о)сп(о)га д(ѣ)војка ц(а)рска (695б). Исто тако, поред устаљених наша вл[а]д[ы]ч[н]ца в(о)гоневѣста (697б), в(о)гоневѣста наша вл(а)гаа ц(а)р(н)ца (711а), невѣсто в(о)жѣа (607б), м(а)т(е)рн в(о)жѣей (709б), наша вл[а]д[ы]ч[н]ца прст(н)стаа д(ѣ)ва м(а)ти в(о)жѣа (710а), читамо и ω ты нова млада (616а), матерем[ъ]. н д(ѣ)војч[к]а славо (711б). Венцловић, дакле, када се ради о симболима у вези са Богородицом, углавном преузима устаљене обрасце. На појединим местима их делимично мења, са циљем приближавања слушаоцима.

Са друге стране, издвојили бисмо и неколико примера којима постиже управо супротно – подизање степена апстракције и потребног богословског знања да би се симбол растумачио. Негде користи референце на библијски текст, као ѡнѣга н ан'нѣна ево јед'норогѣна к'ѣн (696а). На једном месту превод допуњава са говоры се. да си ты град[ъ] выш'нѣга велнкога ц(а)ра (605б), што није могло у потпуности бити јасно слушаоцу који не познаје симболичку везу Богородице и града – Јерусалима.¹⁶⁵

Опет, на неким местима Венцловић тумачи симболе из изворног текста: ωтваалн се каменъ ωд[ъ] антѣце горе без ч(о)вѣты рѣкѣ ... таа гора в(огородн)ца се наринче д каменъ без рѣкѣ ωттр'женъ х(рнсто)с[ъ] (605б).

¹⁶⁵ „Јерусалим је због храма назван градом Божијим ... Као што је у храму боравио Бог и јављао се и општио са људима, тако је и у Пресветој Богородици боравио тај исти Бог...“ (Шпановић 2004: 117–118)

Однос Богородице и Христа је представљен и аналогично са материјалним драгоценостима: има ови двѣкатѣ вѣло хѣбавѣ пѣсѣтъ нз'ображенѣ на себѣ (662а), чѣстнѣ дѣлѣ добнѣ си код[ѣ] в(о)а (666б), ама ты радост[ѣ] ѡд[ѣ] агг(е)ла докѣнѣсаатѣ. и голѣмы дѣлѣ достаде (670б)... Скренули бисмо пажњу на пример: нз'наагѣ не дохмы ерѣавѣ сребро ни злато. него тааѣ скупы белегѣ (661б). „Скупи белег“ се може протумачити као драгоценост, вредност, али и као жртва, предодређеност за страдање.

Истражујући појмове који се користе као симболичке слике, најчешће наилазимо на речи „руке“ и „глас“. Венцловићу појам руке служи да означи моћ, како људску, тако и божанску, и то посебно моћ употребљену за пружање помоћи или заштите: рѣке нека сѣ вѣлѣ прѣженѣ на делѣнѣ снрѣмаашн (726б), дѣлѣ нз'обнѣно сѣавѣ нашѣ потребѣ ѡд[ѣ] богате мѣ рѣке (724б), а ето ты прѣч(н)ста з др'жаанѣм[ѣ] на свѣтѣ ти рѣке и вѣло жел'но носнѣкѣш' га (609а), ѡд[ѣ] моѣ вѣтрѣне рѣке оузнѣла естн (611б), да вѣланѣ голѣмнѣ нашега г(о)с(по)днѣ и дѣге мѣ сѣсѣмѣ рѣке (659б), оу чѣюно рѣкѣ сѣако бл(а)го лѣжѣ (676б), в(о)жѣю тафрѣлн сѣавѣ оуказѣю. и нѣговнѣ мѣ рѣкѣ маѣ(с)торѣю спрѣвѣнѣ (715а)...

Глас означава радосну вест, коју архангел Гаврило доноси Богородици: лѣпѣ гласѣ гаврѣлѣ доносѣ д(ѣ)вѣйкѣ. како то и вѣладѣашѣ ч(н)стоѣ д(ѣ)вѣйчнѣ. добѣрѣ гласѣ и принѣтнѣ ѡт[ѣ] ч(а)стнѣга агг(е)л'скога г(о)сп(о)дѣства (654б), ѡд[ѣ] ц(а)рѣ ц(а)р(н)ѣ потѣйны ѡѣ гласѣ доносн (654б), ѡткако мнѣ рѣчѣ сѣадкѣ гласѣношѣ. роднѣкѣшѣ с(ы)на. и нѣновѣкѣшѣ га инс(с)ѡмѣ (663а), ево тебѣ закаазано мнѣ бѣ радѣ гласѣ доносн чѣвѣнѣ (667б), и томѣ сѣ отѣга гласѣ вѣлѣ сѣ доноснѣ радѣвѣтн (671б), прѣс(вѣ)тоѣ в(о)городнѣ цѣ м(а)рѣн гласѣ ови радѣстанѣ гласѣ (672а)...

6.2.5. Метонимија

Метонимија представља фигуру којом се слика гради на основу просторне, временске или друге повезаности са појмом који представља. Ова веза почива на односу између појмова који постоји у стварном свету, за разлику од симбола, где је та веза апстрактна и по правилу је потребно познавање „кода“ којим се симбол повезује са појмом који представља.

Најчешћи вид метонимије који Венцловић користи је замена узрока последицом и то посебно тако што апстрактнији појам или радњу представља конкретнијом физичком представом која тај појам прати или из њега проистиче. На пример, уместо „љутити се“ каже ѡ носѣ дѡхати мошало (722а). Уместо „видео је“ користи стоѣни сѡпроѣтъ оѣю мѡ (693б) или да мѡ є пред[ъ] очима было (605б). Тамо где је просто могао рећи „умиру“ служи се изражајнијим сликама глаавѡ гѡѡ (70ба) или свою крѡвь просиплю (707а). „Глас“ у једном случају представља вест: дѣпѣ гласѣ гавринаѣ доноси д(ѣ)воѡкы (654б), а у другом речи: с конѡмъ гласом[ъ] бѡ те пакѣ на видѡло ѡбѣвѡити (619а).

Занимљиву илустрацију овог Венцловићевог поступка налазимо и у следећем примеру: в(ог)ѣ се оу повѡнткѡ видѣ с телом' се оукааѡ з' д(8)хом' се проз'наде (665а). Без Венцловићеве интервенције, ова реченица престављала би тек уобичајен богословски исказ. Међутим, увођењем мотива повијеног новорођенчета, он апстрактну слику оживљава и приближава свакодневном искуству.

Сличан поступак користи и да би појачао изражајност поруке коју упућује пастви. Уместо глаголског облика користи метонимијску замену: ѡ сваком[ъ] вашѡмъ ходѡ и послѡ весело в(о)жѣ нѡе оузнѡаѡитѣ прѣко напредѣ. спомнѡѡи га (670а), ѡѡѡ нека сѡ вѡмѣ прѡжѡне на делѡнѡ сромѡаѡи (726б), с отога ѡзыкѣ за зѡѡ лепо є дрѡати. и ѡѡѡ сѡз'жѡѡити к' себѡ (725а)...

Претходни примери приказују вид метонимије који Венцловић најчешће употребљава – замену узрока и последице. Други видови су, у мањем броју, такође присутни. Тако су деловима тела представљене личне особине, оруђа или радње: ѡна нѡмѣ подѡарѡ ср[']дце да волиѡм[ъ] своѡм[ъ]. прѡстаѡ грѣшнѡи (712б), каѡати прилежно с ѡзѡвѣљѡнѡм[ъ] ср[']дцемѣ (712б); прегледа гдѣ ѡо под[ъ] своѡм[ъ] ѡѡѡмѣ нѡаѡ (660а), ѡо кон ч(о)в(ѣ)кѣ закѡѡа саѡмѣ на тога и нѡѡе и на ѡѡѡ даѡу мѡ (699б), те нѣ ѡ ѡѡѡ не грѣше. ни с' ѡѡѡѡмѣ. а ни с конѡм[ъ] посломѣ (703а), кад[ъ] прѡстане ч(о)в(ѣ)кѣ и с' ѡѡѡѡм[ъ] и ср[']дцемѣ грѣшнѡи (712б)...

6.2.6. Синегдоха

Синегдоха представља подврсту метонимије, којом се реч која означава целину употребљава да означи један њен део, као и да део означи целину, или се употреби једина уместо множине и множина уместо једине (Јелачић Србуљ 2007: 200).

Венцловић синегдоху користи ређе и са мање разноврсности него метонимију. Употребљава је углавном тако што личност као духовну и физичку целину представља једним њеним делом, који је репрезентативан у датом контексту. На пример, новорођенче назива „пеленчетом“ када жели да нагласи његову незрелост и слабост: да каа[ъ] є она ка'номъ пеленчетъ говоръ даааа то бол'ма ... свѣстъ дати кѣ своимъ хвалѣоцемъ (711б).

Личност је најчешће приказана делом тела, карактеристичним за одређени оквир. Појам „руке“ представља особу кроз њено делање, посебно у моралном погледу: нека сѣ вааъ рѣке пале, от[ъ] тѣгѣг[ъ] зааноса и крагѣ, праве ѣ свакомъ[ъ] мѣреню (726а). „Образ“ означава изглед, лик, који може бити како духовни: пред[ъ] неѣннимъ образомъ[ъ] ч(а)стнимъ[ъ] (720б), тако и физички: б(ог)ъ не гледаа на образъ людскы, неголи на ср[ъ]дца нмъ глѣды ко є как'вѣ ѣды (675а). У последњем примеру у низу налазимо још једну синегдоху исте врсте („срца“), при чему је она и разрешена. Низање истоврсних фигура, као и фигура са разрешењем представљају карактеристичне Венцловићеве стилске поступке, какве срећемо кроз читав текст.

Појмови као што су „глава“, „душа“ и „крв“ углавном се срећу у синегдохама из фонда општих места: ты си млада жен'ска глаава (621б), коанко д(з)шаа нмаа под[ъ] своимъ[ъ] др'жавомъ (623а), с кр'влю х(рн)с(то)вомъ нскѣпленю (722а)...

Други видови синегдохе су знатно ређи. Налазимо неколико примера замене множине једином: док'ле сѣ чл(окѣ)кѣ саамъ ... с покааніемъ не отѣавы (722а), нзнети кою хвалѣнѣ рѣч[ъ] (694а), раадити ми ѿ лебѣ, чинмъ ѣмо сѣ храниты (616а); односно замену природних непогода њиховим градивним елементима: сѣчѣвати и отѣраанити овога свѣта од[ъ] ватре и воде и от[ъ] свакога холѣа (704б).

6.2.7. Перифраза

Перифраза је стилско средство којим се са више речи представља оно што је могло бити казано са мање (Јелачић Србуљ 2007: 195).

Мотив који је најчешће исказан овом фигуром је Богородичино безгрешно зачеће. Венцловић каже: тє є то добинла оу себы (616а), достаала оу себе діете (620б) или, мало узвишенијим тоном, прес(вє)таа тро(н)ца ... нмала є свое место борав'но оу ншѡйзы (708а). Перифразом настоји да истакне врлину Богородичине чедности, на начин који би, чини се, био близак његовим слушаоцима: нїє свѣи'бала мш'ке стране (620б), що она нїє се ѡщєтна (661б), недоу'нано ти родєне без д(ѣ)вои'т'ког(ѣ) подлєрена к'вара (609б). Богородичину чедност негде и додатно подвлачи, тако што уз појам из изворног текста д(ѣ)војка ниже неколико својих перифраза са истим значењем, као на пример: кад' самѣ ја д(ѣ)војка н за мѡжа не знаамѣ, ннт(ѣ) самѣ с кнцѣ в'н'чаата (611а).

Овај поступак срећемо и код других мотива, у мање или више развијеном облику: дѡ'ма ходы ниг'де не стон (717б), тај ч(о)в(ѣ)кѣ є м(н)л(о)стивѣ доблѡѣ дѡшеван(ѣ), потєж'лив(ѣ) на добротвор'ство (712а)...

Венцловић перифразе најчешће гради тако што уместо глагола употребљава именицу са истим кореном речи, а затим бира предикат тако да добије исто или сродно значење. На пример, уместо „наругаше ми се“ каже ѡвга ме сколы (619а); „разговарати“ постаје свога ѡзговѡра нматн (608б); „не долази“ је ѡтстан(н) се ты твога долазка к' моѡи кѡн (608а); тє скривєно ѡд[ѣ] насѣ нз'остаєшѣ (657б) стоји тамо где је могло бити једноставно „кријеш се“, а уместо „трули и умире“ поетичније под[ѣ] влаадѡст[ѣ] смѡтнѣ н гннлѡстѣ подпадє (721а).

Налазимо и занимљив пример где уз перифразу насталу описаном техником стоји и друга, добијена двоструком негацијом: оу свакоме доблѡѣ доклєт'нѣ, ннчнц[ѣ] неѡскѡднѣ (622б). Ипак, овакви примери су веома ретки, па не можемо рећи да је двострука негација један од Венцловићевих стилских поступака.

6.2.8. Синоними

Синоними, у виду синонимских парова, се често срећу у *Беседама на Благовести* и представљају један од видова општег Венцловићевог књижевног поступка – понављања, низања истозначних или блискозначних речи или синтагми. Не можемо са сигурношћу рећи да ли је овај поступак преузео из књига са којима је долазио у додир или је он последица беседничког дара – тек, извесно је да га је усвојио и са истрајношћу и посвећеношћу примењивао. Томе у прилог стоји и чињеница да низове синонима најчешће налазимо у деловима текста које је Венцловић сам дописао или слободно превео, попут: за то се ница не старай, нит(ъ) се що брнны (614а), како що н д[а]в[н]дъ казвюѣн велы (664а), нит(ъ) кие неговх ц(а)рствх нкад[ъ] быти крага ни кон'ца (660б), кръ проси н д(о)ли (698а), н га вал' се лепо молити[ъ]. н за в(ог)а васъ просити[ъ] (725б), за среѣх нмъ н бернѣ (725б), много шоша сла н неволѣ (700а), грѣха нам' се свакога вр'ло валга пазити. н клонити се (726а), богати н с себы стрепити (669б), шо влада н заповѣда (695б), оу свакоѣ самъ сажбы каада н балла (671б), никога не кздинцо ни опадаацо (724б), дгг(е)лѣ налепо проговоры, то рече к' нисойзи (608а)...

Са друге стране, о посвећености том поступку сведоче и примери у којима је Венцловић дословно преводио предложак уз допуњавање синонимима. За разлику од неких других стилских поступака, где су Венцловићеве интервенције имале за циљ да изворни текст приближе слушаоцу, овде то није случај, јер би он био јасан и сам по себи. Понављања имају за циљ да пажњу слушаоца задрже на једном појму. Гомилањем речи и привременим успоравањем ритма излагања указује се на важност појма, наглашава неко његово својство или појачава изражајност императива. На овај начин постигнут је и естетски ефекат. У наредним примерима, Венцловић преузима појам из предлошка, али додаје и свој синоним: с тобомъ е г(о)с(по)дин(ъ) ы в(ог)ъ (654а), чааст' ли. нл' мѣ хвала (708б), не бой се ни се що препадай (670б), с тобом[ъ] е скѣ цѣло н(е)во (665а), съ землицом[ъ] свомѣ цѣлом[ъ] (668а), г(о)с(по)динъ снаажанъ н словит(ъ) (669б), она лѣты н внда болестникѣ (715б)...

Низови синонима могу бити различите врсте речи, а најчешће су то глаголи: нагринза мѣ ѳвюѣн н рѣжеѣн (619а), двр'ма си прѣонѣо н наваллѣо (619а), да н,

изсече и побије (696б), за то се ница не старай, ннт(ъ) се що брнны (614а), не кой се ни се що препадай (670б), него то зчааше и говорааше да е н д(з)хъ б(о)жїа стваръ (664б), она леты и внда болестникє (715б), крѣт проси и м(о)ли (698а), хоѣ те хвалити и лепо дичити (611а), прометати се и трговати (661б), хвалє и рѣжє (707б), неправдє състалаю и сплєхъ (680б), многе кѣкє и цр(ѣ)кѣ се сронилє и попадає (697б)...

У највећем броју примера глаголски облици су у истом времену и лицу, али ређе налазимо и неуобичајеније конструкције, сачињене од презента и његовог синонима у облику глаголског прилога садашњег: како що и д[а]в[н]дъ казѣюћн велы (664а), где се находы борав'лєћн таа гор'ниа ц(а)р(н)ца (698б), воюю с нами борєћн се (700а)... Сличне конструкције често се срећу у Светом писму.

Примери за друге врсте речи су нешто ређи. Срећемо синонимске парове именица, придева и прилога: с токомъ е г(о)с(по)днн(ъ) ы в(о)г(ъ) (654а), нїє заа те страва ни плашенє (675а), многѣтствол[ъ] и каадрокъ (710а), многа бѣда и невола ме снаагє (669б), не чинє намъ кваара ни пакости (725а); г(о)с(по)дннъ снаажанъ и силовнт(ъ) (669б), бвди справ'на и готова (608а), слав'нє на гласъ (654б); ш' нинде оуѣд'но єто сви скѣпа (721б), ѡвр'ѣє се оуокрѣгъ наоколо (717б)...

Међу низовима именица посебно су занимљиви они код којих се као синоними користе позајмљенице: не раба ни славшкннѣ (660б), людомор'ца сотонє враага (721а), сатана ѣаколѣбашє (655а), наародн и ѣзыци (724а), за среѣх нмъ и бернѣъ (725б), многъ срамотъ и белай нмаам[ъ] протег'лнтн (612а), не кога е града-ваароши лы (618а), запалює пш'чаны прах[ъ]-баарѣт(ъ) (716б), тѣга дєр'танѣа (622а), ннт(ъ) кїє нїеговъ ц(а)рствъ нкад[ъ] быти краа ни кон'ца (660б), рєтє...нєймааоѣ, зндар'сколѣ Поглавааръ (713а)...

6.2.9. Антоними

Антоними, тачније антонимски парови, нешто су ређи у односу на синониме, али нису мање маркантна језичко-стилска средства. Њихова најчешћа улога је фигуративно представљање целине као јединства крајности.

Венцловић приближно подједнако често допуњава постојеће низове као што и умеће своје: кѣр'нє и некѣр'нє (723б), те свѣ вѣселєннѣ маало и велнко мѣжко н

ЖЕН'СКО СВЕ ПРЕПИСЮ (623а), ОТ[Ъ] КОГАНО СТРЕПЫ Н(Е)БО Н ЗЕМ'ЛЯ (676а), ЈЕД'НАКО БОЛШРОМ[Ъ] Н СРОМЛОХОМ[Ъ]. ПУТ'НИКЪ Н ДОМАКЕМ[Ъ]. ПОЗНАН'ЦЪ Н НЕСЪЗНАН'ЦЪ (705б); КАДЕ ДОГЕ СВАТИ ЖИВЫМ[Ъ] Н МРТВЫМ[Ъ] (717а), ВРАТА НІЕ ОТВОРАЮ· НН НА ОУЛАЗ'КЪ НН НЗЛАЗ'КЪ (618а), ТЪ. Н НАМА ДВОСТОЯКО Д(С)ШН Н ТЪЛЪ ХВАЙАНШЕ (726а)...

Када се користе за означавање целине, антонимски парови се најчешће спајају везником *и*, али налазимо и неколико другачијих примера. Срећемо полисиндетске низове са речцама *та* и *иа*: ТА ВЪР'НЫМ[Ъ]. ТА НЕВЪР'НЫМ[Ъ] (724б), ІА НА СНЪ ІА ОУ ОУМ'ЛІЕ (700б), као и са заменицом *ко*: ТАК'ВО ЋЕ ТАМО Н МЕСТО ИМАТИ СВОЕ МІЮ КОМЪ АГГ(Е)ЛН· КО ВШЕ. КО СНИЖЕ (699а), или у конструкцији КАКО ЗА ХО(Н)СКИАНЕ. ТАКО Н ЗА ННОВЪР'ЦЕ (725б). Антоними се јављају и у асиндетском низу: ГДЪ БЫ СВОЮ ГЛАВЪ ОТ[Ъ] СВН'ЦА ОТ[Ъ] КИШЕ *ли* ПОДКЛОНИО (669а).

Друге функције антонима у Венцловићевим беседама су ређе. Налазимо их употребљене ради појачавања значења контрастом, у виду споја наглашеног појма и негације његове супротности, као у примерима: НЕ ГНІЕВА· НЪ РАДОСТИ (676б), Г(О)С(ПО)ДАРНЦА ... СВОМЕ ТЪЛЪ Д НЕ СЛЪШКНИИ (705б)...

Још једна улога антонима је исказивање појма који се налази између крајности, а за који или није лако пронаћи одговарајући термин или се он елегантније исказује негативом: А САД' САМЪ ЕВО НН ЖИВА НН МРТВА (618а), НН ОБ'ДЕ НН ТАМО (673б), Н ПОШЕНІЕ ТАК'ВО ДА ІОИ НЗДАДЕМО НЕ ВШЕ НН С'НИЖЕ (709б), КОННО НН СЛА НН ДОБРА НН СЪ ЧИНЫЛН (700а)...

6.2.10. Понављања

Једна од најизразитијих особина Венцловићевих *Беседа на Благовести* су понављања – низови речи, синтагми и реченица истог или сличног значења. О овом поступку је било речи раније у тексту, када смо разматрали начин на који Венцловић приступа превођењу и проширивању изворног текста, док ћемо га овде размотрити из стилског угла.

Понављање је, извесно, до Венцловића могло доћи под утицајем старе српске књижевности где је, како констатује Томислав Јовановић, неговано још од Св. Саве, па кроз читав њен век (Јовановић 1990: 188). Овај поступак Лихачов

сматра једном од основних одлика „јужнословенског стила“: „Нагомилавање синонима, синонимских спрегова сличних поређења, толико карактеристичних за јужнословенски стил, не само што апстрахује излагање: оно до крајњих граница појачава његову експресивност и емфатичност“ (Лихачов 1972: 138).

Појачавање изражајности излагања може се сматрати најопштијом и најважнијом улогом коју понављања имају код Венцловића. Ако имамо у виду чињеницу да је *Беседе на Благовести* писао пре свега за потребе излагања на богослужењу, у животном добу када је већ имао знатно беседничко искуство, тим пре постаје извесно да ову фигуру треба посматрати пре свега као опробано и ефикасно реторско средство. Примери понављања су разноврсни, како по облику, тако и по сродности елемената који се нижу. Најчешће су то синоними, односно синтагме које имају исто или врло слично значење. За нијансу слабију семантичку везу налазимо код низова чији елементи имају блиско, али не и потпуно исто значење.

Најзаступљенији вид понављања су парови синонима, о којима је већ било речи, па ћемо овде истражити друге видове понављања. Налазимо читав низ парних конструкција које не представљају синониме, већ се ради о синтагмама блиског значења. Оне су често толико тесно повезане да прелазе у плеоназме, попут: *ш' нинде оујед'но ето сви скѣпа* (721б), *све скѣпа вјед'но* (655б), *д(ѣ)воицы пр'стеноваатой за мѣжа* (653б), *те трѣдана останеи[ъ] з дететом[ъ]* (612а), *оу трѣзхѣ зачеты дѣте* (620б), *кад[ъ] се оут[ъ] м(а)тере роды* (711б), *говор'на гласа* (620б), *с' јед'номъ д(ѣ)воицом[ъ]. срот'номъ без' м(а)т(е)ре без' о(т')ца* (655а), *злинц[ъ] наванти* (708а), *где се находы борав'леѣн* (698а), *з томе донѣмъ снижеи[ъ] хорѣ* (700а), *ако ме н не видншѣ свакад[ъ] очинца* (612а)...

Понављања се срећу и у конструкцијама чији елементи немају потпуно исто значење, већ су повезани по сличности. Основни мотив је исти, али уз мање варијације у значењу. Ове варијације немају за циљ да нагласе различитости у семантичким нијансама, већ управо супротно, да приказивањем из различитих углова пруже свеобухватнију слику или јаснију поруку: *с принѣѣиванѣи[ъ] н каанѣи[ъ] нашнѣи[ъ] м(н)л(о)стивѣи[ъ]* (723б), *млнѣйте н пазнте се лепо съ скон ваиѣ двш'мани* (725а), *несопоганѣнѣ ни нѣтрѣнѣнѣ* (616а), н то сѣ рѣчи *освестне· разсѣднѣ* (658а), а

МН СЛО ДЪЖНИ О СВЕДЪ ХВАЛНИ ГА Н СЛАВНИ (660а), ДРЪЖТЕ СЕ Н СТОЙТЕ (668б), НЕГО ТО
СЧАДШЕ Н ГОВОРАШЕ (664б), КАКО ШО СЕ Н В ПНСМЪ О ТОМЕ ДОНОСИ· ТЕ ВЕЛИН СЕ (724а), ЧАСТ' ЛН
НА' МЪ ХВАЛА (708б), ОД[Ъ] СЛА ЗАКОНАВКАТИ Н БРААНИТИ (723а), ЗА СВЮ СТАРАА СЕ Н
ПРОМШ'ЛА (724б), ТЕ СРАМОТЕ ДОЧЕКАТИ Н ПРИМНИТИ (616а), КОРЪНИШЕ НА КРААСТВО Н Ц(А)СТВО
(711б)...

Ређе наилазимо на парове чији елементи нису појединачне речи, већ синтагме сличног значења, као на пример: ТО Є СМЕРЕНІЕ· ХЪДО Н СНИСКО ДРЪЖАНИЕ (658а), ОБИЊИ ДЕ ТЫ МОМ'ЧЕ НАСОКОЛО ОД[Ъ] МЕНЕ ПОДАЛЕКО (608а), ЛЕПО В ПОШЕНЮ ДРЪЖЕЊИ ПРАВО СЪТКЮ (672б), РААЗДОРЪ ОУ ВЪРН· ТАА ИНААТ(Ъ) Н СМЪК'НА ШО Є МНОГАА (724а), ИЗ ИЗТРОШНИВАНА Н ОД[Ъ] ВЪЧИТЕ СМЪТИ (721б), ПРАВО СЕ ДРЪЖЕЊИ Н Ч(Н)СТО (723а)... Неке од њих Венцловић примењује на више места у истом обрасцу: В НЕГОВОЈ ПРАВОЈ ВЪРЫ Н В ХР(Н)СТІАНСКОМЕ ЗАКОНЪ (721б), ДА Н Б(ОГ)Ъ НА ПРААВЪ ВЪРЪ Н ЗАКОНЪ ХР(Н)СТІАН'СКИ СОКРЕНЕ (726а).

Парове реченица сличног значења налазимо у невеликом броју примера. То су по правилу независне реченице, са евентуалним изостављањем понављања предикта, попут: Н ЈА ВАМ' СЕ ЛЕПО МОЛИМ[Ъ]· Н ЗА В(ОГ)А ВАСЪ ПРОСИМ[Ъ] (725б), НАГОЛЕМО ХОКІЕ ТЕ ДИЧИТИ Н БЛ(А)ЖЕННЪ ТЕ НАРИЦАТИ (614а), КАКО СЕ ЈА НЕ БИ ЈАЗ'ВІО Н ОД[Ъ] ЈЕДА ПЪЦАО (622а), Т'КО Є ОУ ЧЕМЪ ОД[Ъ] В(ОГ)А ЗАЗ'ВААТ(Ъ)· КО Є НА ШО ПОСТАО Н ВРЕКЕНЪ (665б)... Када се користе у негацији, то је углавном у полисиндетској форми, ради појачавања исказа упозорења, прекора или дистанцирања: НЕ ЗАБОРАВЛЈАЙТЕ СЕ· НИ СЕ ШО ОБ'НЕХААТИТЕ (726а), НИ КЪЦ'НОО ОУ ВРААТА· НИ ЗАПИТАО СЛОБОДА ЛІ Є ОУЊИ (612б), НИТИ МН Є К ОТОМЕ ВОЛЕ, А НИ КОЈЕ ЖЕЛЕ ИМАЦЪ (611а)... Сличну употребу срећемо и у упитном облику: ШО ВЕЋЪ СТОИШЪ ТЪ, ША ЛН ОКЛЕВАШЪ (621б), као и у императиву: НЕ БОИ СЕ М(А)РІЕ, РЕЧЕ К' М(А)РІИ АР'ХАГГ(Е)ЛЪ· НЕ СТАРАИ СЕ (666б). Занимљиву реченичну конструкцију налазимо у примерима где се понављање остварује глаголским прилогом садашњим: ГОВЕЊИ МН ЛНВ'НО ПОИЗДАЛЕКА ГОВОРАШЕ К' МЕНИ (618б), КОЮ С НАМИ БОРЕЊИ СЕ (700а), КАКО ШО Н Д[А]В[Н]ДЪ КАЗВЮЊИ ВЕЛЫ (664а)...

Таутолошки низови од два члана су најзаступљенији облик у *Беседама на Благовести*, али Венцловић користи и низове од три или више елемената. Некада овакве вишечлане низове гради око појмова из предлошка, на местима где постојећу слику жели да учини наглашенијом, живљом и уверљивијом. У том

циљу користи више поступака: гомилање синонима, попут ЧАСТИ, ПОЩЕНА БЕРНИКІА· ТАФРЕ (656а), ОНА ДААЕ ЛЮДМА ОУМ'ЛКЕ ПАМЕТ(Ъ) Н РАЗУМЪ (713а), МОА КОЛЕНА ПРЕКЛАНІАМ[Ъ]· ДОХОДІАМЪ ПОНПАДАЮЇН МН Г' ЗЕМ'ЛН ПОКЛАНІАМ[Ъ] СЕ (676а); затим појашњавање, као М[8]ДРН ХЕРВНІМН МНОГОУЧІНТЫ. КОННО ЗА СВАЩО ЗНАДЪ Н ВІДЕ (698б) или ширење слике блиским појмовима, на пример ОУ КОІОЇ НЕКОЛН. ОУ РОБСТВЪ ЛН. Н ПО ТАМ'ННЦАА (722б), ГДЕ СЕ ГОД[Ъ] СОБОМЪ НАХОДЫ НА СВАКОМЕ МЕСТЪ Н ПЪТЪ (726а), Н НА СВАКО ДОБРОУЧІНЕНІЕ СВОМЪ БЛИЖ'НІМ[Ъ]· РОДЪ Н КОН'ШІАКЪ СВОМЕ (726б). Ипак, најчешће настоји да израз из изворног текста прошири тако да он буде близак слушаоцу, те задобије и задржи његову пажњу: а тај цо мн рече радѣи се· ТАКЫ СЕ СЪКРЫ, Н НІГДѢ ГА НА МЕН'ДААНЪ НЕЙМА· ННТ(Ъ) МЪ ТРАГА НМДА КВА[Ъ] Є ОТИШАО (619а), ЦО ЛЮДМА СВАЕ. СВАКОМ[Ъ] ПО ПРАВІЦЫ БЕЗ' ХААТЕРА Н МІНТА. ЈЕД'НАКО БОЛІРОМ[Ъ] Н СНОМАХОМ[Ъ] (705б), како га те телесне сласти не знамъ· ННТН НКВАД[Ъ] САМЪ ТО ЗАКТЕВАЛА. ТЪ ПРОБЪ ВІДЕТН С МЪШ'КОМЪ СТЪВКОМ[Ъ] ДА БН СЕ ОПОГАНІАА (622б), ВІДІМЪ ТЕ ДА СІ САС'МА ЛѢПЪ Н ХУБАВЪ МОМАКЪ С КРАСНА СТАСА· ЦІНФРАСТО ОДЕКЕНЪ. ГИЗДАВА ОБРАЗА СВѢТЛА (608б)...

Исте поступке Венцловић примењује и код вишечланих таутолошких низова који нису изграђени на основи из изворног текста, већ их у потпуности сам ствара: КЛЕТН Н ШОВАТН· ХУАНТН ЛН ЗА КІМ[Ъ] (724б), Н КІНШ'КА· ЗААНШ'НОГА ДР'ЖАНІА КОД[Ъ] СЕБЕ. Н ЛАКОМОСТН (726б), КАКО ЋЕ СЪ СВОМЪ Ц(А)РСТВОМЪ ОУПРАВАТН· ЦО ЛН Ч'ННІТН Ш' НІМЛЕ. КАКО ЛН ПРОКІНГІАТН (655а), НЗРАД[Ъ] НЕПРАВЕД'НЫ Н КРЫВЫ ПОСЛОВА ЛЪКАВЫ (701б), ОВЫ СЛН АГГ(Є)ЛН ЦОНО СЪ САДЪ БЕСОВЫ, НАШН ОПААКЫ ДЪШ'МАНЫ Н МЪЧ'НТЕЛН ПАК'ЛЕНЫ (655а)...

Најразвијеније облике фигуре понављања налазимо у виду набрајања, где Венцловић настоји да мисао пренесе навођењем што већег броја илустрација. Овај поступак је карактеристичан за места на којима покушава да оствари што ближи контакт са слушаоцима, ради преношења моралне или верске поруке: ЗА Ц(А)РА Н Г(О)С(ПО)ДЪ МЪ. ЗА СВОЕ СПАХ'ІЕ. ЗА ВОЙШАНЕ Н ПОГЛАВААРЕ Н'УХОВЕ. ЗА КН(Є)ЗОВЕ СВОЕ Н ВІНРОВЕ. ЗА СВОЇ РОД[Ъ] Н ПРІАТЕЛЕ (725б), Ц(А)РН КРАААН КН(Є)ЗОВН СПАХ'ІЕ ГРОФОВН ЗЕМ'ЛКОДР'ЖЦЫ (702а), НЕГО ДА РЕТЕМ[Ъ] КАКО СВОМЕ КОН'ШІН· ДРЪГЪ. БРАТЪ. КЪМЪ. ПРІАТЕЛЮ ЛН КОМЕ ЦО СЕ ОВ'ДЕ НЗДААК (708б), МЪДРН РАЗГОВОР'НН· ВЕСЕЛЫ· ХОРАТАШ'ІЕ. НЗБОР'ЛЫ НА ГЛААСЪ ЛЮДН (711б), ТЪВДЕН СЕ. С ПОТОМ[Ъ] С МЕТАННСААНІЕМ[Ъ] С НЕСПАВАНІЕМ[Ъ] С ПОДѢШКОМ[Ъ] ЗА СВОЕ ТЕ ГРѢХОВЕ (712б), ЛЕТЫ СЛЕПЕ· ГАВХЕ. НЕМЕ· Н ДОБРОЪ СВѢСТЪ НЕСМІНШ'ЛЕНІМ[Ъ]· ДААЕ (713б)... Ређе, набрајања срећемо и у полисиндетском облику: О ЖІВОТЪ О ЗДРАВ'ЛЮ О СП(А)СЕНІЮ (725б), ПРЕСТА ЗЛОБА Н ПАДААНІЕ. Н КАРІНІМНЫ ПОКОРЪ Н ЧПОТА ЗА РЪГЪ НАША (604а)...

Поједини начини на које је саздана фигура понављања нису бројни, али одскачу од општег обрасца, те сматрамо да би их требало посебно истаћи.

Проналазимо низове код којих су елементи постављени тако да им значење варира од слабијег ка јачем, у градативном поретку: шо нїе ни може быти (721а), никад' се то нїе здесило ннт(ъ) се е кад(ъ) чвало (614а), не пронаагїе се ннкоіе ласке лаже ни варалице (679а), не съ слочестнм(ъ) сревром(ъ) з двкати лы (661б), з глобом(ъ) с преѣнїком(ъ) с' обѣѣнїванїем(ъ) н с' оостаалнм(ъ) звалом(ъ) повреѣнїватн· пленнїи лн н харати (723б)...

Негде се понављање по сличности остварује негацијом супротности: раднїи се оберадован'наа· н ннща не твжн (654а), ако е наша прошнїа по б(о)жїїої волї· те нїе шо свпроѣ (726б), сва сн отсввдаа ч(н)стаа н без маане (612б), с коїком'но е свѣт(ъ) създаатъ н др'жн се вкрсто без' полераанїа (656б), саалн без' ннїе полюѣн (714б), лает'ка сз деца была невнсокий мом'цн (714б)...

На неколико места проналазимо најсажетије облике понављања, у виду конструкција без везника. То могу бити низови квалификатива, попут слочеста невалїала рѣтъ (679а), в расплаалїної ватреної пеїннї (704а), люди· ош'ровм'ны бнстрѣ памїтн (714б) или одредбе за начин као нпр: вала лн раднїи з др'халом(ъ) оу страахъ (668а).

Занимљиве су и конструкције код којих се понављање остварује различитом врстом речи. На пример, значење глагола се понавља глаголском именицом: смаатрало се оу своје смншлїнванїу (721а); именице глаголом: з лнком(ъ) хвалнїи (658а), проскѣтлюемо се поб(о)жно с кнтенїем(ъ) цнфрлюѣн се (721а); придева глаголом: а ннсв казонн, не блатє се (703б). Налазимо и понављање актива пасивом: неста кон га нзпред(ъ) оїїю бы несвнїкнѣтъ (615б).

6.2.11. Преплитања

„Истанчани стил 'плетенија словес', који се појавио и раширио на Балкану у XIV и XV веку, развијао се не без руског утицаја и управо у Русији достиже свој највећи процват.“ (Лихачов 1972: 14) Школован на традицијама старе српске књижевности са једне стране, а преписујући и преведећи руско-украјинске зборнике са друге, Венцловић је извесно морао бити под утицајем овог књижевног поступка.

Стил „плетенија словес“ није лако једнозначно одредити, па су се многи аутори служили описним одредницама као што су „китњаст“, „реторичан“, „метафоричан“ и сл. (Mulić 1963: 4) Један од најчешће цитираних покушаја да се овај стил ближе одреди понудио је Лихачов: „Овај однос према речи огледа се у његовој звучној страни (алитерације, асонанце итд), у етимологији речи (повезивање речи истога корена, исти етимолошки наставци итд), у тананости њене семантике (повезивања синонимска, таутолошка и др), у љубави ка грађењу нових речи, сложеница, калкова према грчком и др.“ (Трифуновић 1990: 252) Ђорђе Трифуновић даље даје конкретнију дефиницију: „У највишим својим домашајима 'плетеније словес' чини јединство многих стилских особености: апстракција; богате лексичке асоцијације; синонимика; синонимска поређења; губљење стварног значења речи; таутологија; игра сазвучја гласова; неологизми; игра речи; дуга набрајања; перифразе; понављање; нагомилавање епитета и др.“ (Трифуновић 1990: 253)

Сви ови књижевни поступци, њихово преплитање, низање и нагомилавање имају за циљ апстраховање излагања и појачавање његове изражајности. Према мишљењу Лихачова, „циљ писца се састоји у томе да опширним причањем, дугим описом отвори уши слушалаца, да их присили да схвате оно што они некако нерадо, лењиво слушају. То значи да је задатак писца у експресији сликања, у сталном довођењу до свести читаоца података о светоме, у стварању, код читаоца, побожног односа према светоме. Отуда бесконачна понављања, крајње успоравање приче, које читаоца присиљава да обрати пажњу управо на оно што је писац хтео да је обрати, и које појачава емфатичност приповедања, јер успоравање причања скоро увек појачава његову емоционалност.“ (Лихачов 1972: 142) Овакво схватање „плетенија“ можемо лако повезати са општим одликама Венцловићевог књижевног стварања – тежњом да придобије слушаоце, просвети их и пренесе им моралне поуке.

Занимљива је и једна критика овог Лихачовљевог става: „Ја то схваћам, међутим, мало другачије него Лихачов који споменуто мјесто интерпретира као задатак писца да опширним приповједањем присили слушаоце схватити оно што они, тобоже, нерадо и лијено слушају; мени се пак чини да је смисао наведених

цитата у настојању да се опширним приповиједањем отупи слух слушалаца за конкретну реалност, те да се тако сва њихова пажња пренесе на подручје емоционалне перцепције, да се конкретно и рационално подвргне апстрактном и емоционалном.“ (Mulić 1963: 20–21) Не можемо искључити могућност да је и ово, макар несвесно, могла бити Венцловићева намера. Међутим, имајући у виду слику пастве, коју нам на неким местима и сам беседник преноси не штедећи речи прекора, овакву могућност сматрамо мало вероватном.

Неке примере „плетенија словес“, односно неке фигуре које би се могле сматрати његовим видом – перифразе, епизеуксе, низове синонима, парономазије и др. – смо већ обрадили као посебне целине. Овде ћемо се усредсредити на конструкције у којима се више стилских фигура налази испреплетано. Фигуре могу бити испреплетане на различите начине, а пореци које срећемо код Венцловића су низ (образац ААББ), опкорачење (АББА) и учешљавање (АБАБ).

Преплитања код којих фигуре стоје у низу могу настати низањем синонимских односно антонимских парова: да б(ог)ъ смнры мегъсоб'но внааетъ. те скакы радъ] немра да престане в зем'ли ратъ] (724а) – смнры/немра, немра/ратъ]. Такође, у низу кога вн и овъ потайнъ с таакъ] спазна не проглашюѣн] (623б) пароними потайнъ/с таакъ] су додатно појачани негацијом своје супротности, не проглашюѣн].

Највећи број примера налазимо за опкорачења. Њих карактерише то да преплитање започиње једном врстом стилске фигуре, затим се наставља другом, а завршава првом врстом. Врсте стилских фигура које граде преплет могу бити исте или различите. На пример, в(о)гоноснаа столица. ц(а)рско седенје н(е)в(е)снога ц(а)ра (610б) садржи два пара синонима: в(о)гоноснаа/н(е)в(е)снога ц(а)ра и столица/ц(а)рско седенје. Први пар синонима се налази на почетку и на крају, а други у средини преплета. Слична је ситуација у примеру нисаитъ оне ѣдан да ме лас'но на кою невалалостъ] преволиншъ с ласкаанѣмъ] (609а), где се комбинују две парономазије – парови речи са сличним звучањем, односно истим кореном: лас'но/с ласкаанѣмъ] и невалалостъ]/преволиншъ].

Парономазија (понављање речи са истим кореном) представља фигуру која се најчешће комбинује са другим фигурама у преплетима. То могу бити

синоними, као у примеру неговн и мн то да закътевало собомъ]. по нашој якости колнко сло кадрн в(ог)в да наалнквемо ѿ томе добромъ зактеваню (723б). Проналазимо и сажетију форму, где се између истозвучних чланова умеће синоним једног од њих: отъ зае наалогѣ пакостъ анкы заотворам (722б).

Парономазија се комбинује и са сродном фигуром, полиптотомом, који такође чине истозвучне речи, али само оне које представљају различите облике исте променљиве речи – падежа за именице, рода, лица или времена за глаголе итд. У примеру тадаръ свакога пвно блага хокншъ ндати каде родншъ богатога в(ог)а· оу тїюно рвкѣ свако бл(а)го лежы (676б) истозвучни пар богатога в(ог)а опкорачен је полиптотомом свакога пвно блага/свако бл(а)го.

Ова фигура се понекад у преплету јавља и сама, као у: како комѣ онъ саамъ що хоѣ дати то томе и оно ономе дааръ отъ себѣ даае (715б), где се парови то/томе, и оно/ономе налазе између дати/даае.

Нешто ређи облик преплитања од опкорачења је учешљавање. Њега чине наизменична смењивања различитих стилских фигура. У овом облику се налазе најразноврснија и најбогатија преплитања која срећемо у *Беседама на Благовести*. По правилу, једну фигуру увек чини парономазија, док се као остале смењују синоними, антоними, полиптотон, епизеукса (понављање истих речи) и друге. Тако на пример, налазимо алтернацију антонимских парова и контраста: свнѣ кд'нако даѿ к да с'та· та вѣр'нымъ], та невѣр'нымъ]. злнмъ и добрнмъ]. кншѣ ѿдз'горъ кд'нако пшцаа· правнмъ] и неправнмъ] (724б), при чему антоними вѣр'нымъ]/невѣр'нымъ]] и правнмъ]/неправнмъ]] истовремено представљају и парониме. На другом месту читамо и досадъ т'ко слошъ досагюѣ хр(н)стїаномъ]: скоро саамъ съ слошъ ѿвр'швѣ (702а), где смењују парономазија досадъ/досагюѣ и епизеукса слошъ/слошъ.

Већина претходно наведених примера преплитања настала је Венцловићевим допунама изворног текста, на местима где у предлошку овај поступак није примењен. То нас наводи на закључак да је Гаврил преплитања стварао свесно, са посебном пажњом и намером, а не да је тек копирао обрасце које је сретао током свог рада на преписивању. У прилог овој тврдњи наводимо

два примера самосталног Венцловићевог текста, у којима видимо вишеструка смењивања различитих стилских фигура, а које све обједињује заједничка мисао: клетн н ѡвати· хвалити ли за кини[ъ]. нїе лъ то голема грѣхота· свпроѣъ б(о)жїе заповѣсти· рожити люде· кад[ъ] є в(ог)ъ заповѣди· бл(а)госнв'лати н молити се· а не клеты (724б); ѡбралованна м(а)рїе· гажє съ радостїю агг(є)л'ское цѣлованїе оуслышала еси· ѡ радостном[ъ] твоєм[ъ] цѣлованы· даждъ ми съ радостїю гла(гола)ти· даждъ н слншателємъ съ радостїю слышати (653а).

6.2.12. Поређења

Најзаступљенија су поређења духовног и материјалног света. Њихова улога није првенствено у томе да сугеришу дуализам света и „духовни смисао“ материјалних ствари, већ пре да слушаоцу приближе апстрактне појмове успостављањем веза са свакодневним, добро познатим стварима и дешавањима. На пример, сложену есхатолошку представу анђеоских хорова коју гради Галатовски, Венцловић у свом преводу пореди са сликом војне јединице, која је извесно била блиска његовом слушаоцу: свако є то агг(є)л'ско хоро садъ попраз'но ... каа оу квал'паны ок'де воаакаа кад[ъ] є манїе (699а). Или, у сличном маниру: гор'нїе н(є)бо що є каа ѡв'де що є стреха над[ъ] кѡлом[ъ] (718б), каа сахатно велнко коло що н остаала кола врты за соком[ъ]: н прес(вє)та в(огородн)ца· тымъ ѡкретннм' се н(є)бомъ наричє (717б), н с(вє)таа в(огородн)ца є наалит'на є томе н(є)вѣ свн'аномє (713а), колнко є велнка была на гласъ кано ц(а)р(н)ца (673б), м(а)рїа тако се бож'анвостн б(о)жїе др'жи каа твр'да ѡд[ъ] сла зааклава (666б)... Слика са којом се пореди не мора бити из непосредног искуства, већ је довољно да код слушаоца може створити јасну и живу представу. Тако, Венцловић позива паству: весело провеселимо се в м(н)л(о)сти брат'скы каа в ц(а)рскомє двора на частн (603б).

Супротно томе, у појединим примерима Венцловић својом интервенцијом замагљује значење предлошка. Иако уводи конкретан појам у поређење, читав смисао бива само још апстрактнији: были св хєрєвїи с м'ногини[ъ] очнма· що се на нїма с(вє)ты д(с)хъ каа на котїа воаашє (706б). Улога поређења у овом и сличним примерима није, дакле, у приближавању смисла, већ у стварању живописније представе. Сличан поступак срећемо и у примеру: хєлє таа крнвнца кано краѣа подмвкла· наа те н наа мє кє се дотєратн (618б).

Живописне представе Венцловић ствара и поређењима између световних појмова, али су, за разлику од претходних примера, оне у овом случају врло конкретне: кръ доръ каа мвнн лнцѣ мв блнстаашѣ (618б), да се бааръ наѹземъ ш' нннлѣ н нзрѣжннм' га. кано нншо ч(о)в(ѣ)ка (618а), оно дјете лепо ч(н)сто каа маторъ ч(о)в(ѣ)къ проговоры (698а), говорѣо є са м'ном[ъ] кано дръгъ н брат(ъ) мн. пощено нз далнѣгъ стоѣнн (618а); а сад' самъ каа некаа вр'ло злочѣста хороспѣа прогонѣна (621а), страшннм[ъ] се н страпннм[ъ] кано по дѣжностн ѿд[ъ] нега (676а).

На неколико места, Венцловић предложак допуњава поређењима која садрже референце на библијски текст: наалн'но н к' ап(осто)лском(ъ) оученю к' нама говорѣнѣ. прославнѣ в(о)га оу вашнмъ тѣлеснма (665б), с(вѣ)ты ап(о)с(то)лъ паваѿ... доказѣе намъ, каа добры пастнръ говорѣнн (699б), ѿ тој планетн кон се родѣ. бываю высокы такы ѿ сназн крѣтн кощѣнавы. каа зааточнннцн гнган'тн¹⁶⁶ (714а)...

Како наводи Д. С. Лихачов: „Захваљујући свом 'идеолошком' или 'идејном' значају, средњовековна поређења су се сразмерно лако еманциповала од текста у коме се налазе. Она су често стицала самосталност, поседовала унутрашњу заокруженост мисли и лако постајала афоризам“ (Лихачов 1972: 215). У Венцловићевим беседама проналазимо неколико поређења која би се могла уклопити у овај средњовековни образац: како є ѿданъ в(ог)ъ. тако на свѣтѣ ѿ н ѿд'на в(о)жѣа цр(')квѣ. ѿд'но кр'щеніе право, н ѿд'на вѣра нстот'не ап(осто)лске съборне цр(')кве (724а), како що на н(є)вѣ свѣз'дѣ с'наю. тако. даровы с(вѣ)того д(ѣ)ха. нз' поб(о)жнѣ ч(о)в(ѣ)тѣ д(ѣ)шѣ наполе внгнѣно сѣваю (715а), м(н)локр'вства пожалнѣа внше ѿд[ъ] насъ нстеже в(ог)ъ. внше неголн справѣ коѣ под(ѣ)шнѣ (722б).

6.2.13. Контраст

Контраст се, у различитим облицима, у *Беседама на Благовести* јавља чешће од поређења и то у готово двоструко више примера. О његовом најсажетијем облику, антонимским паровима, већ је било речи у претходном тексту, док ћемо овде ближе сагледати развијеније форме.

¹⁶⁶ Иако се гиганти помињу на више места у Старом завету, није најјасније на шта се односи „заточници“. Вероватно је то: „А после тога наста рат у Гезеру у Филистејима; тада Сивехај Хусаѣанин уби Сифаја који беше рода дивовског, и бише покорени“ (1. Дн 20, 4).

Један од преовлађујућих мотива је контраст између духовног и материјалног, небеског и земаљског, душе и тела. Овај мотив има значајно место у средњовековној књижевности, о чему Лихачов говори: „Свет земаљски и свет небески, свет материјални и свет духовни, према томе, не доводе се само у склад него се и супротстављају. Тај елемент антитезе скоро свагда је присутан у средњовековном поређењу и представља неизбежан резултат његовог идеолошког карактера, који не допушта уметничку непрецизност, иначе уобичајену у поређењу“ (Лихачов 1972: 215). Не улазећи у расправу о томе да ли и у којој мери Венцловићев књижевни рад припада средњовековној књижевности, можемо приметити да се примери контраста света земаљског и света небеског уклапају у наведену констатацију Лихачова: ако се боншъ ов’де кога сзда н зле пар’нице· сздъ н пресвѣнкваніе гор’ко н незтеш’но талдо кѣ быти онога свѣта (616б), многым[ъ] люд’ма богъ нмъ ннхов[ъ] тр’бѣ. а оу б(о)городичнѣ цркви нсты б(ог)ъ створитель цреваа боравы съкривено (665а), с тобомъ є н сва зема’ла. кр’но н(є)бо є г(о)с(под)ннє. а зема’ла мѣ є подножнаа (665а), да бы започелн б(ог)а мнловати. а не овосвѣтскы грѣх[ъ] (716б), т’ко лі є ѿт[ъ] свое младасти до смр’ти све текъ вр’ло ѿ д(с)ши рад’ѿ. а за свое тѣло ннша нїє маар’ѿ (699а), н(є)б(є)сны не само ц(а)рѣ. него н творацъ све стварн· договараа се съ зема’ном[ъ] ц(а)р(н)цомъ (655а)...

„Други мотив за контраст у беседама је илустровање добра и зла, исправног и неисправног понашања и поступања. Контрасти са овом функцијом нарочито су чести у беседама шајкашима, где је овакво сликовито изражавање, нарочито уколико је било употпуњено дугим набрајањем или поређењем, имало пуну стилогеност“ (Милановић 2001: 22). У *Беседама на Благовести* срећемо мотиве добра и зла постављене тако да је добро нека врста оруђа и штита у борби против зла: наалет[ъ] з добромъ подносимо (724б), не допшцаа нмъ ни б(ог)ъ нзаради нашега к’ ннма добротвор’ства шо зломъ навѣнкати намъ (725а), на добро н наволоє а ѿд[ъ] сла ѿдвращаю (700б)...

Као што то констатује А. Милановић, Венцловић контраст користи и када жели да појача морализаторску поруку слушаоцима. Она треба да нагласи све благодати исправног поступања са једне стране, и све штетне последице погрешног са друге: а б(ог)ѣ· с отинм[ъ] ѿдвѣтннм[ъ] свонмъ ѿд[ъ] ннѣга. чинмъ ѿни да могоз шо наванти. него саамн себы наванише (699б), оу тој слободн, с којом’но є нас[ъ]

х(рнсто)с(ъ) ослободїѡ др'жте се н стойте· а не нз'нова пакъ под[ъ] товаръ несносни се подлаажнѣ (668б), к окомѣ свѣтѣ се н др'жы, н о нїемъ сва мѣ є лїнсаѡ како бн га стекаѡ· а ѡнаай га є прошаѡ· а т'ко лн се к' н(є)вѣ др'жн тай се внше ѡ д(с)ши стараа (721б–722а)... Такође, налазимо и парафразу хришћанске поуке о окретању другог образа: ко лн ѱѣ, лепо мѣ ѡдговарай· оударацъ поднеси (725а).

Венцловић користи контраст и за појачавање изражајности излагања, на различите начине. У појединим примерима значај одређене ситуације наглашава њеном неочекиваношћу, односно преласком из једне крајности у другу: нн тога образа цо га никад[ъ] нн на снѣ ннсамъ видѣла· сад' га на ѡвѣ пред[ъ] собомъ глѣдѡ[ъ] (608б); н таа кратка мала нїена рѣчь на колнко добро свнма нздагнѣ (659б), от[ъ] сѡвш'кнннє своѡмъ м(д)т(є)ромъ є оукаѡза (664б)...

Некада овом фигуром подвлачи свеобухватност неке појаве, попут: свнм[ъ] хр(н)стїаном(ъ) ѣд'нако· како мѡш'кој фѣлн, тако н жен'скоме стрѡкѣ (726а) или б(о)жїѣ пннсмѡ ѣ глаавѣ нмъ оубр'ѣѣ· ѡа нм' се вѡлѡа клонннн, цо лн творннн (701б).

Посебан случај наглашавања чини понављање негацијом супротности, видом контрастног паралелизма. Појава бива упечатљивија када се упореди са својим негативом, а врлина јаче светли у мраку греха: нннн ты ѡт[ъ] ч(о)в(ѣ)ка роженъ· него д(с)хъ сн (609а), обнк'ла самъ на г(оспод)ѣ б(ог)ѣ моѣ сѡжннн ч(н)сто, а не погано (621б), не моѣѣн се нн на колена пред[ъ] ннмъ падаюѣн каа ц(а)рѣ, него стоеѣн свпроѣъ оїю мѣ н оцро говорѣнн (693б), не зглѣднѡ· него зм'лнѡ (719б)...

Контрастни паралелизам је поступак карактеристичан за библијски текст. На појединим местима Венцловић препознаје фрагменте и парафразе из Светог писма, те допуњава предложак у истом маниру: ко се хоѣ хѡааннн· ѡ г(оспод)ѣ б(ог)ѣ нек' се хѡаы, вѣлы ап(о)с(то)лѣ, а не с чнмъ дрѡгым[ъ] (665б).¹⁶⁷

Контрастом се слика и моћ Богородице, која се, занимљиво, манифестује на овом свету. За разлику од приказа божанске свемоћи, који неретко почивају на

¹⁶⁷ Сегмент ко се хоѣ хѡааннн· ѡ г(оспод)ѣ б(ог)ѣ нек' се хѡаы највероватније представља Венцловићев превод цитата: „А који се хвали, Господом нека се хвали“ (2. Кор 10, 17). Наставак вѣлы ап(о)с(то)лѣ, а не с чнмъ дрѡгым[ъ] је, претпостављамо, парафраза стиха: „А ја Боже сачувај да се чим другим хвалим осим крстом Господа нашег Исуса Христа, ког ради разапѣ се мени свет, и ја свету“ (Гал 6, 14).

емоцијама стрепње и страха, Богородичина снага исказује се кроз помоћ малима и слабима: и нз' бвнїща ѿт[ъ] пѣка снрѡмаш'ка: поднѣне на големо она ч(о)в(ѣ)ка. те болярном[ъ]. на гласъ г(о)с(по)днном(ъ) оутинни за преласно (711б), ако съ соком[ъ] и замъзены блекани: она и просвѣсье (711б), добоѡ свѣсть неснш'ленни[ъ] даае (713б)...

У неколико примера контраст је искомбинован са другим фигурама. Венцловић зазив из изворног текста допуњава обраћањем слушаоцима, чинећи истовремено и контраст и паралелу. Са једне стране, Богородицу и присутне поставља напореда као очигледне супротности, али се обема странама обраћа на исти начин, молбом, поредећи своју понизност пред слушаоцима са оном пред Богородицом: молим[ъ] прес(вє)тѡ д(ѣ)вѡ б(огородн)цѡ за помоѣъ. а вѡше хр(н)столюбїе лепо просинѣ за мало послѡшанїе (711а).

Спој два међусобно супротна поређења срећемо у следећем примеру: внше ѿт[ъ] сн'ца бїахъ свѣтлы. а кад[ъ] ѿтпадоше цр'нин ѡд[ъ] мѡрака ѡсташе (699б).

Занимљив је пример два пара контраста, који су истовремено супротстављени један другом: вѡзнош'анвѡм[ъ] глѡвѡ сннжа: а ннске оузднже на белнко (670б). Контрасти вѡзнош'анвѡм[ъ]/сннжа и ннске/оузднже састављени су од међусобно испреплитаних антонимских парова вѡзнош'анвѡм[ъ]/ннске и сннжа/оузднже.

Преплитање контраста може бити и вишеструко и богато разгранато. У наредном примеру се смењују афирмативни (А) и негативни (Н) сегменти три исказа. Сегмент А1 је контраст сегменту Н1 итд: (Н1) да внше к отоме не бѡдемо оу вражїемѡ роб'ствѡ. (Н2) ходеѣн намъ по свон вола желнво. и по сваком[ъ] грѣхъ ваалаюѣн се. (А1) него ѡ ч(н)стоты ѡ прав'ды слободни боравнмо. (Н2) не оковѣтожелнв'цы. (А3) ама ѡ д(ѡ)шн и ѡ б(ог)ѡ да нмаамо свою намъ забаваѡ. (Н3) ни тѣлеснѡ волю себы кнадеѣн. (А3) него д(ѡ)шн место тамо ватаюѣн (721б). Ако мало ближе размотримо овај пример, приметимо да је први исказ контраст: да внше к отоме не бѡдемо оу вражїемѡ роб'ствѡ ... него ѡ ч(н)стоты ѡ прав'ды слободни боравнмо. Други је паралелизам, али супротстављен првом исказу: (не) ходеѣн намъ по свон вола желнво. и по сваком[ъ] грѣхъ ваалаюѣн се ... не оковѣтожелнв'цы. Трећи исказ се наставља на други као његова супротност, а сам се састоји из смена афирмативних и негативних сегмената: ама

ѡ д(8)шн н ѡ б(ог)8 да нмамо свою намъ забав8: / нн тѣлесн8 волю себы кнадеѣн· / него д(8)шн место тамо ватаюѣн.

6.2.14. Хипербола

Венцловић ретко користи хиперболе у беседама на Благовести. Судаћи по досадашњим радовима на тему беседа шајкашима,¹⁶⁸ чини се да је и у другим беседама ова фигура мало заступљена.

Налазимо свега неколико хипербола у правом смислу. Занимљиво је да је у свима присутан мотив воде – као кише (у смислу природне непогоде), средства за утољивање жеђи или покајничких суза: ѡ нигде на земли нн толнко места свога нїе нмаѡ· гдѣ бы свою глав8 ѡт[ъ] сн[ъ]ца ѡт[ъ] кнше лн подклонїѡ (669а), а вн кїете жединтн, те н каапн воде жединтн (673а), толнко свон сззаа пролїе· колнко є на кр[ъ]щенїю воде на нїга нзасѡто (712б).

Неке фигуре би се, формално, могле сматрати хиперболама. Међутим, посматрано са становишта данашњег језика, честом употребом изгубиле су много од своје уметничке вредности: големо се т8до так'во 8каза тако да сав[ъ] свѣт[ъ] то внде (697б), н непрїателє нїхове оу пакленом[ъ] мор8 стопнтн. да нм[ъ] н траага нестане (703а).

6.2.15. Обраћање слушаоцима

Кроз Венцловићев преводачки и приређивачки рад на беседама стално провејава његово настојање да придобије своју публику, час рационално, приближавајући им језик и смисао излагања, час емоционално, интензивирајући његов тон и изражајност. Стога помало чуди чињеница да се у беседама на Благовести среће сразмерно мало фигура којима се успоставља непосреднија комуникација са слушаоцима: обраћања, реторских усклика, питања и солилоквија (реторских питања са одговором).

¹⁶⁸ Уп. нпр: Анђелковић, Маја, *Проповеди на Дан Христовог рођења у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића*. Докторска дисертација, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2008, Милановић, Александар, „Стилогеност Венцловићевих беседа на народном језику”, *Рачански зборник* 6, Бајина Башта 2001, стр. 9–25.

Венцловић се својој пастви, уз понизност, обраћа позивом на послушање. Тај позив срећемо неколико пута у истој конструкцији: такожеъ н вась свѣю лепо просиниъ за послышаніе с' оусп'дїемъ (695а), молими[тъ] прес(вє)тѣ д(ѣ)вѣ б(огороди)цѣ за помоуъ. а ваше хр(н)столюбїе лепо просиниъ за мало послышаніе (711а).

Непосредан однос са слушаоцима покушава да створи и ради обраћања пажње на речи апостола Павла, које у наставку парафразира: а слышайдете повзданницы безъ мѣке за опрошеніе грѣхова своихъ. що намъ ап(о)с(то)лъ павлоу казѣ (713а).

На појединим местима, опет, помало је нејасно зашто Венцловић оловљава слушаоце, будући да тиме ремети прилично разумљиву нарацију. Претпостављамо да је у наредном примеру обраћање употребљено као начин да се излагање на тренутак заустави, те да већа важност Богородичиним речима које затим следе: ако н з дръготом[тъ] беседам[тъ] арханг(є)лъ г дѣвоицы м(а)ринъ драагы слышателн. н она на то одговори те рече (661б).

6.2.16. Реторско питање

Обраћање пастви Венцловић понекад чини крајње срдечно и наставља питањем којим, чини се, настоји да одржи ту ноту блискости: Ѧ драага брабо хр(н)сѣани. проз'насте ли как'во пощенє валаа чинити прет(н)стой д(ѣ)вѣ м(а)т(є)ри б(о)жїей (709б). Указујући на претходно излагање, проповедник настоји да га посебно нагласи и учврсти у свести слушаоца.

На сличан начин, Венцловић реторским питањем најављује тему излагања, настојећи да за њу придобије пажњу аудиторијума: н що є оваа намъ радост[тъ] (668б), н ѿ чємѣ ове рєчи докн'днсємъ православ'ни хр(н)стїани (694а); защо човѣкъ є много сиужы н слабн. ѿд[тъ] агг(є)ла (705б)...

Реторским питањем настоји и да мотивише слушаоце да сами увиде како у пракси треба применити хришћанско учење: є. пакъ како да можемо кога клети н ѡватн. хвалити ли за кини[тъ]. нїе лъ то голема грѣхота. свпрокъ б(о)жїе заповѣсти. рѣжити люде. кад[тъ] є б(ог)ъ заповѣдїѡ. бл(а)госнє'латн н молити се. а не клеты (724а–724б), н како да н нагледамъ. како ли ѣз нмъ помоуи. кад[тъ] сами себы зло копаю (725б)...

При превођењу Дамаскинове дијалогске беседе, Венцловић допуњава предлошак вишеструким реторским питањима, ради подизања драматичности сцене: алъ оны хедеп'свзъ кон свзд[ъ] свою може наѣн. зацо се оу твгѣ мѣша (621б), зацо не идешъ к' нѣмъ боравити ш' нинѣ. шо веѣъ стоншъ тѣ. ша ли оклевашъ (621б).

У појединим случајевима, Венцловић допуњава реторско питање из предлошка својим одговором, формирајући солилоквиј. Иако је оваквих места свега неколико, вредно их је поменути као још један од инструмената којима Гаврил настоји да истински допре до својих слушалаца: а кога ѣ то тайна мѣ. ѣсть ето оваа (721а), а з'натѣ ли шо они оуаг'мнше ѿт[ъ] х(рст)а. с(вѣ)тога д(с)ха (664а)...

6.2.17. Изреке

На пословице и изреке у Венцловићевим беседама указао је још М. Павић (Павић 1972: 176), а каснији аутори то илустровали додатним примерима, попут А. Милановића (Милановић 2001: 10) и М. Анђелковић (Анђелковић 2008: 98). Међутим, ови аутори нису раздвајали Венцловићев текст који представља дослован превод предлошка од оног који је Венцловићева слободнија творевина, па стога сматрамо да би са опрезом требало узети квалификације одређених сегмената као пословица или изрека који би се могли приписати Гаврилу. Ђ. Трифуновић наводи: „Извесне изреке које се изворно приписују Гаврилу Стефановићу Венцловићу веома су блиске 'Књизи проповедниковој'“ (Трифуновић 1990: 110).

Узимајући у обзир само оне сегменте који немају паралелу у предлошку, а који би се могли окарактерисати као изреке, можемо рећи да они најпре представљају сажете елементе хришћанског учења:

нитн може лакомацъ нкад[ъ] покоран[ъ] быти н тафрашѣа (722а),

к. овомѣ свѣтѣ се н др'жы. н о нѣмъ сва мѣ ѣ мнсаѡ како бн га стекаѡ. а онааѣ га ѣ прошаѡ. а т'ко ли се к' н(ѣ)бѣ др'жн. таѣ се внше ѡ д(с)шн стараа (721б–722а),

без людске мег'усѡв'нѣ любви свога сп(а)сенѣа д(с)шев'на не можемо нматн (723б),

б(ог)ъ не гледаа на образъ людскы. негодн на ср[']дца нмъ глѣды ко ѣ как'вѣ ѣды (675а),

без д(с)ха люди не могъ се жинвити (680а).

7. Типологија Венцловићевих интервенција

У претходним поглављима¹⁶⁹ бавили смо се Венцловићевим преводилачким поступком и стилским одликама делова текста који представљају његове допуне, односно парафразе. Показали смо да се интервенције јављају у виду сегмената различите дужине, који се понекад састоје само од неколико речи, а некад од целе реченице или више њих. У наставку ћемо се детаљније бавити дужим сегментима Венцловићевог изворног текста како бисмо сагледали које теме у њима превладавају.

У литератури¹⁷⁰ се на различите начине приступало тематској анализи Гаврилових беседа и скренута је пажња само на поједине њихове одлике. Нису нам познати радови у којима је пажња посвећена тематском проучавању изворног Венцловићевог текста, издвојеног од текста предлошка. Стога ћемо се овде посветити тематској анализи изворних сегмената. На овај начин јасније се може сагледати које теме потичу од изворних аутора беседа (Дамаскина, Бараноича и др), а које су Гаврилове. За потребе овог рада, уз одређене измене и допуне, надовезали смо се на класификацију коју је дала М. Анђелковић (Анђелковић 2008: 56–75), с том разликом што је ауторка анализирала беседе у њиховој целовитости, не издвајајући посебно сегменте који непосредно припадају Венцловићевом ауторству.

Раније смо скренули пажњу на то да се учесталост и обим његових интервенција разликују од текста до текста. У поглављу о преводилачком поступку показали смо да допуне и прераде у беседама из *Кључа разуменија, Учитељног јеванђеља* и Дамаскиновој беседи, чине приближно половину текста, док се, са друге стране, у беседама из *Труби словес* Гаврилове интервенције свode на свега једну петину.

¹⁶⁹ Видети поглавља 5 и 6.

¹⁷⁰ Видети: Анђелковић, Маја, *Проповеди на Дан Христовог рођења у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића. Докторска дисертација*, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2008; Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 29 (1), Нови Сад 1981, 27–42; Павић, Милорад, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972; Стефановић, Димитрије Е., „О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о светој Петки”, *Рачански зборник* 7 2002, 49–60.

Уочили смо два основна тематска аспекта Венцловићевих допуна. Један представљају катихетске поуке о библијским садржајима, богословским учењима, као и полемике о православљу као „јединој правој вери“. Други чине практични савети о томе како треба водити исправан хришћански живот. Проповедник говори о традиционалним хришћанским вредностима и заповестима и залаже се за то да оне не буду само формално усвајане, већ и да се практично примењују.

Горња подела није увек егзактна, јер се тезе мотивски и тематски гранају и преплићу. Проповедник неуморно настоји да тему беседе асоцијативно повеже са свакодневним искуством, да беседу учини истовремено и поучном и сврсисходном, али и да је испуни што већим бројем најразличитијих информација, од практичних до теолошких

7.1. Празничне теме

Надовезујући се на текст предлошка, Венцловић у три своја сегмента наглашава значај празника. Његове допуне доприносе остваривању непосредности са слушаоцима и наглашавају значај заједништва, црквеног сабрања и „милокрвства“.

Гаврил говори о празничном расположењу и духовној радости у којој треба проводити празник:

Краснога и јаснога овога дана празникъ бл(а)говѣщенїа. браћо хр(н)стїани. бл(а)годаримо г(оспод)а б(ог)а. кон смо га дочекали. да га лепо ѝ м(н)локр'вствѡ међу собом[ъ] братскы хъбаво и провадино свѣткѡюѣи весело з' дѡшамн под(с)хов'но (720б–721а).

Он подвлачи и проширује поруку о важности љубави и живота у миру са ближњима у празничним данима:

тога рад[ъ] дѡж'ни смо га поб(о)жно свѣт'ковати. и д(с)шев'но ходити. пощено с правницом[ъ]. м(н)локр'вно и крат'ко. не пѡштити се по себѡ ни се що кѣтити и бѣтити. спрѣтити се на кога. и ѝ носѡ дѡхати др'шало. него с мнромъ. з' дѡгоподношенем[ъ] по с(ве)томе д(с)хѡ, оу добротвор'ствѡ се и желн състатити дрѡгъ з' дрѡгомъ (722а).

Подсећа слушаоце на значај Богородице којој је посвећен празник и на њену заштитничку љубав према онима који је славе:

ТЕ ВЕСЕЛО ПРОВЕСЕЛИМО СЕ 8 М(Н)Л(О)СТН БРАТ'СКИ КАА 8 Ц(А)РСКОМЕ ДВОР8 НА ЧАСТН. ОУ
НАШОЈ СЛОБОДН. КОД[Ъ] НАШЕ Ц(А)Р(Н)ЦЕ Б(О)ЖЇЕ М(А)ТЕРЕ. ОНА НАС(Ъ) СВОНД[Ъ] ПОКРОВОМ[Ъ] ПОКРЫКА
ОТ[Ъ] СВАКЕ НААПАСТН Н СЛНН НЕСКНДОВ'НІНЦА Н ПАЗЫ ЛЕПО (6036).

7.2. Теолошке теме

У неколико наврата Венцловић даје своја појашњења појединих теолошких тема за које сматра да су сувише апстрактне да би биле схватљиве његовим слушаоцима. Објашњења су поједностављена и разложена са циљем да се што успешније приближе неугом човеку.

У цитатима које доносимо, посебну пажњу поконио је оваплоћењу Христовом, Богородичином безгрешном зачећу и значају који јој је Творац указао изабравши је да роди Спаситеља. Богородица је, у складу са барокном мариологијом,¹⁷¹ представљена као небеска царица. Изразито је занимљива Венцловићева представа о томе да Творац–Цар, не само да је одабрао обичну, смртну жену за мајку свог Сина, него се са њом и „договара“. Однос Творца и Богородице Гаврил представља као брачну заједницу: наглашава Божију жељу да рођење Христово буде у складу са Маријиним слободним вољом. Поред тога, Богородица је равноправна господарица овог света, која се пита и о свим другим одлукама које доноси Цар небески.

Са друге стране, ова идеја би се можда могла посматрати у контексту Гаврилових залагања за бољи положај жена.¹⁷² Наиме, ако је и сам Господ указао овакво поштовање и поверење једној „девојци сиротици без оца и мајке“, тим пре би исто поштовање женама требало да указују и његови слушаоци у својим породицама:

ЛѢПЪ ГЛАСЪ ГАВРИЛЪ ДОНОСИ Д(Ѣ)ВОЙКЫ. КАКО ТО Н ВАЛІДІАШЕ Ч(Н)СТОЈ Д(Ѣ)ВОЙЧИЦЫ.
ДОБРОТЪ ГЛАС(Ъ) Н ПРИМІТН ОТ[Ъ] Ч(А)СТНОГА АГГ(Е)Л'СКОГА Г(О)СП(О)ДСТВА. ТАКО ТО ПРИЛНКА Н
БІАШЕ ПРИНЕСТИ ТЕ Г(О)С(ПО)ДНОВЕ ГОЛЕМЕ Ч(Н)СТЕ РѢЧН. Н САМОМЕ ТОМЕ ПРИНОСИОЦ8 АГГ(Е)Л8
ИЗБОР'АН Н СЛАВ'Н8 НА ГЛАС8 ПРЕД[Ъ] АГГ(Е)ЛН Г(О)С(ПО)ДНН8. Б(О)ГОРОДН)ЦЫ. КОННО ОД[Ъ] Ц(А)РА

¹⁷¹ Видети: Тимотијевић, Мирослав, „Сузе и звезде: о плачу Богородичиних чудотворних икона у бароку”, Растко, 2000, http://www.rastko.rs/rastko-ukr/au/timotijevic_cudotv.html.

¹⁷² Видети: Павић, Милорад, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972, стр. 113–115.

ц(а)р(н)цы потайны юой глас(ъ) доноси. зашо н то є понайзавнше чѣдо како то н(є)б(є)сны не само ц(а)ръ, него н творацъ све стварн. договара се съ земланом[ъ] ц(а)р(н)цомъ. с' ѣд'номъ д(ѣ)воиномъ. срот'номъ без' м(а)т(є)ре без' о(т')ца. с тѣом[ъ] храненицомъ. како ќе съ сконмъ ц(а)рствомъ оупралати. шо ли чинити ш' нинде. како ли провингати. нека то н ш' неномъ волсом[ъ] бѣде (654б–655а).

Богородица ќе, заједно са Христом, владати и у Божијем царству којем „неће бити краја ни конца“:

конно кѣ се оу ѿковлевој доловнии оцарити. те над[ъ] инс(ран)ли оу вѣкъ вѣчнты хоѣе ц(а)рвати. нит(ъ) кѣ неговѣ ц(а)рствѣ нкад[ъ] быти краи ни кон'ца рече юой агг(є)лѣ. а оуѣдно ш' нинде н тебы такогѣръ ѿ выш'нѣа ц(а)р(н)це. крошоно н ты кѣшъ ш' нинде ц(а)рвати оудинъ вѣчнто. зато н велн ти се радѣи се оврадован'на (661а).

Гаврил на занимљив начин интерпретира и причу о безгрешном зачећу. Наводи да све треба да се догоди у великој тајности како се ђаво не би досетио и покушао да се умеша у Божију промисао. Ова идеја није блиска хришћанској догматици, нити се може наћи у канонској приповести о Благовестима. Она, међутим, асоцира на народно веровање у могућност да се „урекне“ нешто велико и важно уколико се открије пре него што се догоди. Верујемо да је увођење тајанствености и магијског веровања у овај опис послужило да се слушаоци додатно заинтересују и да им се још сликовитије приближе наведени садржаји:

тадаръ опет(ъ) ѿ томе преко поглавнта свога мѣ агг(є)ла ѿ томе своє зглашенѣ с оком[ъ] ц(а)р(н)цомъ каазати юой то посла га. те с лебденѣмъ н лепым[ъ] говѣанѣм[ъ] то валадѣше немы све потан'кѣ насаало преа[ъ] нисом[ъ] нсказивати мѣ по релѣ б(о)жѣ тайне. тако да нї сви, н(є)б(є)сны агг(є)ли скоро не прознадѣ за то. ни пакъ ђаво на земли не сетѣи се с коисом[ъ] наамером[ъ] своисом[ъ] хитленом[ъ]. дотѣ да се то забашѣры шо б(о)гъ чини. докле пакъ исподнѣ н поврааты ч(а)сскы род[ъ] с пр'вога попз'нѣа н забавдени на пр'вы становит(ъ) мѣ наачинъ. те да испзны с' нзбор'лим[ъ] д(ѣ)шев'ним(ъ) люд'ма онаа агг(є)л'скаа горе места откѣдно сѣ испали овы зан агг(є)ли шоно сѣ садъ бесовы, наши опаакы дѣш'маны н мѣчнтелн пак'лены (655а–655б).

Венцловић се осврће и на тему сотериологије,¹⁷³ наводећи да је за спасење и искупљење за првородни грех, поред Христове жртве, неопходно и људско покајање:

ЗАШО СВЕ ТЉЕСНО ТО СТАРАНИЕ ВЪЩО О САМОЖИВЊСТВЪ ПАКЪ КА И ОТПРЕ ПОД[Ъ] ЂАВОЛ'СКОМ[Ъ] И СМРТНОМ[Ъ] ВЛАДОМЪ КЕД'НААКО СТОИ. НИЕ С КР'ВЛЮ Х(ОН)С(ТО)ВОМЪ ИСКЪПЛЕНО. ДОК'ЛЕ СЕ Ч(ОВЪ)КЪ САМЪ НСПОД[Ъ] СВѢСТКЕ НААТЪРЕ С ПОКАЈИЊЕМЪ НЕ ОТБАВЫ (722а).

Интересантно је и Гаврилово настојање да на илустративан начин појасни хришћански догмат о Светој Тројици – личност Бога Оца који је непојмљив и недокучив човеку у својој ипостаси и Исуса Христа, чије ће „по човечеству лице“ видети сви свети:

КЕ'НО СВИ С(ВЕ)ТИИ ГЛЕДАТИ КИЕ Б(О)ЖИЕ ЛИЦЕ. ОНОЛНКО КАКО ШО ГА АГГ(Е)ЛИ ВИДЕ С'ТАИИЪ ЗРАКЪ ОД[Ъ] Б(ОГ)А. А ЛИЦА ОУ Б(ОГ)А НЕИМА ДА ГА КО МОЖЕ ВИДЕТИ. ДОК' СЕ САМЪ НЕ ВКААЖЕ ОУ КОИОИ ДРУГОИ НААЛНКИ. НЕГОЛИ ТО ГАС'НО ШО Е Х(ОН)С(ТО)ВО ПО Ч(О)В(Ъ)ЧАСТВЪ ЛИЦЕ МЪ ХОЋЕ СВИ С(ВЕ)ТИИ ВИДЕТИ (719а–719б).

7.3. Библијске теме

У поглављу о преводилачком поступку говорили смо о Гавриловим преводима навода из Светог писма.¹⁷⁴ Констатовали смо да их је најчешће верно преводио, али су слободним увођењем народног језика они добили другачији стилски израз. Повремено је, међутим, уносио своје допуне и у библијске цитате.

Приметно је да су његове интервенције увек у служби појашњавања и актуелизовања библијских прича, посебно у ситуацијама када су у предлошку само назначени неки догађај или личност из Библије, за које се подразумева да су читаоцу познати. Венцловић настоји да овакве библијске референце употпуни навођењем приче на коју оне указују. Овај поступак нам указује и на то да су његовим слушаоцима оваква објашњења била неопходна, што посредно сведочи о степену знања његове пастве.

¹⁷³ Сотериологија = хришћанско учење о спасењу људи, учење о Христу као спаситељу и искупитељу човечанства.

¹⁷⁴ Видети поглавље 5.5.1.

Тако, уз помоћ неколико краћих уноса приближава слушаоцима старозаветну причу о трудноћи Аврамове жене Саре (1. Мој 18, 12–14):

ни се є [Богородица] изволинваню оу себеы подсмѣхивала каа авраамова под[ъ] сеньком[ъ] сар'ра. како се за ню пинше. кад[ъ] б(ог)ъ авраамъ рече овога doby. быкѣ ти от[ъ] саре с(ы)нѣ. дотѣ она то н подсмѣа се. рече оу себеы. яко леле мены. що мн досад[ъ] за младости нїе было. да од[ъ] сен'добы быт(н) ли мн то ч'ло. га стара а мѣж[ъ] мн кошѣ постары (657а).

На једном месту, надовезујући се на предложак, парафразира библијску приповест о Благовестима, додајући и да је она сведочанство јеванђелисте Луке:

неголи з' драаге волѣ прикаты б(огородн)ца агг(е)л'скѣ рѣчѣ. внше не отговараа. кроме що га запинта како ќе без мѣжа родити. ако н пр'вин мѣдар'ци много шоца н понкалам'люю от[ъ] себе беседе. за шаарѣ говорливѣ. како що к' ч'елѣ оу беседаи з'н'днше с'ставакѣ. по раз'абрааню. такы рече к' агг(е)л'ѣ. в'дан мнѣ по гл(агол)ѣ твоѣмѣ. на то оде агг(е)л'ъ од[ъ] нїе. како єв(аг)г(е)лнстѣ лѣка посведочаава ѿ томѣ. н оу околѣ що се велы се раба г(о)с(по)днѣа. єво сам[ъ] г(о)с(по)дннова с'вѣш'кннѣа (657а).

Венцловић настоји да оживи причу из Постања о Мојсијевом одласку фараону (2. Мој 3, 10–12). Својим допунама развија Мојсијев лик у правцу у којем би, по његовом мишљењу, он био сликовитији и ближи слушаоцима:

За оног(ъ) дав'наш'нїега doby. Кадъ је б(ог)ъ. пошлѣао пророка мовсеа, к' ег'ипатскомѣ ц(а)рѣ фараонѣ. те мѣ закааза. да мѣ нмаа говорити. не долеѣи се ни на колѣна пред[ъ] ннмѣ падајуѣи каа ц(а)рѣ. него стоеѣи свпроѣъ о'їю мѣ н ошро говорѣѣи (693б);

н богао мовсеѣ нти к' ц(а)рѣ фараонѣ так'ке нез'годне проѣъ ц(а)ра рѣчи говорити мѣ. те се је пред[ъ] б(о)гом(ъ) своимѣ мааном[ъ] одринцао. како не може то од[ъ] нїега быти. јеръ онѣ є оу языкѣ мѣтакѣ. а од[ъ] много даанаа нмаа како ннща ни говорити не може. н он'дре бнстро н разговетно говоренїе валаа ч(о)в(ѣ)кѣ пред[ъ] ц(а)ремѣ н свин мѣ болгарн да је. лнше ѿ так'вомѣ жѣвстром[ъ] послѣ беседа: н ѿ ч'елѣ ове рѣчи доквн'днсѣмѣ православ'ни хр(н)стїани (694а).

Венцловићева појашњења библијских догађаја не иду само у смеру парафразирања навода из предлошка, већ он понегде даје и њихова тумачења. На пример, пророштво Данилово он прво допуњава тако да оно постаје изражајније, а затим додаје и његово остварење у Новом завету:

данїлѣ. оу оно добы що хоѣе да се съвѣде допослѣ. како тадарѣ да мѣ є предѣ[ъ] о҃нма
было. тако право оно сказываше. те рече. отваалин се каменѣ вод[ъ] антице горе без ч(о)вѣчы
рѣкѣ. и испосѣтра свѣ идее поганскѣ богове. то прнводы. за х(рн)с(то)во без мѣжа вод[ъ]
м(а)тере роженіе мѣ. юрно таа гора б(огородн)ца се наричѣ. а каменѣ без рѣкѣ оттрѣженѣ
х(рнсто)с(ъ) (605б).

Допуном цитата апостола Павла Венцловиѣ настоји да посебно истакне део библијског текста који је у предлошку изостављен. Актуализује га и даје као препоруку за честит хришћански живот:

ап(о)с(то)лѣ павалѣ женаин заказѣе да ннсѣ бесѣданке и 8 цр(‘)кви да мѣче. конма то
тымѣ що сѣ свѣтна трага. коено на своје кзыкѣ смрты идѣ носѣ каа свѣа, що є от[ъ]
запреѣна дрѣва воѣ окѣшала. то люма се заказѣе. ваше жене под[ъ] заатвором[ъ] да седе 8
покорности без[ъ] мѣѣне нек’ се оучѣ себе и свою децѣ. а не останае мѣже люде (658б–659а).

И следећи цитат потврђује Гаврилово добро познавање Светог писма. Он вешто сажима девету и десету главу Књиге пророка Данила¹⁷⁵ и стилски и лексички их приближава пастви:

за данилово добы кад[ъ] сѣ тамо і(сра)нии были заплєнєны до сѣмидесет[ъ] годына. а
пророкѣ данил[ъ] молатше се б(о)гѣ да и вѣѣѣ кѣртанше нз роб’ства. 8 томе догѣ к’ нѣмѣ
др’хагг(ѣ)лѣ гавриналѣ те мѣ рече. не тѣжн даниле. ево га самѣ дошао послаатѣ вод[ъ] б(о)га да
вас[ъ] нзведе оу вашѣ внаает[ъ]. алѣ єто врло мѣ є досад[ъ] спрѣтао пѣтѣ кн(ѣ)зѣ пер’скога
ц(а)рства. нмаа аванст[ъ] и еланѣ д(а)нѣ що смо се за то прѣсѣтнвалн. и да мн нѣе оу помоѣѣ
бїѣ дошао нашѣ г(о)с(по)дннѣ мнханалѣ не з’наам[ъ] що вн чинїѣ. он’ мн поможе. те добнх[ъ]
то нз’вєстн вас[ъ] (702а–702б).

Поред Светог писма, он је својим парохијанима, инспирисан текстом предлошка представљао и поједине апокрифне списе. Налазимо парафразе из дефтероканонске Књиге Товита, чију трећу главу Венцловиѣ врло сажето препричава:

нз’ тога реда є быѣо дохагг(ѣ)лѣ рафанлѣ. що є проволїѣ товина синна. те га ѡженн. и
що є быѣо слы дѣх[ъ] прї оної некєстн сарн те кої є мориѣ мѣжеве. латы онога делона нменомѣ
аз’модєна. отшїнка га те га свѣза. оу егїпатскої пѣстынн. да товы кѣара не зннны (703а–
703б).

¹⁷⁵ Упоредити са Дан 9, 2-24 и 10, 12-13.

7.4. Полемичке теме

Међу Венцловићевим допунама посебно су уочљиве оне у којима настоји да истакне узвишеност и надмоћ хришћанства, односно православља, у односу на друге конфесије и религије. Он поручује да без „праве вере“, хришћанске, нема спасења, при чему са мање или више острашћености критикује некрштене, иноверне и припаднике других вера:

те како кроз' адама сви вѣт'ном[ъ] смрѣхъ помнрѣ. то естъ свнмъ некрощенном[ъ] безвѣр'ннм[ъ] по овој нмъ смр'ти д(с)ше до пакла ндѣ. тако пакъ кроз[ъ] х(рн)с(то)во вѣрваніе сви жнвки з двшамн оу вѣт'номѣ жнвотоканю остаю (658б);

доге намъ х(рнсто)с(ъ). да нас(ъ) кон сло 8 неговој праавој вѣры н 8 хр(н)стіанскоме законѣ. нзпод[ъ] смр'ти адове ѿткѣпи (721б).

Може се рећи да се ова тема посредно или непосредно провлачи кроз већину Венцловићевих коментара. Овакво настојање не може се посматрати издвојено из друштвеног и историјског контекста. У Гаврилово време Срби у Угарској били су под великим притиском да се приклоне унији. Стога није случајно што су међу његовим изворима били Лазар Баранович и Јоаникије Галатовски, украјински беседници прослављени у борби против уније у Русији.¹⁷⁶ Прерађујући њихове беседе, Венцловић преузима разрађени полемички апарат ових аутора. Уз то, настоји да излагања употпуни и прилагоди својој средини.

Упозорава да су све друге вероисповести лажне и јеретичке, наглашавајући да је само једно право крштење и само једна права вера источне, апостолске, саборне цркве:

зационо јед'на є таа праава истинна цо є ѿ б(ог)ѣ наша православ'на вѣра. а доѣго свѣ є лажа. акаръ їа вѣра была. оу свакој се находит много мало ли. понеко хнсе керсы слѣ плече. своекол'не за ннат(ъ): како є једанъ б(ог)ъ. тако на свѣтѣ є н јед'на б(о)жїа цр(')ква. јед'но кр'щеніе прааво. н јед'на вѣра источ'не ап(осто)лске съборне цр(')кве (724а).

Наглашава и да Богородица посебно штити оне који се одлучно боре за православну веру:

¹⁷⁶ Опширније о томе видети у поглављу 2.5.

кръ она н вр'ло желнво мнлае б(ог)а· н спажаа оа[ъ] беде те люде кон б(ог)а· мнлаю, н поред[ъ] б(ог)а за православ'нх вѣрх оустаю отпнрѣн ꙗ (707а–707б).

Иако је у својим проповедима посебну пажњу посвећивао борби против уније, Венцловић се осврће и на проблем исламизације, који је и даље био присутан, пре свега у старој постојбини. Стога нам је привукао пажњу један сегмент о борби против јеретика и Јевреја, у који је он унео и Турке, иако их аутор предлошка не наводи:

Т'ко се ор'ан те оустае за свою вѣрх н законъ жвстрх наапнрѣн се свпроѣъ кон кретинка. твраака лн н жндова. кон хзле н рѣже хр(и)стїан'скх вѣрх. вчтѣн на ннх[ъ] са затнцаанїемъ сконмъ крсто се др'жеѣн с развомом[ъ] без' встрѣчанїа (707б).

Важно је, међутим, истаћи да насупрот наведеним ставовима о неприкосновености „једне праве вере“, налазимо и позив на помирење и јединство, љубав и мир међу свим људима. Венцловић наводи да су пред Богом сви једнаки и да је важно молити се за све људе, не само за хришћане:

защо без людске мегюсоб'не любовн свога сп(а)сенїа д(с)шев'на не можемо нматн· а то нас(ъ) привлаачн м(н)локр'вство съ свнма др'жатн кад[ъ] се за све люде б(ог)х молнмо· те не текъ само що се хр(и)стїанн с отога мегю собом[ъ] лѣпо се почитѣю н паже се· него н слотестннке, невѣр'не н наше слотворе двш'мане (723б);

зато свзда стоѣн нашн с(в)ещеннцн· кано об'цнн о(т')цн мнрх· промнш'лаюѣн нмъ за све люде н стараюѣн се о свачїемъ сп(а)сенїю по нїнон дѣжностн· моле се, о свѣмх свѣтх ꙗнаако· да б(ог)ъ смнры мегюсоб'но внаает(ъ)· те сваке рад[ъ] немнра да престане в зем'ли рат(ъ)· н раззоръ оу вѣрн· таа ннаат(ъ) н слѣв'ннѣ що є многаа (724а).

7.5. Морализаторске и поучне теме

Нема сумње да су међу Венцловићевим оригиналним сегментима најбројнији они у којима јеромонах Гаврил износи различите морализаторке и поучне савете. Под морализаторским саветима подразумевамо оне који говоре о етичким нормама хришћанства. Они су код Венцловића најчешће неодвојиви од својеврсних поука о владању у цркви, у свакодневном животу и у односу према ближњима.

Чести су сегменти у којима се слушаоци позивају на безусловну љубав и милосрђе, нарочито према слабијима, несрећнима, болеснима и немоћнима. Венцловић неуморно инсистира на овој хришћанској заповести, која прожима све књиге Новог завета и патристичку мисао.

У тексту који наводимо он истиче да је љубав према ближњима важнија и од типиком прописаних „многOMETанија“ и постова, односно да суштина вере увек мора бити испред форме, што представља и једну од главних окосница расправа Христа са фарисејима и јудејским свештеницима.¹⁷⁷ Венцловић је сличну ситуацију препознавао у својој заједници. Страхопоштовање народа према цркви и црквеним великодостојницима, као и социјалне и материјалне разлике међу парохијанима погодовале су окружењу у којем је превасходни значај имало испуњавање очекиваних друштвених норми, док су суштинске вредности православља често биле занемарене.¹⁷⁸

М(Н)ЛОКР'ВСТВА ПОЖАЛНКА ВШЕ ОД[Ъ] НАСЪ ИСТЕЖЕ Б(ОГ)Ъ. ВШЕ НЕГОЛН СПРАВЕ КОЕ ПОД(В)ШНЕ· СВА Є НЕГОВА Г(О)С(ПО)ДЪСТВА ТАФРА Н ПОМ'ПА В ЛЮДСКОМЕ М(Н)ЛОКР'ВСТВЪ Н ЖАЛЕНЮ ПО БРАЋИ НАМЪ СВОЈОЈ НЕЛАГОДНОЈ Н НЕВОЛНОЈ. ШО Є ТО ПРОПАТНТИ НАМЪ ШО ЛИЧНО С ПОСТАРААНЕМ[Ъ] ЗА БРАЋЪ· КР'ЛО Є ТО БРАЌО ОУГОДНО Н ПРИБАТНО Г(ОСПОД)Ъ Б(ОГ)Ъ ОД[Ъ] НАСЪ ВШЕ ОУТ[Ъ] ПОСТА Н ЛНОГОМЕТАННСАНИ· КРЪ О ТОМЕ ВЕЛНКЪ ЗАПОВЕД[Ъ] Б(О)ЖЇЮ НДЛААМО. ПОМЛАГАТИ НЕИЧН Н ОСКЪДНИМЪ ТЪЖНИКОМ[Ъ] (722б–723а);

ДРЪГАА Є ФОР'МА ПОШЕНА Н ПОКЛОН(Ъ) ОД[Ъ] МАНЕ РЪКЕ НЕ Г(О)С(ПО)ДЪСКАА· НЕГО ДА РЕТЕМ[Ъ] КАКО СВОМЕ КОН'ШИН· ДРЪГЪ, БРАТЪ, КЪМЪ, ПРІАТЕЛЮ ЛН КОМЕ ШО СЕ СОВ'ДЕ НЗДААЕ· ТО СЕ ЗОВЕ ДВЛІА (709а).

Венцловић у моралистички контекст ставља и друге теме које сматра важним за духовни живот појединца. Најчешће су то однос према ближњима, однос духовног и телесног, блуда и чедности, однос између полова, између богатих и сиромашних.

О потреби да се духовно претпостави телесном Венцловић каже:

¹⁷⁷ Видети нпр: Лк 11, 37–54, Мк 2, 23 – 3, 6.

¹⁷⁸ Видети поглавље 2.3.

да внише к отоме не бѣдело оу вращѣемъ робѣствъ. хощеи на мѣ по свон волиа желиво. и по свакомъ[ъ] грѣхъ кааляюи се. него 8 ч(н)стоты 8 правды слободни боравамо. не овоскѣтожелнкѣцы. ама о д(с)ши и о б(ог)ѣ да имаамо свою на мѣ заававъ (721б);

И ꙗ мин. садъ оу злони живѣи. к окомъ[ъ] свѣтѣ съ свомъ наатѣромъ[ъ] прилеплены. тѣлеснѣ волю испнѣюи цѣло. а не д(с)шевнѣ. кою за шо ли талло инслимо плаѣѣ о д[ъ] б(ог)а нлати. него толнко да се здинѣ препорѣтелло прес(вѣ)той д(ѣ)вы м(а)рин вл[а]д[ы]ч[н]ци нашої б(огородн)ци (720б).

Занимљиво је поређење овоземаљског богатства и славе са телесним и грешним:

тѣко се тѣлено дрѣжы. таи б(ог)ѣ оугодити не може. него окомѣ свѣтѣ по враагѣ волю траажн. да є богат(ъ). чѣкѣнъ и вѣкѣнъ (722а).

Причу из предлошка о анђеоским хоровима Гаврил даље разрађује наводећи који ће људи и на који начин заузети упражњена места палих анђела. Истиче да посебну хвалу и дивљење заслужују „девственици“ – они који су у чедности провели цео живот, међу које убраја и „праве калуђере“. Ова синтагма може се протумачити и као дискретна референца на стање међу монаштвом.¹⁷⁹

Ѣ люама добры и б(о)гобогазлнвы. нзарадъ своѣ м(н)л(о)стн. и прѣч(н)сте мѣ д(ѣ)вы м(а)рїѣ. негове драаге м(а)т(е)ре по волностн. х(р)нсто(с)ъ. б(ог)ъ нашъ. испнѣаа оини свѣтѣ празна места. откад'но сѣ испали овин сн ангѣли. шо се садъ нзпод[ъ] н(е)ба выаю. и како є горе коѣ агг(е)лско хоро от[ъ] коѣ рѣке. внише внише. тако по нѣма кѣ горе. и добре хр(н)стїанѣ. внише внише разрѣнкати за стаанѣ. конно о вѣде за овога жнкота. боли боли оузвѣдѣ раадны о д(с)ши се подижѣи. оу шестоде хоро бораке ске агг(е)лскаа г(о)сп(о)да. талло мегю нѣма кѣ бораки д(ѣ)встѣвницы, неженены люди и д(ѣ)воикѣ. кон сѣ до своѣ на мѣ смртн ч(н)сто здрѣжальы. те се нн сѣ оу себы разжнзали. ни шо некалало перналы поганѣи себе. и праавы калѣгѣры (704б–705а).

Међу заслужним „девственицима“ су и супружници који „као брат и сестра сиротињски живе“:

¹⁷⁹ О Венцловићевој критици монаштва видети нпр: Павић, Милорад, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972, стр. 113–115.

И ПАКЪ. ЖЕНЬНЫ. А Ч(Н)СТО СЪ СЕ ВІД'НО ДР'ЖААН ТЕ НІНСЪ ЛЕЖААН ЗАІД'НО. НЕГО КАА БРАТ(Ъ) И СЕСТРА ДО СМР'ТИ СЕ ПАЗНАЛЫ. ПО СМР'ТНИСКИ СЕ ЖИВЪХИ С ТРЪДОМ[Ъ] БЕЗ СВАКЕ ХІНЛЕ. В ПОСТЪ. ОУ М(О)Л(Н)ТВЫ. ОУТ[Ъ] СВОГА РАДЕНІА ПОЛОВНИЦЪ ЗА Д(В)ШІВ НЗДААЮХИ (725а).

У беседи Јоаникија Галатовског о анђеоским чиновима и редовима, Венцловић користи прилику да се надовеже на тему из предлошка и допуни је својом критиком уживања у овоземаљским пропадљивим добрима, која кваре човека и сврставају га у редове ђавола, односно похвалом духовног уздицања у тежњи за вечним животом:

Т'КО ЛІ Є ОУТ[Ъ] СВОЄ МЛАДОСТИ ДО СМР'ТИ СВЕ ТЕКЪ ВР'ЛО О Д(В)ШІН РАДІО. А ЗА СВОЄ Т'БЛО НИЦА НІЄ МААРІО. НИТ(Ъ) СЕ Є КАД[Ъ] НА ЦО СР'ДІО ОВ'ДЕ. ТАІ КІ ПО В НААНГОРНІЕМ[Ъ] ХОРЪ БЫТИ. КАКО И В ШАЛ'МЪ СЕ ПІНШЕ. СВАКОМЕ ПО НЕГОВЪ ПОСЛЪ ОНОГА СВ'ТА. Б(О)ГЪ КІЄ НСПЛААТНТИ. А ТКО ЛИ СЕ СВЕ СТАРАО. САМО ОВОГА СВ'ТА КАКО ЋЕ СЕ ЛЕПО ОБ'ЖИВТИ ДА Є БОЛІЙ И НАПРЕДНІИ. ТААЙ СААМЪ МОЖЕ ТО З'НАТИ ДА ТАМО В'Б'Ъ НИЦА НЕКІЄ ИМАТИ. ОУТ[Ъ] СВЕГА Є МААЗВАЪ ОСТАО. НИ ПРНСТАО ТАМО НИ ОВАМО. А Т'КО ЛИ КОЩЕ ПО СЛІИ П'ТОВОІ Є ХОДІО. И С НЕПРАВ'ДОМ[Ъ] СЕ Є В СЛОБЫ ЖИВІО. ТЫМ[Ъ] Є МЕСТО ВІД'НО З' ЃАВОЛИ В'Ч'НАА МЪКА (699а).

Поједини морализаторски делови Гаврилових проповеди сачињени су од низа практичних савета за свакодневни живот у складу са хришћанским начелима. Беседник позива на самопреиспитвање, уздржавање од свађа, оговарања и мешања у туђе послове:

АКО СЕ ВАЛІАЛО В ЛЮБАВИ ДР'ЖИМО. ТЕ СЕ ІД'НАКО ЗА СВЕ ЛЮДЕ МОЛИМО. И О СВ'ТЪМ Б(О)Г А БЛ[А]Г[О]Д[А]РИМО. НААЕТ(Ъ) З ДОБРОМЪ ПОДНОСИМО. НИКОГА НЕ КВАДИМО НИ ОПАДАМО. С ОТОГА ДР'ЖААНИА СЕ ТАК'ВА СВАКО БЛ(А)ГО ДОХОДЫ И РИНЕ. ТОЛНКО БРАЃО ДА СЕ ПРОСК'СТНИО ЦО МІИ СААМН ЧІНИМО. НИ НА КОГА ДА НЕ СЛОБИМО. СВАКЫ ГААРЕЗЪ КАВ'ГЪ ТАШ'КАЮХИ. СА ЦА ЛИ СЕ З'ГААЃА. С ОТОГА КЪЗЫКЪ ЗА ЗВБЕ ЛЕПО Є ДР'ЖАТИ. И РЪКЕ СЪЗ'ЖМІАТИ К' СЕБЫ (724б–725а).

7.6. Однос према молитви

Стална и усрдна молитва је, поред љубави према ближњима, још један важан мотив у оригиналним деловима проповеди. Молитва заузима посебно место међу темама у Венцловићевим допунама *Беседа на Благовести*. Он на различите начине покушава да прикаже њену важност и место у животу православних верника.

Гаврил проповеда да молитва треба да претходи свакој одлуци, и да буде присутна у „сваком ходу и послу“:

ω браћо хр(и)стїани· весело славните г(оспод)в б(ог)в· в сваком[ъ] вашемъ ходу и послв
весело б(о)жїе нїе оузнмаайте пр'во напредъ. спомниюѣн га (670a).

Истиче и да је молитва дужност хришћана према Богу, који се о свима и о свему стара:

жданъ б(ог)ъ конно є све и сѣтворїω све то свѣдаа знаа и прегледа гдѣ шо под[ъ]
скоиом[ъ] рвкомъ нїмаа· шо лн се гдє чинны· а лн смо дѣжнн ω свєдєв хвалнн га и славнн
(660a).

Молитву ставља и у контекст међуљудске солидарности, чију важност стално наглашава, наводећи да су чланови заједнице, када нису у могућности да на други начин помогну ближњима у невољи, дужни да се за њих неуморно моле:

с врагом[ъ] и с овѣм[ъ] свѣтом[ъ] на нашем[ъ] крщєнїю обѣѣали смо се коєвати· да не
вдараемо натрагъ· вама намъ ωд[ъ] сла законннвати и браанннн свакога ч(о)в(ѣ)ка· и
поред[ъ] бегїєны оуставати с' ωтнмааннєм[ъ] ωт[ъ] сла· ако лн шо саамн собом[ъ] нннсмо кад'рн
помоѣн· нн кога добра нїмъ прнбавннн· а ωно тѣж'но б(ог)в се за ннх[ъ] молнмо да нїмъ
поможе· то можемо· кон ω томє хаата· и нааглы помоѣъ оучнннннн· и хоѣе га б(ог)ъ послвшатн
(723a).

Такође, сматра да је веома важно шта човек молитвом тражи од Бога. Бог, како каже Гаврил, неће услишити себичне жеље за овоземаљским добрима које нису „души за хвајду“:

ако є наша прошннє по б(о)жїїωї волї· тє нїє шо свпроѣъ· на коє смо доконаанїє· и свєтскє
тафрє· достаткїємо то шо проснїмо· а ако лї є д(с)шн на к'варъ· в томє знааемо да нєйма ннща·
шо є право· и д(с)шї є за хвајдє· на вгледанїє срѣмаашїн и нємоѣ'нїн· на коє добро вчнннєнїє· в
томє наша молкннє славша· и даає намъ свакад[ъ] нааспор'но г(о)с(по)дннъ б(ог)ъ (726b).

У једном коментару подучава слушаоце одговарању на литургији, током јектеније,¹⁸⁰ у којој, између осталог, стоји и молба Богу да се сви људи уједине „у једну хришћанску цркву“. Стога се Гаврил пита: како је могуће да „кунемо и

¹⁸⁰ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 128.

псујемо“ оне за које се у цркви молимо? Ово преставља још једну манифестацију његовог сталног настојања да укаже на лицемерје у међуљудским односима и на површно, формално практиковање православља:

ЕДА БИ СЕ СВИ НААРОДИ И ЈЕЗЫЦИ ПРИКЪПИЛИ ВЪ КЪДНЪ ХР(И)СТЪАН'СКЪ ЦР(И)КВЪ. ТО ОУ КЪТЕНІА НА СВАКОМ[Ъ] ЦР(И)КОВ'НОМ[Ъ] ПРАВНАЪ ГОВОРЕ ПОПОВИ. А И МН ПAKЪ НА ТО ОДГОВАРАМО. ТЕ ВЕЛЫМО. Г(О)С(ПО)ДИ ПОМ(И)ЛЫИ. И ПОДАИ Г(ОСПОД)И. Е, ПАКЪ КАКО ДА МОЖЕМО КОГА [724Б] КЪТИ И ШОВАТИ. ХЪЛТИ ЛИ ЗА КИМ[Ъ]. НІЕ ЛЪ ТО ГОЛЕМА ГРЪХОТА. СВПРОЪ Б(О)ЖІЕ ЗАПОВЪСТИ. РЪЖИТИ ЛЮДЕ. КАД[Ъ] Е Б(О)ГЪ ЗАПОВЪДИ. БЛ(А)ГОСНВ'ЛТИ И МОЛТИ СЕ. А НЕ КЪТЫ. ОУКЪД'НО БРАЪО ДА СЕ ЗА СВЕ МОЛМО ПО ЗАПОВЪДИ НАМЪ. МСТАНИШЪИ ДО ЗЕМ'ЛЕ ПРЕД[Ъ] Б(О)ГОМ(Ъ). ДА БИ СВІЮ ПОМ(И)ЛОВАО. САМЪ ОУТ[Ъ] СВОЕ МЪ ДОБРЕ ВОЛЕ ПРЕКОЛАТ(Ъ) (724а–724б).

О значају који Венцловић придаје молитви сведочи и следећи цитат. Беседник прво парафразира текст оригинала у којем се говори о молитви за све ближње, а посебно за надређене и за оне који су на власти. Затим додаје подужи текст у којем образлаже неопходност свакодневне молитве за све, од највећих до најмањих, за пријатеље и непријатеље, а за опште добро и појединца и заједнице. Настојећи да оствари непосредан однос са паством, он чак лично преклиње своје слушаоце да се труде да буду што ревностији у молитви и испуне ту „заповед Божију“ која „није мучна“. Наглашава да дужност непрестане молитве није само свештеничка, већ и свих верних:

ІА. КАДЪ ЕТО ЗАПОВЪДА СЕ НАМЪ ЗА НАШЕ ПАКОСТАВКЕ СЛОТВОРЕ МОЛТИ СЕ. ДА ШО БИ РЕК'ЛИ ЕДА ЗА СВОЮ БРАЪЪ НЕ ВАЛТА НАМ' СЕ Б(О)ГЪ МОЛТИ. ТА ТО НАМЪ И ЕСТЬ ВЕЛКА ДЪЖНОСТЬ ЗА СВЕ ХР(И)СТЪАНЕ МОЛТИ СЕ. ПОНАИ'КОЛ'МА ЗА НАШЕ СТАРІЕ. ЗА Ц(А)РА И Г(О)С(ПО)ДЪ МЪ. ЗА СВОЕ СПАХІЕ. ЗА ВОИЩАНЕ И ПОГЛАВААРЕ НІ'ХОВЕ. ЗА КН(Е)ЗОВЕ СВОЕ И БИРОВЕ. ЗА СВОИ РОД[Ъ] И ПРИАТЕЛЕ. МОБЕ И ПРОШ'НЕ НА ДОБРО ИМЪ ЗА НИХ[Ъ] Г(ОСПОД)Ъ Б(О)ГЪ ОУСР'ДО ВАЛТА ДОНОСИТИ НАШЕ. КЪР'НО НІ'НО ОУ МІНОЪ БОРАВ'ЛЕНІЕ И СЛОБОДА. НАСЪ ОД[Ъ] СЛА ЗАКЛАНА. И БРНЪ НАМЪ С НАШЕ ГЛАВЕ СКИНДА, МІНОСТЬ ДААЕ. ЗАТО ПО ЗА(ПО)ВЪСТИ Б[О]ЖІОИ. КАКО Е САМЪ КРОЗЪ ПРОРОКА НСАІЮ РЕКАО Б(О)ГЪ. БИ С(В)ЕЩЕНИЦЫ МОЛТЕ СЕ И ГОВОРИТЕ МОИМЪ ЛЮДМА. ДА МОЕ ЗАПОВЪДИ СЪШАЮ И ТВОРЕ. ДАНЪ НА ДАНЪ ВЕЛЫ ОНИ МЕНЕ НИШ. А САМН СОБОМ[Ъ] ОУДААЛЮ СЕ ОДЪ МЕНЕ С ПРЕШ'ПЛАНІЕМ[Ъ] МОГА МН ЗАКАЗИВАНИ. И КАКО ДА И НАГЛЕДАМЪ. КАКО ЛИ ЪЪ ИМЪ ПОМОЪИ. КАД[Ъ] САМН СЕБЫ СЛО КОПАЮ: ЕВО И ІА ВАМ' СЕ ЛЕПО МОЛИМ[Ъ]. И ЗА Б(О)ГА ВАСЪ ПРОСИМ[Ъ]. БААРЪ ТЪ ЗАПОВЪСТ[Ъ] Б(О)ЖІЮ НСПЪНИАТЕ ШО НІЕ МЪЧ'НА. СВЕСР'ДО СЕ ЗА СВЕ ТЕ ЛЮДЕ (ПО) ПОДРЕТАЪ И ПО РЕДЪ ВНИШЕ НСКАЗАТЕ МОЛТЕ. КАКО ЗА ХР(И)СТЪАНЕ. ТАКО И ЗА ИНОВЪР'ЦЕ. О ЖИВОТЪ О ЗАРАВ'ЛЮ О СП(А)СЕНІЮ. ЗА СРЕЪ ИМЪ И ВЕРИЪ. О МІНОМОЕ БОРАВ'ЛЕНІЮ. НА ВОИСКИ СЪЪВАНЮ. И НАДЪВАНЮ НАШЕ НЕПРИАТЕЛЕ. КОННО

НИШ ДА НАСЪ ПОГАЗЕ И НАШЕ ДОБРО С' ЈАГ'МОМЪ РАЗ'ВЪКЪ. ЗА НЕКЕР'НЕ. ДА И Б(ОГ)Ъ НА ПРАВЕЪ ВЪРЪ И ЗАКОНЪ ХР(И)СТІАН'СКЫ СОКРЕНЕ. И ТАА ЗА НЇХ[Ъ] НАША ЛОБА. ВЕЛНКО Є СОД[Ъ] НАСЪ ПРНВАТНА И ВГОД'НА. Б(ОГ)Ъ: ТЕ И НАМА ДВОСТРЪКО Д(С)ШН И ТЪЛЪ ХВАЙДНШЕ. А АКОЛН ТО НЕЪЕМО ЧИНИТИ НИ СЕ МОЛНТИ. ГРЪХОТЪ НДААМО ЗА ТО. ГОЛЕМЪ. А ГРЪХ[Ъ] Є СВАКЫ ДВШОГЪБАЦЪ. ЗАТО И СОПЕТ(Ъ) ВЕЛНМ[Ъ] ТОГА ВАМЪ ДВГОВАНИ НЕ ЗАБОРАВЛАЙТЕ СЕ. НИ СЕ ШО ОБ'НЕХААТНТЕ. ПР'ВО ЗА ЦР(О)КОВ'НИКЕ ВАШЕ МОЛЕЃИ СЕ. ПОСЛЕ ЗА ВОИЩАНЕ, И ЗА СВЕ ЛЮДЕ. ЗАШОНО ТАА ДЪЖ'НОСТ[Ъ] МОБЕНА ДРЪГЪ ЗА ДРЪГА. НЕ САМО С(ВЕ)ЩЕННОМЪ РЕДЪ ОТ[Ъ] Х(Р)ИСТА И АП(О)С(ТО)ЛА МЪ ПРЕДАТА Є. НЕГО СВІНМ[Ъ] ХР(И)СТІАНОМ(Ъ) ЈЕД'НАКО. КАКО МЪШ'КОЃ ФЕЛН. ТАКО И ЖЕН'СКОМЕ СТРЪКЪ. МОЛНТИ СЕ ЈЕД'НИМЪ ЗА ДРЪГЕ (725а–726а).

Својеврсну синтезу свих наведених тема којима се Венцловић бави представља цитат који доносимо у наставку. Навод је у потпуности Венцловићев, тј. не садржи парафразе, већ Гаврил наставља и даље разрађује тему из предлошка о греху и покајању. Ово је један од најсмелијих и најсамосталнијих Венцловићевих сегмената, којим се он удаљава од изворног текста и проговара самостално.

Гаврил, прилично оштрим тоном, критикује калвинистичко¹⁸¹ схватање опроштења греха, засновано на предестинацији.¹⁸² Венцловић инсистира на томе да искључиво поуздање у Божију милост, без личног труда и жртве – ако се човек „с муком не очисти и не испере“ – не може донети спасење. Критикује и духовнике који „бадава (олако) дреше и праштају“, јер ће и они заједно са грешником „муку теглити“. Човек се може спасти тек када „с језиком и срцем престане грешити и толико својих суза пролије колико је на крштењу воде на њега изасуто“. Позива се на свете оце, а све потврђује речима апостола Павла, слободно преведећи цитат из Посланице Коринћанима: „Ако за овога нам живота тек само у Христа се хоћемо уздати без нашега труда, то понајгори смо од свих људи.“¹⁸³ Поређењем са савременим преводом овог навода видимо да му је

¹⁸¹ О калвинизму у Мађарској видети нпр: Kovacs, Teofil, „Kálvin és a magyarországi és erdélyi reformátusság”, <http://www.c3.hu/~klio/klio103/klio022.html>.

¹⁸² О калвинистичком схватању опроштаја видети нпр: „Calvinism“, у: *Encyclopedia of the Reformed Faith*, D. K. McKim, D. S. Wright (yp.), Westminster/John Knox Press, Louisville, Kentucky, U.S.A. 1992, стр. 48–50.

¹⁸³ Упоредити са 1. Кор 15, 19: „И ако се само у овоме животу надамо у Христа, јаднији смо од свију људи.“

Гаврил, променом реда речи, изменио смисао како би поткрепио своју тврдњу. Као закључни аргумент користи парафразу Христових речи из јеванђеља по Матеју.¹⁸⁴

а ако ли тко то мисли по калвински: с повздааніем[ъ] свонм[ъ] на в(о)жїю м(н)л(о)стѣ: на в(о)жїю ли м(а)т(е)рѣ: и на кое свѣце: грешєѣн и не ѡтстаюѣн се: да мѣ се ѡпростє: ннкад[ъ] то неѣ быти. нли пакѣ оу томе дрѣжн ѡпрошенїє що се є исповѣдаѡ и причестїѡ. а не кає се мѣчєѣн свое тѣло: таї да и не мислы да є ѡпрошенѣ. ѡ томе и на свд[ъ] в(о)жїн з' грѣхом[ъ] хоѣє нздѣѣн: и с оним[ъ] д(с)ховником[ъ] заєд'но кон га баадїава дрєшн и праца. тє мѣкѣ тег'лнтн: ако се ѡв'дє с мѣком[ъ] не ѡчнстн и не нспере. кад[ъ] прєстанє ч(о)в(ѣ)кѣ и с' кѣзыкком[ъ] и ср[']дцєм[ъ] грѣшнтн: и толнко свон свздаа пролїє: колнко є на кр'щенїю волє на нєга нздєстѡ: он'даа вѣѣ з'натн кє да є прошенѣ ѡт[ъ] свєга мѣ грѣха. тако с(вє)ты о(т')ци казѣю. ннтн бєз трѣда нн бєз свздаа комє нмаа прошенїє: а слѣшайдєтє повздааннцы бєз мѣкє за ѡпрошенїє грѣхова свон: що намѣ ап(о)с(то)лѣ паваѡ казѣє: пншѣѣн кѣ коринтом[ъ] оу зачєлє: рѣѣ. ако за овога намѣ жнвота текѣ саллѡ ѡ х(р)стѣ се хоѣємо ѡз'дѣтн бєз нашега трѣда. то понайгоры сло ѡт[ъ] свїѣн людє. єда рєчє х(р)стѡс(ѣ): грѣхѣ є накнаѣацѣ: да не бѣдє то. вѣздаасн рєчєно є: комѣждѡ по дѣлом[ъ] єго (712б–713а).

7.7. Допуне у беседама Јоаникија Галатовског и Јована

Дамаскина

У претходним поглављима било је речи о беседама Јована Дамаскина и Јоаникија Галатовског у Венцловићевој преради.¹⁸⁵ Ове беседе се посебно издвајају својом садржином, разноврсношћу и преплитањем тема. Као што смо већ констатовали, Венцловићеве интервенције најчешће су тесно повезане и условљене текстом предлошка, па се углавном своде на појашњавање појединих садржаја из оригинала и повећавање динамике излагања. Будући да се ови предлошци својим садржајем разликују од других *Беседа на Благовести*, и поједине теме којима се Гаврил бави у својим допунама другачије су од оних у осталим беседама.

¹⁸⁴ Упоредити са Мат 16, 27: „Јер ће доћи Син Човјечији у слави Оца својега са анђелима својим, и тада ће узвратити свакоме по дјелима његовим.“

¹⁸⁵ Видети поглавља 3.3.3 и 3.3.5.

7.7.1. Допуне у беседама Јоаникија Гаљатовског

Беседе Јоаникија Гаљатовског можда на најбољи начин приказују Венцловићев просветитељски труд. Оне се разликују од других, између осталог, и по бројним референцама на различиту црквену литературу. Наиме, у тексту Јоаникијевог оригинала на маргинама стоје референце на књиге Светог писма, житија светих и сведочанства и предања из црквене историје. Велики број реферисаних текстова Венцловић уноси у свој превод, парафразирајући их и преносећи у колоквијалном тону. На тај начин, он настоји да својим слушаоцима ове садржаје приближи, наводећи податке до којих нису могли сами доћи, а који су неопходни за потпуно разумевање беседа.

Не можемо са сигурношћу тврдити где је Гаврил проналазио назначене текстове. Претпостављамо да их је познавао од раније, срећући се са њима међу бројним страницама које је преписивао и преводио. Уношење оваквих допуна на још један начин показује Гаврилово искрено настојање да просвети слушаоце. У том смеру важно је приметити да овакве катихетске теме он настоји да приближи не само садржином, већ и начином презентације: поред тога што су писане језиком пријемчивијим простом народу, излагање је динамичније и живописније од оног из предлошка.

Тако, на пример, у изворном тексту Гаљатовски тек овлаш помиње Св. Петра Атонског, а на маргини наводи житије на које се позива. Венцловић, пак, текст проширује ширим контекстом приповести о светитељу, уносећи своју парафразу житија:

Каде є рин'скы прин'цип(ъ) петаръ быѡ наоумѡ покалѡгѡрнѡ се: те се є ѡдрекѡво коекѡани. и обрече се до свое смр'ти сѡжнѡти г(оспод)ѡ б(ог)ѡ: разминш'лѡваше се кѡд[ъ] бн на страанѡ ѡтншѡ да нико не з'наѡ кѡд[ъ] се є подѡѡ за неѡга. оу томе оуказа мѡ с(в)ѡтаѡ б(огородн)ца м(н)лостъ свою. на снѡ мѡ догѡ к' неѡмѡ. те мѡ то рече. да нде тамо ѡ аѡн'скѡ горѡ. шѡно се сѡд[ъ] с(в)ѡтаѡ гѡра назнѡва. и онде кѡ свое сп(д)сенїе стеѡн борѡв'лѡѡн мѡ насѡмѡ. и то онъ такѡ послѡша и оучнны: те бы с(в)ѡтъ. до неѡга є пѡста была онаѡ гѡра. онъ є пр'вы насѡлын (696а).

Сличан поступак примењује и на месту где Гаљатовски укратко наводи предање о Св. Меркурију. Венцловић га проширује слично као у претходном

примеру, али овде, поред катихетске улоге, живописан детаљ из житија служи истовремено и да остави утисак на слушаоца, чему у прилог стоје и наводи попут: „чекајући љуте смрти“, „тим часом он ђипи, лати своје копље“ и „хакну Јулијана с копљем у прси пронужи га“:

тадаар(ъ) юліанъ с перси се бѣаше. и говорааше док' се враати. по кападоѣы све хр(н)стїане да погъбы. а они ѡ тоѣзи тѣзи чекаюѣи люте смрти. даню ноѣс с плачемъ по цр(ъ)ква се молахъ нааѣвше прес(вѣ)той б(огородн)ци. да и с отога кърталанше. а с(вѣ)ты м(с)ч(е)н(н)къ меркврїе лежаше оу кѣвотъ оу велнкой цр(ъ)кви. и негово бойно коп(ъ)е. вше кѣвота мѡ сташе преко чнвїа обешено. ето ти ед'нощъ текъ смотре с(вѣ)ты велнky баслаїе. где доге б(огородн)ца ѡ цр(ъ)кви пред[ъ] кѣвот(ъ) м(с)ч(е)н(н)ка меркврїа. те мѡ рече да нде оубыти ц(а)ра юліана. тымъ часомъ онъ ѣнпы. латы свое коп'е. оу перской земли насред[ъ] табора хак'нѡ. іаїана с коп'ем[ъ] ѡ прси пронужин га. и пак(ъ) такы натрагъ доге. оставы на место за белегъ кр'ваво свое коп'е. леже ѡ своѣ кѣвот(ъ) несвн҃гено людма (696б–697а).

На сличан начин, из *Историје Барона Цесара*¹⁸⁶ доноси приповест о томе како је Богородица одбранила Цариград од персијске војске. Краћи навод Галатовског Венцловић знатно проширује, градећи свеобухватнију и живљу слику догађаја. Повремено, чини се, пушта перу на вољу, уносећи описе каквих извесно нема код украјинског аутора, попут „изађе у њихов табор с многима хубаво оденути фракцимерки и с млади ичоглани цареви“:

Како се е таа проваа и згодна была доста пѣт(ъ) с так'внм[ъ] неѣз'ннм[ъ] ц(а)риградъ одбраннваннм[ъ] од[ъ] неприятел'ске войске. еданъпѣт(ъ) быаше под[ъ] ц(а)риграда(ъ) дош'ла тѣшена пер'ска войска. и наоколо об'колнла загонѣн се юрншем[ъ] да га оуз'мѡ. ето ты ед'номъ доби видеше пер'сы гдѣ ед'на в'ла г(о)сп(о)ѣа. кроз' капїю градскѡ нзааге оу ннхобъ таборъ с' многнма хѡваво оденѣти фракцимеркы и с' млади ичогланы ц(а)ревы. прознаше они да е то ц(а)р(н)ца нзнѣтра. и зчиннше коѣ пѣт(ъ) да нде к' шаторѡ везнровѡ. рекоше занрѣ нде да проси мнрѣ. а такы оставнше быти се. док'ле виде що ќе се доконати. ама то бѣаше сама с(вѣ)таа б(огородн)ца. що и чѡвааше ц(а)риград(ъ) од[ъ] неприятели. доге она тако с тафром[ъ] до шатора везырова кроз[ъ] войскѡ тѡрскѡ. и он'де е неста. донек'ле они чекаше що не тога да бѡде. пакъ многаа г(о)сп(о)да доше да виде що се то за много доконаваа. те она не нзаази нспод[ъ] шатора. нннн кога хѡбра нмаа. видеше юрѣ

¹⁸⁶ О *Историји Барона Цесара* у Венцловићевим прерадама видети: Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 29 (1), Нови Сад 1981, стр. 34–36.

НЕЙДА Е СОН'ДЕ. НИТН Ю Е ВЕЗИНОЪ ВНАДЕСО ЗАКЛЕ НИ СЕ. ЧЪДНИШЕ СЕ ЦЮ ВН ТО БЫЛО. КАД[Ъ] СЪ Е СВН
ВИДЕАН КЪРЪ Е СОН'ДЕ ДОШ'ЛА. НЕ СВЕРОВАШЕ. НЕГО СЕ ЗА ТО СКАДНИШЕ МЕГЮ СОБОМ[Ъ]. ОУДРН ДЕ. ЧНТН
ПАТН. БЫШЕ СЕ Н СЕКОШЕ. ТАЙ Д(А)НЪ ДО НОЪН. ТЪЦА Н ПОГНБЕ. НА СЪТРАД(А)НЪ. СОЛОШЕ НЗПОД[Ъ]
Ц(А)РНГРАДА СКОМЛЪ ПЪТЕМЪ НАТРААГЪ. А Н ГР'ЦН Н ПОТЕРАШЕ, КАДЪ ВНАДЕШЕ КЪРЪ Н Е ДНОГО НЗГННЪЛО
ТЕ ВЕЖЕ (700б–701а).

Сличан наротив срећемо и у Венцловићевим проширењима текста Гаљатовског на месту где он указује на Житије св. Марије Египћанке Софронија Јерусалимског. Гаврилова допуна, за разлику од предлошка, садржи детаљан опис догађаја Богородичиног јављања Марији Египћанки. Шире посматрано, можемо рећи да је ово једна од особености Венцловићевих допуна – он настоји да код својих слушалаца створи комплетну слику, попут сцене на којој се одвија радња из житија. При томе, „ликови“ проговарају језиком који је слушаоцима близак и уверљив:

КАКОНО ЦЮ Е СААМА ПРНВР'НВА БЫЛА. М(А)ОЮ КЕГ'ПАТСКЪ С КЪРВАРС'ТВА ИОЊ К' ПОКАИАНЮ.
КАД[Ъ] СЕ ОУ КЪР(С)А)НИД'СКОЊ ЦР(')КВН ОНА СНАПОЛН ПРД[Ъ] ИКОНОМ[Ъ] Б(О)ГОРОДН'НОМ[Ъ] МОЛЪШЕ.
А НИКААКО НЕ ДАВАШЕ ИОЊ СЕ ОУЛЕЗ'СТИ В ЦР(')КВЪ ДА ЦЪЛЪЕ Ч(А)СТНИН КР(')СТЪ. СВЪ КЕ НЕЩО С
ВРААТА ЦР(')КОВ'НЫ НАТРАГЪ ОТРИВАШЕ. ОНА ЗАТО ОУЗЕ ПЛАКАТИ ПРД[Ъ] ИКОНОМ[Ъ] С(ВЕ)ТЕ
Б(О)ГОРОДН'ЦЕ. В ТОМЪ ОУЛОБИ КЕ Б(О)ГОРОДН'ЦА Н ДОВЕДЕ К' ВЕЛНКОМ[Ъ] ПОКАИАНЮ. ПРОГОВОРЫ К' НИОЊЗН.
ГЛАСОВНТО. ТЕ ИОЊ РЕЧЕ. ННО ДА НИНСИ ОУЧИННЛА ТЫ МААРО. НЕГО ЦЮ ТИ ВЕЛНМ[Ъ] ТАКЫ ТО ОУЧИННЫ.
НДИ ПРЕКО ИОР'ДАНА Н ТАМО КИШ' СЕ СП(А)СТИ В МНОЪ. КАКО ОНА ДОЧЪ ТАЙ ГЛАС(Ъ) ОД[Ъ]
Б(О)ГОРОДН'ЦЕ ЦЮ ИОЊ РЕЧЕ. ТАКЫ ДИЖЕ СЕ Н ТР'КОМ[Ъ] ОДЕ ЗА ИОР'ДАНЪ В ПЪСТЫНЮ (712а).

Једно место у слову Гаљатовског је, чини се, посебно надахнуло Гаврила. У другим наводима он се оквирно држи предлошка, а његове допуне заснивају се на сажимању и парафразирању делова приповести из црквене литературе који нису ушли у изворни текст. Овде се, пак, он неочекивано слободно удаљава од оригинала и развија причу. Приповеда о „злим бесовима“, који хришћане, а посебно „калуђере и попове“ желе „црне з душами да учине“. На тренутак се враћа предлошку да би у контексту свог излагања парафразирао речи апостола Павла, а затим наставља поуком о томе како човек може dospети у анђеоске редове: „голем рат и харц овде ш њима ваља да има који мисли тамо доћи“.

ТОГА РААДЪ. ПО СВН ТЫ ХОРАА АГГ(Е)Л'СКЫ С(ВЕ)ТИН ЛЮДИ РАЗРЕКЪНЫ Н НАСЕЛАНН ХОКЪ БЫТН.
КЪР'НО СВАКО Е ТО АГГ(Е)Л'СКО ХОРО САДЪ ПОПРАЗ'НО Н СЪНКАВКЪ Е МЕГЮ НИМН НА БРОЮ. КАА ОУ

кѡм'паны ов'де коѡакаа кад[ъ] є манїє. зацо нз свакога онога хора понеко хнсе нздарад[ъ] гр'аннїє понз'падало є доле ѡд[ъ] оны агг(є)л'скы арман'ды. те се в'чнннше ребелїє сан бесовы н пакостны нама. а б(ог)в' с отнм[ъ] ѡдбїтанїем[ъ] свонм[ъ] ѡд[ъ] нїєга. чнм[ъ] ѡнн да могоу що назднтн. него саамн себы назднше. внше ѡт[ъ] свн'ца бїахс свѣтлы. а кад[ъ] ѡтпадоше цр'нн ѡд[ъ] мѡрака ѡсташе. толнко с' єд'нн хр(н)стїанн се боре. а понайвнше с калвгѣры н с поповы. да н ннх[ъ] так'ве цр'не з' д(с)шамн оу'чнне како що сѡ саамн, н свѣдс н оу пак'ло. кога на що по колѣ мѡ гр'ѣх[ъ] наводѣн. що кон ч(о)в(ѣ)кѣ зактева саам[ъ] на тога н нѣде н на рѡкѡ даю мѡ, то находнтн да чнны н свр'шше свою волю. зато н пншвѣн с(вє)ты ап(о)с(то)лѣ паваѡ владдѡ нїхокѡ ѡ чємѡ ѡнн над[ъ] намн нмадѡ доказѡе нам[ъ], каа добры пастнрѣ говорѣн. брако нїє наша браанѣ н ратѣ к людам по тѣлѡ н кр'вопролїванн. неголн нашѣ є хр(н)стїан'скыи голєм[ъ] хар'цѣ, н тежакѣ бой свпроѣѣ нашн д(с)шев'ны непрїатєлѡ нашега слов'ма. к начєлом[ъ] н властєм[ъ]. до свѣтодржаца полр'чны овога вѣка. слнм[ъ] нзпод[ъ] н(є)ба дѡхвом[ъ]. ѡтнѡдѣ не допншаю ѡнн тамо комє доѣн оу онаа агг(є)л'скаа хора, ѡткѡдѡ сн ѡнн нспан. голєм[ъ] рат(ѣ) н хар'цѣ ѡв'де ш' ннма валаа да нма, кон мнслы тамо доѣн. много цюща сала н неколє валаа мѡ подноснтн без ѡз'бє. єрѣ знадѡ ѡнн то да б(ог)ѣ с людам онаа ннхова агг(є)л'скаа мєста праз'на нспннла. зато онн н воюю с намн бореѣн се н на сло наводѣн. ѡдвѡраюѣн нас(ѣ) на своє волє к окомє свѣтѡ. да бы онаї не достаан. н вр'ло се мало тн находы кон га траажє (699а–700а).

7.7.2. Допуне у беседи Јована Дамаскина

Дијалoшка беседа Јована Дамаскина у Венцловићевој преради посебно се издваја по карактеру и учесталости његових интервенција на тексту предлошка.¹⁸⁷ Можемо чак рећи да Гаврилова креативност и удаљавање од средњовековног поетског манира овде достижу свој врхунац када су у питању *Беседе на Благовести*.

Стил и језик Гаврилових допуна нису без утицаја предлошка. Писан колоквијалним и непосредним тоном, изворни текст свакако је погодовао начину на који Венцловић иначе приређује *Беседе*. Дијалог између Богородице и архангела Гаврила већ је по својој форми одговарао Венцловићевој мисији – приближавању садржаја пастви – али он одлази и корак даље, осавремењујући га бројним колоквијализмима и детаљима који имају за циљ да радњу учине

¹⁸⁷ У ранијем тексту истакнуто је да и сама изворна беседа привлачи пажњу тиме што у њој врхуне новине црквене књижевности када је у питању прича о Благовестима, у односу на одговарајући библијски односно апокрифни извор. Видети поглавља 3.2 и 3.3.5.

динамичнијом и уверљивијом. На пример, Богородица се обраћа анђелу са: чѣмъ братѣ цо мн говоринш(ъ)· н то свѣ разъбырамъ· те видимъ[ъ] те како нини ты ѿт[ъ] ч(о)в(ѣ)ка роженъ. него д(с)хъ си· алъ не знамъ кон. Речима Челице Миловановић, Гаврил је „тачно осетио драмски, понекад чак комички набој текста који је имао пред собом, и врло спретно га пренео у српски говорни језик да би више подвукао психолошке нијансе које се крију у једноставним али прегнантним дијалозима оригинала“ (Миловановић 1981: 38).

Обратили бисмо пажњу и на један Гаврилов поступак о којем није било много речи у досадашњој литератури.¹⁸⁸ У предлошку, реплике се нижу једна за другом, без наратије. На маргинама се, као у драмском тексту, налазе имена „ликова“ (Богородице, архангела Гаврила, Јосифа). Венцловић ове ознаке разрађује, додајући „глас“ наратора. На пример, на месту где у предлошку стоји:

Ѣда агг(е)лъ бѣаше въ с'нѣ явлѣн мн се н рекы мн

Венцловић наводи:

р(е)чѣ. ѿсн(ф)ъ. ... да лї є то агг(е)лъ бїѡ цо мн се є на снѣ оуказаѡ те мн рече (623а).

Овим поступком он постиже већу разумљивост текста и лакше праћење дијалога.¹⁸⁹ Такође, веома често, уместо једноставног р(е)чѣ м(а)рїа Венцловић уноси додатни колорит у радњу, попут: На то ѿдговоры ч(н)стаа д(ѣ)воѣка н рече к' агг(е)лѣ мрщало натраагъ (608а).

Гаврилово надахнуће не завршава се уметањем оваквих наративних сегмената, већ он интервенише и на управном говору. Његове допуне толико су честе и разноврсне да бисмо се усудили чак рећи да се унутар Дамаскиновог слова крије читава једна мала Венцловићева дијалогска беседа. Другим речима, ако би се издвојили његови сегменти разастути у виду допуна дијалогу из изворног текста, добио би се мање или више независан оригиналан Венцловићев дијалог.

¹⁸⁸ Видети: Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 29 (1), Нови Сад 1981, стр. 38.

¹⁸⁹ На неким местима, да ли због пада концентрације при преписивању или можда због тога што је изворни текст на том месту био оштећен на маргини, Венцловић губи синхронизацију између назначених ликова и њихових реплика. Тако се дешава да Марији припише Јосифове речи и обрнуто, али обилкујући их тако вешто да слушацац тешко може приметити да нешто није у реду; тек поређењем са изворним текстом постаје јасно где је дошло до грешке.

У прилог овој претпоставци као пример доносимо први део Дамаскинове беседе, при чему ћемо приказати само Гаврилове оригиналне, односно парафразиране сегменте. На местима где је то неопходно због контекста, навешћемо и поједине верно преведене делове изворног текста. Венцловићеве интервенције једнако су заступљене и у другом, трећем и четвртном делу ове беседе, што се може видети у првом прилогу, на странама 610а–615б, 616а–621б и 621б–624б.

Овим поступком нисмо желели да се залажемо за то да је Гаврил аутор „прве драме на српском језику“, како гласи у више наврата оспорена Павићева квалификација. Намера је била да прикажемо учесталост и садржајност Венцловићевих допуна, из којих се, на још један начин, може видети његова даровитост за речи, као и искрено и неуморно настојање да допре до својих слушалаца.

Подсећамо да су у примерима које доносимо Гаврилове интервенције графички приказане на следећи начин: једноструком линијом подвучена су Венцловићева уметања; двоструком линијом подвучено је превођење синонимима; таласастом линијом обележени су слободнији преводи и парафразе; верно преведени делови текста нису подвучени.

Одломак из првог дела беседе:

На то одговори ч(н)стаа д(ѣ)војка и рече к' агг(е)лѡ мр'шало натрагъ· свинѣи де ты мом'че наоколо од[ъ] мене подалеко. ... одовѡд[ъ] поскориѣ да си нзмакаш· отстан(н) се ты твога долазка к' мошоу квѣн· ... к' отоме пакъ коу агг(е)лѡ налепо проговори, то рече к' ниоузн· та послашаи ме мало д(ѣ)војко· док' ти нскажемъ по рѣдѡ на шо сам[ъ] к' тебы послаат(ъ). а не бѡди тако скоро плаха и жѡстра· ево своу даав'наш'ны договоръ садъ хокіе б(ог)ъ да доконаа· те то зак'теде на видѡло свинѡ нзнети. ... рече мѡ сопет(ъ) д(ѣ)војка· видни' те да си сас'ма лѣпъ и хѡбавъ момакъ с' красна стаса· цнфрасто одевенъ, гнздава образа свѣтла. алъ те чѡд'не твоје рѣти ми говорене от[ъ] тебе шо и никад[ъ] нисамъ чѡла· све ми се чинны да нешо ты мене не вараашъ. ... а ево и свога ми зарѡч'никка и вѣѣъ нмам[ъ] пр[а]в[е]дна ч(о)в(ѣ)ка· те мѡ знадѡ людн ч'а самъ под[ъ] пр'стеном[ъ] жена· не принстон ми се више з' дѡзгы мом'ци свога разговора нлатн· ни то и саамѡ зак'текам[ъ] чинити, и стидни' се вѡ'ло да би с' как'ком[ъ] мѡш'комъ странаом[ъ], шо бесѡднн· а младаѡ мом'чад[ъ], ни видети не зак'текам[ъ], а камоли да своу

кон разговоръ своѣ нмала бн ш' нмла. рече агг(е)лъ. та ѿ те добро знаамъ како си ты ч(н)ста и пошена д(ѣ)војка. тако да ти на свѣтѣ неѣма д(ѣ)воичкогъ паара. зато самъ ѿ от[ъ] б(ог)а и послаат[ъ] доѣи к' тебы на повздаано. толнко послашай ме сестро моя. ... р(е)че. м(а)рїа. чземъ брате що ми говоринш[ъ]. и то свѣ раз'бырамъ. те видимъ[ъ] те како нинси ты от[ъ] ч(о)в(ѣ)ка роженъ. него д(в)хъ си. алъ не знаамъ кон. ... алъ ѿ донста нинсамъ оне ѣдан да ме лас'но на кою неважност[ъ] преволншъ с ласкаанїемъ[ъ]. ако бы кое мааз'лице преда м'номъ[ъ] нз'водїю. юше ты ннкад[ъ] на оваккѣ твр'дождѣ д(ѣ)војкѣ нинси се намерїю ... р(е)че. агг(елъ). знаамъ те как'ве си натѣре д(ѣ)војко. алъ ѿ ево тебы лаж'ливы мааз'лице не доносимъ[ъ]. ... коласто свлаено одело що га на себы носиншъ. проказѣ те кер' си с' ц(а)рскога подрета. ... що и сама то свкад[ъ] нсказѣшъ говорѣи да еси тла. зато отселе и ѿ те нзоб'лнчземъ що си, коѿ ли нмаашъ быти. ако ме послашашъ и рѣч' ми принлншъ. рече д(ѣ)ва. що е хвайде тѣ тебы много и зановѣтати. ... р(е)че. агг(елъ). но. велнм' ти. да кад[ъ] се нз'вр'ше мое ове рѣчи що ти каажемъ оу свое нмъ томѣ време. он'даа кїш' се сетити и проз'нати томѣ недоз'наноу[ъ] заподѣлѣ оуказѣ. тадааръ вѣѣъ почѣ д(ѣ)војка распнтнвати агг(е)ла. с конмъ наачнномъ[ъ] то може од[ъ] не быти. (608а–610а)

Имајући у виду овакве примере, чини се да се монах Гаврил на тренутке потпуно саживео са текстом – препушта му се, могли бисмо рећи да ужива у њему. У литератури, као и у досадашњем излагању, истицано је Венцловићево неуморно настојање на приближавању садржаја беседа пастви. Ипак, не треба губити из вида ни то да је овај преписивач у њима могао налазити и лично задовољство, утеху и разоноду, посебно у тренуцима самоће и разочарања, о чему и сам сведочи у једном писму: „Толико имјеју мало утјешеније здје и отраду што сам миран у ћелији, не имјеју које досаде ни гареза с ким, ни у цркви људске крамоље, ка у Коморану што сам подесио. Сѿм сам у ћелији, сам у цркви настојник...“ (Павић 1972: 24)

8. Закључак

Лик и стваралаштво Гаврила Стефановића Венцловића до сада су привукли пажњу бројних истраживача. Његов загонетни живот и богато дело проучавали су историчари књижевности, филолози, историографи, историчари уметности, етнологзи и други. И поред свих напора, о Гавриловом животу се врло мало зна, а велики део његових рукописа ни до данас није представљен јавности.

Многа питања у вези са овим вредним ствараоцем и даље су отворена. Биографски подаци су малобројни, непотпуни и неповезани, па се о већем делу његовог живота не зна готово ништа, а нису познати ни место ни време његовог рођења и смрти. Различита су мишљења о томе којој књижевној епохи припада Гаврилов рад, а у вези са тим се поставља и питање његове оригиналности. Није извесно ни колико је његово дело имало значаја у времену у којем је живео. Заслуге које му се, међутим, не могу оспорити су у томе што је, с једне стране, у време великог продора рускословенског језика био међу последњим писарима који су остали доследни србуљској традицији. Са друге стране, био је један од првих који су народни језик увели у књижевност, па и у богослужење. Превођењем важне богословске литературе настојао је да својој пастви приближи дела писана на њима тешко разумљивом црквенословенском језику, попут беседа светих отаца, али и савремених барокних писаца, у оно време познатих украјинских проповедника Лазара Барановича, Јоаникија Гаљатовског и других.

Циљ нашег рада био је да се пре свега филолошком анализом рукописне грађе, која до сада није у већој мери проучавана, покаже Венцловићева књижевна и језичка даровитост, као и рад на приближавању сложених богословских садржаја необразованом народу. Поред тога, његова дела посматрали смо и као сведочанство о друштвеним приликама и духу времена.

Тема истраживања биле су беседе на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића, које се налазе у рукописној књизи *Слова изабрана*, завршеној 1743. године. Нашу грађу чини тринаест беседа: два слова Јована Златоустог, слова Јована Дамаскина и Максима Исповедника, пет слова

Лазара Барановича, два Јоаникија Гаљатовског, тлкованије, поученије и пролог на Благовести.

У намери да се приближимо Венцловићевим беседама осврнули смо се најпре на историју установљења и обележавања овог празника, која је уско повезана и са развојем беседа на Благовести. Истражили смо како су се оне развијале кроз векове, од изворне приповести из Светог писма, преко Јаковљевог Протојеванђеља и слова светих отаца, до Венцловићевих извора.

Након прегледа отачких беседа, приказали смо који су елементи овог новозаветног апокрифа, на који начин и посредством којих извора доспели у беседе које читамо у Венцловићевој преради.

Затим смо се бавили идентификацијом Гаврилових предлогака, разматрајући изворе из којих је наш проповедник највероватније преузео беседе на Благовести исписане у зборнику *Слова изабрана*. Велику помоћ при идентификацији извора представљала је чињеница да је Венцловић прилично прецизно и доследно наводио предлошке које је користио. Следећи ове наводе, Венцловићеве изворе потражили смо најпре у библиотечким фондовима Епархије будимске и Архива САНУ, међу књигама које су му могле бити на располагању. За текстове које нисмо пронашли у овим библиотекама успели смо да идентификујемо по један или више одговарајућих извора у другим доступним словенским рукописним, односно старим штампаним књигама. Ради се о текстолошки истим или веома сличним беседама записаним у зборницима који, међутим, већином нису могли бити доступни Венцловићу, било по времену настанка, било по месту на којем су се налазили.

У досадашњој литератури било је више дискусија о томе да ли је Гаврил своје беседе записао пре или након што их је изговарао, као и да ли их је говорио напамет или читао. Дужина појединих беседа навела је на сумњу да су оне уопште могле бити у целини произношене у цркви. Полазећи од начина на који је сам Гаврил у насловима беседа упутио на њихово место у богослужењу, може се закључити да оне извесно јесу читане на службама. Типиком је, наиме, предвиђено да се дужи текстови могу поделити на више делова и читати у више

наврата, чак и у неколико дана, што управо одговара начину на који је Венцловић изделио текстове беседа, чак и када таква подела не постоји у изворном тексту.

Осим тога, у досадашњим истраживањима Гаврилове беседе претежно су посматране у контексту црквених проповеди, при чему најчешће није указивано на то да поједина слова светих отаца имају своје место у богослужењу и као типиком прописана *чтенија* (читања). Тако се, на пример, *Друга беседа Јована Златоустог* може изговарати као проповед, али и као једно од чтенија на Благовести. Поред тога, међу своје беседе Гаврил је уврстио и друге жанрове црквене књижевности – пролог, тлкованије и поученије – које имају прецизно одређено место у богослужењу, које и Венцловић доследно наводи. Ова чињеница донекле је у супротности са до сада често заступаним ставом да у Гавриловом књижевном стварању постоји оштра граница између богослужбених текстова, на црквенословенском, и оних намењених „простим људем на разумност“, на народном језику. Можемо, дакле, закључити да је Гаврил и део текстова богослужбене намене – чтенија – преносио на народни језик.

Одлике Гавриловог правописа и језика посматрали смо на свих тринаест *Беседа на Благовести*. Сагледали смо основне одлике, навели њихову учесталост и подвукли типичне карактеристике.

У досадашњим истраживањима установљено је да Венцловићев језик има особине сремских говора. У складу са тим, и у *Беседама* срећемо читав низ икавизама карактеристичних за сремске говоре. Такође, у нашем корпусу налазимо потврду и свих других у литератури наведених одлика Венцловићевог говора, као што су доследни ијекавизам *дијете*, 3. л. мн. презента на -ду, аналошко почетно *о* именице *отај* и др.

У рукопису *Беседа* налазимо приличан број великих слова, пре свега у виду орнаментисаних иницијала. У осталим случајевима, тешко је уочити неку правилност у погледу употребе великог слова: оно се понекад пише на почетку већих смисаоних целина, понекад на почетку реченице, али врло често и у средини реченице.

Венцловић употребљава готово искључиво дебело јер (ѣ), а може се рећи да танко јер (ѡ) пише само по изузетку. Разлоге за писање дебелог јера треба тражити, између осталог, и у томе што се Венцловић, као и остали Рачани, служио руским црквеним књигама, од којих је неке и сам преводио и прерађивао.

Означавање гласа *e* прилично је недоследно. Он се обележава словима *ѣ* и *ѡ*. При томе се прво слово јавља у две варијанте: тзв. уско *ѣ* и тзв. широко *ѡ*. На почетку речи широко *ѡ* пише се око десет пута чешће него *ѣ* и у тој позицији може означавати било *e* било *je*. У појединим речима је за обележавање вокала *e* преферирао некад *ѣ*, а некад *ѡ*. Иначе, пошто је његов језик у основи екавски, *ѣ* и *ѡ* није разликовао у изговору, па се није трудио ни да их разликује у писању, за шта налазимо доказе на скоро свакој страници рукописа. Често на малом простору срећемо различите случајеве мешања *ѣ* и *ѡ*.

Слично важи и за писање слова *н* и *ы*. О томе да у њиховом писању није било неке систематичности и доследности сведоче, поред осталог, и примери у којима на врло малом растојању у истим облицима имамо написано час *н* час *ы*.

Једна од најособенијих Венцловићевих правописних црта, не само у *Беседама* већ и у другим његовим рукописима, јесте писање удвојених вокалних слова. У нашој грађи најчешће се јављају удвојено *ла* (иза меких сугласника *л*) и удвојени вокали, најчешће *ин*, ређе *ѣн*, сасвим ретко *ыѣ*, *ѣѣ*, *ын*, *ѣѣ*. Писањем удвојених вокалских слова Венцловић обележава дуге слоге под акцентом, као и поста акценатске дужине. Ни у једном ни у другом случају означавање удвојених вокала није спроведено доследно, већ се оно може окарактерисати само као општа тенденција.

У погледу обележавања гласа *j* влада велико шаренило и има доста недоследности. Сам глас *j* обележава се словима *ѣ*, *и*, *н*, *ѡ*, *ѣ*, док се групе *ја*, *је*, *ју* презтежно означавају лигатурама *ѣа*, *ѣѣ*, *ѣю*, иако и ту има приличних одступања. Венцловић је лигатуре писао доста произвољно и недоследно, што се нарочито односи на *ѣа* и *ѣѣ* у позицији иза вокала.

Сугласнике *ћ* и *ѣ* Гаврил обележава на више начина. Најчешће их пише двама варијантама старог слова *ђерв* (ѣ). Словима *ѣ* и *ѣ* обележавају се

сугласници *h* и *ḥ* у домаћим и страним речима, у различитим положајима. Ређи начин писања *h* и *ḥ* је помоћу *к, г њ*, са лигатурама *ќ, ю*. Писање група *ћа, ће, ћу, ђа, ђе, ђу* у целини носи печат случајности и несистематичности.

Групе *љи, њи* Венцловић често ижицу с дијерезом (*ÿ*): *колÿ, нÿма*. Овакав начин писања сматра се Венцловићевом иновацијом.

У писању слова *х* постоји изразита несразмера између великог броја примера у којима се оно чува у корену речи и ретких места на којима је изостављено. Узроке овој појави треба тражити пре свега у јакој ортографској традицији и утицају предложака којима се Венцловић служио, нарочито ако се зна да је у његово време процес губљења *х* у многим штокавским говорима био већ далеко одмакао.

Приликом анализе Гавриловог преводилачког поступка, посматрали смо начин на који се он односио према предлошцима, као и у којој мери се одважавао да и сам проговори кроз беседе које је преводио. Поређењем одабраних девет беседа са претходно идентификованим изворима покушали смо да укажемо на неколико основних праваца у његовом раду на адаптацији текста. Настојали смо да, колико је то могуће, јасно раздвојимо и обележимо места која су верно пренесена на народни језик, места која су слободније преведена или парафразирани и она која немају паралеле у изворном тексту.

Као најчешћи и најмаркантнији Венцловићев поступак препознали смо проширивање текста предлошка. Проширења се јављају у виду сегмената различите дужине: понекад се они састоје из само једне или две речи, а понекад од целе реченице или више реченица. Посебно су занимљиви они сегменти у којима се Венцловић удаљава од оригинала и уноси делове који не само што немају паралеле, већ нису ни строго везани за контекст предлошка. Оваква места нарочито су значајна за проучавање оригиналности Венцловићевог стваралаштва.

Покушали смо, такође, да сагледамо колике су Гаврилове допуне у односу на изворни текст. Показало се да наш вредни писар није увек био једнако инспирисан предлошком. Венцловићеве интервенције на беседама из *Кључа разуменија*, *Учитељног јеванђеља* и на Дамаскиновој беседи, чине приближно

половину текста, док, са друге стране, у беседама из *Труби словес* оне износе свега једну петину.

Даље, показало се да Гаврил повремено изоставља поједине делове предлошка, али је број оваквих примера знатно мањи од броја допуна.

Венцловићеве интервенције одликују се недоследношћу, како при додавању, тако и при изостављању сегмената. Сегменте које у неким случајевима изоставља, у врло сличним ситуацијама он додаје изворном тексту, при чему није могуће установити неки одређени критеријум за ове поступке.

Посматрали смо и на који начин јеромонах Гаврил преноси, односно преводи поједине изразе. Понекад он дословно преводи или чак преузима реч из предлошка, али се чешће труди да измени, оживи и приближи текст слушаоцу настојањем на избору што различитијих и живописнијих изражајних средстава на народном језику. Повремено је, у трагању за разноврснијим изразом, донекле одступао од значења изворног текста, али је при томе смисао остао исти. Посебно су драгоцени примери Венцловићевих покушаја да компликовану и мало разумљиву терминологију описно пренесе на народни језик. Објашњења на народном језику најчешће иду у смеру појашњавања преведеног текста. Међутим, у појединим случајевима Гаврил бира сложенији израз од оног у изворном тексту.

Многи истраживачи истакли су да је Венцловић књиге за богослужбену употребу само преписивао српкословенском редакцијом, а да је беседе, које нису строго богослужбени текстови, преносио на народни језик са жељом да их учини што разумљивијим и доступнијим. Познато је, такође, да се у оквиру беседа налазе се и преводи делова Светог писма за које није имао претходних узора на српском народном језику. До сада, међутим, није често запажано или довољно наглашавано да су поједини библијски цитати које је Гаврил преводио, истовремено и део православне химнографије. Поред тога, у прерађеним текстовима налази се и химнографија која није заснована искључиво на цитатима из Светог писма (тропари, кондаци, акатисти и др). Неки од ових текстова, или бар њихови делови, врло се често, чак и по неколико десетина пута понављају у анализираним беседама. Тако с правом можемо рећи да је Венцловић пионирски и

супротно начелима средњовековне диглосије преносио и православну химнографију на народни језик. Извесно је да ови преводи нису заживели у богослужбеној употреби, али су његовом заслугом садржаји ових делова „појућег богословља“ вероватно по први пут постали разумљиви „простим људем“.

Као ни у претходно посматраним одликама Венцловићевог преводачког поступка, ни у овом случају не можемо приметити доследност или јасан принцип. Поред тога што је смело и вредно преводио на народни, Гаврил је поменуте садржаје неретко остављао на црквеном језику. Понекада се идентични делови химнографије могу пронаћи и на народном и на српкословенском језику. Честа појава је и мешање језика – Венцловић наизменично користи народни и црквени, понекад чак и у оквиру исте реченице. Ово потврђује у литератури изнету претпоставку Ч. Миловановић да се „са оба језика он лако и природно служио“. Томе у прилог говори и чињеница да у неким, додуше веома ретким случајевима, Венцловић интервенише чак и на црквенословенском тексту.

Кад је реч о стилу и језику, истраживачи су једнодушни у оцени да је Венцловић у својим списима показао изузетан језички таленат и велико стилско мајсторство.

Венцловићева лексика под снажним је утицајем диглосије, која се огледа у напоредној употреби двају језичких идиома: црквенословенског српске, ређе руске редакције – с једне стране, и народног – са друге. Поред низа фонетских, морфолошких и синтаксичких црта карактеристичних за црквенословенски језик, у тексту *Беседа* налазимо мноштво црквенословенских лексема са српкословенским или рускословенским ликом. Типична црта пренета из црквенословенског је и апсолутни датив, који је Венцловић очигледно као готов модел преузео из предлога којима се служио, али га је обилато користио и у деловима текста у којима преовладава народни језик. Апсолутни датив је код Венцловића нешто модификован и упрошћен у односу на црквенословенски.

Језички израз са народном основом у *Беседама* представљен је великим бројем речи, израза и конструкција који су део народног језичког блага и не налазимо их у црквенословенском, руском или у другим предлошцима који су

Венцловићу били доступни. Тим наслеђеним лексичким благом Венцловић се обилато и зналачки служио, али ни њему самом није била страна језичка креација, било да је реч о његовом оригиналном стваралаштву или његовим преводима и адаптацијама. Лексичком фонду народног израза припадају како обичне, стилски немаркиране речи, тако и бројни разговорни, шаљиви и пејоративни квалификативи, узвици, као и фразеологизми. Као експресивна језичка средства Венцловић радо користи и именице субјективне оцене – деминутиве, аугментативе, хипокористике и пејоративе. Хипокористике Венцловић не гради само од заједничких именица, већ и од личних имена (Марија, Јосиф, Гаврил), најчешће у вокативу, попут „Маро“, „Јосо“, „Гавро“ и сл. Ипак, учесталост употребе разговорних конструкција и колоквијализама, као што је већ истицано у литератури, није увек показатељ Венцловићеве оригиналности у смислу потпуне независности од предлошка.

Венцловићеву лексику карактерише и знатан број турцизама, од којих су се неки одржали и до данас. Посебно су занимљиви они који се не могу наћи у свим речницима савременог српског језика, понеке нисмо пронашли чак ни у речницима турцизама, а значење појединих одудара од наведеног у речницима. Карактеристичан Венцловићев поступак је и грађење речи од турске основе и српских суфикса.

Одлике Венцловићевог стила посматрали смо на сегментима текста који немају паралелу у предлошку, како бисмо стекли увид у оне стилске особености које су аутентично његове. Као једну од најопштијих карактеристика стила препознали смо употребу различитих низова и понављања. Са једне стране, фигуре се граде на основу сличности по звучању. Понављање истих сугласника (алитерацију) и самогласника (асонанцу) срећемо приближно подједнако често, и чини се да их Венцловић гради са извесном намером или осећајем за звучни ефекат. Међу стилским фигурама које се заснивају на звучању најучесталија је парономазија (повнављање истозвучних речи), при чему су то најчешће речи са истим кореном. Његов осећај за звучање посебно се истиче у прилично честим и разноврсним римованим парним конструкцијама.

Са друге стране, једна од најизразитијих стилских одлика Венцловићевих *Беседа на Благовести* су понављања – низови речи, синтагми и реченица истог или сличног значења. Примери понављања су разноврсни, како по облику, тако и по сродности елемената који се нижу. Синонимски парови често се срећу у *Беседама на Благовести* и представљају једно од најупечатљивијих обележја Венцловићевог стила. Антонимски парови нешто су ређи у односу на синониме, али нису мање маркантна језичко-стилска средства. Низање епитета такође је чест и карактеристичан поступак, којим Гаврило настоји да приближи, појасни или живље дочара појам из предлошка.

Најразвијеније облике понављања налазимо у виду набрајања, којима Венцловић настоји да мисао пренесе навођењем што већег броја илустрација. Овај поступак карактеристичан је за места на којима покушава да оствари ближи контакт са слушаоцима, ради преношења моралне или верске поруке.

Још један вид понављања среће се приликом употребе метафора, када Венцловић прво наводи појам у пренесеном, а затим и у дословном значењу. Метафора се претежно јавља у функцији конкретизовања апстрактних, обично богословских појмова. Присутан је, међутим, и обрнут поступак, када се конкретни појмови представљају апстрактнијим, ради живописнијег излагања. На сличан начин, Венцловић користи и поређења, која су међу његовим најчесталијим стилским средствима.

Премда малобројна, веома су занимљива преплитања, настала Венцловићевим проширивањима изворног текста, на местима где у предлошку овај поступак није примењен. Ово нас наводи на закључак да је Гаврил преплитања стварао свесно, са посебном пажњом и намером, те да их није само преузимао као обрасце из изворних текстова.

Кроз *Беседе на Благовести* непрестано провејава Венцловићево настојање да своје слушаоце придобије и са њима успостави непосреднију комуникацију. Стога донекле изненађује чињеница да проналазимо сразмерно мало реторских фигура обраћања, усклика, питања и солилоквија.

Посматрајући веће оригиналне Венцловићеве сегменте препознали смо две основне тематске категорије у које се могу сврстати његове допуне и парафразе. Прву представљају катихетске поуке о библијским садржајима, богословским учењима и полемике о православљу као „јединој правој вери“. Другу чине практични савети о томе како треба водити исправан хришћански живот. Проповедник говори о традиционалним хришћанским вредностима и заповестима и залаже се за то да оне не буду само формално усвајане, већ и да се практично примењују.

Дата подела, наравно, није увек егзактна, јер се тезе мотивски и тематски гранају и преплићу. Гаврил неуморно настоји да тему беседе асоцијативно повеже са свакодневним искуством, да беседу учини истовремено и поучном и сврсисходном, али и да је испуни што већим бројем најразличитијих информација, од практичних до теолошких.

Мотиви које најчешће срећемо су љубав, молитва, скромност, милосрђе, духовна задовољства насупрот телесним, православље као једина права вера и друга општа места хришћанског учења, наслеђена из јеванђељске и патристичке мисли. У његовим прерадама, међутим, захваљујући начину на који их је пренео и представио својим парохијанима, поткрепивши их примерима из свакодневног живота, ова места добијају сасвим нови изглед – престају да буду очекивана општа места и постају илустративне, разумљиве и, што је најважније, актуелне поуке блиске оновременом слушаоцу.

Констатовали смо и да су Венцловићеве интервенције најчешће условљене и тесно повезане са текстом предлошка, па се углавном своде на појашњавање појединих садржаја из оригинала и повећавање динамике излагања. Пошто се беседе Јована Дамаскина и Јоаникија Гаљатовског посебно издвајају својим садржајем, разноврсношћу и преплитањем тема, и поједине теме којима се Гаврил бави у допунама тих текстова другачије су од оних у осталим беседама. Можемо чак рећи да у беседи Јована Дамаскина Гаврилова креативност и удаљавање од средњовековног поетског манира достижу свој врхунац када су у питању *Беседе на Благовести*. Писан колоквијалним и непосредним тоном, изворни текст свакако је погодовао начину на који Венцловић иначе приређује *Беседе*. Његове

допуне толико су честе и разноврсне да бисмо се усудили чак рећи да се унутар Дамаскиновог слова крије читава једна мала Венцловићева дијалогска беседа из које се, на још један начин, може видети његова даровитост за речи, као и искрено и неуморно настојање да допре до својих слушалаца.

Овакви, дужи и слободнији оригинални сегменти указују на то да се монах Гаврил на тренутке потпуно саживљавао са текстом – препуштао му се, могли бисмо рећи да је уживао у њему. Стога, не треба губити из вида ни то да је у писању могао налазити и лично задовољство, утеху и разоноду, посебно у тренуцима самоће и разочарања.

Овим истраживањем покушали смо да једном од до сада ређе коришћених метода – идентификовањем предлогака и раздвајањем оригиналног Венцловићевог текста – на примеру *Беседа на Благовести* из различитих аспеката сагледамо његов преводилачки, књижевни и просветитељски рад.

Наше проучавање потврдило је неоспорни значај и јединственост дела Гаврила Стефановића Венцловића. Заслугама овог вредног писара, које су већ истицане у досадашњим истраживањима, додали бисмо и чињеницу да је Венцловић пионирски и супротно начелима средњовековне диглосије на народни језик преносио и текстове богослужбене намене – чтенија и православну химнографију. Са друге стране, својеврсна тајанственост којом су обавијени живот и рад овог вредног монаха, оставља много простора за даља истраживања.

Можемо констатовати да је једна од најупечатљивијих одлика Венцловићевог рада недоследност. Почев од самог рукописа, преко правописа и језика, лексике и стила, преводилачког поступка и односа према диглосији, закључно са избором тема о којима проговара у ауторским сегментима – све носи снажан печат тренутног надахнућа, усредсређености и расположења овог преданог писара и у неком смислу писца. Могло би се рећи да једину несумњиву доследност у његовом раду представља неуморно и искрено настојање на просвећивању пастве.

Питање оригиналности Венцловићевог дела, које је често било предмет расправе у литератури, сложено је и својим обимом превазилази оквире овог рада.

Узимајући у обзир све до сада речно, сложили бисмо се, међутим, са констатацијом Маријана Мишића да „Венцловићеву оригиналност треба тражити у опусу који је ослобођен вишевековних стега поетског манира“. *Беседе на Благовести* свакако показују да има доста основа за даља истраживања у том правцу.

Представљена грађа потврђује да је јеромонах Гаврил своје проповеди промишљено обогаћивао садржајима и детаљима које је сматрао најприхватљивијом духовном храном за своје парохијане. Увидом у његове оригиналне сегменте може се стећи и посредна етнографска слика његовог окружења, као и поједина сазнања о друштвеним приликама и духовном и културном стању његових слушалаца.

Одабрани текстови представљају само мали део стваралаштва Гаврила Стефановића Венцловића на народном језику. Њихов обим и садржај, међутим, довољни су да потврде неопходност и значај проучавања осталих, до сада недовољно испитиваних дела. Надамо се да ће наше истраживање подстаћи даља трагања за његовим аутентичним мислима, илустративним представама и погледима на свет, сакривеним међу хиљадама руком писаних страна.

9. Начела приређивања текста

Приликом приређивања текста *Беседа* држали смо се следећих начела:

1. Раздвојене су све речи које су у оригиналном рукопису писане састављено.
2. Иницијали, иницијална и велика слова оригинала репродукована су великим словом.
3. Надредни знаци (акценти, спирити и титле у скраћеницама) изостављени су. Задржани су надредни знаци који су саставни део слова (ї, њ, ѿ), пајерак (') и титла за означавање бројне вредности.
4. Натписана слова спуштена су у редове без посебног означавања.
5. Лигатуре т+н, а+ѿ, т+в, а+г, л+г и др. разрешене су без посебне ознаке, док су лигатуре џ и ѝ задржане.
6. Графијске варијанте појединих слова (z, d, p, c, t и др.) нису репродуковане, осим широког е.
7. Задржани су изворни знаци интерпункције, при чему тачан положај тачке између горње и доње линије реда није увек било могуће прецизно утврдити.
8. Кустоде, које се налазе при дну сваке стране, нису репродуковане.
9. Скраћенице су разрешене на следећи начин:
 - а. скраћенице под титлом или с титлом изнад натписаног слова разрешене су у полукружним заградама; у речима с титлом реконструише се и јер (ъ) на крају речи после сугласника и пајерак (') иза слоготворних *p* и *l*: цр(')ква, кр(')стъ, смр(')тъ, оускр(')снаѣе, сл(')нце и сл;
 - б. скраћенице без титле (с натписаним словима) разрешене су у угластим заградама.
10. У изломљеним заградама дата су испуштена слова или речи, нпр: мнлок'р(в)но, св(н')чаногъ, дс(тс)та и сл.

У текстовима девет *Беседа* које смо поредили са идентификованим предлошцима (једно слово Јована Дамаскина, пет слова Лазара Барановича из *Труби словес проповедних*, два слова Јоаникија Гаљатовског из књиге *Кључ разуменија* и једно слово из *Учительног јеванђеља*) Венцловићеве интервенције графички су приказане на следећи начин:

- једноструком линијом подвучена су Венцловићева уметања;
- двоструком линијом подвучено је превођење синонимима;
- таласастом линијом обележени су слободнији преводи и парафразе;
- испрекиданом линијом означени су делови текста које је Венцловић пренео на црквенословенском;
- верно преведени делови текста нису подвучени.

Библиографија

Рукописна грађа

Стефановић Венцловић, Гаврил, *Слова изабрана*, Архив САНУ бр. 137 (101).

Зборник житија и слова, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, Ћоровићева рукописна збирка, бр. 75.

Панегирик, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, Рукописна збирка, бр. 1.

Поменик водичнички, Архив САНУ, бр. 32 (138).

Учительно јеванђеље, Библиотека Српске православне епархије будимске у Сентандреји, ЂУР, 1.

Електронски извори и грађа

„Сканированне књиге Patrologia Graeca”, *Православна енциклопедија «Азбука веры»*, 2015, http://azbyka.ru/otechnik/Patrogija/scan-patrologia-graeca/1#_90

„Евангелие (с толкованием)”, *Свято-Троицкая Сергиева лавра. Старопечатные књиги*, 1756, <http://old.stsl.ru/manuscripts/staropechatnye-knigi/332?fnun=219>

„Преподобный Максим Исповедник”, *Православная энциклопедија «Азбука веры»*, 2015, http://azbyka.ru/otechnik/Maksim_Ispovednik

„Преподобный Максим Исповедник”, *Семинарская и святоотеческая. Православные библиотеки*, http://pravlib.ru/books.html#Преподобный_Максим_Исповедник

„Пролог”, *Соборник*, <http://sobornik.ru/text/prolog/prolog03-05/page/prolog03-25.htm>

„Протојеванђеље Јаковљево”, *Православље*, http://www.pravoslavljje.net/index.php?title=Протојеванђеље_Јаковљево

„Святитель Иоанн Златоуст (Полное собрание творений)”, *Семинарская и святоотеческая. Православные библиотеки*,

[http://pravlib.ru/books.html#Святитель_Иоанн_Златоуст_\(Полное_собрание_творений\)](http://pravlib.ru/books.html#Святитель_Иоанн_Златоуст_(Полное_собрание_творений))

Баранович, Лазар, *Трубы на дни нарочитыя*, Друкарня Києво-Печерської лаври, Київ 1674, http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P.

Галятовский, Иоанникий, *Ключ разумения с[вя]щенником законным и свецким належачый*, Друкарня Києво-Печерської Лаври, Київ 1659, <http://www.rare.univ.kiev.ua/ukr/showbook/showbook.php3?0166662>.

Панегирик, Манастир Тројица, Манастир Тројица код Пљеваља 1595, <http://ubsm.bg.ac.rs/latinica/dokument/1/panegirik-slova-i-pohvale-svetih-otaca>.

Свето писмо, превод Синода СПЦ, <http://www.pouke.org/svetopismo/biblija.php?lang=sinod>

Полный церковно-славянский словарь, 2015, <http://www.orthodic.org>

Тимотијевић, Мирослав, „Сузе и звезде: о плачу Богородичиних чудотворних икона у бароку”, *Растко*, 2000, http://www.rastko.rs/rastko-ukr/au/timotijevic_cudotv.html

Церовић, Љубивоје, „Срби у Словачкој”, *Растко*, 1997, http://www.rastko.rs/antropologija/ljcerovic_srbi_slv.html#_Точ412640836

Kovacs, Teofil, „Kálvin és a magyarországi és erdélyi reformátusság”, 2010, <http://www.c3.hu/~klio/klio103/klio022.html>

Migne, Jacques P., *Patrologiae Cursus Completus*, <http://patristica.net/>

Литература

Албијанић, Александар, „Икавизми фонетског и морфолошког порекла у језику Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник за филологију и лингвистику* XXV (2), Матица српска, Нови Сад 1982, 83–90.

- Албијанић, Александар, „Кратак осврт на треће лице множине презента у језику Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник за филологију и лингвистику* XXXVI (1), Нови Сад 1983, 79–82.
- Албијанић, Александар, „Прилог проучавању неких морфолошких особина у језику Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник за филологију и лингвистику* XXXVI (1), Нови Сад 1983, 63–78.
- Албијанић, Александар, „Најмаркантније језичке особине Венцловићевог рукописа *Поученија и слова разлика* (1732)”, *Сентандрејски зборник* 1, Београд 1987, 237–251.
- Анђелковић, Маја, *Проповеди на Дан Христовог рођења у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића. Докторска дисертација*, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2008.
- Белић, Александар, *Основи историје српскохрватског језика. Фонетика*, Београд 1969.
- Бикар, Федора, *Сентандреја у огледалу прошлости*, Ф. Бикар – Српска самоуправа, Нови Сад – Будимпешта 2003.
- Кулишић, Шпиро, Петар Ж. Петровић и Никола Пантелић, „Благовести”, у: *Српски митолошки речник*, Етнографски институт САНУ, Београд 1998, 36–37.
- Толстој, Светлана, Љубинко Раденковић, „Благовести”, у: *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*, Zepher Book World, Београд 2011, 27–29.
- Босић, Мила, *Годишњи обичаји Срба у Војводини*, Музеј Војводине, Нови Сад 1996, 229–231.
- Васиљев, Љупка, „Буквар из 1717. године - дело Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 39 (2) 1996, 169–184.
- Витковић, Гаврило, „О књижевном раду јеромонаха Гаврила Стефановића”, *Гласник Српског ученог друштва* 1872.

- Витковић, Гаврило, *Списак изложених историјских, књижевних и уметничких споменика српских*, Краљ. српска државна штампарија, Београд 1883.
- Вујаклија, Милан, *Лексикон страних речи и израза*, IPS – Просвета, Београд 2009.
- Грицкат, Ирена, *Актуелни језички и текстолошки проблеми у старим српским ћирилским споменицима*, Народна библиотека СР Србије, Београд 1972.
- Давидов, Динко, „Срби у Коморану и Ђуру”, *Рачански зборник 2*, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 1997, 20–31.
- Давидов, Динко, Дејан Медаковић, *Сентандреја*, Југословенска ревија, Београд 1982.
- Даниловић, Драгана, „Сентандреја и Библиотека Српске православне епархије будимске”, *Годишњак 1979*, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 379–384.
- Деретић, Јован, „Мистификације око Венцловића и старе поезије”, *Књижевна историја IV (6) 1972*, 705–722.
- Дьяченко, Григорій, *Полный церковно-славянский словарь*, Издательский отдел Московского Патриархата 1993, <http://www.slavdict.narod.ru>.
- Ђорђевић, Петар, *Старословенски језик*, Матица српска, Нови Сад 1975.
- Ђорђевић, Петар, *Историја српске ћирилице*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1990.
- Ивић, Павле, *Дијалектологија српскохрватског језика: увод и штокавско наречје*, Матица српска, Нови Сад 1985.
- Ивић, Павле, „Језик Гаврила Стефановића Венцловића и српски говори око Будимпеште”, *Hungaro-slavica*, Elte Szláv Tanszékcsoporrtja, Budapest 1997, 97–100.
- Ивић, Павле, „О дијалекту и пореклу Гаврила Стефановића Венцловића”, *Рачански зборник 2*, Бајина Башта 1997, 15–18.
- Јелачић Србуљ, Виолета, *Rhetorikè téchne*, Rhetoricé téchne, Београд 2007.

- Јелесијевић, Снежана, *Изворна књижевна дела Кијевске Русије у српскословенској рукописној традицији. Докторска дисертација*, Филолошки факултет, Београд 2012.
- Јефтић, Атанасије, *Празничне беседе*, Српска књижевна задруга, Београд 2002.
- Јовановић, Владан, „О језику Гаврила Стефановића Венцловића”, *Дијалектолошки зборник Српске краљевске академије* (2), Београд 1911, 105–306.
- Јовановић, Томислав, *Књижевно дело патријарха Пајсија. Докторска дисертација*, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 1990.
- Јовановић, Томислав, *Стара српска књижевност. Хрестоматија*, Филолошки факултет – Нова светлост, Београд – Крагујевац 2000.
- Јовановић, Томислав, „Прича о три пријатеља као проповед код Гаврила Стефановића Венцловића”, *Рачански зборник* 8–9, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 2004, 37–47.
- Јовановић, Томислав, *Апокрифи. Новозаветни*, приредио и на савремени језик превео Томислав Јовановић, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд 2005, 9–31.
- Јовановић, Томислав, Димитрије Е. Стефановић, *Венцловићев сентандрејски Буквар 1717*, Радионица „Венцловић“ – Арте, Будимпешта – Београд 2013.
- Јовић, Александра, „Акатист као химнографска форма”, *Православна теологија и култура - зборник са научног скупа одржаног 25-26. децембра у Нишу*, Центар за црквене студије, Ниш 2009, 159–167.
- Кисић, Милица, „Фондови Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји”, *Годишњак 1979*, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 384–388.
- Ковијанић, Ристо, „О Гаврилу Стефановићу-Венцловићу”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 1, Матица српска, Нови Сад 1953, 164–165.

- Кончаревић, Ксенија, *Језик и православна духовност. Студије лингвистике и теологије језика*, Крагујевац 2006.
- Лихачов, Д. С., *Поетика старе руске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд 1972.
- Мано-Зиси, Катарина, Надежда Синдик, „Црквенословенске књиге XVIII-XIX века Библиотеке Епархије будимске у Сентандреји (каталог II)”, *Археографски прилози* 10/11, Народна библиотека Србије, Београд 1988–89, 149–277.
- Милановић, Александар, „Стилогеност Венцловићевих беседа на народном језику”, *Рачански зборник* 6, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 2001, 9–25.
- Милеуснић, Слободан, „Рачани у Великој сеоби”, *Рачански зборник* 2, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 1997, 50–57.
- Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 29 (1), Нови Сад 1981, 27–42.
- Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића, II”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 30 (1), Нови Сад 1982, 5–17.
- Мирковић, Лазар, *Православна литургија или Наука о богослужењу Православне источне цркве*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд 1961.
- Мишић, Маријан, „Полемике о делу Гаврила Стефановића Венцловића (I)”, *Свеске. Књижевност, уметност, култура* 72, Мали Немо, Панчево 2004, 213–222.
- Младеновић, Александар, „Још једно писмо Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 12, Матица српска, Нови Сад 1964, 134–136.

- Младеновић, Александар, „Обележавање гласова *ћ* и *ђ* у рукопису *Мач духовни Гаврила Стефановића Венцловића*”, *Зборник за филологију и лингвистику* X, Матица српска, Нови Сад 1967, 113–124.
- Недељковић, Миле, „Благовести”, у: *Годишњи обичаји у Срба*, Вук Караџић, Београд 1990, 128–129.
- Недељковић, Миле, „Благовести”, у: *Календар српских народних обичаја и веровања за просту 1995*, Ваљевац, Ваљево 1995, 158–159.
- Остојић, Тихомир, *Српска књижевност од велике сеобе до Доситеја Обрадовића*, Срп. Манастирска штампарија, Сремски Карловци 1905.
- Павић, Милорад, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Српска књижевна задруга, Београд 1972.
- Павић, Милорад, *Барок*, Научна књига, Београд 1991.
- Павић, Милорад, *Црни биво у срцу: легенде, беседе, песме*, Просвета, Београд 1996.
- Петковић, Сава, *Речник црквенословенскога језика*, Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци 1935, http://www.svetosavlje.org/slovenski/pdf/Recnik_CSL_A4.zip.
- Петров, Милан, „Прилог историји српских библиотека у 18. веку”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, Филолошки факултет, Београд 1969, 95–106.
- Поповић, Душан Ј., *Срби у Војводини*, Матица српска, Нови Сад 1959.
- Поповић, Д. Ј., М. Богдановић, „Девет писама Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик (IV-V)*, Нови Сад 1956.
- Радојчић, Никола, „О презимену и пореклу Гаврила Стефановића Венцловића”, *Гласник Историског друштва у Новом Саду* 4 1931, 314–316.
- Радонић, Јован, Мита Костић, „Инвитуторија цара Леополда I и привилегије српске”, у: *Сеоба Срба 1690*, Радојка Горјанац, Петар Милошевић (ур.), Београд 1990, 43–54.

- Ранковић, Зоран, *Црквенословенски језик*, Православни богословски факултет, Београд 2009.
- Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад 2011.
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Институт за српски језик САНУ, Београд 2014.
- Симић, Прибислав, *Хиландарски типик монаха Романа 1331*, Епархијски управни одбор Епархије жичке, Краљево 2010.
- Синдик, Надежда, „Рукописи и старе штампане књиге у Библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји”, *Годишњак 1979*, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 388–393.
- Синдик, Надежда, „Приновљене рукописне, старе и ретке штампане књиге у Библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји”, Народна библиотека Србије, Београд 2002, 401–443.
- Синдик, Надежда, Мирослава Гроздановић-Пајић и Катарина Мано-Зиси, *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске*, Народна библиотека Србије – Матица Српска, Београд – Нови Сад 1991.
- Синдик, Надежда, Катарина Мано-Зиси, „Црквенословенске књиге XVII-XIX века Библиотеке Епархије будимске у Сентандреји”, *Археографски прилози 9*, Народна библиотека Србије, Београд 1987, 181–277.
- Скабаланович, Михаил, *Тумачење типика*, Истина, Шибеник 2014.
- Скерлић, Јован, *Српска књижевност у XVIII веку*, Издавачка књижарница "Напредак", Београд 1923.
- Стефановић, Димитрије Е., „Напомене о синтакси и лексици у језику *Житија светог владике Максима* од Гаврила Стефновића Венцловића”, *Реферати и саопштења. 1, Сеобе и изгнанства као тема у југословенским књижевностима / 20. Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, Панчево, Нови Сад, Тршић 11-16. 9. 1990.*, Међународни славистички центар, Београд 1991, 389–396.

- Стефановић, Димитрије Е., „О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о светој Петки”, *Рачански зборник* 7, Фондација „Рачанска баштина“ 2002, 49–60.
- Стефановић Караџић, Вук, *Српски рјечник: 1852*, Просвета, Београд 1986.
- Стојановић, Љубомир, *Каталог рукописа и старих штампаних књига: збирка Српске Краљевске Академије*, Српска краљевска академија, Београд 1901, 84–171.
- Стојановић, Љубомир, *Каталог Народне библиотеке у Београду, Рукописи и старе штампане књиге*, Београд 1982.
- Стошић, Љиљана, *Српска уметност: 1690–1740*, Балканолошки институт САНУ, Београд 2006.
- Тимотијевић, Мирослав, „Гаврил Стефановић Венцловић и барокна пикторална поетика”, *Рачански зборник* 1, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 1995, 61–76.
- Трифуновић, Ђорђе, *Српска књижевност у књижевној критици – стара српска књижевност I*, Београд 1972.
- Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990.
- Трифуновић, Ђорђе, „О неким питањима проучавања Поученија изабраних у старим словенским књижевностима”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* LXXIX 2013, 3–18.
- Фиљас, Георгиос Н., „Благовести Пресветој Богородици”, *Каленић* 2, Српска православна епархија шумадијска, Крагујевац 2015, 10–14.
- Чурчић, Лазар, „Доситеј и Рачани у Срему”, *Рачански зборник* 13, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 2007, 23–30.
- Шпановић, Марко, *Православно учење о Богородици*, Православац, Шабац 2004.
- McKim, D. K., D. S. Wright, „Calvinism”, у: *Encyclopedia of the Reformed Faith*, Westminster/John Knox Press, Louisville, Kentucky, U.S.A. 1992, 48–50.
- Maretić, T., *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb 1981.

Mulić, Malik, *Srpski izvori "pletanja sloves"*. *Doktorska disertacija*, Zagreb 1963.

Šagi-Bunić, Tomislav J., *Povijest kršćanske literature*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1976.

Škaljić, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo 1966.

Skok, Petar, *Etimologijski rečnik hrvatskoga i srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb 1971–1973.

Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb 1979.

Φίλιας, Γεώργιος Ν., *Οί Θεομητορικὲς ἑορτὲς στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας*, Γρηγόρη, Ατiνα 2008.

Прилог А: Приређени текстови *Беседа на Благовести*

Прво слово Јована Златоустог (591а–595а)

[591а] М(ѣ)сеца марта· въ кѣ д(а)нѣ· На бл(а)говѣщеніе прес(вє)тые бл[а]д[ы]ч[н]це нашеє в(огородн)це и пр(н)снод(ѣ)вы м(а)рїе: Сказанїа, и словеса· предвод'наа на ср'бскы языкъ· за простє люде. ѿт[ъ] многих[ъ] с(вє)тых(ъ) събран'на· повчнтелнаа· приказтел'на· похваал'наа: СЛОВО Пр'воє. и похваал'ное. нже въ с(вє)тых(ъ) о(т')ца нашего іованна златовстаго. архїеп(н)ск(о)па· Кон'стан'тинопол'скаго:~:

Засїало є намъ браќо хр(н)стїаны оно прааво никнм[ъ] несквнгено д(а)н(а)сь свн'це. коєно є пре овога свакий д(а)нѣ нз'лаз'нога постало без' почетка· само по себы свойством[ъ] свагдаш'наа свѣт'лостъ с'їайна. свємь свєдаа цю свѣт'лы неѿтств'но· хвалнмъ г(оспод)а б(ог)а· мраака се ѿслободнх[ъ]· алъ єво пакъ сас'ма ѿвн мь блнсталы лѣта не могоь поднєстн· родн мн се ѿпет(ъ) нз'нова свѣт(ъ). неголн подр'чнна ѿт[ъ] страха мє ѿв'колює и превзнма· о родєню томє рад' самъ· алъ раадъ [591б] образа снебнвал' се· вндым[ъ] г'дє новы нзкоръ нз'внрє. а стаараа бвнарнна прєснше· млаадо се зачннє· и м(а)тн раагнє с'дєтелнє· собом[ъ] ненаръшенаа. дїєтє саамо пєчаты свої нзлазакъ крозъ м(а)теръ· роднлаю вндым[ъ] безмьжнє. с(ы)на без' о(т')ца и вр'ло с'їайнє свєздє. с пєлєнамн повїєна м[а]д[є]нца. а свь тваръ др'жы. наслє наалнкзю н(є)б(є)сномь пр(є)стол· а маар'ва се прнсѿѿва хєрвкїм'скомь предстоїаню· н(є)б(є)сно свѣт'ленїє с'їаюѣн чєдо показзю· агг(є)лн се радзю· а пастырн свнраюѣн прорнчє. влх'вы ѿ б(о)гъ баю· а єврєйскы поповы на б(ог)а хвал нз'носе. іродова влаада се ѿукыда. и смрт[ъ] се собаара. ад' се вєжє. а єв'ва попева· зма юцаа ѿд[ъ] їадъ дер'тєѣн се. глєдєѣн своє рѿв'лє попъщано нз там'нннца наполю. а мьчнтєль ѿстає саамъ ѿ мькы. маало дїєтє снє снсаюѣн. наспораава млєко своїѿ мїѿкы и храаны є саамо. с рькамн ношено носы свою мь носнлаю. зато и їа се страшнм[ъ] стрепєѣн тє б(о)жїє тайнє· вѣрзюѣн гав'рнлє· таа мє страва попъщаа· ѿвє нєговє г(о)сп(о)дскє бєсєдє нзговорнє г' дѣвѿкы м(а)рн чєдо нзводє. Радзї се, ѿбравован'[592а]наа г(о)с(по)дъ с товою. радзї се прєрадованна храмє б(о)жн ѿд(с)шєвлєн'ны рад[о]уѣн се ѿбравован'наа, н(є)бє н зєм'лн радован'ное жнлнцє. радзї се бл[а]г[о]д[а]т'наа нстнн'наго вннограада нєлаж'наа м(а)тн и ч(н)стаа д(ѣ)во. рад[о]уѣн се, бл[а]г[о]д[а]т'наа, нпрємєн'наго б(о)ж(а)ствєа дос(то)ннѿє вьмєстнлнцє· радзї се ѿбравованна, нєвьмєстнм[а]го нєс(та)ствєа сєло. прѿстранна полато ц(а)рєва. радзї се ѿбравованна тамннмъ сїанїє. радзн се бл[а]г[о]д[а]т'наа ѿвѣдовав'шємь мрѿ нєвѣстнчєство несквр'ное. да прнмєтнємъ и їа к ѿтомє цюгод[ъ] рєчє д(ѣ)вѿкы· а цю мнслнм[ъ]. ѿво є плахо зглєданїє. їа кадъ послаатога нє сьзнаєм[ъ]. то како бы тога знала цю га є послао. ѿвн є страшан(ъ) како вндым[ъ]. да сазннвааты валаа да є іѿшъ и много постраш'нн. кадє ѿваї сь свонм[ъ] блнстаанєм[ъ] засєны мн ѿн. да с каквым[ъ] пєщємаалєм[ъ] могоь закрнтн

велнко свн'це· кад[ъ] мє створенє плашїн. како ѣѡ поднєтн створнтєлє. ѡт[ъ] слєгє сє
 прєпадох[ъ]. ꙗ г(о)с(по)дннꙗ лн ѣѡ роднтн. пакъ ꙗѡн на тє мнслн раз'говоры агг(є)лъ тє ꙗѡн
 рєчє. нє бої сє м(а)рїє нє бої, ннт[ъ] сє ѡ томє смѣѣн. нє говоры ово к' тєбы оу раю
 єв'[592б]вннꙗ змїа· нє прєпадаї сє мларо· ꙗ тє б(огородн)цѡ нарнчєл'. а нє рав'внїнм[ъ] тє з'
 б(о)гомъ. нє бої сє м(а)рїє· радостъ сам' тн донєѡ. а нє кою прєварѡ ласкавѡ да сам' тн
 нзпронашꙗѡ с мѡннтвомъ. нє бої сє марїам'лїє. некїєш' сє ты онако спотак'нѡтн. канє єв'ѡ цю є
 н на носъ грѣхнѡлꙗ· ѡд[ъ] нїє є постала смртъ. алъ ѡт[ъ] тєбє быткїє ѡпет[ъ] свнмꙗ
 оускр(')снѡѣ. ѡд[ъ] онє бышє отровн н тр'п'ко воѣє· а ѡт[ъ] тєбє постꙗє жнвотворнвы кр(')стъ·
 ѡт[ъ] онє лажнꙗ вараанца. ѡт[ъ] тєбє праѡѡ нстннꙗ· ѡд[ъ] нїє ннз'мꙗ н мр'зостъ· ѡт[ъ] тєбє
 мнлокр'внꙗ любавъ. ск'розъ єв'ѡѡ разлѡчєнїє людско бы ѡт[ъ] знжднтєлє б(о)га· а крозъ тєбє
 вказꙗє сє състаатꙗкъ з' б(о)жїнмъ тѣломъ н кр'влю, ѡд[ъ] нїє оу адѡ мртвꙗ санъ с
 проклєтством[ъ]. ѡсꙗднꙗ брнга· плач'нꙗ пѡтѡвы посталы. с тр'нїємъ прорꙗстꙗлꙗ зємлꙗ. брѡтннскꙗ
 слѡѡѡ н мр'щꙗнїє· оубѡнствѡ потѡпъ. а ѡт[ъ] тєбє зажнжє сє ѡснꙗ велнкꙗ свѣѣа зꙗ свѣтлєнїє
 свєлꙗ влꙗєтꙗ з' бл(а)гословѡм[ъ]. н ѡпрѡщєнїє свїю грѣхѡѡ. радостъ, рѣкꙗ жнвотєкѡѣ кодє·
 вѣчнꙗ покої. трѡлнч'нꙗ жнтꙗкъ. б(о)жїа над людꙗ велнкꙗ м(н)л(о)стъ. бєзсмртнѡ кꙗпатнлѡ. н
 мртвꙗмъ [593а] пакъ нзподнзꙗнїє· ѡт[ъ] онє двꙗнꙗст[ъ] слѡчєстꙗ колєнꙗ є постꙗлѡ. н
 разхѡднꙗ смртъ по свѣтѡ. алъ ѡ тєбє спѡтꙗклꙗ пꙗстн ꙗє· ѡт[ъ] нїє є свꙗкѡ слѡ попѡзннꙗнїє
 пꙗдалѡ· а ѡт[ъ] тєбє оустꙗнꙗкїє фрнш'кѡ на ногє· н двꙗнꙗстъ вр'лы н добры ап(о)с(то)лꙗ· н по
 грѡбѡ жннвы: Нє бої сє м(а)рїє· достꙗлꙗ сн чєстнтѡ м(н)л(о)стъ ѡд[ъ] б(о)га· єѡ зꙗчєтн кїєшъ оу
 сєбы· тогꙗ цю є горє ѡ о(т')цѡ а н оу тѡмє тѣлѡ. тє кїєшъ роднтн с(ы)нꙗ ѡд[ъ] адꙗмꙗ
 дав'нꙗш'нїєгꙗ· н прєгꙗш'нїєгꙗ ѡд[ъ] мєнє· вєкїєгꙗ н вꙗш'шєгꙗ ѡд[ъ] н(є)ѡѡ. хїєрѡѡнскѡгꙗ
 г(о)с(по)дꙗрꙗ н вѣкѡѡм[ъ] оупрꙗѡцїю· роднткїєшъ тꙗк'ѡгꙗ с(ы)нꙗ цю є с потєлꙗ о(т')чннꙗ н
 єднѡлнкꙗ. коменѡ свє жннѡ слꙗжꙗ н поклꙗнꙗ мꙗ сє. н нєсвнгїєнꙗ ннкꙗм[ъ]. како цю н ꙗ
 прєд[ъ] нннм[ъ] двѡрєѣн мн попєѡамъ, ал' гꙗ нє вндꙗм[ъ]. нн мꙗ ѡбрꙗзꙗ съзнꙗнїєм[ъ], кꙗкѡѣ є
 фрѡмє· н стрєпєѣн мн стѡнмъ прєд' нꙗм[ъ]. зꙗчє с(вє)тꙗѡ б(огородн)цꙗ· с' агг(є)ловꙗм[ъ]
 глꙗсѡм[ъ] н зꙗтрꙗднꙗ з дєтєтѡм[ъ]. носнн гꙗ оу сєбы дѡ ѡрот'нꙗ врємєнꙗ· а кад' сє нꙗкр'шїн то
 врємє· роды с(ы)нꙗ свѡє пр'ѡѡ н послєднїє дїєтє· цю гꙗ мꙗжкꙗ фєлꙗ нє нꙗсꙗꙗдꙗ. ннт[ъ] сє ѡт[ъ]
 о(т')цꙗ телєсногꙗ зꙗпѡдєѡ. роды клꙗсъ бєз посєꙗнꙗ зр'нꙗ· роды ч(о)в(ѣ)чꙗскогꙗ оурꙗꙗ[593б]дїѡцꙗ·
 рѡднн гꙗ оу єднѡї пєщєрннꙗ. а чꙗкъ оу прєснꙗдꙗ сє оуꙗꙗꙗꙗ. роды с(ы)нꙗ о(т')цѡ сꙗрꙗсл'нꙗꙗ,
 єднѡсꙗщнꙗ н сꙗбєзнꙗчєл'нꙗꙗ· тє нꙗсъ ѡд[ъ] врꙗжнн послѡѡѡ н слє нꙗꙗлѡгє нз'ѡѡѡѡѡ н свѡї
 бл(а)г(о)словъ нꙗмъ дꙗрннꙗ. зꙗтѡ сꙗд' н мꙗ брꙗѣѡ кꙗнѡ нсхѡдꙗтꙗїцꙗ вѣчнтѡгꙗ нꙗмъ блꙗꙗгꙗ
 стєчєнꙗ· свн с' єд'ннм[ъ] глꙗсѡм[ъ] хꙗѡлєѣннє нзглꙗснлѡ чєстнтꙗнїє к нїѡї гѡѡрєѣнн. рꙗдѡї сє
 ѡбрꙗдѡѡѡн'нꙗꙗ· рꙗдѡї сє, г(о)с(по)дѡннєннꙗ м(а)рїє г(оспод)ъ с тѡѡѡѡ. ты сн д(а)н(а)съ
 стѡрнтєлꙗ свєгꙗ свѣтꙗ н свѡгꙗ оу свѡю тн оутрѡѡѡѡ нснттн оузєлꙗ¹⁹⁰. нꙗ кѡгꙗнѡ нн хїєрѡѡѡнн нє

¹⁹⁰ Реч је накнадно написана изнад реда.

следъ згледати. радѣи се двѣкѣное н(е)б(е)сно вѣнѣже б(о)гъ плѣтию въселен се. рад[о]у[и] се],
 злаатое свѣтло, и свѣщѣннѣе б(о)гозрачны. радѣи се рѣтко исплнѣтъ манѣны х(р)ист)а
 жнвопитанные пиши. рад[о]у[и] се], доброту якоуа юже нзѣраа б(о)гъ, и болѣшю агг(е)лъ
 сътворы. рад[о]у[и] се], лествице н(е)б(е)снаа, юже съниде б(о)гъ. съ чл(овѣ)кы пожвѣ и на
 н(е)б(е)са възвѣде чл(овѣ)ч(а)ство. радѣи се б(о)городн)це създе д(ѣ)вства, ковѣеже словесны
 б(о)ж(а)ставные славы. рад[д]ѣи се сл(а)внозрачнаа, сл(а)нца незаходимаго колесниче. сл(а)нце
 възсѣавши недомѣнн)е. рад[о]у[и] се], б(о)голюбазнаа, чдо чдесеелъ новѣише. рад[о]у[и] се],
 мѣро ч(а)стное бл(а)гоухаеи въсатаскаа, и мѣро [594а] плное. радѣи се, предивнаа и препѣтаа.
 радѣи се невесто неневѣстнаа. да и паки рекѣ. Радѣи се влад[ы]чн)це въсепѣтаа м(а)ти б(о)га)а
 слова. рад[о]у[и] се серафимов(ѣ) преславнѣишаа и преболѣшаа свщн. рад[о]у[и] се], свѣтлѣишаа
 ц(а)рѣва полато, иже свѣт(ѣ) неветерн)и възсѣавшы. рад[о]у[и] се], свѣтоносное н(е)бо. истинны
 свѣтъ обн)стающн. и мрѣ кон)це озрающы. и маг)лѣ грѣховн)ю прогонещн. радѣи се
 прнбежн)це хр(н)ст)аномъ и др)жаво. рад[о]у[и] се д)веры сп(а)с(а)емым(ѣ), пламен)носнаа клеще.
 рад[о]у[и] се], клетвы раздрешен)е въсбл(а)г(о)с(ло)венна. радѣи се грѣшн)им[ѣ] прнбежн)це и
 испорчн)це мрѣ въсбл(а)г(о)с(ло)венн)це. радѣи се пад)шн)мъ исправ)лен)е. въстав)лен)е же и
 ствр)жден)е. рад[о]у[и] се, тишино и пристани)це къ сп(а)сен)ю¹⁹¹. радѣи се, слн)шан)е новое и
 нзречен)е гл(а)гол)ан)ю. рад[о]у[и] се, даре дан)ны от[ѣ] б(о)га, преславнаа, и б(о)гославнаа
 вл[а]д[ы]чн)це. радѣи се, скороа застѣпн)це, и прѣдстател)н)це истин)но прнзнвающн)м' те.
 Тѣм)же всн) в)п)ем' ти. Радѣи се, рад[о]у[и], источн)че. нз' негож[е] вода жнз)ны истече
 жнвотн)е кап)ле. от[ѣ] негоже жнзанъ почр)паемъ. и д(в)шевн)е насн)щаем[ѣ] се бл[а]г[о]д[а]ти.
 рад[о]у[и] се], [594б] отвр)ш)а р)ждаством[ѣ] твон)м[ѣ], двѣры в)хода жнз)ны. и рай)ское
 селен)е намъ н)щн)мъ богато подающн. рад[о]у[и] се]. св)ршен)ное исправ)лен)е вѣр)ным[ѣ]
 твон)мъ ракомъ. радѣи се славо с(в)ещен)иком(ѣ), с(в)ет(н)е)л)емъ оукрашен)е и доброту. рад[о]у[и]
 се], пророкомъ въсбл(а)г(о)с(ло)венн)це. рад[о]у[и] се], нн)щн)мъ богатаство и скровн)це. радѣи се, въсех[ѣ]
 бл(а)гн)х(ѣ) вна отроковн)це прбл(а)гаа прбл(а)гаа и въсепѣтаа, радѣи се въсесвѣтлы об)лаче,
 въ тебн) бо исплн)ше се въса пророч)ства. ок' бо те д)веръ наре)е къ раю зрещ) на истокъ, юже
 нѣстъ нн)ктож[е] мн)валъ, развѣ твоего и въсего м)ра твор)ца: а др)гы к)пн)н)з горещ) и не
 оп)лаем)з. въ те бо въселн) се оганъ б(о)ж(а)ства. и ты се не оп)алы. и нн) же гор)з с(в)ет)ю.
 от[ѣ] тебе бы окр)вн)нт(ѣ) каменъ не р)кама м)жаскыма, и съкр)шы въса капн)ца, разм)наго
 нав)ходоносора. а нн)тъ, источн)къ печател)ны. порода б(о)госла)женнаго от[ѣ] вѣч)наго садов)а.
 по истин)не велн)ко и преслав)но ст[ѣ] еже о тебе творн)тъ се танн)ство б(о)городн)це: Ты о
 пр(е)с(в)ет)аа д(ѣ)во. выш)шн) еси въсакое х)валы. как)ва бо таа н)мена н)м)т(ѣ) быти, н)м)же те
 дос(то)нно похвалн)м[ѣ] н)м)ж[е] [595а] от[ѣ] тебе плѣтъ пр)етъ и роди се самъ б(о)гъ. тебе
 въсакое к)ст)ство н(е)б(е)сныхъ и зем)ных[ѣ] частъ прнносн)тъ). подоб)но бо к)стъ. ты бо

¹⁹¹ Дитографн)ом м. сп(а)сен)ю.

нстинны пр(ε)столъ еси. ты посреде разумныхъ] ц(а)рствѣи свѣтовныхъ] ѡсїанїемъ сїаеши.
ндеже славятъ се о(та)цъ вишнїй. егож[ε] слава нмѣще прнсенающю. и покла(на)ютъ се
с(ы)нѣ егоже роды. и славословятъ се д(с)хъ с(вє)ты нже въ оутробѣ твоєй ц(а)р(н)це
р(о)ж(да)ствомъ дѣйствиа. ѡ обрадованїа м(а)ти. тобою бо тро(н)ца с(вє)таа и єдиносщїнаа
въсемъ познана быстъ], нже вѣровавшимъ] въ с(ы)на твоего х(р)ста б(ог)а нашего. нъ съ
собою и насъ оубогихъ], достонныхъ] сътвори. прїети съвршеннаго твоего бл(а)годетїа. ѡ
х(р)стѣ инс(с)ε г(о)с(по)дѣ нашемъ. съ нмѣже слава о(т)цѣ, частъ и дрѣжава. кѣпно съ
с(вє)тымъ д(с)хомъ. и н(ы)нѣ и пр(н)сно, и въ вѣкы вѣкомъ аминъ:~:

Друго слово Јована Златоустог (595а–603б)

Слово· второе· на с(вє)тоє Бл(а)говѣщенїє пр(є)с(вє)тыє в(огородн)це: тогжде· іован'на
зл(а)т(оо)устаго·

Почнати намъ браѣо хр(н)стїанн. понайбол'ма дѣжностъ нмаа овы ѡт[ъ] свн праздника
вєанкы годова· пр'вы нашємъ с праздника радо н весело прибавленъ сп(а)сенїю нзарад[ъ]
Бл(а)говещє[595б]нїа прєс(вє)тє в(огородн)це празд'ннка· що є ншн, таї прєко нз'ма вр'ло
сладакъ хѣбавы глас(ъ) ѡтзгоръ с' н(є)ба донєѡ ар'хагг(є)лъ гав'рнлѣ. да кє сє ѡт[ъ] нїє родити
г(о)с(по)динъ в(ог)ъ нашъ с' ч(о)вѣчаскнм(ъ) образом[ъ]· н ч(о)вѣчаскы род(ъ) хоѣє ѡсловодити
нзпод[ъ] ѡвола н паклены мѣжа· то є наше слободє доказыванїє было· пакъ натрагъ зазванїє
наше оу в(о)жїю волю. н ѡт[ъ] пр'вога много зановетнога старозакон'нога писма повратакъ, н
доходєнє к' ласномъ ѡ в(о)гъ богатномъ оуразум'нваню, н к правом[ъ] лѣпом[ъ] х(рн)с(то)вѣ
зааконъ д(с)шевномъ борав'леню· а ѡт[ъ] пр'вога намъ слочєстє наавкє н наатѣрє, ѡтѣпанїє
заарєт'но бєз повратка нн с мнслоу: Нєго сѣє знапрєдакъ, г' болєм[ъ], в(о)гѡггоднваню затнцати
нам' сє вала: єво н то є доста за голємо чѣдо г'дє на започєт'кѣ овога нова хр(н)стїанскога
закона що нїє ннкад[ъ] то чѣвєно было. с' єд'ном[ъ] д(ѣ)воїкомъ ста сє вєанкы ар'хагг(є)лъ
разговарати. кроцо н що то може быти· тога радъ· єр'но с пр'вомъ на свѣтѣ жєном[ъ] оу раю
єв'ном[ъ], доклє є іощє д(ѣ)воїкомъ ч(н)стомъ была. а похот'нба за грѣхом[ъ] на ср[']дцѣ.
разумє то ѡво· н кроз[ъ], [596а] смїю оузє разговоръ ш ншлє нматн свої лѣкавы. како да
ѡдвраты родъ ч(о)вѣчаскы ѡт[ъ] в(ог)а н погѣвн га· що н єчнны. зато мєщє ннєга· послє то
ѡпет(ъ) в(о)жнн агг(є)лъ с' н(є)ба нмадє з д(ѣ)воїкомъ мѣдромъ н бєзгрѣш'ном[ъ] єговоръ
потайны за повракїанїє ѡт[ъ] вражїа плєна людско г' в(ог)ѣ пакъ да бѣдє оу сѣжєню. пншє сє
да є шєстога м(ѣ)с(є)ца агг(є)лъ ѡт[ъ] в(ог)а послаатъ бѣѡ оу назаарєт(ъ) г' д(ѣ)воїцн
пр'стєноваатой за мѣжа· кон є то таї шєсты м(ѣ)с(є)цѣ. єстъ пр'во да рєчємъ по вѣка н рока
ѡт[ъ] адамова постатка было є он'даа вѣѣъ прош'ло ѡд[ъ] оно добн пет(ъ) хнлїад[ъ] н пет(ъ)
стотннъ годына. на по шєстє хнлїадє є было· зацо хнлїадѣ годннн то сє єданъ вѣкъ брнн да є·
тога врємєна послаат(ъ) бѣ гав'рїнлѣ· сказѣюѣн мѣ како ѡпетъ свєлѣѡ овомє свѣтѣ настатн кє н
доѣн сп(а)сенїє. що є дав'но с почєтка нзгѣв'лєно было· послат(ъ) бѣ ар'хагг(є)лъ гав'рїнлѣ носєѣн
адамѣ слободны пасошъ· да сє вр'нє натрагъ оу свою доловннѣ райскѣ. нєк' сє днгне с пр'вога мѣ
падааннн давнншннєга. н ѡт[ъ] сѣзє паклєнє нспєстн сє вѣѣъ. посланъ бѣ рєчє сє [596б] шєстога
м(ѣ)с(є)ца. то єст[ъ] на по годннє· шєст[ъ] м(ѣ)с(є)цнн по годннє др'жнн сє· посла сє гав'рїнлѣ к'
ч(н)стой д(ѣ)вы м(а)рїн· да жєн'скы мѣхмєлат'лѣкѣ. прєѡбр'нє оу ч(а)стно пощєнїє. послаат(ъ) бѣ
архнстратнгъ. прнготовити ч(н)стомѣ младнѣѣ конакъ· послаат(ъ) бѣ каа нєкы вр'лы кѣмъ с
пр(')стєном(ъ). да ѡбрѣчы з'данїє своєє здатєлю. послаат(ъ) бѣ гав'рїнлѣ· г' жннвої полатн

ц(а)ра агг(е)лскога· г девойкы іосифової препорѣчннцы, чѣваної за млаадога инс(вс)а х(р)ст)а
 ч(н)столъ д(ѣ)воійкы недотакнѣтой· с мѣж'ком[ѣ] шаало[ѣ] съ заднрааніем[ѣ] око нїе· посла се
 агг(е)лъ на то· да нсказѣе клоненіе хот[ѣ] грѣха, а пр'вомъ свемъ опрощеніе млатн. посланъ бы
 Г' болестанкым[ѣ] лекааръ. данна раана. ндѣхн пред[ѣ] сваноукием[ѣ]· послатъ бы гав'рінлъ
 нсказати дохотъ очина с(ы)на. що боравы горе оу внш'ннега в(ог)а о(т')ца нед'ры, како тааѣ не то
 що га доле м(а)ти на рѣкѣ нѣха. посла се оузнаанннн седеѣга горе на н(е)б(е)сної столнцы. и
 доле оу земліаной пещернны лежеѣга оу яслаа. посланъ бы блнжы воіакъ· сказѣюхн тайнѣ
 ц(а)рскѣ. потаю обележнѣ с веровааніем[ѣ]. а не злознаа[597a]ніемъ и з големо[ѣ] брнт'ком[ѣ]
 пар'бом[ѣ]· нн с над'товааніем[ѣ] конмъ· тайнѣ с показаніемъ свон намъ грѣхова с
 припаданіем[ѣ] г' зем'ли покланіатѣ. а немеренъ с разминшланіем[ѣ] ѿ в(ог)ѣ. нн с'
 испитнваніем[ѣ] мѣрено како и коме лн лнцѣ валла се наапре покланіатн· о(т')цѣ· с(ы)нѣ лн, на'
 мѣ д(в)ѣхѣ. то є· недостнжно. єдномоє в(ог)ѣ поклонъ· нсказнвати валла· алъ не прѣмератн кое не
 потеже вѣє лї є· и понз'бор' лї є· вѣ шесты м(ѣ)с(е)цъ· посланъ быст[ѣ] в(о)гомъ архан'гїєлъ
 гав'рінлъ г' д(ѣ)внцы м(а)рнн. кон є тай шесты м(ѣ)с(е)цъ. ксть то было ѿд[ѣ] оно добы
 нанзмакъ шестога м(ѣ)с(е)ца хот[ѣ] како га є· захарїа видѣо оу ол'тарѣ казѣюхн мѣ юр ѣ с(ы)на
 млатн. и с неверованїа мѣ онемы. а єлнсавета быашѣ зачѣла ѣ себы пр[е]д[ѣ]т[ѣ]тѣ іоваана. и по
 свом[ѣ] послѣ з'наа се да є тако. каде догѣ агг(е)лъ к' м(а)ры. казати юрѣ с(ы)на в(о)жїа хоѣе
 она роднтн. нзарадъ к отомѣ повздаанѣ вѣровааню, то іоѣ рѣчѣ· єво и твоїа свродннца єлнсавета·
 под[ѣ] свою старостъ с(ы)на є зачѣла. ово вѣѣѣ шесты іоѣ є м(ѣ)с(е)цъ хот[ѣ] како є трдна з
 дѣтетомъ. а ню свн зовѣ нероднїіом[ѣ] рѣчѣ· по зач'нѣѣ іоваановѣ то є тай шесты м(ѣ)с(е)цъ·
 кад[ѣ] пакъ к іоѣзн агг(е)лъ [597б] доша ѿ бїашѣ. юр'но понапре оулак'цін валадїаш(е)¹⁹²
 нзааѣн пред[ѣ] г(о)с(по)днном[ѣ] и глас[ѣ] мѣ дохотнвѣ прноснтн, юрѣ нде· кано
 г(о)с(по)д(с)кы оръженосацъ що напредѣе пред[ѣ] свонмъ офнцінром[ѣ] с коп'чїем[ѣ] съ шншем'лн·
 валадїашѣ с(е) ѿгласннкѣ наапре ѣказати пред[ѣ] свѣт'лнм[ѣ] г(о)с(по)дѣськым[ѣ] долазеніем[ѣ]·
 шестога м(ѣ)с(е)ца пакъ посланъ бы арханг(е)лъ гав'рїнлъ г' д(ѣ)воійкы зарѣченої мѣжѣ. а не
 здръженої за женѣ. него текъ препорѣченої да є др'жы и спажа є код[ѣ] себѣ лепо за неко време.
 защо она слѣжеѣн іоѣ оу цр(')квн· Тако є казала была архїерею и с(вѣ)щенннком[ѣ]· да се неѣе за
 мѣжа оудаватн· тога рад[ѣ] ѿпет[ѣ] пощенѣ стар'цѣ. коме внше не валла жена, предадоше не за
 здр'жаніе, и пр'стенѣашѣ є зато ш' ннме· да є спажа кано свою с' храаном[ѣ] и с' ѿделом[ѣ].
 стараа се за ню· и не прѣсты хот[ѣ] себѣ· а она да га слѣшаа и радн мѣ по кѣѣн, що є жен'скы
 посаѣ: а ца рад[ѣ] она то бы зарѣчена каа с мѣжем[ѣ]. зато по свомѣ пѣтѣ. како и єв'ва оу
 раю докѣ є іошѣ и ч(н)столъ д(ѣ)воїком[ѣ] была· алъ мѣжа є млала свога· и змаа ѣ
 д(ѣ)воїч'ствѣ ню є прѣлаастнла· [598a] а по дрѣгом[ѣ] послѣ пакъ нзарадн тога іоѣ се є слѣчнло
 то за мѣжа походеніе з' в(о)жннм[ѣ] хотеніем[ѣ]. да се що ѣаво хнтлены не досѣты нн проз'на

¹⁹² Написано валадїаша.

вод[ъ] нѣ славчѣнъ тѣ б(о)жїю башенъ тайнъ прѣ времена. Защо нз д(ѣ)воѣке пронзааѣн на совы свѣт(ъ) внигѣно стааше се вѣчнѣтом[ъ] ц(а)рѣ. юр'но чѣо є то н знао онъ пакостникъ. с(вѣ)таго пророка нсаїе околѣ проречѣнїе вписалѣо. се д(ѣ)ва вѣ чрѣвѣ затнѣт(ъ). н родиткїе с(ы)на еммануїла. б(ог)а с' наца. тѣ вод[ъ] оно добн н вр'ло онъ на све д(ѣ)воѣке мѣр'кааше пазѣѣн. алъ вѣѣъ за пр'стеноваатѣ с мѣжѣм[ъ] не хаташе, кано вѣѣъ под[ъ] мѣжов'лїом[ъ] є колїом[ъ]. а д(ѣ)воѣкамн дораастїнїм[ъ] хоѣаше о квар'ном[ъ] ѣз рѣкѣ. н злѣ гласѣ. алн пр'стеноваатнїм[ъ] порѣчнїцамн нѣїма зла гласа. защо дрѣгїн мом'цн внше се не заподѣваю око нѣх[ъ]. тога рад[ъ] г(о)с(по)дннѣ б(ог)ъ то н оучннны да за мѣжа погїе. а кад[ъ] ѣ томѣ навр'шнн се по годннѣ от[ъ] како є зїед'но с мѣжѣм[ъ] была, шестога м(ѣ)с(ѣ)ца пнше се. догїе ар'хагг(ѣ)лъ гав'рїилъ г' дѣвоѣкы ѣбрѣчен'ной за мѣжа нїменом[ъ] їоснфа. нѣга тадаръ не бїаше дома. хоѣаше по своѣ послѣ днн'гїер'скоѣ. н чѣїтѣ. како н що казѣе пророкъ тѣ велн за ово[598б]га мѣжа з' д(ѣ)воѣком(ъ) брав'лїѣн мѣ. датн ѣе се рѣче к'ннга запѣчатлѣна томѣ мѣжѣ. що знаа чатнтн н нма кннга. о чѣмѣ се таа под[ъ] печатом[ъ] к'ннга нзѣав'люе. ако нїе то рѣчѣно тако за овѣ ч(н)стѣ без маанѣ д(ѣ)воѣкѣ покрнвѣно. н комѣ то мѣжѣ датн кїе се. т'ко лї є нздавацїа тай. єсѣ свн цр(')ковны Поповы. онї є предадоше от[ъ] подрѣтла д(а)в(ы)д(о)ва стар'цѣ їоснфѣ др'вотесаарѣ. таї єто їоснфъ знао є н нмао свою к'ннгѣ. дрѣгѣ мѣ нїе за потребѣ было чатнтн. алма ѣданъ амаанѣт(ъ) предаат(ъ) валїало мѣ є оузѣтн на ѣоставѣ чѣваюѣн цѣло код' себе. онъ є вѣѣъ свою пр'вѣ женѣ бїо нмао н ѣстарїо оуїед'но ш' нїомѣ. децѣ доста бїо нзродїо. знао є що є жена. онаа оумр'ла. а деца ѣстала мѣжка н женска дораасла. на що мѣ є дрѣгаа жена оу старостн маторѣ. негѣ наагона рад[ъ] н за хахаатѣрѣ с(вѣ)щѣннчаскы от[ъ] сѣбора м(а)рїо прїнїмы к' себе. кано н рогакѣ свою. о(т')ца нн м(а)терѣ своѣ вѣѣъ тадаръ нїе нмала. да є знала кѣд[ъ] натраагѣ дома ѣтнтн. а їоснфъ како н єв(а)гг(ѣ)лнстѣ що за нїѣга свѣдоуѣ да є бїо правѣ н како с(вѣ)тѣ ч(о)в(ѣ)кѣ. зато нїемѣ н намѣтнѣше дрѣлатї є. н да є ср'днт(ъ) оу коѣ до[599а]бї не ѣтѣраа от[ъ] себе. тога рад[ъ] ѣбрѣчнше га ш' нїомѣ да не моѣе ѣдѣбїтн кроз[ъ] децѣ за щогод[ъ] нз кѣѣ мѣ. н нмаа є ѣдѣватн н пазнтн каа свою женѣ. а велнке своѣ децѣ бїашѣ се растао. к'ѣерн нзповѣдаѣо. самѣ ч(н)сто ѣ своѣ се пощѣню жннѣв'лаашѣ. вр'ло н нѣхъ свѣтѣваашѣ н зѣаашѣ з г(о)с(по)дннїм[ъ] наказнванїем[ъ] лѣпо се дрѣжатн. како що н ап(о)с(то)лъ павалъ казѣе за ѣд'нога мѣ с(ы)на да кад[ъ] є дошао с пѣта мѣ оучѣнїа по зем'лн н верѣнїа на хр(н)стїан'ство оу юр(ѣ)с(а)лнмѣ на вндѣнїе сѣстатн се он'дѣ з дрѣгнїма ап(о)с(то)лн. дрѣгога нїед'нога рѣче ап(о)с(то)ла не моѣоуѣ он'дѣ вндѣтн. нн се с конїмѣ сѣстатн. кроѣе. їакова по телесном[ъ] рогїеню г(о)с(под)нїѣга брата. не от[ъ] д(ѣ)воѣке м(а)рїѣ да є х(рн)с(то)вѣ брат(ъ) онъ. негѣ. от[ъ] їоснфѣе пр'вѣ женѣ, рогїенъ. подаїтѣ рѣче пророкъ к'ннгѣ запѣчатѣнѣ мѣжѣ таквом[ъ] що знаа к'ннгѣ. то єстѣ кон є вѣѣъ нмао свою мѣ вѣн'їаатѣ женѣ. а онъ ѣе велн н сам' се ѣтѣбїтн тѣ ѣе рѣѣн. ѣтстан'тѣ мѣ се. ннсѣ вѣѣъ заа мѣ к'ннгѣ, не моѣн н їа чатнтн. а кроцо не моѣ[ъ] н чатнтн ѣ їоснфѣ. зато рѣче не моѣн н прочатнтн юр сѣ тѣ кннгѣ тѣвр'до запѣчатлѣнѣ. їа за кога сѣ то тебї на ѣ[599б]ставѣ, за сѣчѣванїе предаатѣ. свега свѣта

съз'датељу рече, кєс ѿчекнєно, на спажанє препорч'но даате: шестога такы м(ѣ)с(є)ца ѿд[ъ] б(ог)а бы послатъ гав'ринаъ архагг(є)лъ прогледати, тѣ запечатленѣ к'нигѣ: с' оваквоу[ъ] заповѣсѣмъ мѣ б(о)жїѿмъ[ъ]. рече мѣ б(ог)ъ. но де доѣн архагг(є)ле гав'ринле. хоѣмъ те послати до єд'нога места да ми вѣр'но и повздаанно с' потаѿмъ[ъ]. моѿѿи несказатоѿ, никимъ[ъ] дознаатоѿ тайны ѿтсавжнш[ъ]. єто єд'номъ нсто тебы то засадъ нсказвемъ[ъ]. него томе покренєноу[ъ] чад'номъ послѣ хѣбако послѣжн. єр'но нзарадъ свога ми м(н)л(о)ср'дїа. съжалиѿ сам' се на тай ч(о)вѣчаскы рѿд[ъ] що сѣ гѣбн се и гнєе право и криво. нзарадн єд'нога ч(о)вѣка. и то є дав'но было. що є скривїѿ адамъ: зато хоѣмъ доле снѣн. да потраажнмъ[ъ] тога забавгєна адамѣ кад[ъ] се є подѣѿ гдѣ лї є хвднїнкъ. а саздатъ є на моѿ образъ с' моѿмъ[ъ] рѣкомъ[ъ] жѿѿ ми га є да се до конца стопы. грѣх[ъ] є вѣѣѿ ѿматорїѿ. и заборавлєнъ мѣ ѿстѿѿ. вндимъ таѿ моѿ стваръ ни пода що бы. и зам'гїѿ и почѿды. създаѿта ми вр'ла и лепѿ справа. сѿсѿма се порѣшѿ. а съ слоуѿ ѿтхраанєно що є, [600а] ѿно вѣковн колю и ждєрѣ. раѿн ѿста празанъ ѿт[ъ] сѣлѿана и запѣсты. жнвот'но др'во с' плантнтымъ[ъ] ватренымъ[ъ] мѿчємъ дав'но се чѣва. вѣрата ѿт[ъ] бєрнѣетнога места с' храаномъ[ъ] затворєна сѣ. а на що є. кад[ъ] ннко нїє за то. с' оборєннога ннз' терєна ѿд[ъ] вѣр'ца вѣрага мнѿвємъ[ъ]. и мєщє ч(о)вѣка ндємъ ѿ сѿамъ ѿ образъ чѿвѣчѣѿ потаєнъ. сплєстн се ѿу кош'тацъ те се пор'ватн с' ѿтымъ[ъ] вѣр'цємъ. алн то да се не прочѣє. да не ѣтєє онъ нз'ред[ъ] мєнє. єр' то ѿ таанцъ и ѿд[ъ] ѿкы сѣїѿ н(є)б(є)сны снлѿ. цн'г'ло тебы єд'номъ то доказвємъ за з'наанє. Нєго ѿтнды доле г' дєвоѿкы м(а)рїн ѿу назаарєт[ъ] галлєѿскы що є за дѣн'гєрннѿ юснѿѿ обрѣчєна. ндн к' ѿтоме д(с)шєв'номє жнвѿмъ[ъ] граадѣ. що є за нєга прѣрокъ нзрєкаѿ. прєслав'наѿ гл(агол)ашє сє ѿ тебы граадє б(о)жнн. ндн к' моє бесєдлнѣѣ раю. к' нстѣч'ннмъ вѣрат(н)мѿ монѿмѿ. ндн к' моє красномє глѿсѿтомъ[ъ] домѣ вѣлѿломъ[ъ] сѣлѣ. г' дрѣгомє зємлѿанѣ н(є)бѣ. к' шнрокѿмъ[ъ] гѣстѣѣ обѿлакѣ. тє намєстн и ѿгласы мога снлѿзѿка крѣпѣ. ндн ѣготовлєн'ноѿ с(вє)тѿѿ ми цр'(ѣ)кѣѣ. к' моѿѿи нз' волє ми мнлѿѿ полѿтн. к' частноѿ нєвѣстн. ѿтндн насѿ[600б]мо к' нїѿѿжн. тє ѿу ѣшн прѣговѣрн тоѿ словєсноѿ сѣннцы. згѣт'вн ми съ сѣвѣшѿанїємъ[ъ] ѿѿѿ ѿт[ъ] тєбє бесєдѣ моѿ ѿулазѿкѣ ѿу ню. и то сє пѿзн. да нєкако тѣѿнцъ прѣд[ъ] ню долаз'комъ[ъ] и с' ѿуглєдомъ[ъ]. кѿно даннлѿ. нє прєстраѿвншъ є плахо. нлѣ є з' гѣворѿмъ[ъ] прѣнєраѿзншъ. да ѿѿн сє д(с)шѿ и ср[']дцє нє ѿпрєпаѿсты нн сѣѣтѣ ѿ тєбє. нєго лєпѿ тнхо и крѣтко ѿулєзы ѿуказѿтн ѿѿѿ сє. знѿшъ нїє онѿ прѣрокъ слѣбѣднѣ. нєго плаш'ѿнѣѿ сѿѿмѿ дѣвоѿкѿ. а мєнї є посѣѣѣнѿ. с' пр'ѣымъ[ъ] тн глѿсѿмъ[ъ] такы ѿбѣрадѣѿ є сѣмєш'но и вєсєло. то рєцн м(а)рїн. радѣѿ сє дєвоѿкѿ, лєп' сам' тн глѿсѣ дѣнєѿ. радѣѿ сє вѣзрѿдовѿн'наѿ. да и ѿ крѣз' ню ѿд'нѣ єѣѣ пол(н)лѣвємъ. и порѣдъ ѿѿѿ, ѿд[ъ] нєволє ѿслѣбѣднмъ[ъ]. и нздѣковднмъ[ъ] пакъ к' сєбѣ ѿу своє н(є)б(є)сно ц(а)рѣство. вѣч'ны нлѣ дѣбѣры жннтѿкѣ. с' агг(є)лн ѣд'но здрѣжєнїє, амннъ.

ВТОРАЯ ЧЕСТЬ.

После како ар'хагг(е)лъ гав'ринлъ, каза пророкъ захары сльжеѣн мѣ оу ол'таарѣ по стаароме законѣ б(о)жїю сльжеѣ. да кїе мѣ се с(ы)нѣ родити. іоанъ великы пророкъ и х(р)с(то)въ пр[ε]дт[ε]ча: на по године пакъ шестога м(ѣ)с(е)ца. ѡпет(ъ) посла тога ар'хагг(е)ла б(о)г(ъ). оу назааретъ. [601а] к' іосифової обрѣчѣницы д(ѣ)воїкы м(а)рїи. да іоанъ з' добром[ъ] кааже крѣ кїе она зачети и родиткїе б(о)жїа с(ы)на тѣлесно вниена ч(о)б(ѣ)ка. оузе онъ тѣ г(о)сп(о)д'скѣ заповѣстѣ. како є зачѣ. такы синїе доле оу назааретъ гдѣно іосифъ с' марїом[ъ] сѣгаше. стаде оу градѣ. и почѣ се разднш'лати ѡ томѣ. како то може быти. говораше самъ оу себы. страш'на є то вѣщѣ, и беседа оум'лїе ми надназы. и несвѣстїца ѡб'оумла. ѡ томъ чѣдноме послѣ. како є то. т'ко є страшанъ херѣвїом[ъ], и недознанъ серафїом[ъ]. цо є агг(е)лскым(ъ) снама н(е)б(е)сным(ъ) неможно поднети. то онъ ѡбѣлава іед'ної неснажной д(ѣ)воїкы с'носити. те самъ собом[ъ] велы к' іоанъ доѣн. и ѣ ню се сместити. и то за чѣдо гдѣ іоанъ се ѡбрѣе кроз[ъ] бесѣд'но іед'но чѣвено сльшанїе оуселити се оу ню. ѡсвїене єв'ѣе к'ѣеръ нде да є прославы и на големо є повінсы. те ми велы да мѣ приготовим[ъ] сльшаню іоанъ оулазакъ. може ли тако сместити нїено црево нїгдѣ несмещеннога. донста є за дикотѣ те тайне б(о)жїе чѣдо. страховнта тога посла: тако єто агг(е)лъ ѡ томѣ се разднш'лїнваше. пак(ъ)[601б] г(о)с(по)дѣ вл(а)д(ы)ка к' нїемѣ то рече. та цо се то снебнвашъ, и смѣлш' се оу себы ѡ ты гав'ринле. чѣмѣ ли се чѣдїншъ то. а ннш лы попере ты ѡд[ъ] мене послаат(ъ) быѡ г' захарыї ар'хїерею. те мѣ проказа за іоаново роденїе. а каде ти не свѣрова. он'даа га занемы да не може говорити до саамога тога вниенїа детета мѣ роїена. не осѣдн лы стар'ца с мѣчанїем[ъ]. како ты клетѣв нз'рече. я, такы і подтвр'днх[ъ] не с твом[ъ] ли доказнванїем[ъ] нзаагїе дѣло на видѣло. єда нероднїа єнсавета не затрѣдны. маторост' се помлаады. разглав'їены оудн ѡчвр'ст'нѣше. разслаба телеснаа ѡб'їача фрнш'ко. и єто и закр'ж'лава зем'ля лепъ нз'несе класъ. неродна заче. и цо ѡд[ъ] мене не може быти каажн ми, конно сам[ъ] словомъ свацо създаѡ. цо нзреко то ом'ла и з'ѣн се. а ты ца радъ оупаде оу двострѣко разднш'лїнванїе: и цо пакъ на то агг(е)лъ ѡтговоры. то рече. ѡ вл[а]д[ы]ко. цо є то лїнтн болестн тѣлесне. и замр'шене оуз'лобе ѡдрешнкатн. и слабе оумр'твїене з'глав'ке, прожннв'латн снаж'но. и тѣло пофрнш'ко ѣтннтн за дѣтнн'ско ношенїе и раадїанїе. те ѡдрешнкатн неродно и престарело дѣбло [602а] на родно и зелено ѡбраѣанїе. и сѣха тр'ска прозеленїе те се нз' корена подмлаѣѣе. и закр'ж'лава зем'лю поновнтн за родъ. а женама дїтнно роденїе по завнчаю стон се. ѡ томѣ за свѣдоц'ѣѣ є сар'ра, и ребека, и ан'на. до старостн былн нероднїанїе. пакъ роднше блнзѣ прѣд' смр'тѣ. ѡт[ъ] теке свачемъ наболїе з' горега превраѣа се. и старостъ цав'ты. ама безмѣж'ной д(ѣ)воїкы родити. то є свр[']хъ тѣлеснога аддета и наатрѣ. а и цо своѣ ти бораваїенїе вл[а]д[ы]ко велышъ быти оу д(ѣ)воїкы. с тога посла и чѣда ми нестѣе. н(е)б(е)сны и землїаны крѣговы тебе не могѣ сместити. я девоич'ко лн те црево хоѣе сместити. ѡпет(ъ) на то рече г(о)с(по)дѣ к' ар'хагг(е)лѣ. да како ме є сместнла

ав'браамлова колѣба· рече агг(е)лѣ· авраамъ се е назвао сасла гостолюбив(ѣ)· мнлокр'вно е
 дочекивао знане н нез'нане пѣт'никѣ· а с тобомъ е свѣдаа пѣно· пролазеѣн ти пѣтем[ѣ]· како
 бѣаше мѣ кѣѣа прн пѣтѣ· та си мѣ се н оукаазао внгено под[ѣ] сен'комъ, пакъ н прогѣ· ала,
 како ќе м(а)рїа поднетн оганъ твога б(о)ж(а)ства· твои пр(е)столи на конно седншъ плантеѣн
 нзокола жегѣ, [602б] съ своимъ[ѣ] зракомъ паалеѣн· н тебе ли може под'нетн плаш'нѣва
 д(ѣ)воѣнка· а вл[а]д[ы]ка пакъ рече· е· ако е кою пакостъ оу'иннила ватра оу' сннѣю кѣпнны· то н
 м(а)рїн ќе наздннн мой дохѣдъ к' нїѣнн· да каде оны оганъ· цо е сѣнкомъ[ѣ] с' н(е)ба
 спрнланковао· долзакаъ б(о)жїемъ ог'ню· не съжеже ѣ пѣстынн тр'на· него юще запон га да
 боле раасте· пакъ цо за то да по правнцы рекнешъ· таа мѣннѣ с'ѣннѣ ватрена се внды· алъ на
 землю оу' кнш'нон наалнцы снхѣды· тадааръ вѣѣъ ар'хагг(е)лѣ неста ѡтговаараннѣ· него съже се
 оу' себе н ѣзе раадннн ѡ своѣе послѣ, на цо е послатъ, оно доконааватн· оу'гѣ оу' собѣ г'
 д(ѣ)воѣнкы мѣрїн· те ѣ поздравн· то юн рече· радѣн се ѡбравованна м(а)рїе г(о)с(по)дѣ с тобою·
 тебе слокѣв'ннкъ с несреѣомъ[ѣ] неѣе свсрестн нн пѣчарнза може ти цо оу'иннннн· гдѣ е понаапре
 слѣтворъ ратъ запѣдѣо· н запѣчѣло е смр'тно нзаш'ло· стѣдааръ ѡпетъ мнрѣ н жнвѣт(ѣ),
 пронзлазнт[ѣ] ѣ г(о)с(по)дннъ б(о)гъ ето бытн запѣдѣва· крозъ женѣ сло нзаагѣ· съ жѣномъ[ѣ]
 пакъ на боле се свѣмѣ ѡбраѣла· радѣн се вѣзрадован'наа· н за[603а]то ѡт[ѣ] сен'добы не сраамн
 се ннт(ѣ) се цо ѡстрѣчѣн· цо си н ты жен'скога траага· те се пронзводна людскоме ѡсѣгнѣно
 смр'тнѣ· пакъ ево по м(н)л(о)стн свдннна м(а)тн стаѣшъ· рад[о]вн се ѡбравован'на б(о)жїа
 невѣсто· ч(а)стна нзроднлако, запѣщенномъ[ѣ] внаааетѣ· рад[о]вн се· тнн си оу' твоѣе црѣвѣ
 потопнла н ѡдаавнла свѣтскѣ смр'тъ· рад[о]вн се, д(ѣ)шев'на б(о)жїа цр'(к)во· рад[о]вн се· ѡб'цѣ
 н(е)б(е)сно населнваннѣ н раю земланнѣ· радѣн се, неразлѣчнмога кс(та)ства мѣсто простран'ное·
 тако ето, то се з'бы· н догѣ велнкы за болестннкѣ докторъ· н брав'леннкомъ[ѣ] оу' цр'номе
 мѣраакѣ засѣа нлѣ мѣр'ко свн'це· н смѣтннмъ[ѣ] оу'кааза се без промене хѣбавѣ прнстанакъ·
 слопатнвнмъ[ѣ] рѣвокомъ[ѣ] ѡслободннкъ· заш'анцамъ[ѣ] ѣ нез'наанъ пронзнахѣдацъ·
 плен'ныкомъ[ѣ] повратацъ· догѣ разсѣан'нымъ[ѣ] по свѣтѣ людма събнраатъ, н разсѣтнмъ[ѣ] с
 неднра мнлокр'вна стѣга· ѡбѣнваннмъ[ѣ], закнрнннцацъ· на бою бранннкъ· прогонѣннмъ[ѣ]
 прнкатнлацъ· ѡзѣб'анцамъ[ѣ] згрѣвѣч(ѣ)· пѣт'ннкомъ[ѣ] провадацїа· топлнннкомъ[ѣ] здр'жацъ· онъ
 е наш(ѣ) прнмнрннцацъ з' б(о)гомъ· цо сло га свагдаш'ннѣга помѣб'ннка ѣ свѣмѣ достаан на
 слад'ко вл[а]г[о]д[а]т'на саамѣ[603б]га хр(н)ста· томѣ слава съ о(т')цѣмъ н с(вѣ)тымъ(ѣ)
 д(ѣ)хомъ н н(ы)ннѣ, н пр(н)сно, н вѣ вѣкы вѣкомъ, амннъ·

нашъ ц(а)р(н)цъ н б(о)жїе маайкы овы споленъ по ц(а)рскы почнтѣю. такогѣръ н све ц(а)рске кѣеры н ц(а)р(н)це. к' паантеню ове б(о)жїе полате выш'нега ц(а)ра м(а)т(е)рн. од[ъ] св(н)чаногъ нстока, чакъ н до запада стнчъ се съходеѣн скъпа. н с остаалнм[ъ] д(ѣ)воѣкама, младе невѣсте, майке с маалом[ъ] дѣтнцом[ъ] двострѣком[ъ]. свакаа доброд[605a]на фела ч(о)вѣчаа. м(а)т(е)рѣ д(ѣ)внцъ. н донлнцъ нашега жнвота г(о)с(по)днна. б(о)говгод'лнво хвалеѣї є оуз'вншю. д(а)нѣске. нс почела с(вє)топнсан'не пророчаске к'ннге на средъ се нз'носе н разгнб'люте сваки по себы пророкъ проказѣе чєстнтъ гааннакѣ вр'лы овога года. д(а)н(а)сѣ патрїархъ иаковъ. оу снъ мѣ внгенѣй оной лєствнцы оузданг'нхтой н нспраленѣй крѣто стоеѣн сѣ землє на н(є)вѣ наслонѣной. радѣѣн се приповѣда. д(а)н(а)сѣ мовсеѣ дав'наш'ны пророкъ ї(сра)нл(с)кы воѣъ н зааконоположнїнкъ. за онъ горѣѣхъ кѣпннъ а неспаалєнъ, цю ю є мотрїѣ оу хорнвскоѣ горы. напосто їакє намъ нсказѣе. како є она б(огородн)цы наалнковаала. д(а)н(а)сѣ, лєгю пророцы на гласъ чѣдны захарїа. прорнчѣѣн мѣ, с подвнкнванєм[ъ] тако нсказѣе. те кєлы. вндєво самъ рєтє, алъ оукааза се єданъ злаатанъ свѣт'накѣ сѣз' горѣѣомъ вошаном[ъ] свѣѣомъ на нєлѣ. д(а)н(а)сѣ нсаїа кєлнкы проповѣдате н от[ъ] пророка с(ы)нѣ, прорнчѣѣн мѣ за б(огородн)цѣ внчє зовѣѣн. нзрастн кє чѣдна за днвотѣ палнца нз' корєна кєсєова. а кєзєв'лѣ днв'ны пророкъ пакѣ то намъ доказѣе. єво рєтє внднм[ъ]. єд'на за[605б]творєна врата. кроз[ъ] коїано нїє ннкад[ъ] прошасо нн внтра. нн наполе. освѣмъ єданъ г(оспод)ъ б(ог)ъ. н єднлѣ ос'ташє замкнѣта. такогѣръ н б(о)гогласны пророкъ данїїлѣ. оу оно добы цю хоѣє да се сѣвѣдє допослє. како тадарѣ да мѣ є прєд[ъ] очнма было. тако право оно сказывашє. те рєтє. отваалн се каменъ од[ъ] лнтнцє горє безъ ч(о)вѣчы рѣкѣ. н нспосѣтнра свѣ їдоле поган'ске боговє. то прнводы. за х(рн)с(то)во безъ мѣжа од[ъ] м(а)терє рогнєнє мѣ. єр'но таа гора б(огородн)ца се нарнчє. а каменъ безъ рѣкѣ оттр'жєнѣ х(рнсто)с(ѣ). є. д(а)н(а)сѣ н д[а]в[ы]дѣ. с крєснопоанєм[ъ] ѱаломскым[ъ]. кєлы то донста ѣ томє д(ѣ)вонч'ком(ѣ) чнстомъ боснлковом[ъ] стрѣкѣ. прєслав'наа ѣ тебы глагол)ашє се градє б(о)жы. цюно мн рєкнємо. нєщю чѣдно за тобомъ свамо лѣпо говоры се. да сн ты град[ъ] выш'нега кєлнкога ц(а)ра. д(а)наш'нега. дна. свстнжє с' н(є)ба к отомє граадѣ н кєлнкы чнноначєлннкъ н(є)б(є)сннмъ снлама гав'рнлѣ архнстратнѣ. прошавшн мѣ н(є)б(є)снє крѣговє, догїє оу назаарєт[ъ]. запоѣ с похвалнванємъ ѣвоѣзн д(ѣ)воѣкы. нарєтє є б(огородн)цомъ. н ѣ томє поздрав'лнваню. то їѣ нзглаасы. Радѣї се ѣбрадован'наа, [бОба] г(о)с(по)дннѣ є б(ог)ъ с тобомъ. неголн н мѣ ако сїо н зем'лїаны слабы людн. овы оуєд'но ш' нннлє агг(є)лскы глас(ѣ) да прєзѣмємо. так'вѣ пох'валѣ нашѣй ходатаїцы вєч'нє намъ радостн. сладкѣ пѣсмѣ нзговарамо доносеѣн к нїѣѣзн ово агг(є)лско поздравлнванє рєк'нємо. рад[о]вн [сє]. вр'ло, кѣер'ко ц(а)ра д[а]в[ы]да. н майко нстнннтога н(є)б(є)снога х(рнст)а ц(а)ра, нєлажна д(ѣ)в(н)цє м(а)рїє. конно землїаным[ъ] ц(а)рємъ. найпачє вѣр'ным[ъ] бар'такє раз'вїа н владост[ъ] нмъ над[ъ] непрїатєлн дає. радѣї сє, ѣбрадован'на. їоакнмова н ан'ннна дашн. нжє вѣ м(о)л(н)твѣ непорочно р[о]ждѣшн подоб'нє врємєнєм[ъ] снх[ъ] жнтїю. рад[о]вн сє. ѣбрадован'наа. нжє от[ъ] колєна д[а]в[ы]да[о]ва. ц(а)рєкаа жє н лєвнтєкаа. н от[ъ] анны ж[є]

Б(о)гомъдріе пате надеждае възрастъшы: рад[о]у[н]і се]. Обрадованна, нж[е] от[ъ] д(ѣ)вства въ сама с(вѣ)таа с(вѣ)тыных(ъ) възпитавшіи се, н от[ъ] агг(е)ла тайно пише пріемлющій: радъи се обрдованна. нже от[ъ] агг(е)ла радости бл(а)говѣщеніа, радость ннзгл(агол)аннью, н въ истиннѣ несповѣданнѣ мирови нсходатанвшій. рад[о]у[н]і се]. Обрдованна, багровданна трв'леннице: нже н(е)б(е)снаго н зем'наго ц(а)ра за ны въплщ'ша се оукрашк'шы: радъи се, обрдованна. [6066] нже с'аніе отчаскые бл(а)г(о)сти н свѣта онаго невъместнаго ннглѣже, неболезан'но въ тревѣ въместнв'шии понесла еси, радъи се обрдованна м'роносимаа земліе н жнвоносна корабнице: н нокаа м'роположнице д(с)ховнаа. нже въсего мира м'ро подател'нннн коннми нсп'ннв'шии: радъи се обрдованна златаа вънстнн'нѣ кадн'нице, н ч(н)стоѣ прес(вѣ)тоѣ н несквр'ное ч(н)стоты скровнице. рад[о]у[н]і се]. Обрдованна, незаходнаго сл(')нца вѣчно жнвещаго. н въсѣ тварѣ бл(а)г(о)ст'ю озарающаго пат'ю мирови възс'ав'шы. радъи се обрдованна, въсесвѣтлы облаче ннзмѣнны жнвотворнаго д(с)ха, нже бл(а)госр'даго дажда възраств'шы, н въсего мира ороснв'шій. радъи с(е). Обрдованна, б(о)гопетатленнаа двѣры жнвота нашего: нже еаннѣ яко васѣ въннде, н нзнде съ пр(н)сносвщеѣ слово б(о)га н о(т')ца, радъи се, обрдованна, зем'ным[ъ] сп(а)сеніе, нже скр'бѣ въ радость претворы, н зем'наа н(е)б(е)снымъ свѣтък'пал'шій: н враждн раздршнв'шии средостеніе, радъи се обрдованна, дозо ч(н)стоты неосезаемаа, н древо бл(а)госр'да до [607а] в'ролнствен'но: коннѣ белобразны истнн'наго д(ѣ)вства. Радъи се, обрдованна, ненксвобратна юнице, нже тѣл'ца маекомъ оупнтак'ш'а: н велч'іе оно н(е)б(е)сноѣ въ тревѣ носнв'шии: рад[о]у[н]і се обрдованна, несквр'наа агг'ннице нже багровласное, обаче о в'че оно волею за въсѣх[ъ] насъ жрен'ное, преч(н)стыма рѣкама скв'тав'шии: рад[о]у[н]і се]. Обрдованна, н непорочнаа, неч'ротжнаа отроквнице: нже зач'т'іе стран'но н р[о]жденіе неовѣдаемо, зем'нымъ неболезан'но показавшии, радъи се обрдованна, нже въсѣх[ъ] радн въсепозлащенны ковч'еже с(вѣ)тынн, н жаз'ле б(о)госажденны цвѣт(ъ) процав'тшы: радъи се обрдованна, свѣщ'носны н златоносны свѣтн'ннч'е, свѣтовданнаа трапезо: нже жнвоносны хлѣбѣ на себѣ носещій. радъи се обрдованна, нже х'ерв'мское н преч'даное ц(а)ра славы сѣданнче, н б(о)га слова въпл'щеніа царскаа полато. рад[о]у[н]і се]. Обрдованна, о д(с)шевл'енны н преч'астны ц(а)рств'ющы грааде, тобою бо н(ы)на ц(а)рств'ющій градъ пр(н)снозкрѣпленъ веселнт(ъ) се, радъи се обрдованна, горо б(о)ж'а тв'тнаа, горо оушреннаа, горо с'оннаа, горо [607б] осен'енна, горо несекома: горо б(о)ж'а о д(с)шевл'еннаа: рад[о]у[н]і се обрдованна, покрове петал'ным[ъ], н заств'пннице страшнаа, нже истнн'нью те б(о)городнцѣ несповѣдающымъ, радъи се обрдованна м(а)р'іе, хр(н)ст'аном(ъ) въсемъ анв'ное бл(а)говѣт'анвое прнбс'жнице, н въсакъ велнко съдѣлан'но н добротѣ превыш'ннеѣ ч'вдо неодоисанмо: рад[о]у[н]і се ч(н)стаа д(ѣ)во б(о)гоневѣсто: Это ово мн грѣшны, колнко сло се кадры были нав'нтн н свѣвѣстнтн з' б(о)годахнств'ога пнсма, к' н(е)б(е)сноѣ невѣстн, с нашнмъ с невал'ным[ъ] оуст'ма, толнко н проговорнсмо на ваше слышаніе за почастъ похвалнканн пр(е)с(вѣ)тоѣ б(о)городнцы. Неколи н пакъ с овога нмамо повратакъ своѣ о

сказиваню б(о)жїега бл(а)говѣщенїа. да всрѣдо послашамо ѡпет(ъ), н арханг(е)ла гаврїила. како є к непорочной д(ѣ)воици прнверюїї є б(о)жїої окой тайны за прнвтанїє з себе б(о)га слова з доказиванїем[ъ]. говораше. н то рече к нїоїзн. слышай невѣсто б(о)жїа преславнѣ вышнїега б(о)га потайнїи мѣ с тобом[ъ] оуговоръ. те де до҃хїи чданъ лепъ глас(ъ). ево кешъ ѡд[ъ] данас(ъ) такы затрѣднїи оу себе н роднїкшъ с(ы)на. н именовакїеш(ъ) га [608а] нсвсом[ъ]. толнко бздн справна н готова к' нїегов оу тебе доходѣ. лепо самъ с пощенїем[ъ] ти дошаѡ казати тай добры глас(ъ). що тї є ѡстава зашегенїа дати се садъ прѣ вѣка н свѣта. На то ѡдговоры ч(н)стаа д(ѣ)воїка н рече к' агг(е)лѣ мршало натраагъ. ѡбїнїн де ты мом'че наоколо ѡд[ъ] мене подалеко. те нздаїн нз мого граада напоїє, н об'колн мн надалїє о(т')чєвннѣ мою ѡдовѣд[ъ] поскорїє да сн нзмакаѡ. ѡтстан(н) се ты твога долазка к' моїої кѣн. те ѡт[ъ] мн вратаа хїнтро се ѡбїн не долази ти тѣ заговарати мє. а мнн хвдої об'де не продаай тїн твои масааа. нн мн маазны гласова казѣн. к отоме пакъ кої агг(е)лѣ налепо проговоры, то рече к' нїоїзн. та послашай мє мало д(ѣ)воїко. док' ти нскажємъ по рѣдѣ на що сам[ъ] к' тебе послаат(ъ). а не бздн тако скоро плаха н жвстра. ево свої даав'нашны договоръ садъ хокїє б(о)гъ да доконаа. те то зак'теде на вндєло свнмъ нзнєтн. да потраажы н пом(н)лѣ нзгв'їєна н заблюгїєна нздавна ч(о)в(ѣ)ка. нзарад[ъ] тога самъ собом[ъ] хоѣє ч(о)вѣком(ъ) се оу'нннннн. да сп(а)се чо[608б]вѣка. та зашо вѣѣ не прнватиш' мн рѣчн, нн мн поздравлїєнїа прнїмашъ радо н весело ѡбладованна. рече мѣ ѡпет(ъ) д(ѣ)воїка. вндїм' те да сн сас'ма лѣпъ н хвбавъ момакъ с красна стаса. цнфрасто ѡдєвєнъ, гнздава образа свѣтла. алъ те чд'не твоє рєчн мн говорєнє ѡт[ъ] тебе що н ннкад[ъ] ннсамъ чдла. сє мн се чнны да нешо ты мене не вараашъ. вѣрѣн мн з'нано. да сам[ъ] се вр'ло прєпала, н дор' се прнєраазнла оу себе. кад[ъ] те смотрнх[ъ] код' себе. глєдєн мн на твої зрачны образъ какав' сн кан'да те є саамъ б(о)гъ нз'образїѡ. н б(о)жїа свѣтлост[ъ] вндїмъ блнста нс тебе. садъ єто когано кзыка ннкад[ъ] ннсамъ чдла нн з'нала, говор' мѣ раз'бнрамъ. нн тога образа що га ннкад[ъ] нн на снѣ ннсамъ вндєла. сад' га на нкє прєд[ъ] собомъ глєдам[ъ]. н како да се не бы опрєпаастила стрєплїєн мн нз'нєтра. а ево н свога мн зарч'нннка та вѣѣ нлам[ъ] пр[а]в[є]днѣ ч(о)в(ѣ)ка. те мѣ знадѣ людн чїа самъ под[ъ] пр'стеном[ъ] жєна. не прнстон мн се внше з дрѣгы мом'цн свога разговора нлатн. нн то н саамѣ зак'тевам[ъ] чннннн, н стндїм' се вр'ло да бн с как'вом[ъ] мѣш'комъ страаном[ъ], [609а] що бєсєднн. а млаадѣ мом'чад[ъ], нн вндєтн не зак'тевам[ъ], а камолн да свої кон разговоръ свої нлала бн ш' ннма. рече агг(е)лѣ. та та те добро знаамъ како сн ты ч(н)ста н пощенѣ д(ѣ)воїка. тако да ти на свѣтѣ нїєма д(ѣ)воїчкогъ паара. зато самъ та ѡт[ъ] б(о)га н послаат(ъ) доїн к' тебе на повздаано. толнко послашай мє сєстро моя. н прнїмн ѡд[ъ] мене овы зачдѡ весєѡ за твоє добро нз'скаазаты глас(ъ). а на твою тебѣ велнкѣ свагааръ хвааѣз быткїє ти то. юр'но нс тебе роѣены, вышнїега б(о)га с(ы)нъ кє сє наз'вати. а єто ты прєч(н)ста з др'жаанїем[ъ] на свон ти рѣкѣ н вр'ло жєл'но носнкїеш' га. р(е)чє, м(а)рїа. чдємъ братє що мн говорнш(ъ). н то свѣ раз'бырамъ. те вндїм[ъ] те како ннсн ты ѡт[ъ] ч(о)в(ѣ)ка рогїєнъ. негѡ

д(с)хъ сн. алъ не знаамъ кон. те зато юшъ бол'ма стрепимъ н конм[ъ] се. да ме тако не
намаамнш[ъ] на кое сло с прекаром[ъ] кано в раю е'ва що е с прекаранем[ъ] пропала. алъ та
донста ннсамъ оне в'дан да ме лас'но на кою некалалост[ъ] преволншъ с ласкаанем[ъ]. ако бы
кое мааз'лице преда м'ном[ъ] нз'вод'ю. юще ты ннкад[ъ] на оваквз твр'дождз д(ѣ)воикъ нннн
се на[609б]мер'ю, ннт[ъ] сї е кадъ видео. р(е)чє, агг(елъ). знаамъ те как'ве сы натворє д(ѣ)воико.
алъ та ево тебы лаж'ливы мааз'лиця не доносим[ъ]. него праавз тн радостъ нз'казземъ що е
заа те болиє, недоу'нано тн роденіє без д(ѣ)воич'ког(ъ) померена к'вара. з добром[ъ] тн
вказзем[ъ]. доходакъ к' тебы выш'ниєга ц(а)ра недоимншлєнтъ. та сама ты собом[ъ]. н таа на
тебы порфиря коласто свнлено одело що га на себы носншъ, проказзе те юр' сн с' ц(а)рскога
подретла, те н сама сн принстойна за ц(а)ра. що н сама то свакад[ъ] нс'каззешъ говорєн да
єсн таа. зато отселе н та те нзов'лнчземъ що сн, коя лн нмаашъ быти, ако ме послышашъ н
р'ч' мн принмншъ. рече д(ѣ)ва. що е хвайде тз тебы много н занов'ятн. кад[ъ] та тн велым[ъ]
юръ не в'рземъ томе таквомъ твомє оукаазз неоск'ст'номє. вндимъ те ша рад[ъ] сн тз дошасо
съ шегом[ъ] вбравжнтн ц(а)рско н д(ѣ)воич'ко пощеніє. съ срамотом[ъ] одертнтн н с пнзлом[ъ]
наа ме нз'ваднтн млога лн дома'нна г(о)с(по)дара. рече, агг(елъ), ар'х'єрєй пророкъ захахар'їа
єлнсаветннъ мвжъ. твое рог'акє. добро за то знаашъ, да кадъ сонъ не пов'рвоваа монмъ р'ч'ма:
те нзараа[ъ] [610а] тога сонємы. бааръ с отога се оув'р'ы. а деде отннн тало до ннх[ъ]. те
раз'бєрн н навнк'нн побол'ма що нм[ъ] се е было прнпетнло. р(е)чє, д(ѣ)ва. іа'нмъ н ан'на.
с'дв'ржство добродано н побожно без' в'кора мон св роднтєлн. н како та т'ю нзраастнца, с
пророцы да се състаємъ, те т'ко бы н'хъ надговор'ю н к отомє н прнвер'ю да та м(а)р'їа ннсамъ
шарєным[ъ] п'стємъ пош'ла гр'шнтн. нз'остав'шн без о(т')ца без м(а)тере шротна. р(е)чє.
агг(елъ). но, велнмъ тн, да кад[ъ] се нз'вр'ше мое ове р'ч'н що тн каажємъ оу свое нмъ томе
врємє. он'даа кнєш' се сєтнтн н проз'натн томе недоу'нано[ъ] запод'єлз оукаазъ. тадааръ в'ѣкъ
почє д(ѣ)воїка распнтнватн агг(елъ). с конмъ наачнном[ъ] то може од[ъ] нє быти. н рече мв.
конно е нз д(а)вндова дома н те о(т')чєвнне рода вогнєнъ н в томєє з'брєєнъ. како таквої голємої
н страш'ної тайны послвжнтн мгоз. како лн оу себы да прнватнм[ъ] с(кє)тогоа г(о)с(по)да
нс(с)а конно на х'єр'внмєх[ъ] сєдєнн мв отпочннка. в'дан юмв слава къ в'ѣкы аммнъ:~

ВТОРАА ЧЕСТЬ СЕГО СЛОВА.

Ѡт[ъ] г(оспод)а б(ога)а послаты ар'хагг(елъ) гав'р'їна[ъ]. догнє в назарєтъ до прєч(н)стє
д(ѣ)в(н)цє м(а)р'їє. вл(а)гов'єстнтн юн [610б] с(ы)на б(о)ж'їа зачєт'їє. рече к ннєнн. раднє се
собрадованна г(оспод)ъ с тобою. ты се хо'єшъ нарєнн б(о)гоноснаа столнца. ц(а)рско сєдєннє
н(є)б(є)снога ц(а)ра. юр'но н тако ов'дє сн вл[а]д[ы]ч[н]ца ц(а)р(н)ца н к'єн с подрет'ла зємлнанога
ц(а)ра д[а]в[ы]да. те на себы цр'(о)ковны образъ с отога нмаашъ. а ако не в'рєш' лн що тн
казземъ, то каде тн се съвздє. тадааръ кнєшъ проз'натн мон рєты доконаніє. н выш'нєга б(о)г(а)

нѣзговор'но к' тебы с'лазѣнїе. На то ѡдговорїи мѣ м(а)рїа те рече, како могъ ѣ быти
выш'нїем[ъ] б(о)гъ пр(е)столъ, понз'вѣстнїе мн то скаажн агг(е)лѣ б(о)жїи. како лн то ѡны
вншїи ѡт[ъ] свн'ца недотак'нѣт[ъ] свѣт[ъ] да вѣде ѡт[ъ] землїаногъ тѣла ѡсезїнкат[ъ]. внше
каадростн сноснє. ты младнѣх юнаачє доказїнванїє так'ко мєнн оу ѣшн недоз'нано оуносїншъ. све
мн се чїны да не оузвѣдешъ ты дошасо к' мєнн на кою преварѣ. пакъ ѡнї рече. агг(е)лѣ. ѡ
д(ѣ)воїко д(ѣ)воїко чѣдана тн сн ты. те крошо. защо лн моїмъ добромъ нсказїнванїю не вѣрвешъ,
б(о)жїа невесто. доклє то хокїеш' се са м'ном[ъ] ннаатнтн, н надговааратн. а не прїнмаашъ
оуговора с н(е)ба послаа[б11а]тога к' тебы агг(е)ла. ннсамъ ѣ ѡд[ъ] ѡны цо є преварїѡ ен'вѣ.
рече. д(ѣ)ва. вндїнм[ъ] твое аскав'ство гдѣ тн се разлнко променїе лице. н чѣмъ твое
многоспєтаанє чѣднє бесєдє. цо ннсамъ ннкад[ъ] н чѣла. зато н не прїнмаамъ твоега ѡбрїнцїанїя,
нн га слѣшамъ ако цо мн говорїѡ. р(е)чє. агг(е)лѣ. та ако н лѣпота мога променївата зрака
лнчїна н глас[ъ] мн цо плашїи те. алъ то тн каажємъ. да ове моє нзбєсєднє к' тебы рѣчн, за
велнкѣ хвалїдѣ хокїє тебы нзааѣн. те ѡт[ъ] сен'добн по моїє говорѣ. н(е)бо н землїа хоѣе те
хвалнтн н лєпо лнчїнтн. навєлнко ѣз'анзатн. р(е)чє. м(а)рїа. а по чємъ могъ ѣ то сѣзнатн. да бн
се на мєнн те твое рѣчн нзвр'шнлє. кад' самъ ѣ д(ѣ)воїка н за мѣжа не знаамъ. ннт[ъ] самъ с
кнїмъ вѣн'чаата. ннтн мн є к отомє воїє. а нн коїє жєлє нлаамъ. ѣ самъ раба мога мн
створтєлїа. рече ѡнї агг(е)лѣ. за вѣрванїє єво н то тн нзвѣс্কюем[ъ]. ѡ єнсавєтн твоїѡ
прїатєлнцы. како то она ове довннє єто под[ъ] свою ѡнї старостъ хокїє да роды с(ы)на. те многн
люди кїє се порадоватн за то чѣдо ѡ роїєню томє. а нмє ономъ дѣтєтѣ ѡ[б11б]ванъ хоѣе се
нарєѣн. оуз'мн цо тн се ѡд[ъ] мєнє препорѣчїє. а не клонн се говорєѣн тн сѣ мномъ. рече д(ѣ)ва.
ч(о)в(ѣ)кѣ лн сн нл'н агг(е)лѣ. не могъ тн рєч'ма повѣрватн. нн се сєтнтн ѡ чємъ то шнїєшъ. по
образѣ мотрїмъ те кано агг(е)ла свѣща. алъ по стасѣ ч(о)в(ѣ)ка те вндїнм[ъ]. рече агг(е)лѣ. та
бааръ оу цр(ї)квн оу с(вє)тїаа с(вє)тїх[ъ] поскѣкїєна д(ѣ)воїко, ннсн л' мє вндѣла, та знашъ то
добро н оуновѣст'но да самъ єво ѣ нсты много времєна тебы храанѣ доносїѡ кєстн. те се ѡд[ъ] моє
ватрєнє рѣкє оузнїлаа єстн. н доста самъ бесєдїѡ с тобомъ. ѣ самъ ар'хагг(е)лѣ ѡны гав'рїнлѣ
цо самъ тн ѡд[ъ] г(оспод)а б(о)га послаатн. слѣжїѡ. р(е)чє д(ѣ)ва. пр[а]в[є]дна н пощєна
разм'на стар'ца дѣн'гєрїна свога мн обрѣч'ннка нлаам[ъ] цо мє є заа се оузєѡ. те се бонїмъ, н
стнд' мє є ѡд[ъ] ннєга цо ѣє мн рєѣн. ако мє затєчє с тобом[ъ] тѣѣнном[ъ] бесєдєѣн а на саамѣ
оу заатворѣ с млааднїмъ мої'ком[ъ] бѣдав'шн вѣѣъ за мѣжа пр[ї]стєновата д(ѣ)воїка. н цо мѣ
знаамъ н ѡдговааратн. а цо сн се н обєзасо тѣ толнко ѡко мєнє, те не шнбашъ н ндєшъ
свонїмъ пѣтєл[ъ]. док'лє н ты тѣ сѣ м'ном[ъ] ѣкєд'но ннсн налєпїѡ. ако стн'нє старїцѣ дола оу
овы паарѣ. р(е)чє. агг(е)лѣ. та єво текарѣ садъ н запо[б12а]чєѡ самъ с тобом[ъ] бесєднтн. а
пѣн' самъ н(е)б(е)сны бесєда. н ѡдїако мї є с тобом[ъ] ѡ свємъ раз'говорѣ, цо тн нлаамъ
доказїнватн. ѣ цо мє бр'жє терашъ ѡт[ъ] сєбє. кад[ъ] самъ ѣ оуднлѣ код[ъ] тєбє. ако мє н не
вндншъ свакад[ъ] оуїма. ѡтсадъ єво право тн то каажєм[ъ]. кєръ нс тєбє хоѣе се роднтн ц(а)рѣ
ц(а)рємъ. цо ѣє ц(а)рєватн над[ъ] ѣаков'лєвїм[ъ] долом[ъ] ѣвѣкѣ. н ннєгоком[ъ] ц(а)рєванїю

нейма кон'ца. отговорин мѣ пакъ м(а)рїа плахо те мѣ рече. смела сам[ъ] се оу себѣ вр'ло. н ниша
не з'намъ що ти више оговараати. що ли от[ъ] себе чинити. стрепим[ъ] н боним' се с отога
посла. крѣ ако ли се то събде донста що ли велишъ. те трѣна останаем[ъ] з дететом[ъ].
опазнткїе то нз'окола кон'шїе. сви кѣ скочити с вникомъ н с кор'вомъ юснфѣ на мѣ. н що од[ъ]
мене тадаръ да бѣде. хоѣе мѣ нз'дати сѣдѣ. н много срамотѣ н белааї нмаам[ъ] протег'лнти.
челѣ се ннсамъ наадала. р(е)че агг(е)лѣ. чѣдини' ти се днв'на д(ѣ)воїко. що се юшъ толнко
свѣлашъ о мени н бонш' се преваре. кад[ъ] ѣа ннсам[ъ] зем'лїаны. него с толнке големе висне
гор'не сншао самъ, те предаа те дошао б(о)жїю тайнѣ оуказати тебе. а що крѣшъ свое очн
од[ъ] мене, [612б] те мѣ се стидишъ. кад[ъ] се ѣа вѣѣма от[ъ] тебе стидим[ъ]. н мени, пате
вала тебе говнти, н лев'днти пред[ъ] тобом[ъ] кано достойної почастн се тебе даавати како
од[ъ] вѣр'ны людїи. тако н од[ъ] н(е)б(е)сны агг(е)лаа. кр'но ты м(а)ти б(о)жїа хоѣшъ да
бѣдешъ. тадаръ м(а)рїа прошалаїн се с' агг(е)лом[ъ], те мѣ то рече. о млада[ъ] юначе. днв'но є то
твоє чѣдо к' мени оуказиванїе. н стоїанїе ти вр'лѣ бѣдѣ лепѣ оуказѣе. ама како си ты то смѣо
др'знати тако ов'де оулез'ти к' мени чѣднм[ъ] се. без гласа ѣ мою квѣнцѣ. нн квѣнцо оу
врата. нн запнтао свобода лї є оуѣн. занр' си мѣ текъ тако за некѣ простѣ д(ѣ)воїкѣ а не за
ц(а)р(н)цѣ мыслїо да самъ. рече юш' опет[ъ] агг(е)лѣ. сва си отсѣдаа ч(н)стаа н без маане.
алъ то ти се днвнм[ъ], како от[ъ] толнко добн се не ѣверѣш'. ко самъ. нн мѣ право проз'натн.
н мое ли беседе не прїнмашъ. та єво слав'ны ц(а)рѣ що ти за неѣа казвем[ъ]. кроз[ъ] овѣ мою
беседа вѣѣѣ оушао є оу тебе н селѣ оу твоємѣ црѣвѣ. рече д(ѣ)ва. каде д(ѣ)воїкѣ несъзнаатѣ
браака цѣлѣшъ. н непробаланваной д(ѣ)воїкѣ ниша с мѣжкомъ страаном[ъ], так'во дѣло юш'
напред[ъ] нз'носишъ роднти дїете. а ты ли бааръ право нскаажн, те [613а] мѣ истинном[ъ]
оувѣвѣстн ако за то знаашъ. како н отсѣдаа хоѣе ли се то свѣнтн кад[ъ] ѣа за мѣжа не
знам[ъ]. р(е)че. агг(е)лѣ. с(в)еты кѣ д(ѣ)хъ напастн наа те. н снла вышнїеѣ б(о)г(а) о(т')ца хоки
те ов'сеннн. ѣ томѣ н дїете кѣ се оу тебе зачетн. н рокиєно нз' тебе. назвакиє се с(ы)нѣ б(о)жїн.
с(ы)нѣ выш'нїи. не бої се, нн се що от[ъ] чѣга препадаї мариам'лїе, велнм' ти да си вр'ло честнтѣ
добрѣ срѣѣѣ прїдостала од[ъ] б(о)г(а). рече д(ѣ)ва. тѣ много нскаанѣ тайнѣ, дошао сї є с' н(е)ба
мены предаавати. н како да не бн се от[ъ] тога жаснла н више пате не вѣрвала так'воме
чѣднмомъ ти оуказиванїю. а кад' ли зато доказѣшъ юше побол'ма оуразвнм мѣ о томѣ. р(е)че.
агг(е)лѣ. одбаацн вѣѣѣ тѣ бѣдїастѣ невѣрнѣ бѣдѣ от[ъ] себе велнм[ъ] ти о д(ѣ)воїко. с що се
толнко ннаатншъ сѣ мнома. престанн вѣѣѣ от[ъ] тога доста є было рѣчы. єто вѣѣѣ мое сѣ се
рѣчы како ли се свнды зато. све доконале с тобом[ъ]. твоѣа є вѣѣѣ оутрѣба єто несмѣченоѣ
нн'де. ѣ себѣ га є смѣстнла, ако ти н не бы оу волю на то было. гдѣ є тѣ є вѣѣѣ. кр'но ѣ
б(о)жїнмъ рѣч'ма нейма нїеда'не недоскѣтнцѣ, що не бы могло быти [613б] н то стати се що
б(о)г[ъ] хоѣе. р(е)че д(ѣ)ва. ѣа самъ став'ло од[ъ] д[а]в[ы]д[о]ва корена. зато се н бонимъ. да
некако тѣчїеѣ лежанїа оузрокѣ срамотнѣ нзненада н неѣа н мене не снаагїе за ѣкорѣ люты. те
поскѣѣенїе н попове снааїн кѣ грѣш'наа брнга. кон сѣ мѣ от[ъ] детнн'ства до ово добы ч(н)стѣ

оу цр(')квн спажаан, н цѣлѣ стар'цѣш пощенѣ хот[ъ] сендовн на спажааніе мн събор'но предаан.
р(е)чѣ агг(е)лѣ. г(оспод)а сп(а)са кѣшъ ты родити кѣд'нога хот[ъ] живоначел'нѣ тро(н)це. те свелѣ
кѣш(ъ) свѣтъ нѣнзговор'нѣ радостъ добавити. коюно ннкад[ъ] нн агг(е)лскы, а калолн
ч(о)вѣчаскы пород[ъ] ннѣ могоѡ то сконаторити съ свонм[ъ] нстражинваніем[ъ] конм[ъ]. н твоѣ кѣ
се нмѣ ѡвѣкъ зато бл(а)госинк'лати. рече м(а)рїа. те кога мн то сп(а)снтелѣ каажешъ мо(м')чѣ.
оушто мн га оукаажн. кѣръ донста н чѣда мы ѡ томѣ нестѣе. тако да н агг(е)лскѣ свѣз красотѣ.
пламеннѣ многоокатѣ н(е)б(е)снѣ поглаварѣ. то твоѣ сказнваніе чѣдано оу чѣдо н сталма. р(е)чѣ.
агг(е)лѣ. сладка днвота лепа твоѣ свѣ те, беседе ч(н)стаа. тога рад[ъ] н велю ти. да не хот[ъ] желіе
женскѣ нн вод[ъ] мѣж'кѣ к отомѣ волю хоѣш(ъ) [614а] зачети. неголи хот[ъ] выш'нѣга б(ог)а н
находеніа с(вѣ)тога на те д(ѡ)ха. твоѣ кѣ се дѣте хот[ъ] тебе родити. р(е)чѣ д(ѣ)ва. да т'ко кѣ ѡ
томѣ оу момѣ знааню оуѣрннѣ іосифа. како ѣа ннсамъ затрѣднла с мѣш'кыи[ъ]
състат'ком[ъ]. него хот[ъ] с(вѣ)тога д(ѡ)ха мн се ѣ то з'годнло. кѣр'но с постан'ка свѣта ннкад' се
то ннѣ здеснло ннт(ъ) се ѣ кад[ъ] чѣло. да к нкад[ъ] д(ѣ)вои́ка без мѣш'кѣ принтрѣсе здѣтна гдѣ
ѡстала. с поглѣдом[ъ] нн з договором[ъ] без принсека се то не свр'шѣ. рече агг(е)лѣ. за то се ннша
не старѣи. ннт(ъ) се цю брнны. б(о)жїа ѣ ѡ томѣ оуправа н провинганіе, а не твоѣ. него то знаанї
да хот[ъ] сен'довн под[ъ] твоѣ мнлокр'вство хокиѣ прнбѣг'ннѣтн сваки ч(о)вѣ(ѣ)чнн родъ. н сваки з'
блата мѣснатѣ кѣздыкъ наголедло хокиѣ те днч'нтн н бл(а)женнѣ те нарнцатн. вод[ъ] рода до рода
свако подрѣт'ло люд'ско сполннат(ъ) кѣ с(вѣ)то нмѣ твоѣ молеѣн се тебы. кѣр'но нз' тебе вншн
хот[ъ] свн'ца кѣ свнла свѣт(ъ) проснннѣтн. рече д(ѣ)ва. ѣа самъ саамѣ зем'ля н хот[ъ] зем'ляна
рода се роднла. пакъ как'во назор'но прнбеганіе людско к' мѣны да бѣдем[ъ]. како лн х(рнст)а
свѣт(ъ) вналет'скы да понесем[ъ]. на свон мн маловр'сны н слабы рѣкѣ. [614б] те како да ѡно
незаходно свн'це с месецом[ъ] носнтн се може. р(е)чѣ агг(е)лѣ. прѣз'мн сн себы тѣ вр'ло свѣт'лѣ
зракѣ прѣславнаа прѣз'мн. н(е)болъ кѣшъ бытн. н сѣн'ка б(о)госмѣстна. б(о)жїа
вод[ъ]шевліен'на цр(')ква. хот[ъ] седамъ н(е)б(е)сны крѣговаа шнраа н внш'шаа. рече д(ѣ)ва.
стрепнм[ъ] ѣа прѣслав'нога н стран'наго тога н чѣд'на ѡ рокиѣню твога нзрѣченїа. а н вод[ъ] іосифа
стннм' се н бонм[ъ]. не знаамъ цю кѣ мѣ нс тога снааѣн. волнм[ъ] бааръ ѡдовѣд[ъ] нзааѣн. те
тамо хот'нтн оу захарннѣ кѣкю боравнтн мн код[ъ] моѣ свродннцѣ ѣнсаавете. док'лѣ внднмъ цю
кѣ се вод[ъ] мѣне з'бытн. н на цю се нзвр'шнтн твоѣ беседа. рече іоѡн агг(е)лѣ. ѡб'щаа нз'бава
хот[ъ] свн знннѣ н ѡчнщенїе свнмъ вѣр'ннм[ъ]. наародом[ъ] ты ѡстѣешъ н бытн кѣш(ъ).
тога рад[ъ] н опет(ъ) говорнм' ти за хвалѣ оѣ санч'нѣ рѣчы гласовнто. радѣн се, ѡбравованна
г(о)с(по)дѣ с тобою. бл(а)г(о)с(ло)вен'на сн ты над[ъ] свнм[ъ] женамѣ. н бл(а)г(о)с(ло)венъ ѣ
плод[ъ] твога чрѣва. рече м(а)рїа. ѣа самъ рода ц(а)рскога. н ѡ ц(а)рскы полатаа мого мн граада
внт'флѣѣла с' м(а)тер'ннм[ъ] млекои[ъ] самъ ѡдоена, пакъ оу б(о)жїоѡ цр(')квн оу с(вѣ)таа
с(вѣ)тых(ъ). ч(н)стаа без' поко[615а]ра ѡдраасла мѣгю с(вѣ)щеннцы борав'лѣѣн много добн оу
свомѣ пощеню ч(н)сто се др'жеѣн. н сад' самъ д(ѣ)вои́комъ. пакъ како да ѣа м(а)тн дѣтннѣ
протѣвена ѡстанемъ н таа бѣдемъ. рече агг(е)лѣ. савъ ѣ ѡвнѣ свѣт(ъ) прогледѣѡ выш'нїн

Б(о)гъ оуз'горъ. алъ ниг'де нїе так'вз д(ѣ)воикъ принаннъ нашъ за свою маанкѣ кроме тебе. те добра мѣ волѣ ето бы. да нз' тебе прогїе посвѣкнєнє. н нзарад[ъ] смнловааннѣ мѣ се над' людамѣ погѣб'леннѣ. собом[ъ] н саамъ ч(о)в(ѣ)къ зак'тедє быти. н ты от[ъ] сен'докси бл(а)женнаѣ бздн мегю людамѣ н хвалєна свакад[ъ]. на то д(ѣ)воика¹⁹³ се вѣѣтъ преколы. те похвалы г(оспод)а б(о)га. то рече. попекати кю н хвалннн нмє б(о)г а мога с пѣсмаамн. кад[ъ] є н наа мє сннжѣ н найманю свою сѣжкннн мѣ поглѣднѣ оуз'горъ н то вѣѣтъ н саамѣ знаамъ керъ отселе хоѣ мє днннтн н хвалннн свакаы родъ под[ъ] б(о)гомъ шо є. н шо нс тога нмаа внше. рече м(а)рїа то найпосле к' агг(є)лѣ. нека да мн се тако з'бзде по твоє сказннваню мн. н пакъ рече к' нконзн агг(є)лѣ. радостна ѡ томє бздн д(ѣ)воико. н(є)в(є)снє красотє веседе. н днѣно населнннє, [615б] н свѣц'ѣло внааетско покланнннє ѡ тебе постає. вр'ло кїє твоѣ м(о)л(н)тва прнкатна пред[ъ] б(о)гомъ за люде быти н(є)в(є)снє радостн ходатайце. мѣно вѣѣтъ бы б(о)городнци. шо агг(є)лѣ не отствпа од[ъ] нїє. него много є з' беседом[ъ] задрьжака от[ъ] посла. н пакъ воѣѣн се. да є ко не вреба ннн затече с млааднм[ъ] мом'ком[ъ] насаамо дѣго се бавєѣн. та н преко рече мѣ опетъ. та доста вѣѣтъ, доста сн мн наговорїѡ. отпочнннн вѣѣтъ з' беседе. чѣѡ сн керъ сам[ъ] се к отомє предаала те сам' тн рек'ла. се раба г(о)с(пол)ннѣ. бздн м'нє по гл(агол)ѣ твоемѣ. н вѣѣтъ шо внше од[ъ] мене нцєшъ. шо лн чєкашъ тѣ. док' те мої стараць затече. те н обадвоє нзрѣжєны бздємо. ты кїєшъ знаамъ нз'маѣн н отнтн. алъ мєнн кїє гор'ко пасти с цан'грызаннєм[ъ] нєговым[ъ] н споч(н)таннєм[ъ]. то д(ѣ)воика нз'говори к' ар'хагг(є)лѣ гав'рнлѣ. н онъ такы є оставы. неста їон га нзпред[ъ] отїю бы несвннєнъ: м(о)л(н)твамн прєс(вє)тыє д(ѣ)вы м(а)рїн, н с(вє)таго архнстратнга невестоводца м(а)т(є)рє твоеє. хр(н)сте б(о)жє. пом(н)лѣї насъ, амннъ:

третїа чєст[ъ] сєго слова.

Послѣшаамо мало хр(н)стїанн. за ѡвы праздннкъ бл(а)говѣщенїа прєс(вє)те б(о)городнцїє. кад[ъ] она вѣѣтъ послѣша н прн[б1ба]ваты з драга їої ср'їаца од[ъ] н(є)в(є)снога чннннчєл'нннка зговѡрѣ ѡ х(рн)с(то)вѣ зач'нѣѣѣ. ѡдє небннєно од[ъ] нїє агг(є)лѣ. н послє тога. како она ходы с' їоснфѡм[ъ]. поч'нїтє, кадъ вндє є а тр'бѣ їої раастє. кер'но стараць сѣ сконмъ дѣннєр'лѣком[ъ] сє жннк'лншє. те н понадалєко хогншє за послом[ъ]. по много даана бавєѣн се тало: да кадє стнжє с пѣта мѣ оу назарєт(ъ). пр[д]в[є]дннн їоснфъ. доѣ своє долѣ. нзаагїє д(ѣ)воика м(а)рїа нс кѣѣ прєд[ъ] ннєга. свєрєтнѣ га н лєпо дочєка. зглєднѣ є онъ. ѡ. вндє да є здѣт'на. вр'ло мѣ тѣжно бы н ѡдєр'тн се шо не можє быт(н). ѡдє знѣтра. нншѣ їої наполю не рече. док' се не слєсты оу долѣ. послє сєдє оу нѣтра н дозваа є насаамо прєдаа сє. оуздє є на мнндрост(ъ). те є налєпо тнхо поче распнтнкатн. шо то бы од[ъ] нїє. налъ є кѣд[ъ] на странѣ скнтала сє. налї є ко он'дє к' нїѡнзн шѣнѣѡ сє долазєѣн. те є то добнла оу сєбы. то їої наапрє рече с' зкорѡм[ъ]. ѡ ты новѣ млаадо. шо сє ннсамъ ѡ тебє ннкад[ъ] наадаѡ тє срамѡтє

¹⁹³ Написано д[ѣ]воиска.

ДОЧЕКАТИ И ПРИИДИТИ· НИНСАМ' ЛИ Я ТЕБЕ НЗ Б(О)ЖІЕ ЦР(Ї)К'ВЕ НЕСОПОГАНЕНЪ НИ НАТРАВНЕНЪ ЧИИДЪ К'
СЕБЫ ПРИКАТІО· Н КАД[Ъ] САМЪ НА ПЪТ(Ъ) ПОШАО РАДИТИ ЛИ О ЛЕБЪ, ЧИ[6166]МЪ КЕДО СЕ
ХРААНИТИ· ТЕ Я Ч(Н)СТОМЪ Д(Ъ)ВОЙКОМ(Ъ) БЕЗ ОУЗРОКА ТЕ¹⁹⁴ ПОЩЕНЪ СОСТАВНХ[Ъ] КОД[Ъ] СВОЕ КЪКЕ 8
ДОМЪ· ПАКЪ ЦО ТО САДЪ ВИДЫМ[Ъ] ОУ ТЕБЫ· М(А)Т(Е)РЪ НЕПОВЪДААНЪ, А НЕ Д(Ъ)ВОЙКЪ· БР'ЖЕ ЛИ
КАЗЪИ Н ИЗГОВОРЫ ТО ТВОЕ ШАРАНИЕ Н ДЛАКАВЫ ПОСАО· КАКО Н ЦО Є ОУТ[Ъ] ТЕБЕ ТО БЫЛО Н СВІЛО СЕ·
ОБАКО МЪ Д(Ъ)ВОЙКА НА ТО ОУТГОВОРЫ ТЕ МЪ РЕЧЕ· МОИ ДОБРЫ Г(О)СП(О)ДАРЪ· КАКО СИ МЕ НЕСКР'НАВЪ
ОУ СВОМЕ ДОМЪ СОСТАВІО· ТАК'ВЪ СИ МЕ ПАКЪ БЕЗ МААНЕ Н ЗАТЕКАО· А НЕ ТО ЦО ЗА МЕ МНСЛИШЪ·
ВИШЕ ТЫ НЕ ЗЫМЫ[Ъ] ЦО НЗВ'ЄСТИТИ· ТА Я НЗ МОГА ЛИ КОЩЕ Д'ЄТНИСТВА ОМР'ЗЛА САМ[Ъ] НА ТО
ТЕЛЕСНО КААЛІАНІЕ ПОГАНО· НИТИ Н СЛЕДА ТОГА ПОЖЕАНКА НИМААМЪ ОУ СВОМЕ СР[']ЦИ· РЕЧЕ ЮСНФЪ· ХЕИ
ХЕИ ВИДИДЪ Я ТВОЮ МЪНИТВЪ МАРО· АЛЪ ТО ВАЛІА НА СЪДЪ ДА НЗААГЕ ПО СРАМОТИ СЪДИТИ СЕ· СВРОВО
Є ІВДЕИНСКО СЪДЕНІЕ Н ГОР'КО НЗТЕЗИВАНІЕ НА ОЧНЗГЛ'ЄДНО СВЕДОУАН'СТВО БЕЗ ПОГОВОРА· НЕГО СКОРО ПРАВО
ЛИ СЕ НСКААЖИ БЕЗА СЛА· ЦО СЕ Є ТО ОУТ[Ъ] ТЕБЕ СТАЛО· РЕЧЕ МЪ Д(Ъ)ВОЙКА· О ПОЩЕНЫ СТАР'ЧЕ ЮСНФЕ·
ЦО ДА ТИ РЕК'НЕМ[Ъ] ЗА ТО· АКО СЕ БОНШЪ ОВ'ДЕ КОГА СЪДА Н СЛЕ ПАР'НИЦЕ· СЪДЪ Н ПРЕС'ІНІВАНІЕ
ГОР'КО Н НЕВТЕШ'НО ТАМО КІЄ БЫТИ ОНОГА СВ'ЄТА· [617а] ОУТ[Ъ] КОГАНО Н БЕЗГР'ЄШ'НИИ АГГ(Е)ЛИ
СТРЕП'ЄИ НИМЪ ЖАСАЮ СЕ· ТЕ ОНОГА СЕ СЪДА ТЫ БОИ'А ЗА ОВЫ ЛЮДСКЫ ЗЕМЛЯНЫ СЪДЪ ХИТЪ Н НЕ
МААРИ· А НАИПОСЛЕ Я ЗАТО БАШЪ СЛАБО ХАЕМЪ· БЫЛА ЛИ С ТОВОМЪ ОУЄД'НО· Д(А)Н(А)СЪ ЛИ ОУТ[Ъ]
ТЕБЕ ОУТИШ'ЛА Н РАСТАЛА СЕ· АКО ТІ Є ЦО СЪ МНОМ[Ъ] МЪЧНО БОРАВИТИ· А ТИ ЛИ ОУЧІННЫ ПО АДЕТЪ
ВАШЕМЪ· ОУ ЗААКОНЪ МОУСЕОВЪ ТАКО СЕ ПИШЕ· АКО БИ СЕ ГД'Є НАШ'ЛА ЧІА Д(Ъ)ВОЙКА С ПРИИВДОМ[Ъ]
ПОКВАРЕНА· ДАТИ КОИ СЕ ДРАМЪ СРЕБРА· ПАКЪ ЈЕ ПЪСТИТИ ОУТ[Ъ] СЕБЕ· НЕКА НАЕ КЪД[Ъ] Є ДВЕ ОЧИ КОДЕ·
Я ЦО ЛИ ТЫ НА ОКО ПИСМО МЕНИ АДАЕШЪ ОЛГОВОРЪ, А ЗАА МЕ· НЕ ПИШЕ ЛИ СЕ ОБАКО 8 НСАНИЪ
ПРОРОЧАСТВЪ· КЕР'НО ОУ ПОРЪКЪ ДАТИ КІЄ СЕ ЗАПЕЧАТ'ЛІЕНА КНИГА ТАК'ВОМ[Ъ] Ч(О)В(Ъ)КЪ КОН ЗНАА
ПИСМО· А ТО КІЄ РЕКИ НИЕ ЗАА МЕ Я Є НЕ МОГЪ ЧАТИТИ НИ ПРОГЛЕДАТИ Є ВИШЕ· НИМЪ САМЪ В'ЄКЪ СВОЮ
К'НИГЪ Н ДОСТА САМ СЕ НАЧАТІО Є· КАКО ЛИ СЕ О ТОМЕ МНИ· ДА НЕ СЪБЪДЕ ПРАВО О ТЕБИ НЗРЕЧЕНО ТО
ПРОРОЧАСТВО НЗДААВ'НА ПОДМЪК'ЛОМ[Ъ]· ЗА ПРЪВЪ ТИ ЖЕНЪ· Н ПОСЛЕДНО НЗДААТЪ Д(Ъ)ВОЙКЪ· ДА СЕ ЪАКО
НЕ СЕЪАА НА ЦО НЗ'ЛАЗЫ ТО· ТЕ НЕ ЄЧІННЫ КОЕ ПАКОСТИ ОУ Б(О)ЖІОИ ТАИНЫ· Р(Е)ЧЕ· ЮСНФЪ· ЗААВЪ
ШЕВРААН'ШЪ МААРО ЗААВЪ· ДЕДЕ ПРАВО ОУКААЖИ ЛИ ТВОГА М(Н)Л(О)СТ'НЫКА· [617б] КОН Є ТО ТАИ
СА МЪНОМ[Ъ] ПРОНАШАО СЕ ОУТААКЪ ОУ МОИОИЗИ КЪКН· ТЕ ЛИ НАПРЕД[Ъ] ДОНЕСЫ ТОГА СЛОЧЕСТ'НИКА
ЦО Є ТЪ СРАМОТЪ ОУЧІНИО Н ПОКОРЪ МОМЕ РОДЪ НАВЕО· ДА МЪ ТАКЫ НА ПАНИЮ ГЛАВЪ¹⁹⁵· С МОИОМ[Ъ]
ДЪН'ГІЕР'СКОМ[Ъ] БРАДКОМ[Ъ] ОУТФІОРИМ[Ъ]· ЗАЦО ОНЪ ЪИДІА МОЮ СТАРОСТ[Ъ] ОБЕЗ'ЧАСТЫ ТЕ ЛИ
ОБРАЗ[Ъ] ОЦР'НИ· ДА САМЪ ЗА РЪГЪ Н ЧПОТ(Ъ) МЕГЮ СВН ДВАНАСТЪ КОЛЕНА ІНС(РА)Н'ЛЕВЫ· Р(Е)ЧЕ
Д(Ъ)В(Н)ЦА· НЕ СМЪХАИ СЕ· ПРАВ' СИ ТЫ Н БЕЗ' ХИДЕ· ДОНСТА ТО ХОЪЕ ТЕБЫ ПРОКААЗАТИ САМЪ Б(О)ГЪ
О МОМЕ ОВКОМЪ СЪЗ'ІАЮ 8 СНЪ· КАКО ЛИ ГОД[Ъ]· ЦО ЛИ ВЕЛИШ(Ъ) ТОГА МОГА ДОГОВОР'ЦА· А Я НЕ МОГЪ
ЗНАТИ ГД'Є ОНЪ БОРАВЫ· НИТИ СЕ МОГЪ ГОРЕ ПЕНАТИ 8 Н(Е)Б(Е)СНЕ ВИСИНЕ ТРААЖИТИ ГА ГД'Є· АКО МЪ

¹⁹⁴ Реч је написана накнадно изнад реда.

¹⁹⁵ Реч је написана накнадно изнад реда.

и знамъ нме· рече· юсифъ. То ти велмъ нз мое кѣе да нмаашъ нзааѣн. скоро се топн ода[ъ]
мене да те нїе тѣ. ндн сн к' своде днлостннкѣ с кнд' сн се жарнла н паалла. хеле то знаѣ да те
 та оутселе неѣѣ др'жати нн храаннтн. ннтн кїешъ ты внше леба кестн за монмъ асталом[ъ] от[ъ]
 софре мн· кер' сн мн сасла ообрѣжна мое седе власы. рече д(ѣ)ва. потекай ме ма юсо потекай. н
 немой ме сасла тако потааеде одебїати нн протернкатн скоро нз свога дола наполе· ннсам се
 [618a] та навчнла прескнїнкатн окамъ омамъ. кѣд[ъ] лн чемеон'нца тако омама знаамъ
засада[ъ] нтн. где лн се подѣтн на кою страанѣ. коме лн знаамъ оу кѣѣѣ на станъ доѣн. док' се
 не промслым[ъ] н провндым[ъ] наапре о себы гдѣ бн се стаанїла н сѣвр'ла кода[ъ] кога. а сад'
самъ ево нн жннва нн мрт'ва. нн знаамъ ода[ъ] бннге цо от[ъ] себе чнннтн. молимъ те дай мн
мало днра док' се бааръ просвѣстнмъ. цо да чнннм[ъ] кѣд[ъ] лн да ндемъ. рече юсифъ. но та те
садъ налепо пнтам[ъ]. толнко нскаажн мн се т'ко те е преварїо. н оуговораавао се е с током[ъ].
да за нїега погїешъ. како лї е то было. откѣда е т'ко е таї чегонї' лї е. е лн кон
г(о)с(по)днчнѣ на' мѣ ко бїо. гдѣ седы. нс кога е града. ваарошн лы. хоѣѣ та н тамо к' нїемѣ
отнтн. да се бааръ наѣземъ ш' нннме н нзрѣжнм' га. кано ннцо ч(о)в(ѣ)ка. р(е)че д(ѣ)ва. ево
тн се заканнїем[ъ] ч(о)в(ѣ)че б(о)жїн. тако мн мога г(о)с(по)днна б(о)г'а. н жнкота мн мога.
како самъ та ч(н)стаа д(ѣ)воїка, ннтн за мѣжкѣ странѣ знаамъ. него таї цо е предаа ме быо
нзашао н говорїо е са м'ном[ъ] кано дрѣгъ н брат(ъ) мн. пошено нз далегъ стоѣн. враата нїе
отворао. нн на оулаз'кѣ нн нзлаз'кѣ. внде се кода[ъ] мене. паакѣ га нсто неста. [618б] донста
тако мн се м'нн да е агг(е)л(ъ) быо оу ч(о)вѣчаскоме образѣ свнгенъ. керъ доръ каа мннн лнце
мѣ банс'тааше н говѣн мн анв'но понздаалека говорааше к' мнн. рече юсифъ. Како е год[ъ] то
было да е было. хеле таа кннннца кано краѣа подмккла. наа те н наа ме кїе се дотератн. зацо
пре вѣн'чаннѣ з'годнло се е то код' мене. н ѣ мокоїжн кѣн. те кїе нас(ъ) нзненаада оу'де
повататн подзор'цы н срамотно на сда[ъ] оавѣн. а ако бн се он'де нкакo нспннралн прав'даюѣн.
з'нашъ да кїе нас(ъ) н обаадо нзобанчнтн обанч'на кленова вода за неколю пїюѣн е налѣ.
р(е)че д(ѣ)ва. та бааръ есн лы чѣо то ч(о)в(ѣ)че. како к елнсаавета захарннна жена мога рогїака
ето мало пре окога времена. ода[ъ] агг(е)лова сказнваннѣ н здешеннѣ. без позз'даннѣ їої оу скою
старостъ зачела н роднла е пророка н пр[е]дтѣлн нменом[ъ] їоан'на. а да не бы онъ пророкъ.
бїо¹⁹⁶. како бы се онъ ѣ м(а)т(е)рннѣ мѣ їоїе тр'бѣѣѣ бѣдав'шн разнграо се. те се поклонн оу
мнн скрнтомѣ г(о)с(по)дннѣ. рече. юсифъ. чѣднм' се та н дннвнм[ъ] цо бы то от[ъ] тебе. а лн се
нз' тога нз'вѣн не можемо. како много оговаараннѣ н срамотом[ъ] оуб'ношеннѣ от[ъ] с(ы)новаа
ї(сра)нлнѣвнѣ неѣемо бытн. н саамъ [619a] адонай г(оспод)ъ зато хоѣе ме оуннчнжнтн. керъ от[ъ]
с(вѣ)тога жнт'ка те к' себы на спажаанїе преззѣх[ъ]. пакъ ето не вых[ъ] каадаръ оу
д(ѣ)воїач'ствѣ те сѣзѣкатн. рече д(ѣ)ва. внднмъ то да ме вр'ло грнжанв(ъ) д(а)нъ постнже. н
рѣга ме сколы. мої оубрч'ннкъ нстежѣн ме некрнѣѣ сѣ мном[ъ] се прн. те порогїенїе мога де(те)

¹⁹⁶ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

ТА МН НАГРИНЗА МЕ ΨЮЮЃИ Н РЪЖЕЃИ. А ТАЃИ ЦЮ МН РЕЧЕ РАДЫЃ СЕ. ТАКЫ СЕ СЪКРЫ, Н НИГДѢ ГА НА МЕЙДААНЪ НЕЙМА. НИТ(Ъ) МЪ ТРААГА НИМА КЪД[Ъ] Є ОТИШАСО. ТѢСНО МІ Є ОТСВЪДАА. НИ З'НААМ[Ъ] ЦЮ ЧИНИТИ. НИ КАКО СЕ ОДГОВААРАТИ. Р(Е)ЧЕ. ЮСНФЪ. ЗНААМЪ ОТПРЕ ТЪ ТВОЮ ОУТРОБЪ ДА Є ЗДРАВО Н ПРАВО Ч(Н)СТА БЫЛА. А САДЪ КАКО Є НЕПРАЗ'ДНЪ СЛОТРИХ[Ъ] ТА Н ПРЕПАДОХ[Ъ] СЕ ОТ[Ъ] СТРАВЕ. А НО ДЕ САДЪ КААЖИ МН ГДѢ ДА ТЕ СЪКРІЕМЪ, НЛИ ПОСЛЕ КАДЪ РОДІНШЪ С КОНМЪ ГЛАСОМ[Ъ] ЃЪ ТЕ ПАКЪ НА ВИДЕЛО ОБ'ІАВНТИ. КАКО ЛН ЃЪ ТЕ ЗАТАНТИ ОД[Ъ] ЮДЕЙСКОГА ЗБОРНЦА Н СЪДА ДА ТЕ ТАМО Н СА ЛНОМ[Ъ] НА ПРОПИТИВАНІЕ НЕ ОДВЕДЕЪ. ЄДА МОЖЕМО ЦЮ К'НИЖИТИ ОСЪДНИЦЫ ВИГІЕНО ПРЕД[Ъ] СЪЛОМЪ, Н ОДМЕТАТИ СЕ ДА НИНСМО 8 ГРѢХЪ. НЕГОЛН БЕЛНМ' ТИ. ОТСЪПНИ ОД[Ъ] МОГА МН ДОМА БР'ЖЕ ОТСЪПНИ. ТЕ НЛИ КЪД[Ъ] ТЕ ОТИ ВОДЕ. ДА МН НЕ ЦР'НИШЪ ТЪ ОБРАЗА. РЕЧЕ Д(Ѣ)ВА. ЄТО ВѢѢ ДЪРМА СИ ПРІО[619Б]НЪСО Н НАВААЛІО ДА МЕ ПРОТЕРААШЪ НЪ СВОЕ ТИ КЪѢ. АЛИ КЪД[Ъ] ЗНААМЪ ІАДНИЦА ОУ САДАНИЙ ПААРЪ ОВАКО ТРЪДНА КАА ПЪЩЕНИЦА НЕКАА СЛА ЖЕНА НТИ, КОМЕ ЛН СЕ ПРИСКОНТИ. АКО ДА СЕ ВРААТИМ[Ъ] НАТРАГЪ 8 ЦР(')КВИЩЕ СЛЪЖИТИ, ПАКЪ ЦЮ ЃЕ МН РЕЃИ С(ВЕ)ЩЕНИЦЫ. ЗНААМЪ ПРИВАТИТ(Н) МЕ НЕѢ. КО ЃЕ НІМА ОСКЪДОЧИТИ МОЕ С(ВЕ)ТО ЗАТЪРЪД'НЕНІЕ. АКО ЛН ДА ОДЕМЪ К МОЮЃИ РОДБИНЫ. ТЕ С КОНМЪ Н ОБРАЗОМ[Ъ] СМІНМЪ ПОГЛЕДАТИ НА НИХ[Ъ]. Р(Е)ЧЕ. ЮСНФЪ. ТА НО, АКО БИ ІА Н ОДМЪЧАО ТАЙ ТВОЙ НЕЗГОЛНЫ ГРѢХ[Ъ]. ТО БИ Н КАМЕНІЕ ПРОКАЗИВАЛО. А С(ВЕ)ТАА С(ВЕ)ТЫХ(Ъ) ГЛЕНО СИ БЫЛА, Н САСМА ВР'ЛО ВИКАТИ ЃЕ. ЗАЩО ТЕ ІА ОДОНЪД[Ъ] НЪВАДИХ[Ъ] К СЕБЫ Ч(Н)СТЪ А ОУ ЧИСТОЃИ НЕ ЗДР'ЖАХ[Ъ] ТЕ. Р(Е)ЧЕ М(А)РІА. ВИДИМЪ ТЕ ДА СИ ВР'ЛО НААЗЪБАНЪ НАА МЕ. АЛЪ ЦЮ ДА ЧИНЫМ[Ъ]. ВЕѢ КАІА МН СЕ Н САМОЙ НА ВИДЕЛО ПРЕД[Ъ] СВЕ ЛЮДЕ ОТКРНТИ, ХОДЕЃИ МН ТР'БЪШАТОЙ ЗА ЖКОРЪ ПОЗ'НАН'ЦЕМ[Ъ]. НТИ ЃЪ ОУ МОЮ ОЧЕВИНЪ ВИФ'ЛЕМЪ. АКО МЕ НИКО ОТ[Ъ] СРАМОТЕ ОН'ДЕ НЕ ПРИВАТИ К' СЕБЫ НА ПРИНСОНИЩЕ. А ОНО ОТЫЃЪ ОУ ОНЕ КАМЕНІТЕ АНТИЦЕ. ТЕ СЕ ЗАВЪЃИ ОУ ІЕД'НЪ КОЮ ГОД[Ъ] ДЪПЛО. ПЕЩЕРННЪ. ПАК' ЃЪ ТАМО ПРЕБОРАВТИ ЗА НЕКЫ Д(А)НЪ ЧЕКАЮЃИ МН МОГА ПОРОГІЕНІА. Н ВИДЕТИ ЃЪ [620а] Т'КО ЃЕ ТАЃИ БЫТИ ЦЮ СЕ ОД[Ъ] МЕНЕ РОДЫ. ОУЗДАМ' СЕ ОУ Г(О)С(ПО)ДІАНА Б(О)Г ДА ДА МЕ НЕѢ ТАКО ПОД[Ъ] НИЩО ОСТАВНТИ. ХОКІЕ З ДОБРОМЪ НАГЛѢДАТИ Н МЕНЕ ХЪДНЪ РААБЪ СВОЮ. РЕЧЕ ЮСНФЪ. ВИДИМ[Ъ] ДА САСМА СИ ОБЕГЕННСАЛА ТОГА ТВОГА МНОСТ'НИКА ТЕ ГА ВР'ЛО ТААНШЪ ОД[Ъ] МЕНЕ, Н ТРААГ' МЪ КРІЕШЪ. ТА НЕЃЪ ТИ НИЩА 8'ЧИНИТИ. НЪДЕ НА ДОБРЪ ВОЛЮ ТЕКЪ ТОЛНКО НСКААЖИ МН ГА Т'КО Є ДА ГА З'НААМ[Ъ]. ЦЮ ГА ТААНШЪ КАД[Ъ] КІЕ СЕ Н ПОСЛЕ СРАМОТНО ПРОНААЃИ. Т'КО Є БІО ТАЙ ТЪГІНЪ МНОХОДАЦЪ Ч(О)В(Ѣ)КЪ. ТЕ БЕЗ ГЛААСА ОУГІЕ ОУ МОЮ СИРОМАШ'КЪ КЪЃИЦЪ. КАА ДАВ'НАШНІН СЛОКОВНИКЪ Н 8ХОДА. СОБААРАТИ МН ДОМОВННЪ КАД[Ъ] ІА НИСАМ[Ъ] ДОМА. ХАЙ БААРЪ ДА САМ' СЕ ТАДАРЪ ЗДЕСІО ОУ МОМЕ ГРАААЪ НАЗААРЕТЪ. ОУ КОМЕ БЪЦААКЪ. ПОВРЕБАО БИ ІА НЕГА Н 8ВАТІО. РЕЧЕ МЪ Д(Ѣ)ВА. ЦЮ МЕ ТОЛНКО КОЩІВНИШЪ Ч(О)В(Ѣ)ЧЕ. КАД[Ъ] ІА НЕ ОУМІНМ[Ъ] ТИ НИ З'НАМ[Ъ] ЗА КОГА ВИШЕ КАЗАТИ. КРОМЕ ЦЮ САМ' ТИ РЕК'ЛА, РЕК'ЛА САМ[Ъ]. ЄТО, ТО ТИ Н САДЪ КАЗВЕМ[Ъ] ЦЮ МН СЕ Є ПРИДЕСНО. ОУЗЕХ[Ъ] ВОДЕНО ЦР'ПАЛО НЗАЃОХ[Ъ] НЪ' КЪѢ ОУ ХАВ'ЛІЮ, ДА ЗАЦР'ПЕМ[Ъ] НЪ БЪНАРА МН ВОДЕ. ОУ ТОМЕ ЧЪХ[Ъ] ЗА СОБОМ[Ъ] ГЛАС(Ъ) ГДЕ МН НЕКО РЕЧЕ. РАДЫЃ СЕ ОБРАДОВАН'НАА Г(ОСПОД)Ъ С ТОВОЮ. ОБ'ЗНАХ[Ъ] СЕ ТАМЪ ОВАМ[Ъ] [620б] Н НЕ ВИДЕХ[Ъ] НИКОГА. КАА ПРЕПЛАШЕНА ОПЕТ(Ъ) СКОРО 8ТР'ІАХЪ ОУ КЪЃЪ. ТЕ СЕ ЗАКЛЮЧАХ[Ъ] Н СЕДОХ[Ъ] ПРЕСТИ. Р(Е)ЧЕ ЮСНФЪ. А ОТ[Ъ] ГОВОР'НА ГЛАСА МОЖЕ ЛН СЕ ОУ ТР'БЪХЪ ЗАЧЕТЫ ДІЕТЕ. ТА ОТ[Ъ] ПОЧЕЛА СВѢТА НИКАД[Ъ] НІЕ ТО ЧЪВЕНО. ДА Є КАД[Ъ]

д(ѣ)војка з гласа достаа оу себе дїете без проке мѣж'ке коѣ кад[ъ] годъ смесе· нн оад[ъ] нашїн прѣаш'нїн отааца, нїе се намъ то чѣдо проказинвало· да се е н пре нїхъ то з кое дав'нашнїе добы было з'годило. ннт[ъ] нї оны то сѣ от[ъ] пре члн· р(е)че д(ѣ)ва· а еда не пнше лн се ово з пророчастѣв отроче се роды. а м(а)тн мѣ нїе сѣш'бала мѣш'ке стране· заїръ н пророци лы лѣжс. грѣшншъ ты о томѣ кошнфѣ шо ме за ово зкаарашъ н лолншъ зансто з'грѣшвешъ· рече кошнфъ· та вѣкъ виднм' те да сн н ты св'жннм[ъ] траагом[ъ] пош'ла мѣро, твое пр'ве м(а)т(е)ре. алъ како е она он'даа нз рага прогнаана зато была, шо е вражы шапаат[ъ] оу свое оушн приндала· тако башъ н ты нз' мѣга кїешъ дома протераана бытн шо ннсы гласоке кроз' оушн тн маам'не пропшала· рече м(а)рїа. яох[ъ] леле менн· сад' ме зла среѣа свкобы· н белїи ме снаагїе. те нападе ме оупакъ дѣшїа каа люты дѣш'манъ· а мой [621а] блнж'нн дрѣгъ нз'облнчнватн ме н сломъ об'носнтн· досадъ каа свакаа ц(а)р(н)ца почнтовааата сам[ъ] от[ъ] свакога была· а сад' самъ каа некаа вр'ло злочеста хороспїа прогонїена· а вѣкъ шо нмамъ внше говорнтн· шо лн оадговаратн· алъ оупетъ скоро чекам[ъ]· нз' мое оутрѣе от[ъ] пороѣена лн с(ы)на х(рнст)а б(ог)а· големѣ радост[ъ] достатн н вѣт'нѣ слѣвс. когано кїе н свнмъ вѣрнм[ъ] наародом[ъ]· по мѣры дѣлѣ н вѣры прнгоднтн се· алннъ·

Чѣтвр'то хнсе от[ъ] слова сего·

По бл(а)говѣщенїю б(огородн)цн арханг(е)л'скоме· каде догїе със пѣта свога мѣ посла дома старацъ кошнфъ· нааѣе свою обрѣч'ннцѣ тѣ м(а)рїю д(ѣ)војкѣ тѣрд'нѣ· распнтѣ е отда ца коѣ то се¹⁹⁷ з'годы· кааза мѣ она како е ч(н)ста д(ѣ)војком[ъ]· н оад[ъ] агг(е)л'скога коѣ сказнванѣа да кїе роднтн она ц(а)ра н пророка мес'сїю затѣрдннла е· на то рече коѣ кошнфъ· то твое д(ѣ)воиач'ко роденїе за велнко ѣе чѣдо бытн не само менн· него н агг(е)ломъ н свнмъ люд'ма· ннко, тнмъ твонмъ рѣч'ма некїе вѣрѣватн· т'ко е то оад[ъ] вѣр'нм[ъ] нкадъ видѣо на' мѣ кадгод[ъ] то чѣдо дав'но· да д(ѣ)војка з своеме непоквар'нѣ с мѣш'ком[ъ] феломъ ч(н)стомъ дѣвоиач'ствѣ дїете бы само от[ъ] сѣбѣ роднла· оупет[ъ] к' кошнфѣ [621б] рече м(а)рїа· то знамъ да сѣ за големо чѣденїе ове беседе н памет[ъ] твою несвѣсте мѣга овога роденїа преслав'на н днѣв'на таїна· ннт[ъ] самъ я шо з томѣ крнѣа да ме от[ъ] тебе толнѣа наапаст[ъ] нападала костолом'лїеѣн ме н грнзѣѣн· коще нз' мое лн младостн обнк'ла самъ я г(оспод)ѣ б(ог)ѣ мѣме свѣжнтн ч(н)сто· а не погано конно ме е створїо конно ме е створїо· рече коѣ пакъ кошнфъ· а ннсам' лн я тебе то толнѣо рекао· оукаажн лн подрнѣаачѣ мѣме домѣ· пакъ да те ослободнм[ъ] от[ъ] сѣе тн крнѣнцѣ· защо знамъ ты сн млада жѣн'ска глааѣа· а тѣ саама борав'лїеѣн· за млади гнздавнм[ъ] мом'цн поводна· зато неїма до тебе велнѣе крнѣнцѣ· алъ оны хѣлеп'сѣзъ· кон свѣд[ъ] свою мѣже наїн· защо се оу тѣгїе мѣша· н то сам' тн каазао ко е вѣкъ да е таї· кад[ъ] сн га зак'тѣла н омлѣвала· зацо не ндѣшъ к' нїемѣ боравнтн ш' ннїме· шо

¹⁹⁷ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

вѣѣ стоншѣ тѣ, ша ли оклевахшѣ, чѣмъ ли се наадаш(ѣ), вѣданшѣ, да кѣшѣ кон д(а)нѣ родити.
а мѣжа скога тѣ не нмашѣ. нѣ ли то велика срамота, н мой покор(ѣ). велим[ѣ] ти скоро нди к'
скоме ти съдрѣгѣ на стаанѣ. [622а] рече м(а)рїа. не знам[ѣ] га гдѣ тражити, ни кѣда се
скинтати, каа[ѣ] не знамѣ местинице гдѣ стон, а донста ѣа би н без твога мѣ шиланѣа отиш'ла
к' нѣмѣ, да мѣ се баарѣ юшѣ некы пѣтѣ нагледам[ѣ] негова несписна краасна н лепозрачна
лица хѣбавниѣ. те се ш' ннмѣ надпирати за то. крошо онѣ мени рече радѣи се. каа' мѣ ѣ садѣ
снашла голема тѣга дер'танка. пакѣ рече юснфѣ. Но. како се ѣа не бы гз'вѣо н оа[ѣ] ѣа
пѣцао те н свое лице ми с песницом[ѣ] лѣпао тежаюѣи наа те. кааѣ знаамѣ то да сам[ѣ] те нз
цр(')кѣе мога г(о)с(по)дина б(о)га чнстоу д(ѣ)воикум[ѣ] от[ѣ] с(вѣ)щенїнка на препорѣкѣ к' себы
прїнїтїю, н не съчѣвах[ѣ] те оу томе. како ли адникѣ с конмѣ образом[ѣ] от[ѣ] сен'добн мѣ
дарѣе да принесе м[ѣ] оу цр(')кѣе пред[ѣ] г(о)с(по)да б(о)га мога. н испѣнїм[ѣ] повелїванїа по
моме закнчїю закон'номѣ. рече д(ѣ)ва. вѣрѣи ч(о)в(ѣ)чїе божїнмѣ пророкомѣ що сѣ прорїцалї. н
не задааї се оу толнкѣ брїгѣ дер'танкѣ. прочати нсаїю. н он'де кѣш(ѣ) просто нааѣи оупнсанѣ. ѣво
д(ѣ)воїка кѣ затрѣднїти оу црѣвѣ, те кѣ родити с(ы)на, н нмѣ ѣе мѣ се нареѣи едманонлѣ. шѣно
се прозїв'лїе с нами б(о)гѣ, рече. юснфѣ. [622б] хѣї хѣї. жазалѣ лов'лїенїа. оа[ѣ] мога колена
їс'сеов(ѣ) шап(ѣ) процвѣтао наведе мене. нз'ваднїти те¹⁹⁸. нз м(о)лїтвенога дома на спажаанїе.
те те напѣконѣ саамѣ оставнхѣ оу моме дома. ѣправ'нѣ оу свакоме добрѣ довлѣт'нѣ. ннчїнїм[ѣ]
неоскѣзнѣ, ѣа зашо тїи маарѣ попѣзе се н не спажаа с пощенїем[ѣ] мога дома док' самѣ ѣа на
пѣтѣ. ѣа ти оа'рѣе мѣе на пѣтѣ бавенїе. н мой дѣн'гїор'скы занает(ѣ), те си за болїнїм[ѣ]
пош'ла н предааа се. рече марїа. жїнк' мї ѣ г(о)с(по)дѣ б(о)гѣ, како ѣа те телеснѣ сласти не
знамѣ. ннїти нкаа[ѣ] самѣ то зактевала, тѣ пробѣ вїдетн с мѣш'комѣ стрѣком[ѣ] да би се
опоганнаа. с тїнм' самѣ хвала б(о)гѣ оудїна н садѣ н после ч(н)ста. внше тн не знамѣ що
казати. да се ѣ шо з'годнло оу тводе домѣ хїнлеш'но от[ѣ] како си отишао. ннї(ѣ) самѣ с
коїком[ѣ] мѣжком[ѣ] страаном[ѣ] с' ѣабанѣ пробесѣдла. кроме то що тн н каажелѣ. др'жеѣи ми ѣ
рѣкѣ цр'венѣ скїнаѣ н препредаюѣи ѣ. чѣхѣ г'де ми неко рече. радѣи се оубрадованна г(о)с(по)дѣ ѣ с
токомѣ. На то опет(ѣ) юїї тнхо рече юснфѣ. вѣѣѣ що бы бы. то се вѣше не раз'бы. него
засааѣ не могѣ ти що чїннїти. то ты велимѣ, бѣдн юшѣ неко вре[623а]мѣ оу моме дома н
стр'пн се мало. зашо садѣ н дрѣгы белїї дошао намѣ ѣ на главѣ. ѣво стїгла ѣ такаа заповѣстѣ
оа[ѣ] рнм'скога цесара ав'гѣста. те свѣ вѣселїеннѣ маало н велико мѣжко н жен'ско све препнсїю,
на съзнаанїе колнко д(ѣ)шаа нмаа под[ѣ] своїком[ѣ] др'жавомѣ. вала н мени тамо гаѣ се пїнше с
током[ѣ] заїа'но се оупнсати. алѣ не знамѣ що да чїннїм[ѣ]. како тебе напнсати, своїком[ѣ]
женомѣ стнд' мѣ ѣ пнсати те, ѣрѣ людн знааѣ да ми ннчїи жена. а трѣдана си д(ѣ)воїкумѣ како
те могѣ пнсати. а н ц(а)рскога си колена лѣзе д[а]в[ы]д[о]вѣ. мѣт'но мї ѣ зато. р(ѣ)че. д(ѣ)ва.
како ми заповѣдашѣ, тога ѣс се др'жати, н твоѣ рѣчн хоѣс съчѣвати отселе оу моме ср[']дїцѣ, те

¹⁹⁸ Реч је накнадно написана изнад реда.

кю кошъ мало постаити ѿ твоѣ долѣ. докле н то преписиваніе прогнѣ. н нздаало ц(а)рѣ що на нас(ъ) даан'ка паднѣ. а шатъ дот'лѣ н ово дїѣте родин се вод[ъ] мене. р(е)чѣ. юсн(ф)ъ. сстрад(а)нъ. та не знамъ. нешо самъ тѣд'но снѣо ове ноѣн. не з'намъ да лї є то агг(е)лъ бїѡ що лн се є на снѣ оуказаѡ те лн рече. юснфѣ с(ы)не д[а]в[ы]д[о]вѣ не оустрѣчай се с отога вод[ъ] м(а)рїѣ що є она трѣдана др'жатн ꙗ код[ъ] себе за свою ти женѣ. то дїѣте [623б] що є оу нїѡнзы ѡт[ъ] с(вѣ)тога є д(ѣ)ха зачето. родиткїє с(ы)на н наденѣткїє мѣ се нме ин(с)сѣ. р(е)чѣ д(ѣ)ва. та лїѡй г(о)с(по)дарѣ. валаѣа да є н то агг(е)лъ бїѡ. що є менн рекаѡ радѣн се. него вѣѣѣ ѡтселе. приправн лн гдѣгод[ъ] какѣѣ вр'топннѣ гдѣ бы родила ово дїѣте. н вод[ъ] нашега рода лн понѣнн бабыцѣ ювретанкѣ. коѣа бн н овѣ потайнѣ с таѣм[ъ] спазнала не проглашѣюѣн. н по завнчїаю менн бн вѣр'но послѣжнла. р(е)чѣ. юснфѣ. шатъ таї. що лн се є на снѣ тѣвїѡ. оукаажѣ лн за то место н кою пещерннѣ гдѣ оу вр'дѣ. а ты м(а)рїѣ дот'лѣ. приготовн себѣ пелене н повїатъ що кїє ти валаѣтн. а вѣѣѣ таї що кїє се нз' тебе родитн. т'ко быѡ да бїѡ ц(а)рѣ лн пророк(ъ) лн вѣдѣ на глаасѣ. за то садъ ннѣа не з'наало. толнко знамъ да кїє се назарѣї прозвѣтн собом[ъ]. алъ то лн се свнды юр' ꙗ се ц(а)рѣ нарѣѣн. по ѡвоѣ пророцаскоѣ пннсмѣ. радѣн се вр'ло к'ѣер'ко сїон'ска. єво твої ц(а)рѣ ндѣ пр[а]в[е]д[а]нъ да те ѡслободы н сп(а)се. оуказатѣ лн ѡ свѣмѣ сноприходац(ъ) що ꙗ се нама нс тога прилѣчнтн. н край се сврѣшн. Неголн ꙗ нрода се бонмъ. да мѣ то кон наш(ъ) [624а] злотворѣ не докаажѣ. н поч'не ѡнъ тражнтн то ѡт[ъ] тебе рогїєно дїѣте. юр'но неко големо знаменіе хоѣе се с' н(е)ва оукаазатн. како пророцы за то добн пннѣѣ. засїатн кїє вѣдѣ свѣз'да ѡт[ъ] ꙗкова. н ч(о)вѣк' ꙗ ѡт[ъ] і(сра)нлїа оустатн. те кїє погѣбнтн мѡаб'скѣ кн(е)зовѣ. н поплентн све с(ы)нове снтоѣ. знаам[ъ] да сам' ти ючѣрѣ оу недѡзменїю много з'грѣшїѡ. наѣдаюѣн те за то н вр'ло самъ бїѡ забрнжїѡ твою лѣпѣ добрнню правѣ. ама садъ ѡткако сам[ъ] ѡдз'горѣ с н(е)ва се оувѣрїѡ с' нзвѣтомъ ѡ тої вѣшн. како є н що є. поклонїам[ъ] се съ страхом[ъ] твоїѡй двѡтн велнкої. н твоѣ нме вѣѣкѣ ѣѣ вл(а)госнв'лїатн. а како лн се мнн н слаато кїє се нздаалека на пеш'кешъ донѣтн твоѣ роденїю. како що ц(а)рѣ пророкѣ д[а]в[ы]дѣ казѣѣ. жнв' кїє бытн. н дат'ѣ мѣ се ѡт[ъ] слаата аравінскога. н нїегоѣ слаѣе сва зѣмлїа кїє се нспїннтн. быкїє рече бытн кїє то. рече м(а)рїа. а ты вѣѣѣ ѡпнпай лн єво ѿ тр'вѣхѣ ако хоѣешъ. неосеж'нога. н времѣ мї є вѣѣѣ приспѣло роденїю. него валаѣа намъ за пѣт(ъ) млар'вннчѣ. не могѣ ꙗ пеш'ке ходнтн. коѣ ꙗ мѣ носн[624б]тн. како те вїднм[ъ] да сн вр'ло старостанвѣ. а н менї є брнга како ѣѣ роднтн. а да що да чнннмо. то нам' се є ѡт[ъ] б(о)га слѣчнло. до времѣна н тѣгѣ валаѣа намъ подноснтн. него дѣдѣ юснѣ їданъпѣт(ъ) прочїатї н пророка мнхѣю. те кїє ти онъ мѣстнлнцѣ оукаазатн нашъ конакъ н таї градъ, гдѣ бы ѡтнш'лн да роднм[ъ]. -защо онъ овако казѣѣ. н ты вн-лѣѣѣ зѣм'лїѡ їсдоѣа. н доѣѣ єфран'товѣ. ннсн ты понаїїманїн граднѣѣ. юр'но нз' тебе кїє таї нздаѣн що кїє г(о)с(по)доватн н быт'кїє кн(е)зѣ над[ъ] хнлїадамн оу і(сра)нлїю. рече. юснфѣ. то н ꙗ мнслѣм[ъ]. да ѡтнвд[ъ] ннкамо некїє ѡт[ъ] насъ ѡтстѣпаатн таї агг(е)лъ що лн се є оу снѣ ѡб'тѣвїѡ. докле се год[ъ] сва пророцаскаа пннсма не нспїне таа коѣа за нас(ъ) докѣн'днсѣю. с времѣномъ по рѣдѣ тадар' се вѣѣѣ н б(о)городн]ца

ПРОВЕСЕЛЫ ТЕ Рече. БЛАГО МЕНЯ. ВЕЛИКО МН СЕ СВѢТАО ОВЫ Д(А)НАШ'НЫ Д(А)НЪ ОУКААЗА. ШО МЕ Є
ПОВІНСІО СЛОВОИТЫ Г(ОСПОД)Ъ. С(ВЄ)ТО МЪ НМЄ НЕГОВО И М(Н)Л(О)СТЪ К НЕГОВА СОД[Ъ] РОДА ДО РОДА.
НАД[Ъ] ТИИМЪ ЛЮД'МА КОН ГА СЕ БОЄ. ЄМЪЖ[Є] СЛАВА И ДР'ЖАВА. И Н(Ы)НА И ПР(Н)СНО. И ВЪ ВЪКЫ
ВЪКОМ[Ъ]. АМИНЪ: [625а]

Слово Максима Исповедника (625а–652б)

Слово четвъртое· на бл(а)говѣщенїе· прес(вѣ)тыє б(о)городн(и)це· с(вѣ)таго мазнма, исповѣдника·

Бл(а)говѣстнѣ д(а)нѣ ѡт[ъ] дне сп(а)сенїе б(о)га нашего. ево ѡт[ъ] с(вѣ)те цѣвннѣ д[а]в[ы]д[о]вы пѣсмы начиннел[ъ] бесѣдъ. ѡсанъ ово н бесѣо пронзводн се започѣтакъ донста по правнцы· како се пнше да д(а)нѣ на д(а)нѣ валаа намъ сказнвати б(о)жїе над' намн добротвор'ство· кр'но тога д[а]в[ы]д[а] пророка. таа с(вѣ)та агг(ѳ)лс'ка кннга ѱал'тнр'· прео(т')целъ преч(н)сте д(ѣ)вы б(о)гомайке оуказъе· н ѡтгъдаа велнкоѳ овоѳ земланоѳ н н(ѳ)б(ѳ)сноѳ ц(а)р(н)цн· ц(а)рскога рода колѣно н подретло се вѣче· а ѡдовѣд[ъ] опетъ на патрїарха авраама племе се преводы нїєно· цо є попре нїєлѣ н обрѣченост[ъ] ѡд[ъ] б(о)га за х(р)с(то)во ѡт[ъ] колѣна лѣ роденїе постала· кр'но по телес'номѣ завнчаю ѡд[ъ] ннх' се тер'ан до м(а)рїе х(р)сто)с(ъ)· зато н не текъ д(а)нѣ на д(а)нѣ валаа то лепо проказнвати велнко сп(а)снванїе наше ѡд[ъ] б(о)га· него н свакы намъ час(ъ), часъ ѡт[ъ] часа· наїпаче томѣ послѣдакъ· а да сп(а)сенїе на нама х(р)с(то)во· цо є дръго· ако нїє то ненз'говорно нїегово испразж'нїєнїе свое лѣ голѣмостн н сназѣнїе до[625б]ле к' нама. цоно се тѣлесно б(о)гъ ѡч(о)вѣчїѡ. те на д(а)наш'нїє д(а)нѣ оу д(ѣ)воич'кѣ оутробѣ ннгдаѣ несмѣщен'ны сав' се є сместїѡ. неосежны с пробом[ъ] ненспннат(ъ) оуселн се· цѣѡ б(о)гъ н цѣѡ ч(о)вѣ(ѣ)къ бы. тѣло наа се прнмн з' д(ѣ)шомъ оум'влнвом[ъ] н говор'лнвом[ъ]. да бы нас(ъ) заблагїєне повбраатїѡ к' себы· н попале нсподнзаѡ. ѡчаднле просвѣтлаѡ н сакате нзвндаѡ. ѡдмет'ннке посннїѡ те н наасѡнїнке н прндоставацїе раїске пак(ъ) оучннїѡ· днв'но є томѣ на нама чл(овѣ)колюбїе, мнлованїе н жасѡба без хѣсаапа· за чъдно чъдо· колнко зато дръжнн сло га бл[а]г[о]д[а]рнн· како лн хвалнтн, с конмъ нарнцаннел[ъ] бесѣднвнм[ъ] почнтѡвати. н не само за пр'во нс почѣла наше създаанїе. цо є насъ ѡт[ъ] небыгїа прнведеннел[ъ] довѣо да бѣдеѡ на свѣтѣ· него ѡще н поболїе цо є нас(ъ) грѣе н ѡматорнле ѣ сав пакъ поновїѡ н просвѣтлаѡ. како є насъ нз'гѣб'лїєне ѡпет(ъ) пронашаѡ нз'нова за чъдо по врлнм[ъ] н блнжнм[ъ] к' нїєлѣ борав'лннел[ъ] стаїатн даде. за коєно лѣ добро. ннкоїа нїед'на стваръ· с ннкомъ наалнкомъ како бн валаало пощенїа нїє кад'ра нз'датн· а да цо лн може з' добром[ъ] [626а] н повбраатнтн зем'ла н праах[ъ]. свемѣ здателю. каковым[ъ] лн гласомъ запоє лѣ ч(о)вѣчы кзыкъ оум'лнво· комъно съ страхом[ъ] с поїаннел[ъ] савъ свѣт(ъ) н обы н оны гор'ны слъжы· да ако бн неко н ѡ б(о)гъ своѳ раз'говоръ з дръгом[ъ] свонмъ нмаѡ пнсатн б(о)жїн образъ. нека се понапре покъсы дръго цо є създаато, а несвнгїєно є н несѡбѣват'но доброразсѣд'но· єто ч(о)вѣ(ѣ)чѣ текъ д(ѣ)шѣ нека нспнше как'ва є· с малом[ъ] коїѡм[ъ] наалнкомъ. єда свѣст[ъ] н разъмъ, памет(ъ) може се нзѡбразнтн право цо є н как'во є, нл[ъ] лѣ бесѣднво слово, начр'татн се· тако н мѣнн ѡв'де стѡѣн по валаалостн, гдѣ їа малѡвр'станъ да мѡгъ похвалаѣ нсплестн лепѣ овомѣ настѡѣемъ днв'номѣ д(а)наш'ннел[ъ] праздннкѣ· зато н н

приводим[ъ] с разбл(а)живаннем[ъ] рѣчи мн съсвѣтаара д(а)вндовым[ъ] пѣсмаамн говором[ъ]. те то мое н свію обѣшо сп(а)сеніе блжннм[ъ] н далнм[ъ] засвѣдочавам[ъ] хъбаво проказуюнне не да мндох[ъ] себе оу беседи сасма осквд'наа. нн с так'вым[ъ] почет'ком[ъ] слочеста без' нзма. неголи др'зньхъ с тр'тааннем[ъ] недосквтицы моюй немоѣной помоѣнника прикатины овы бл(а)гы д(а)нѣ. еда би н оваа по[626б]таа чднїа на видѣлв стала се. ако ли мн кон заамером[ъ] за ово др'зааніе зазнрв. нщелъ за то опроценіе мн быти ненабвснто. на ово смншанваніе. юр'но једно с отога нзводим[ъ] гранасте рѣчи. те ствда започннем[ъ] лѣп'ше свнрати отквдъ н са ша мн се боліе свндын. а поболіе намъ є поспѣшнваніе. с' опраком[ъ] отквд'но се полеп'ше рѣчи слаажв на мертннгъ. каконо н понайпр'во све створеніе постаде съ снажнм[ъ] ѡ свѣмъ з' б(о)жнмъ словом[ъ]. колнко є собом[ъ] за днвотъ достнж'но н колнко смо мн осеѣлнвы ѡ челв. а мегю обон ако св н раз'анке сконе. алъ нскаазане св. н не юще средъ себе оу коамнв быше ѡб'шннскы. двостр'во стон, н вказвє се велнчство в нїма борав'леню. те незгодно мегю собом[ъ] пребываю. ама м[8]дры то прнспораава съ свом[ъ] прнлааганнем[ъ]. н кон то, ако не създатель свемъ н оноу н окомє свѣтв онъ једанъ.. а що лї є то прнлаженіе нааспор'но скакад[ъ]. єсть ово цоно є словесна жнвотннн. да речем[ъ] ч(о)в(ѣ)къ. за днвотъ слнчанъ образъ. чдна скона велнка н двоакаа. чд'на слепленна смеса. тако да є землнана вндом[ъ] н несвндомъ [627а] н(е)в(е)снаа. сннзакъ хвдъ, н высокъ. с выш'нне н с ннж'нне смесе склопенъ. ово за мотреніе свое. а ово пак' мв є несмотрено н скрннто внстра. за вѣчнты боравак(ъ). н ово цо є внгїено за разтрвнїено оно разстааніе по себе. крозъ свое съгрѣшнваніе. а д(в)ша да бвде оујед'но с' агг(е)лн. н за ово цо се є д(в)ша ов'де с тѣломъ състала. тога радъ. за населаніе жнтакъ каа јед'но неко големо свачнмъ нааспор'но село, краасно н радосно свв вѣселеннв овв зем'лю дарннка б(ог)ъ ч(о)вѣкв под[ъ] рвке мв. сввдаа с разцвѣтааннм[ъ] др'влнм[ъ] прораастав н накнкнєнъ съ свачнмъ. пвнв, подводнв. с теквѣнмъ рѣкамн. с' језераамн. с потоцы. с' нзворовы н з' бзнаарн. с высокым[ъ] гораамн н с полнмаамн. коєно прнводы говорєѣн с(вє)то пннсмо да є єто то на зем'лн раан внгїєны. н после свега тога внгїєна створенн. пр'воздан'номе ч(о)в(ѣ)кв. прнложн б(ог)ъ. те мв ѡд[ъ] нєгова рєбра нз'вады н даде слнчнв женв. за раз'говоръ да мв є н в твзы заабава. помоѣннца г' жнвотованю. а кад[ъ] га вѣѣъ съ свачнмъ наамнры. он'даа н свою заповѣствъ за пробв нздаде мв, да внды хоѣє лї є слв[627б]шатн н спажатн. за проз'нааніе н страх[ъ] свога мв г(о)с(по)дара. закааза мв то. коє ѣє воѣє обнратн једѣн мв. коєє лн мнра датн. н не доднратн се к' ннємв. те цнгл'о јед'но др'во цо тв под[ъ] преѣннѡм[ъ] мегю садовн бїаше развм'но др'во звааше се. алн понайлепше воѣє бїаше на ннємв нзроднло. под[ъ] ѡтрєченіемъ не машатн се к' ннємв. а он'де н свакаа се жнвотннн нахогнаше. мар'вїа н свѣраадъ. пнтѡма н днв'ла. лютв н кроткаа. цо год[ъ] по зем'лн н оу водн се жннвы. траавв лн палсе. цо лї є летвще. н пвзеѣє по зем'лн. све є то ч(о)в(ѣ)кв за потребв н на слвжбв нздаато. кано дароносцы своєє ц(а)рв да св подлож'ны в покор'ности нмъ ввде све жннво цо год[ъ] є внгїєно овога свѣта. ама таї цо є с' н(е)ва за свое велнко поноснто

ПЕЧЕНІЕ ДОЛЕ СПАСО. НЕ МОЖЕ ОУТ[Ъ] НААМЪКОРСТВА МЪ СВОГА. ГЛЕДАТИ Ч(О)В(Ъ)КА ОУ ТОЛНКОИ МЪ
 ТАФРЕНОИ СЛАВЫ. НЕГО ПРЕСОВБЪТЕ СЕ ОУ СМІЮ. КАКО МОЖЕ ВІГІЕНО С' Ч(О)В(Ъ)КОМЪ БЕСЕДНТИ. ОУЗЕ
 ВАРАНЦОМ[Ъ] ЛАСКАТИ ЖЕНЪ ПАКЪ Н МЪЖА ІОИ. НАНЕСЕ НМЪ ТО НА ОУМЪ ДА НЕ СЛЪШАЮ Б(ОГ)А. НЕГО
 СААМН СОБОМ[Ъ] ДА СЕ ТА[628а]КО ДРЪЖЕ КАН'ДА СЪ ОНИ БОГОВЫ О СЕБЫ. ЗА СВАЩО ПРОПНТЪЮИ НМЪ
 О СЛЪ Н ДОБРЪ. Н ОУТКУД' ЛІ Є Б(ОГ)Ъ ПОСТАО, ГДѢ ЛІ Є ЦЮ ЛІ Є. ЄТО С ОТЫМ[Ъ] ОУВЪШААНІЕМ[Ъ] СЛА
 ВОѢ СЕ СПОТАКОШЕ ПР'ВО Н ОБАД'ВОЕ ОУІЕД'НО. ТЕ СЕ ПОДАДОШЕ ПОД[Ъ] ОУВЪЖ ВРААГЪ ТАКЫ, С' ОПААКЫМ[Ъ]
 ТИМЪ ОУРАЗЪМАНІЕМ[Ъ]. Н ВѢКЪ ПОТОМ[Ъ] ОУ СВАКО СЛО СЕ ВЪААЛІН Ч(О)В(Ъ)ЧІИ ПОРОД[Ъ]. А ОД[Ъ]
 Б(ОГ)А ОУПАДЕ. ІЕРЪ Б(ОГ)Ъ СЕ РАЗСР'ДЫ НА ННХ[Ъ] ЗА ТО НМЪ СВОЕ ГОЛЕМО ДРЪЖАНІЕ. ТЕ НЗ'ОБАНЧЫ
 ЗАЩО МЪ ПРЕСТЪПНІШЕ ЗАПОВѢД[Ъ]. Н ЗА ВКОРЪ ПРОГНАНЪ БЫ ОВАМО НЗ' ОНОГА СЛАД'КА ВІЛАЕТА
 БЕРНѢТ'НА ІЕДЕМ'СКОГА. БЕЗСМР(')ТНЕ ОНЕ СЛАВЕ ПЪСТА ГА ОУЧІНЫ. ПОСЛЕ ОУ КОЖНО ГА ОДѢЛО
 ПРЕОДѢНЪ. Н ВЧІНЫ ГА КОПААЧЕМ[Ъ]. НЕКА О ЗЕМ'ЛН РААДН. Н ТАКО СЪ ЗНОЕМЪ ТЕШ'КО СЕ
 ЖІВКОТОВАРЫ НА ЗЕМ'ЛН ДО СМР'ТИ СВОЕ. А РААДЕНІЕ МЪ ПРОК'ЛЕ. КЪД[Ъ] СЕІЕ ЦЮ ДА МЪ ОНЪДАА КОРОВЪ
 РААСТЕ ТР'НІЕ Н ВЪЧАЦЪ КЪКЪСТА. Н Ш'КААЛЪ БОД'ЛНВЫ. А ЖЕНА С ВЕЛНКОМ[Ъ] МЪКОМ[Ъ] Н С ТЪГОМ[Ъ]
 ДА РААГА ДЕЦЪ СВОЮ. Н МЪЖЪ СКОМЕ НЕКА Є ПОДЛОЖ'НА ОУ ПОКОРСТВЪ СВАКАД[Ъ]. А ПОВРАТАКЪ СВИМЪ
 ОБ'ЩО ПАКЪ ОУ ЗЕМ'ЛЮ. Н ОУТКАКО ОСТАШЕ ЛЮДИ НА ЗЕМЛН ПОД[Ъ] [628б] ВРАЖ'ІОМ[Ъ] ВЛААДОМ[Ъ]
 Н ВОЛІОМ[Ъ]. ОУКРЕНЪШЕ ВѢКЪ ОУ СВАКО СЛО, Н НЕВАЛІАЛЕ ПОСЛОВЕ СТАЛІАТИ СЕ. ТЪ НАСТА МЪГЮСОБ'НА
 ВРАЖДА, СВАДА ГААРЕЗЪ. ПНЗ'МА. СЛОБА. БОЕВЫ. МѢКЪ СЪРОДСТВОМЪ НЕДНРЪ. ШЪГАНІЕ, ПОТВОРАНІЕ
 ЗААЗОРЪ, МР'ЗОСТЪ. ЗАНОШЕНІЕ, КРАѢА. ПРЕОУТІМАНІЕ. ПОТОМЪ, Н СЛОСТАВ'СТВО СВАКО. ПОГАННТИ СЕ. НЕ
 ТЕК(Ъ) СЪ ЖЕН'СКИМ[Ъ] ТѢЛЕСЫ. НЕГО Н СЪ МЪЖКОМЪ СТРАНОМ[Ъ]. Н С ОСТАЛОМ[Ъ] БЕЗСЛОВЕСНОМ[Ъ]
 ЖІВКОТІНОМ[Ъ]. РАЖДНЖЪИ Є БЛАДАНВО, КАНО БЕЗБОЖНЫ. ОУПЕТ(Ъ) СВР[']ХЪ ТОГА НЗ'ОУМ'ЕШЕ. ТЕ
 ПОКОВАШЕ СЕБЫ БОИНА ОУВЪЖ'ТА ГВОЗДЕНА. САБ'ЛІЕ СТРЕЛЕ ПЪШ'КЕ КОП'ТА. ЗА РАТ(Ъ) КАКО Ё СЕ
 СЪРАЖІВАТИ МЪГЮ СОБОМ[Ъ]. ПРЕОУТІМ'ЛЮИ ІЕД'НЫ ОД[Ъ] ДРЪГЫ ЗЕМ'ЛЮ Н ДОБРО НІ'ХОВО. СЕЛА Н
 БАЩІНЕ. РОЕНТИ Н ПЛЕННТИ С ХАРААНІЕМ[Ъ]. ЛЮДЕ РАЗВОДНТИ ЛЮТО В НЕСКОЕ ВІЛАЕТЕ. ТЕ Н
 ЗАТВАРАТИ. ОУКІВАТИ. МЪЧІТИ ТЪИ Н ПРЕПРОДАВАТИ. НІ В ЧЕЛЪ КРІВКЕ. БЕЗСРАМ'НО КОСТОЛОМІКІИ
 ВРАѢ СВОЮ. НІНСЪ ЛН ТО САМО ВРАЖІИ ПОСЛОВЫ. ІОЩЕ СВР[']ХЪ СВЕГА ТОГА СЛА. ПОМЕТНЪШЕ СВОЕ
 ЗАКІАЕ Б(ОГ)А ЗНАТИ. НЕГО ПРЕКР'НЪШЕ СТВОРЕНІЕ ПОД[Ъ] Н(Є)КОМЪ ЗА Б(О)ГА ДРЪЖАТИ. А НСТОГА
 Б(ОГ)А СВОГА НМЪ СТВОРНТЕЛІА [629а] ЖІВКОТЪ Н ХРААНЫ ДААВАТЕЛІА ДО КРАІА ЗАБОРАВНІШЕ. ТЕ
 СЛЪЖАХЪ Н ПОЧІНТОВАХЪ МЪЩЕ Б(ОГ)А ЗЕМІАНЕ БЕСТІЕ. Н ЖЕНЕ ГОВЕТСКИ Н КАА ПЕТ'ЛОВН КОКОШН БЕЗ
 РАЗАЗ'НААНІА СЕБЫ ДРЪЖАХЪ. ОУ ТОМЕ ВІДЕ Б(ОГ)Ъ ІЕРЪ НЕСТА ВАЛІАЛЫ ЛЮДЫ НА ЗЕМ'ЛН. ЦЮ ДА ЧІНЫ
 Ш' НІМА. ПОГЪБЫ САВЪ СВѢТ(Ъ) МААХОМ[Ъ]. СВЕ ШІНОМЪ С ВОДОМЪ ПОТОПЫ. ТЕ ОУПРА СВѢТ(Ъ) ОД[Ъ]
 ОНЕ ПР'ВЕ ПОГАНЫ. ОСТАВН НОІА ЗА ЛЮДСКО НЗ'НОВА СЕМЕ. Н ПАКЪ НІЕМЪ НЗ'НОВА ДРЪГОІАТЕ НЗ'ДАДЕ
 Б(ОГ)Ъ СВОЮ ЗАПОВѢД[Ъ]. ДРЪЖАТИ, Н СВОИ ПОРОД[Ъ] К ОТОМЕ ВЧІНТИ Н НАКАЗІВАТИ. ДА СЕ БОІЕ Б(ОГ)А.
 Н СЛА НЕ ЧІНЕ. ДОНЕК'ЛЕ ТАКО ДРЪЖАШЕ СЕ ОУ СКОМЕ СПАЖАНЮ. А КАД[Ъ] СЕ РАЗМНОЖНІШЕ. ОУПЕТ(Ъ)
 СВИНІЕ БЫШЕ. ТЕ Б(ОГ)А ЗАБОРАВНІШЕ. ДР'ВІЮ Н КАМЕНЮ. СРЕБРЪ ЗЛААТЪ. Н ОСТААЛОИ СТВАРН ПРЕЗЪШЕ
 СЛЪЖІТИ Н КЛАНІАТИ СЕ. ДО АВРААМА. ОНЪ ІЕДАНЪ НОѢОМЪ БРНЖАНЪ ПОЗ'НА Н(Є)Б(Є)СНОГА Б(ОГ)А. Н
 ПРНВѢРЫ МЪ СЕ. ТЕ СКОМЕ ОД[Ъ] НІЕГА ПОРОДЪ ОУЧІНЫ ЗААЛОГЪ ОБРЕЗІВАТИ НМЪ СЕ. БААРЪ ПО ТОМЕ.

мегю неговым[ъ] родомъ. да не бы остао б(ог)ъ опет(ъ) до крага забораваенъ нз'меѣтъ людїи на зем'ли. и бы мѣ пород[ъ] дѣго до б(ог)а поб(о)жанъ. нз' неѣа проннче. [629б] нсаакъ. ѣаковъ. от[ъ] тїю поста патрїар'шкы з'боръ. ама мало допосле и сонн до крага не доконаше з добром[ъ] свн, ако се е мало и обрезало было сло, и не цѣло. по многом[ъ] добн опет(ъ). кад[ъ] нз'ннче нз' ннх[ъ] добра лоза велнкы пророк(ъ) мовсей. б(о)жин зааконъ вѣѣтъ с пинсом[ъ] нз'даде нмъ незаборав'но и с велнком[ъ] преѣ'нсом[ъ] држатн га нмъ и спажатн лепо от[ъ] рода до рода ед'нако непопз'но на странъ. внгїено прнведее каа по тѣло зааконъ. да речем[ъ] др'жанга адет(ъ). а покрнвено на сннсшлннваню. д(в)хов'но га оуреды онако како що мѣ е саламъ б(ог)ъ заказнвао. чѣда многога пред[ъ] ннма почнны. егїпат'скѣ зем'лю кнннѣ мѣчѣн оне люде. море раздѣлы на поле. ц(а)ра фараона съ своимъ неговом[ъ] войшан'ском[ъ] арман'дом[ъ] потопн оусред[ъ] мора. за страх[ъ] оостаалнм[ъ] поганом[ъ]. а свое мѣ люде мнрно кано по свхъ аамо проведе. шоно и е бнло вѣѣтъ наплодно се до шесть стотннъ хнлад[ъ] и внше. довѣде и к' сннайскої горы. и тѣ и б(ог)ъ ман'ном[ъ] с н(е)ба в пвстнны до ѿ. годнна прехраны. и нз свха камена. с мойсеовым[ъ] палн'ным[ъ] оудар'цем[ъ] вода сладкѣ за пнѣ нмъ оу оної безводної землн пвстой нз'веде. после мовсеа пак(ъ). [630а] войвода ин(св)съ навнннъ. водеѣн те инс(ран)аске люде. к' керосалнмѣ оу обречен'нѣ нмъ оад[ъ] б(ог)а зем'лю. керъ то бїаше пре ханааска зем'ля. бїюѣн се¹⁹⁹ ш' нїма ин(св)съ войвода завстабы ходъ н(е)б(е)сноме крѣгъ съ свн'цем[ъ] и с м(ѣ)с(е)цомъ за трн сахата. докле надбы и склаада оне кзыке, те превзе оад[ъ] ннх[ъ] зем'лю. носѣн мѣ съ собом[ъ] б(о)жїа завѣта с(в)еты кївот(ъ). раздвон се пред[ъ] ннм[ъ] юрданъ. и свн проѣшоше преко по свхъ. требеѣн нмъ пред[ъ] собом[ъ] съ зем'ле оны поган'скы нѣродъ. те себы ватаюѣн селнща за свое нмъ населане. оу томѣ вѣѣтъ внаает'скѣ нмъ прндостааткѣ понлапре нмъ г(о)с(по)да посташе кано прнн'цн сѣдїе. и вл[а]д[ы]ке архнерей, поповы многы посташе. и потом[ъ] и царн насташе мегю нїма. пророцн се наспорнше. нараасте б(о)жїе ц(а)рство нс тога ав'раамова порода. алъ людн що людн, овы и дрѣгїн пакъ своекол'ны и слн. заакона право не к'тнше съдржааватн. с(в)ещеннцы оузеше и оу'нтн зааконъ дѣр'ма. свѣтоватн и кааратн. такогеръ и пророцн. завзеше з' големом[ъ] б(о)жїом(ъ) преѣ'нсом[ъ] г' болемѣ прнводнтн н. те и чѣда чнннѣхъ. да бн се тек(ъ) заакона не одбыалн. него прелом'ны на добро бн былн. [630б] мртвѣце поднзаше нз мртвы. оганъ доле с' н(е)ба своднше. и горе оу ог'ню се нз'носнше. нааказне лѣтаахъ. гор'ке воде в слад'ке претвараахъ. плачѣн се молнлы и страшнлы не отстѣпатн б(о)жїа заакона. и слочнн'це оелнчнвалн. да бы се подобрнлы. нек' се нстрѣбы безакон'ство. те зато и мѣке подноснше от[ъ] свон люды и слочесте г(о)с(по)де. опаакы ц(а)рѣва. рѣгъ и вкоръ, бої, затвораане. раннены. с пнлом[ъ] престрѣгнванн. оу блаатне бвнарнне тѣрааны. оу цр(к)квы пред[ъ] ол'тарем[ъ] ножевы клааты и водены. на сваке мѣке и педеп'сїе св допнралн. све св радо то патнлы. брнгъ тѣжнѣ теглеѣн пророцы. текъ да бы се потр'нзла колнко год[ъ] мало

¹⁹⁹ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

людскаа сланиа· н на боли се послове н др'жаніе навр'нѣ. ама кад[ъ] нища нища· каменъ гвoз'гѣ, лаш'нѣ се водмек'шава· неголи слочесты люди да се поболтаваю· него све то навнше сло р'нѣ н на горе напредакъ нмъ ср'нѣ· те како є таи родъ oтпpe вр'ло побожанъ бїo. тако да є мaлинм[ъ] нечымъ oд[ъ] ангѣлаа cмааніенъ· пакъ. єто с несмишлиены браак'єты се здрѣжы н принлнкова се сасма ш' нїма, вєлы д[а]в[ы]дъ· [631a] Не к'тєдє ч(o)в(ѣ)къ. ни то зак'тєва горе ввинсь к' н(є)вѣ з'глєдати, да застрєпы н побон се oт[ъ] внш'нєга б(oг)а. oт[ъ] когано сва тварь внгїена н несвнгїена бон се н стрєпы oт[ъ] cтpaxa мѣ· нн'дн цо нс тога да вѣдє· в'чннн се н oпєт[ъ] прєслав'но oт[ъ] б(oг)а за нашѣ днвoтѣ ч'д'но ч'дo. тако да свако наше oум'лїє н ч'вєніє н памєть oу ч'дo зaдaдє. на то н мы лєпo да мєркаамo савшаюѣн за oвѣ cказнвaтѣ свѣтлѣ тайнѣ. єто како вѣѣтъ oвы oмaтoрнлы съ слoбoм[ъ] свѣт[ъ]· грѣш'лнво състарєніє свр'жє съ сєбє· тє сє помлаады н пак' сє поновы. а с ч'ннм' лї є то поновлїєнъ. ако нїє oт[ъ] сла на боли с поврaк'тaнїємъ. с' oтpнцaнїєм[ъ] на кр'щєнїю свн ѣавoл'скы послoвa н наaт'вpe мѣ пакoст'лнвє· пр'кoсa oу законѣ непoкoр'нa. каюѣн сє свoн слнннїа· а дoбpo в'днлѣ ч'ннєѣн cвaкoмє жннѣ, н o cвoїoй сє двшн брннѣѣн да по oкoй cмр'тн нє пpoпаднє в пак'лo. с oтымъ н мы браѣo cвaкaд[ъ] нoѣз даню, да сє понав'лїамo да цр'нн з' брнгом[ъ] свѣт'cкoм[ъ] в грѣхѣ старoстaнкы нє нзaагїємo на cвд[ъ] прєд[ъ] б(oг)а· нєгo тако намъ paдєѣн, кpaдѣѣн сє нзпpeд[ъ] ѣавoл'cкa намъ спрєтaннa с нашoмъ [631б] с нєхaат'нoм[ъ] o д(в)шн вoлїoм[ъ]. єдa бы помлагїєны съ свѣт'лнмъ oбpaзoм[ъ] б(oг)в прєдстaн· aмннъ:

в'тoрaа чєстъ:

Како цо коватъ нл' мѣ квїон'цїа с прєкалнвaнїєм[ъ] пoнaавлїa кою cтaлpѣ справѣ. браѣo пoщєнa xp(н)cтїанн· тако н б(o)гъ съ cвoїoм[ъ] в'пpaкoм[ъ] чєстo кaкo н caамн внднмo в cвaтємѣ пoнaв'лїa oвaлї свѣт[ъ]· да є cвaкaд[ъ] цѣo н cвєгa дoбpa пѣнъ· а людє пакъ с oтннм[ъ] пoнaавлїa· съ сла на дoбpo н cвpaѣaюѣн· кoє з дoбpoтвoрєнїєм[ъ] cвoнмъ н с нaглєдaнїєм[ъ]· oт[ъ] сла съ зaклaнїaнїєм[ъ] н нзбaвoмъ. н с нaавкoм[ъ] cвoїoм[ъ]. а дрѣгo н с кapaнїєм[ъ] с прєѣнїoм[ъ] paаз'лнкoм[ъ]· пpнвoдєѣн людє слoчєстє пoд[ъ] cвoї гaрaмъ на cвoю cлѣжєв. пoновы свѣтъ пp'вo с вoдoм[ъ]. тє cтoпы грѣш'нє людє. пoновы пакъ пpї aвpaамѣ съ cвoнмъ пoзнaанїєм[ъ]· а пpн мoнcєю· съ зaкoнoм[ъ] нздaатым[ъ] oт[ъ] сєбє. пoнaйпocлє cвє шнpoм[ъ] пoновы с кр'щєнїєм[ъ]· н cвaкaд[ъ] пoнaв'лїa нac[ъ]. на нcпoвѣдн c пoкaтaнїємъ: таи ѣдaнъ г(o)с(пo)дннъ б(oг)ъ нашъ· цo гoд[ъ] рєчє тo сє тaкы н cѣбы. пp'вoмѣ з'дaнїє тo бы. рєчє да вѣдє свѣт[ъ]. н бы свѣт[ъ]. paз'вндє сє тaкы. а caмъ б(oг)ъ свѣтoм[ъ] сє нaрнчє нєcъздaаты [632a] свѣт[ъ]· пакъ єтo таи свѣт[ъ] цo рєчє да вѣдє свѣт[ъ]. бывa таи свѣтъ тѣлєcанъ. aлї є таи свѣт[ъ] ннкым[ъ] нєcвнгїєн[ъ], c'ятъ oт[ъ] нєcвнгїєнoгa c(вє)тa o(т')цa. н таи мpaакъ цo лєжы cвp'хъ нaд[ъ] бєз'днoм[ъ], на ч(o)вѣчacкы cр[']дцнн н oум'лїo тo вєлым[ъ]. нpaзвннoстѣ бєзпaмєтнѣ дaлєкo paз'гoны· тє кaкo є oтпpe зємлїaнoм[ъ] вoд'нoмє пoтoпѣ paздєлїo пѣтoвє к'вдaа

кѣ ѡтнцатн· н б(о)жин д(с)хъ свр'хъ воде се ношаше· тако пакъ с отинм[ъ] тар'зом[ъ] нз'волн да
 вѣде людма с(вє)то кр'щенїе с водоу[ъ] н з д(с)хоу[ъ]· кано пара н вода що є ѡ прекалинваню
 гвоз'д'а· на понованванїе людско· а свѣдоу'ба є томе· саамъ д(с)хъ с(вє)ты· кад[ъ] є на ѡбр'данѣ
 оу голѣв'скон санцы внг'ено на х(рнст)а доле с н(є)ба ѡт[ъ] б(ог)а о(т')ца быѡ сншасо з
 г'ласомъ· н како є треѣнм[ъ] дноу[ъ] оуказасо съ сватинм[ъ] прораастлѣ н род'нѣ зем'лю· н др'в'лїе
 раз'лнч'но родно н неплодно нздаде напред[ъ]· тако ѡпетъ· на треѣы д(а)нъ· по своїѡй досадн мѣ
 ѡд[ъ] жндѡва, н плюваню нмъ на нїега· бїеню ранїавѣ н кр'вавѣ· н многой мѣ ч'нїенѡй
 пакостн· ѡбешенъ бы на кр(')статом(ъ) др'вѣтѣ· н то бы воѣ родно за нашѣ жннѣвѣ хр'аанѣ· н
 без'смрт'но пнѣ нз'воръ· н како є двѣ на н(є)вѣ нама велн[632б]кѣ свѣѣе зажегасо да редом[ъ]
 слѣже днєвн н ноѣн свѣтлѣн зем'лн свн'це н м(ѣ)с(є)цъ· тако н оѡо намъ прааво свн'це
 х(рнсто)с(ъ)· под[ъ] зем'лю заагнє ѡ гробъ· н на треѣн д(а)нъ ѡпетъ нз'лезе горе· те с раазлнка
 наарѡда с кр'щенїем[ъ] оу коузнѣ скѣп'лїенїе ꙗзыке назваа н своїѡм[ъ] с(вє)тоу[ъ] цр(')квоу[ъ]· те
 каа цѣлоусп'нѣ лѣнѣ· що се велы пѣнъ м(ѣ)с(є)цъ· съ свонмъ лѣч'амн ꙗ просвѣт'люе· каа д(а)нъ
 вндѣлѣ с посвѣѣнванїем[ъ] свѣтат'кым[ъ] оуказѣе хр(н)стїан'скѣ цр(')квѣ· те нздаатѣ мѣ
 влаадост[ъ] ѡт[ъ] б(ог)а о(т')ца· с' н(є)воу[ъ] н съ зем'лїѡм[ъ]· проказѣе ꙗ своїѡй мѣ дрѣжннѣ
 ап(о)с(то)лоу(ъ) н оу'ч(є)н(н)коу[ъ]· конно є мѡрѣ н осталнмъ водамн заповѣд'їѡ нзводнтн
 рѡд[ъ] рнє'лнн· н вѣздѣх[ъ] є нз'под[ъ] н(є)ба наспорїѡ с лєтѣщнм[ъ] п'тнцалма· пакъ съ зем'лїе
 седе на своє хїєрѣвїе многочїнтє н шєстокрнлатє агг(є)лє· те полєты каа на вѣтрѣ· прорєченъ с'
 пророцы велнкы ораѡ· със прнѡвѣннм[ъ] наа се чл(ѡвѣ)чїнмъ свонмъ тѣлоу[ъ]· ѡде пакъ тамѡ·
 ѡткѣдно є быѡ к' нама н дошасѡ· що є саамъ послє нїега свїю адама създаѡ· н д(с)хоу[ъ]
 заах'нѣ га жнѡтѡвр'ннм[ъ]· ꙗд'носѡщїн свої д(с)хъ ш' нїѣ поннїк'лы ѡд[ъ] о(т')ца с'
 нз'лазком[ъ]· свонмъ ап(о)с(то)лоу(ъ) [633а] оу вндєнїю ватрєны ꙗзынїкаа ѡтз'горъ посла нмъ·
 да н оу'чы н слѡбѡды ннкога се не боатн· по тѣѣн внлааєтн прєхѡдѣн н вѣрѣн рааз'лнкѣ люде· н
 ѣз'могѣ свакымъ ꙗзыком[ъ] гѡворнтн· таї ꙗданъ н ѡпет(ъ) на послєднїє времє хоѣе аамѡ доѣн с'
 о(т')чїнѡмъ нїєгоѡмъ тафрѡмъ слав'но н пом'пааш'но· прогледатн н пропнтатн то· колнко се є
 ѡд[ъ] ѡѡога свѣта· свєга людїн прнскѡло з' брѡєм[ъ] мєгю жннѣ за оны н(є)б(є)сны жннтакъ·
 колнко лї є пакъ· с мрт'кыма ꙗед'но здрѣжнло се за вѣч'нѣ смрт'ъ· а послє тога· ѡт[ъ] свога
 вѣѣъ трѣда хоѡа провннганїа· свога мѣ б(о)ж(а)ств(є)нога заах'мєта н сннжєногъ себє· зарадн
 прнслѡтрнванїа мѣ нашега сп(а)сєнїа· ѡт[ъ] свєга шннрѡмъ конат'но ꙗє праз'новатн н
 ѡтпѡчнватн нашъ бл(а)гы б(ог)ъ· велнкогласѡвнты мєгю пророцы· н ап(о)с(то)лѣ· ѡ свємѣ
 провннѡцѣ н прознанѡцѣ вѣщѡ· нсаїа· с малѡмъ рѣчѣ свє ꙗед'но прнкѣп'лїа· х(рн)с(то)ѡ
 провннганїе за нас(ъ)· те ѡѡако га нмєнѣє с проказнванїем[ъ]· велнкога свѣѣта агг(є)ла нарчє
 га· н ємманѣїла· чѣд'на свѣѣтннїка н б(ог)а крѣп'ка властєлнннн· н мнрѣ кн(є)за· н [633б]
 о(т')ца онога свѣта· нзарад[ъ] мѣ провннганїа· н за своє насъ с(ы)новє к' себѣ прнѡв'т'нїє· тако се
 назннѡ х(рнсто)с(ъ)· б(о)гъ· ѣѡ то знїйтє· како є свнмъ тнма велнкым[ъ] н
 б(о)гѡѡказѡатым(ъ) чѣд'ннм[ъ] н драагым[ъ] таїнама· запѡчєтакъ н глаѡа· ѡѡы данаш'нїн

д(а)нъ и великый годъ. бл(а)говѣщеніе пр(е)с(вє)тє б(огородн)це наше бл[а]д[ы]ч[н]це. цюно се мєны тако мнн. а не з'намъ како се вама в томє свнды. да сви оуѣд'но конно б(ог)а мнлєю добропоцєны хр(н)стїани. каа на ц(а)рскої лѣпої частн. тако весєло заслагю се с овьмъ агт(є)л'скимъ(ъ) заложнымъ[ъ] рѣтъма на овь бл(а)гы хъбавъ данакъ. еда вн се н разншли одовѣд[ъ]. право заснѣны з вернѣт'нымъ[ъ] ганнлвкомъ[ъ]. Кааже с(вє)ты єв(аг)г(є)лнстъ лзка. како є шєстога м(ѣ)с(є)ца од[ъ] б(ог)а послатъ бїω ар'хагг(є)лъ гав'рнлъ оу град[ъ] галнлєйскы нменоваты назаарєт(ъ) г д(ѣ)воїцы обрєчєной мѣжъ. нменомъ іосифъ. ієр'но онъ бїашє родомъ[ъ] оут[ъ] д[а]в[ы]да ц(а)ра колєна. н нз' нєгова дома н онє очєвннє. а д(ѣ)воїцы бїашє нмє мларїам'лїа. оу с(вє)томє пнсмѣ се вр'ло наголємо се днчы то шєсто на брюу чнсло хєсаплєно. како є знаамо то в шєстъ [634а] даана савъ свѣт(ъ) сздаатъ свр'шнто бьω. а башъ шєстога дна²⁰⁰. вр'лѣ сконѣ жннкѣ н оум'лнкѣ. ч(о)в(ѣ)къ нє сздаатъ. по двапѣтъ шєст[ъ] цю роды скон с(ы)новкаа патрїархъ іаковъ. нс(ран)л(с)кы сѣдїа г(о)с(по)дннъ овозъ. прнбєг'лнцы рѣфы дадє на поклонъ шєстъ мєрова ієт'ма. нсаїа пророкъ казѣ да сѣжє око б(ог)а шєстокрнлаты сєрафнмн. шєстъ грааднча ножостѣпны, на ц(а)рскої столнцы солмонової бїашє. н то по вншє с прнлгогомъ[ъ] по десєт(ъ) на хєсапъ мєтаат. тако солмоновоѣ постєлю шєсєтъ оръжаты юнаака околѣ чѣвѣхъ оны велнкы бр'кашнлы. н оут[ъ] десєторы б(о)жїн заповѣды цю се людма по правнцы прнстон др'жатн. на страанѣ нс тога одалажє шєст[ъ]. н с н(є)ба є оутз'горъ нздаато люд'ма шєстъ заакона. цюно се зовѣ²⁰¹ адєты нл' мѣ рєѣн завнчлїаї др'жатн се спажлїюѣн н. тє свє то скѣпа, ω б(о)гѣ разговор'ны мѣдар'цн. на то нз'нєшє. тє шєстнцє, да сѣ оѣ вллєтскє шєсторы вѣкѣовы хнлїадны. нл' мѣ оу н(є)д(ѣ)лн цю є нздаато намл свнмъ[ъ] ієд'нако, шєст[ъ] даана за послове. а сѣд'мы д(а)нъ оупочнватн тє б(ог)ѣ се в цр'(к)ваа молнтн н повчєнїа сѣшатн. [634б] а ако лн влїа цю н послє о х(рн)с(то)вомъ здєшаню нзѣѣстнты ω ты шєстнцаа. смлтрн сє како шєстога оу д'нѣ члса х(рнсто)с(ъ). код[ъ] бѣнаара сѣ жєномъ самларанскомъ[ъ] бєсєгїашє. н на свадбн оу кана галнлєй. оу шєстъ камєнтты корнтты од[ъ] водє внномъ[ъ] прєтѣворы. тако н шєсторострѣко мнлѣванїє нз'браалї. толнко пѣт(ъ) нз'сказѣ с прнповѣскю н ар'гат'ско оу внноград[ъ] нзлѣзєнїємъ[ъ] на нмлаанїє. н ієднлїкѣ нмъ за надннцѣ плааѣѣ. прє жндѣв'скє пасѣ на шєст[ъ] даанаа. н в внѣаны над[ъ] лазаарємъ[ъ] чѣдо оукааза. шєстога дна, нзарад[ъ] насъ мѣкє протєглы тє прнкованъ бь на кр'(с)тѣ. такоієрѣ, н ω дрѣгомъ[ъ] чємѣ ко то траажы, мѣжє прнлїаїн тє шєстнцє свѣдоу'бѣ. како оу стаары кннгаа тако н в новомє пнсмѣ. ша рад' лн то велы сє шєстога м(ѣ)с(є)ца бь послаат(ъ). ієстъ, то бь, онога м(ѣ)с(є)ца оуткако є бьла єлнсаавєта зачєла іѣваана пр[є]д[т]ѣчѣ х(рн)с(то)ва гласношѣ. а ты мн ω свѣстны сѣшлшлѣчє прнмєт'нн оѣо н шєстомє оѣомъ вѣкѣ. зацю н вѣкѣовн сє мєгю сє вадє тє нєднрѣстъ чннє. а оѣої б(о)жїѣї велнкѣї тайны, ко да мѣжє [635а] право похвалнванїє

²⁰⁰ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

²⁰¹ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

нсплестн валаало н лепо. ето б(ог)а о(т')ца слово мѣ ед'нолнч'но. оу д(ѣ)воиат'кѣ оутрѣвѣ се
 оуходеѣн смещала. тако да свр'шеніемъ м(ѣ)с(е)ч'нога ракаала н вѣка, цѣлокѣпанъ онъ б(ог)ъ н
 превр'шнтъ. свакога доконанна започет'нінкъ н свр'шнвацъ. вѣде на дѣзенѣ н свр'шнты
 ч(о)в(ѣ)къ. а како се е ѡ томѣ доконала шестнца, н за ово мени бесѣд'но с пнсмомъ[ъ] ѡскоро
 сказпваніе. больма знадѣ ты кон св се вше н мнлїе ѡ томѣ трѣднлы. те св добро свнк'ли
 вѣщпнѣ свацо оумма н на пр'сте прохесапнтн. а нзлази нецо нс тога н забашѣренъ хесапъ
 слаагат(ъ), само по себы се прознаае з' дръгпнмъ ѡблазеніемъ[ъ] сѣвѣѣн. н ѡпет(ъ) ѡ себы се
 скѣпла. те ѡказѣ нзарадн насъ с тѣломъ ѡб'гр'нѣтога. с н(е)ба на зем'лю снходъ. к' нсѡнзи
 долазене. н такы над[ъ] н(е)бо ѡтнш'лостъ н нз'носъ гор'ніемъ ам'перену. цоно мѣ оузданіе е
 нзстражпваніе хвале с пѣсмаам. н младажену ср'ны наалнкѣе далекоскаклнвоѣ. каконо цо н
 д[а]в[ы]дъ спрпнлч'ава свн'це нсполпннѣ. то кет[ъ] скоротр'ч'ївѣцѣ. ѡт[ъ] н(е)б(е)снога започетка
 нз'лазак' мѣ е. н до крага н(е)б(е)снога пакъ свкоб'люе се. за ѡ[б35б]пор'нога то рече се, тога цо
 е вѣрпга, нег'ба тешка н несноснаа, пр'во свпроѣъ б(ог)а стаала. несклоннтѣ скланнаа шїю. н ѡ
 послѣд'нїе задаав'ленїе прнвлаачы: оу шесты м(ѣ)с(е)цъ н ѡпет(ъ) да рече[мъ]. а н пр'вы. кер'но
 м(ѣ)с(е)ца мар'та е. пр'вога пролеѣа. да бы пр'ваа без добротнн'не влает неродна ч(о)вѣтаска
 ср[']дца, чест(нт)ы пород[ъ] нз'носнтн з добры дѣлы започелы. зато ѡ ово doby н сѣвга овоѣ
 големой ѡправн гав'рпнал[ъ] се пошпале. ца рад[ъ] лн с ѡтѡмъ. н естъ вр'ло прпккладно. каконо н
 валадїаше чѣдо г' днвотн прнвѣстн. мане пате болїега. да не родпнла попре роды. а по нсѡн
 д(ѣ)воїцы. ѡсталоѣ н по роженїю д(ѣ)воїкомъ. онаа ето дароносца носы дръгаа раано прозрѣченїе.
 а оваа г(о)с(по)дннч'нка даннч'нѣ ясностъ. валаше ономе двор'ннкѣ н овоме послѣжнтн. то е тако
 вше красныѣ н поболїе свр'шнто. ево н гав'рпналъ проказѣе іакостъ б(о)жїегъ телосношенїа
 ед'нороженїа мѣ с(ы)на слова. цоно га с(вѣ)ты павалъ нарпч'е. б(о)жїю слѣв н м[ѣ]др[ос]т'ъ. н т'ко
 іоще дръгы. естъ ето елнсеї. н конно к' нїемѣ достѡпанъ н пр[е]п[о]д[о]в[а]нъ прогласнїнкъ. да
 каде тамо ѡ старо[б36а]ме зааконѣ слїа б(о)жїа по бл[а]г[о]д[а]тн се е прознаавала. іа да како
 ѡв'де свр'шнто болма не вн се слла оуказпвала. гдѣно іавѣ свцо стасомъ[ъ] доге внїено к' нала.
 гав'рпнловъ бы прпход[ъ] оу назаареѣѣ. гдѣно е д(ѣ)воїчпннъ боравакъ бїѡ. а н гдѣ то
 валадїаше с(вѣ)тої с(вѣ)тых(ъ) крпннѣ полскоѣ мнрнз'мн. цвѣтѣ ѡд[ъ] кс'сѣова корена. овы
 назорей н(св)съ, на болїемъ местѣ кромѣ назареѣа оу нсѡнзы жывнтн. гдѣно, нл' мѣ тѣ. свїю с
 трѣдомъ[ъ] с(вѣ)ты пословы се доконааванїемъ[ъ] оу жпвотѣ се брпж'лнвомъ[ъ] споре. тѣ н овы
 сладкы мед[ъ] б(о)гоч(о)в(ѣ)ка н(св)са. каа б(о)жїю чашѣ клеа оу своѣ сношенїе съсѣто прпмлы.
 те сладакъ лѣвацъ смесы н печен(ъ) нз'несе за хранѣ. тнла цо се с прѣслѣшанїа с воѣ ѡтров'на
 ѡчѣмернше, н нстрѣнѣше: пр(')стеноваата, нзарадн тога бы за мѣжа іоснфа д(ѣ)воїка. да н
 вожены ѡд[ъ] д[а]в[ы]да до нїе род[ъ]. кроз' ню се проз'наа. н мѣжъ ісѡн нз тога рода бы заед'но
 нмъ подрѣтло. да се н(св)съ с(ы)нъ д[а]в[ы]да[о]въ по ч(о)в(ѣ)ч'астѣвѣ назове. оудаата зато бы. да
 здѣтна не тег'лн ѡд[ъ] люды д(ѣ)воиат'ке српмоте н покора. н пакъ оу роженїю мѣж' се стараа ш'
 нсѡме. н бежы послѣ [б36б] оу кегїпат(ъ) ѡд[ъ] оубонце ірѡда. а дръго да н ѡвѡсѣтскоме кнезѣ

карничнѣ ѿволя црнѣ, не препинати що д(ѣ)воицы с ласком[ъ]. б(о)жїа тайна съкрїе се с' оудад'бомъ іоїн. каа с ферецом[ъ] закрнлююѣн свое д(ѣ)воиц'ство с обрадаачем[ъ]. каа н х(рн)с(то)во б(о)ж(а)ство с' ч(о)вѣчнм[ъ] облик'лом[ъ]. н како се прозвнвнє нменомъ таа д(ѣ)воица. н нменом[ъ] г(о)споѣа е. зове се мариамъ. ѿ м(а)рїе г(о)сп(о)жде. не так'мо виднмые въсен тварн. ѿ м(а)рїе б(о)ж(а)став'ное нме, н истин'но нменнто. р(о)ждьшн въсемъ г(оспод)а сърасл'наа. ѿ бл(а)жен'ное нме въсакого начела н власти внш'ше. ѿ преп'ѣтое нме, ѣже ис(та)ство чл(овѣ)ч'е поравощенное грѣхъ н сатане. тлн пр'ваго свободнв'ше се. н спод[о]бнв'ше се свободенїа н г(о)с(по)дъс(т)ва: а ако лн ѣ т'ко ѿд[ъ] мздарааца н мор'скомъ звѣз'домъ нарече, нн с отымъ неѣе погрѣшнтн. ѣръ она на окомѣ морѣ нашега незгодна жнвота н вр'ло с'та с помоѣѣ. н она е саама таа велнка звѣзда що е зас'тала ѿт[ъ] іакова. те све ѣзыке на поклоненїе х(рнст)ѣ н(е)б(е)сноме ц(а)рѣ прнвела е²⁰². ѿт[ъ] свега н(е)б(е)снога ѿдзгоръ с'танн она е без' нз'ма даха посвѣтлїа. съ свонм[ъ] окрет'нымъ [637а] мотрением[ъ] на ово смьт'но нашега жнтка море. те насъ каа ѣ мраакъ заблвгненїе свѣтководы. н к' тнхым[ъ] заавѣтр'ным[ъ] талом прнстонщ'ннм[ъ] ав'раам'скимъ недонма настала доплнтн. н що пакъ велым[ъ]. ето, догїе агг(е)лъ г' дѣвоицы. те іоїн рече. радън се ѿбравован'на г(оспод)ъ с тобою. оулазы ѿгласннкъ оунытра к' нїоїн оу кѣѣ. ннтї е таа д(ѣ)воицица кѣдаа наполе нзлазнула нз свога іоїн двора. ннт(ъ) се е по кон'шнлвкѣ скнтала. з' д(ѣ)воицама шалнтн се, нл' мѣ съ женама з'боръ з'борнтн. з'нала е то на що ѿне наведе, що лн раз'бнрѣ н разспнтъю. оно що не вала. ннт' се е она що кадъ была постарала ѿ томѣ свѣт'скоме брав'ленїю. нї ѣ кон заахметъ сталаала се жен'скы наатъра. оу ч(н)стоѣн чъваюѣн іоїн свое д(ѣ)воиц'ство. свакад[ъ] се текъ оунытра ѿ своме послѣ забалаше. те се све дома нахогїааше. тѣ ѣ н наагїе агг(е)лъ каа съ савш'кнннцн об'колєнѣ, с многнма б(о)жнмъ кннгамъ прогледнѣ. н з доброговннанием[ъ] г' б(ог)ѣ преложнѣ н вгоднѣ по свемъ наачннѣ. та понан'пр'во то іоїн нзрече, радън се. [637б] ѿ ч(н)стаа д(ѣ)в(н)це рад[о]ун се. ово е мало слогом[ъ]. алъ е много вр'сно ѣ развмѣ. ѿ радън се, пр'ве клетве свпроѣсталице н прео[т']чнне споне ѿдреш'ннце. попъзаню завстав'ннце. ѿ радън се въсее радостн оутѣшенїе чл(овѣ)ч(а)скаго рода ходатаїце. те ово що се велы радън се. ѿ томѣ се досѣанї. да е слож'но нз'гласнто томѣ. како е нїейзнн(ъ) с(ы)нъ по своме нз мр'твых[ъ] оускр(')снѣѣ. магдаанны, млары скъпа с' ѿстаалнм[ъ] талом женама рекаѿ радънте се вн. ако тако спрнлнкѣватѣ на добро рад[о]ун се, рав'вы. саамъ н нїе дотѣѣ. него рѣжно с подсмѣхом[ъ] с' іаара ср[']дца. ѿт[ъ] од'ствпннка мѣ невѣр'на оуч(е)н(н)ка продаїннка изде. н жндѣв'скы подрѣг'лнвы мѣ ѿаака. подносеѣн мѣ то, да бы предаатога н подпала ч(о)в(ѣ)ка под[ъ] сатан'скѣ влааѣѣ н рѣгѣ ѿсвободїѣ н прославїѣ га. те га оуведе ѣ вѣч'нѣ радостъ н раїскѣ сладостъ. то е н насъ спод[о]бн хр(н)сте б(о)ж(е). м(о)л(н)твнцн б(огородн)це амнннѣ:

²⁰² Реч е накнадно је написана изнад реда.

Третїа честъ:

Кадъ архистратигъ с н(е)ба догѣ гав'риналъ к' м(а)рин ѿснфовой порѣчницы д(ѣ)войцы· сказати х(рн)с(то)во зачетїе. понаапре то рече к нїѡнъзы радѣ се ѡбрадован'на. зато є наричє ѡбрадован'ном[ъ], кроцоно, нє [638а] радъ стародав'нашны завнчай· то обрєзѣванє н месно клаанє за приннос(ъ) цр(')ковны· да прогє· а новаа бл[а]г[о]д[а]тъ се прнспораава. дръгомъ формомъ в цр(')к'ви б(ог)в сѣжнн се без кр'вопролинваня д(в)хов'но· н ѡпет(ъ). тога радъ велн се ѡбрадован'на. юр'но цо ннком[ъ] нє можє быти· тѣ є она среѣв достала· сваком[ъ] гааннаком[ъ] б(о)жїимъ наспорєна честннѣ ѡстаде. зато· зацно є н собом[ъ] съ сваком[ъ] по д(в)шн добрннком[ъ] пѣна н превр'ш'на была· тако да ѡн на зем'ан нїє дрѣге было· съ своком[ъ] чнстоком[ъ]· н агг(е)лє прєнз'вншла є· ѡт[ъ] пророкаа слав'нїа є· с отым[ъ]· кога св очнвѣстнѡ оны познаавали с прнвнганїем[ъ] мламн[ъ]. те св га ѡчєкнвали н прорнцалн рааз'анко о долаз'кѣ мѣ кроз[ъ] м(а)т(е)рѣ д(ѣ)войкѣ. таа га є роднла· н како болѣа нє бы с хвалою[ъ] была· ап(о)с(то)лє прєвыше до х(рн)ста съ своком[ъ] желком[ъ], н жаѡком[ъ] канѡ м(а)тн· м(в)ч(е)н(н)кє· за с(ы)на с тѣж'анвом[ъ] брнгомъ паараюѣн своє ср[']дцє· по смєѡновѣ к нїѡн, прорєчєню. тѣга, каа кош'пр'да прнзѣзы ѡн жнвот(ъ). а пр[']д[о]б'нє о(т')цє. съ завстєзанїем[ъ] себє ѡт[ъ] сваке пожелє свѣтскє н слннє. с ннз'кодждаанїем[ъ] бнстрѡм'нво, себє в пос[638б]тѣ в м(о)лтвѣ бавєѣн се· свє д(ѣ)вѣстав'ннкє. з' голємом[ъ] без поговора ч(н)сто се сношенїем[ъ]· каа н бл(а)город'ством(ъ). свє жєнє свр[']хъ наатѣре с вр'лнмъ родєнїем[ъ]· ѡв'дє ш' нїѡмє г(о)с(по)дннн ин(св)са прнз'браам[ъ]. ама новолч'но· н нє канѡ с' ап(о)с(то)лн, цо се є х(рн)сто(с)тъ· ѡбрєкаѡ до сконч'аня вѣка вїєд'но ш' ннла прєбывати. по бесєды вчєнїа мѣ к' нїѡма прнсваанїю. нн пакъ ѡнако. каа г' ѣдєонѣ кад[ъ] є пшєннцѣ мламтѡ да бєжы нзпред[ъ] мадїама, цо мѣ рєчєно бы· нє бої се, г(оспод)ъ б(ог)ъ с тоѡмом є. нл' мѣ с' ѡстаанн[ъ] свѣтнмъ нїєговѣ оугодннцы цо є ш' ннла б(ог)ъ с наазором[ъ] н с помѡѣ своком[ъ] скоръ· н платнша за добротннєнє готов(ъ). да є тако н съ своком[ъ] м(а)тером(ъ). нлн каа свѣдаа цо є съ свѡмъ ствар'ю своком[ъ] състав'лєном[ъ]· с наазоромъ с прѡвнганїем[ъ] съ спажаанїемъ з' др'жаанїемъ нє снаажно· нєголн ш' нїѡмє є тако свѣцѡ внчїєно н стаснто саламъ соѡмомъ оуїєд'но г(оспод)ъ б(ог)ъ· юр'но ѡнъ ѡт[ъ] нїєжннє прєч(н)стє кр'вн прєвзє своє тѣло· те с отым[ъ] прогє нз' нїє, цѣлокѣпанъ ч(о)в(ѣ)кѣ. по пр'вомє адамѣ слычнны дрѣгы новы адамъ внѡмомъ онога пр'ваш'нєга адама· нїєговѣ стасъ н прнлнкѣ оузе наа [639а] се. н нє текъ само просто ѡбрадован'нѣ н бл(а)гословлєнѣ мѣѣ жєнама· н нїєжннъ породъ цо вказѣ пнсмо да є бл(а)г(о)с(ло)вєнъ. юръ то се наѡды н над[ъ] дрѣгїнмъ жєнама н по родѣ нлмъ вєселост[ъ] н бл(а)гословъ. како за нєкє н сад' се поговара· бл(а)го сн тої млїцы кога га роднла· тога· онога лн ѣнп'шѣ. бл(а)госнв'ла се ѡт[ъ] пнсма мєгю н(ра)нлн како чѣмє разч'атааваяѣн к'нннє давннаш'нїє. н рѣѣа ѡвнѡва м(а)тн· ннанла· н пакъ юнат'на юдннѣ. н ан'на м(а)тн салѡїлєва· онаа зато цо се оудадє за воѡза. а ѡвє. зацѡ погѣвнше ѡд[ъ] нпрїатєл'скє войскє с мѣнннѣвом[ъ]

поглавнтъ господъ. нанла въ бы с коцемъ[ъ] снаара. а юднта въ постелн на спааваню с мачемъ
отсече олофер'новъ главъ. а ан'на. що роды. мегю пророцы. свдѣамн н арх'їерей, поглавнтогъ
велнкога садонла. ала оны бл(а)гословъ на нѣма. само нѣма кд'ннмъ бы даатъ. н подлогао
нмъ к. на дрвге внше не преходы. ни що хбайднше ннконмъ востаалмъ[ъ]: алъ крозъ овъ тн
с[вѣ]тѣ д(ѣ)воѣкѣ бл(а)г(о)с(ло)вен'нѣ въ женахъ[ъ]. савъ женскы родъ воста бл(а)г(о)с(ло)венъ.
како що є бл(а)г(о)с(ло)венъ ннѣзннымъ[ъ] плодомъ[ъ] [639б] бл(а)г(о)с(ло)вен'нымъ[ъ], н
мѣжжаа фела. а н обое кд'нако оадъ[ъ] обонхъ[ъ]. а с(вѣ)таа б(огородн)ца не само кданъ
бл(а)г(о)с(ло)въ да є на себы нмала овога коѣ жнвота, него н трострѣкъ. пре свога затрѣднненя
отъ[ъ] арх'агг(е)ла гав'рнна. н по зат'нѣкю отъ[ъ] єлнсавете арх'їеренце. н по роженю коѣ на ѡ.
даана оу цр'(к)вн отъ[ъ] многотоднщ'нога стар'ца сѣмсона. да се н оу томѣ вбзнаннѣна открѣ
ѣвно б(о)ж'їа тролнч'на оваа тайна. н чѣйте крозъ д[а]в[ы]д[о]ва с(ы)на. въ пѣсмн споаной к
отой невестн, жен'нѣкѣ що²⁰³ рече. нека мн попека соломонъ. твое цреко є гѣм'но съ стогомъ[ъ]
жнт'нымъ[ъ]. о да бл(а)го сн томѣ чрекъ. що се є срѣчнла оу ннѣга таа п'шеннца за д(в)швѣнѣ
хранъ. сполѣ є боѣлн цр'вена. кр'но оадъ[ъ] кедѣма. доходы²⁰⁴. н по нсаннѣ прореченю халнне сѣ мѣ
оадъ[ъ] вощора. щоно є меснато. каа да сѣ оу внн'скоѣ баѣ'ннцы оу цр'веномъ[ъ] мѣщѣ точенѣ
нспраате. те стога сполѣ быше цр'вене а нз'нѣтра востае беле. пакъ зато отговоры невеста те
рече к' младаженн. братъ є мой бѣо н рѣменъ. оно за внѣнностъ[ъ]. а ово несвнѣно въ потан.
щоно є внѣно по тѣлѣ. а несвнѣно прозрѣтно [640а] х(р)с(то)во б(о)ж(а)ство. те овъ п'шеннцѣ
сннш'ленѣ що за ню с(вѣ)то пннсмо загонет'комъ[ъ] казѣе нз' кѣв'пта с(ы)на дознк'лѣ. б(ог)ъ к
оу кѣв'птѣ оадъ[ъ] ірода крѣе. младаеннч'кога оузраастла сѣрова жан'ца. безгрѣш'ной дѣнцы. а
пошѣны г(о)с(по)даръ вощѣстны коснфъ що є родомъ[ъ] отъ[ъ] іакова млат'фаанова. наалнч'ны
ономѣ нздав'на п'шеннцораздавац'їѣ. по єв(а)г(е)л'скому гласѣ. кадъ[ъ] оу зем'ан зр'но прокѣла
многю нз'несе рода. н коѣе себы приправы. з бернкетомъ[ъ] тѣшенохнладно наспораанѣ. оу
ап(о)с(то)лыѣ. съ с(вѣ)т(н)ел'н. с' м(в)ч(е)ннцы. с пр[е]п[о]д[о]б'ннмн. с пр[а]в[е]дннцы. з
д(ѣ)вставннцы. с мѣжкомъ н съ женскомъ[ъ] с(вѣ)томъ[ъ] слнкомъ[ъ]. оадъ[ъ] оно довы откако є
жвчн вквѣѣо н оц'томъ[ъ] бы запоенъ. те оумре н подъ[ъ] зем'лю бы сѣкрнвенъ. сѣкрн се. н оной
пророка єлнсеа оу томѣ свкобн се рече сѣкрнвеностн. кадъ[ъ] не може пр'вы пѣт(ъ) прѣделнтн надвое
корданъ с кожвшнномъ[ъ] нлннымъ[ъ]. да прогнѣ. рече. гдѣ є б(ог)ъ нлннъ ап'фо. н о томъ[ъ]
пакъ дрвгы слѣга пронагн се, коснфъ бл(а)госовбра(з)ны. що є отъ[ъ] арнмлат'фаа. те се таѣ сѣкры.
алъ не въ адове чѣлостн. н не текъ що мѣ се нѣе згрѣхала костъ каа що н пннше се. него н тѣло
мѣ се не разагнн въ гробѣ. юще н тѣ [640б] трѣлостъ онъ спражы н дн'нѣ се здравъ чнтаво
трѣнмъ дноу нз' мр'твыхъ[ъ]. с отымъ[ъ] свое оу'ч(е)н(н)ке внжнлнве оуслаады внше мѣда нз'
нова саата. те отъ[ъ] тога оускр(')снѣла мѣ. ненскаазатъ пр[а]в[е]дннкомъ[ъ] проѣавы сладостъ[ъ].

²⁰³ Реч је накнадно написана изнад реда.

²⁰⁴ Реч је накнадно написана изнад реда.

цю пакъ, н д(ѣ)воѣка се смѣты оу себы ѿ той бесѣди. те се раз'минш'лавааше. как'во є то поздрав'ляниє. на цю ли нзлазы. замѣше се ѿт[ъ] агг(е)ла сілоам'ска с(вє)таа кѣпатна'на вода. доброполуч'наа внт'цѣда. оу коюно се є преобз'касо. те наше нелагоднице понесе н болѣстнне прогна. сакате понзвѣнда. цю се є таѣ оу ч(о)в(ѣ)ка ѡбз'касо. з' грѣхоль свега цѣла разглав'лиен'на ч(о)в(ѣ)ка. оукааза га крѣсто з'драва. а н гютѣрѣм'ско х'ззѣр'но слѣжене пр'ваш'ниє. с' тнм' се зановетааше поблацы ѿт[ъ] себе натраагъ. пробра се оу себи да др'вены ѣстѣци свога нмъ ѡсетнѣствѣ лишенн сѣ. н свонмъ ногама с' места се не помнѣт. како нм' се с(вє)ты д[а]в[ы]дъ оу ѡал'мѣ рѣгаюѣн поднааша. оуста нмъдѣ н не говоре, тако н ѡшн, неслаш'не. рѣке неподатнѣ. очн незгледне. на снромашъ безвожннцы, н лены непослаш'ци. смѣха се н д(ѣ)в(н)ца, стран'ным[ъ] смотрѣванієм[ъ]. н с' недоз'нана говор'на гласа блене се неѣма ѡдговора. проминш'ла н [641а] за пр'ваш'ниє свое даан'кє. вѣч'ны онѣн годннѣнца спомннє се непрош'лы. а да лї є рече ѡ себы кадгод[ъ] коѣ н дрѣгаа д(ѣ)воѣка тога се так'ва гласа наслаш'ала. мотры агг(е)лъ н добро мѣр'каа на нїєно смнш'лѣваніє н по томє іѡѣ ѡдговара. рече іѡѣ. не боѣ се мѣрїє. некїє наа те тако ѡдз'горъ снѣн б(ог)ъ. како є посѡдав'но сашаѡ бїѡ на горѣ сннайскѣ з' гр'м'лявоим[ъ] н с' мѣнѣамн блнсталы. неголн наа те онако ѣе сааѣн тнхо. каа цю є ѡ полю на гедєсоново ѡв'че рѣно кнша была спала без шѣщенїа. зато се не брнны ннца. а твое д(ѣ)воѣч'ство²⁰⁵. како цю тї є сад[ъ] з'драво. тако, н оу зач'нѣш' н ѡ породеніє ненаврегїєно за трѣнѣ спазнткїє тн онъ твою пєчат[ъ] ч(н)сто. каа росом[ъ] оу ѡлаз'кѣ н нз'ласкѣ мѣ како²⁰⁶ оу тебе тако кїє проѣн н нз' тебе. не боѣ се мааро господннова к' тебе дохода. донста єв'ва оу раю ієст' се н вр'ло боѣла пр'во. зарадъ свое іѡѣ крнвнцє. те се є²⁰⁷ н по шѣш'нню крнла нзпрєд[ъ] б(ог)а ѿт[ъ] свога стннда кѣръ кє гола была. не текъ с' тѣломъ. него н ѡд[ъ] м(н)л(о)стн б(о)жїє. нз' воле мѣ є была с' непослаш'аннїа свога нзаш'ла. ама ты сн єто прєсѡдѣнѣта с' пазлатастнм[ъ] кан'таном[ъ] воле мѣ трааженіємъ. н прєцнфраста з' б(о)жїїмъ повзданієм[ъ] [641б] г' болїѡн срѣѣн. коюно сн н добавнла ѿт[ъ] г(оспод)а бл[а]г[о]д[а]т[ъ]. цю так'вѣ ннкад[ъ] нїєд'на коѣ дрѣгаа нїє достала. хоѣешъ єто зачєтн, н с(ы)на роднтн. зач'нѣє є твое по б(о)гѣ без пожелїє тѣлеснє. н роденїє без' мѣкє нн кога болєдованнїа. роднткїєшъ с(ы)на. не ієд'номе текъ ч(о)в(ѣ)кѣ за х'ваїдѣ. онако како цю є роднла сар'ра аврамѣ нсаака. него свѣмъ свѣтѣ каа пр'вородна оу многої браѣн нзводца б(о)ж(а)ставнога посннн'ства. н нмє кїєшъ мѣ нареѣн нн(сѣ)сѣ. те єто новаа се сконѣ сѣпроѣъ страанно стаарѣн, нзлааала се напред[ъ] ѡ д(ѣ)воѣко кроз' тебе. кѣр'но н свацо кроз' тебе прєслаб'но н ново нз'лазы. оу ієдємъ бы маторы адамъ. н нленова єв'вѣ жєномъ. а ты б(о)жїа маїко пакъ ѡв'дє новоє адамѣ мѣжкої глаавы надѣвашъ нмє. талю не бы за добро з'гласнто нмє сконн. кѣр'но жннтакъ смр'тъ заслѣжы. а ѡв'дє то нмє нн(сѣ)сѣ нсто подраасло право

²⁰⁵ Написано д(ѣ)воѣч'ство.

²⁰⁶ Реч је накнадно написана изнад реда.

²⁰⁷ Написано те се се.

жнвотом[ъ] безсмертныи[ъ]. зашо свѣмъ є свѣтъ сп(а)снтел'но. то сдматраюѣи твоѣ дедъ д[а]в[ы]дъ. чашъ сп(а)сенїа принмнн хоще, н нме г(о)с(по)днново дозвати. н кое к то нме н таѣ сп(а)снтель. оскелъ овы с(ы)нъ [642а] твоѣ г(о)с(по)дннѣ. н кроме неѣа неѣма дрвога ослобогата по гласъ нсаїннъ. таѣ не по наалннн нсвса навннна. бытн кнє сѣн'кы принлчннн ѡ законъ инс(ран)лн поглавнт(ъ) войвода. него ѣкы ц(а)рѣ праавы, нстнн'не вѣре н закона нова прнводацѣ. нннн пакъ протопопа по нсвсѣ седековѣ за неко време. ама пр'вос(вє)щен'ннкѣ вѣчнты, по ѡстаавѣ мєлхнседековѣ. н ц(а)рѣ над[ъ] ц(а)ра д[а]в[ы]да домомъ. то єстѣ над[ъ] хр(н)стїан'ском(ъ) цр'(к)вомъ. нн само ѡт[ъ] патрїар'скога корєна. него над[ъ] тыма цо сѣ ѡт[ъ] днв'лнє маслнцє прнцѣпнлы новораслнцє доброго саада на пнтомъ маслнцѣ. н то, не текъ само каа б(ог)ъ. него н кано ч(о)вѣкъ. нн по наатърн н с твор'ном[ъ] ѡномъ бесєдом[ъ]. ама н по зак'теваню. образъ свѣстн ч(о)в(ѣ)чой н развмъ. То д(ѣ)воѣка сльшаюѣн стрєпы, н рада є. а двострѣко сє плашн. єд'но єв'вннє талю ѡ раю прєварє. н он'дє пакъ онє кащннгє за невяробанє архїєрєа захарїє. тє слє ѣзды клонн сє. н по д(ѣ)воѣч'кы говнн мѣ, а свєср'до не подлаажє сє к рєч'ма. ѡбадвню оукорнз'ны вадеѣн сє натраш'кє. нспнтѣє фор'мѣ своєє томє рогнєню. тє мѣ [642б] то рєчє. а како ѣє то мєнн сльчнтн сє кадъ ѣа за мѣжа не з'наамъ. ѡ агг(є)лє ч'зднм' сє ѣа твонмъ тымъ рѣч'ма г'дѣ мн зач'нѣє оуказвешъ, н родєнє не по завнчїаю людскоєє свр[']хъ наатърє. неможно мн сє то свнды. потъхлнєє сѣ чннн мн сє тє рѣчы. вѣѣъ ако б(о)жїа промена коѣа то на мєнн сє пр'вн пѣт(ъ) здєсы. а како бн ѣа бѣдав'шн д(ѣ)воѣком(ъ) ннчє дїєтє роднла. како лн ѣз нсала донтн м[а]д[є]нцїа свога. ѡдкѣдъ да мн сє споры млєко. велнш' мн нзат'кати ц(а)рскѣ пор'фнрѣ. понаапрє оукаажн мн ѡсноѣѣ ѡда цїа кнє нзлаѣн. оуказвешъ грѡз'гнє. а камо мѣ чокотъ н лѡза. пннташъ посєанъ п'шєннцѣ. а камо даѣ н сємє. хваалнш(ъ) цѣѣѣє ѡкаажн мн ѡд[ъ] ннєга корєнъ н ср'шлнкѣ. а цо мн ѡказвешъ за ц(а)ра праз'нѣ полатѣ. бєз потребє цо к ннѡнзы нзнѣтра валаа. а свр'хъ свєга тога како бн робннннн свога нѡн г(о)с(по)дара роднла, н ѡрааднлца своѣ ствары. ннн'дє неслєченѡга. да га оу сєбы смєсты єд'но цр'ѣво жєн'ско. свхѡй тр'скы ако сє ватра прнкѣчы єда є некнє сѣжєѣн. башъ ѣа тннмъ твонмъ мааз'нннм[ъ] н шалнвнм[ъ] рѣч'ма не моѣ свѣрѡвати. зато чємъ є цо здєсно то нщємъ з доб[643а]ромъ волнѡм[ъ] проз'нати. з' б(о)гомъ мѣчнѡ мї є пачати сє тога сє сплєтааннн вр'ло бонмъ. тє н памєт' мн сє завр'ѣє, дор' мє неслєстнцїа нс тога ватаа. рєчє мн стнгла тє кє чєстнтїа срєѣа. рада самъ вндєтн є н сѣзнати поболма. свр[']хъ наатърє мн рѣчъ нздлаєшъ. а сконє не ѡказвешъ. ч'зднѡ мї є зато. Пакъ нѡн рєчє агг(є)л(ъ). ѡ прєчнстїа. цо є тєжє ѡт[ъ] снаагє. то сє само внды да сє не можє поднєтн. нн пакъ кон посаѡ болнн нз рѣкѣ коєє болнє нз'лазы свр'хъ оу'м'лнн мѣ. ама цо зак'тєва н хѡкнє б(ог)ъ да бѣдє. нс тога сє ннко не можє нставнтн нн спрєчнтн пѣта. а ннєгобє свр'хъ ч'зда послѡбє с манѡвєнємъ єд'нннм[ъ] доконалє, н саама ты н прознааєшъ ч(н)стїа. канѡ нстннннтє н склѡп'нє м[ѣ]дрѡстн ц(а)р(н)цїа. са цїанѡ сн н навнк'ла сѣє то. цо є ѡт[ъ] б(ог)а постало слав'но н велнко. како твоѣ шѡкѣн'дєдъ адамъ проѣє тѣ мѣжкѣ н жєн'скѣ смєшавннн. алъ нз ннєга стадє сє велнкостр'момъ ч(о)вѣчаском(ъ) падааню прндобавацѣ. а єв'ва

е само ода[ъ] мъжа постала кроме женѣ и преслѣшааню прѣкосноме започетакъ прѣвы бы. ако н ксть сн[643б]ѣз коренъ и оостаало[ъ] породѣ нзвод[ъ]. цоно сѣ и сви под[ъ] клет'вомъ отсѣд'ны. цо е от[ъ] лѣкавога корена гранасть постао мнлы грѣх[ъ]. тога радъ и попре до овога времена валадѣаше стран'нога дръгогаче свыше роденѣ. ов'де пакъ без' о(т')ца да вѣде. и без гнилости без болестн. без' свакога к'ваара здраво и чнтаво нз'роденѣ н(е)б(е)сно. ѣако тааѣ род[ъ], цо е дръгогаче нз'рогѣн(ъ) под[ъ] грѣхом[ъ] да га вѣѣъ ослободы и спасе. те предмет'не. оосѣдностъ на осправ'дѣванѣ. и овоѣ тайны вл[а]д[ы]ч[н]це, то знаѣ да сн ты на то одрегѣнѣ послѣжнѣнѣ. ѣр'но ево тебе ѣ цнгл'о кѣд'нѣ от[ъ] свѣга ч(о)вѣчегъ рода понайнз'бор'лѣю б(ог)ъ зато пронашао. и от[ъ] постан'ка свѣта пролотрѣо е тебе принанч'нѣ к отоме. те ѣ пронарекао те м(а)т(е)ром(ъ) своѣом[ъ]. а томѣ твоѣ б(о)гоприватномѣ зач'нѣкю не спрежа мъжа справнткѣ меснато тѣло детннѣ. неголи с(вѣ)ты д(ѣ)хъ кѣ то нз' твоѣ крѣвы ч(н)сте съставнѣнѣ и згрѣн'чѣнѣ оу цѣлостъ. како цо соломонъ о томѣ докѣн'днсе говорѣнѣ. прем[ѣ]дростъ съзидатн кѣ себы храмъ. и ствр'днѣнѣ га вл[а]г[о]д[а]тѣю прес(вѣ)того д(ѣ)ха. кано съ седамъ стѣпо[644а]вн. не от[ъ] коѣ дръге матерѣ. него пакъ с отога. цо е отпало и помет'нѣто вѣбатаалѣно было остало, приват'но быткѣ. нек' се опет(ъ) оно цо е спало подн'гнѣ те се исправы. и погѣблѣно се пронаагѣ. да гдѣ се е оумножнло было зло. тѣ пакъ нааспор'но нстаче се добротнненѣ. и откѣда се е прндеснло спосатнранѣ одонѣд[ъ] снаагѣ се и ообстаанѣ отнш'но. с' чнмъ е раз'вѣѣно. с отым[ъ] пакъ и наѣѣѣно. с' адама оодолы грѣх[ъ], и ѣако людѣа те и погѣбы. и пакъ по правнцы с' ч(о)вѣком(ъ) б(ог)ъ погѣбы грѣх[ъ]. и врага доле ннз'тѣры. да мы ослобогѣнѣнѣ з' грѣха и вражы спона. лас'но сп(а)сеномѣ пѣтѣ се батамо, с помоѣъ нашега сп(а)са х(р)ст)а. достнг'нѣмо к' вѣч'номѣ поконцѣ, тамо к' нашнмъ о(т')цемъ и прав(т')цемъ. аммн(ъ):

Чѣтвр'таѣ чѣстъ:

Запннта прес(вѣ)таѣ д(ѣ)ва марѣа ар'хаг(е)ла гав'рнла. како ѣе она роднѣнѣ дѣте. каѣе е д(ѣ)воѣком(ъ). а мъжа не закѣва нматн нн га познатн. на то рече ѣоѣ агг(е)л'. с(вѣ)ты кѣ д(ѣ)хъ нанѣн наѣ те. и оуходѣнѣ прнготовнѣнѣ, протрѣвнѣнѣ прочнстнѣнѣ и вкраснт'ѣе полатѣ. д(ѣ)хъ е неприватан(ъ) лаапѣ нн тннѣ. ама с(вѣ)тынн кст[ъ] подат'[644б]анѣвѣ. понаспорѣе свацо и пѣны. а неспѣнѣат[ъ] кнѣме нн чнмѣ. ѣр'но саамъ е б(ог)ъ. ооблаада. а не да е под[ъ] чѣомъ владомъ. ето таѣ рече, д(ѣ)хъ цо ода[ъ] о(т')ца нсходы доѣн кѣ наѣ те. и снаѣ выш'нѣга б(ог)а о(т')ца. цоно мъ е то с(ы)нѣ нѣговѣ. хоѣе те ооб'сеннѣнѣ. ца рад[ъ]. зато. да без' мъке и коѣ тѣге тн на ср[']дцѣ свр'хъ наатѣре женске прнватнш' га оу себе. съ своѣом[ъ] пресвѣт'ломъ лѣтомъ оум'нога свн'ца се онѣ нзволы прндеснѣнѣ се с токомъ. а ако лн цо оодѣнше нцѣшъ к отоме се прнвернѣнѣ засвѣдот'но. смнслн се на прѣаш'нѣ о тебы прѣнлч'нѣ чѣднѣ слнкѣ. нмлаашъ о томѣ мовсеовѣ чѣдотвор'нѣ палнцѣ. коѣано е мовѣ дно отворнла. докле і(сра)нлн кѣа по свхѣ проѣшоѣ. и опет(ъ) наѣд[ъ] фараоновоѣм[ъ] снломъ затворнн га. а ѣ ѣгѣптѣ вказѣюѣн мъ чѣдо. оу змѣю се

пресобр'те· н опет(ъ) оу ршцы днг'нст(ъ) бы шаап(ъ). н пакъ лш еданъ оударацъ нз сѣха
 камена вода оу безводной ннсы нз'тоты. а н дръгы пакъ аароновъ ораховъ сѣхы шаапъ без
 принсаде земляне како зелено проанста н орахе нз'несе. опетъ како е кшпнна без катре саама се
 была зажгла те е [645а] горела. а ннт' се е осмьдла, ннтъ е могола нзгорети. по ег'птѣ вода
 оу кр'въ оутвораанъ. н опет(ъ) на пръвы наачинъ бнстрѣ ка н была осталаатъ· ман'нъ за ело
 спшанъ· на кншн рѣно непоквашено· а на сѣшн без росе орошено· кор'данъ пред[ъ] к'вотом[ъ].
 натрагъ текѣем[ъ] повракиенъ· н по прелазъ такы свонмъ пштем[ъ] оунапредакъ бр'зномъ
 течанъ. тринмъ отроком[ъ] оу пѣнны горѣкой оганъ ветровнтъ прохладанъ н росопаданъ. н ако
 лн н к отоме ннсы вѣща· како е тебе оно чѣдо пронаалнкывало· а оно бааръ· за ово скораш'нне
 прн тебе ново здѣшаане се прнверы· ево внѣтъ твое коне елсавефе закр'жлаве неродиле· како
 она оу свою сѣдню стара баба бѣдав'шн· затрѣдны, онако матора, те пророка с(ы)на роды· сѣхы
 коренъ прораств'лкѣ ето нз'несе· те без' влаге сѣха бааш'ча съ цвѣтемъ²⁰⁸ прораасты· по б(о)ж'ой
 волн н без'влаж'наа зем'ля· цвѣккѣ н нове раслкѣ зелене плоды· н ѣ безроднон мншого есене
 повр'ѣе наспораава се· кадаръ е б(ог)ъ оу свемъ· те цо год[ъ] хоѣе, такы оно н бѣде· еда не може
 онъ н тебе д(ѣ)воином[ъ] оучинити м(а)теромъ· н опет(ъ) ма[645б]теръ д(ѣ)воиномъ. по
 прореченю ереминнъ. кроз' тебе, многоъ е новннъ на зем'ли оучинити г(оспод)ъ· н с твомъ
 роденем[ъ]. цоно е н ч(о)в(ѣ)къ. по ч(о)в(ѣ)часкомъ завнчаю роженъ· после т'ко, т'ко да
 разпоз'наа е лн нѣе лн от[ъ] ч(о)в(ѣ)ка роженъ. а калолн кое соком[ъ] без семена н без
 нелагоднице недоз'нано роженъ· цоно е то родене внше н шм'ля ч(о)вечега· тако ето агг(е)лъ
 многорааз'анко с вѣщном[ъ] недовмнванне д(ѣ)воинно одрешиваше. тадаръ ето· савъ човѣчы
 пород[ъ] скъпа еданъ глас(ъ) нз'оусты. кано радо н здр[']хтало стрепѣнн. радо за очеткнвато
 смотрене· а страхом[ъ] за наадане б(о)ж(а)ства. велаше к' д(ѣ)воицы агг(е)лъ, та вѣкъ преколн
 се ч(н)стаа д(ѣ)во. н дааи мн агг(е)лъ послатъ твои глас(ъ) преклоннт(ъ). испвстн таи глас(ъ)·
 когано рад[ъ]· оуташкаткѣ се с мнром[ъ] сва н(е)б(е)сна, земляна н пренспод'наа стваръ· ер'но
 кроз' тебе валиа да се испвны оны вышны горе вилаетъ. с тобом[ъ] све людство се наада
 ослободити се от[ъ] прваш'нне прадетске оне прок'лещине. н дав'ннш'нне ѣ адъ пр[а]в[е]дне
 д(ѣ)ше очеткю тобом[ъ], пшченн крозъ вскр(')снѣе· н ты си хр(н)ст'ян'ско по б(о)гъ наадане·
 яков'ля добрннко лепа· цр(')ква тн то гово[646а]ры, нздаав'на те чекасмо. од[ъ] много времена
 яовѣн внкас'мо, ѣкаажн намъ свои образъ. н свое слышане нздааи своие тн гласъ. ер'но лице
 тѣ е чѣвако. сладкѣ бесѣдѣ нмаашъ. леп'шѣ желю н боле оклеванне, мнѣд'аше се чинити доц'нению.
 зашедн д(ѣ)во съ свонмъ тн пошединванем[ъ]. н з добрим[ъ] пронзволнванемъ· с отом' тн
 честнтом[ъ] среком[ъ]· коюно ѡ свемъ н пре твога прошенн прнмашъ од[ъ] б(ог)а без' нсканнн.
 людскы род[ъ] пошеды. од[ъ] многохнтлена враага с лажом[ъ] преллаам'лена к' себы. пошеды
 рода. гор'кон пнз'лн н сластн тѣлесной зароблена· рода, нзарад[ъ] шѣкннедова прегрешнваннн

²⁰⁸ Написано свѣтемъ.

нзгвб'лѣна сасла· н ѣд'на ѿ себы с' чѣмеромъ[ъ] лютымъ[ъ]. а пакъ тебе радъ до б(ог)а
 прндовѣдѣна· зато драговол'на н пожалѣва· неголи нздай твою рѣчь доброхотанко агг(е)лѣ· а
 найпачѣ г(оспод)ѣ б(о)гѣ твоѣ· то ты свѣтлы агг(е)лѣ говоры поглавница н(е)б(е)сноѣ конскы·
 свѣдокъ н невестовогѣ нелажив(ъ), договорникъ драагъ, а не ковлаѣцѣа н да є кон ѿпад'никъ
 ни прокѣда· оузмн си овы мн оуговоръ те мн слово дааѣ· вѣннмаѣ томе цо ти твоѣ
 пра[646б]о(та)цѣ д[а]в[ы]дѣ велы· слыши дащи н виждѣ· слышай добро к'кѣр'ко н глѣдай, те
 прег'ни твоє оухо· н дай мн проречѣнѣ ти порадиє· агг(е)лѣ ѿсвѣстно ти дотѣвенѣ. кѣр'но оно пр'во
 вхо пребабно пр'вомъ н враата смрт'наѣ ѿтворише· зато твоѣ пакъ послѣх[ъ]. ѿно цо се є
 кроз[ъ] оуши сло прндесло да ѿдврати, н на добро прнведе. а вндѣ ѿпетъ наѣа. поглѣднн на
 нас(ъ) слад'ковтѣш'но радъ тога оуговора· да би н смотрѣнѣ наше небалѣло с' твоимъ се
 поглѣдомъ[ъ] ѿс(вѣ)тнло· кроцоно н лепозглѣд'но очнма бѣашѣ оно чѣмер'но воѣ цо нас(ъ) є
 погѣшноло. н цо вѣѣъ д(ѣ)воѣка к' агг(е)лѣ ѿтговаара· єво ѣа самъ рече г(о)с(по)дннова
 слыш'кннѣа· нека да мн се то събѣде по твоѣ нз'рѣченю· ѿ да ѣдѣна вр'ла гласа· н радостанка
 ѿтговора· ѿ да велнка тога тога м(н)локр'вства к' наѣа пренепороч'наѣ· простынѣ н
 бл(а)гостинѣ. пачѣ кѣр'он'скыє росы гл(агол)ы твоє· н пачѣ мѿвсѣйскаго даждѣа прокѣшанѣе твоє·
 нелаживѣ свѣцо препоконѣа єси насъ, ѣако невѣста песан'наѣ, с' прахомъ вѣсакымъ[ъ] мѣромъ
 подател'нымъ[ъ] исплнѣъ, ѿбл(а)говѣхѣла єси насъ: но садъ вы кон стѣ се ѿвѣде [647а] събраан на
 окомъ слышаню· чѣстѣ ли хѣдо н ннско ѿтговааранѣ· вндѣстѣ ли сѣанѣено ср[']дце тнхо н кротко,
 с(вѣ)тѣ б(огородн)це. ар'хагг(е)лѣ є назнв'лѣ ѿбравован'номъ[ъ], н бл(а)гословен'номъ(ъ) нарнчѣ є·
 сказѣюѣн да кѣ саамъ б(ог)ъ д(с)хъ с(вѣ)ты доѣн на ню. н ѿвгр'нѣѣ є выш'нѣа снла. а она себе
 равннѣомъ[ъ] нарнчѣ· донста є ѿт[ъ] самѣ наатѣре таѣ оудинѣ д(ѣ)ва²⁰⁹. тога м(а)тн по
 ап(о)с(то)ловой бесѣдѣ· конно не с' прѣѿтнмаанѣемъ[ъ] да се є съравннѣаѿ б(ог)ѣ. него себе сннзѣнѣ
 те слыге образъ наѣ се оузе· н она томе свѣрѣва· зато овѣ рѣчь н нз'говоры· єво самъ раба
 г(о)с(под)нѣа· вѣдн мнѣ по гл(агол)ѣ твоѣ· да кад[ъ] бын тако вола б(о)жѣа ѿ мѣны· а ѣа ѣѣ
 послѣжннн мѣ б(о)ж(а)ставномѣ хотѣнню н волѣ, нѣговой бл(а)г(о)стн· єто ѣа бых[ъ] съвѣнѣъ
 свнтакъ, нека се б(о)жѣе слово напнше оу мѣны. ѣа рѣно кнша да нзаспѣ се на мѣ. єво кѣпннѣа
 некъ є зажеже гор'нн оганъ· єво свѣт'нѣакъ на нѣмѣ да свѣтлы горѣѣа свѣѣа. рѣчка ѣа· нек' се
 съспѣ н срѣтѣн се ман'на· ѣа постѣла, може лѣн младаженѣа· ц(а)рскаѣ самъ столнца. нека сѣд'нѣ
 ц(а)рѣ. цр(')кѣа самъ да влѣзе архѣрѣн· тако єво ѣ томе скло[647б]ннтой ѣвдн д(ѣ)воѣцы. такы
 н б(о)жѣе слово оуѣе оу д(ѣ)воѣч'кѣ полатѣ. тадаръ н н(е)б(е)снѣ снлѣ с' людѣа се скѣпа
 нз'мѣшашѣ. кѣр'но несвнѣнѣъ с' тѣломъ вндѣ се, н испѣнѣнѣъ разасѣ се· несѿпнсанъ напнса се.
 лѣтомъ[ъ] н вѣковомъ[ъ] зндааръ годнщ'ннѣкъ се оуѣнннѣ· цѣлы ч(о)вѣты стасъ наѣ се прѣзѣ· н ѣ
 цѣло б(о)ж(а)ство ч(о)вѣ(ѣ)чѣство прнѣраѣ вѣд'но. ѿсвѣмъ смѣсе н раздѣлнѣванѣа. ако се н кѣтъ
 цѣлокѣп'но ч(о)вѣчѣаской сконѣ слово, кѣд'на прѣсона б(о)ж(а)ства прнсьвѣкъѣпѣѿ· а ѣ томе было є

²⁰⁹ Реч је накнадно написана изнад реда.

и свѣ цѣло б(о)ж(а)ство· како год[ъ] цю є н оу о(т')цѣ н д(с)хѣ. те с отым[ъ] подпѣно сконм[ъ]
 б(о)ж(а)ствомъ. нашѣ цѣлѣ ч(о)в(ѣ)ч(а)скѣ личнѣ сконѣ превзе оу себе· и бы свршнто б(ог)ъ н
 ч(о)в(ѣ)къ· Неголи хотсадъ да н мы· с' оузайнмом[ъ] хот[ъ] арханг(е)ла гав'рина превзמעло мало
 нешо принноса калала. те по дѣжноти нам[ъ]· матеры б(о)жыной з' гласом' се прикаажело, н с
 овымъ похвалнкванем[ъ] запопѣвало говорѣн на сладко, к' нкѣнзы. Радѣ с(е) обрадван'наа.
 рад[о]уи се м(а)ти безневѣст'наа. въ ннѣже въсе испл'неніе б(о)ж(а)став'ное· ієстаставно пате
 оумѣ н слова въселн се· радѣ се хієрѣвнмѣов(ъ) преславнѣйша, н ч(а)стнѣйшіа серафнмъ.
 выш[648а]шіа пр(е)столѣов(ъ)· н г(о)сп(о)дстав'нѣйшіа г(о)с(по)дствіи· властемъ др'жавнѣйшіа·
 снлѣ снл'нѣйшіа· начеломъ начел'нѣйшіа· хот[ъ] арханг(е)лъ дароноснма· н хот[ъ] агг(е)лъ
 покланяемаа· радѣ се посреде водъ поточнша свхаго чл(овѣ)ч(а)скаго свшаства въстекшіа,
 твр'ды н(е)б(е)сныє твр'дѣйша· н въсѣх[ъ] б(о)га простран'нѣйшее жнлнще. радѣ се, нз'браан'на
 по пѣсан'нословцѣ іако сл(')нцѣ· въ ннѣже положы селіеніе свое выш'ны. нже лѣчамн
 б(о)ж(а)став'ніе бл[а]г[о]д[а]ти въсѣ въселеннѣ просвѣтнѣшыи· рад[о]уи се, нже іако лѣна
 чѣд'наа зарѣ пріем'шн хот(')часкіе славы г(о)с(по)да. н юже въ тмѣ неведеніа седещеє
 просвѣщающн· радѣ се въсходещіа іако оутро, нже конацъ ношн, снрѣтъ зааконѣ, н начело днѣвн
 н бл[а]г[о]д[а]ти· рад[о]уи се чѣдна дѣго знаменіе нашего прнмнреніа къ б(ог)ѣ. іако да к томѣ
 грѣхов'ннмъ не прнвлеченн бѣдемъ потопом[ъ]. нже тр'знаменнтым[ъ] образомъ· трнкрат'наа
 съмнреніа, посреде же івденх[ъ] н іезыкъ. агг(е)лов' же н насъ, б(о)га пакы н чл(овѣ)кы
 въобразющн. о ннѣмъже рече н д[а]в[н]дъ. възгла(гола)ти г(оспод)ѣ б(ог)ѣ мнрѣ на людн свое, н
 на пр[е]п[о]д[о]бныє свое. [648б] н на обращающее ср(')дца къ ннѣмъ. радѣ се стл'пе
 ог'ннеоблачны. нсходещъ хот[ъ] іег'п'та, н пѣт'шаствіе і(сра)нлю наставляющъ, н там'ніе страстн
 свобождющн. н люте водр'жнміе наапастным[ъ] вааром[ъ] осѣннющн же н покрнвнющн. радѣ
 се бл(а)горастворенны въздѣше ѡжнвлнющіа чл(овѣ)кы. нмъже съвыш'ше гор'каго радн сатаннна
 садок'наго въкѣса. съмрт'ннѣю вынѣ пререкован'нѣю оудѣвѣ наложн. рад[о]уи се, багреннцѣ хот[ъ]
 мнр'скаго іавал'шн се мора· єюже нст'ка се въпл'щен'наго слова, б(о)готкаанна с(вѣ)таа н ц(а)рскаа
 пор'фнра. радѣ се многославнмы съсѣде. въ ннѣмъже мн'ніею б(о)ж(а)став'ною многоцѣнны
 състави се бысеръ х(рнсто)с(ъ)· радѣ се земліе євнлатска· въ ннѣйже злато н сребро чнстое· въсе
 добродетелн гл(агол)ю· внднтел'ніе же н дѣнстак'ніе· радѣ се неоран'на земліе нз' ннѣже
 д(с)шепнтател'наа прозѣбе п'шеннца х(рнсто)с(ъ)· нже хот[ъ] іезыкъ пнтає цр(')ковъ неоскѣдно.
 аще нвдѣнское шатакт' се сан'мнще. нже закон'нѣю плѣвѣ н сѣно подіад'шн. нѣйже образъ бык'шн
 ребек'ка множаство плѣвѣ н сенѣ ѡ ннѣй къ своєн рече, нн'де невѣстнтелю: Рад[о]уи се, [649а]
 земліе хот[ъ] ннѣже прозѣбе саажден'ное древо прнн нсходнщнх[ъ] водъ пнтателнх[ъ]· нх'же
 плод[ъ] своі нашѣ сп(а)сеніе, даст[ъ] въ време свое лнстъ· с(вѣ)таа єго пнсаана словеса, ннѣже
 хотпадоше, ннж[е] хотпаадѣт(ъ). нже рече саамъ н(е)бо н земліа мнмондѣт(ъ)· словеса же того
 ннкакож[е] прнтн могоѣт(ъ). рад[о]уи се, мыслны н б(о)ж(а)став'ны раю, на ннѣмъже положы
 б(ог)ъ чл(овѣ)ка, єгоже новобраз'но създаа наше пріетіе, іако да въсєго чл(овѣ)ка об'новнт(ъ).

до кон'ца окалат'шаго образъ почтаастъ, и въвѣсти его пакн въ рай. рад[о]уи се, вртограде цвѣтозатворенны. кѣлж[е] хранителн тавал'ше се еу(аг)г(е)лнсты. вртоградар' же тавал'шн се м(а)рїн магдаалнны. тако кѣпарнсъ нмѣе высотъ смѣренїа. и тако финнзъ прав'ды многоцвѣтїе. тако кедаръ лнбан'скы оумножен'ны. гвнтел'нню мыслннх[ъ] змїекъ слаз разганяющїи. радѣи се плодокнтаа маслнно. многомастн прннесшїа елеа х(рнст)а, егож[е] нмѣ нзлїан'ное мѣро. рад[о]уи се вннограде нстнн'ны. жнвот'ны гроздъ възраствн'шн. нже точнломъ б(о)ж(а)став'ныє цр(ї)кве нспнраемъ, еже от[ъ] ребаръ кр'вѣ. тако б(о)готет'ное пнво почр'пают(ъ) вѣрнїи. рад[о]уи се нсточ[649б]ннче. запечатленны знаменїемъ от(т')часкою вѣпстаастїю, на нем'же оно прїемлющее нарече се нмѣ, еже мосеовн тавлае се, дрѣв'ле саамъ о себы рече, азъ есамъ сы еже есамъ. и мы вѣр'ны тебе славым[ъ] въ вѣкы аминнъ:~

Петое хнсе сего слова.

радостн прнсно: Б(огородн)цв н м(а)т(е)рѣ свѣта, съ слнчнмын агг(е)логласннма пѣсмаин д(а)н(а)съ хр(н)стонменнтаа браќо пощена. съгласно похвалнмо скѣпа весело. овы праздннкъ бл(а)говѣщенїа, ч(а)стно почнтвюкн. каа пр'вы нз'воръ. н започетакъ нашемъ сп(а)сенїю об'що. цѣлвемо нашъ бл[а]д[ы]ч[н]цв прет(н)ствъ д(ѣ)вѣ м(а)рїю. с овнма сладкнмъ рѣч'ма е днчѣкн, с проговарааннм[ъ]. каа лѣпъ дларъ прннесемъ с реченосѣв. радѣи се оберадован'на. рад[о]уи с(е), препрослав'ленна от[ъ] въсех[ъ] родов(ъ). бл(а)г(о)с(ло)вен'на м(а)рїе. г(оспод)ъ с тобою. вѣдн бо сіе. нъ тебе радн н съ намн щедротн его. н м(н)л(о)стѣ въ родъ н родъ. молнмъ се въси да бѣдѣт(ъ). н твоего заствплнїа н помощн не забѣдн прес(вѣ)таа от[ъ] нас(ъ). тебы бо прнглашаем[ъ] зовѣще. радѣи се нсточ'ннче жнзнн нашеє пор(о)ждѣшїа жнвотодав'ца г(оспод)а н творца б(ог)а. радѣи се нсточ'ннче б(о)готоч'ны, от[ъ] негож[е] бл(а)гочас[650а]тїа потекоше рѣке. рад[о]уи се нсточ'ннче жывыи нже нз' кедма въсходещы, н оубелнн'ны ч(н)стотою. н свѣтлостн шнпакъ д(ѣ)встав'наго говѣннства чр'влненыи цвѣте. вал'самѣ б(о)жїе люб'ве нстнн'нѣи. накѣн'те въздр'жанїю нарекы се въса трѣв'ное платаскыє сластн. село любоцавтѣщее бл(а)говханїе б(о)ж(а)став'ннх(ъ) радованїи. радѣи се нсточ'ннче. нже пр'ствъ нашего въменнїа, дрѣва радн жнвот'наго преслвшанїа въжер'шн се ог'ннмъ ннзсахшн се. въ пепелъ претворшн се. н попрано быв'шн. навод'ннїем[ъ] б(о)ж(а)став'ннмъ, пакы на об'нов'лннїе наше тавал'шы. радѣи се, лествнце еече глава до н(е)б(е)съ. тако датїе затворен'ныє отвр'зетъ н насъ оттѣдѣ спадшее грѣхомъ пакы възведет(ъ), н выш'нне сподобнт(ъ) свѣтлостн. рад[о]уи се, страш'ное мѣсто доме б(о)жы. въ нем'же яковъ оубо съмысл'ны б(о)ж(а)став'нымын оупоконв' се безм'л(в)ствѣетъ. давнд[ъ] же пакы того обрѣсты нскы мѣста. не дастъ мыслннма очнма сна, нн вѣждама сконма дрѣманїа. дон'деже обрете мѣсто г(о)с(поде)вн. тебе б(огородн)цв въмѣстнвшю въ себы б(ог)а платїю. рад[о]уи се, новаго ноа ков[650б]чеже. нм'же мнрѣ нз'бавн се страснаго потопа на землн поконвшн се. не на ар'раре-ѳе горн. нъ на н(е)б(е)сех(ъ).

радѣи [се] бл[а]г[о]д[а]ти мѡисеѡвы кѣвотѣ нмѣже зрѣт[ъ] се на всѣхъ д(а)нѣхъ на лицы подлеже мыслны дагонѣ сатана. того же ѡтстѣпнїе силы и дрѣзы по керихонскихъ стѣнахъ[ъ] ѡт[ъ] основанїа ннзлагаемы. рад[о]уи се рѣтко мыслннѡ носецїи маннѣхъ х(рист)а д(с)шекннѡ сладост[ъ]. маннѣхъ недомислещю се: что се, положн же се и въ знаменїе пререкѡванно по пророчествѣхъ сѣмѡню: еммануилъ вѣментающн б(о)ж(а)ство. и б(о)ж(а)ставннго съмѡтрѣнїа слнмѣхъ нспнтаемѣхъ. радѣи се рѣно. ѡт[ъ] коже бо адамовїе ѡттрѣшїи се: д(с)шекннѣ радн ч(н)стоты и непорочства, и патѣ ис(та)ства р(о)ждѣшн жнвотны даждѣ. и нашнхъ[ъ] скврнѣхъ ч(н)стнтелнхъ. радѣи се горо тѣчннѡ, въ нннже вѣспнтаа се б(о)жїи аганацѣ грѣхы мнрѣхъ вѣземлннѣ, и насѣ радн на съмрѣтѣхъ волнѣхъ прнведенѣхъ. рад[о]у[и] се], горо несекѡма. ѡт[ъ] нннже ѡтсече се каменѣхъ краевгалнны х(рист)ос(ъ). нже саннѡе тѣло квмнры кзычаскїе. сребро и злаато свщее, и ннны манншїе вѣщн съкрѣшнѣхъ. нан патѣ почнтаемаго са[651а]танѣхъ слнмн потребнншн. нже агг(е)лскїе прѣвѣ свѣта. и по даннцы свѣталаъ разгрѣдѣвы. и яко жестокѣхъ вѣставнѣхъ вїю железнѣхъ. вѣскѣделннчнѡ ис(та)ство съчннн се, за всѣхъ немощнѡе кмѣхъ и патѣ некрѣпкоѣ помраченїе. радѣи се каменю на нннже пазещемѣхъ смїю слѣда пѣтн нѣстѣхъ вндѣтн лѣкаваго вѣхода съмыслннѡ. ѡ нннже и бадры васакѣхъ ѡсноваетѣхъ домѣхъ добродѣтелн непрѣтакновѣнїа съблазнѣхъ. радѣи се свнтѣхъ, нзашады оубо ѡт[ъ] плтн. ѡтсеченѣ же ѡт[ъ] хотѣнїа єю свнтакѣхъ новы. занн и рѡждаство твоѣ ново: ты бо м(а)тн д(ѣ)в(н)ца, и безѣ о(т)ца плтѣхъ. радѣи се б(о)гонапнсаннѡ скрнжалн. єюже законнѡа тѣла на бл[а]г[о]д[а]тннѡ свѣтлостѣхъ прѣтворнн се: рад[о]у[и] се], дѣверы затворѣннѡа єюже прннде х(рист)ос(ъ). и затворѣннѡа пакы съхрааны: врата мыслннѡа раїа, готоваа вѣсемѣхъ тлѣквщнм[ъ] покапаннѣ на ѡтѣрѣженїе. радѣи се, кезекннлѣва запечатлѣннѡа кннго: нннже ѡткрнѣаетѣхъ юаннѣхъ єв(а)гг(е)лнствѣхъ печатлн сѣдмнмѣхъ: бл[а]д[н]чннѡа бл(а)годаданїа д(с)ха: рад[о]у[и] се], непоколебнмаа стѣно, крѣпкоѣ забрало. єдн[651б]но оупѡванїе: велнкѡе прнбежнще всѣхъхъ хр(н)стонменнѡахъ нсплнненїю. наа те надѣющн се м(а)т(е)рн вѣсѣхъ[ъ] ц(а)ра и б(о)га: нмѣже ц(а)рствющн нашн вѣрнн царїе. на всѣхъ прѡтнвннныєхъ нзѣстнѡ ѡплачнютѣхъ: и вѣснхъ[ъ] вѣзвншающн се свѣтлаа ѡдолѣнїа прнносетѣхъ. тобою прославлнютѣхъ се свщѣннцы, яко р(о)ждѣшн велнкѡа свѣт(н)елн. по словѣхъ павлѡвѣхъ прѡшадшаго н(е)б(е)са. тебѣхъ поспѣшастѣющн бѡгатецѣхъ се мннн свонн слзннннн потѡкы: рѣченнѡа въ іѡвѣ мѡра. яко погрѣблнюща сатанѣхъ потаплнют[ъ]: тобою грады бл(а)г(о)с(ло)влнющн се ѡтѣрѣднют[ъ] се: странѣ хр(н)стїанскѣхъ крепѣт[ъ] се. лѡдїе съдрѣт[ъ] се. оучн(н)т(е)лскѡа словеса распрѡстраннютѣхъ: и б(о)ж(а)ставннн закѡны храанѣт[ъ] се. мѣжемѣхъ ты дрѣжава: жѣнаамѣхъ частѣхъ, д(ѣ)внмѣхъ ч(н)стѡта: матеремѣхъ похвала: юношамѣхъ слава: старѣцѣмѣхъ крепѡстѣхъ. бѡгатнмѣхъ наказатѣлѣхъ: оубогннм[ъ] потѣшенїе: здравнм[ъ] сила: болѣщнм[ъ] цѣлѣба: въ прнстанннн свщнмѣхъ веселїе: въ вѣрн прнстанннщѣхъ заблѣдннмѣхъ наставнннщѣхъ: тѣшкнмѣхъ іармѡмѣхъ грѣхѡвннм[ъ] падшнмѣхъ ѡблѡкѣченїе: вѣсегда ѡ вѣсемѣхъ, па[652а]чѣ же вѣсѣхъ[ъ], ты прнчнтн б(о)ж(а)ставннѣ, єдннчѣдомѣхъ с(ы)нѣхъ твоѣмѣхъ прѣч(н)стѡа. Покаажн прочѣе и єще къ слнм[ъ] вѣщншнѡ м(н)л(о)стѣхъ Тѡю непорочнѡа: ѡтѣрѣзн м(н)л(о)срдїе своѣ прѣсвѣтлѡ, яко свѣтннннкъ сїѣ

просвѣщае, яко облакъ осеняе. яко роса оутрѣнаа прохладѣаи. яко слъз мѣщѣа многъ. ѡт[ъ]
вѣсакого бѣднаго сп(а)саи влаганѣа. яко жазааь крѣпостны съкръши вѣсакого свпостата. и яко
въ чр'мнол[ъ] вѣкыпѣ мори яко дръгѣе фараонны, вѣсе конство потоп'лае. послн на новѣе
аснр'ане, бл(а)говѣствующаго ти д(а)н(а)съ незречен'ное зачетѣе Гав'ринаа. яко да ннзложитъ
снхъ гвентел'ное стрм'ленѣе. якож[е] пр'вѣе сонн ѡвствпал'шее ис(ра)нае въ градѣ нхъ, аснрское
множаство. въ едннх ноцъ поразнвы, н(е)б(е)сных(ъ) оумовъ начелннкъ мѣханъ. и цр'(о)ковъ
за ннеюже едннотѣды твоѣ с(ы)нъ свою кр'въ пролѣа мнр'но съхранѣаи. вѣсакое рааз'дор'ство и
расколство вѣщел[ъ] далече ѡт[ъ] ннее потреблае. и ѡт[ъ] языкъ възжнзлаелю браанъ
простынею оутолѣаи. принди же и наше бл(а)говѣтлнкое слово се, нз нечнстаго съмнсла, [652б]
и ѡт[ъ] сквр'ных[ъ] оустаанъ прнноснмое к' тебеы. подаждъ здѣ житѣю нсправленѣе.
добродетелелъ прнложенѣе и възраценѣе. на страшнол' же и вѣселр'нол' свднщн. своего с(ы)на,
и нелнцелер'наго свдѣю нехтаеннаго. м(н)л(о)стнва налъ его быти сътвори ч(н)стаа. деснаго
стоганѣа насъ сподобы. и съ жнвылн вѣчннннн тало, ндеже вѣсегда глас(ъ) празднвющнхъ естъ
яко толз подобает(ъ) вѣсакаа слава, часть и поклонанѣе. съ безнатеел'ным[ъ] его о(т')целъ, и съ
прес(вѣ)тымъ и бл(а)гымъ, и жнвотворецнм[ъ] его д(с)холъ. и н(ы)на, и пр(н)сно, и въ вѣкы
вѣком[ъ], аминъ.

Прво слово Лазара Барановича из Трубе (652б–661а)

Слово петое здѣ. нз' трѣбе.

ѿ. на бл(а)говѣщеніе прес(вє)тыє вл[а]д[ы]ч[н]це нашеє в(огородн)це и пр(н)снод(ѣ)вы м(а)ріє. стнх[ъ].

радѣи се обра[до]ван'на г(оспод)ъ с тобою: ово св рѣчи, архагг(є)ла гав'рнла. к' пр(є)с(вє)тои д(ѣ)вы м(а)рин. напнсата оу еванг'елію с(вє)тага ап(о)с(то)ла лвкє. глава. ѿ. зачело. ꙗко съ радост'нога н(є)ба слете, гдѣно нейма тѣге ни брнге. зато и ѡд[ъ] радости начинне поздравляние ѡд[ъ] б(о)га послааты архагг(є)лъ гав'рнлѣ. г' дѣвоицы м(а)ри говорєхн. радѣи се обрадованна. [653а] драагы послѣш'ницы хр(н)стїани. валцалогъ цѣлнваннѣ зем'ла не пронаагє в(огородн)цы. док' се н(є)бо на то не поднже. те с' агг(є)л'скым[ъ] перомъ на земланы наши ср[']дцїи око іѡи поздравляние напнсѣ. радѣи се обрадованна, г(о)с(по)дннѣ в(о)г[ъ] є с токомъ. нз' н(є)ба навчєна земла. снмъ образом[ъ] тебє ц(а)р(н)це цѣлвет[ъ]. радѣи се радости прїєтннцє. тебє подобаєтъ радовати се єдиннѣ: кога то ради посла вала се в(огородн)ци радовати. ѡт[ъ] послаато к' нїѡнзи агг(є)ла. єво на саданєм[ъ] оуказнваню можємо ѡ томє се ѡбѣвѣстити. толнко вы к окомє радостноме агг(є)лскомъ цѣлнваню радо надклоннте оуши ваше. обрадованна м(а)ріє. ѣже съ радостїю агг(є)л'ское цѣлованїє оуслышала єси. ѡ радостном[ъ] твоєм[ъ] цѣлованы. даждъ ми съ радостїю гла(гола)ти. даждъ и слншатєлємъ съ радостїю слышати. да ѡ тебє радет' се обрадован'наа. агг(є)лскыи съборъ и рѡдъ ч(а)р(н)ц(а)скїи: радѣи се обрадован'наа г(оспод)ъ с тобою. ѡ книжном[ъ] послаанцѡм[ъ] послаат[ъ] бы архагг(є)лъ г' девоицы м(а)рин. те съ запечат'леным[ъ] посланємъ. сладкы слѣшатєлю. съ съкривеном[ъ] с постан'ка [653б] вѣка потаѡм[ъ]. послаанне сте вы х(рн)с(то)во напнсато, не с цр'ннѡм[ъ]. ама з' д(с)хомъ жнвога в(о)г[а]. не на каменнты моусєвовы скринжалн. него на ѡтєсааны ѡт[ъ] грѣха нзглагєны, ѡ вѣры твр'дїи меснаты ср'дцїи, вєлы намъ ап(о)с(то)лъ павалъ. пр'ваа є таа в(о)жїа послаанца м(а)рїа. напнсата не с мастнѡм[ъ] цр'ннїм[ъ]. него с пр'стомъ в(о)жїнмъ съ с(вє)тымъ д(с)хомъ. єр'но с(вє)ты д(с)хъ нападе на ню. не на дастнца ѡтєсааты с каменн. него на голѣ гладкомє добрѣ іѡи ср[']дцѣ. слово б(о)жїє ѡно є х(рнсто)с(ъ). испнсат[ъ] бы з' д(с)хомъ. зато кроцо є она в'ло кннжна в(о)жїа словєса спажано и крнла оу своємє ср[']дцѣ нз' своє іѡи младостн. тайнѣ в(о)жїю крїє за неко добн м(а)рїа. алъ нєно ср[']дцє чнсто нзрнгатн кїє слово сладко. рєчє она к' агг(є)лѣ. да ми се то събѣде по твоємє говорєнїю. те нз' нїє в(о)г[ъ] слово вкала нам[ъ] се тѣлесно ч(о)в(ѣ)комъ. прозна се з' д(с)хомъ. а те послаанцє подпнсѣ нз'образы с подспнѡм[ъ] с(вє)ты єв(а)г(є)лнстѣ лѣка комъ се нмаа препорѣчнтн, и гдѣ ли бє се датн. оу градъ рєчє гаанлєйскы датн се, нменомъ назарєфъ. г' д(ѣ)воицы пр'стенѡваатїи за [654а] мѣжа. ѡно се зѡвє юснфъ д[а]в[н]д[о]ва подрєтла. а д(ѣ)воикї є нлє марїамъ ѡно іѡи се

пинше. а кога м(ѣ)с(е)ца посла іоѣ се то пинсмо. шестога м(ѣ)с(е)ца рече се бы препорѣчно то
 послааніе. гав'ринловым[ъ] нз оуста мз проказиваніемъ. шоно га овако започе пред[ъ] нисоме
чатити. радѣи се обрарован'наа. гав'рнло драагы нзвѣсѣе драагъ радостъ б(огородн)цы.
 борав'лѣи іоѣ ов'дѣ оу окоѣ плачнвоѣ долачн. рече іоѣ радѣи се обрарован'наа. н ннша не
тѣжн. с тобомъ е г(о)с(по)днн(ъ) ы б(ог)ъ. по швоме злз временз. оу окоѣ плачнвоѣ долнны
 жннвѣн. на плачъ бл(а)женостъ основа. отселе се радѣи. бл(а)го тебы плачнвон. отсадъ тешн
 се с хѣбавнм[ъ] раз'говором[ъ]. свз'но сн сѣлаа, радо ж'нн. жетїоци агг(е)лн пнше се да св. а
 твоѣ е жетнлацъ ч(н)стаа, ар'хагг(е)лъ гав'рнлѣ. твога тн гааннлзка обрарован'наа. велы се з
 ѡал'мз. радѣите се пр[а]в[е]дннн ѡ г(оспод)ѣ б(ог)ѣ. ты прел(а)г(о)с(ло)вен'на д(ѣ)во. ѣже вѣсе
пр[а]в[е]днїе прелѣзиде. с(вє)таа с(вє)тых(ъ) бол'шаа. рад[о]уї се пате ѡ г(оспод)н. ѣко г(оспод)ъ
естъ с тобою. велы намъ ап(о)с(то)лъ. свакад' се ѡ г(оспод)ѣ радѣите. наїпате ты се м(а)рїе.
радѣи. ѡ швоме тн с(ы)нз г(о)с(по)дннз. іерно зднлъ е с тобом[ъ]. н свакад[ъ] [654б] радо н
весело каара сн нзговараати ове свое ѡ себе речн. велнчнт(ъ) д(з)ша мѡга г(оспод)а. н вѣзрадова
се д(з)хъ мѡѣ ѡ б(о)зе сп(а)се мѡемъ. г(оспод)ъ е оу тебы тако каа з швоме градъ. велнкы
 г(о)с(по)дннъ сасла в'ро прехваленъ на гласъ высокъ. оу градъ нашега б(ог)а. н пакъ шо на то
 отговараа маара до г(о)с(по)дара іоѣ. то мз рече. кад[ъ] лн рече ар'хагг(е)лъ радѣи се м(а)рїе. н
 ѣ се обраровах[ъ] н провеселнх[ъ] ѡ твоїоїзн м(н)л(о)стн. кад[ъ] сн ты поглѣдншо ѡдзгоръ на
 мѡе смѣренїе. н плач' сн лн на радостъ прешобр'ншо. нз'раскіндао сн лн мѡе рнтнне, те сн мѡе
 преласао с веселомъ красотомъ. велнш' лн с(вє)ты кїе д(з)хъ наа те надїѣн. д(з)ше с(вє)ты канѡ
 голзбъ, ако мѡе съ швомъ крнл'ма об'слонншъ. то под[ъ] покровом[ъ] твоимъ крнлы ѡд[ъ]
каара слога мѡгъ ѡб'статн радѡ з покою. лѣпъ гласъ гаврнлѣ доносы д(ѣ)воїкы. како то н
 валадїаше ч(н)стой д(ѣ)воїчнцы. добаръ глас(ъ) н принлнтн от[ъ] ч(а)стнога агг(е)л'скога
г(о)сп(о)дства. тако то принанка н бїаше принестн те г(о)с(по)дннове големе ч(н)сте рѣчн. н
 самоме томѡе прнносїоцз агг(е)лз нзбор'лн н слав'нз на гласъ пред[ъ] агг(е)лн г(о)с(по)дннз.
б(огородн)цы. конно ѡд[ъ] ц(а)ра ц(а)р(н)цы потай[655а]ны іоѣ глас(ъ) доносна. защо н то е
понаїзавнше тѣдо како то н(е)б(е)сны не само ц(а)рѣ, него н творацъ све стварн. договараа се съ
земланоим[ъ] ц(а)р(н)цомъ. с' іед'номъ д(ѣ)воїком(ъ). сирот'номъ без' м(а)т(е)ре без' о(т')ца. с
тѣлом[ъ] храненнцомъ. како ѣе съ швомъ ц(а)рствомъ оупраллн. шо лн чннтн ш' ннмѡе. како
 лн прокннглатн. нека то н ш' ннномъ воком[ъ] бѣде. защоно кад[ъ] е ч(о)в(ѣ)часкы родъ хотїо
пр'во ѡд[ъ] б(ог)а отпастн. он'даа е само самъ сатана ѣаволѣбаше бїаше понапре дошао с
ласком[ъ] преварномъ. к' нашѡѣ стародав'нашнѡѣ бабы еч'вы с лзкавым[ъ] образом[ъ]
з'мнскнм[ъ]. те е на сло наведе. а кад[ъ] плакъ зактеде б(ог)ъ поднннштн ннзснннѡа стр'мо
 адама до пак'ла. тадаръ ѡпет(ъ) ѡ томѡе преко поглавнта швога мз агг(е)ла ѡ томѡе свое
зглашенїе с оком[ъ] ц(а)р(н)цомъ каазати іоѣ то посла га. те с лебленїемъ н лепым[ъ]
говїанїем[ъ] то валадїаше нїемз све потан'кз насаламо пред[ъ] нисом[ъ] нсказнвати мз по релз
б(о)жїе тайне. тако да нї свн. н(е)б(е)сны агг(е)лн скоро не прознадъ за то. нн пакъ ѣаво на

ЗЕМЛН НЕ СЕТИН СЕ С КОИОМ[Ъ] НААМЕРОМ[Ъ] СКОИОМ[Ъ] ХИТЛЕНОМ[Ъ]. ДОТЛЕ ДА СЕ ТО ЗАБАШУРЫ ШО
Б(О)ГЪ ЧИНЫ. ДОКЛЕ ПАКЪ НСПО[655Б]ДНЖЕ Н ПОВРААТЫ ЧЛ(ОКЪ)Ч(А)СКИ РОСД[Ъ] С ПР'ВОВА ПОПЪЗ'НЪКА
Н ЗАБЛАДЕНА НА ПР'ВЫ СТАНОВИТ[Ъ] МЪ НААЧИНЪ. ТЕ ДА НСПЪНЫ С' НЗБОР'ЛИМ[Ъ] Д(Ъ)ШЕВ'НИМ[Ъ]
ЛЮД'МА ОНАА АГГ(Е)Л'СКАА ГОРЕ МЕСТА ОТКЪДАНО СЪ НСПАИ ОВЫ СЛН АГГ(Е)ЛН ШОНО СЪ САДЪ БЕСОВЫ,
НАШН СОПААКЫ ДЪШ'МАНЫ Н МЪЧИНТЕЛН ПАК'ЛЕНУ. Н ТАА ЦЪЛИКВАНТА, ДА РЕЧЕМ[Ъ] ПОЗДРАВ'ЛИН(ВА)НИА
ЛЮДСКА РААЗЛНКА НМАДЪ. ПОЛОЖЕНА ОУ Б(О)Ж(А)СТАВНОМЪ ПНСМЪ ШО СЕ НАХОДЕ. КЕД'НИ СЕ ПОЗДРАЛГАЮ-
ЖЕЛЕФН ДРЪГЪ ДРЪГЪ ДЪГЫ ЖИВОТ[Ъ]. КАКО ШО СЪ ОТПРЕ ГОВОРНАУ. ГОДННЕ ЧЕСТИТАЮФН Г(О)С(ПО)ДН Н
Ц(А)РЕМЪ. МНОГО ЛЪТА ДА ЖИНУЫ Ц(А)РЪ. ДРЪГО ПАКЪ НМАА О ГААННАВЪКЪ ПОЗДРАВ'ЛЕНИЕ. КАКО ШОНО
С(ВЕ)ТЫ ПАКАО ОУ СВОИ ПОСЛААНЦА НА МНОГЫ МЕСТЫ ПОЛААЖЪФН СВР'ХА ТИТЪЛ[Ъ] К ЛЮД'МА ГОВОРУ.
БЛ[А]Г[О]Д[А]ТЪ Н МНРЪ ОУТ[Ъ] Б(О)Г А ДА ВАМ' СЕ ОУМНОЖУ. Н ДРЪГО НМАА О ЗДРАВ'ЛЮ О РАДОСТН. ДА
СЕ СВАКАД[Ъ] 8 ЗДРАВ'ЛЮ РАДЪШ[Ъ]. Н ДРЪГО ПАКЪ Е, З БЛ(А)ГОСЛОВЛИКВАНЕМ[Ъ]. Н ДА ТЕ
БЛ(А)ГОС(ЛО)ВЫ Г(О)С(ПО)ДНН[Ъ] У Б(О)ГЪ 8 СВЕМЪ. ТЕ КАКО Е ТО 8 РААЗЛНКОМЕ ПОЗДРАВ'ЛИКВАНЮ
РАЗДЪЛКЕНО. ТО СЕ Е СВЕ СКЪПА ВЪЕД'НО О Б(О)ГОРОДН)ЦЫ С ОВИМЪ АГГ(Е)Л'СКИМ[Ъ] ЦЪЛИКВАНЕМ[Ъ]
ЗАКЛУЧИЛО. КАД[Ъ] КОИ РЕЧЕ РАДЪИ СЕ ОБРАДОВАН'НА Г(О)СПОДЪ С ТОБОЮ. ТЪ КОИ Е РАДОСТ[Ъ]. А СРЕКА Н
ЖИВОТ[Ъ]. КАДЕ РЕЧЕ. ОБРЕЛА [656а] СИ БЛ[А]Г[О]Д[А]ТЪ ОУ Б(О)Г А. БЛ(А)ГОСЛОВ(Ъ) О ПЕТ[Ъ]. ШО
РЕЧЕНО БУ КОИ. БЛ(А)Г(О)С(ЛО)ВЕН'НАА ТЫ ВЪ ЖЕНАХ[Ъ]. Н Т'КО БУ ТО ТАКО СМНШ'ЛКЕНО НА КРАТ'КО СВЕ
ПОЗДРАВЛИКВАНКЕ ВЪЕД'НО СВР'Ш'О КАКО ШО АГГ(Е)ЛЪ ТО Б(О)ГОРОДН)ЦН ЛЕПО СКЪПА СВЕ ЦЪЛО ПО СВЕМЪ
СЪСТАВЫ ТЕ НЗРЕЧЕ. Н С ВЕЛНКИМ[Ъ] К' НИОИЖН ПОЩЕНИЕМ[Ъ] СВР'ШИТО НЗГОВОРУ: РАДЪИ СЕ
ОБРАДОВАН'НА. ПРЕЗВЫШЕ ПРЕЧ(Н)СТЪ Д(Ъ)ВЪ. КАДЕ ВЕЛЫ К' НИОИ. БЛ(А)Г(О)С(ЛО)ВЕННА ТЫ СВР[']Х[Ъ].
СВ'Ю ЖЕНАА. ПАМЕТНО Е ТЕШН. КАДЕ РЕЧЕ. ЕВО КЪШЪ ЗАЧЕТН ОУ СЕБЫ ТЕ С(Ы)НА КЪШЪ НМАТН. Н ЗА
ЧЪДО НААНКЪ ПРОКАЗЪЕ ОДА ША КЪ ЗАТРАДНИЕТН. ГОВОРЕФН МЪ. С(ВЕ)ТЫ КЪ Д(Ъ)ХЪ НАА ТЕ НАДИФН, Н
СИЛА ВЫШ'ННЕГА ХОКЕ ТЕ ОБ'СЕННТН. А ПОРОД[Ъ] ЗАЧЕТЫ ОУ НИОИ С ОТЫМ[Ъ] ПОДТВР'ДЫ КАДЕ РЕЧЕ. ЗАТО
Н ТО СВЪТО ДЪТЕ ШО СЕ НЗ ТЕКЕ НА СВЪТ[Ъ] РОДУ. НАЗВАКЪ СЕ С(Ы)НЪ Б(О)ЖИИ. Н ШО НМА ОВОИ
ПОСЛААНЦЫ КОЩЕ ЕЖНК'ЛЪКА. Б(О)ГОВОРАЗ'ЛНКА М(А)Р'ИА. ОУ ОВОМЕ ПОСЛААНЮ КОИ. НЕ ЛИШЫ СЕ СВАКОГА
НЗ ДОВОЛЕ БЛ(А)ГАА. ЧАСТН. ПОЩЕНА БЕРНИКЪТА. ТАФРЕ. СКАЧИМ[Ъ] НААСПОР'НА ОСТА. ОУ ОВЫМ[Ъ]
РЪЧ'МА ШО СЕ ВЕЛЫ РАДЪИ СЕ ОБРАДОВААН'НА. Н СРЕФЪ. КАД[Ъ] РЕЧЕ. ЧЕСТИТА СИ ПРЕД[Ъ] Б(О)ГОМЪ. НА
ГЛАСЪ ВЕЛНОМ[Ъ]. ОД[Ъ] РЕЧЕНОСТН. БЛ(А)Г(О)С(ЛО)ВЕН'НАА МЕФЪ ЖЕНАМА. КАКО Н СОЛОМОН(Ъ) О
НИОИЗЫ О[656б]ВЕ РЪЧ'ТЫ НЗ'НОСИ ПРОКАЗИКВАНЕМ[Ъ] СВОИМЪ. МНОГЕ СЕ К'КЕРН ОБОГАТИШЕ. МНОГЕ
ОУКААЗАШЕ ЮНАЧСТВО СНААЖ'НО. АЛЪ ТЫ СВЕ СИ НАДИШЛА. СЪ СВОИМЪ ТИ НАПРЕДКОМЪ ПРЕСПЕВАЮФН Н
ПОДИГЛА СИ СЕ НАД[Ъ] СВНМА ОДВНШЕ. НН'ДН АРХАН'ГЕЛЪ ПАМЕТАНВО ТО СВОЕ ПНСМО ДОКОНААВА. НО ДЕ
НСТО О ТОМЕ СМОТРИМО СЕ КАКО Е ПАМЕТНО, Н МЪДРО НЪЕ. КАДЕ КОИ ДОКАЗЪЕ КЕР' КЪ ОНА РОДИТН САМО
Б(О)Ж'Ю ПРЕВЪЧ'НЪ ПРЕМЪДРОСТЪ. С КОИОМ'НО Е СВЪТ[Ъ] СЪЗДААТЪ Н ДР'ЖИИ СЕ ВЪКРЪТО БЕЗ' ПОМЕРААННА.
ТАКО ПАКЪ Н ОНА ПАМЕТНО Н СМНШ'ЛКЕНО НАТРАГЪ ОДГОВААРА С РАСПИТИКВАНЕМ[Ъ] СВОИМЪ. ЧЪДЕФН СЕ
С РАЗМНШЛИКВАНЕМ[Ъ] ЗА НИЕГОВЪ БЕСЕДЪ. КАДЕ МЪ РЕЧЕ. А КАКО ТО МОЖЕ ОД[Ъ] МЕНЕ БУТИ. КАДЪ ЗА
МЪЖ'КЪ СТРААНЪ НЕ ЗНААМЪ. ПОЗДРАВЛЕНИЕ МЪ ОБЕГЕННСАА. НАЙПАЧЕ ДРАГОВОЛНОСТ[Ъ] Г(О)С(ПО)ДИНА
Б(О)Г А. КОН ГА Е К НИОИЖН ПОСЛАО. ЗАТО Н РЕЧЕ МЪ. ЕВО Я САМЪ Г(О)С(ПО)ДННЪ КЕД'НА РОБИИТА. НЕК' МН

ТО БЪДЕ ПО ТВОМЕ ГОВОРЕНЮ ДОКАЗИВАТЬ. НЕ БѢШАШЕ СКОРОСПЪЗНА С ПАМЕТЫ НИ ХИТРОУЗЫГНА С' ОДГОВАРАНІЕМЪ. КАНО В РАЮ СЪВѢА. ДА КАДЕ ВНДЕ СЛАДКО И ВР'ЛО ВОКЕ НА ДР'ВѢТЪ. ЛЕПОЗГЛѢДНО ОЧИМА. И КРАСНО ЗА КЕЛО С РАЗЪМОМЪ. ТЕ СКИДЕ СЪЗ ДР'ВѢТА ВОКЕ И ПОКЕДЕ. НИТЪ) [657a] СЕ КЕ ПАКЪ О СКАЗИВАНЮ САСМА В СЕБЫ СМЪХЛАА СЪ СНЕБЫВАНІЕМЪ) НИ МНОГОРАСПИТИВАНІЕМЪ ПРОКЪШАВАЛА АГГ(Е)ЛА. КАА ЗАХАРІА ПР[Е]ДТ[Е]ЧЕВЪ О(ТА)ЦЪ ОУ ОЛ'ТАРЪ НА СЛЪЖБЫ МЪ ЩО ГОВОРААШЕ БЕЗВѢРНО. ТЕ ПО ЧЕЛЪ ІА ТО МОГЪ ДОУ'НАТИ ДА С(Ы)НА ИМААМЪ. КАДЪ) САМЪ ІА ЕВО Ч(О)В(Ѣ)КЪ СТАРЪ. И ЖЕНА МІ Е МАТОРА. ПРОШ'ЛА Е ВѢБЪ ТАА ХОРА. НИ СЕ Е ИЗВОЛИВАНЮ ОУ СЕБЫ ПОДСМѢХИВАЛА КАА АВРААМОВА ПОДЪ СЕНЬКОМЪ САР'РА. КАКО СЕ ЗА НЮ ПИНСЕ. КАДЪ) Б(О)ГЪ АВРААМЪ РЕЧЕ ОВОГА ДОБЫ. БЫКІЕ ТИ ОТЪ) СЛАРЕ С(Ы)НЪ. ДОЧЪ ОНА ТО И ПОДСМІА СЕ. РЕЧЕ ОУ СЕБЫ. ІА О ЛЕЛЕ МЕНЫ. ЩО МН ДОСАДЪ) ЗА МЛАДОСТИ НІЕ БЫЛО. ДА ОДЪ) СЕН'ДОБЫ БЫТ(И) ЛИ МН ТО УДО. ІА СТАРА А МЪЖЪ) МН ІОШЪ ПОСТАРЫ. НЕГОЛИ З' ДРААГЕ КОКЕ ПРИВАТЫ Б(ОГОРОДН)ЦА АГГ(Е)Л'СКЪ РѢТЬ. ВНШЕ НЕ ОТГОВААРА. КРОМЕ ЩО ГА ЗАПИТА КАКО КЕ БЕЗ МЪЖА РОДНТИ. АКО И ПР'ВИН МЪДАР'ЦИ МНОГО ЩОЦА И ПРИКАЛАМ'ЛЮЮ ОТЪ) СЕБЕ БЕСЕДЕ. ЗА ШААРЪ ГОВОРИВЪ. КАКО ЩО К' ЧЕЛЪ ОУ БЕСЕДИ В'ДАНШЕ СЪСТАВАКЪ. ПО РАЗ'АБРААНЮ. ТАКЫ РЕЧЕ К' АГГ(Е)ЛЪ. БЪАН МНЕ ПО ГЛ(АГОЛ)Ъ ТВОЕМЪ. НА ТО ОДЕ АГГ(Е)ЛЪ ОДЪ) НИ. КАКО ЕУ(АГ)Г(Е)ЛНСТЪ ЛЪКА ПОСКЕЛОЧААВА О ТОМЕ. И ОУ ОКОМЕ ЩО СЕ ВЕЛЫ СЕ РАБА Г(О)С(ПО)ДНЪ. ЕВО САМЪ) Г(О)С(ПО)ДННОВА СЛЪШ'КИННА. ЧЕТЫРИ ДОБРОТВОРЕНІА СЕ [657б] ОУ ТОМЕ СЛААЖЪ СКОПИТО. ЦѢЛО ПОСЛАШААНІЕ. И ГОЛЕМО СНИСКОДР'ЖААНІЕ СЕБЕ. БЪАН МН ТО ЩО ВЕЛИШЪ). ОУ ТОМЕ ОУКАЗЪЕ. СВОЮ ЖЕЛИВЪ Г' Б(О)ГЪ ІОИ МНАЪ КЪДЪ. И НЕВСМІНАТЪ ВѢРЪ ЩОНО ТО ЧЕТВОРО ДОБРОУИИЕНІЕ. ПРАВА ВѢРА. СМЕРЕНОСТЪ. МНОКОР'ВСТВО. БЕЗ' ИНААТА И ПОГОВАРАНИА. ПОСЛАШААНІЕ. И СВАКОГА ХР(И)СТІАННА А(Ъ)ШЪ МЪ СПААСА. И К ВѢЧНОМЕ ЖИВОТЪ ПРИВОДИ ГА ПРАВО. АМИНЪ:-

ВТОРАА ЧЕСТЪ СЕГО СЛОВА:

СЕДАМЪ РѢЧЫИ ХР(И)СКИАНИ. НАХОДИ СЕ ОУ С(ВЕ)ТОМЪ ЕУ(АГ)Г(Е)ЛІЮ. КАКО ЧАТИМО. ЩО И Е С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА ИЗРЕК'ЛА. ПР'ВО. ДА РЕЧЕМЪ) ПОСЛЕДІЕ. И НА ПР'ВОМЪ) СВО'ШИМЪ. КАДЪ) Е В КАНА ГАЛИЛЕИ НА СВАДБЫ К' С(Ы)НЪ РЕКАА. ОВЫ СВАТОВЫ САДЪ НЕЙМААЪ ЩО ПИТИ. НЕ ЙМААЪ ВИННА. ТО СЪ ІОИ РЕЧЫ ПОЖААНВЕ И ДОМОСТАРОСТНЕ О ПОЩЕНЮ СВОМЕ. ДРЪГО КАДЕ В ІЕРОСАЛІМЪ ТРЕБН А(А)НЪ НААГІЕ ИЗГЪБЛЕНА ІОИ С(Ы)НА. РЕЧЕ МЪ О МОЕ ДЕТЪШ'ЦЕ ЗАЩО НАМА ТАКО Ч'НИИШЪ. ТЕ СКРІВЕНО ОДЪ) НАСЪ ИЗ'ОСТАЕШЪ ДА ТЪЖИМО ЗА ТОБОМЪ. НЕ ЗНАЮБН КЪДЪ) СИ СЕ ПОДЕ. ТО Е ЕТО М(И)ЛОКР'ВСТВО ГОЛЕМО. ТРЕКЕ. ЩОНО СЛЪГАМА НА СВАДБЫ ЗА ВИННО РЕЧЕ. ЩО ВАЛА И(СЪ)СЪ МОИ Г(О)С(ПО)ДННЪ С(Ы)НЪ ЗАПОВЕДЫ И РЕК'НЕ. ТО ДА ИМААТЕ. [658a] БЕЗ РЕТИ ВАМЪ ПОСЛАШАТИ ГА И В ПОСЛОВАТИ. ТО СЪ РЕТИ НАОУКЕ И СВѢТОВААНИА. Четвр'то КАДЕ ДОГІЕ ТРЪД'НА Г' ЗАХААРНИИ КЪБН. ТЕ СЕ ПОЗ'ДРАВЫ С' КЕЛСАВѢТОМЪ. ОНЕ ОН'ДЕ БІАХЪ ІОИ БЕСЕДЕ ПОТЕШ'НЕ. И О ДОВОЪ РАЗ'ГОВОРНЕ. ПЕТО. КАДЕ ЗАПИТА АГГ(Е)ЛА КАКО КЕ РОДНТИ. И ТО СЪ РЕТИ ОСВЕСТНЕ. РАЗСЪДНЕ. ПОСЛЕДКА ПРОМААТРАНИЕ. ШЕСТА РЕТЬ. ЩОНО РЕЧЕ. ЕВО ІА САМЪ СЛЪШКИННА Г(О)С(ПО)ДННОВА. ТО Е СМЕРЕНІЕ. УДО И СНИСКО ДР'ЖААНІЕ.

сед'маа беседа быи ѿ ѿи. каде се о с(ы)нѣ оу себѣ порадова з д(с)шомъ²¹⁰ и рече велнчнт(ъ)
д(с)ша моѿ г(оспод)а. кад[ъ] е тако погледао наа ме хъдѣ. отседе сваки родъ хоѿе ме з
динком[ъ] хвалити. то сѣ ниче рече б(о)гомолске и бл(а)годаар'не. о б(о)жїем[ъ] ѿи нагледнѣ
добротвор'ствѣ: Бъса твоѿ словеса преч(н)стаа д(ѣ)во бл(а)гаа сътъ. мъра и потѣшител'на. нѣ
югда сїе рекла еси. бъди мнѣ по гл(агол)ѣ твоемѣ. сїе пате въсѣх[ъ] нннх[ъ] сѣхъ нашемѣ даде
радость. веселѣ. о семъ словеса саама и похвалила се еси чрезъ д[а]в[ы]да твоего прао(т')ца.
гл(агол)ѣ. отриг'нѣ ср[ъ]дце мое слово бл(а)гое. тѣмъ же оубо бл(а)го и бл(а)гаго б(о)га породнѣши
гл(агол)ѣши. и бѣдет[ъ] въ бл(а)говоленїе словеса оустъ мнх[ъ]. бл(а)гово[658б]днѣ еси
г(оспод)и въ зем'ли твоен таже даде плод[ъ] своѣ рек'ши бѣди мнѣ. от[ъ] д(с)ха с(вѣ)таго зачала
еси ч(н)стаа д(ѣ)во въ чревѣ твоемѣ. въпл'щенна б(о)га. како не почела шо не б(о)гъ рекасо.
бѣди свѣт(ъ). и бы свѣт(ъ). а пре тога мѣраакъ бїаше по своѣ зем'ли. тако и преч(н)стаа д(ѣ)ва
каде нз'рече оубо рѣтъ бѣди. промаче дол'скы мѣраакъ. праакы свѣт(ъ) каде нз' не вѣр'ннм[ъ]
зас'таа. конно свакога човѣка просвѣтлюе ко се оу[ъ] воде на овы свѣт(ъ). нзнова на кр'шению
породы. пр'во еч'ва съ адамом[ъ]. све люде кроз' себе поморы. а м(а)рїа съ сконм[ъ] дрѣгым[ъ]
адамомъ хр(н)стомъ пакъ нас(ъ) свїю прожнвы. по ап(о)с(то)ловой бесѣди. те како кроз' адама
сви вѣч'ном[ъ] смрѣх помнрѣ. то юсть свнмъ некрощеником[ъ] безвѣр'ннм[ъ] по овоѣ нмѣ смр'ти
д(с)ше до пакла нѣдѣ. тако пакъ кроз[ъ] х(рн)с(то)во вѣр'ованїе сви жнвы з двшамн оу вѣч'номе
жнвотобаню остаю. ап(о)с(то)лъ павалъ женамн заказзе да ннсѣ бесѣданке и з цр(')кви да мѣче.
конмъ то тымъ шо сѣ еч'внна траага. коено на скоме языкѣ смр'ты идѣ носе каа еч'ва. шо е
от[ъ] запреѣна дрѣва коѿе окъшала. то люда се заказзе. ваше женѣ [659а] под[ъ]
заатвором[ъ] да седе з покорности без[ъ] мѣн'нїе нек' се оуте. себе и свою децѣ. а не остаале
мѣжже люде. ты бл(а)г(о)с(ло)вен'на въ женах[ъ]. аще бы дрѣв'лїе рек'ла бѣди мнѣ по гл(агол)ѣ
твоимѣ. то дрѣв'лїе родѣ чл(о)вѣч(а)скоимѣ на добро и збыло би се. аще н(ы)нѣ довол'но скоро.
понїе же довол'но бл(а)го. ты родншы с(ы)на. о немъ же ѱалом'ник(ъ). таѿ рече и быше. тоѣ
повеле и създаше се. и тебы томъ же сїе дарзет[ъ]. да югда речеши. и бѣдет[ъ]. повелнши и
съзнѣдет[ъ] се. твомъ с(ы)номъ въса быше. и без' него нн'тож[е] бысть е же быст[ъ]. и
тобою преч(н)стаа б(о)городнїце. въса бѣдет[ъ]. без' тебе же нн'тож[е] бѣдет[ъ] е же бѣдет[ъ]. оу
постарааню нашега сп(а)сенїа. како шо с(вѣ)таа цр(')ква попева. да з' б(о)городнїцомъ х(рнсто)с(ъ).
оваѣ свѣт(ъ) спааса. нмѣдѣн мѣ к нѿѿнн велнкѣ и богатѣ м(н)л(о)стѣ. наша е нз'бава
нзаш'ла. оу[ъ] нїена преч(н)ста тѣла и кр'ви ѿи. шо не внааетскы сп(а)снтель истннны б(о)гъ
нашъ нїнннн с(ы)нѣ нз' не преззео себѣ ч(о)вѣч'е тѣло наа се за наше сп(а)сенїе. вѣлы
с(вѣ)ты павашо. мн некроено бл(а)го нмаамо оу землнны сѣдовн нашъ. скон. да от[ъ] колнко
внше с вр'хом[ъ] нмаа га с(вѣ)таа б(о)городнїца. кад[ъ] е само с(вѣ)ты д(с)хъ сншао [659б] на
ню каа б(о)жїн пр'стѣ з дотак'нѣемъ сконм[ъ]. б(о)жїа снаа об'колї е. з'бронтн кїе онѣ не тога

²¹⁰ Написано д(с)шомъ.

НИЕНА БЛ(А)ГА Н ЗА НАШЕ ДЪГОВААНЕ ИСКЪПЪ. Н ТЪ ЦЪНЪ КЪ ЗА НАС(Ъ) ПОСТАВНТИ. РЕЧЕ ОНА ДА МН
 ТО БЪДЕ ПО ТВОМЕ СКАЗЫВАНЮ. Н ТАА КРАТКА МАЛА НИЕНА РЕЧЪ НА²¹¹ КОЛНКО ДОБРО СВНМА НЗААГЪ. ТО
 ОУТННЫ ТЕ ЗАЧЕ ТОГА В СЕБЫ. КОННО ЌЕ НА ВЕЛНКО СЕ АНГНЪТН. ПО Д[А]В[Ы]Д[О]ВЪ СКАЗЫВАНЮ. ДА
ВЕЛНКЕ ГОЛЕДННЕ НАШЕГА Г(О)С(ПО)ДННА Н ДЪГЕ МЪ САСМА РЪКЪ. Н КЪДАА РЕЧЕ ЗНААМ[Ъ] БЕГАТН КЪД[Ъ]
 ЛН СЕ ПОДЪТН Н СЪКРНТИ НЗ'ПРЕД[Ъ] ТВОГА Д(Ъ)ХА. АКО ДА СЕ ИСПЕНЕМ[Ъ] НА Н(Е)БО. ТЫ СН СААМЪ
 ТАМО ГОРЕ. ДА АКО ЛН СНЛЕЗЕМЪ ДОЛЕ ПОД[Ъ] ЗЕМ'АЮ ОУ ДЪВННЕ АДОВЕ. Н ТАМО СН ТЫ. АКО БЫ Н КАНО
П'ТНЦА С КРН'МА РАНО ОДДЕТ'О ЧАКЪ ЗА МОРЕ В КОЕ ТАМО ПЪСТОЛННЕ СКРНТИ СЕ. АЛЪ Н ОН'ДЕ КЪ МЕ
 ДОСЕЪН ТВОА РЪКА Н НААЪН МЕ. Н ТВОА КЪ МЕ ДЕСННЦА ЗАДР'ЖАТН Н ПРЕМЕСТНТИ С МЕСТА. ГОЛЕМА Е
 РЕЧЕ НИГОВА СНААГА. А РАЗЪМЪ НИГОВЪ БРОТА НЕЙМА. А Н АП(О)С(ТО)ЛЪ ПАВААЪ МАЛО ТЕКЪ С' ВМОМ[Ъ]
ЗГЛЕАНЪ Б(О)Ж'Ю ХИТРОСТ[Ъ]. Н ЧЪДА МЪ НЕСТА ОБЕЗЕК'НЪ СЕ ТЕ ПОДВ'НК'НЪ Н РЕЧЕ. О ДА ВЕЛНКЕ
 ДЪВННЕ БЛААГА СВАКОГА. ПРЕМ[Ъ]ДРОСТН Н РАЗЪМА Б(О)Ж'А. ПА[660а]КЪ ЕТО ТАА ПРЕКО ВР'ХА ГОЛЕМА
СНЛЕС'А НА ТОЛНКО СМААН'Н СЕ ТЕ В КЕД'НО Д(Ъ)ВОАЧ'КО СЕ ЧРЕКО СМЕСТЫ. Н ПРЕБОРАВЫ ОУ НИОЙЗЫ ЦЪЛО
 ДЕВЕТ(Ъ) М(Ъ)С(Е)Ц'И. С МАЛНМ[Ъ] ПЕЛЕНАМН НЗ'ВОЛЫ ПОВ'ІАТН СЕ. Н МААЛО ДЕТЕН'ЦЕ НА РЪКЪ НОСНТИ
ОТПОЧНВАЮЪН ОУ КОЛЕП'ЦН. А Н ПР[А]В[Е]ДНЫ КОВЪ НИГОВЪ ГОЛЕДННЮ ОВАКО ИСКАЗЪЕ. ВНШЕ Н(Е)БЕСАА.
 Н ПОДЪБЛЕ НЗ'ПОД[Ъ] БЕЗДНЕ АДОВЕ, СВР'Х[Ъ] ЛН МЕРЕ ВНШЕ Н(Е)БА ЦО ДА ЧНННШЪ. ЦО ЛН ЗНААДЕШЪ,
 ЦО ИМА ДЪВ'ЛЕ ДОЛЕ НЗ'ПОД[Ъ] ПАК'ЛА. КЕДАНЪ Б(О)ГЪ КОННО Е СВЕ Н СЪТВОР'О СВЕ ТО СВЪДАА ЗНАА Н
ПРЕГЛЕДА ГАЪ ЦО ПОД[Ъ] СВОКОМ[Ъ] РЪКОМЪ ИМАА. ЦО ЛН СЕ ГДЕ ЧННЫ. А МН СМО ДЪВНН О СВЕМЪ
ХВААНТИ ГА Н СЛАВНТИ. ПРЕС(ВЕ)ТАА Б(О)ГОМ(А)ТН. ІАКО ТВОЙ С(Ы)НЪ ВЕЛЫ БЪДЕТ(Ъ). СНЦЕ Н ТЫ. АЩЕ
Н МААЛН СЕ ЗА СМЕРЕН'Е ТВОЕ. А ЦО ТВОРНШН СЕБЕ КОЛЕЮ РАВННОМ[Ъ]. ЗА С'Е ПАКЫ ВЕЛ'А БЪДЕШН.
М(А)ТН Б(О)Г А ВЪШ'НИЕГА. АЩЕ Н РАБА ЕСН. НЪ РОДНШН С(Ы)НА СМЪЖ[Е] ВЪСАЧАСКАА РАБОТНАА СЪТЪ.
 ТВОРНШЫ СЕБЕ РАБОЮ ЗА СМЕРЕН'Е. НЪ ПОНЕЖЕ СМЕРЕН'НАГО РОДНШН СЕГО. НЖЕ РЕЧЕТ(Ъ). НАЗЧНТЕ СЕ
 ОУТ[Ъ] МЕНЕ. ІАКО КРОТАКЪ ЕСАМЪ Н СМЕРЕНЪ СР[']ДЦЕМЪ. О НИЕМ'ЖЕ ИМАШН ВЪЗНЕСЕНА БЫТИ
 ПРЕВЫШШЕ ХИРЪВННМОВ(Ъ) Н СЕРАФННМОВ(Ъ). ТЫ СМ'ЕРЕН'Е ВЪ ОТВЪЩАН'Е [660б] АРАХАГ(Е)ЛЪ
 ПОСЛАНОМЪ ЯВЛЯЕШН. СЕ РАБА Г(О)С(ПО)ДННА. НЕ МАН'ШЕЕ Н С(Ы)НЪ ТВОЙ СМЕРЕН'Е ПРЕД[Ъ] Б(О)ГОМЪ
О(Т')ЦЕМЪ ПРОВКАЗЪЕ. ГОВОРЕЪН МЪ КРОЗЪ ПРОРОКА. О Г(О)СПОДН. АЗЪ РАБЪ ТВОЙ. ІА САМЪ Г(О)С(ПО)ДННЕ
 СЛЪГА ТВОЙ. СЛЪГА САМЪ ТН Н С(Ы)НЪ ТВОЕ СЛЪШ'КНННЕ. А КРОЦОНО СВАКЫ КО СЕ ПОНААПРЕ СНИЖААВА.
 ТАЙ ПОСЛЕ НА ВЕЛНКО НЗААЗЫ. БЪДЕТ(Ъ) СЕЪ ВЕЛНКЪ С(Ы)НЪ ТВОЙ. ІЕР'НО С(Ы)НОМЪ ВЪШ'НИЕГА Б(О)Г А
 ХОЪЕ СЕ НАРЕЪН. АКО СЕ Е Н ДВОСТРЪКО СЛЪГОМ[Ъ] НАРЕКАО РОГЪНЫ С' Ч(О)ВЪЧЫМ(Ъ) СТАСОМ[Ъ] ОУТ[Ъ]
М(А)Р'Е Д(Ъ)ВОЙКЕ. АКО СЕ Е Н СНИЗ'КО В ДОН'ОЙ ВР'ТАЧ'ННЫ РОД'О. МАА ДОПОСЛЕ ПАК(Ъ) К' СВНМЪ
ЖНДОВОМ[Ъ] КАЗЪЮЪН СЕ ОВАКО Е ГОВОР'О. ВЪ СТЕ ОУТ[Ъ] СНИЖ'ІН. АЛН ІА САМЪ ГОРЕ ОД[Ъ]
ВНШ'ННХ[Ъ]. ТАКО Н ТЫ ПРЕС(ВЕ)ТАА Д(Ъ)ВО БЪДЕШН М(А)Т(Е)РЕМЪ Н Д(Ъ)ВОЙКАМА ДНКА Н СЛАВА.
 Г(О)С(ПО)ДНН(Ъ) Б(О)ГЪ КОННО Е С ТОВОМ[Ъ]. ТАК'ВЪ ЧЕСТНТЪ СЛАВЪ ДАКЪ ТЫ ЦО С'Е ДОСТАЛА. ДА
 ОУТСЕЛЕ НЕ РАБА НН СЛЪШ'КНННА. НЕГО Н НАД[Ъ] Ц(А)РНЦАМН Ц(А)Р(Н)ЦА ОУЗ'БЪДЕШЪ, ІЕР'НО ТАКЪОГА
Ц(А)РА К'ЕШЪ РОДНТИ. КОННО КЪ СЕ ОУ ІАКОВАКЕВОЙ ДОМОВННЫ ОУАРНТИ. ТЕ НАД[Ъ] ИНС(РАН)ЛН ОУ ВЪКЪ

²¹¹ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

вѣчнѣты хоѣе ц(а)р(о)ватн. ннт(ъ) кѣ нѣговѣ ц(а)рствѣ нкад[ъ] быти краи нн конца рече иоѣ
агг(е)лъ. а оуѣдно ш' ннме н тебе такогеръ ѡ выш'нѣа ц(а)р(н)це. кроцоно н ты кѣшъ ш'
ннме ц(а)р(о)вати оудинль вѣчн[бб1а]то. зато н велин ти се радѣи се ѡбродован'на. н ок'дѣ н
г(оспод)ъ с тобомъ, н звѣкъ кѣ быти с тобомъ. а пакъ кроз' тебе н с нама е заед'но. Пнше
с(в)еты пророкъ захарїа. да кѣ настати то време так'во. те се хоѣе зашѣлннн по десет(ъ) лѣжкы
люды ѡд[ъ] ннородны кзынкаа тѣѣоплеменнны по рѣке. нскопат'кѣ се др'жати се за край скѣта
ѡд[ъ] халннна ч(о)в(ѣ)кѣ жндовннѣ. молеѣн га говорнтѣ мѣ добры г(о)с(по)дарѣ проснмо се лепо.
да кѣдаа ты ндеш(ъ). да н лнн тамо с тобом[ъ] заед'но ндело. нр'но лнн сло то протѣан. да е с
вама б(о)гъ. тако н мы да чнннмо браѣ добра хр(н)стїанн. те како сло то ѡд[ъ] архагг(е)ла
гав'рїла дотѣан. да е с мартїѡм[ъ] д(ѣ)вома г(о)с(по)днн(ъ) ы б(о)гъ. свн скѣпа вр'влекѣн с'
хнѣннѡм[ъ] ндело к ннѡнзы. прнвкатаюѣн иоѣ се за пазлатасте скѣтоке рнзне. да н с нама се
вѣд'но пронаходы б(о)гъ. еда бн нам' се нспѣннле н над[ъ] нама, ове ап(осто)лске рѣчн
бл(а)гослов'нѣ. г(оспод)ъ съ свнла вама. н бл[а]г[о]д[а]тъ г(оспод)а нашега ннс(с)а х(р)ст)а. съ
вѣсемн вама. аммнъ:

Друго слово Лазара Барановича из Трубе (661а–666а)

Слово тогож[е] лазара· зде шестое· на бл(а)говѣщенїе, прес(вє)тыє в(огородн)це·

стих[ъ]· рад[о]уи се оубрадован'на· г(оспод)ъ с тобою·

Койно є свр[ъ]хъ н(є)ба дав'наш'нїн· садъ є ето с тобом[ъ] пр(є)с(вє)та [661б] д(ѣ)во м(а)рїе· н по малом[ъ] нз' тебе· рече с отым[ъ] развлом[ъ]· ако н з дръгоачом[ъ] беседам[ъ] архагг(є)лъ г дѣвойцы м(а)рин· драагы слышателн· н она на то одговоры те рече· радвел[ъ] се ѿ ω той твоюи беседы в'ло канда самъ добавила многъ констнх срєбъ· н то говорааше к' архагг(є)лъ· велиш' ми достала си бл[а]г[о]д[а]тъ· ако є добавих[ъ] тѣ мї є вѣкъ доста гааннавка наспор'на· оудовница пронааѣ мин'гюш н в'ло се ω нїюи порадова· те се похваали свинмъ кон'шїнским[ъ] женами да сѣ н оне ω томє веселє щю она нїе се ошетила· а ты бл(а)г(о)с(ло)вен'наа мѣъ женама· нз'наагє не драхмъ срѣбъ серебро ни злато· него тааи скъпы бєлєтъ· за конно н(є)б(є)снога ц(а)рства клячаръ с(вє)ты петаръ доказѣ говореѣн· вы хр(н)стїанн-кврталнсасте се ωт[ъ] вашега невалала жинтка· вашїн отааца адетнога· не съ злочестнм[ъ] срєбром[ъ] з двкати лы· него с' ч(а)стномъ кр'влю· каа ч(н)стаа наг'ниета без маанє н нескр'нава хр(н)ста· пре данна нз б(о)жїа трева рогена· н тѣ кр'въ свою онъ ωт[ъ] б(о)городнча црєва себы прєвзе· кад[ъ] юи рече агг(є)лъ· єво кешъ затрѣдннн н с(ы)на родннн· велы намъ єв(а)гг(є)лїю г(о)с(по)дннъ х(рнсто)с(ъ)· трѣвїте на д(с)шевном(ъ) пазааръ за времена· може м(а)рїа съ своимъ [662а] драх'мом[ъ] єш'кнає прометати се н трѣговати· те свїю нас(ъ) прєквпннн б(о)гъ· зато намъ то н велы паваω· ннстє вин по себы свон г(о)с(по)длары· ама робовн стє· кер'но цѣном' стє квп'лены· нмаа овы двкат(ъ) в'ло хѣбавъ пєчатъ нз'ображенъ на себы образъ б(о)жїа цѣла стаса· цюно ω нємъ н нзрєчено бы· подайте б(о)жїе б(ог)ъ· каде рече архагг(є)лъ· раднї се оубрадован'на· он'даа н м(а)рїа подвнн'нъ г' б(ог)ъ те рече· момє слышаню даω си б(о)жє вєселъ радостъ· порадоваткїє ми се н моє хѣде костн· каде си погледаω на сннзност[ъ] свое ти робннє· н то цю се заметне оу момє трѣвхъ быткїє костъ ωд[ъ] моє ми костн· тадаар(ъ) кїє н свое ми све костн говорннн· г(оспод)н г(оспод)н· да т'ко є подобанъ тебе· быти кїє н мєсо ωд[ъ] мога ми мєса· зато ср[ъ]дце н свѣ ми тѣлѣ радѣ се ω жинкомє б(ог)ъ· провєселло се є чнста твоє ср[ъ]дце каде б(о)г а оу себы внде· с отымє н цѣло тело се радѣ· кер'но б(о)жїе слово нс тебе тѣлесно внде се· говорааше некад[ъ] х(рнсто)с(ъ)· к' юдемъ· вндым[ъ] да моє рєтн не прнстаю за васъ ннт(ъ) се оу вама смєщаю· комъ се може тааи да н др'жы н то творы цю се говоры· єто смєстн се б(о)жїа рєтъ оу црєвъ ч(н)стє д(ѣ)воїкє маарє· тє га шнрєга ωд[ъ] н(є)ба оу [662б] нїюизн слово зчнны· велы х(рнсто)с(ъ)· ако т'ко моє слово спазы· тааи ннкад[ъ] неѣ вндєтн смр'тн· м(а)рїа спазааше мѣ беседе оу своємє ср[ъ]дцє· зато н нзнєє юи ср[ъ]дце слово драаго н сладко· кзыкъ бы каа перо хнтропннца с конм'но ωтговоры єво мє б(о)жїе слыш'кнннє нек' ми бѣде по твоюи беседе· не вѣпрашаи же ω д(ѣ)во бл(а)г(о)с(ло)вен'на· како се

БЪДЕТЪ) НАЕЖЕ МЪЖА НЕ ЗНАЮ. Ч(Н)СТЫМЪ Е СВАЩО Ч(Н)СТО. НЗ' ТЕБЕ КЪД'НЕ ПРЕЧ(Н)СТЕ И РААГТАНО Е
 СВЪТО. С(Ы)НЪ Б(О)ЖИИ ЗВАТНИКЕ СЕ. АКО Н НЕ ЗНАШЪ ЗА МЪЖА. ТАЙ ПОСАЩО Н НІЕ МЪЖЪКЪ. НЕГОЛН
ТОГА Е ЩО РЪЧЕ НА ДОСАД[Ъ] ПОСЛАЕМЪ Н О(ТА)ЦЪ МОИ РААДНИИ КЕ. ПОСРЕД[Ъ] ЗЕМЛЕ С(Ы)НЪ Б(О)ЖИИ
 СП(А)СЕНІЕ СЪДЪЛАА. КАДЕ СЕ ОУ Д(Ъ)ВОИЧ'КО ЧРЕКО ВСЕЛЫ. Н ПОСЛЕ ПАКЪ НА ДР'ВО СЕ ОУЗ'ДНЖЕ. КЕР'НО
 ЕУ'ВА НАСРЕД[Ъ] РАА ЖНКОТЪ) НЗ'ГЪБЫ. КАДЕ ЗАПРЕЖЕНО ВОКЕ З ДР'ВЕТА ОУЗЕ 8 СВОЕ ЧРЕКО. СВЪ СРЕЖЪ
ТАДААРЪ СТОПЫ. АЛЪ М(А)РІА Е ОПЕТЪ) ПРОНААГІЕ. ЕУ'ВА БЫ ЖЕНОМ[Ъ] НЗ' АДАМОВА РЕБРА Б(О)ГОМЪ
 СЪЗДААТА. А ОД[Ъ] М(А)РІЕ Д(Ъ)ВОИКЕ ДРЪГЫ АДАМЪ Х(РНСТО)С(Ъ). НЗААГІЕ. РЪЧЕНО КЕ ОУ ЎАЛ'МЪ.
 РАД[О]УНТЕ СЕ ПР[А]В[Е]ДНИИ О Г(О)С(ПО)ДН. ТЫ ПОБОЛЕ ПР[А]В[Е]ДНАА РАДЪН СЕ О СВОМЕ ТИ Г(ОСПОД)Ъ.
 ВЕСЕЛНТЕ СЕ О Г(ОСПОД)И Н РАДЪНТЕ СЕ ПР[А]В[Е]ДНИИ. Н ХВАЛНТЕ СЕ СВН С ПРАВИМ[Ъ] СР[']ДЦЕМ[Ъ]. ТАКО
 ЎАЛОМНИКЪ ПОПЕВА. ХВАЛН СЕ ПРАВО С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА ГОВОРЕ[663а]ЪН. ВЕЛНУНТЪ) Д(Ъ)ША
МОА Г(ОСПОД)А. Н КЪЗРАДОВА СЕ Д(Ъ)ХЪ МОИ О Б(О)ЗЪ СП(А)СЕ МОЕМЪ. РЪЧЕ М(А)РІАМЪ, КАКО СЕ НЕ БЫ
 РАДОВААЛА. КАДЕ ОДСАДЪ СВН РОДОВЫ ХОКЕ МЕ БЛ(А)ЖИТИ Н БЛ(А)ГОСИН'ЛІАТИ. ОУТ[Ъ] ТО ДОБННЕ-
 ОУТКАКО МН РЪЧЕ СЛАДКЪ ГЛАСОНОША. РОДНТКІЕШЪ С(Ы)НА. Н ИМЕНОВАКІЕШ' ГА ИНС(Ъ)ОМЪ. ГОЛЕМЪ КІЕ
 ТАИ БЫТИ. ТАКО Н ГОЛЕМЪ РАДОСТ[Ъ] ИМАТИ КІЕШЪ О НІЕМЪ. Н ТЕ ТЫ РАДОСТИ НИКО НЕ МОЖЕ
 ПРЕОУТЕТИ. СВН РОДОВЫ КОННО ТЕБЕ СЛАВЕ СЪ АРХАГГ(Е)ЛОМЪ ТО ТЫ Н ГОВОРЕЖИ ПОПЕВАЮ. РАДЪН СЕ
 ОБРАДОВААН'НА. А КРОЩОНО АП(О)С(ТО)ЛЪ ТО НАС(Ъ) ОУГОВААРА. С РАДИМЪ РАДОВАТИ СЕ. ЗАТО Н МН СВН
 СЕ Н РАД[О]УЧЕМО З' Б(О)ГОРОДНОМЪ) ВЪД'НО О НАШЕМЪ Х(РНСТ)Ъ Б(О)ГЪ. КОННО КЕ НАШЕ ПРНБЕГАНІЕ ОУ
 СКАКОИ НАШОИ ТЪГН Н НЕКОЛИ БРНЖНОИ. ТО Е НАША РАДОСТ[Ъ] КОІА НАСЪ ОСЛОБААГІА. ОД[Ъ] СВАКЪ
ОБЪКОІЕНЫ БЪДАА ПАКОСТНЫ. ТОГА РАД[Ъ] Н ПО ЎАЛ'МЪ КАНК'ТЕЖИ ГОВОРИМО. РАДЪНТЕ СЕ Б(О)ГЪ
 НАШЕМЪ) ПОМОЩ'НИКЪ. ВЪСКЛИК'НИТЕ Б(О)ГЪ ІАКОВ'ЛЮ. КЕР'НО ХОКЕ СЕ ОУЦ(А)РНТИ ОНЪ ОУ ІАКОВАКІЕВЪ
 ДОМЪ НА ВЪКЪ ВЪКА. НИТИ КІЕ МЪ Ц(А)РСТВЪ КРАІА НКАДЪ БЫТИ. РАДЪН СЕ ОБРАДОВААН'НАА. ТЫ БО
 ПРЕСТАВЕШИ Ц(А)Р(Н)ЦА ОДЕСНОЮ ЕГО. ВЪ РИЗАХ[Ъ] ПОЗЛАЩЕННЫ ОДЪААН'НА ПРЕЗКРАЩЕН'НАА.
РОДН'ШАА КРАСНЪНШАГО ПАЧЕ С(Ы)НОВЪ [663б]. Ч(О)ВЪ)ЧАСКЪХ(Ъ). РАДЪН СЕ ОБРАДОВААН'НАА. С
 ОКОМЪ РЪЧЪ ДОКОНАВАМЪ. АМА РАДОСТИ М(А)РИНОИ О СВАГДАШ'НИЕМ[Ъ] С(Ы)НЪ НИЕНЪ НЕЙМА КОН'ЦА.
 АКО Е ВЕСЕЛО СР[']ДЦЕ ЛЮДСКО КОННО СЕ БАВЕ О Б(О)ЖІЕМЪ ПОСЛА. ТО НИЕНО Н ОДВНШЕ ВЕСЕЛЫ СЕ СР[']ДЦЕ
 КАД[Ъ] Е Г(ОСПОД)Ъ СВАКАД[Ъ] ОУКЪД'НО Ш' НИОМЕ НІЕ НИОИЗН ЗА ПОТРЕБЪ КАА НАМА С МЪКОМ[Ъ]
ГОЛЕМОМ[Ъ] ТРААЖИТИ ГА КАД[Ъ] ОНЪ Н СААМЪ НЕ ОУТСТЪПА НИКЪД[Ъ] ОД[Ъ] НІЕ. ПІНШЕ О НЕКОМЕ
 СОЛОМОНЪ. ДА ЗААКОНЪ Н МНОСТЪ НА СВОМЕ КЪЗЫКЪ НОСЫ. А ТО Е С(ВЕ)ТЫ Д(Ъ)ХЪ ЩО СЕ Е
 АПОСТОЛОМ[Ъ] БЫЩО ЗКААЗАЩО С ВАТРЕНЫ КЪЗНЦІИ. ЗАКОНЪ Н М(Н)Л(О)СТЪ ОНЪ КЕДАНЪ НОСЫ. А
 ПРЕС(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА С НАНТІЕМЪ НА НЮ С(ВЕ)ТОГА Д(Ъ)ХА ЗАКОНОВАВ'ЦА Е ОУ СЕБЫ ЗАЧЕЛА. Н
 НАЧ'Н КЕ Д(Ъ)ХЪ С(ВЕ)ТЫ ЗААКОНЪ Н М(Н)Л(О)СТЪ ОУ СВОМЕ СР[']ДЦЪ НОСНТЫ. КАА М(Н)ЛОСТИВОИ
 МАИЦЫ НАШОИ ПРОШ'НИ М(Н)ЛОКР'ВНО КРААТА ОУКРАТИ. ВЕЛІАШЕ ПІНТАЮЖИ Д[А]В[И]ДЪ. Т'КО БИ МН
 ДАЩО, ТАКЪВА КРИЛА КАНО ГОЛЪВНИАА. АКО Н Е ДОСТАЩО НІЕ ЛН, ЗА ТО НІЕ НЗКААЗАЩО. ТОЛНКО НЗРЪЧЕ-
 ПЪТЕМЪ ТВОЕ ЗАПОВЕДИ Б(О)ЖЕ ТР'ЧАСО САМЪ. А НЕ ВЕЛЫ ЛЕТІЩО САМЪ. А ПРЕС(ВЕ)ТОИ Д(Ъ)ВЫ М(А)РИИ
 КРИЛА ГОЛЪВНИАА КЕСЪ ДААТА. КАДЕ. ОН'ДАА КАД[Ъ] ІСОИ АГГ(Е)ЛЪ РЪЧЕ. С(ВЕ)ТЫ КІЕ Д(Ъ)ХЪ ДОЖИ НАА ТЕ,
 Н СИЛА ВЫШ'НИАА ОСЪННТКІЕ ТЕ. ДАИ'НА СВТЪ) ТЕБЫ Ч(Н)СТАА КРИЛА [664а] ІАКО ГОЛЪВНИАА.

посребр'наа яко въ бл'шаны злаата. якѣ от[ъ] словесъ женѣна твоего гл(агол)ющаго. принд
блнжнѣ моѣ. принд голвѣнцѣ моѣ. тако гр'лицѣ обрещенн себы храмннѣ. каажѣ
єв(аг)г(ε)лнстѣ. започе вель книжечннцы и фарнсей сас'ма срднтн се на нн(с)с(а). прнстаюѣн
за ннм[ъ]. те га ватаюѣн многo в веседа. лаюѣн на нега. траажѣн да бн га оу кокоѣ рѣчн
оуловнлы. ѣда бн нмаан шо ковлаѣсатн на нега. лѣка за то пнше. алн фарнсен ннѣа не быше
каадрн оуловнтн. неголн ап(о)с(то)лн ѣч(ε)н(н)цы лѣв донста оуловнше. а з'натѣ лн шо онн
оуаг'мнше от[ъ] х(рнст)а. с(вє)тога д(с)ха. каде. кованъ с(вє)ты кажѣ. кадно х(рнсто)с(ъ). рече
нмъ осезатн га по вскр(')снѣѣ. н дѣх'нѣ нз оуста на ннх[ъ]. те нмъ рече. прнмѣте д(с)хъ
с(вє)тѣ. тынм[ъ] временном[ъ] нз' оуста лѣв с(вє)ты нз'леты, тааѣ голвѣ с(вє)ты д(с)хъ.
бл[а]г[о]д[а]тъ дааръ с(вє)тога д(с)ха. шо га оуловнше на пшеннч'ном[ъ] зр'нев'лю с
посѣаатым[ъ] з' б(о)жннмъ словомъ на доброѣ нѣвѣ. съ отворенымъ оустыма оуч(ε)н(н)цы
оуватнше с(вє)тога д(с)ха. како шо н д[а]в[н]дъ казвѣѣн вель, зннѣх[ъ] га н прнвѣкох[ъ] оу себѣ
д(с)хъ. ама пачѣ с(вє)ты д(с)хъ ннх[ъ] половы. каде є ш' ннма такo окретаѡ како шо є [664б]
саамъ зактекаѡ, съ замрежаатнма. защо д(с)хъ кѣд[ъ] лѣв є вола тако н дѣше. а тога голвѣ н
ап(о)с(то)лн нспѣшаю нз' себѣ. каа некад[ъ] шо є ноє нз ков'чєга свога лѣв голвѣ нспѣстѣѡ быѡ
да лѣв хабаръ донесе є лн вѣѣ вола секнѣла съ землѣ. н к нама се вратѣ с мас'лнч'ным[ъ]
єленѣмъ м(н)д(о)стнво с мѣром[ъ]. когано свелѣ наародѣ глашаа говореѣн мнрѣ снма. кретннѣ
макѣдоны каа ѣстрѣбъ вребашѣ оуловнтн тога голвѣ. каде се отметаашѣ не зватн га б(о)гомъ.
него то ѣтаашѣ н говораашѣ да є н д(с)хъ б(о)жѣ стваръ. алъ ап(о)с(то)лн, не кано клагнѣцы
голвѣ да оуватнше. ама само с(вє)тога д(с)ха к' себы прнмаамнше те н оста код[ъ] ннхъ.
оуловы с(вє)тога д(с)ха н м(а)рѣ д(ѣ)в(н)ца. оу то време каде саамъ падѣ на ню, н снла
выш'ннега б(ог)а о(т')ца осеннн є да зач'не н(є)б(є)сннм(ъ) снлама г(о)с(по)днна. своѣ оуста
отворы рече єво саамъ раба г(о)с(под)ннѣ. н прнвѣчѣ д(с)хъ. погледаа г(оспод)ъ на снзнност[ъ] своє
лѣв свѣш'кнннѣ те от[ъ] воле сннженѣ на велнко нз'днже. от[ъ] свѣш'кнннѣ своѣомъ м(а)т(ε)ромъ
є оукааза. н саамъ од[ъ] ннѣ сннкѣ свѣгннѣ наа се превзе. радѣѣ се обрадoван'наа г(оспод)ъ с
тобою. твое радостн достовѣр'наа вннѣ г(оспод)ъ єсть. а каде є [665а] саамъ г(о)с(по)дъ с
тобомъ. да коє добро ннѣ с тобом[ъ]. с тобом[ъ] нѣ свѣ цѣло н(є)бо, н свѣ оно шо є год[ъ]
г(о)с(по)дннво. с тобомъ є н сва зем'ла. нѣр'но н(є)бо є г(о)с(под)ннѣ. а зем'ла лѣв є подножнаа. с
тобом' сѣ текѣѣ рѣке. ты сн б(о)жѣ рѣка. н свѣ є с тобомъ. защо б(ог)ъ є в свелѣ н свѣ є оу
ннѣлѣ. г(оспод)ъ свѣга дръжацѣ с тобомъ є. свѣ онъ дръжы, н тебѣ дръжы. а кога н дръжншъ на
свон тн рѣкѣ. достаа є добаръ дааръ с(вє)таа б(огородн)ца кад[ъ] є г(о)с(по)дннъ б(ог)ъ оуѣд'но
ш' ннѣлѣ. онъ свако добро н срѣѣ честнтѣ дааѣ. такo н наша зем'ла с(вє)таа б(огородн)ца. шо є
ню нзволѣѡ г(оспод)ъ б(ог)ъ своѣом[ъ] нмаатн. нз'датн кнѣ своѣ пород[ъ] по архагг(ε)л'скоме
сказнваню. єво кнѣшъ зачѣтн оу цревѣ. шо кнѣ се допослѣ ѡ ннѣлѣ такo нз'говаратн. бл(а)го томе
цревѣ коє те нѣ носно. н твое кнѣ онъ црево пошнрѣ от[ъ] н(є)ба разпространнтн. остааннм[ъ] по
пав'ловѣ сказнваню многым[ъ] люд'ма богъ нмъ ннѣѡв(ъ) трѣѣ. а оу б(о)городнч'нѣ цревѣ нсты

Б(ОГ)Ъ СТОРНТЕЛЪ ЦРЕВАА БОРАВЫ СЪКРНВЕНО. АЛЪ ТО СЪКРНВЕНО НАОТНГЛЕД[Ъ] ХОЌЕ НЗААЃН. Н ГОВОРЪ
 ТАЙ НЗААЃН О НИЕМЪ. Б(ОГ)Ъ СЕ ОУ ПОВИТКЪ ВНАДЕ. С ТЕЛОМЪ СЕ ОУКААЗА З' Д(С)ХОМЪ СЕ ПРОЗ'НАДЕ.
 ОУТ[Ъ] С(КЕ)ТОГА Е Д(С)ХА ЗАЧЕТЪ. РАДЪИ СЕ ОБРАДОВАН'НАА: ПИШЕ АП(О)С(ТО)ЛЪ ПАКАЛ(Ъ), [665Б] ТЕ
ОКАКО СВАКОМЪ ГОВОРИ. Браѣо. т'ко е оу челимъ оу[Ъ] Б(ОГ)А ЗАЗ'ВААТ(Ъ). КО Е НА ШО ПОСТАО Н
ВРЕГЕНЪ. ОУ ТОМЕ ДА Н ПРЕБЫВА ПРЕД[Ъ] Б(О)ГОМЪ. ТЫ ОУБЕ ОБРАДОВАН'НАА ПРИЗВААТА СИ НА
 РАДОСТЪ, ДРХАГГ(Е)ЛОМЪ БЛАГОВѢСТВУЮЩИМЪ ТѢБѢ. РАДЪИ СЕ, Н КЪ РАДОСТИ ОУБЕ ПРЕБЫВАЙ ПРЕД[Ъ]
Б(О)ГОМЪ. КО СЕ ХОЌЕ ХВАААНТИ. О Г(ОСПОД)Ъ Б(ОГ)Ъ НЕКЪ СЕ ХВААЛЫ, ВЕЛЫ АП(О)С(ТО)ЛЪ, А НЕ С ЧИМЪ
ДРЪГЫМЪ. ТЫ ОБРАДОВАН'НАА ХВАААН СЕ О Г(ОСПОД)Н. НЖЕ ЕСТЬ С ТОВОЮ СИЦЕ. ТЫ ЕСИ ПРНБЕЖИЩЕ
 МОЕ. ОУТ[Ъ] СКР'БН ОДР'ЖЕЩЕ МЕ РАДОСТИ МОЯ. СЕГО РАДИ КЪЗВЕСЕЛИ СЕ СР'ДЦЕ МОЕ. Н КЪЗРАДОВА СЕ
ИЗЫКЪ МОИ. ЕЩЕ ЖЕ Н ПЛ'ТЪ МОЯ. НАКО СЛОВО ПЛ'ТЪ БЪДЕТЪ. БЪДИ МИ ПО ГЛА(АГО)ЛЪ ТВОЕИМЪ. А ТО СЪ
РЪЧН Д[А]В[Ы]Д[О]ВЪ. ПРИНАЧ'НЕ Г' Б(ОГОРОД)ЦИ ЗА ГОВОРЪ. ШО СЕ ВЕЛЫ ОБРАДОВАА МИ СЕ ИЗЫКЪ МОИ.
 НАААНЧНО Н К' АП(ОСТО)ЛСКОМЪ ОУЧЕНЮ К' НАМА ГОВОРЕНЪ. ПРОСЛАВИТЕ Б(О)ГА ОУ ВАШИМЪ ТѢЛЕСИМА.
 Н В ДЪШАА ВАШЫ. ИР'НО ТО Е Б(О)Ж'Е. АЛЪ МАИЦН МА Н Д(Ъ)КОАЧКАА СЛАВА. Б(ОГ)А Е Н ВР'ЛО
 ПРОСЛАВИА ОУ СВОИОЙ ТѢЛЪ. СВОЕ ТѢЛО ОНА Г(ОСПОД)Ъ Б(ОГ)Ъ ПРДАДЕ. ТЕ Г(О)С(ПО)ДОВАА ОНЪ Ш'
НИОМЕ. ПРОСЛАВИА ГА Е Н З' Д(С)ШОМЪ СВОИОМЪ. ГОВОРЕИ. ВЕАНЧНТ(Ъ) Д(С)ША МОЯ Г(О)С(ПО)ДА. Н
 ПОРАДОВА СЕ МОИ Д(С)ХЪ О Б(ОГ)Ъ МОМЕ СП(А)СНТЕЛЮ. ОУКАЗЪЕ МИ РЕЧЕ ТАКЪВЪ ГОЛЕИМЪ РА[БББА]ДОСТЪ,
 КОЯНО КЪ ХВАИАНСАТИ СВИМЪ ЛЮД'МА. ИР'НО ОУ НИЕНЪ ЦРЕВЪ ЗАЧЕТЫ СП(А)СНТЕЛЪ ХОКЪ СЕ РОДИТИ.
 ШОНО Е Г(О)С(ПО)ДИНЪ Х(РНСТО)С(Ъ). ОУ Д[А]В[Ы]Д[О]ВЪ ГРААДЪ. СПОМИНЕ МЪДАРАЦЪ НЕКЪ
Б(О)ГОВГОД'АНЪ Д(С)ШЪ ТЕ ВЕЛЫ. ОУГОДНАА МЪ БЫ Д(С)ША Г(ОСПОД)Ъ Б(ОГ)Ъ. А ПРСС(КЕ)ТЕ
Б(ОГОРОД)ЦЕ. ШО Н СААМА СВОИОЙ Д(С)ШН ВЕЛЫ ДА АНЧН Г(О)С(ПО)ДА Б[ОГ]А²¹² Н ВЕАНЧАА ГА. ДОНСТА
 ОУТ[Ъ] СВЮ ПР[А]В[Е]ДН'ИЙ ПОВГОД'Н'А Е Д(С)ША Г(ОСПОД)Ъ Б(ОГ)Ъ. КАДЕ ОНА БЛАГ(О)С(ЛО)ВЕН'НАА
 ИЗ'РЕЧЕ К' АГГ(Е)ЛЪ, БЪДИ МИ ПО ТВОМЕ ГОВОРЕНЮ. ОН'ДАА Н СВЕГА ВНААЕТА НААРОД[Ъ] ПАКЪ ОВЕ РЪЧН
ПОДВИНКОМЪ КАН'ДАА ИЗ'РНГАА ГОВОРЕИ. БЛАГ(О)С(ЛО)ВЕНЪ Г(О)С(ПО)ДЪ Б(О)ГЪ ИНС(РАН)ЛЕКЪ. ОУД[Ъ]
 ВѢКА Н ДО ВѢКА. РѢИ КЪ СВИ ЛЮДИ, БЪДИ БЪДИ СВАКАДЪ АМИНЪ. М(О)Л(Н)ТВАМИ ПРСС(КЕ)ТЫЕ
Б(ОГОРОД)ЦЕ. Г(О)С(ПО)ДИ ИНС(С)Е ХР(Н)СТЕ Б(О)ЖЕ НАШЪ. ПОМНАИ НАСЪ, АМИНЪ:

²¹² Недостаје титла изнад речи.

Треће слово Лазара Барановича из Трубе (666а–676б)

Слово сед'моє. на бл(а)говещенїе, прес(вє)тїе в(огородн)це.

рече къ нїей архагг(є)лъ. не бої се, мариїе:~ Наагкє прєч(н)стѣ д(ѣ)вѣ б(о)гобогъз'анкѣ м(а)рїю, архагг(є)лъ Гав'ринлъ саамъ оу іосифовѣ домѣ. видѣ є г'дє се прєпадє вод[ъ] нїєга. та н скоро їоїї рече. не бої се мааро не бої. наш'ла сн ты бл[а]г[о]д[а]тъ вод[ъ] б(ог)а. слышала є м(а)рїа що се пише то. нїнѣ н нааїн кїєтє. з боганєм[ъ] їона нска. н с радосѣѣ наагкє срєѣѣ вод[ъ] б(ог)а. како що н велы г(оспод)ъ. [666б] кон мене мнлѣю. те н га мнлѣм[ъ]. н конно мене траажє онн то свою срєѣѣ траажє. н м(а)рїа нїцѣїн їоїї б(ог)а. наагкє свою вр'лѣ срєѣѣ. їоно се 8 пінсмѣ бл[а]г[о]д[а]тъ добро пронаходєнє назїнка. велы агг(є)лъ не боїтн їоїї се. алъ м(а)рїа їако се богъз'анкостн б(о)жїє др'жн каа твр'ла вод[ъ] заааклона. їєрѣ знаа що се 8 зааконѣ пїнше. г(о)с(по)дннѣ б(ог)а твоя велы бої се. н томе їд'номє²¹³ свакад[ъ] вѣр'но слыжн. а н вы прєклон'тє вашє оушн на ове бесєдннє рєты. Не бої се м(а)рїє, рече к' м(а)рїї архагг(є)лъ. не старай се. чєстнтѣ дѣарѣ довїнла сн код[ъ] б(ог)а. водговоры на то д(ѣ)воїка к' архагг(є)лѣ. те лѣ рече. алъ тако є заказано 8 пінсмѣ. боїтє се г(оспод)а свн нїєговы с(вє)ты. а мєнн крощо велншѣ не боїтн га се. пакѣ їоїї рече архагг(є)лѣ. ты сн с(вє)таа. от[ъ] с(вє)тынх(ѣ) выш'шад н многѣ болѣд. тебн се то пїнстѣн каа м(а)т(є)рн цѣло доконало мнловатн г(оспод)а б(ог)а, а не боїтн се. зачїно праава м(н)л(о)стѣ нз ср[ъ]дцѣ стравѣ протєрѣ напоїє. рече лѣ м(а)рїа. їа з'наам[ъ] да тога радѣ н ты сн слетїо вод[ъ] б(ог)а те сн к' мєнн дошаво. їєрѣ га б(ог)а се бонм[ъ]. те н вр'ло стрєпїнм[ъ] вод[ъ] нїєга. пїше се да г(о)с(по)данѣ агг(є)лѣ б(о)гобогъз'анк'цє об'колєнєм[ъ] свонм[ъ] вод[ъ] заа спажаа. велнш' мн радѣї се, [667а] оу томе сва мї є моѣ радосѣ[ъ] да се бонм[ъ] г(оспод)а б(ог)а. он'да мї є весєло ср[ъ]дцє каде оу себѣ стрєпїнм[ъ] вод[ъ] б(о)жїєгѣ нїєна. тако н пророкѣ каажє. г(оспод)н поставн мн твоемє раабѣ да мї є за страхѣ твое нзговор'но слово. н не само людма, него н вама агг(є)ломѣ валѣа вам' га се боїтн. зачїно прєд[ъ] нїнм[ъ] н хїєрѣвїн стрєпє от[ъ] страха н др'кѣѣ сєрафїмн. пакѣ їоїї рече гав'ринлъ. ты се нїшѣ не бої м(а)рїє, пч(а)стнїа сн ты вод[ъ] хїєрѣвїнмѣа н слав'нїа от[ъ] сєрафїнмѣ. г(оспод)ъ нама єстѣ г(о)с(по)дннѣ. алъ тебї є с(ы)нѣ н г(о)с(по)дннѣ. не бої се марїамѣ вр'ла тї є²¹⁴ бл[а]г[о]д[а]тъ свстн'ла. рече мариїа. зато самѣ га н свкѣбнла бл[а]г[о]д[а]тъ. що га се бонм[ъ]. м(н)л(о)стѣ є г(о)с(под)ннѣ вод[ъ] вѣка н до вѣка над[ъ] б(о)гобогъз'анк'цїн кон се б(ог)а коє- оувѣщаавѣ н нс(вс)ѣ снрѣх[ъ]. пчєкаїтє наадаюїн вам' се нїєгової м(н)л(о)стн н свакомє благѣ вѣт'номє весєло. зато н валѣа мн се внше боїтн да тога дѣарѣ опєт(ѣ) не нзгѣбнм[ъ] що сам' га наш'ла. рече агг(є)лѣ, не бої се мариїа. м(н)л(о)стѣ б(о)жїа се є на тебѣ оутвр'днла. н

²¹³ Написано їд'номє.

²¹⁴ Написано тї а.

бл[а]г[о]д[а]тъ г(о)с(под)ниа вѣннто остана на тебы. не брнни се о томе. рече м(а)рїа. зато се
 негова м(н)л(о)стѣ н подкрѣпѣла на мени. юр' га се бонмъ. [667б] н то знаамъ да под[ъ]
 б(о)жїом[ъ] м(н)л(о)стїю есѣ ты кон га се прибожаваю. а како се не бы боѣла. каде онъ свою мѣ
 добръ волю нмаа на свое б(о)гобоише. рече архагг(е)лъ. рекаѡ е г(о)с(по)дннѣ б(ог)ъ. к' еѡ'вы.
наспорнткю ти многе твое тѣге брнжне н твоа оузднхнваннн оумножнтн. те с велнком[ъ]
грнжом[ъ] свою децѣ хоѣешъ рааѣати. нн'дн таа се не може радовати. алъ ево тебы закаазано
 мн бы радъ глас(ъ) донети чѣвентъ. радѣи се оврадован'наа г(оспод)ъ с тобою. те тебы ето
 множеѣн прикнагюе ти радост[ъ] г(о)с(по)дѣ. н ѡ радостн хоѣешъ свое дѣете роднтн о(т')ца свїю
 отааца. рече м(а)рїа. паметно е соломонъ ове рѣчы напнсав. родъ е таї прелм[ъ]дры конно б(о)жы
 страх[ъ] на ср[ъ]дцѣ носы. н богатъ славанъ. многогоднчанъ съ жнвотом[ъ] сконм[ъ]. а ты мн
 велнштѣ не бої се м(а)рїе. бл(а)го оннм[ъ] кон га се бої. те н мене страш'лнкѣ от[ъ] нега сви
 родовы днчѣ. н та око напнсавто соломоном[ъ] млнзем[ъ]. оу б(о)жїемъ страхъ бавн се цѣѡ
 д(а)нѣ. оу томе се н ѡздаам[ъ] да кїе г(оспод)ъ погледа ти на мое пред[ъ] ннмъ плаш'анко
прекланннне. кано що се пнше що на свою зем'лю одз'горѣ гледаа. те с погледом[ъ] сконм[ъ] чнны
 да се она тресе. да како та бѣдав'шн зем[668а]ла не бн се стресала от[ъ] погледа мѣ наа мѣ. а
чѣешъ що самъ крозъ пророке говоры. юще кю та кданъ пѣт(ъ) затрестн не само с' н(е)бомъ
него н съ землїом[ъ]. свомъ цѣлом[ъ]. р(е)чѣ. архан(гелъ): ако сн ты н зем'ла, ама не таа
 зем'ла що е за ню речено, земла сн. н опет(ъ) оу землю кешъ пѡѣн. не за стресанїе, него на
нграанїе весело твое походенїе нз'лазы. рече д(ѣ)воїка. к' архагг(е)лъ. догод[ъ] самъ та жнвн на
 зем'ан. дот'ле н ѡ своѣ сп(а)сенїю вала мн рааднтн з др'хаатом[ъ]. оу страахъ бораваїѣн се с
тѣгом[ъ]. юр'но то е започетакъ оученю страх[ъ] г(о)с(пода)нѣ нматн. свнма е то добра свѣст[ъ]
 кон се тога др'же. та каде нмаам[ъ] роднтн х(рнст)а б(о)жїю снлѣ н премдростъ. то таї
 започетакъ прелм[ъ]дростн попре страх[ъ] мѣ стон мн се ѡ ср[ъ]дцѣ нматн. та лепо е то пророкъ
 нсаїа, ако некъ оуз'бѣде н ѡ мены нзрекаѡ. ето д(ѣ)воїка кїе приватнтн оу цревѣ своѣ н
 роднткїе с(ы)на. алъ овако н онъ пакъ повчавва. а г(о)с(по)днна б(ог)а вашега свѣтнтѣ. тааї
 нека вамъ е за вашъ страхъ. н ц(а)рѣ д[а]в[ы]дѣ то приговара те велы намъ. прїндѣте
 поклоннм' се припадаюѣн г' зем'ан немѣ зап(л)аачело се пред[ъ] нашнм[ъ] г(о)с(по)днном(ъ). а
 ты мн заказвешъ радовати се. рад[о]уи се оврадован'наа. радовати се г(о)с(по)де)вн стрепеѣн
 каажѣ пророкъ. н пословати мѣ съ страхом[ъ]. [668б] н мени кано г(о)с(по)дрекѡї робынн съ
 страхом[ъ] слѣжнтн мн валаа. ако мн велнштѣ радовати се н таа мї е радостъ с ѡстрѣанїем[ъ].
 а како се не бы боѣла. каде е выш'нїн г(о)с(по)дѣ вр'ло страашанъ. ты говорнштѣ г(о)с(по)дннѣ е
 с тобом[ъ]. то постраш'нїемѣ от[ъ] землнаны ц(а)рева съ страхом[ъ] н прикѣчати се к' немѣ
вала. страашанъ е онъ над[ъ] свнма боговы. н що е оваа намъ радост[ъ]. каде с многомъ
 тѣгом[ъ] н брнгом[ъ] валаа нам[ъ] доѣн оу н(е)б(е)сно ц(а)рство. р(е)чѣ. архагг(е)лъ. не плашн се
 м(а)рїе. с(в)еты кїе д(ѣ)хъ наа те сааѣн. а гдѣ е б(о)жїї д(ѣ)хъ. он'де е свакаа слобода.
нзбран'ны съсѣд[ъ] г(о)с(пода)нѣ павав. то казѣе. да кад[ъ] кїе наа то речено. оу тої слободн. с

коиѡмѡно є нас(ъ) х(рнсто)с(ъ) ослободїѡ дръжте се и стойте. а не нз'нова пакъ под[ъ] товаръ
 неспосни се подлаажнѡте: да колнко паче ты м(а)рїе свакад[ъ] оу б(о)годаатой ти слободн стоншъ.
 твѡга с(ы)на сѣд'ло бл(а)гоє. ако и велиншъ то єво я самъ г(о)с(под)ниа рѡкннѡ. с посленым[ъ]
времѡном[ъ] се не пр'тн. нго є негово драаго и времѡ мѡ є лако. носѣн ти га оу тр'бѡхъ.
 подвннкншткїє ѡ тебы ц(а)ръ д[а]в[ы]дъ. сва є слава ц(а)рѡвой к'ѣры оу нїѡнъ нзнѡтра. а
 нїѡнѡюѣн ти на рѡкѡ г(о)с(по)днчнкѡ. и саама кїешъ то нзговлааратн. моѡ є мрамъ гладакъ и
 товар' мїє [669а] саадакъ саама в'р'ло лакъ. носѣн бл(а)гога б(о)га. говорнтн к' нїемѡ нлашъ с
попеванїем[ъ]. сѣдеѡ въ славѣ на пр(е)столе б(о)ж(а)ставном(ъ). на ѡблаакѡ лакѡ догїє ин(сѡ)сѡ
б(о)ж(а)ставный ѡт[ъ] прѣч(н)сте д(ѣ)воѡкѣ. велнкы є г(о)с(по)дннъ и в'р'ло хвааленъ оу граадѡ
 нашега б(о)га. каде овы б(о)жїн граадъ с(вѣ)таа б(о)городнца похваалы г(оспод)а б(о)га. те ѡвѣ
рѣчн нз'рѣте: величїт(ъ) д(с)ша моѡ г(о)с(по)да. и възрадова се д(с)хъ моѡ ѡ б(о)зѣ сп(а)се
моѡмѡ. яко сътворы мнѣ величїе снлны. тадаръ єто бы велнкы г(о)с(по)дннъ и в'р'ло славанъ
 оу граадѡ нашега б(о)га. бл(а)г(о)с(ло)веннѡю мѣѣ жѡнама. бл(а)г(о)с(ло)внн є б(о)гъ вѣчнтѡ.
въсхотѣла єсн бл(а)г(о)с(ло)вен'наа гл(агол)ющн. бздн мнѣ по гл(агол)ѡ твоѡмѡ. не таїю ты. нъ
 и въсн людіє рѣкѡт(ъ). бздн бздн. да зачнешн къ трѣвѣ. нз' трѣва прѣжде даннїє р(о)жден'наго.
 ѡвомѣ по їезекїловѡ нарнцаню ч(о)вѣчїем(ъ) с(ы)нѡ. цѡ ннгда на землн нн толнко мѣста свога нїє
 нлаѡ. гдѣ бы свою главѡ ѡт[ъ] снн'ца ѡт[ъ] кнше лн подклонїѡ. даде мѡ г(о)с(по)дннъ б(о)гъ
ц(а)рѡкѡ столнцѡ неговоа мѡ от'ца д[а]в[ы]да. те се ѡц(а)ры вѣчнтѡ над[ъ] яков'левым[ъ]
домом[ъ] и родом[ъ] ин(сран)лскым[ъ]. док'ле таї ц(а)ръ г(оспод)ъ цѡ є, съз д(ѣ)в(н)цѡм[ъ]
м(а)рїѡмѡ. не покр'ха на нас(ъ) вѡлжїє напрежене и затѣгнѡте лѡкове. и ватрѣны мѡ стрѣлаа не
 полѡмы. [669б] орѡжїє покр'шы. и щнтѡвѣ спаллы с' ог'нїем[ъ]. док'ле мнра оу внлааетѡ некїє
 бытн. г(о)с(по)дннъ снаажанъ и снлвнт(ъ) на воїскы. конно раскннда бѡевѣ по своѡ землн. тааї
г(оспод)ъ є б(о)городнцѣ с товѡм[ъ]. разагнаткїє и поплашнтн те їзыкѣ цѡ сѡ на зѡ и на кав'гѣ
бр'зо готовы. нн'дн ѡд[ъ] неговоа нменѡ понаївнше кама нам' се богатн и ѡ себы стрѣпнтн.
спажанюѣн мѡ заповѣды. како цѡ ц(а)ръ д[а]в[ы]дъ ѡ нїемѡ оу ѡал'мѡ пнше. да се нспѡвѣдаю
 твомѣ велнком[ъ] нменѡ. їр'но страш'но є то нлѣ. р(е)чѣ. ар'хан(гелъ). таї нек' се бѡн конно велы
многаа бѣда и неволя мѣ снаагїє. ама тебы коганѡ сн прѡнаш'ла свако добро без промене. ца се
нлаашъ богатн. ако є кога голѣм[ъ] дер'тъ свстнгаѡ. алъ тебы є радѡст[ъ] дош'ла. кога теш'ка
болѣстѡ снашла є. ама ты кїешъ тога зачѣты и роднтн. конно свакѡ некол'нѡ тѡгѡ и болѣднцѡ
раз'гоны с рѣчѡ своѡм[ъ]. и таї нек' се оу себы снѡѡ и снѣбыва се ѡд[ъ] їадъ. ѡт[ъ] коганѡ
 б(о)гъ своє лнцѣ ѡдвѡраѡа. како се ѡ ѡал'мѡ казѡ. ѡтвѡраатїѡ сн б(о)ж(е) своє лнцѣ ѡд[ъ] мене и
снѡѡканъ ѡстах[ъ]. а ѡт[ъ] тебѣ ѡнъ не ѡдвѡраѡа свога мѡ лнца. негѡ каа ц(а)ръ желы за
товѡм[ъ] вндетн твою тн красѡтѡ. и гледыѡ наа тѣ. и нзарадн тебѣ. на [670а] савъ рѡд[ъ]
ч(о)вѣчїн мнло гледыѡ. тако да се и хвалеѣн к' нїемѡ можемо говорнтн. твоє лнцѣ г(оспод)н
нншаны ѡдзгорѣ на насъ. и развеселїѡ сн с отннм[ъ] ср[']дца наша. тога рад[ъ] ѡ браѡ
хр(н)стїанн. весело славжнтѣ г(оспод)ѡ б(о)гѡ. ѡ сваком[ъ] вашѣм[ъ] ходѡ и пѡслѡ весело б(о)жїє нлѣ

оузнмааѣте пр'во напредъ. споминюѣи га. како що д[а]в[ы]дъ чиннаше. споменух[ъ] се велы б(ог)а
 и прокеселно сам' се. рече агг(е)лъ г девойцы. та б(ог)ъ не само нсто ъ твоюѣзи памети да кие
 быти. него и ъ твоѣмъ цркви боравнткѣ. ѣа крошо не бы се радовала. не боѣ се мар'ям'л'ѣ. беседе
 скога ти г(оспод)а нмаашъ и при себы. говорн то слободно ѡт[ъ] ѱал'ма. не бонм' се сла ѣрно съ
 мноу' си ты ѡед'но. моле слухъ дао си радо веселие. ѡ томе и моѣ смерене кости хоѣе се
 порадовати. кад[ъ] си ты б(ож)е поглѣднуѡ на смеренїе свое ти рабе. све ли кости зато рекоше
 г(оспод)и г(оспод)и т'ко е подобанъ тебы. твоѣа д(ѡ)ша ето видим[ъ] да се радѡе ѡ г(о)с(по)дннѡ
 б(ог)ѡ крозь ово моѣ к' тебы сказиванїе. то ты и садъ велым[ъ]. радѡи се ѡбладован'наа.
г(о)с(по)дннѡ б(ог)ъ с тобомъ ѣ. каде ето и кости твоѣ г(оспод)а споминю и радю се ѡ немѡ.
 ѣрно томе ты кїешъ мааѣнка быти. що мѡ се кости неѣе [670б] здрѡз'гати. радѡи се
 ѡбладован'на. крошоно свнма веселнмъ ѡ животѡ ѡ тебы нмадѡ своѣи животъ. ты м(а)р'ямъ
 ѡбретши сїю бл[а]г[о]д[а]т[ъ] рещи. бл[а]г[о]д[а]тїю божїю есамъ що есамъ. и неговоа
 бл[а]г[о]д[а]т[ъ] що е оу' мены праз'на не бы. ево ѣешъ зачеты оу' себы и родити с(ы)на. голема си
срѣѡ стек'ла съ свонм[ъ] ти сннзиванїемъ говорѣи слѡш'кнннѡ сам[ъ] г(о)с(по)дннѡва. а
 г(о)с(по)дннѡ таѣи що е с тобомъ[ъ]. вѡзнош'анкымъ[ъ] главѡ сннжа. а ннске оуздннѡ на велнко.
коме се свстн'ло ѡт[ъ]. неколїе говорити тѡжно. свакаа ме бѣда и сло снаагїе. ама ты радост[ъ]
 ѡд[ъ] агг(е)ла докнннсаатѡ и голема даарѡ достаде. да тога рад[ъ] ѡт[ъ] сен'довн и нн ѡда
ща се не оустрѡчїаѣ м(а)рїе, да ти коѣ сло може досаадити. не гледаа б(ог)ъ на лица. неголи ѡ
 свакомъ[ъ] кезыкѡ ко се неѡа бон и с правнцомъ[ъ] се своимъ[ъ] жнвнѡмъ. неговѡ е тааѣ. не боѣ се
 нн се що препадаѣ м(а)рїе. р(е)че, мар'їа. а како се тѡжна не би боѡла. на ѡвоме самъ свѣтѡ. а
 свѣт(ъ) савъ оу' слѡ боравы. р(е)че. агг(е)лъ. не боѣ се. с тобомъ е б(ог)ъ. тебе кїе съѡвати ѡт[ъ]
 свакога сла. рече м(а)рїа. то ли и не говорн. вама се мени г(оспод)а б(ог)а боати. зашо тїю онъ
 волю испнннѡ кон га се боѣ. и моѡв нмъ слѡшаа. велнш' ли [671а] не боѣ се м(а)рїе, г(оспод)ъ е
 с тобомъ[ъ]. а г(оспод)ъ и саамъ то казѡе с' ев(а)г(е)лнстомъ[ъ] лвкомъ. ѣа вамъ каажемъ кога
 вам' се вама боати. тога се боѣте. т'ко нма тѡ вадѡст[ъ]. по ѡвоѣ смр'ти д(ѡ)шѡ тѡрннѡ доле
 оу' онѡ горѡѡ ватрѡ вѣчно распалнкатѡ. донста велым[ъ] вамъ тога се боѣте. рече агг(е)лъ. таа
 е страва за грѡш'ннїке. а ты си оу' б(ог)а себы радост[ъ] достала. що га нмаашъ и родити.
 паметанкѡ с(ы)нъ велы солодонъ. свою маѣкѡ веселнѡ. а ты ѣешъ премѡдрога с(ы)на зачеты и
родити б(о)жїю премѡдрѡстъ. те нзаради тога веседа свакад[ъ] нмаашъ быти. пнше с(ве)ты
 ѡванъ б(о)гословъ. сваки тааѣ ко се др'жы хр(н)ст(о)вогъ оу'ченнѡ. таѣ нмаа о(т')ца и с(ы)на. и
 т'ко ли к вама долазы. а тога оу'ченнѡ не доноси. тога нн оу' кѡѡ свою не пѡцаѣте. ннт(ъ) мѡ
б(о)жнѡ помоѡ назвнante. ар'хагг(е)лъ гав'рннлъ ето г дѡвоѣци м(а)рнн оу' кѡѡ доходы. с'
 ѡченнѡмъ[ъ] хр(н)ст(о)вымъ. кано блнжны оу'ч(е)ннкѡ хрнста, агг(е)лс'кога створнтелѡ. онъ нмаа
 о(т')ца, конно га е и послаѡ. нмаа с(ы)на. що га и проказѡе лепомъ[ъ]. волиомъ[ъ]. да ѣе се с
 тѡломъ[ъ] ѡд[ъ] д(ѡ)воѣке родити. те и саамъ ѡѡ то велы нека се ѡ немѡ веседа. рад[о]уи се
 ѡбладован'наа м(а)рїе. [671б] и томе с отога гласа вама се доноснѡ радовати. и б(о)жнѡ помоѡ

НАЗИВАТИ МЪ. р(е)че м(а)рїа, к' архагг(е)лъ. говорнш' мн не бої се, ама рад[о]уї се. ТА ТО СЕ ПИШЕ. да є страх[ъ] г(о)с(пода)нь слава МЪЖЪ и похвала. и весесо мѣ є то радостны ЛЕПЪ вѣнацъ на главы. страх[ъ] г(о)с(пода)нь разиграва ср[']дца. ТЕ НС ТОГА СЕ ВЪНШЕ ЖИВОТНЕ ГОДИНЕ Н З' ДОБРОМЪ ПРИСПОРАВАЮ. ко се б(о)га бон све на боле мѣ се послѣдакъ нзвр'ше. И НА СМР'ТН БЛАГО НИМЪ. Нама єст[ъ] то речено. каде све заповѣди доконаате. он'даа то говорите мн сло сьге некалале НИ ПОДА ШО. алъ ты преч(н)ста д(ѣ)во. КАД'НА КААД'РА СИ ОТВѣЩАТИ. єво я г(о)с(по)диноба ДВОР'КНИИ ОУ СВАКОИ САМЪ СЛЪЖБЫ КААДРА И КАЛЛАА. твої є тр'бѣх[ъ]. КАЛЛАО ПРИСТАО. шо кешъ ѡ немъ затрѣднети сот[ъ] с(вѣ)тога д(с)ха. валаале сѣ ти рѣке, с конмано кѣшъ повнти и ѡ ясле положити б(о)га с(ы)на ТВОГА. конно пре вѣка и свѣта сѣды з' десне рѣке б(о)га о(т')ца СКОГА. вр'ле сѣ снсе твоє, ш' нма кѣшъ тога донти конно све живо храни. твоє ти повздааніє оа[ъ] материнни ти синса. и твоє снсе НИМЪ КѣШЪ ДАВАТИ: за потребѣ є ср[']дце твоє г(оспод)ѡ б(о)гѡ. да ѡ своле ти ср[']дцѡ здражавашъ скривено рѣчи мѣ. ка[672а]ко шо ѡ томе пишє єв(а)г(е)листвъ лѣка. а м(а)ти мѣ спазаашє све нѣгове беседе, смещаюїи и оу своле ср[']дцѡ. валаала є глава твоѡ, главни цр(')ков'ної х(р)ст)ѡ. да є сѣ свѣз'даанн корвннше. валаале сѣ оти твоє. оу г(о)с(под)ни сѣ рѣкѡ ѡнако, кано оти сьлгаа оу г(о)сподарскыма рѣкѡ шо сѣ оудинль. СІЄ ТЫ ОТИ НИЄ ВЪНЪ КЪ Г(ОСПОД)ѡ. за потребѣ сѣ твоє ноге да пѣтѣшъ ш' нма с' ХР(Н)СТОМЪ оу игѣпат(ъ). отвѣдано б(о)гъ о(та)цъ доз'вати кѣ скога мѣ с(ы)на, ѡ малом' си вѣр'на раба. над[ъ] многым[ъ] те БЛАГОМЪ г(о)с(по)динъ поставы. довести кѣ се тѣщенє Ч(Н)СТЕ Д(Ѣ)ВОИКЕ к' н(е)б(е)сномъ ц(а)рѡ по НИОИЗНИИ ТРААГЪ ВЕЛЫ Д[А]В[Ы]ДЪ. ама Ц(А)РЪ понайбол'ма за НИИНОМ[ъ] ЛЕПОТОМ[ъ] желы. кер'но онъ є НИИЗНИИ г(о)с(по)динъ. КЪ НИМЪЖЕ РЕЧЕШИ. се раба г(о)с(под)ниа БВАН МНЕ ПО ГЛАГОЛАѡ ТВОЕМЪ: аминъ:~

ВТОРАА ЧЕСТЪ СЕГО СЛОВА:

РАДЪИ СЕ ОБРАДОВАН'НАА Г(ОСПОД)Ъ С ТОВОЮ:~ Не тек(ъ) само, ХР(Н)СТІАНИ. шо архагг(е)лъ гав'рїилъ, прес(вѣ)той б(огороди)цы м(а)рин ГЛАШАА ОВЫ РАДОСТАНЪ ГЛАСЪ. радъи се обрадованна Г(О)С(ПО)ДИНЪ Б(О)ГЪ є с тобом[ъ]. неголи и свакої Б(О)ГОВОМЪЗАНКОИ ХР(Н)СТІАНСКОИ ПРАВОИ д(с)шн-кояно се на Г(О)С(ПО)Д(С)КЕ овак'вє БЛАГОЕ ДНИ ч(н)сто ПРИЧЕШЮ С(ВЕ)ТЕ [672б] Тайне. тѣла и ПРЕЧ(Н)СТЕ КР'ВЫ Г(О)С(ПО)ДИНЕ. те примаю г(оспод)а Б(О)ГА ВѢРО ѡ себе. и тыма[ъ] д(с)шамма гав'рїил(ъ) говоры СВАКОИ ПОСОБИТО. радъи се д(с)шо обрадован'на г(оспод)ъ є с тобом[ъ]. б(а)го и тыма кон овы праздникъ б(а)говѣщенїє с(вѣ)те б(огороди)це. ЛЕПО ѡ ПОЩЕНО ДР'ЖЕИ ПРАВО свѣткѣю. нмаюїи КОИ г(оспод)а б(о)га при себн. д(с)хъ с(вѣ)ты и на ннх[ъ] снходы. и выш'нєга Б(О)ГА б[а]г[о]д[а]тъ и ѡб'става. те х(р)ст)с(ъ). како на овы свѣт(ъ), тако оу ннхове д(с)ше долазы. и како є г(оспод)ъ м(а)рїю обрадовао, каде є оуїд'но ш' ноде быо. тако онъ и сваку д(с)шѡ ПРОВЕСЕЛАВА коѡ га к' себы присковак. вєлы зато гав'рїилъ архагг(е)лъ б(огороди)ци. рад[о]уї се обрадован'на Г(ОСПОД)Ъ С ТОВОЮ. да бн се свн людн радо веселны конно ПРАВО СЛЪЖЕ

ѿсвѣдѣтъ нѣга ннкога се дръгога не бои. ко ли се нѣга бон. лишишт(ъ) се неѣе свакога блага. н
 мени боѣи га се, ѿ тоѣе знамѣтъ иерѣ некую ннчнмѣ ѿсвѣдна быти ни ѿвѣде ни тамо. каде е
богаты г(о)с(по)динѣтъ б(ог)ъ са мномѣ оуѣд'но. рече агг(е)лѣтъ. не бои се м(а)рїе, г(о)с(по)динѣтъ
б(ог)ъ естѣ с токомѣ донста. р(е)чѣ, мар(їа). та г(о)с(по)динѣтъ б(ог)ъ е свакад[ъ] мое
 просвѣтлнваннѣ н мой сп(а)снтель. та ѿт[ъ] кога би се боѣла. г(оспод)ъ не мое животѣ
 заклон(ъ). н кога се знаамѣтъ плашннѣ с отым[ъ] смртннѣ мѣ страх[ъ] не ѿбнмла. каде е таи
 г(о)с(по)динѣтъ са мномѣ що саам[ъ] ѿ себы говоры. та самѣтъ животѣ: Каажѣ пророкѣ нсаїа. н
 быткѣ вама све оѣе рѣчн тако, каа ѿ пнсмѣ напнсате под[ъ] пѣчатом[ъ] рѣчн. н таа кннга
запечатена дати кѣ се, [674б] кннжнѣ ч(о)в(ѣ)кѣ. конно зна чатннѣ. н рѣчн мѣ се да е прочаты.
а ѿнѣтъ кѣ то ѿдговорѣ дати те рѣчн. та е донста не мого прочатннѣ, защо запечатленѣ сѣ те
к'ннге твр'до. све оѣе архагг(е)лскѣ сѣ веседе неразмр'снѣ. тако кано кннге мѣхвѣрлѣсаате. нннн н
 т'ко може прочатннѣ. кромѣ иѣдна саамѣ с(вѣ)таа б(огородн)ца. коѣано е н б(о)жїе слово с(ы)на мѣ
могла сместннѣ оу себы. Пнше нсвс(ъ) навнннѣ. кон се б(ог)а боѣ. тн се не протнвѣ неговоум[ъ]
пнсмѣ веседакомѣ. б(о)гобогаз'анка м(а)рїа. нї она се не спротыкнїи. него такы к' агг(е)лѣ рече.
 да ли се то з'годы н вѣде ли по твоѣе сказнваню. б(о)гобогазанв'цн прнготовлаваю своѣ
 ср[']дца. н с памекю се сннжаю пред[ъ] б(о)гомѣ слышаюѣи мѣ. н вр'ло мѣр'каю мѣ на говорѣ.
 како що е б(о)гобогазанка м(а)рїа прнгот'внла была своѣ ср[']дце говорѣннѣ. готово е ср[']дце мое
 б(ож)е. готово. нзрнгатн лепѣ рѣч' ли. то слово що се е ѿдебелано с тѣлом[ъ]. смѣры она пред[ъ]
 г(о)с(по)демѣ свою д(с)шѣ каде то нзрече. сво самѣтъ г(о)с(по)дннова наїмани слыш'кнннѣ. таи
 погледнѣ г(оспод)ъ б(ог)ъ на нїенѣ покор'но сннзнваннѣ. н вн б(о)гобойше понцнте ѿд[ъ] нѣга
 добротво[675а]рѣнѣ мѣ, траажѣи мѣ волю. иер'но г(оспод)ъ прнсвоѣа се з добротвореннѣм[ъ] к'
 своїої мѣ землн. а мн сло хр(н)стїанн таа нѣгова зем'ла що ю б(ог)ъ назнре. каара н мнлѣ.
нцѣѣи мѣ да нздаѣ свої плодѣ. боѣка се м(а)рїа б(ог)а. занска она те добре мѣ оугоднѣ воѣе,
 говорѣннѣ иѣи. нека ли се з'вѣде твоѣ рѣчѣ. вѣлы соломонѣ. ко с прав'дом[ъ] ходы. таи се бон
 б(ог)а. а м(а)рїа права собом[ъ] быашѣ. н пѣтоѣе своѣ поб(о)жно нспралаашѣ. ѿд[ъ] г(оспод)а
б(ог)а вр'ло се боѣашѣ. зато нїої ч(н)стої н б(о)жїн страх[ъ] валлѣдїашѣ оу свомѣ иѣи ср[']дцѣ
носннѣ. пнше се страх[ъ] е г(о)с(пода)нѣ чнстѣ. б(о)жїн е на ч(о)векѣ страх[ъ]. нз'ворѣ нѣговѣ
 животѣ. та н тоїзы коѣ е нмала зачѣтн н роднн нашѣ живот(ъ) х(рнст)а с(ы)на б(о)жїа.
 валлѣашѣ нїоїзн страх[ъ] г(о)сп(о)данѣ носннѣ оу себы. добро е то она знала да б(ог)ъ не гледаѣ
 на образѣ людскы. неголи на ср[']дца нмѣ глѣды ко е как'ѣе вѣды. н ѿ свакоѣе родѣ н плѣменѣ ко
 се бон б(ог)а прнвата га б(ог)ъ к' себы. ѿ д(ѣ)во м(а)рїе. нїе заа те страѣ нн плашеннѣ. неголи
 ты таи твої б(о)гобогаз'анкы страх[ъ] оу наша ср[']дца нз'лнн. коѣано сѣ грѣшннка. н нама се
валлѣа боїатн. а не тебы. како що се н ѿ ѿаа'мѣ пнше. г(оспод)н. поставн ли твоѣе раѣѣ слово
 твоѣ [675б] за страх[ъ] твої. а ц(а)р(н)ца м(а)рїа ѿвако говорашѣ. поставн твоїої раѣѣ слово
 твоѣ за страх[ъ] твої. сасма е рече твоѣ то говореннѣ разждежено архагг(е)лѣ. що ли то велнштѣ да
 кѣ д(с)хѣ с(вѣ)ты снїн на мѣ. конно ватрено слызѣ. що таи рек'нѣ то н вѣде. онѣ нз' рѣчн н

слово тѣлесно быи. а поред[ъ] с(в)ете б(о)городн(и)це и ѿ насъ оуселѣи се. те мѿ видесмо нѣговоу такъвѿ славѿ. каа едннорогѣном[ъ] с(ы)нѿ оу[д]ъ о(т')ца. нѿ црква мѿ пре даннѣ рогиенѿ. и пакъ допосле оу[д]ъ м(а)т(е)ре мѿ едннорогѣнъ проклѣа: бл(а)жен'но то чрево кое га е носило. и то вр'ло распалиено б(о)жѣе слово и она га оу[д]лока вр'ло г(о)с(под)нѣ раба. како се явѣ яказѣе и оу[д]ъ оуе юшѣ беседе: шо рече к' арханг(е)лѿ. бѿдн мн по гл(а)голѿ твоелѿ. не бои се мариам[ъ]. нѣ предстател'нице страш'наа и непостыднаа. не презри бл(а)гаа м(о)лнтакъ нашнх[ъ]. м(о)лн г(оспод)а нже естѣ с тобою. да бѿдет(ъ) и съ нами твоими и с(ы)на твоего недос(то)нными и непотреб'ными рабы. р(е)че агг(е)лѿ. не бои се м(а)рѣе. на то пакъ мѿ м(а)рѣа оуговоры и рече. конно б(о)га се не боѣ ни га често призывлю себѿ ѿ помощ'. он'де страше се и боѣ гдѣ никакъва страха неи[б]76а[ма]. а та б(о)га призывлю[ъ]. и д(ѿ)ша мн се радѣе вр'ло о моѣ б(о)гѿ сп(а)снтелю. страшнѣ[ъ] се и стрепнѣ[ъ] како по дѿжностн оу[д]ъ нѣга. како се и пнше. за кога е страх[ъ]. страхъ да мѿ е. а моѣ мн вала нматн частъ и пощенѣ. частъ бѿдн мѿ. а та тоѣе раднѣ[ъ] славѣнѣи шо е страшнѣ и д(ѿ)ше превзнмаа оу[д]ъ землян'скы кн(е)зюваа. постраш'нѣе мѿ оу[д]ъ свѣт'скы ц(а)рѣва. и како тога не бн се яд'на боала. оу[д]ъ когано стрепнѣ н(е)бо и зем'ля. доноснѣ та моѣ г(оспод)ѿ б(о)гѿ шо е са м'номъ славѿ и частъ. и днчнѣ навелнко нлѣ нѣгово. о нменѿ инс(ѿ)вѿ б(о)гѿ моѿ колена прекланѣм[ъ]. доходнѣ прнпадаюѣи мн г' зем'ли покланѣм[ъ] се плачѣн се пред[ъ] выш'ннѣ мнѣ г(о)с(по)днѣмъ б(о)гомъ конно е яднѣ съ мнѣмъ и насъ к сътворѣо. рече, арханг(е)лѿ. не плачн ты м(а)рѣе. нека оннѣ патѣ плач кон св б(о)га за плачн ставнѣ. те св оу[д]ъ нѣга заборахнѣны. а ты се оубрадованна рад[о]уѣ. о своѣ тн г(о)с(по)днѿ свакад[ъ] се веселы и радѣн с(е), кр'но скѣпа е с тобом[ъ]. и оупет(ъ) то ты велю рад[о]уѣ се наблнзѣ е г(оспод)ѿ. нчнѣм' се не старѣи. на г(о)с(по)днѣ б(о)га тн шо е с тобом[ъ] свѿ твою брнѣгѿ предмет'нн. и онъ кѣ те прекр'мнѣнн. како [676б] и пнше, сама те г(о)с(по)дарѣ паасе и нчнѣмъ неѣ те оскѣднѣнн. не бои се никакъва ѣзнкѣка некѣшъ ты нматн б(о)гобогѣннѣ. тадарѣ свакога пѣно блага хокѣшъ нматн каде родншъ богатога б(о)га. оу[д]ъ чѣюно рѣкѣ свако бл(а)го лежѣ. онъ кѣ тн голѣмо и много бл(а)го датн. бл(а)гога ц(а)ра сн ты бл(а)га м(а)тн. конно се е оу[д]ъ тебѣ и ѿѣа тѣлесно. шоно и сама к' нѣмѿ велншъ. оу[д]ъ моѣ ср[ъ]дцѣ мн съкрнла сама твое рѣчы. а нншо не моѣе се покрнѣнн, шо на видѣло не нзаагѣ. и тебе кѣ ц(а)р(н)це внѣено прославнѣнн с(ы)нѣ твой б(о)гѿ нашъ. явѣ г(оспод)н и вѣселѣ намъ лнѣе твое. не гнѣва. нѣ радостн. да сп(а)сѣнѣи бѿделѣ, оу[д]ъ н(ы)нѣ и до вѣка безконач'на. аминн(ъ):

Четврто слово Лазара Барановича из Трубе (6766–6796)

Слово осмоє. тогожде. на бл(а)говѣщеніе прес(вє)тыє в(огородн)це.

стнх[ъ]. Рад[о]уи се обрadowан'на м(а)рїе. г(оспод)ъ, с тоб(о)ю:

Възвеселнт(ъ) се пр[а]в[е]днїнкъ ѿ г(оспод)и и зповает(ъ) на неѣа. казѣи д[а]в[ы]дъ. и ты д(ѣ)во ч(и)стаа, радѣи се обрadowан'на г(оспод)ъ с тобою. и възвеселн се ѿ г(оспод)и. вѣсе бо ты пр[а]в[е]дннкы превъзш'ла еси. истин'на ѿт[ъ]. твоее земле възсїа, и прав'да ѿт[ъ]. твоего н(е)ба прннчїе. прав'да твоя [677а] яко гора в(о)жїа въ неїже бл(а)говолы в(о)гъ жнти. с(вє)таа в(огородн)ца. кроцоно зате тога. що в неѣа жнвы свакаа пѣность в(о)жїа тѣлесно. тога радъ и рече к нїѡнзы ар'хагг(е)лъ. радѣи се обрadowан'на з гладннлкомъ пѣна. велы нсѣсь снрах[ъ]. г(о)с(под)нїе св оти без' нз'ма твщєно посвѣтлїе ѿт[ъ] свн'ца. све людске пѣтове вонє прознрѣ. и мотре що год[ъ] се чнны по тайны и помрч'ны мѣсты. пре док' се ннспернло що нїе за све вонъ то знаа и внды. с отнмъ єто отнма в(ог)ъ. и на сннзностъ свое мѣ слвш'кннїе згледнѣ. и нзабра є себе. ѿт[ъ] свн'ца понзкор'лїю. те в овомє свн'цѣ свое селнще за свое мѣ боравлєнїе наредыи. порадова се д(ѣ)вобач'каа д(в)ша кад[ъ] иѡн ар'хагг(е)лъ тѣ рѣтъ нзрече. с(вє)ты кїе те д(в)хъ вѣоуїмнн. велы соломонъ. мааз'не добре речн св так'вє кано новога саата мєдъ сладакъ. те нїхова сладостъ є д(в)шолѣч'наа. єто так'вє быше и ове ар'хагг(е)л'ске рѣчн в(огородн)ци. кад[ъ] иѡн рече в(ог)ъ є с тобом[ъ]. тай г(оспод)ъ в(ог)ъ єсть оны каменъ. що є оу пѣстынн прн мѡїсею с медовнном[ъ] нз камена поїѡ и(сра)нлскы нѣрод[ъ]. каажє премѣдры соломонъ. да паметанъ с(ы)нъ развеселава свою маї[677б]кѣ. ѣе кст[ъ] тебы д(ѣ)во веселїе, радѣи се обрadowан'на г(оспод)ъ с тобою. радлаємоє ѿт[ъ] тебе с(вє)то наречет' се с(ы)нъ в(о)жїи. в(о)жїа прем[с]дростъ. се раба г(о)с(под)нїа гл(агол)їєшн. єво кон мєнн слвже послаюїи. велы г(оспод)ъ. и кстн кїе. а вы що мн не слвжыте гладнн кїете встатн. крозъ вр'ло гласовннта пророка нсаїю то се казѣе. тебн ж[е] рабѡтающєй г(о)с(под)євн речет' се. ѿт[ъ]. г(оспод)а нже с тобою. азъ єсамъ хлѣбъ сьшады сь н(є)в(є)сє. да рсн и жнвѣ вѣдєшн. єво кон мн слвже пннн кїе. а вн лєннв'цн ѿт[ъ] жеїи маазааватн. г(оспод)ъ нже кстъ с тобою. нсточ'ннкъ є жнвотѣ. конно є напонѡ самаранннѣ с водомъ жннком[ъ]. ѿт[ъ] свое мѣ лозє, даткє тн вына пннн. с внном' кїе те развеселнты. коєно право разнграва ср[']дцє чл(овѣ)кѣ. кон мєнн раадє. развеселнтн кїе се. а вы нераадїѡцы дер'танвы быкїете. г(оспод)ъ нже єсть с тобою. кад[ъ] га се споменешъ он' кїе те оу тѣзн прѡвеселнтн. он' тї є прнвєжнще ѿт[ъ] врнге тн снааход'анвє. и то тї є радостъ. кон мєнн раадє. с веселїнмъ ср[']дцємъ и радовакїе се. а конно не маадє за мѡє послѡвє лѡкѡтн кїе с тѣж'на болєстанва нмъ ср[']дца. г(о)с(по)дъ нже кст[ъ] с тобою обрadowаткїе те. и речєшн сь ѡа[678а]ломннком[ъ]. ср[']дцє мѡє и пл'тъ мѡя възрадовасте се ѿ в(о)зє жнкє. се раба добра и бл(а)гаа. нже бл(а)гаго в(ог)а бл(а)гаа м(а)тн. ѡ маале была еси вѣрна. яко затнєшн ѡд[ъ] д(в)ха свєта. над[ъ]. многнмн те поставнт(ъ). г(оспод)ъ нже кст[ъ] с тобою. и речет[ъ] тн.

ВЪНИДИ ВЪ РАДОСТЪ Г(ОСПОД)А СВОЕГО: ТОГДА ВЪЗРАДЕТЪ СЕ Н ТВОЕ СЪКРОВЕНОЕ СР[']ДЦЕ
 СМЕРЕННО-РАДОСТН Ж[Е] ТВОЕЕ НИКТОЖЕ ВЪЗМЕТЪ ОТ[Ъ] ТЕБЕ: РАДЪН СЕ ОБРАДОВАН'НА, Д(В)ХЪ С(ВЕ)ТЫ
 НАДЕ НАА ТЕ: КААЖЕ АП(О)С(ТО)ЛЪ. ОУ КЕЦЕЦІН Н ПИНКЮ НЕЙМА Б(О)ЖІА Ц(А)РСТВА: АЛА АКО Е БРАШ'НО
 ТВОМЕ ТР'ВЪХЪ ХЛ'БЪ АГГ(Е)ЛСКИ Н ПИНКЕ ТІ Е НЗ'ВОРЪ ЖИНКИ. БАВ'ЛЕНІЕ О ПИНСМА Н Б(О)ГОМОЛСТВЪ.
 Ц(А)РСТВО Е Б(О)ЖІЕ, СВАКА ПРАВ'ДА Н Ч(Н)СТО ЗДР'ЖААНІЕ Н МНРОСТ[Ъ], ЦОНО Е С' Н(Е)БА Н ПОСТАЛО-
 ТАЙ ЕТО МНРЪ ПРНБРАО НАСЪ КЕ ОУКЕД'НО З' Б(О)ГОМЪ Н С' АГГ(Е)ЛН СКЪПА. АКО СЛО М(Н)ЛОКР'ВНИ МЕФЪ
СОБОМ[Ъ]: С ОТОГА Н РАДОСТЪ НИМАМО О С(ВЕ)ТОМЪ Д(В)ХЪ, ЦО Е НАНШАО НА ПР(Е)С(ВЕ)ТЪ Д(Ъ)ВЪ
М(А)РІЮ. КРОЗЪ БА(А)ГОВ'ЩЕНІЕ ГАВ'РИЛОВО К НИОЙЗЫ. КОННО С ОТЫМЪ СЛЪЖЕ Х(РНСТ)Ъ. ТЫ ТАКВИН СВ
 Б(О)ГЪ ОУ ДОБРОЙ МЪ ЪЗДИ. ТАКО БА(А)ГОВГОД'НАА РАБОТА ТВОА. Н ВЪЗЖДЕЛ'ЕТЕЦЪ Ц(А)РЪ ПОСЛОВААНЮ
 ТВОМЕ. КЕР'НО ОНЪ Е ТВОЙ Г(О)С(ПО)ДАРЪ. ЗАТО НИМА СЕ С ПОЩЕНІЕМ[Ъ] Н ПОКЛАНІАЙ: Б(О)ГОО(ТА)ЦЪ
 [678Б] ЕКО Д[А]В[Ы]ДЪ. ЕГОЖЕ ОУТРАСАДЪ ЕСИ СИЦЕ ВЪЗНВАЕТ[Ъ]. ПРИДИТЕ ПОКЛОННИ СЕ Н ПРИПАДЕМЪ
 НИМА. ДА СЕ ЗАПЛАЧЕМО ПРД[Ъ] НАШИМ[Ъ] СТВОРИТЕЛИМ[Ъ] Б(О)ГОМЪ. АКО НИКОМЕ ВАМА ПЛАКАТИ.
 АЛЪ ТЕБЫ КЕДНОЙ ПРИСТОН СЕ РАДОВАТИ Б(О)ГОРОДНЦЕ: РАДЪН СЕ ОБРАДОВАН'НА Г(ОСПОД)Ъ Е С ТОБОМЪ.
КАА М(А)ТН С(Ы)НА КІЕШЪ НИМАТИ: Н НИМЕНОВАКІЕШ[Ъ] ГА ИНС(В)ОМЪ. ЦОНО О ТОМЕ НИМЕНЪ СВАКО КІЕ СЕ
 КОЛЕНА ПОКЛАНІАТИ, Н(Е)Б(Е)СНО Н ЗЕМЛЯНО, Н ПРНСПОДНІЕ. РЕЧЕ АР'ХАГГ(Е)ЛЪ. ОД[Ъ] Н(Е)Б(Е)СНЫ ЕВО ІА
 ТЕБЫ ДОКАЗВЕМ[Ъ] РАДОСТЪ. А ОД[Ъ] ЗЕМ'ЛЯНЫ, КАКО Н ТЫ ЦО СИ ЗЕМЛЯ: Н Д[А]В[Ы]ДЪ Б(О)ГЪ О
 ТОЙ ЗЕМ'АН ТО. ГЛАШАА. БА(А)ГОВОЛНАЪ ЕСИ Г(ОСПОД)Н ТВОЮ ЗЕМ'ЛЮ. А ОУ ПРНСПОДНІОЙ ЪВОНН СЕ
 МЪТЕ ПРПАДАЮКН ПЛАШАНКО: ТОГА РААД[Ъ] ОУКАЗАТИ КІЕ СЕ С(Ы)НЪ Б(О)ЖЫ ОУ Т'БЛЪ. КОЕНО КІЕ НС
 ТЕБЕ СВАДАШ'НІЕ Д(Ъ)ВОЙКЕ НАА СЕ ПРИДИТИ, ТЕ С ОТЫМ[Ъ] РАСКВАРНТИ ВРАЖІЕ СПЛЕТЕ Н ПОСЛОВЕ МЪ
СЛЕ. Н ТЫ НА ТОГА КЕДОНТА АСПИДА Н ЛЮТА ВАСИАНСКА СМІА НАСТЪПНИШН. ТЕ КІЕШЪ ЗГАЗИТИ Н
 СЪТРТН ЛАВА Н СМАІА. САМА КІЕШЪ МЪ ЗГРЪХАТИ ГЛАВЪ. КАДЕ ЦР(')КОВ'НЪ ГЛАВЪ Х(РНСТ)А РОДИНШЪ:
 Б(О)ГА БО ВЪЗЫСКАЛА ЕСИ НОБОМЪ СЪ СВОНМ[Ъ] ТИ РЪКАМА ПРД' СОБОМ[Ъ], Н НИН СЕ ПРКАРНЛА: ТЕБЕ
 СМІА НЕ ПРЛАСКАА М[Ъ]ДРЪ Д(Ъ)ВОЙКЪ КАНО АДАМОВИЦЪ ЕВ'ВЪ: НИМАВШЫ РОДНТИ ТО[679а]ГА. ОУ
 ЧІННО ОУСТЫЙ НЕ ПРНМАГІЕ СЕ НИКОЕ ДАСКЕ ЛАЖЕ НИ ВАРАНЦЕ: ЗАТО МОЕ ТИ ПОЗДРАВ'ЛАНІЕ С РАДОСТН
 ГОВОРЪ ЗАПОЧЕХЪ: РАДЪН СЕ ОБРАДОВАН'НА: КЕР'НО ТААЙ НАЧЕТАКЪ ЦО Е ВЕСЕЛЕ АГГ(Е)Л'СКО РОДНТИ КІЕШЪ
 ТЫ. ТАКО ПАКЪ РАДОСЪ Н ДОКОНАВАМ[Ъ]. РАДОСТН КІЕШЪ РОДНТИ КРААЙ Н КОНАЦЪ: КАКО ОНЪ САМЪ
О СЕБЫ ТО Н НСКАЗЪЕ Т'КО Е СОБОМ[Ъ]: ІА САМЪ РЕЧЕ. АЛ'ФА Н О: ПР'ВЫ Н ПОСЛ'ДНІН. Г(О)С(ПО)ДИНЪ
 ТАЙ ЦО Е С ТОБОМЪ. БЫО Е Н ОУПЕТ(Ъ) КЕ ТАЙ. Н НДЕ ВЪСЕДР'ЖИТЕЛЪ. ТЕ ТОГА КІЕШЪ ДРЖАТИ НА СВОН
 РЪКЪ: КОННО СВЕ Н ТЕБЕ ДРЖЫ СВОЮ М(А)Т(Е)РЪ. РАДЪН СЕ ОБРАДОВАН'НА Г(ОСПОД)Ъ С ТОБОЮ: ЗАПОЧЕТАКЪ
 Н ДОВРШИВАНІЕ, ОУ ОВОМЕ СТОИ СЕ: РАДВЕМ' СЕ, Н СЪ СВИМЪ ВАМА СЕ ВЕСЕЛІМЪ. ТАКОКЕРЪ Н ВІН СВИ
 СКЪПА РАДЪНТЕ СЕ, АП(О)С(ТО)ЛЪ ТО С(ВЕ)ТЫ ПАВАО ГОВОРЫ. ОУКЕД'НО РАДЪНТЕ СЕ: О ОВОМЕ
ДАНАШ'НИЕМ[Ъ] ПРАЗДНИКЪ Н СЪ МНОМЪ. СВАКАА СЛОЧЕСТА НЕВАЛЛАА Р'БЪТЪ ДА НЕ ИЗЛАЗЫ ИЗ ВАШН
 ВАМЪ ОУСТАА. КРОМЕ ЦО Е ДОБРЪ НАПРЕДНО Н ЗА КОЮ ХВАЙЛЪ. НААСПОР'НО ВЪРЫ Н ЗАКОНА
ПРАВООР'ЖАНЮ: О ТОМЕ Н ДРЪГЪ ДРЪГА ТЕВ'ТИШНТИ ВАМА: ДА ДААЕ ИЗ СВОН ОУСТА ДОБРОТВОР'ЛНВЕ Н
САДКЕ СВОЕ Р'БЪТЫ СЛЪШАОЦЕМЪ: ОНАКО, КАА ЦО СВ ИЗЛА[679Б]ЗНЛЕ ВР'ЛЕ Р'БЪТИ НЗ' АНГГ(Е)Л'СКИ
 ОУСТАА. ТЕ ОБВЕСЕЛНШЕ ПОЗДААНО СЛЪШАЮЪЪ М(А)РІЮ: СРЕЪ СІ РЕЧЕ ВР'ЛЪ ДОБАВЛАА ОД[Ъ] Б(О)Г. НЕ

ωΓΡΗЖЫ ОНЪ С(ВЕ)ТОГА Д(Ъ)ХА Б(О)ЖІА С ОВЫМ[Ъ] ГОВОРЕНІЕМ[Ъ] ІΩНІ· ЦЮ РЄЧЄ· С(ВЕ)ТЫ КІЄ Д(Ъ)ХЪ НАА
ТЕ ДОЃН. Г(О)С(ПО)ДЪ М(А)РІЄ С ТОБОМЪ Є. ОНЪ Є Н С НАМА КРОЗ' ТЄБЄ· ВЕЛЫ НАМЪ АП(О)С(ТО)ЛЪ. ЄДА
ВІН ТО ЗАЃРЪ НЕ ЗНААТЕ· ДА СЪ ВАША ТѢЛЕСА З'ГЛАВ'ЦН Х(РН)С(ТО)ВЫ. КАКО Є Д(Ъ)ХЪ С(ВЕ)ТЫ ДОШАО
НА С(ВЕ)ТЪ Б(О)ГОРОДН)ЦЪ. ТАКО Н НА НАС(Ъ) НАХОДЫ· АКО СЛО ДОБРЫ, Н 8 ВѢРЫ ТВР'ДЫ· НА[Ъ] С'ТЕ РЄЧЄ
НЕСВѢСТНЫ Ω ТОМЄ. ІЄР'НО ВАША СЪ ТЕЛЕСА ДОЛОВН С(ВЕ)ТОМЪ Д(Ъ)ХЪ. ТОГО РАДН Н МЫ РАДВЕМО СЕ, Н
СЪВЕСЕЛІМО СЕ КЪП'НО С ТОБОЮ ВЛ[А]Д[Ы]Ч[Н]ЦЄ НАША ПРЕС(ВЕ)ТАА Б(О)ГОРОДН)ЦЄ· ВЪСЕГДА, АМІННЪ· Ω
ТОМ'ЖЕ ПРАЗДНЦЄ.

Пето слово Лазара Барановича из Трубе (6796–681а)

ω томъ же празднице. деветое слово:~

И́коже дажда съ н(ε)б(ε)се на рѣно съннде. ты м(а)рїе рѣно сы, ѡт[ъ] п[а]тн оудаленно
ε. снце ты ѡт[ъ] похотей п[а]таских[ъ]. х(рнсто)с(ъ). дажда, нмъ же рѣно твое ѡросн се. марїа бы
кано ѡвче рѣно, що се ѡ неѣа преоденъ б(о)жїе г[а]гнїе. н нас(ъ) собом[ъ] пресѡблаачн, по
ап(о)с(то)ловъ сказиваню. кон сте се ѡ х(рнст)а кр(‘)стнлы. то с отыме оу х(рнст)а сте се
преобвклн. како шо ε жедноме ч(о)в(ѣ)кѡ слаака н мнла за пнѣ стѡдена на вѡѣнны вода.
такожеръ знаде то [680а] б(ог)ъ. да без д(с)ха люди не могъ се жнвнтн. зато се н обѣа те
рече. ѡд[ъ] мога кю га д(с)ха дааръ нзасгтн на свака п[а]т[ъ]. на све жнво с тѣлом[ъ] шо ε.
д(с)хъ с(вє)ты нандет[ъ] наа те. зачнешн ѡт[ъ] д(с)ха с(вє)та. кст[ъ]. сїе вѣст[ъ] бл(а)га
яко вода хлаадна жеднон д(с)шн. каа текѡла рѣка. нз ср[‘]дца точна жнва вода. ко се шо хвалы,
ω х(рнст)ѡ б(ог)ѡ нек’ мѡ ε хвала. хвалн се марїамъ ω г(оспод)ѡ б(ог)ѡ твое шо ε с тобомъ, те
говорн. велчнн д(с)шо моѡ г(оспод)а. н вѡзрадова се д(с)хъ моѡ ω б(о)зе сп(а)се моемъ. м(о)лн
зачетаго ѡт[ъ] с(вє)таго д(с)ха. да вѡ безаконы насъ зачетнх[ъ]. н вѡ грєсѣх[ъ] рожаенннх[ъ].
нже сп(а)сенїа нашего раан прншады сп(а)сет[ъ]. сїа вѣст[ъ]. радѡн се ѡбралованна г(оспод)ъ с
тобою. глас[ъ] бл(а)гы бл(а)жнт[ъ] костн. сего раан вѡзапы м(а)рїа. се бо ѡт[ъ] н(ы)нн
бл(а)жет[ъ] ме вѡсн родн. не бон се м(а)рїе. бонмъ се рече. керно пнше се да оу свакомъ кзыкѡ
б(о)гобойше прнкатаны св, б(о)гомъ. ако се с правном[ъ] свокомъ жнвѡ. б(о)гобоазлнвѡ ево
м(а)тером[ъ] своком[ъ] д(ѣ)вѡ м(а)рїю г(о)с(по)дннъ б(ог)ъ оучнны. те саамъ нз’ нє зракѡ
равска наа се ѡд[ъ] раабє прнкаты. н наа послѡжы ѡ провн[‘]ном[ъ] послѡ мѡ. м(а)рїа чннеѣн
[680б] прав’дѡ. а прав’да ε б(ог)ъ. таа прав’да с’ н(ε)ба прннчє к нїѡнзы. с отомъ прав’домъ
свака се д(с)ша правда. ове прав’де кад[ъ] се цнпом[ъ] држнмо, можемо то говорнтн. пзна ε
прав’де г(оспод)н твоя десннца. алъ некаако наше рѡке многѡ неправ’дѡ състалаю н сплєѡ, те то
нїе по нас(ъ) за добро. твое же рѡце прєс(вє)таа д(ѣ)во, прав’дѡ држет[ъ]. н гл(агол)єшн. азъ
прав’дою гав’лю се лнцѡ твоемѡ. наснщѡ се вѡнєгда гавнт[ъ] се мнѣ слава твоя. м(а)т(ε)ремъ н
д(ѣ)вамъ слако. ты ч(н)стаа ср[‘]дцем[ъ] прєжде б(ог)а оузрншн вѡ п[а]тн. а после н мы. како
єв(аг)г(ε)лнстѡ казѡ. н вндєсмо славѡ єго. славѡ каа єд’нороднога ѡт[ъ] о(т’)ца пзна
бл[а]г[о]д[а]тн. сыю ты бл[а]г[о]д[а]т[ъ] ѡбрєтє оу б(ог)а. ѡд[ъ] нєгоке пзностн н мы свн
прєззєсмо дааръ оудааръ. ноє наагнє бл[а]г[о]д[а]т[ъ] прєд[ъ] г(о)с(по)днномъ б(о)гомъ. нѡ твоя
вы бл[а]г[о]д[а]т[ъ] вѡз бл[а]г[о]д[а]т[ъ] ноє начнны ковчегъ ѡт[ъ] нєгннлы дрѡла. с’ аконоса. н
прєграде многє справы оу нїемѡ. а ты саама быст[ъ] ковчегъ мысл’номѡ ноєвы. твоя оутрѡба
гнєздо єстѡ кокошкн нашоѡ х(рнст)ѡ. повраатн се голѡбнца к’ ною ѡ ковчегъ носєѣн коѡ оу
кльнѡ ѡд[ъ] [681а] масннце зеленъ стрѡчакъ. д(с)хъ с(вє)ты нанде наа те голѡбнце съ
масннною. како ѡт[ъ] тѡка н масн гл(агол)єшн нсплнн се д(с)ша моѡ. н гст’нє радостн

ВЪСХВАЛЕТЪ ТЕ ОУСТА МОЯ. ВЕЛИЧИТЪ Д(С)ША МОЯ Г(ОСПО)Д. И ВЪРАДОВА СЕ Д(С)ХЪ МОЙ Ѡ Б(О)ЗЪ
СП(А)СЕ МОЕМЪ. ПРОЗНАДЕ НОЕ КРОЗЪ ГОЛВЕНЦЕ ДОНОСИЕ МАСЛНЦЕ ДА Е ОУСТЪПИЛА ВОДА СЪ ЗЕМЛЕ. НОЕ
ТВОЕГО КОВЧЕГА ѠТЪ] ВОДЕ ВИННО СЪТВОРИ. ГДѢ СЕ Е УМНОЖИѠ ВЫѠ ГРѢХЪ]. ТАМО И БЛ[А]Г[О]Д[А]ТЪ
СЕ ПОНАСПОРЫ, КАЖЕ АП(О)С(ТО)ЛЪ. Г(О)С(ПО)ДЪ Б(О)ГЪ НЖЕ КЕСТЪ С ТОБОЮ ПР(Е)С(КЕ)ТАА Д(Ѣ)ВО
Б(О)ГОРОДНЦЕ. СІЮ БЛ[А]Г[О]Д[А]ТЪ ДААЕТЪ НАМЪ. СМЪЖЕ СЛАВА ВЪ ВѢКЫ ВѢКОМЪ. АМИНЪ).

Тлкованије (681а–691б)

Слово десетое.

на втр'ни по еѵ(аг)г(е)лїю· нли на канъне· по гїи пѣсли по сед[а]лнои· еѵ(аг)г(е)лїе ѡт[ъ] лъкы· зачело· д̄·

Въ времє оно, вѣстав'ши м(а)рїа· нде въ гор'ниа съ тащанїемъ въ градъ іудовъ, н въннде въ домъ захариннъ· н цѣловаа елнсавѣтъ: тл'кованїе· селм. Радостливъ бл(а)говѣщенїю гав'ринлов(ъ) глас(ъ)· како принми пр(н)снод(ѣ)ва м(а)рїа· да кє она зачети н родити с(ы)на б(о)жїа· н то дотѣ ѡд[ъ] агг(е)ла· да н захаринна жена елнсавѣфа оу свою іѡн старостъ затрѣднла є· такы како є ѡставы агг(е)лъ, тр'комъ ѡде на горѣ оу град[ъ] юдинн(ъ)· [681б] гдѣно захарїа пр[е]дтєчєкъ о(та)цъ бораваашє· єдно радюѡн іѡн се да нагледаа свою тѣ вр'лѣ ѡт[ъ] племена род'биннъ· а за дрѣго пакъ· да поболє се н вѣщїе оуразуми до края· да лї є право ѡд[ъ] агг(е)ла здєсно се оно н іѡннн нзрєченїє докаазато за родєнїє х(рн)с(то)во· є ли право агг(е)лъ то бїѡ цо є ѡ томє ш' н іѡмє доконааваѡ· нлѣ да нїє коїа прївїнгїана превара саамъ оу заатворѣ седеѣн снашла є ѡд[ъ] враага· вр'ло се ѡ томє смѣѣашє с памєѣѣ, є ли агг(е)лъ нїє ли· а н сасма за двѡтъ ѣвгїашє се· ако є зансто право како се то, ѡт[ъ] толнко хнлїад[ъ] годїнна ѣвкєно н прорїцато іер' кє се б(ог)ъ на зем'ли ѡт[ъ] д(ѣ)воїкє жен'скє фелє родити· како то н іѡннн се прїлѣѣты· да ѡна нарєчє се б(о)жїа м(а)тн· а све се пакъ боїашє тога· да не ѣзвєдє превара· н не да нїє вѣроваала башъ нмїало рѣч'ма агг(е)ловым(ъ)· толнко преко нзма ѣвгїашє се томє послѣ· н нскаашє ѡт[ъ] ч(о)в(ѣ)ка промотрїва полєп'шє се оувѣвѣстїтїтї, како є то· з' б(о)жїїнмъ послаанїемъ подн'гнѣта· ѡде тамо оу подгорьє· оугїє оу захаарннє вл[а]д[ы]ч[а]скє полатє· свєрєтє кє елнсавѣфа цо є м(а)рїа каа за свою іѡн дрѣгъ м(а)т(е)рѣ др'жаашє· дадє іѡн понапрє пощенїє ѡт[ъ] [682а] себє каа старїѡн н мєщє м(а)т(е)рє· поздравїн се ш' н іѡмє· пак' се загр'аншє тє се полюбншє мєгю совои[ъ]· како є ладєт(ъ) женамн· кад[ъ] се двє прїатєлнцє свєродннцє ли състанѣ подаав'но не вндєлє се ѣ састаткѣ· оу томє гр'лєню люблєнои[ъ]· елнсавѣты зангра іѡн се дѣтє іѡшъ недонсчє ѣ тр'ѣвѣѣ, іѡванъ пр[е]дт[е]ч[а]· просто проз'надє канѡ пророкъ нз' м(а)терннє мѣ оутрѡбє· оу д(ѣ)воїцы свога мѣ г(о)с(по)днна вл[а]д[ы]кѣ х(рнст)а· тє мѣ се покланяшє· н съ свонм[ъ] занграаванїем[ъ] нс'казюѡн за нєга· тє є то дїє(тє) нз' м(а)т(е)рє· оу д(ѣ)воїцы іако зачєто дїєтє нс(ѣ)а нсповєда· коєно то прорїцанїє н дарїнѣ скораш'ннє іѡваннн· потайнн свою докѣн'днсѣюѡн мѣ оу м(а)т(е)рн· прєвѣч'ны б(ог)ъ, повншє н болє з' даарѡи[ъ] пророчаскым[ъ] ѡбдарнѣва га ѡд[ъ] остаалїн пророкаа· зацѡно, дрѣгнн сѣ пророцы потєлы прорїцатн по своємє рогїєню пооузраастан· а пр[е]дт[е]ч[а] іѡванъ іѡшъ оу м(а)т(е)рн мѣ ѡт[ъ] х(рнст)а таїн пророчаскы достадє даарѣ· тє прє свога мѣ рогїєнн х(рнст)а проповєда· тога радъ н болн ѡт[ъ] свїн пророкаа· засвєдоченъ бы допослє ѡт[ъ] саамѡга вл[а]д[ы]кє х(рн)ста· еѵ(аг)г(е)лїє· н нспл'нн се д(ѣ)хомъ с(вє)тымъ елнсавѣфъ· н вѣзапнн гласѡмъ велїїнмъ н рєчє·

бл(а)г(о)с(ло)вен'наа ть(і въ) женах[тъ]. и бл(а)г(о)с(ло)вен(ъ) [682б] плодъ чрева твоего. тл(')к(ованіе). Пре тога елнсавѣфа проста є жена была нне оу себеы нмала пророчаскога дѣха. док'ле к' нѡнѣзи не догѣ б(о)гоноснца м(а)рїа. те се ш' нѡмѣ полюбы. а по томѣ іѡнѣ мегю се цѣлинваню, понапре дїете іѡнѣ оу тр'бѣхѣхъ напѣнн се с(вѣ)тога д(ѣ)ха те се зангра. и после пакъ з дѣтннн се д(ѣ)ха елнсавѣта просвѣсты. те започе и она каа пророчнца проринцати в говореню своѣмѣ. и то се нѡнѣзи з'годн ѡ[дѣ] д(ѣ)вои'нна гласа и заааха. а нз д(ѣ)вои'ке пакъ, зачетога іѡнѣ с(ы)на б(о)жїи гласъ бїаше. и то єто попре дїете ѡбрадова в елнсавѣтн з' д(ѣ)хоу пророчаскым[тъ]. ѡт[тъ] свога нз'нѣтра пакъ м(а)тн дѣтета с онинм[тъ] д(ѣ)хоу нз'говори пророчаске рѣчн м(а)рїн д(ѣ)вои'цы. и не елнсавѣтнне беседе да сѣ то быле. неголи нз' нне детннн іѡнѣ. толнко текъ нѣнѣзннѣ ѣзыкъ каа зай'мом[тъ] пр[є]д[т]ѣчн слѣжааше в говорном[тъ] послѣ- каконо и д(ѣ)вои'нна оуста шо слѣжаахѣхъ ннѣнѣ дететѣ зачетоу оу нѡнѣзы з беседам[тъ] с(ы)нѣ б(о)жїю. а да не бы се дїете іѡнѣ оу тр'бѣхѣхъ занграло. то елнсавѣта не бы оумѣла ша проринцатн- ала дїете в нѡнѣзы іѡван(ъ) х(рст)а оу д(ѣ)вои'цы про[683а]казнваше. а елнсавѣфа д(ѣ)вои'кѣ хваалаше и навелнко є нзнѡшааше. днчѣнн и славѣнн пре бл(а)г(о)с(ло)вен'нынѣ нѣнѣзннѣ пород[тъ] нз' нне. те овако к' нѡнѣзи говорааше. шо сн се трѣднла ты к' мени долазнтн и пр'во мени пощенє с твоим[тъ] наагледанїемъ даавати ѡ пре бл(а)г(о)с(ло)вен'на ч(н)стаа д(ѣ)в(н)це. и ненскѣсѡмѣжна невѣсто. та мени балладїаше попре к' тебѣ доѣн. ѣр'но ты сн надншла з' б(о)гоносным[тъ] тн родом[тъ] бл(а)г(о)с(ло)вен'наа ѡстаале све свакого нз рода жен'ске фѣле. бл(а)гословенъ є плодъ твога тн ношенїа здѣтна. а то є она по ѡномѣ б(о)жїем[тъ] ѡбреченю, к' прао(т')цѣ д[а]в[ы]дѣ. шоно се в ѡал'мѣ пнше, ѡт[тъ] плода чрева твоего посааждѣ на пр(є)столе твоѣмѣ. оу вѣц'бала была и нзрѣкла м(а)рїн. и таїн пород[тъ] ѡд[тъ] ц(а)рѣва зато д[а]в[ы]дѣ нарече свнмъ за знаанїе како нїе к'лнца ѡт[тъ] мѣж'ка принсева нн кое смесе те оу затрѣд'ннєню детннн. кромѣ само с' ѣд'не д(ѣ)вои'ке кр'вн. слѣп'лено тѣло бы инс(ѣ)во з' д(ѣ)хо(мъ) с(вѣ)тымъ, и с внш'нѡм[тъ] снломъ б(о)га о(т')ца с(ы)номъ. ѣр'но дрѣгой осталой дѣцн съ женом[тъ] мѣж'ка смеса. детнннн є заподѣвакъ оу м(а)т(є)рн. а не само жена по себеы. а х(рсто)с(ъ). є заподѣтло само [683б] ѡт[тъ] прѣч(н)сте д(ѣ)вѣ м(а)рїе. она єд'на роды тако ч(н)стаа ѡтнѣд[тъ] мѣж'ке пробѣ не знаюѣннн в памѣтн кад[тъ] за тнм[тъ] да є повела се была. и кроцо ли то зак'те б(ог)ъ так'вомъ слѣчаю з'бытн се. зато. ѣр'но пр'вы грѣх[тъ] на свѣтѣ съ жене се започе. и съш' нне прѣгѣ на дѣда нашега адама. а ш' ннега пакъ на све ѡстаале люде смр(')тѣ нападе. зато пакъ и ѡд[тъ] жене балладїаше пр'во свако добро започѣтн се чнннтн на свѣтѣ. каде дрѣгы новы адам[тъ] ѡпет(ъ) ѡд[тъ] д(ѣ)вои'ке пронз'ннчѣ. скыдаюѣнн с влїаета грѣх[тъ]. х(рсто)с(ъ). нашъ г(о)с(по)дннѣ б(ог)ъ. да конно крозъ адама помнрѣ. нз'пѡвстаю жннкы пакъ ѡ саамомѣ томъ инс(ѣ)с х(рст)ѣ. и єда бн жене глѣдѣнн на с(вѣ)тѣ б(огородн)цѣ на болѣ се ѡбраќале те подѣш'не и поб(о)ж'не быле бы. свршнтѣ каа с(вѣ)те жене мѣж'карѣ да сѣ. жен'скѣ тѣ слаботннн смѣѣѣннн мѣ съ себе. єв(а)г(є)лїе. и ѡткѣдѣ мнѣ сїе. ѣако да прїнде м(а)тн г(оспод)а моего къ мнѣ. Како год[тъ] шо єлдопосле елнсавѣтннѣ с(ы)нѣ пр[є]д[т]ѣчн іѡанѣ.

говорѣо· каде на иорданъ догѣ к' немя х(рнсто)с(ъ)· кр(')стннн се ода[ъ] негя· недостойна к таквоме долазению дочекнваном[ъ] вл[а]д[ы]чннх себе яв'ляше· такогерь н садъ м(а)тн мх· себе недос(т)оннх [684а] к таквоме дочекааню иоѣ долаз'нх вл[а]д[ы]ч[н]цы б(о)жїоѣ м(а)т(е)рн нсповедаше· отквд[ъ] се рече мены то вр'ло так'во пощеніе здесы, да м(а)тн мога мн г(оспод)а к' мени саамя догѣ нагледати тврднх старнцх· ето пре роженїа она м(а)рїю м(а)т(е)ромъ нарече· н г(оспод)а б(ог)а нсказа да ода[ъ] нне хоѣе се родннн· посвѣдочаваюѣн иоѣ оным[ъ] агг(е)ловым[ъ] рѣч'ма· іако іе к отоме прнвѣрвюѣн· зацо постаале д(ѣ)воѣке жене лн док'ле децх не роде не дос(то)н се матером[ъ] н назнвати нїе нн прнлнка· н запрѣено е то х законх, не чннннн тога подсмѣха· алъ ето за овх д(ѣ)воѣкх то нме ннша се ннне свндѣло елнсаветн за кою чпот[ъ]· цо е пре роденїа х младостн маѣком[ъ] наз'ваа· еу(аг)г(е)лїе· се бо іако быст[ъ] глас[ъ] цѣлованїа твоего въ оушїю моею, възнгра се ма[а]д[е]н[а]цъ радошамн въ оутробѣ моеѣ· н блажен'наа вѣровав'шїа· іако бвдет[ъ] сввр'шенїе гла(гола)н'нымъ іен от[ъ] г(оспод)а: іованъ пр[е]д[т]р[е]ча оу м(а)т(е)рн мх дочх люб'ленїе м(а)рннн с' м(а)т(е)ром[ъ] неговома[ъ]· н людско сп(а)сенїе прознрааше цо кїе да бвде· зато се н радоваше· те се весело занграваше оу м(а)т(е)рннх мх тр'вхх· такогерь н елнсавета вндеѣн то чвдо цо иоѣ оу цревх дїете чннны· н она [684б] се пробраа оу свѣстн от[ъ] свѣтога д(с)ха подвм'леня· оузе с хвалома поднзати ч(н)ствх д(ѣ)вх м(а)рїю· каде свѣрова кроз' ню да е донста право от[ъ] г(оспод)а б(ог)а оно агг(е)лъ быо послаат[ъ] казати иоѣ г(о)с(под)нїе зачетїе нматн· а н елнсавета е то з' д(с)хом[ъ] с(ве)тымъ он'даа провндѣла была како е агг(е)лъ быо код[ъ] нїе· цо иоѣ е говорѣо· н пакъ цо е она немя одаговоръ даала· н свѣроваала мх е доказнваню· те е рек'ла· ево самъ г(о)с(по)дннова славшкннн· нек' мн се то з'ввде по твома нз'реченю б(о)жы агг(е)ле· зато е навелнко н днчаше· на болїе свѣроваанїе с отым[ъ] хваалїеным[ъ] ню рѣч'ма бл(а)го нїоѣнн· іер'но д(ѣ)воѣка бол'ма се звѣры о той тайны б(о)жїоѣ ода[ъ] агг(е)ла иоѣ доквнднсаатой· с прорнцанїем[ъ] елнсаветнннм[ъ]· а повнше ода[ъ] детнннн нз' нїе поклоня даавата иоѣ с разнграванїем[ъ] пророка іован'на· таа се преслав'ннн ччннннше чвдеса ода[ъ] неродне до старостн елнсавете· на звверенїе· цо се е савчнло д(ѣ)воѣцы свр[']хъ чвда чвдо да бвде она б(огородн)ца· тадаръ пакъ нз'говоры своїоѣ д(с)шн марїа ове иоѣ оу еу(аг)г(е)лїю напннсате от[ъ] лвке рчн· велчнт[ъ] д(с)ша мога г(о)с(по)да· н възрадова се д(с)хъ моѣ о б(о)зе сп(а)се моема[ъ]· [685а] іако прнзре на смеренїе раавы своее· се бо от[ъ] н(ы)ннн бл(а)жет' ме всн роды· іако сътворы мнне велчїе сланы н с(ве)тоє нме єго· н м(н)л(о)стъ єго въ родъ н родъ на боецнм' се єго· свршнто се оувѣкїаа д(ѣ)воѣка, те хзе прослав'латн о томє иоѣ даарх б(ог)а· немя прнпнсвюѣн тх дннкх, а не себеы· да се цо с отннм[ъ] понесе· саамъ то б(ог)ъ рече погледнх наа ме свою мх раавх хвдх· не да самъ іа то ода[ъ] негя заслав'нннл нлн прослаа· ннт[ъ] сам' се нкад[ъ] томє наадала· ама от[ъ] велнке мх м(н)л(о)стн, сасма се вр'ло смнлова нааа м'ном[ъ]· те ме н преко нз'ма тако повннсы· да ме от[ъ] саде хваале н днчте свн людскы наародн· не радн кога мога добротвор'ства саданїа ово добн· него крозъ ово на мены б(о)жїе згледанїе· како е хкаазаво съ мномъ сланы б(ог)ъ свое могоч'ство на велнко

нз'ношено. и не ты текъ садъ еансавето цю ме бл(а)жншъ. ала то знаамъ да хот[ъ] сен'добы по свѣтъ свн родовн хоѣ ме прославляти и днчнтн. словнта зато нарече г(оспод)а б(ог)а. да ннко не оузнекѣрѣе томѣ сказанкано нзреченъ. неголи снаж'номѣ зраадїоцѣ посла право то да наленюе. и не нстеже ко слнч'нога пос[685б]ла, по адетномѣ ч(о)вѣ'аском(ъ) роденю. те хотпад'не с поговором[ъ] невалалнм[ъ] и с' двозмленїемъ свонмъ. хот[ъ] прааве и нстнне вѣре. с(вѣ)то нарече нїегово нме. то проказюѣн с отымѣ. како право догїе саамъ кед'норогїены б(о)жнн с(ы)нъ оу жен'ско црево те съснры з нїемъ свое тѣло. и ш' ннме пакъ ласно нзаагїе. а не нажды нн за трън(ъ) д(ѣ)вои'чствъ. как'вѣ е наагїе. так'вѣ цѣлѣ пакъ на рогїеню мѣ непоръш'нъ и составы ч(н)ствъ. кер'но цю бнва роденїе със мѣш'ком[ъ] смесом[ъ], с тога вѣѣъ д(ѣ)вои'чство пролазѣ. роднла внше не быва д(ѣ)вои'ком(ъ). нї юш' то може быти. женомъ се зове, и после баба. а не невѣста. тога рад[ъ] и рече то м(а)рїа. с(вѣ)то е нме нїегово. таї пречнствъ не скр'навы се оу мены д(ѣ)вои'цы зачннат(ъ), състалаюѣн мѣ саамъ свое тѣло. г(о)с(по)дннъ и вл[а]д[ы]ка свѣтъ. зато и д(в)хъ с(вѣ)ты доходы. да вѣде то зач'нкїе с(вѣ)то. с(вѣ)то и роденїе вѣд'не. и не само рече цю е текъ на мени нїегова м(н)л(о)ствъ. него и над[ъ] свнма б(о)гобоиз'анв'цїн по мѣрн нмъ верн и добры дѣлы. а безбожннцы невалалн, ннкакве м(н)л(о)стн нн помоѣн неїмады хот[ъ] б(ог)а: а ако лн се оу кое годъ добы сете воятн се б(ог)а и о д(в)шн пот'нъ раднтн, [686а] стараюѣн се за шны свѣт[ъ]. ты таквы быткїе пом(н)ловааны. хот[ъ] рода до рода цю рече. преходна е б(о)жїа м(н)л(о)ствъ, на б(о)гобоиз'анв'цы. с отым[ъ] нмаа совы оукаазъ. кер'но и з саданїем[ъ] родъ. то кст[ъ] и за овога намъ жнвота ов'де мнлѣ нас(ъ) б(ог)ъ и з добръ др'жы. после з ономе тамо родъ. оу ономе вѣч'нтотмъ без' конца времєнъ юшъ одавнше б(о)гобойше пом(н)лованы быти бѣ. кон о доб'ръ радн и бол'болъ за свою д(в)шѣ дѣлы. неволннком' лн з потребы свєср'до сѣжы. таї свакы овога мѣ жнвота, тронномъ оид[ъ] б(ог)а за то свою плаѣъ свраѣанїем[ъ] како се пнше достае, хот[ъ] свога посла о чѣмъ е мѣка нмъ провингїатн се с радєнїа свога. а тамо пакъ онога вѣч'нога жнвота. и свр[']хъ мѣре тѣщено кїе свое благо нааспорно нматн. зато добры хр(н)стїанн. по ап(осто)лскої наавцн намъ. не текъ само своѣ тѣлѣ храане и одѣла и блага да тражнмо. и то вснл'но с велнком[ъ] наатегом[ъ] не маарѣн за д(в)шѣ без б(о)жїе помоѣн. кд'ва ер'гїаво сконаатораваяюѣн стнчїемо. него тако да ходнмо и вроднмо раадѣн. з б(о)жїом(ъ) на полѣ дѣшвом[ъ]. да бы и ов'де оу довлет'лѣкѣ об'статалн. и тамо оу велнкъ [686б] много болїї Гааннлѣк[ъ] се оуваалнлы чєстнт(ъ) и тѣшожнвотны. ходатаїством[ъ] и м(о)л(н)твами до х(рнст)а б(ог)а за нас(ъ). прєс(вѣ)тыѣ вл[а]д[ы]ч[н]цє нашеє б(огородн)цє и пр(н)снод(ѣ)вы м(а)рїє. и свнхъ с(вѣ)тыхъ, алннъ:~

ВТОРАА ЧЕСТЪ СЕГО СЛОВА.

По бл(а)говѣщенїю хот[ъ] арханг(ε)ла гав'рїнла прєс(вѣ)тѣї б(огородн)цы. да кїе роднтн х(рнст)а. днже се она те оиде тамо к' еансааветы да е нагледа, и да внды е лъ оно право како

ЮИЪ Е АГГ(Е)ЛЪ КАЗАЮ КЪРЪ ОНА Е ПОД[Ъ] СТАРОСТ[Ъ] З ДЕТЕТОМЪ ЗАТЪВАННА. А Н О СЕБИ СЕ С
 КОНМ[Ъ] ПРОРИЦАНІЕМЪ[Ъ] БОЛІЕ ОН'ДЕ ОУВЪВЕСТЫ. ПРАВО ЛІ Е ОНО АГГ(Е)ЛЪ ЗА Х(РН)С(ТО)ВО ОТ[Ъ] НІЕ
 РОДЕНІЕ НСКАЗИНКАЮ. ДА НЕ ОУЗБЪДЕ КОІА ПРЕКАРА. А КАД[Ъ] Е С ПР'ВОМЪ ДОБРОДОШ'ЛНЦОМЪ[Ъ] НАЗ'КАА
 ЕЛНСАВЕТА ПРОРОЧАСКА ЖЕНА. Б(О)ЖІСОМЪ[Ъ] МАЙКОМЪ[Ъ]. ТАДАР' СЕ М(А)РІА ВР'ЛО ОБРАДОВАА. О ТОМЕ
 ПРОСЛАВЫ Г(ОСПОД)А Б(ОГ)А. ТЕ РЕЧЕ. ВЕЛНЧНТ[Ъ] Д(С)ША МОІА Г(ОСПОД)А. ВР'ЛО МН СЕ Е ОБРАДОВАЮ МОІ
 Д(С)ХЪ О МОМЕ СП(А)СНТЕЛЮ Б(ОГ)У. КАДЕ Е ТАКО НАГЛЕДАЮ МЕ ІЕД'НЪ СНОТНЪ Д(Ъ)ВОІКЪ. Н
 ТЪЖОХРАНИЕННЦЪ ДР'ЖНЪ. ОТ[Ъ] СЕН'ДОБИ СВН КІЕ МЕ РОДОВИ ХВАЛНТИ Н НА ГОЛЕМО ВІНСНТИ. ПО ОБОМЕ
 ОБ'ДЕ ЗКААЗЪ ПРЕС(ВЕ)ТЕ Б(ОГОРОДН)ЦЕ. БРАЖО ДРАГАА ХР(Н)С[687а]ЪАНИ. ПОНААПРЕ Д(С)ША У
 Ч(О)В(Ъ)КЪ. ХВАЛЫ ВЕЛНЧА. ТО ІЕСТ[Ъ] НА ВЕЛНКО ДИЖЕ Н СЛАВЫ Г(О)С(ПО)ДІНА Б(ОГ)А СВОГА. ПАКЪ О
 ТОМЕ Н Д(С)ХЪ СЕ ВЕСЕЛЫ. [ТАІ Д(С)ХЪ. ЦО ДА РЕЧЕМО ДА Е У Ч(О)В(Ъ)КЪ. ВІНД' ЛН ЦО ВЕЛНМО Ч(О)ВЪЧА
 Е. ОУМ'ЛІЕ ЛН ЦО УДИН(Ъ) ХОДЫ. АГГ(Е)Л(Ъ) ЛІ Е НАШЪ ХРАНИТЕЛЬ. НЛ' МЪ СР[']ДЦЕ БЫЛО. ОНО СЕ Н
 БРНИЕ Н ВЕСЕЛЫ.] НЕГО МОЖЕМО СЕ ОБ'ДЕ ВРАЗУМНТИ. КАКО Н ПО ЧЕМЪ Д(С)ША Г(ОСПОД)А Б(ОГ)А
 ВЕЛНЧАА. ЕВО КОННО Ч(О)В(Ъ)КЪ ВАЛІАЛО ПРІД[Ъ] Б(О)ГОМЪ ХОДЫ ТЕ ПРАВО СПАЖАА Х(РН)С(ТО)ВЪ
 ЗАПОВЪДЫ. ТАІ Г(ОСПОД)А Б(ОГ)А ВНСОКО ВЪДНЖЕ. АКО ТАКО ВАЛІАЛО СЕ ЖІВНМО, ПО НААТЪРН НАШЕГА
 ЗДАТЕЛА Х(РН)СТА Б(ОГ)А. СПРИЛНКЪЮЖН МЪ СЕ С НАШІН ДОБРІМЪ[Ъ] ПОДЪШ'НИ ПОСЛОВЫ. Н ТАКО С
 ОТИМ' ГА МН ДІНЧІМО НА ГОЛЕМО. ЦО НАМЪ СНОТЕ Н СНОМАШЪ ЗА НАШЕ МЪ ДОБРОТВОРЕНІЕ ГОВОРЕ.
 Б(ОГ)Ъ ДА МЪ ПОМОЖЕ. Б(ОГ)Ъ ДА ПРОСТЫ. Н ОТААЛЫ БЛ(А)ГОСЛОВЪ К ОТОМЕ. ТЕ С ОТЫМЪ[Ъ] Н
 Г(ОСПОД)Ъ Б(ОГ)Ъ ОТ[Ъ] НАСЪ СЛАВЫ СЕ МІЕЮ ЛЮДМА. ПО ДОБРОІ Н СЛАДКОІ НАМЪ БЕСЕДИ Н О Д(С)ШН
 СТАРАНИЕМЪ. НА ДОБРО, А НЕ НА ЗЛО С ПРОМІШЛІВАНІЕМЪ[Ъ]. ВІШЕ НАМЪ К' Н(Е)ВЪ СЕ ЛАКЫМЪ[Ъ]
 ДР'ЖЕЖН, НЕГОЛН З' БРІГОМЪ[Ъ] Г' ЗЕМЛН СЕ ПРНТЕЖЪЖЪ. ТАДАР' СЕ Н НАШЪ Д(С)ХЪ ВЕСЕЛЫ. ТО ЕСТЬ
 Д(С)ХОВ'НЫ ОД[Ъ] Б(ОГ)А НАМЪ ДАА[687б]ТЫ ДААРЪ НА НАМА ЦВЪТА Н ШІРН СЕ С ПОПЕВАНІЕМЪ[Ъ]. А
 НЕ ЗАПРЕЖЕ СЕ КАА У ПЕПЕО С НЕХАЙСТВОМЪ[Ъ] ННТ(Ъ) СЕ МААНИІ С НЕРАДЕНІЕМЪ[Ъ] О ДОБРЪ, ДА ЕР'ГІАА Н
 БАТАЛІН СЕ. СВАКЫ ТААІ СКРАЧАВА Н СМАНЮЕ Х(РН)С(ТО)ВО МІЕ. КОН ШЕВР'ДАА С ВЪРОМЪ[Ъ] НН ЗАКОНА
 СВОГА ПО ЦР'(О)КОВ'НОМЪ[Ъ] ПРІДАНІЮ ПРАВО НЕ СПАЖА. ТАКО Н СВЕ МАЙСТОРИЕ ЗНААТЫ. Г(О)С(ПО)ДЪСТ'ВА.
 ЗНААНІЕ, МЪДРОСТН, ЦОНО Е ВЪЩІННА У СВАЧЕМЪ. ОТ[Ъ] С(ВЕ)ТОГА Д(С)ХА СЪ ТО ДАРОВИ ЛЮДМА
 НЗДААТН. ДА Т'КО ЛН ЦО ЗНАА. Н НЕ РАДИ О ТОМЕ НА ЦО Е Т'КО НАРЕЖЕНЪ С ПРОВІНГІАНІЕМЪ[Ъ] СВОНМЪ.
 НЕГО СЕ ПОМЕТНЕ ОУ НЕХАЙСТВО. ОНЪ ВГААШЪЕ БЛ[А]Г[О]Д[А]ТЪ С(ВЕ)ТОГА Д(С)ХА. Н АКО ЛН ІОЩЕ
 ПОЗЛОБИЦЕ ДА ДРЪГІН ЦО НЕ НАВЧІН СЕ ОТ[Ъ] НЕГА ПРНМН. ТО ЧІНЫ. ОНЪ Е ПРАВО Б(О)ЖІН НААКОРАЦЪ
 Н ОТПАД'НИКЪ ОД[Ъ] НЕГА. КАД[Ъ] ЗА ХВАІДЪ ННКОМЪ[Ъ] ННЦА НЕ ПРОВІНГІА. НЕГО ДР'ЖЫ СЕ
 САМОЖИВЦЪ: Д(С)ША Н Д(С)ХЪ О ТОМЕ СЕ ПРНГОВАРА. ТАКО С(ВЕ)ТЕ Б(ОГОРОДН)ЦЕ, ОН'ДАА. ПОПРЕ Д(С)ША
 ЮИЪ ІЕ Г(ОСПОД)А ВЪЗВЕЛНЧІЛА. Н ПОТОМЪ[Ъ] Д(С)ХЪ СЕ Е НЕІЗІННЪ РАЗВЕСЕЛІО. ТОГА РАДЪ Н СЛАВОСЛОВЫ
 ЗАЧ'НЪТОГА Б(ОГ)А СЛОВА ОУ НІОІЗЫ. ТЕ НЕЗРЕЧЕН'НОМЪ НЕГОВЪ М(Н)ЛОСР'ДІЮ ВР'ЛО СЕ ЧЪДЫ. КАКО ТО
 ОНЪ ПРЕВЕЛНКЪ Н НЕПОСТІЖАНЪ, МОГАЮ СЕ Е СМІСТІТИ ОУ НЕІЗІН[688а]НО МАЛО ЦРЕВО. БЕЗТЪЛЕСНЫ,
 НЕРАЗДВОІНО НН РАЗМЕС'НО Н НЕПРЕЛОЖНО С'ІЕДНААЧІТИ СЕБЕ Ч(О)ВЪЧАСКОМЕ СТАСЪ ПО НААЛНЦЫ. О ТОМЕ
 Н СААМА СЕБЕ ОУБЛ(А)ЖЪЕ Д(Ъ)ВОІКА. НЕ ПО СЕБЫ СЪ СВОГА ЮИЪ СМІШ'ЛІВАНІА ОТ[Ъ] НААТЪРЕ. НЕГО З
 Д(С)ХОМЪ С(ВЕ)ТЫМЪ ПОДЖИЗНА ЦО Е НАНШАЮ НА НЮ. Н КОН ТО РОДЪ С ОТО ДОБЫ ДА НЕ БІ Е С'

хвалоу[ъ] днѣи· не знавшн она за мѣжкѣ странѣ. а ѿт[ъ] д(в)ха само, дѣте заче, и
б(огородн)ца оуказа се. ѿ томе є напредовало пророчаско проринцаніє· и истинна на видѣло нзаагнє
з доконаніем[ъ] слова· све се в томе пророчаске беседе хѣбако и право посвѣдоуше. єв(аг)г(е)ліє.
сѣтворы дрѣжавѣ мнш'цею своєю. раз'тоты гр'даа мыслїю ср[']дца нхъ· ннз'ложы снл'ныє съ
пр(е)столъ, и въз'несе смерен'ныє. ал'чущее испл'ны бл(а)гъ. и богатешее се ѿтпвстн тащые.
въспрїетъ инс(ран)ліа отрока своего. поменвти м(н)л(о)стъ еже гл(агол)аа къ ѿ(т')целъ нашнмъ.
авраамъ и сѣмени єго довѣка: пребыст' же м(а)рїамъ съ нїєю іако трн м(ѣ)с(е)ца, и възвратїи
се въ домъ свої: ѿ(т')ца б(ог)а мншнца десна. томъ є с(ы)нъ нїегов(ъ). цоно є нашъ
г(о)с(по)дннъ инс(вс)ъ х(рнсто)с(ъ)· сѣтворы дрѣжавѣ. то іест[ъ]· оуказа своєю мѣ влал[688б]дѣ. и
снлѣ по принлцы б(ог)ъ на своє с(ы)нѣ цо є ч(о)в(ѣ)часко ѿблнкло наа се принлїѡ. те наднгнє
наанкѣ ч(о)в(ѣ)чє наатѣре· іер'но д(ѣ)воїка оу своє іѡн д(ѣ)воїчствѣ родн га· и б(ог)ъ се
ч(о)в(ѣ)ком(ъ) оучнны. обожн се ч(о)в(ѣ)къ. те распѣды и разаг'на ѡд[ъ] людїн. гр'де велнчавє
пакоснє бесовє ѣаволє, г(о)с(по)дъ вл[а]д[ы]ка х(рнсто)с(ъ)· прогна и ѡд[ъ] ч(о)вѣчаскы двшаа.
такоіеръ и ієлннскє мѣдарце ѡ слѣ хнт'ленє разстрѣвы н, и в ннцо и ѡманнты кон га не к'тнше
вѣроватн нн за б(ог)а принлмтн· а н жндовскы рѡдъ на све странє н растѡчы невѣр'нє· по
прорнцаню єзекїла· цо мѣ б(ог)ъ заповѣды за прнповѣст[ъ] пред[ъ] жндовы оучнннтн за
ієхонїєва ц(а)рства. рече мѣ. ты с(ы)нє ч(о)вѣчы. оузмн вр'ло прєѡщренъ себы матъ каа брїаѣѣ
брнтѣѣ. пакъ оузмн четнры рыфа плаатна· те насред[ъ] града іер(в)с(а)лнма мачем[ъ] начетворо
разсѣцы· те четвртъ съжежн насред[ъ] града ватром[ъ] до края. а дрѣгѣ четвртъ такоіеръ послє
настнтно нздробн и съжежн· и треѣе хнсе около нздробы. а четвртѡ хнсе нзраз'цѣпай те раз'тѣрн
по вѣтрѣ· пакъ нзмлк'нн матъ. И терай свѣдъ ѡвалъ онамъ таа паар'чєта с' острнм[ъ]
мачем[ъ]· да се нн[689а]гдѣ на мнрѣ не станїє. єто тако таї єв'реїскы родъ просѣ н разасѣ
г(оспод)ъ. да н свѣд[ъ] сло снаходы кѣд[ъ] год[ъ] се ѡбрѣѣ. кроцо не ктнше в нєга вѣроватн·
нєго іѡше съ зломъ како не бы влалєло досааднше мѣ. растачє г(оспод)ъ н свака гр'даа
высоковмнлва ср[']дца, кон се нешо в себн д'мѣ· и наголемє се др'же· свѣстъ смѣѣа· послове нмъ
недоконаато квары. договоръ състалеиъ раз'меккє· тел'бннзе ннзтѣра стр'мо. разтѡчнше се бесовы·
поглаваръ нмъ ѣаво сатана бы свѣзатъ. цо є нзарадн свога мѣ кн'чєлнв'ства поносна с н(е)ба
долє спѡѡ. Ннзложы снл'нїє съ пр(е)столъ· поган'скѣ господѣ пр'ваш'нїє мѣчнтєлє· тако н
жндов'скє кннжєк'ннкє, фансєє· цо се напреднїи в свєлѣ дрѣлаахѣ н навєлнко ношаахѣ се,
ннзтѣрн и съ столннца свѣдскы те скндє ш' ннх[ъ] офнцїє г(о)сп(о)д'скє· те такѣ нарнчє слѡвнтє·
а н поноснє оуч(н)т(е)лє внсоковм'лнвє к отомє прнлмєшє н ннзлааже н долє· и въз'несе
смєрен'ныє· хѣдє н сннскє горє ѣзднжє· н на столнцє н г(о)сп(о)д'скє посагює· конно се под[ъ]
б(о)жїю снажнѣ рѣкѣ оу свєлѣ подлааѣѣ н оу покор'ности каа б(о)жїє слѣжбє своє свѣдскє послове
съ [689б] съ страхом[ъ] мнлѡкр'вно доконааваю, а не свѣр'скы люто н навєснто с прѣкнїом[ъ]
ѡт[ъ] себє своїом[ъ]· з б(о)жнмъ свѡмъ н с правнцїом[ъ] прѣтнтн влалєа· а не свонм[ъ]· свѣд[ъ]
є б(о)жнн· а не ч[о]вѣчы· кѣзыч'ннкє· а н све людє грѣх[ъ] є вр'ло спѣщєно быѡ сннзїѡ. а кадє

снш'ломе с' н(е)ба вѣроваше. ондаа н повысїи б(ог)ъ. н даде нмъ вр'лв владостъ. тако да мого
 слободно наср'тати н под[ъ] ногама з'гажати, змїе ш'корпїе. н свз таквз тз вражїю снлесїю
 опаакз: ал'тшїе нсп'нн бл(а)гъ. жндов'скы отпре род[ъ]. сватїнм[ъ] гааны бїаше н снтъ
 богато. съ закономъ. з' б(о)жїи заповѣдн. с' обернцїнванїем[ъ] б(о)жїнм(ъ) многострвко н з
 дааванїем[ъ] те обреченостн мз. с пророцы. с' кннгамн. с' чздовказїнванїем[ъ]. з'
 б(о)гознааством(ъ). а погани наародн свега тога лншенн. каа гладнн н пквы снромлсн быахз. а
 кад[ъ] з х(рнст)а вѣроваше. тадааръ свега тога б(о)жїа бл(а)га н добра н свр'хъ мере се заснтнше
 кер'но з' б(о)гомъ се мядро разбогатнше. съ стаарнм[ъ] н с новнмъ се пнсмомъ подкожнше. а конно
 пакъ. нзарадн нас(ъ) до слвгїн не наалнке спвщенз н сннженз нс(вс)з х(рнст)з. не к'тнше се
 слобе раадъ н свога выскозомлаа сннзнтн се покор[690a]но з хр(н)стїан'скз вѣрз дохн. онн се
 свега добра лншнше напраз'но. те пвщено нмъ бы свою волю носнтн. док'ле н допаднз теш'ке
 тамо неколе онога свѣта оу мзцы. ов'де законнто ннша неїмаюхн. нн вѣре, нн о б(о)з свѣстн
 балале. ннтн допосле кога на боле добра нааданн. него свега шнромъ отпадоше. како ов'де
 от[ъ] земланого кер(з)с(а)нмла. тако н од[ъ] нового онога гор'нїегъ н(е)б(е)снога свѣтла б(о)жїа
 граада. агг(е)л'ске с люд'ма смесе. Прнваты ето б(ог)ъ к' себы рече се. нс'райїа свога мз дечаака.
 оу томє се нспвнны б(о)жїе к' авраамз нашемъ о(т')цз обреченїе. цо мз є он'даа за жнкота б(ог)ъ
 обѣлао датн. н рекао мз є то. да кїе се о нїеговз семенз нзбл(а)госїнк'латн б(о)гомъ сва
 племена зем'лїана. н зато прознаїте цо се прознв'лїе нсранль. єсть б(о)гознанство. те ко год[ъ],
 право вѣрзїе оу б(о)га. н знано свакад[ъ] оу своїої паметн га носы. с(вє)то пнсмо добро слвша н
 оно творы цо мз се нз с(вє)тога пнсма каззе. таї свакы ч(о)в(ѣ)къ нс(ран)ль се нмензе. тако
 знаїте. тако нсты ап(о)с(то)лъ павалъ корефн жндове говорааше к нїма. оххо рече. нелас'но є
 бытн і(сран)нлю. ннт(ъ) сз то свн [690б] нс(ран)лн цо се называю тымъ нменом[ъ]. нл' мз
 рода сз нс(ран)лїека. цо є то хваїда напраз'но с' нменомъ се дїнчнтн. а к отомє гнз'дава сер'саамл
 неїмадзфн б(о)гобогаз'анкы добры дѣла. кон правз вѣрз н оскв'дочена к отомє дела нмадоше. те
 ап(о)с(то)лъ нарнче да сз нс(ран)лн. зацо н од[ъ] кон з х(рнст)а вѣроваше. тзщены од[ъ]
 ннх[ъ] сп(а)соше се. по тѣлес'ном[ъ] сьрод'ствз цо быше с подрет'ла от[ъ] такова пр'вога б(о)гомъ
 назваата і(сра)нлїа. кад' се є на пзтз нокомъ до сванзѣа с' агг(е)ломъ носефн р'вао. в(вє)таа
 д(ѣ)в(н)ца м(а)рїа. он'да код[ъ] архїереа пророка захарїе, о(т')ца пр[е]дт[е]чєва з домз. преборавїи
 с' кнсаавє-фомъ заед'но нма до трн м(ѣ)с(е)ца. после тога опет(ъ) се к' своле домз оу іоснфовз
 кзѣз натраг' се поврааты. кер'но он'де бїаше агг(е)лъ дошао к нїоїзн з добрнм[ъ] гласом[ъ] о
 х(рн)с(то)вз казатн іоїн роденю од[ъ] нїе. шестога м(ѣ)с(е)ца. то єсть на по годнне откако є
 была затрздннла єнсавѣта с' іовааном[ъ] х(рн)с(то)вымъ предтєчєм[ъ]. зато д(ѣ)воїка н оде
 одонзд[ъ] дома. кер'но за она трн м(ѣ)с(е)ца докъ є он'де б(о)городн)ца престаїала. девет(ъ)
 м(ѣ)с(е)цїї, кнсаавє-фы тамамъ навр'шн се. те прнспе іоїн време роднтн дїете. а оно є на гласз
 дворъ г(о)с(по)дъскы. хо[691a]кїе много людство мзжко жен'ско да се скзпа он'де събыра на чздо
 н за нагледанїе раадъ роденїа пр[е]дт[е]чєва. нн'дн оу так'вом[ъ] калабалкз нїе іоїн се з волн

свндѣло обер'тати се тамо· а н нн адета тога не бынаше пощеннм[ъ] г(о)с(по)дѣска рода
 д(ѣ)вои́кѣмн находнн се, нн бавннн оу' коде людскомъ калабалѣкѣ. те внше раад[ъ] кога
 заазора н рет'н, оде дола своио́нзи кѣн· гледати свое ю́нн послове· како ако н стараць юснфъ·
 ако здесы с пѣта до́н· да є наагнє н затече кє код[ъ] своє кѣкє мѣ, н не бн се цо раз'ср'дїо на ню
 за одлазене на далеко а за много тамо бавене: Тога радъ н мѣ браѣо, с потежаннєм[ъ] днжемо
 се долазннн на овак'ке бл(а)ге годове поскорїе з цр'(ѣ)кѣѣ. слѣшаю́нн пѣсме н чатанн· гласовнто
 подвннк'нємо млеѣнн се к' прес(вє)тои́ д(ѣ)вн б(о)городн)цн. н овако к нїо́нзи да нзговаарамо· о
 прес(вє)таа д(ѣ)во м(а)тн б(о)жїа· крозъ тебе єто· свои́ цѣлой зем'ан н(є)б(є)сны мнрѣ даде се.
 тобомъ море се поташ'ка н ос(вє)ты се· тобомъ[ъ] людн се агг(є)лн претворнше· кроз' тебе. мнсогы.
 слѣге, н дрѣжннн, н б(о)жїнн снновн се людн нменоваше· тобомъ людн к' выш'ннєм[ъ] [691б]
 б(о)гѣ горе на н(є)б(є)сно н(є)бо нзлазакъ свои́ достадоше нматн· тобою ч(а)стны с(вє)ты крстѣ
 зас'та свои́ вѣселїен'ной. на ком'но се є распѣо быо твои́ с(ы)нѣ х(рнсто)с(ъ)· б(о)гѣ нашѣ. цо га
 єднорогнєног(ъ) б(о)жїа с(ы)на прознасмо. когано ты преч(н)стаа пакъ на землн роднла сн
 д(ѣ)вои́ком(ъ), нашега намъ г(о)с(по)дннн инс(ѣ)а х(рнст)а· цо се н ннємѣ свн скѣпа н агг(є)лн н
 людн покланнємо зєд'но з без'начел'ным[ъ] єго о(т')цємъ. н съ пр(є)с(вє)тымъ н бл(а)гымъ, н
 жнвотворєщнм[ъ] д(ѣ)хомъ. н н(ы)ннн н пр(н)сно н вѣ вѣкы вѣком[ъ], аминн(ъ):

честитѣ среѣѣ ты ѡт[ъ] б(ог)а достала. ево кѣшѣ зачеты оу себы те кѣшѣ родити вѣло мнла ти с(ы)на. н нлѣ кѣш(ъ) мѣ, надѣти инс(ѣс)ъ. великѣ кѣ ѡнѣ быти. н с(ы)нѣ выш'нѣга б(ог)а проз'вати кѣ се. а дати кѣ мѣ г(о)с(по)динѣ б(ог)ъ ц(а)рьскѣ столницѣ д[а]в[ы]да о(т')ца нѣгова. те кѣ се вѣчнѣтѣ ѡнѣ ѡц(а)рнѣти над[ъ] родомѣ инс(ран)лѣкѣм(ъ). ннѣти нкадѣ, нѣговѣ ц(а)рѣваню кон'ца хоѣе быти. тадаарѣ пакѣ, м(а)рїа запитѣ агг(е)ла те мѣ рече. а како то може мн быти кад[ъ] за мѣжа ѣ не знамѣ. ѡтговоры ѡпет(ъ) агг(е)лѣ, н рече ѡнѣ. за то ан тї е мнсаѡ. ево с(вѣ)ты кѣ д(ѣ)хѣ на те доѣн. н снала выш'нѣга б(ог)а ѡб'сеннѣткѣ те. зато н велимѣ ти. то ты родѣнїе с(вѣ)то е. кѣр'но б(о)жїа кѣшѣ с(ы)на родити. саамѣ кѣ онѣ з' д(ѣ)хом(ъ) с(вѣ)тымѣ оу тебы тѣло ч(о)вѣчаско себы съставити како, онѣ знаа н вѣщѣ томе. ѡт[ъ] б(ог)а цю год[ъ] хоѣе скацо може быти. толнко ты послѣшай мѣ цю ти велым[ъ]. те принѣмн оу колю ти добрѣ, оѣе моѣ рѣчн н вѣрѣн мн цю ти каажѣмѣ. ѡт[ъ] б(ог)а самѣ ѣа послаати к' тебы архангг(е)лѣ. нлѣ мї е Гав'ринѣ. доказати оѣе б(о)жїе насаамѣ потайнѣ [693б] рѣчн. за сп(а)сенїе свѣмѣ чл(овѣ)часкомѣ родѣ: тадарѣ она оумнлѣтѣ поглѣднѣ мѣ на лнцѣ. н рече. но, нека мн се съвѣде то по твоѣе сказнѣваню бесѣд'нѣвѣ. каде дочѣ агг(е)лѣ тѣ прнвѣт'нѣвѣ покор'нѣ рѣчѣ ѡд[ъ] нѣ. тннѣмѣ часомѣ ѡде. бы несвнѣгѣнѣ. оу томе она такы ѡста трѣдна, заче оу себы. нашега г(оспод)а инс(ѣс)а х(рнст)а б(ог)а. елѣж[е] слава вѣ вѣкы амннѣ. м(о)л(н)твамн прес(вѣ)тыѣ вл[а]д[ы]ч[н]це нашеѣ б(огородн)це, пр(н)снод(ѣ)вы м(а)рїе. твоеѣ м(а)т(е)ре. ѡм(н)л(о)срдн се х(рнст)е сп(а)снѣтелю на нас(ъ) грѣш'ннх[ъ]. н сп(а)сн ны ѣако бл(а)гѣ н чл(овѣ)колюбац(ъ). ам[ннѣ]:

Прво слово Јоаникија Галатовског из *Кључа* (693б–710а)

повученїа лїтвр҃гінска. нз кључа кнн҃ге рвс'ке. Сказнванїе. [слово зде̄. дї̄.] пр'воє. На бл(а)говѣщенїе прес(вє)тѣй, в(огородн)цы. стїх[ъ].

Іако Кїедаръ възнесох[ъ] се въ лїбане. н іако кїпарнсь на горах[ъ] аермон'ских[ъ]. н іако финнїѣ възвнснх[ъ] се нж[є] на приморы: І(св)съ снрах[ъ]. : се глава. кд̄: а се ж[є]. нсход[ъ]. глав(ы). д̄.

За оног(ъ) данашнїега doby. Кадъ є в(ог)ъ. пошнлѣо пророка мовсеа, к' кїп'патскома ц(а)рѣ фараонѣ. те мѣ заааза. да мѣ нмаа говорнтн. не молеѣн се нн на колена пред[ъ] ннмъ падаюѣн каа ц(а)рѣ. него стоеѣн свпроѣъ о'їю мѣ н ошро говорѣн. да пѣсты люде [694а] нс(ран)лске нз свое мѣ землїе нзааѣн. на то оустрѣао се є. н боао мовсеї нтн к' ц(а)рѣ фараонѣ так'вє нез'годне проѣъ ц(а)рѣ рѣчн говорнтн мѣ. те се є пред[ъ] в(о)гом(ъ) своіомъ мааном[ъ] одрнцао. како не може то оа[ъ] нїега бытн. керъ онъ є оу кезыкѣ мѣтавъ. а оа[ъ] много даанаа нмаа како ннща нн говорнтн не може. н он'дре внстро н разговетно говоренїе валаа ч(о)в(ѣ)кѣ пред[ъ] ц(а)рѣмъ н свн мѣ боіарн да є. лнше о так'вомъ жвстром[ъ] послѣ беседа: н о темѣ ове рѣчн доквн'днсвемъ православл'нн хр(н)стїанн. ако мнсанте на шо нзаазе: єво саамъ о себы. кроцоно н мене є г(оспод)ъ в(ог)ъ єво одрѣїо данашнїега дна. да бы хвалїене рѣчы нз'говаарао, до прѣч(н)сте д(ѣ)в(н)це м(а)рїе. ц(а)р(н)цы свѣга свѣта. како людскої. тако нсто. н агг(є)лскої. а в(о)жїю(н) м(а)теры. те некаако за мѣкѣ мї є. так'вої г(о)сп(о)гї. оусвднтн се. с неразв'ством[ъ] хвалнтї є. алъ шо да чнннм[ъ]. оуздаюѣн се на нїенѣ разборнтѣ добрѣ к людма м(н)л(о)стнвѣ волю. валаа мн се поквснтн, нзарад[ъ] овога велнкога года, нїена д(а)нашнїега праздннка. бл(а)говѣщенїа прес(вє)тої в(огородн)цы. ако се н вшвн'дншем[ъ]. нзнетн кою хвалїенѣ рѣч(ъ). [694б] ако н неїмам[ъ] оу себы како вн валаа кнктастн кої нсплестн за дннкѣ хвбавы рѣчы. ама како є в(ог)ъ мовсеа быо разговорїо говорѣн к' нїемѣ. єво іа ѣѣ тебы отворнтн оуста. н даткю тн так'вѣ памет(ъ) н добрѣ свестъ шо ѣешъ пред[ъ] ннмъ говорнтн. на то се н іа оуздаамъ. да мої в(ог)ъ хоѣе то оучннтн. те н моїа ѣе оуста отворнтн. н навчнткїе ме шо є за потребѣ нз'говааратн. а за то ме обєз'брнжѣ н валаамово магаре. шоно є текъ неснш'їены н лѣн скот(ъ) оа[ъ] дрѣге марвїе. пакъ є с разв'мом[ъ] по ч(о)вѣчаскы проговорнло к' своіе г(о)с(по)дарѣ. кад[ъ] є то в(ог)ъ зактео, да тако вѣде. тако н іа. ако н неїмам[ъ] так'вє вр'їе свѣстн нн разв'ма оу своїої глаавы. шо вн се могао оскѣстнтн да нзводнм[ъ]. прѣч(н)стой д(ѣ)вн м(а)рїн валаа за дннкѣ. цвѣтасте рѣчн, н нїено д(ѣ)воіачко з добротнненїем[ъ] борав'їенїе по редѣ нзбраатн за славѣ нїїнѣ. алъ іед'нако кад[ъ] в(ог)ъ оусхоѣе могѣ проговлааратн нзлаака понещо мало. те є с моіом[ъ] кад'росѣѣ вкннтн з днчїенїем[ъ]. кроцоно савъ свѣт(ъ) ню гласовнто хваалы. како шо є она н саама то прорек'ла код[ъ] єансавете 8 захаарннѣ дома о себы. отсадъ рече. [695а] бл(а)жет(ъ) ме вѣсн родн.

хваале пр(е)ч(н)ствъ д(ѣ)вѣ н сви агг(е)лн. тако е агг(е)лъ гав'ринаъ к' нисѣи рекасо-
 бл(а)г(о)с(ло)вен'на ты въ женах[ъ]: хваалы ню н саамъ ѡ тро(н)цы с(в)е(т)ой нераздѣлены
б(о)гъ. каконо е н говорѣо за б(о)городн(и)ца б(о)гъ о(та)цъ, к' своле с(ы)нѣ н д(с)хъ с(в)е(т)олѣ. ако
 е стѣна. да е покрѣмо съ сребр'номъ стрехом[ъ]. а ако лѣ е капѣа. да напншело на нисѣи даскѣ
 кедровѣ. зато е пр(е)с(в)етаа б(о)городн(и)ца дѣваром[ъ] прозвата. крѣ она люде кон се к нисѣи
подлаажѣ, засланѣа от[ъ] сваке неколе. а вратнѣа пакъ кроз' то наречена е. крѣно кроз' ню е
 х(р)сто(с)ъ) каа крозъ врата с' н(е)ба дошао на зем'лю. коще н нзарад[ъ] тога мени валиа с'
 хваалом[ъ] навнсоко ѡзнзати прес(в)етъ д(ѣ)воу марию. кроцоно н б(о)гъ ю е вр'ло повинѣо на
 н(е)вѣ н на зем'ли. те зато кад'ра е она саамѣ о себѣ ове о нисѣи пророцаске речн. говоритн²¹⁵.
 внсока сам[ъ] каа боръ ѡ ливаанѣ. н кано кѣпарнѣ мѣрнѣны на ермонскои горы. н каа финникъ
 цю е оу приндору: Те одадъ вѣѣѣ ѡбреченостъ нмаам[ъ] нз'казати вашемъ добромъ
к'метствѣ. гдѣ се наоде за стонше места пр(е)с(в)е(т)ой б(о)городн(и)цы. на н(е)вѣ н на зем'ли. н ню
 зато молнмъ да мн бѣде на бесѣдн оу помоѣ. такокрѣ н васъ свѣю. лепо проснмъ за
пославшаанѣ с' оусп'аеми. [695б] Прѣс(в)етаа б(о)гом(а)тн д(ѣ)ва м(а)рѣа. на зем'ли нмаа свое
 мѣсто мѣгю рааз'анкым[ъ] люд'ма. а людн сѣ како се пнше на свѣтѣ раздѣлены от[ъ] потопа н
ноа на трн формѣ. еданъ е редъ пахор'скы под[ъ] слав'бомъ. шо е послено. дрѣгы редъ е
 г(о)сп(о)д'скы шо влада н заповѣда. а треѣы е редъ д(с)хов'ны. шоно сѣ поповы н калокеры. н таа
 трн людскаа на свѣтѣ ѡбаш'ка реда постала сѣ от[ъ] ноевы трѣю мѣ с(ы)новаа. снѣа хамѣ, н
 афета. от[ъ] снѣа е постао д(с)ховны редъ. а ода[ъ] афета г(о)сп(о)д'скы. от[ъ] хамѣ
нрааетскы под[ъ] слав'бом[ъ], н под[ъ] даанкомъ. крѣно хамъ е слав'ѣо свокои двонцы браѣн-
 снѣм, н афетѣ. тако, н садъ пахоры г(о)сп(о)дн н с(в)ещен'номѣ редѣ слав'же: нн'дн прес(в)етаа
вѣанка оваа г(о)сп(о)гѣ д(ѣ)воика ц(а)рска м(а)рѣа. нмаа свое место, н заповѣстъ мегю
нрааком[ъ]. по ап(осто)лскому заказиваню. пахорн, пор'цѣю плааѣаю н асетакъ съ землѣ н
нз'дааю свокои г(о)с(по)дн. како с(в)еты павелъ говоры. браѣо никоу нн'ннм[ъ] дѣж'ны не
ѡстайте. него свое шо е за кога нздаайте. н коме е шо ѡречено плааѣѣ с плааѣомъ. н прокен'дѣ. за
 кога лѣ е страх[ъ]. страх[ъ] мѣ заданте. [696а] коме лн пакъ нма пощенѣ дѣжностъ даавати-
 частъ н пощенѣ нмаайте мѣ. а б(о)гъ еданъ е над[ъ] свнѣа с(в)еты ц(а)рѣ н г(о)с(по)дннѣ.
 Пр(е)ч(н)стаа д(ѣ)в(н)ца м(а)рѣа. ѣѣнѣа н ан'ннна сво ед'норогена к'ѣн. нз' младостн кои сво-
 саамѣ себе е была нздаа на слав'женѣ г(оспод)ѣ б(о)гѣ. трогоднц'на коще бѣдав'шы пош'ла е к'
 соломоновой цр(')квн. цю се е зваала с(в)етаа с(в)етых(ъ). те он'де код[ъ] цр(')кве борав'леѣн кои.
 цнгр'но е слав'нѣа б(о)гѣ. Каде е рнм'скы пон'цип(ъ) петарѣ быо наоумѣо покаав'гекрнти се. те
се не содрекасо воеваанѣ. н обрече се до свое смртн слав'жити г(оспод)ѣ б(о)гѣ. разднш'ляваше се
квд[ъ] бн на страанѣ ѡтншао да нико не з'наа квд[ъ] се е подѣо за неѣа. оу томе оуказа мѣ
 с(в)етаа б(о)городн(и)ца м(н)лостъ свою. на снѣ мѣ догѣ к' неѣмѣ. те мѣ то рече. да нде тѣло ѡ

²¹⁵ Реч је накнадно написана изнад реда.

а-он'скъ горъ. щоно се сад[ъ] с(вє)таа гора назинва. н онде кє свое сп(а)сенїе стєѣн борава'лєѣн мѣ
 насамъ. н то онъ такы послѣша н оучинны. те бы с(вє)тъ. до неѣа є прѣста была онаа гора. онъ є
 пр'вы населын. тако н досад[ъ] то быва. кон год[ъ] людн саамн себе нздаю б(ог)ъ на слѣжбъ.
 законницы лн остаю. калѣгїерн се. то. оу пинсмѣ еу(аг)г(є)л'скоме назинк'лю. тыма прет(н)стаа
 д(ѣ)ва б(огородн)ца. [696б] велнкъ свою м(н)л(о)стѣ оуказѣ. на снѣ нм' се прнвннга. н
 повздаанїе нмъ то даає. да кє. ѡднѣ по овоме нмъ мѣчном[ъ] жнвотованю оуед'но с'
хр(н)стомъ на н(є)б(є)сьной горы жнвнтн ѡ велнкѡй просторы тамо. коюно тѣ горѣ спомннїюѣн
 д[а]в[ы]дъ ѡ ѡ'а'л'мѣ. пнтааше б(ог)а. г(о)с(по)днне рече. т'ко кє боравантн. оу твоюѡй с(вє)тоѡй
 горн. на то г(оспод)ъ ѡдговоры мѣ те рече. онааѡй колє ннѣсѣ шѣвр'тне рѣке. н ч(н)ста є ср[']д[а].
таѡй кє се оукачнтн на тѣ горѣ, н стоаѣ на нєговѣ с(вє)тѣ мѣстѣ. нмаа б(огородн)ца свою сѣдѣѣ
столицѣ. мегю г(о)с(по)домъ. како г(о)с(по)да закланїаю н ѡда сла браане свою о(т')чєвннѣ сєла н
люде. н б(о)жїю цр'(к)вѣ ѡт[ъ] двш'манѣ чѣваю. ш' нїма се бїю н тераю. по нсѣса снраха ѡговорѣ.
 до смр'тн се велы. снн'ко за правнцѣ поднжн. тако н г(оспод)ъ б(ог)ъ оу свємѣ хоѣе тн
 напредоватн н помаагатн. Тако н с(вє)таа б(огородн)ца. хр(н)стїанє браанн н закланїа. ѡт[ъ]
свакы нмъ нз'окол'ны непрїатєлѣ. каде є ѡдмет'нїнкъ хр(н)стїан'скога закона ц(а)рѣ юлїанъ.
 слом' се бїѡ нзвадїѡ на хр(н)сѣанє. н кѣаше да н, нзсєтє н побїє. тымъ добы саама є с(вє)таа
б(огородн)ца ннхъ ѡт[ъ]. те мѣ смр'тн ѡбранаа. тадаар(ъ) [697а] юлїанъ с пер'сн се бїаше. н
 говорааше док' се враатн. по кападоѣкы све хр(н)стїанє да погѣбы. а ѡнн ѡ тоїзн тѣзн чєкаюѣн
люте смр'тн. даню ноѣс с платємъ по цр'(к)ва се молахъ нааѡвнше прєс(вє)тоѡй б(огородн)цн. да н
 с отога кѣр'таанше. а с(вє)ты м(ѡ)ч(є)н(н)кѣ мєр'кѣрїє лежаше оу кївотѣ оу велнкѡй цр'(к)вн. н
 нєгово боїно коп(ь)їє. внше кївота мѣ стѣаше прєко тнвїа обєшєно. єто тн ед'нощѣ текѣ смотре
 с(вє)ты велнкы васлїє. гдє догє б(огородн)ца ѡ цр'(к)вн пред[ъ] кївот(ъ) м(ѡ)ч(є)н(н)ка
 мєр'кѣрїа. те мѣ рече да нде оубытн ц(а)ра юлїанѣ. тымъ часомъ онъ ѣнпы. латы свое копчє. оу
 пер'скоѡй землн насред[ъ] таабора хак'нѣ ѡлїана с копчєм[ъ]. ѡ пр'сн пронѣзнн гд. н пак(ъ) такы
натрагѣ догчє. ѡставы на мѣсто за велєгѣ кр'ваво свое копчє. лежє ѡ своѡй кївот(ъ) несвннгєно
людма: та н сааа с(вє)таа б(огородн)ца свѣд[ъ] хр(н)стїанє браанн ѡт[ъ] свакы непрїатєлѣ н
помаажє нмъ. толнко мы да к' нїѡн свєср'до се молєѣн прнтр'таавамѡ. а она хоѣе нас(ъ) право
ѡбранантн. н наше двш'манє кє полєлатн да н нїє. нмаа прєс(вє)таа б(огородн)ца свое
 прнстонщє. н мегю д(ѡ)хов'ннм(ъ) редомъ. кєр'но, како своѡй адетѣ що нмадѣ с(вє)щєн'ныцн. за
 све люде б(ог)ъ [697б] се молнтн. по заказнваню ап(о)с(то)ла пав'ла. како онъ нарѣчє те
 велы. молнм[ъ] васѣ браѣѡ. да прє свега доконааватє любє м(о)лєнїа прош'нїє, бл(а)годаарєнїа, за
 све люде. за ц(а)ра, н за свѣ нєговѣ г(о)с(по)дѣ що зем'лом[ъ] влаадаю. єда бн мнр'но н тнхо
 без мѣѣнїє прєпроводинлы своѡй нам[ъ] жннтакъ оу хр(н)стїан'скоѡй вѣрѣ н законѣ лєпо, ѡ свакоме
добром[ъ] пощєню н чнстоѣн: Тако н наша вл[а]д[ы]ч(н)ца б(о)гонєвѣста ч(н)стаа д(ѣ)ва. за све
 люде она горє молн се г(оспод)ъ б(ог)ъ: посодав'но єданъпѣт(ъ). нзгода се бїаше здѣснла, велнко
б(о)жїє покааранїє за людско безаконїє. те се є много трєсла зем'ла оу каравааш'кон. тако да сѣ

многе кѣкѣ и цр(ѣ)кѣ се срониле и попададе. и многе люде з гролннаніем[ъ] потѣкле. оу томе и на н(е)бѣ големо се чѣдо так'во зказа тако да сав(ъ) свѣтъ то внде. нзакіе ѿт[ъ] поноф'ника тѣщена ватрена воійска с ватреним[ъ] мачевыма. да гѣбы свѣт(ъ). полако пѣшаюѣи се шнром[ъ] преко н(е)ба с велнком[ъ] гр'млавоком[ъ]. и томе сви се люди по свѣтъ. ѿбнез'наннше ѿт[ъ] страха др'кѣсѣи. сви вѣѣтъ оуз'наше и то говорнше. да е дошаѿ конацъ свѣтъ. и страшанъ свд(ъ) х(рн)с(то)вѣ настасѿ е. пакъ томъ до[698а]бы. іако роієно іед'но г(о)сп(о)л'ско мѣж'ко діете повієно и колеб'ци. внде и н(е)бѣ прес(вє)тѣ б(огородн)цѣ стоеѣи пред[ъ] хр(н)стомъ с(ы)номъ свонмъ. съ свнмъ свѣщыма свз'но мѣ се млаташе. да се іѿше стр'пы и не погѣбы свѣта за людске грѣхове. оно діете лепо ч(н)сто каа маторъ ч(о)в(ѣ)кѣ проговори. и свнма он'де око нїєга що бїахъ то нзказа. да се не препадаю. ієрѣ проси и м(о)лн б(огородн)ца х(рнст)а б(ог)а. да то не ич'нны що к'ѣаше. и такы пакъ діете замѣче. внше не проговори до времена мѣ говорнѣа. то се е здєсно было и франц'ской горе зем'ли. оу гладѣи нменом[ъ] крелонѣ. бл(а)го тнм[ъ] люд'ма. конно себы за прїатєлнцѣ нмладѣ с(вє)тѣ б(огородн)цѣ. те іѿн се з дѣшомъ и с тѣломъ свонмъ препорѣтѣю. за те знаюѣи іѿн ѿсоб'лнво она се б(ог)ѣ м(о)лн. да бн и пожалїѿ и не гѣбїѿ скоро за сѣгрѣшнванїє ннхѿво с' чнм' га гаарезе и іаз'бє. шаат се за дѣго нмъ жннѣѣѣ на зем'ли кад[ъ] год[ъ] сєтє що чнне. и раскаю се нз' тога. таа єто мєста на землн б(о)городнч'на с' нсказнванїем[ъ]. доконасло. ѿпет(ъ) да се повор'нємо и н(е)б(є)снє внсннє. и талѿ можємо свѣда прогледати и вндѣтн. гдє се находѣ борав'лїєи таа [698б] гор'нїа ц(а)р(н)ца. що нас(ъ) ѿзгорѣ назрє. и вр'ло намъ помаже: нмла прєч(н)ста д(ѣ)ва м(а)рїа своѣа столнч'наа мєста горє на н(е)бѣ. мєгю свнма агг(є)лн. цїоно и є ѿт[ъ] дєветъ рѣкѣ ѿбаш'ка редѿва. дєвет(ъ) агг(є)л'скы хѿрѣа. и пр'воме найннжєм[ъ] хорѣ подолє блнжє к' намѣ хорѣ. ієсѣ просто манн агг(є)лн нє г(о)с(по)да. що свѣда сѣжє. под[ъ] архагг(є)л'ском' сѣ заповѣсѣѣ. оу дрѣгоме повншєм[ъ] хорѣ боравє ар'хагг(є)лн. повншє нїч[ъ]. оу трєкїємѣ редѣ стоє кн(є)зѿвн. вншє ннч[ъ]. чєтврто є хоро владє. що свѣд[ъ] владаю. оу петомє повншєм[ъ] редѣ сѣ. начєла. то кєст[ъ] поглаваарн. оу шєстомє вншєм[ъ] хорѣ єсѣ кє г(о)с(по)да. оу сєд'мом[ъ] хорѣ. пр(є)столн. да рєчєм[ъ] б(о)жїє столнцє сєдєѣи агг(є)лн слав'нн. оу ослом[ъ] свр'хъ тїѿ редѣ м[ѣ]дрн хїєрѣвнлн многѿчнты. конно за сѣащѿ знадѣ и внде. а оу понайвншєм[ъ] гор'нїем[ъ] хорѣ дєветѿмѣ боравє сєрафнлн око б(ог)а сѣжєѣи и дворєѣи. и по свн ты агг(є)лскы редѿвы. хѿбє допослє с(вє)тѣ люди разрєѣєны бытн и боравнтн. по б(о)жїѿ сѣдѣ. кадє достанѣ свою плаѣѣ сѣакы по своє трѣднємє послѣ ѿв'даш'нїем[ъ]. кон се како ѿ дѣшн сѣжєѣи б(ог)ѣ ѿв'дє поднзѿ. тога рад[ъ] рєчє х(рнсто)с(ъ). и єв(а)гг(є)лїѿ. оу домѣ мога лн о(т')ца многѿ комѿра за борав'лїє[699а] нїє сѣаком[ъ] нмла. како є кон сѣвѣтѣ сѿвоѿмъ ѿв'дє засѣжїѿ. так'во їє талѿ и мєсто нмлатн своє мєгю концѣ агг(є)лн. ко вншє. ко сннжє. т'ко лн сє манїє ѿ б(ог)ѣ трѣды. оу сннжєм[ъ] агг(є)л'ском(ъ) редѣ и стїаткїє. а т'ко вншє нє зѣраадїѿ. вншє и мєсто кїє дѿбытн. т'ко лї є ѿт[ъ] своє младѿстн до смр'тн сѣ тєкѣ вр'ло ѿ д(ѣ)шн радїѿ. а за своє тѣло нншѣ нїє мларїѿ. ннт(ъ) сє є кад[ъ] на що ср'дїѿ ѿв'дє. таї кїє по и наайгор'нїем[ъ] хорѣ бытн. како и и ѣал'мѣ сє пнншє. сѣакомє по

ниговъ послъ онога свѣта. б(ог)ъ кѣ исплатити. а тко ли се све старо, сало овога свѣта како
ѣ се лепо об'живити да е болий и напреднѣи. тааи саамъ може то знати да тамо вѣѣъ ниша
неки нлати. от[ъ] свега е маазвалъ остао. ни прстао тамо ни овамо. а тко ли ище по сани
пствовѣ е ходѣо. н с неправдом[ъ] се е 8 слобы живѣо. тым[ъ] е место зед'но з' ѣволои вѣт'наа
мѣка: Тога радъ. по свин ты хораа агг(е)л'скы с(ве)тин людн разрежены и населани хокѣ быти.
ѣр'но свако е то агг(е)л'ско хоро садъ попраз'но и сзнквкъ е мегю нмн на брою. каа оу
квмпаны ов'де комакаа кад[ъ] е манѣ. зацо нз свакога онога хора понеко хнсе нзарад[ъ]
г'р'аннѣ понз'паад[699б]ло е доле вод[ъ] оны агг(е)л'скы арман'лы. те се з'чннше ребеаѣ сани
бесовы и пакостны нама. а б(ог)ъ. с отим[ъ] одбѣтанем[ъ] свонмъ вод[ъ] нега, чинмъ оми да
могъ шо наванти. него саамн себы наванше. вше от[ъ] свн'ца бѣахъ свѣтлы. а кад[ъ]
отпадоше цр'нин вод[ъ] мрлака осташе. толнко с' ѣднн хр(н)стїанн се боре. а понайвше с
калзгьеры и с поповы. да н ннх[ъ] так'ве цр'не з' д(8)шамн оу'инне како шо сз саамн, н свѣдъ н
оу пак'ло. кога на шо по волѣ мѣ грѣх[ъ] наводеѣн. шо кон ч(о)в(ѣ)кѣ зактека саамъ на тога н
нѣде н на рѣкѣ дааю мѣ. то находнти да чнны н свр'ше свою волю. зато н пншвѣн с(ве)ты
ап(о)с(то)лѣ павасо влаадъ нѣховъ о челиъ оми над[ъ] наамн нмаадъ доказъе намъ, каа добры
пастрѣ говореѣн. Браѣо нѣ наша браанъ н ратъ к людам по тѣлѣ н кр'вопролїванн. Неголи
нашъ е хр(н)стїан'скый големъ хар'цъ. н тежакъ коѣ свпроѣъ наши д(8)шев'ны непрїатели
нашега слов'мла. к начелом[ъ]. н властем[ъ]. до свѣтодржаца полр'чны овога вѣка. санмъ
нзпод[ъ] н(е)ба дхвоком[ъ]. отнѣдъ не допѣшаю оми тамо коде доѣн оу онаа агг(е)л'скаа хора.
отквдано си оми испалн. голем[ъ] рат(ъ) н хар'цъ ов'де ш' ннма валѣа да нма. кон мнслы
[700а] тамо доѣн. много шоша сла н неволе валѣа мѣ подноснти без яз'бе. ѣрѣ знаадъ оми то
да б(ог)ъ с людма онаа ннхова агг(е)л'скаа мѣста праз'на испвнѣа. зато оми н воюю с намн
бореѣн се н на сло наводеѣн. одвраѣаюѣн нас(ъ) на свое воле к оводе свѣтѣ. да бы онаѣ не
достаан. н вр'ло се мало тн находы кон га трааже. конно се до кон'ца овога живота одбываю, те
конно мѣ се др'же. с отыма б(ог)ъ испвнѣа онаа горе мѣста. по прорнцаню д[а]в[ы]д[о]вѣ оу
п'саамъ. испвннти кѣ одпад'нѣта мѣста. кон ли ов'де надборе вражїю влаадъ. с маннм[ъ]
трѣдом[ъ] свонм[ъ]. ты кѣ достати свое мѣсто за стонце нмъ вѣчнто горе оу онома найсннжелѣ
агг(е)л'скома хорѣ. шоно за нега овнн донїн одпадннцы слабо н мааре. 8 томе донемъ
сннжем[ъ] хорѣ боравнткѣ маала кр'цена дѣтнца. конно ни сла ни добра ннсѣ чнныли. толнко
крозъ кр'шение нмъ шо сз вод[ъ] врага ослобожены с мзком[ъ] н кр'влю хр(н)стовомъ. тѣ кѣ
быти 8 томе редѣ н прааве здовнце. н женаты людн. кон сз право се по хр(н)стїан'ском(ъ)
зааконѣ живнлы. ѣр'но ты манїй агг(е)ли. манїе н пслове б(о)жїе отправ'лаю. тѣваю по земли
живѣ люде. оуднль свѣдаа вод[ъ] беде коѣ [700б] несвнгыене. н люде освѣщншю оу паметн. на
добро н наведе а вод[ъ] сла одвраѣаю. докон'днсю кадшо б(о)жїе оупраке маале. та на снѣ та оу
оум'лїе з дотнцанем[ъ] знати. н развнратн. стога сз с найннжега хора были агг(е)лы шо сз
стародав'наш'нега патрїар'ха їакова на пѣтѣ об'колїено тѣвалы. тако се 8 быблн пнше. оде

яковъ на своѣ пѣтѣ. згледнѣ н видѣ око себе агг(е)л'ске бжюке многе. оу томе пр'вом[ъ]
агг(е)л'скомѣ хорѣ. нма свою столицѣ прес(вѣ)таа б(огородн)ца. юрѣ н она закланнѣ н тѣва люде
от[ъ] скакога сла. Како се е таа проваа н згоднаа была доста пѣт(ъ) с так'внм[ъ]
ннѣз'ннм[ъ] ц(а)риградѣ одбраннванѣм[ъ] од[ъ] непрѣтел'ске войске. ѣданъпѣт(ъ) быашѣ
под[ъ] ц(а)риграда(ъ) дош'ла тѣшена пер'ска войска. н наоколо об'колнаа загонѣн се юрншем[ъ]
да га оузмѣ. ето ты ѣд'номѣ доби. видѣше пер'сы гдѣ ѣд'на вр'ла г(о)сп(о)ѣа. кроз' капію градскѣ
нзаагѣ оу ннхобѣ тааборѣ с' многнаа хѣвако оденѣти фракциеркы н с' младады н'югланы
ц(а)ревы. прознаше онн да е то ц(а)р(н)ца нзнѣтра. н з'нннше юѣй пѣт(ъ) да нде к' шаторѣ
везнровѣ. рекоше занрѣ нде да просн мнрѣ. а такы оставнше быти се. док'ле видѣ що ѣе се
до[701а]конати. ама то бѣашѣ саама с(вѣ)таа б(огородн)ца. що н тѣваашѣ ц(а)риград(ъ) од[ъ]
непрѣтелнѣ. догѣ она тако с тафром[ъ] до шатора везырова кроз[ъ] войскѣ тѣр'скѣ. н он'де е
 неста. донек'ле онн чекашѣ що нс тога да бѣде. пакѣ многаа г(о)с(по)да одоше да видѣ що се то
за много доконааваа. те она не нзаазы нспод[ъ] шатора. ннтн кога хабра нмаа. видѣше юрѣ
нѣйла е он'де. ннтн ю е везнрѣ видѣо закѣ нм се. тѣднше се що бн то было. кад[ъ] сѣ е свн
видѣан юрѣ е он'де дош'ла. не свѣрочашѣ. него се за то сваднше мѣгю совом[ъ]. оудрн де. чнтн
патн. быше се н секоше. таѣ д(а)нѣ до ноѣн. тѣца н погнѣ. на сѣтрад(а)нѣ одоше нзпод[ъ]
ц(а)риграда сконмѣ пѣтелѣ натраагѣ. а н гр'цн н потерашѣ. кадѣ видѣше юрѣ н е много нзгннѣло
те беже. н садѣ на кое место настѣпа откѣдаа коѣ непрѣтел'ска войска. нек' се ты мѣшааны
препорѣчю с(вѣ)той б(огородн)цн. просѣн од[ъ] нѣ помодѣн. она кѣ н сѣтѣватн. н то кѣ
з'правнтн да се онн о своѣмѣ слѣ забавѣ. а мѣстѣ мнра дааѣ коено рааде добытн. те га срамотно
помет'нѣ з бежаанѣм[ъ] безоб'знѣце на свою страанѣ. оу архагг(е)л'скомѣ повншем[ъ] редѣ хокѣ
боравнтн. цр(')ков'нѣн оу(н)т(е)лн. конно слободно без' [701б] оустрѣчаннѣ све люде ѣд'нако бѣде
н зѣе на добро чнненѣ. ц(а)ре крааѣ г(о)с(по)дѣ. воаке. от[ъ] сла н овракаю. свѣтѣюѣн.
каараюѣн н прѣтеѣн. б(о)жѣе пнсмѣ з глаавѣ нмѣ оувр'ѣѣ. ща нм' се ваааа клоннтн. що лн
творнтн. да се б(о)гѣ не гнѣвн. нн сѣтрѣ зем'лю. мором[ъ] лн морн люде нзарад[ъ] неправѣд'ны
н крѣвы послова лѣкавы. юр'но то е архагг(е)л'скы посавѣ. б(о)жѣа прнказнваннѣ до поглавнтн
люды доноснтн. н велнко кое зѣшаанѣ б(о)жѣе докѣнднсааватн. що нмаа з'бнтн се поскуро за
знанѣ людско. нз' тога е хора быѣ. архагг(е)лѣ гав'рїналѣ послааннѣ з доказнванѣм[ъ] оу
ол'тарѣ на слѣжбы к' пророкѣ захары. юр' кѣ мѣ жѣна елнсаавѣта роднтн велнкога пророка
прѣдѣтѣѣ. кр(')ст(н)ѣла юан'на. н пакѣ д(ѣ)вы м(а)рїн. за х(рн)с(то)во роденѣ од[ъ] нѣ
бл(а)говѣстїѣ юѣй е. нмаа прѣ(н)стаа д(ѣ)ва своѣ мѣсто. н з томе ар'хагг(е)л'скомѣ хорѣ. защо н
она докѣнднсе г(о)с(по)дн наамѣр'нѣ послове тѣанѣ. каде е гр'чкы цар(ъ) лавѣ юр'менннѣ
иконѣворацѣ. мѣтїѣ н немнрїѣ хр[н]стїанѣ. за иконѣ да н не потнтѣю. тавн се б(огородн)ца тадарѣ
з снѣ неговоѣ м(а)т(е)рн. Те юѣй рѣче. нека напѣны пѣнѣ с вр'хомѣ [702а] чашѣ кр'вн. н напѣ
ш' нїѣмѣ своѣмѣ с(ы)нѣ лавѣ. н то е бѣлѣгѣ нѣмѣ бїѣ. юрѣ кѣ скоро сломѣ смр'ѣѣ погннѣтн. како
н стало мѣ се е то. збнше га гр'цн. н досадѣ т'ко сломѣ досагѣе хр(н)стїаном(ъ). скоро саамѣ сѣ

СЛОМЪ ѿвѣршѣ. како се ѿ томе пинше. т'ко рече пролїва кр'вѣ ч(о)вѣчѣ. н негово кѣ се меще соне
просѣти. Мегю кн(е)зови на трекиѣм[ъ] хорѣ быти кѣ поб(о)жна н м(н)локр'вна г(о)с(по)да. ц(а)ри
 краади кн(е)зови сплхїе грофови зем'лѣдор'жцы. конно се жинѣ н ходе по заповеди
 х(ри)с(то)вымъ траагом[ъ]. на свое сѣ люде пожаанкы. по м(н)л(о)сти с правнѣом[ъ] свацо
 промаатраю н сѣде. крив'де не чинне. нн кое теш'ке нааологе н глобе намеѣѣ з' досадою[ъ] нрааї.
 кр'но с тога хора агг(е)лн. шо се зовѣ снле н кн(е)зове с люда н съ зем'лѣом[ъ] провингаю. по
 разанчны месты. ц(а)рством[ъ] с наахїаин. с войскою[ъ] зпалаю. съ селы н градовы. с тога е
 хора быо агг(е)лѣ з пер'скоме ц(а)рствѣ оуправаїа. за данново doby кад[ъ] сѣ тало і(сра)нли
 былн заплениены до сѣдмдесет[ъ] годына. а пророкѣ данил[ъ] молаше се б(о)гѣ да н вѣѣѣ
 кврталнше нз роб'ства. з томе доге к' немы архагг(е)лѣ гаврилѣ те мѣ рече. не тѣжн даннле.
 ево га самѣ дошао по[702б]слаатѣ ѿд[ъ] б(о)га да вас[ъ] нзведе оу вашѣ внаает[ъ]. алѣ ето
 вр'ло мї е досад[ъ] спречало пѣтѣ кн(е)зѣ пер'скога ц(а)рства. нмаа дванст[ъ] н кданѣ д(а)нѣ шо
 сло се за то преречнвали. н да мн нїе оу помоѣѣ бїѣ дошао нашѣ г(о)с(по)динѣ мнханѣ не
 з'наам[ъ] шо бн чинїѣ. он' мн поможе. те добнх[ъ] то нз'вестн вас[ъ]. нмаа с(вѣ)таа
 б(огородн)ца свою столнцѣ. н мегю тым[ъ] кн(е)зови снловнтым[ъ]. крѣ она свѣд[ъ] нагледа. н
 свѣдаа се оу помоѣѣ находы съ свонмъ провинганїем[ъ]. на н(е)вѣ н на зем'ан. по морѣ, н по
 свакы месты. свако под[ъ] б(о)гомъ створенїе ню слышаа н покаара се. оу неко doby. док'ле іѣше
 таа тало рѣска страана. поган'ска е была некр'шена. ц(а)ра свога ннѣ нмаа. него текѣ кнезѣ
 ш' нмаа владаан сѣ. ангоше се два к'неза с велнкомъ снлом[ъ] на галїа осколѣ н дрѣ
 цр'ннм[ъ] морем[ъ] под[ъ] ц(а)риград[ъ]. да га себы ѿское. тадарѣ сергїе ц(а)роградскы патрїархѣ
 с наародом[ъ] по граады оузе кр(')стове і нконе носнти. б(о)гѣ се молеѣн да бн н ѿсолодїѣ. пакѣ
 рнзѣ с(вѣ)те б(огородн)це крстатѣ замаака оу море. н такы днже се голема фр'тна. ѿда д'на
 заннха моремъ. те све соне кораабѣ рѣске нз'раз'бїа. н шнром[ъ] съ свнм[ъ] чнномъ потопїн.
 цн'гло трн [703а] корааба шо ѿсташе с' обаава таа кнеза. с мало людїн вратнше се натрагѣ оу
 свою зем'лю, осколѣ, н дрѣ. б(огородн)ца то заповѣда морѣ. ню е ето он'даа море послашало. с'
 кд'ннм[ъ] замоченїем[ъ] нїене халнне оуз'бвнла. н толнке тѣщене корабѣ²¹⁶. зїед'но с войцаны шо
 потопы на д'но. та н садѣ тако може се прнлвчнтн. конм' се хр(н)стїаном[ъ] ѿд[ъ] двш'маана
 невола савчн. нека с вероваанїем[ъ] с(вѣ)тѣ б(огородн)цѣ на помоѣѣ себы внчѣн дознк'лю. хоѣе н
 ѿдбраантн. н непрїателѣ нїѣхѣ оу пакленом[ъ] морѣ стопнтн. да нмъ н траага нестане. Мегю
 владаанцн. кїе²¹⁷. боравнтн. конно свпроѣѣ ѣавола борѣн се оуднлѣ воюю. те нї з чѣлѣ не
 грѣше. нн с' кзыкомъ, а нн с' конм[ъ] посломъ. на шо онн ч(о)в(ѣ)ка нѣде чннтн. крѣ властн.
 нмааѣ такостѣ свою над[ъ] делонн. бїю се ш' нмаа н прогоне н. да не чинне люда пакостн. нз'
 тога реда е быо архагг(е)лѣ рафанлѣ. шо е провѣдїѣ товннна снна. те га ѿженн. н шо е быо

²¹⁶ Реч је накнадно написана изнад реда.

²¹⁷ Реч је накнадно написана изнад реда.

СЛЫ ДВХ[Ъ] ПРІ ОНОЇ НЕВѢСТИ СРН ТЕ ІОЇ Є МОРІО МВЖЕКЕ. ЛАТЫ ОНОГА ДЕМОА НМЕНОМЪ АЗ'МОДЕНА.
ОТШІНКА ГА ТЕ ГА СВѢЗА. ОУ ІЕГ'ПАТСКОЇ ПСТЫНН. ДА ТОВЫ КВАРА [7036] НЕ СЧІННЫ. ИМАА Н
ПРЕТ(Н)СТА Д(Ф)ВА МЕСТО МЕГЮ ВЛАСТНМА. ІЕРЪ ОНА ИМА ВЛАДОСТ[Ъ] СНАЖ'НВ НАД[Ъ] САНМЪ ДВХОВЫ.
БЫАШЕ ПОМАМ'НА Ц(А)Р(Н)ЦА ЗОІА. ЛЕОАА ГР'ЧКОГА Ц(А)РА ЖЕНА. ПАКЪ СОПАСАА Є ПАТ'РІАРХЪ С
ПОАСОМ[Ъ] Б(О)ГОРОДН'ННМ[Ъ]. Н ТАКЫ ПРОБЕЖЕ НЗ' НІЕ ЃАВО. ТЕ СОСТА ЗДРАВА. ТА КОГА МВЧЫ ЃАВО.
НЕКА СЕ ВР'ЛО М(О)ЛЫ ПРЕС(ВЕ)ТОЇ Б(О)ГОРОДН)ЦН. ХОКІЕ ОНА ПОСАВШАТИ НЕГОВЪ МОВЪ. Н ПРОГНАТИ КІЕ
ОД[Ъ] НЕГА НЕЧІНСТОГА ДВХА. МЕГЮ СНААМН БЫТИ КІЕ ТЫ ЛЮДЫ КОННО ЧАДО ЧІНЕ. НА ПРІАНКЪ, КОННО
ВСРЕД[Ъ] БЛАТА СТОЕ. А НІНСЪ КАСОНН, НЕ БЛАТЕ СЕ. БЛАТО Є НАШЕ Т'БЛО. ЗАЩО З БЛАТА Є НСПРАІЕНО-
ТОГА РАДН КРОЗ' Д[А]В[Ы]ДА ТО Н ГОВОРЫЙ Б(О)ГЪ ДО ОЦІОНЫ ЛЮДЫ. ТАКО БРЕНІЕ ПЪТЫ ПОГЛААЖАВ
НХЪ. КАА БЛАТО НА ПЪТЪ ТАКО ЃЪ Н З'ГАЗНТН. ОУ ТОМЕ БЛАТЪ ОУ НАШЕМ[Ъ] Т'БЛЪ. НАША Д(В)ША С
РАЗАНКЫ ГР'ХОВН СЕ КААІА. ТОГА РАД[Ъ], Н АП(О)С(ТО)ЛЪ ПАВАО ТЪЖЕЃН ГОВОРААШЕ. ОУ[Ъ]. ІАД'НЫ ІА
Ч(О)В(Ф)КЪ. КО БЫ МЕ НЗ'БАВІО НЗ' ОВОГА СМРТНА Т'БЛА. ДА КОН ЛЮДН БДАВ'ШН ОУКЕД'НО СЪ
СЛОЧЕСТ'ННЦЫ Н МЕГЮ РАСХАА'НЫМЪ ЖЕНАМН МААЗ'ЛІНМ[Ъ]. А ННЦА НЕ ГР'БШЕ. Н ТО СЪ ЧАДОТВОРЦЫ.
 [704а] ІЕРЪ ПО БЛАТЪ ГАЗЕ. А НЕ КААІАЮ СЕ. ЗАТО Н ТЫ КІЕ ЖІВНТН МЕГЮ СНААМН. ІЕРЪ СНААЖННЦЫ
ЧАДА ЧІНЕ НА СВ'БТЪ. Н КРОЗ' ННХ[Ъ] ДААЕ Б(О)ГЪ ЛЮД'МА СНААГЪ. ДА СЪ ІАКЫ ФРНШ'КН ЮНААТ'НЫ Н
ХНТРЫ. Н ЧАДОЧІННЕНІЕ. С ТОГА Є ХОРА БЫО ОНІН АГГ(Е)ЛЪ. ЦО Є ОУ ВАНЛОНЪ ТРН ОТРОКА. СЕДРАХА,
МНСАХА, Н АВ'ДЕНАГО ОДБРААНІО ДА НЕ НЗ'ГОРЕ В РАСПААІЕНОЇ ВАТРЕНОЇ ПЕЃННЫ. ИМАА ПРЕТ(Н)СТА
Д(Ф)В(Н)ЦА М(А)РІА, СВОЙ БОРАВАКЪ Н МЕГЮ ТЫМЪ СНААМА. ЗАЩО Н ОНА ЧАДА ЧІННЫ. Н БРААНЫ ЛЮДЕ
ОД[Ъ] ВАТРЕ. ЗАДЕСНО СЕ Є БЫЛО ІЕДАН'ПЪТ(Ъ) ТО ЧАДО В Ц(А)РНГРААДЪ. НА ВСКРСЪ. НШ'ЛН ДЕЦА, ГІАЦН
ПРНЧЕСТІВАТИ СЕ РАНО ОУ ЦР'(І)КВН. ЗАМЕША СЕ ВІЕД'НО Ш' ННЦА НЕПОЗ'НАНО Н ІЕД'НО ЧІНФЪТ'ЧЕ ДІЕТЕ. ТЕ
СЕ Н ОНО ПРНЧЕСТЫ. А КАДЕ ДОМА ДОГІЕ. КААЗА ОНЪ ТО СВОМЕ О(Т')ЦЪ Н М(А)Т(Е)РН НЕВ'ФР'ННМ[Ъ]
ЖНДОВОМ[Ъ]. ДА СЕ Є ПРНЧЕСТІО Т'БЛА Н КР'ВН Х(РН)С(ТО)ВОЇ. А ОТАЦ' МЪ СТАКААРЪ БІАШЕ. ВР'ЛО СЕ
ОНЪ ЗА ТО НА СВОЕ ДІЕТЕ РАЗЛЮТЫ. ТАКЫ СКОПА ГА ЗА ЧЪПЕ. Н ОДВЪЧЕ ГА ТЕ ГА ТЪРЫ ОУ ОНЪ ВАТРЕНЪ
ПЕЃЪ ГАЃЪ СЪЛІНВА СТАК'ЛА. А НА ТРЕЃН ПОСЛЕ Д(А)НЪ ОДЕ МЪ МАТН²¹⁸. К ОНОЇ ПЕЃН ДА МЪ КОСТН
ВНАДЫ ІЕСЪ ЛЫ НЗ'ГОРЕЛЕ. Н ЗА ВЕЛНКО ЧАДО. НААГІЕ СВОГА ІОЇ ТОГА С(Ы)НА ЖНВА Н [704б] З'ДРАВА.
ЗАПІНТА ГА КАКО НІЕ НЗ'ГОРЕО В ВАТРН. ОТКААЗА ОНЪ. ТЕ РЕЧЕ. ЗАРАДН ТОГА МАТН НІНСАМЪ НЗ'ГОРЕО.
ІЕР'НО ДОХОДНЛА Є К' МЕНН ІЕД'НА ЛЕПА НЕВ'БСТА. ТЕ Є ГАСЛА СВАКАД[Ъ] ОКО МЕНЕ ВАТРЪ. Н ДОНОСЛА МІ
Є КЕСТН КАД[Ъ] МІ Є ВАЛІАЛО. А ТАА Є ТО НЕВ'БСТА БЫЛА. ПРЕТ(Н)СТАА Д(Ф)ВА Б(О)ГОРОДН)ЦА: Н МЫ АКО
СЕ Т'БЛА Н КР'ВН Х(РН)С(ТО)В'Б. ПРАВО С ЧІНСТА НАМЪ СР'ІАЦА ПРНЧЕШВЕЛО. ТО ПРЕС(ВЕ)ТАА Б(О)ГОРОДН)ЦА
Н НАСЪ ХОЃЕ СЪЧВВАТИ Н ОТБРААННТН ОВОГА СВ'БТА ОД[Ъ] ВАТРЕ Н ВОДЕ Н ОУТ[Ъ] СВАКОГА ХОЛЪІА. А Н
ОНОГА СВ'БТА ОД[Ъ] В'ЧІНТА ОНОГА ПАКЛЕНА ОГ'НІА ОДБРААННТКІЕ НАС(Ъ). ОУ КОННО НА СТРАШ'НОМЕ
ОНОМЪ СЪАВ Х(РНСТО)С(Ъ). ОПОРАВНТКІЕ НТН СВЕ ГРЕШНІНКЕ Н БЕЗАКОННКЕ ВІЕД'НО С ПОГАНН. КАДЕ РЕК'НЕ
НДНТЕ ОД[Ъ] МЕНЕ ПРОКЛЕТНІНЦЫ ОУ ОГАНЬ В'Ч'НЫ. ЄГОЖ[Е] ОУГОНЗ'НЪТН СПОДОБН НАС(Ъ) Х(РНСТ)Е
Б(О)Ж)Є. ІАКО ВЛ(А)ГЪ Н ЧЛ(ОВ'Ф)КОЛЮБАЦЪ; АМ[ННЪ]:

²¹⁸ Реч је накнадно написана изнад реда.

ТРЕТІА ЧЕСТЬ СЕГО СЛОВА: ~

Є людіа добры н б(о)гобогаз'анвы. нзарадъ свое м(н)л(о)стн. н прет(н)сте мѧ д(ѣ)вы
м(а)ріе. негове драаге м(а)т(е)ре по вол'ностн. х(р)сто(с)ъ. б(о)гъ нашъ. нспянаа онн свѣтъ
праз'на места. ѡтквд'но сѧ нспалн ѡвн слн ан'гелн. що се садъ нзпод[ъ] н(е)ба вышю. н како є
горе кое агг(е)лс[705а]ко хоро ѡт[ъ] кое рѣке. вше вше. тако по нѣма кѣ горе. н добре
хр(н)стїаніе. вше вше разрѣнватн за стааніе. конно ѡв'де за овога жнвота. боліе боліе оузбѣдѧ
рааднлы ѡ д(с)шн се поднжѣн. оу шестоле хорѧ бораке све агг(е)лскаа г(о)сп(о)да. тамо мегю
нѣма кѣ боравнтн д(ѣ)встав'нцы, неженены люан н д(ѣ)воіке. кон сѧ се до свое нмъ смртн
ч(н)сто здр'жалы. те се ннсѧ оу себеы разжандзали. нн що невалыло пернылы поганѣн себе. н
праавы калвгеры. пвстнн'ныци. конно съ сконм[ъ] оум'акм[ъ] н з д(с)шомъ ѡв'де. над[ъ]
сконм[ъ] тѣломъ г(о)сподарю. то не чнне що нмъ тѣло зак'тева чннтн. не пвцаю мѧ на волю.
кер'но таа агг(е)лскаа г(о)сп(о)да. над[ъ] ѡстаалы агг(е)лн г(о)с(по)дѧю н владаю ш' ннма. дрвгн
агг(е)лн сѧ каа сѧвге ннхове. с тога є хора агг(е)лъ бїѡ. щоно га є с(вє)ты іѡан(ъ) б(о)гословъ
оу своде прнвнганю вндеѡ. заповѣдаюѣн мѧ ѡщро дрвгнм[ъ] четворнцы агг(е)ломъ що др'же
четнры зем'яна вѣтра. говораше нмъ. да не зврегаю с вѣтромъ. нн зем'ю. нн мора. нн др'в'я.
док'ле рече мнн попечатнмю люде на телїн конно право сѧже нашемъ б(о)гъ: нмаа прес(вє)таа
б(огородн)ца свое іѡн место мегю [705б] томъ г(о)сподомъ. кер'но н она є за свога іѡн ѡв'де
жнвота г(о)с(по)дарнца была своде тѣлѧ а не сѧшкнны. чннна є заптъ телесної волю. зато
садъ н над[ъ] агг(е)лн г(о)с(по)дарѣ. те іѡн онн сѧже. іѡше н оу соломонової за младастн свое
кад[ъ] є сѧжнла цр'(к)вн. такы он'де потече іѡн є сѧжнтн агг(е)лъ. н храанѧ іѡн даваѡ. що є
она кѧа. да кад[ъ] нїѡнн агг(е)лн сѧже н за свою нмъ г(о)сп(о)гю є др'же. да мїн що смо
ѡт[ъ] свѧща плашанвы люан. поболіе намъ валаа іѡн оулінь сѧжнтн н двортн ю, каа свою
г(о)сп(о)ѣѧ. зашо чѡвѣкъ є много сннжы н слабн ѡл[ъ] агг(е)ла. по сказнваню ѡал'ма. смаанїѡ
сн га с мнїнмъ нечїнмъ ѡт[ъ] агг(е)ла. г(оспод)н. Мегю пр(е)столы жнвнтн кѣ сѧдїе. бнровн
єш'кѧтн. н тнм[ъ] прнланчны що люама сѧе. сваком[ъ] по правнцы без' хаатера н мнта.
кд'нако болгаром[ъ] н снромлахом[ъ]. пвт'ннкѧ н домакїем[ъ]. познан'цѧ н несъзнанцѧ. кер'но
агг(е)лске оне столнце големѧ правнцѧ нмадѧ оу себеы б(о)жїю. с отога кѣ хора оннн внсокы
пр(е)столъ ватренїн быѡ що га є пророкъ даннлъ вндеѡ гдѣ б(о)гъ ѡ(та)щъ сѧды на немѧ. н
люама за то свое вндење кааза. то рече. старѣ годннамн сегаше. столнца мѧ ѡт[ъ] пламена
бїаше. тако [706а] н кола мѧ бїахѧ горѣѣ огань що се на нѣма возааше. седеѣн ѧ колы на вр'ло
внсокої столнцы. а те н столнце н кола све сѧ то агг(е)лн ѡт[ъ] сваке фор'ме код[ъ] б(о)га.
свакы ѡсобнто за свою сѧжню потребѧ. мегю ты столовы нмаа свое место прес(вє)таа
б(огородн)ца. б(о)жїю прав'дѧ. нмаюѣн іѡн ѧ себеы. те добрнм[ъ] люама свою м(н)л(о)стъ нздаае.
а занце каара н бїе. како є н пробѡваѡ то на себеы гаганъ некы керетннкъ ѧ местѧ лїѡполю. що нїе
к'теѡ образа почнтоватн нїене нконє. нї кѣ ч(н)столъ д(ѣ)воїком(ъ) назнватн. а нн

Б(ОГОРОДН)ЦОМЪ. НЕГО Ю Є РЪЖІО Н ПУОВАО. ДО ТРОПЪТЪ) СААМА ГА Є ОТВРАЖАЛА НА СНЪ С ТОГА МЪ
САА СР[І]АЦА ДА НЕ ЧИНЫ ОНЪ ТО. АЛН НІЄ КТЕО ПОСАВШАТИ Ю. НН'АН НА ЧЕТКОРЪС НОБЪ СПААВАЮФН МЪ,
ПАК' МЪ НА СНЪ ОУКААЗА СЕ С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА. ТЕ МЪ СЕ С ПР'СТОМ[Ъ] ДОТАЧЕ РЪКЪС Н НОГЪ. Н ТАКЪ
ОТПАДОШЕ МЪ ОБЕ РЪКЕ Н НОГЕ. Н ДОСАД[Ъ] СЕ ТО СЛЪЧЕ. КОН РЪЖЕ НЮ Н НА ИКОНС ІОИ ПЛЮЮ ГАЗЕ ІЕ
Н ЦЪПАЮ А НЕ ПОЧИТЪЮ. МААМЕ СЕ. СЛЕПЕ. САКАТИ ОСТАЮ. Н ПАСКЪС Н ГЛААВЪС ГЪБЕ. ОУ ХІЕРЪВІМ'СКОМЕ
РЕДЪ. БЫТИ КІЕ. АП(О)С(ТО)АН ПРОРОЦЫ. КОННО СЪ СААМА МЪДОН Н ПРОВЪЩ'БААН СЪ ЗНАЮФН НМЪ Б(О)ЖІЕ
ТАЙНЕ. Н ЛЮДЕ НА ТО ОУЧЕ Н НАСТАЛАЮ. ІЕР'НО [706Б] ТИИ ХІЕРЪВІМІИ САМО ОД[Ъ] МЪДРОСТИ СЪ.
ПОНАЙБОЛЕ ОНИ ЗНАДЪ Б(О)ЖІЕ ТАЙНЕ. Н ЛЮДЕ МЪДРЕ ОСВѢСЪЮ СРАЗЪМ'ЛЮЮ. С ОТОГА ХОРА ОСМОГА-
БЫЛИ СЪ ХІЕРЪВІМІИ С М'НОГИМ[Ъ] ОТИМА. ШО СЕ НА НІМА С(ВЕ)ТЫ Д(Ъ)ХЪ КАА НА КОТІА ВОЗААШЕ. КАКО
ПРОРОКЪ ІЕЗЕКІЛЬ ЗА НІХЪ КАЗЪЕ ШО Н Є ВІДЕО. ПО СВЕЛЪС ТЪЛЪС ВЕЛЫ. ПО ЛЕГЪ. РЪКЕ НОГЕ КРИЛА Н
КОЛА СААФН ОД[Ъ] ОТИО БІАХЪ. КРОЗ[Ъ] ТЕ МНОГЕ НМЪ ОТИ ГОЛЕМА МЪДРОСТЪ Н ЗА СВАШО ЗНААНІЕ
ПРОНАХОДНО Є. ШО НМАДЪ ОУ СЕБЫ ХІЕРЪВІМІИ. Н ЛЮД'МА ОУ ГЛААВЪС ПАМЕТ[Ъ] Н ДОБРЪС СВѢСТЪ ДААЮ.
НМАА ОУ ТОМЕ ХОРЪС Н ПР(Е)С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА СВОЕ МЕСТО. ІЕР'НО СВР[І]ХЪ МЕРЕ Є ОНА МЪДАРА. ОУ
Ц(А)РНГРАДЪ. С(ВЕ)ТЫ ГІЕР'МАН[Ъ] ПАТРОАРХЪ. ІОШЕ КАЛЪГІЕРОМ[Ъ] КАД[Ъ] Є БІО ВР'ЛО СЕ ДО СМР'ТИ
БІАШЕ РАЗБОЛІО. ОУ ТОИ БОЛЕСТИ ВКААЗА МЪ СЕ С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА. НА ІАВЕ. ТЕ ГА ЗАПИТА. ШО
ЗАКТЕВА ОНЪ ОД[Ъ] НІЄ ЧИМ' БИ ГА ДАРИВАЛА. ЗДРАВ'ЛІЕ НАН МЪДРОСТЪ ЖЕЛЫ. ОНЪ МЪДРОСТЪ
ЗАПРОСЫ, А НЕ ЗДРАВ'ЛІЕ. ТО МЪ Н ДАДЕ. ТЕ ШО НІЄ ЗНАО ТАКЪ ЗНАДЕ. ГОВОРИТИ ЧИСТО ІЕР'РЕЙСКЫ
ЛАТИНСКЫ. А ГР'КЪ Є Н БІО. О СВѢЛЪС ВѢЩЪ. ТАКО. ДА МЪ ОН'ДЕ НІЄ ПАРА БЫЛО. ТА Н САДЪ КО
ЗАКТЕВА МЪДАРЪ БЫТИ, Н ЯЗЫКЕ ЗНАТИ. КОЕ НЕ ЗНА. [707а] НЕКА Н МАЛО СЕ ОУЧЫ. А Б(ОГОРОДН)ЦИ
ВР'ЛО Н СВЕСР'ДО СЕ ЗА ТО МОЛЫ. ОНА КІЕ МЪ НАК'НАДИТИ ДА СКОРО СВАШО ВЪЗЪВЫ Н ОУМЪДИИ СЕ
ЕШ'КИНІЕ СВР[І]ХЪ ДРЪЖІСТВА МЪ НЕГОВА БОЛМА. ОУ СЕРАФИМ'СКОМЕ ХОРЪС ПОНАЙГОРНІЕМ[Ъ] БЫТИ КІЕ
М(Ъ)Ч(Е)НИЦИ. КОННО ТАКО Х(РНСТ)А Б(О)ГА МНАЮ ДА Н Д(Ъ)ШЕ СВОЕ ЗА НЕГА ПОЛААЖЪ. СВОЮ КР'ВЪ
ПРОСИПЛО. СВАКЕ МЪКЕ Н БЕДЪ ПОДНОСЕ. ЗАЧОНО СЕРАФИМІИ ТО Н ЕСЪ Б(О)ЖІА ЛЮБАВ[Ъ] Н МНОСТ[Ъ]. О
ТОМЕ СЕ ОНИ ДЪР'МА РАСПАЛЮЮ. ГОЛЕМЪ СВОЮ ЖЕЛЮ НМАЮФН НМЪ Г' Б(О)ГЪ. Н ЛЮДЕ НА ТО ПРОБЪГЮЮ.
ДА БИ МНЛОВАЛИ Б(О)ГА Н ЧЕЗ'НЪЛИ ЗА НИМЪ ОД[Ъ] ЖЕЛІЕ НМЪ. С ОТОГА Є ХОРА БЫО ОНИИ СЕРАФИМЪ.
ШО ГА Є ВІДЕО ПРОРОКЪ НСАІА. КАКО ШО Н САМЪ КААЖЕ. ПЪСТИ СЕ РЕЧЕ ОУТЪГОРЪ ІЕДАНЪ К' МЕНИ
НЗ'МЕГЮ СЕРАФИММА СЕРАФИМЪ. Н НМАШЕ ОУ РЪЦИ ГОРЪБЪ ОУГАЛЪ. ШО ГА БІАШЕ С КЛЕЩИММА НЗ' ОЛТАРА
ОУЗЕО. ТЕ Ш' НИМЕ ДОТАЧЕ СЕ МОНМЪ ОУСТ'НАМА: ГОРЪБН ВГ'ЛЕНЪ ПРОЗНАНІЮЕ. СЕРАФИМ'СКЪС ЖЕЖ'КЪС ДО
Б(О)ГА НМЪ ЛЮБАВЪ ШО СЕ Ш' НИОМЕ РАСПАЛІАЮ. Н ЛЮДЕ ДО ТЕ ТАК'ВЕ ЛЮБАВН ПОДАРЪЮ НМАТИ НМЪ Г'
Б(О)ГЪ. НМАА ПРЕС(ВЕ)ТАА СВОИ ТРОНЪ Б(ОГОРОДН)ЦА, Н ОУ ТОМЕ СЕРАФИМ'СКОМЕ ХОРЪС. ІЕРЪ ОНА Н ВР'ЛО
ЖЕЛНКО [707Б] МНАВЕ Б(О)ГА. Н СПАЖАА ОД[Ъ] БЕДЕ ТЕ ЛЮДЕ КОН Б(О)ГА. МНАЮ, Н ПОРЕД[Ъ] Б(О)ГА
ЗА ПРАВОСЛАВ'НЪ ВЪРЪС ОУСТАЮ ОТПИРЪФН ІЕ. КАКО ШО СЕ Є ТО ЗАБЪСНО БЫЛО Н НА С(ВЕ)ТОМЕ НИКОЛН.
НА ПР'ВОМЕ СЪБОРЪС НИКЕЙСКОМЕ ПРИ Ц(А)РЪС ВЕЛНКОМЪ КОН'СТАНТИНЪ. КАДЕ ОНЪ ШИК'НЪ ШАКОМ[Ъ] ОУЗ
ОБРАЗ[Ъ] АРІА. КРОШО ХЪЛІО Є НА Х(РНСТ)А С(Ы)НА Б(О)ЖІА. НАЗИВКАЮФН ГА СТВАРЪ, А НЕ Б(О)ГА. ПАКЪ
ОН'ДЕ НА СЪБОРЪС ОСТААЛИ С(ВЕ)ТЫ О(Т')ЦИ. К'ЪАХЪ ДА ГА НЗМЕТ'НЪС НЗ ВЛА[А]Д[Ы]ЧАСТВА. ЗА ТААИ МЪ
ОУДАРАЦЪ. ЗАШО НА СЪДЪС ОНЪ БЪШН Ч(О)В(Ъ)КА. ОУ ТОМЕ ВІГІЕНО ВКААЗА СЕ Х(РНСТО)С(Ъ). Н

преч(н)стаа м(а)ти мѣ. ц(а)ръ константинъ и свиницъ ониницъ о(т')целъ. з десне рѣке с(вѣ)толъ
 ннколи х(рнсто)с(ъ). дааюѣн ев(аг)г(е)лїе мѣ оу рѣке. а с леке стране, пакъ б(огородн)ца олофъ на
 нѣга метааше. тако с(вѣ)тѣи ннкола опет(ъ) мнр'но поста оу своѣ мнтрополнт'ствѣ. и досад[ъ]
 тако быва. т'ко се ор'ли те оустѣе за свою вѣрѣ и законъ жвстрѣ надпнрѣѣн се свпрофъ кон
кретинка. тварака ли и жидова. кон х'але и рѣже хр(н)стїан'скѣ вѣрѣ. внчѣѣн на ннх[ъ] са
затнцаанїемъ свонмъ крсто се др'жеѣн с развлом[ъ] без' встрѣчаниа. нїе с(вѣ)таа б(огородн)ца
чѣва и забранїе. да мѣ ннко в томѣ не може [708а] цю злннм[ъ] навантн нн цю досааднтн с
коїом[ъ] пакосѣѣ. него коще поболїе кїе га нзоцнтн в беседн. и на внше пощенїе оу'ангнштн кїе
га: нмаа преч(н)стаа д(ѣ)ва б(огородн)ца, наша велнка ц(а)р(нц)а. своѣ за седенїе коѣ место. и
код[ъ] с(вѣ)те тро(н)це наблинзѣ. повнше от[ъ] свїю свѣтааца. и свр'хъ свїю агг(е)лскы х'ораа.
кр'но онн нсто слагѣ. а она е б(о)жїа праава м(а)тн. коюно е саамъ б(ог)ъ заказао почнтоватн.
 Чатн рече твоба о(т')ца и м(а)теръ. зарадн тога нмаа с(вѣ)таа б(огородн)ца своѣ место код[ъ]
прес(вѣ)те тро(н)це внше вѣсех[ъ] с(вѣ)тнх(ъ) и ангїлаа. кр'но прес(вѣ)таа тро(н)ца коще ов'де на
зем'ли за нїїзнна жнвота нмаа е своѣ место борава оу нїоїнзы. о(та)цъ е то нзволїо да вде-
а с(ы)нъ се е оа[ъ] нїе родїо. и д(с)хъ с(вѣ)ты то х(рн)с(то)во чл(овѣ)ч(а)ско тѣло е справїо. нз
 саамѣ д(ѣ)вои'ке кр'вн оу нїоїнзн. зацноо овако е архагг(е)лъ гав'рїилъ говорїо к' преч(н)стої
 д(ѣ)воїцн м(а)рїн. д(с)хъ кїе с(вѣ)ты наа те доѣн. и сила выш'нїега б(ог)а о(т')ца об'сеннткїе те.
 коще и зато прес(вѣ)таа б(огородн)ца свр[']хъ свнн с(вѣ)тнн и агг(е)ла код[ъ] с(вѣ)те тро(н)це.
 кроцоно она много болю слобоа и м(н)л(о)стъ код[ъ] б(ог)а нмаа. неголи свн свѣты. и агг(е)лн.
 кано цю коѣ бы и речено. радвї се собрадованна [708б] г(оспод)ъ с тобою. то кст[ъ] да е она съ
свннм[ъ] свонм[ъ] наачнном[ъ] чнстокомъ добрннїом[ъ], каад'росѣѣ, влаадом[ъ]. свїю с(вѣ)те и
агг(е)лѣ безъ нз'ма наднш'ла. како и велы к' нїоїнзн в прнповѣстн своїої солоомонъ. многе к'ѣре
 достадоше благао. многе словнтѣ быше и юнаачство оу'нннше. ама ты си све и преш'ла. и
 над[ъ] свнма си внш'ша. оу свѣтом[ъ] пннсмѣ находн се тро(с)трѣко пощенїе. ч'ааст' ли. на' мѣ
х'вала. како коѣ нмаа се чнннтн и нз(д)ааватн. пр'во цю е понай'болїе и най'внше. зове се латрїа.
то кст[ъ] отславжнванїе и поклон(ъ). то се ннком[ъ] дрѣгом[ъ] не достон нздаватн нн чнннтн.
кроѣ саамомѣ г(оспод)ѣ б(ог)ѣ. ч'астъ слава то кст[ъ]. пок'лонъ дннка голїма саамом[ъ] б(ог)ѣ се
прнстон от[ъ]дааватн и доноснтн мѣ. Како цю се в законѣ ѡ томѣ пннше. твомѣ г(о)с(по)дннѣ
 б(ог)ѣ се покланїаї. и нїемѣ кед'номѣ слагжн. дрѣгаа е форма пощенїа и поклон(ъ) оа[ъ] манїе
рѣке не г(о)с(по)дъскаа. него да речем[ъ] како своѣ кон'шн. дрѣгѣ, братѣ, кѣмѣ, прїателю ли коѣ
цю се ов'де нздааїе. то се зове двлїа. то се стон свннм[ъ] с(вѣ)тыма и агг(е)ломъ. каано
ближннм[ъ] двор'ннком[ъ] код[ъ] н(е)б(е)снога ц(а)ра х(рнст)а б(ог)а. како и д[а]в[ы]дъ оу
ш'ал'мѣ цю за ннх[ъ] х(рнст)ѣ б(ог)ѣ говоры. а мены, велы, вр'ло быше [709а] ч(а)стна твоба
 дрѣжнна б(о)ж(е). треїї е тар'зъ пощенїю от[ъ] среднїе рѣке. да речем[ъ]. каа ц(а)рѣвої майцн и
ц(а)рнцн мѣ. цюно зове се гїпер'двлїа. среднїа ч'аст(ъ). и то е х(рнст)ѣ каа ч(о)в(ѣ)кѣ по нїеговѣ
ч(о)вѣч'астѣѣ пощенїа дааванїе. како се и пнше да кїе по ч(о)вѣч'астѣѣ манїн оа[ъ] о(т')ца. цю и

саамъ то к' 8ч(е)н(н)комъ(ъ) рече. како еу(аг)г(е)анствъ юваанъ(ъ) пишше. яко о(та)цъ болю кє
 оа[ъ] мене. кєр'но х(рнст)с(ъ). оа[ъ] две є фор'ме състалинъ. з б(о)ж(а)ства н с
ла(о)в(ъ)ч(а)ства. кано б(ог)ъ пре вѣка н свѣта оа[ъ] о(т')ца є постав. како цю саамъ б(ог)ъ
 о(та)цъ кроз' д[а]в[ы]да 8 ѡал'м8 говоры до х(рнст)а с(ы)на свога. нз мога црека пре даннице
 родїо сам те. а оа[ъ] своє м8 м(а)т(е)ре на земан пакъ временоа[ъ] се є ч(о)вѣкомъ родїо. како
 цю ап(о)с(то)лъ павао за х(рнст)а на мъ доказзе. кад[ъ] вєлы догїє край годнама. он'даа посла
 б(ог)ъ кєд'нороднога свога с(ы)на оа[ъ] жєне с роденкємъ. нн'дн то х(рнст)8 кано б(ог)8. достон се
понаївнш8 частъ нздааватн. латрїю. а каа ч(о)вѣк8 принстон м8 се сєднє пощенїє.
 Гїпер'двѣла²¹⁹. то сєднє рѣкє пощенїє принстон н пр(е)с(вє)той б(огородн)ци. тако н ч(а)стномє
кр(')ствъ нздааватн. кєр'но како се є оу х(рнст)8 ч(о)вѣтаскаа скона з' б(о)гомъ срочнла. тако н
 прєс(вє)таа б(огородн)ца з' богомъ се є прєсконла. кєр'но она є роднла [709б] хр(н)ста с(ы)на
 б(о)жїа. тако н ч(а)стны кр(')ствъ з' б(о)гомъ се є спорѣтїо. кєр'но на нєм8 бы распѣт(ъ) с(ы)нъ
 б(о)жїй. нзарадн тога ѡал'мопѣвацъ нарнчє га с(вє)ты поднож'никъ х(рн)с(то)въ. н каззе да м8
 се нмаамо покланїатн²²⁰. въз'носите рече г(оспод)а б(ог)а нашего. н покланїйтє се поднож'ю
 нєговы ногъ. кєр'но с(вє)то є оно. Ѣ драага браѣо хр(н)сѣани. проз'насте лн как'во пощенїє валаа
чнннтн прєч(н)стой д(ѣ)вы м(а)т(е)рн б(о)жїєй. нїоїзн надлєжн се частъ гнпер'двѣла. н пощенїє
так'во да юш нздааємо нє внше нн сннжє. хваалнмо кє н 8звншзємо. каконо є н горе она на
 н(є)в8 з г(о)с(по)дъствомъ прєнзвншєна свр'хъ свїю свѣтнх[ъ]. н оа[ъ] свїю агг(е)л'скы оннй
хораа послабнїа є. н место, свога юш вѣчнта бораवलїєнїа кєствъ об'знанїєно сєдєнїє н нздаато
наблнз8 прєс(вє)тє тро(н)цє. єд'нога х(рнст)а нстнн'нога б(ог)а. нзарадн. тога²²¹. н каззе овє рєтн
прнзбрєєнъ пророкомъ[ъ] нсвс(ъ) снрах[ъ]. о нїоїзн каа нз оуста да юш говоры. їко кєдаръ
вѣз'несох[ъ]. се вѣ лнбанє. н яко кїпарнсь на горах[ъ] аермонскнх[ъ]. н яко фнннзъ вѣзвнснх[ъ]
 се нжє на прнморы. н ако є тако оусхваалнмо по ннєн8 г(о)сп(о)дств8. днчнмо н 8з'анжємо с' част8
н с пощенїємъ[ъ] [710а] с редовнч'нннмъ[ъ] пр'в8 за б(о)гомъ. како старїю внш'ш8 н болю оа[ъ]
свнх[ъ] с(вє)тнх[ъ]. н ангєлаа. то н нас' кє. наша вл[а]д[ы]ч[н]ца прєч(н)стаа д(ѣ)ва м(а)тн
б(о)жїа. свонмъ могѣтствомъ[ъ] н каадросѣ8 повнннтн навєлнко. тако да кадє доконаамо оваї
 нашъ маловр'станъ жннтакъ сасла кратакъ. бѣдємо свн оу н(є)в8 по рааз'лнкы тамо онн
 агг(е)л'скы редовы раз'мєщєны з' бораवलїєнїємъ[ъ]. те зїєд'но ш' нннла б(ог)8 агг(е)л'скє пѣсмє
попѣватн 8 вѣкъ вѣчнты, аамн(ъ):

²¹⁹ Написано Гїр'пєдвѣла.

²²⁰ Написано покланїатн.

²²¹ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

Друго слово Јоаникија Галатовског из *Кључа* (710а–720б)

СКАЗИВАНІЕ ВТОРОЕ: ЗДѢ ДВАНДЕСЕТОГА СЛОВА. НА БЛ(А)ГОВЕЩЕНІЕ ПР(Е)С(ВЕ)ТЕЙ Б(О)ГОРОДН(Ц)Ы-СТНХ[Ъ].

Радѣи се обрадованнаа м(а)рїѣ, г(о)с(по)дѣ с тобою:~ лѣк(а). глав(а). а̄:

По слычаю право наша цр(‘)кѣа н(е)бомъ назнѣаѣ, преч(н)ствѣ д(ѣ)вѣ б(огородн)цѣ. говорѣи к’ нїоѣзн. що да те наричело ѿ обрадован’на м(а)рїѣ. н(е)бо. керъ мн то знаало да б(ог)ъ горе на н(е)вѣ боравы. по д[а]в[ы]д[о]вѣ оуказиваню. к’ тебы оузднгох[ъ] мое оѣн жывѣемъ на н(е)в(е)сѣхъ. та н оу преч(н)стой оутробы девонке м(а)рїѣ. жнѣво є х(рнсто)с(ъ). б(ог)ъ нашъ цѣло деветъ м(ѣ)с(е)цин. кад[ъ] є нмаѡ вод[ъ] нѣ се родити. нзарадн тога є н рекао к нїоѣзн агг(е)лъ гав’рнлѣ. радѣи се обрадован[710б]наа г(о)с(по)дннѣ б(ог)ъ є с тобомъ. н(е)бо закнряю об’лацн. по сказиваню ѱал’ма. оуѣвѣающемъ н(е)бо облакы. кад[ъ] се є оут[ъ] землѣ преставнаа была прес(ве)таа б(огородн)ца. пратеѣн иѡн тѣло до гроба ап(о)с(то)лн, поѡлн сѡ овай ѱалом[ъ]. Ръ нсходѣ нс(ран)лѣвѣ оут[ъ] егѣпта домъ б(ог)а іаков’ла. ѡ томъ добы об’колы об’лакъ тѣло б(о)городн’но зкѣ’но с’ ап(о)с(то)лн кон сѡ є нослн н пратнлы до гроба. людн нз’окола толнко текъ що сѡ ап(осто)лско поѡаніе ѣлн. а ннкога крозъ облакъ ннсѡ моглн видѣти. како ѡ томѣ свѣдочы ѡ своемѣ словѣ на вспѣнїе прес(ве)те б(огородн)це. с(ве)ты епнфанїе. с’ об’лацнма пророкъ нсаїа назнѣа хр(н)сѣанѣ говорѣи мѡ. а некы кано облацн плнѣаю. да об’колюемо браѣо н мїн то н(е)бо нз’окола, преч(н)ствѣ д(ѣ)вѣ б(огородн)цѣ, каа об’лаацы. з’бнраюѣн нам[ъ] се на свакомъ мѣствѣ оу цр(‘)кѣн. н свѣдаа ѡсобанво. к’ нїоѣзн на м(о)лтѣвѣ н на пох’валнванїе нїѣзнно. защоно она є свѣдаа мѣѣн нама на свакомѣ мѣствѣ, гдѣ год[ъ] є с вѣроваанїем[ъ] дознѣаемо молеѣн иѡн се. толнко потѣжѣн нам[ъ] се свѣс’до да доходоымо к отомѣ н(е)вѣ. до м(а)т(е)рѣ б(о)жїѣ. а хоѣѡ вашемъ драговол’ствѣ [711а] лепо нскаазати. на окомѣ раз’говорѣ. как’внм[ъ] є н(е)бом(ъ) преч(н)стаа д(ѣ)ва. како се пнше да нмаа єданайстора горе н(е)в(е)са. по сказиваню фнлософ’скомѣ, н свѣздочатѣаца. ѡ томѣ іа молнм[ъ] прес(ве)тѣ д(ѣ)вѣ б(огородн)цѣ за помоѣѣ. а ваше хр(н)столюбїе лепо проснм[ъ] за мало послѣшанїе: свакнм[ъ] тнмъ н(е)бомъ єсть преч(н)стаа б(о)гоневѣста наша бл(а)гаа ц(а)р(н)ца. защо що год[ъ] н(е)в(е)са нмадѡ н що лн чнне. све то н она нмаа н то послѣе. пр’во є ово над[ъ] намн понайннже н(е)бо. що на нїемъ м(ѣ)с(е)цѣ стон. м(ѣ)с(е)цѣ такъ снаагѡ нмаа. н то чнны. да раастѣ ч(о)в(ѣ)кѣ. н нз дѣтѣта быва²²². големѣ ч(о)в(ѣ)кѣ. єсть н с(ве)таа б(огородн)ца с отым[ъ] месѣч’ным[ъ] н(е)бомъ. н она маале люде на големо оузднже. єданѣпѣт(ъ) ѡ ц[а]рнградѣ лѣсонѣ капралѣ шѣтаюѣн мѡ се снаполѣа порѣд[ъ] бѣдена градскога саамѡ. неѡ чѣтаашѣ с(ве)тоѣ б(огородн)цн. а текъ ѣѡ ѡдз’горѣ с’ н(е)ва каа жен’скы глас(ъ) гдѣ к’ нїемъ

²²² Реч је накнадно уметнута изнад реда.

ГОВОРЫ. КАЗА МЯ С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА да кие онъ ц(а)ръ быти. и наскоро з'бы мь се то прореченіе. те нз маале мь офниціе. шо є то єданъ десетникъ(ъ). и не' тога бы гр'чкы ц(а)ръ велнкы др'жацъ монархъ. та и досад[ъ] здѣшаю се те спрече. конно за патронъ. да рече[ъ].²²³ [711б] пріятелницъ. нмаа себы с(ве)тъ б(огородн)цъ. те іоѡ се моль. и нз' бѡнѣща ѡт[ъ] пѡка шрѡмааш'ка. подн'не на големо ѡна ч(о)в(ѣ)ка. те болярном[ъ]. на гласъ г(о)с(по)лном(ъ) оу'инни за преласно. и воіака ер'гава коръннше на краа'ство и ц(а)рство. може іоѡ се кад[ъ] хоѣе. коме шо помоѡн. кога ли нз' ер'ге ѡтрести и обогатити. дрѡго є пакъ повнше свр'хъ пр'вога. н(є)бо. шо на нелмъ свѣз'да планета стон, нменомъ. мер'кврѡсъ. под[ъ] томъ планетом[ъ] кога се деца роде на свѣт(ъ). бѡдъ мѡдрн разговор'ни. веселы. хораташѣ. нзбор'лы на гласъ люди. сладкоговор'нвы. тако и с(ве)таа б(огородн)ца чинны. кон се ніоѡнн подлажъ. даае нмъ памет(ъ) и говоръ. ако св собом[ъ] и замъзены блекани. ѡна и просвѣсѣе. бѣаше оу' неко добы. родна се некаа мацар'ска кралица нменом[ъ] рынга. кад[ъ] се ѡт[ъ] м(а)тере роды, такы поте и говорити. те хваааше с(ве)тъ б(огородн)цъ. то пр'во проговори. радѡи се н(є)в(є)сна ц(а)р(н)це. матерем[ъ]. и д(ѣ)воц'ка славо. смотре ѡна кад[ъ] се роды с(ве)тъ б(огородн)цъ. зато іоѡ то и нзрече. та т'ко ніоѡнн и даае такыи нарѡгненъ беседа. него с(ве)таа д(ѣ)ва м(а)рѣа. да кад[ъ] є ѡна єа'номъ пеленчѣтъ говоръ дааа. то бол'ма пофрншкыє [712а] быстров'лнвъ и многоговор'лнвъ свѣстъ дати кѣ. свонм[ъ] хвааіѡцемъ. кон се ніоѡнн предааю. те є на помоѡъ себе оумнлнато и подложно свакад[ъ] прнзнѣ'лю. На трекемъ є н(є)въ планета Венъсъ. ко се ѡ той планети роды. тай ч(о)в(ѣ)къ є м(н)л(о)стнвъ добаръ дѡшеван(ъ). потеж'лнв(ъ) на добротвор'ство. и с(ве)таа б(огородн)ца кано то венъсово н(є)бо є. ѡна люде на под(ѡ)шѣ наврѣа. каконо шо є саама прнвр'нѡла была. м(а)рѣа єгѣпатскъ с кѡвар'ства іоѡн к' поканнїю. кад[ъ] се оу' єр(ѡ)с(а)лнм'скоѡ цр'(к)вн ѡна снаполн пред[ъ] іконом[ъ] б(о)городн'ном[ъ] молаше. а ннкаако не дааваше іоѡн се оу'лез'стн ѡ цр'(к)вѡ да цѣлає ч(а)стннн кр'(с)тъ. свѣ є нешо с враата цр'(к)ков'ны натрагъ ѡтрнѡаше. ѡна зато оу'зе плакати пред[ъ] іконом[ъ] с(ве)те б(огородн)це. ѡ томъ оу'ловї є. б(огородн)ца и доведе к' велнкѡм[ъ] поканнїю. проговори к' ніоѡнн, гласовнто. те іоѡн рече. нно да нннн оу'иннла ты мааро. него шо ти велнм[ъ] такы то оу'инны. ндн преко іор'дана и талѡ кѣш' се сп(а)стн ѡ мнрѡ. како ѡна дѡчъ тай глас(ъ) ѡд[ъ] б(огородн)це шо іоѡн рече. такы днже се и тр'ком[ъ] ѡде за іор'данъ ѡ пѡстынїю. и талѡ ѡ той мнсір'скоѡ пѡстннн. много годннна преборавы. плачѣн се и каю[712б]ѣн до своє іоѡн смр'тн. оу' томє се и посвѣты. и садъ кон многогрѣш'лнвнцн до с(ве)те б(огородн)це на помоѡ' се препорѡчѡю. да ѡна ш' ннма провнды. ѡна нмъ подары ср[']дце да волнѡм[ъ] своѡм[ъ]. прѣстаю грѣшннн. и станъ се катн прнлежно с разцѣлѣеным[ъ] ср[']дцемъ трѡдѣн се. с потом[ъ] с метаннсааннєм[ъ] с неспааваннєм[ъ] с подѣсобѡм[ъ] за своє те грѣхоє, шо св ш' нѣма б(ог)а разгнѣнны: а аколн тко то мнслн по калвннскы. с пѡздѡаннєм[ъ] свонм[ъ] на б(о)жїю м(н)л(о)стъ. на б(о)жїю ли м(а)т(є)рѣ. и на коє свѣце. грѣшеѣн и не ѡтстаюѣн се. да

²²³ На стр. 711а на десној маргннн написано је: Гроссер(ъ) ѡ планетах[ъ]. кннг[а] ·ѣ· глав[а] ·ѡ·.

мъ се опросте· никад[ъ] то неће быти· нан пакъ оу томѣ дрѣжн опрощеніе що се е исповѣдао и
прнчестію· а не кае се мѣчеи свое тѣло· тай да и не мислы да е опрощенъ· ѿ томѣ и на свд[ъ]
б(о)жїи з' грѣхом[ъ] хоће нзаѣн· и с оним[ъ] д(8)ховником[ъ] заѣд'но кон га блааѣка дрешн и
праша· те мѣкѣ тер'лнтн· ако се ов'де с мѣком[ъ] не оинстн и не нспере· кад[ъ] престане
ч(о)в(ѣ)кѣ и с' кзыком[ъ] и ср[']дцем[ъ] грѣшнтн· и толнко скон свзаа пролїе· колнко е на кр'шению
воде на нѣга нзассто· он'даа вѣѣ з'натн кѣ [713а] да е прощенъ от[ъ] свега мѣ грѣха· тако
с(вѣ)ты о(т')ци казѣю· ннтн без трѣда нн без свзаа коѣе нмаа прощение· а слышайдете
позздааннцы без мѣке за опрощеніе грѣхова скон· шо намъ ап(о)с(то)лъ павао казѣе· пишѣн
къ коринтом[ъ] оу зачелъ· рнф.²²⁴· ако за овога намъ жнкота текъ сало ѿ х(рнст)а се хоѣело
ѿз'дати без нашега трѣда· то понайгоры сло от[ъ] свїи люды· еда рече х(рнсто)с(ѣ)· грѣхъ е
накнаѣацъ· да не вѣде то· вѣздааи речено е· комыждо по дѣлом[ъ] его· Четврто је оно н(е)бо· шо
е свн'це на нѣмѣ· от[ъ] свн'ца презнмлю людн себе снш'анканіе· внделѣ от'нѣ зракѣ· ѣвненіе
мнрсаніе· осеѣаніе· и с(вѣ)таа б(огородн)ца е наалан'на е томѣ н(е)вѣ свн'аномѣ· она даае
людма оум'аіе памет[ъ] и разѣмъ· быаше оу ц(а)рнградѣ іед'на ікона с младаен'цемъ
б(о)городн'на· шо ю е напнсаво с(вѣ)ты еч(а)г(е)лнстѣ лѣка· ѣдотвор'на· прозвана мленом[ъ]
однг'трїа· то кст[ъ] прокованнца· Зато се тако зове· іеръ оукаазала се е была двонмъ слѣп'нма·
те и је довела до цр'(к)ве· и он'де нмъ е даала отн и лепо провндеше· а како е она то он'де ѿ
ц(а)рнградѣ ѣдо ѿчннн[713б]ла· те е онимъ слеп'цемъ вндело от'но даала· тако она и досад[ъ]
то ѣдо ѿказѣе· дѣты слеπε· глѣхе· немѣ· и добрѣ свѣстѣ неснш'аеннм[ъ] даае· кон се до нѣ з
поуз'дааннм[ъ] прнмѣѣѣ молеѣи іоїи се· На петом[ъ] е н(е)вѣ планета мар'сѣ· ко се под[ъ] нїомѣ
роды· тааї вѣде жвстаръ· вр'станъ отворенъ слободанъ· на бою юнаакъ· и вр'ли внтѣзъ· кстѣ и
м(а)рїа д(ѣ)ва· тым[ъ] н(е)комъ· тако и она· слободы воншане· даае нмъ снаагѣ хнтрост[ъ]· да
наабѣіаю свое непрїателіе· и влаааю наа[ъ] нїма· ѿ ц(а)рнградаа быаше²²⁵· за пр'вога замлаана
код[ъ] гр'тскога ц(а)ра наа[ъ] конском[ъ] поглаваръ мленом[ъ] нар'сесъ· побожанъ ч(о)в(ѣ)кѣ· и
г' б(огородн)ци заавѣт'ннк[ъ]· з' бога доста пѣт[ъ] раз'бїаат[ъ] враѣаво се е· іеданъпѣт[ъ]· бїюѣн
се з' готы· вр'ло с' плаѣем[ъ] молаше се пр(е)с(вѣ)той б(огородн)ци да мѣ поможе на томъ бою· и
такѣ мѣ среѣѣ даае б(огородн)ца· те свѣ онѣ непрїател'скѣ войскѣ раз'ен и нзсече· банѣ до ногѣ· и
саамога нмъ крааааа тотыѣѣ посече· а с(вѣ)таа б(огородн)ца на снѣ· оукааза мѣ д(а)нъ и часъ· оу
коѣ їн добн за готѣ несреѣ'но ѿларнтн нзненааа на ннх[ъ]· и досадъ то се слыѣе· кон прнн'цы·
ц(а)рн и веговы за патро[нѣ] [714а] др'же с(вѣ)тѣ б(огородн)цѣ· и моле іоїи се· она нмъ даае
такѣ снажнѣ среѣѣ· на браннкѣ· да се свн непрїателн оустрѣіаю и плаше се бнтн се ш' ннма· те и
нераз'бїенн помѣѣѣ своа оръжїа вежеѣн нзпред' ннх[ъ]· на' се предааю от[ъ] страха· На шестома е
н(е)вѣ свѣзда планета юпнтеръ· ѿ той планетн кон се роде· бываю выскы іакы ѿ сназн крѣтн

²²⁴ Број 159, написан словима под титлом.

²²⁵ Реч је накнадно написана изнад реда.

КОШЕНАВЫ· КАА ЗААТОЧНИЦИ ГИГАНТИ· СЛЪНА Є Н С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА ТОМЕ Н(Е)БЪ· ЗАЩО Н ОНА
ЛЮДЛА НАК'НАГА ОУЗРАСТЪ· Н ЯЧИНЪ НМЪ ДАДЕ· КАД[Ъ] Є ПР'ВЫ ХР(Н)СТІАН'СКИ Ц(А)РЪ
КОН'СТАНТИНЪ ОУ Ц(А)РИГРАДЪ НАЧИННАО КД'НЪ ЦР(')КВЪ· Н ТРН САМОТВОРНА МРАМОР'НА ДЕКЕЛА Н
ВИСОКА СТВ'ЦА ОНАМО ДОВЕЗЕНА, Н МЕТНЪТА ПРЕ ДВАРОВА СЪЗИДААТН· ДА ПОСЛЕ Ш' НМЛА НЗНЪТРА
ПОДАПРЪ ЦР(')КОВНЫ ТАКАНЪ· ДОГІЄ ТО ДОБН ДА СЕ ДНЖЪ· Н ТОЛКЫ ЛЮДН З'ГРАЦАШЕ СЕ ДА Н ДНГ'НЪ Н
НСПРАВЕ· МНОГО СЕ МЪЧНШЕ· А НН КРЕНЪТН Н СЪ ЗЕМЛЕ НЕ МОГОШЕ· НЕ З'НАДОШЕ МАЙСТОРН ННЦА ЦО ДА
ЧИНЕ Ш' НМЛА· ПАКЪ ОНЕ НОЃН ДОЃЕ НА СНЪ С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА· ТЕ РЕЧЕ НЕЙМААРЪ, ЗИДАРСКОМЪ
ПОГЛАВААРЪ· НЕКА ДОЗОВЕ ТРН ЃАКА Н Ш'КОЛЕ· ОНИ КІЄ НСПРА[714Б]ВНТИ ТЕ КАМЕНТЕ ДНОКЕ· КАКО
ДОЃОШЕ ОНАА ТРН ЃАКА· ТАКЫ НСПРАВНШЕ ОНИ СААМН БЕЗ' ННЧІЄ ПОМОЃН ОУПРААВО ДЪП'КЕ· А МАЄТКА
СЪ ДЕЦА БЫЛА НЕВНСОКЫЙ МОМ'ЦН· АЛЪ С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА ЛЮДЛА ЗА ЧЪДО Н ЗА ПРИПОВ'ЕСТЬ ДА
БЪДЕ· ДАДЕ НМЪ ТЪ ГОЛЕМЪ СНААГЪ· А Н САДЪ КОН КОЃН СЕ ЗА ЦО ПОЗЪДААНО МОЛЕ· ТО НМЪ ОНАА ДАДЕ
ЦО ОД[Ъ] НІЄ ПРОСЕ· АКО С'НААГЪ ОУ КОИЃН ПОТРЕБЫ· АКО ЦО ДРЪГО· НА СЕДМОМЕ Н(Е)БЪ НМЛА ПЛАНЕТА
НМЕНОМ[Ъ] САТЪРНЪСЪ· КОІА СЕ ДЕЦА ОУ НІЄНО ДОБЫ РОДЕ· БЪДЪ ЛЮДН, ОЩ'РОВМ'НЫ ВНСТР'Е ПАМЕТН·
МНОГОЗНАНЦЕ СКОРО ОСЕЃ'НІН, РАЗ'БОРНТИ· ЗАРЪЖНА Є· Н С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА С ОТИМ[Ъ] Н(Е)БОМЪ·
КР'НО Н ОНА ПОБОЖНІНМЪ ЛЮДЛА, ДАДЕ М[Ъ]ДРОСТЪ· РАЗЪМЪ СЕТ'ОСТВО РАЗСЪЃИВАНКЕ В'ЪЩО, Н
ПРОМААТРАНКЕ НА ДАДЕ· КАДЪ БІАШЕ НАСТАЛА САМОСАТ'СКАА СВОЕКОЛ'НА КЕРЕСЪ· НЕЙМААДІАШЕ ТИИ
МЪДАРААЦА ТАК'ВН ХНТ'ЛЕНЫ 8 БЕСЕЛЫ· КОН БІЄ РАЗМЕТНЪЛН, ДОК' СЕ НІЄ РАСКОТНАА· ОУ ТОМЕ СААМЛА
Б(ОГОРОДН)ЦА ПРАВИМ[Ъ] ХР(Н)СТІАНОМ[Ъ] ПОМОЖЕ· 8КААЗА СЕ С(ВЕ)ТОМЪ ГРИГОРІЮ ЧЪДОТВОР'ЦЪ
КП(Н)СКОПЪ НЕОКІЕСАРИНСКОМЪ· Н О СВЕЛЪ ГА НАЧ'Н· О Б(ОГ)Ъ М[Ъ]ДРОСТН· Н 8 ЧЕЛЪ ЛН СТОИ
ПРАВОСЛАВНА КА[715А]-ФОЛНЧАСКАА В'ЪРА ПРААВА· ТЕ СВЕ ОНЕ КЕРЕТИКЕ НАДАПРЕ Н ЗАСААМІЙ Н· А Н
САДЪ КОН СЕ ЛЮДН К' НИЃНЗИ ПРЕКОЛАВАЮ МОЛЕЃН Є· ДА БАРЪ КРОЗЪ В'ЪРЪ СЛОЧЕСТЪ З' Д(Ъ)ШОМЪ НЕ
ПОГННЪ· ОНА Н О Б(ОГ)Ъ· ОУРАЗЪМЛА Н ЗАСВ'ДОЧААВА НМЪ КОІА Є ПРАВІА В'ЪРА Н ЗААКОНЪ· ЧЕЛЪ СЕ
НМААДЪ ДР'ЖАТН· БЕЗ КОІЄНО В'ЪРЕ НИКААКО ЧОВ'КЪ СВОЕ СП(А)СЕНІЄ НЕ МОЖЕ ДОСТАТН· КАКО Н
АП(О)С(ТО)ЛЪ ТО КАЗЪЕ ТЕ ВЕЛЫ· БЕЗ' В'ЪРЫ НЕКЪЗМОЖНО ЕСТЬ ОУГОДНТИ Б(ОГ)Ъ· ОСМОЕ ОНО Н(Е)БО НА
КОІМНО СЕ СВЕ СВ'ЪЗ'ДЕ ВНДЕ· Н ТО СЕ Н(Е)БО НАЗИВ'АКЕ ТВР'ДЪ· ТВР'ДО Є Н ЗАСЛОНИТО, ВНШЕ НІЄГА МН
В'ЪЃЪ ННЦА ПОГОРЕ НЕ МОЖЕМО ВНДЕТИ ЦО НМАА· ЗА ОКАА ОСМОРА Н(Е)Б(Е)СА, Н ПРОРОКЪ Д[А]В[Ы]ДЪ
ОУКАЗЪЕ ТЕ ВЕЛІН· Н(Е)Б(Е)СА НАМЪ Б(О)ЖІЮ ТАФРАЛН СЛАВЪ ОУКАЗЪЮ· Н НІЄГОВИИ МЪ РЪКЪ МАЙ(С)ТОРІЮ
СПРАВ'НЪ ПОСВ'ДОЧААВА ТВР'ДЪ· КЕСТЪ Н НАША ВЛ[А]Д[Ы]Ч[Н]ЦА· ТИМЪ ТВР'ДНМЪ Н(Е)БОМЪ· КЕРЪ ОНА Є
ПЪНА ДАРОВАА С(ВЕ)ТОГА Д(Ъ)ХА· ЦОНО СЕ СВ'ЪЗ'ДАМН ОУ ПИНСМЪ НАЗИВЛАЮ· НЗРАДН ТОГА ПОСЛА· КЕРЪ
КАКО ЦО НА Н(Е)БЪ СВ'ЪЗ'ДЕ С'ІАЮ· ТАКО· ДАРОВЫ С(ВЕ)ТОГА Д(Ъ)ХА· НЗ' ПОВ(О)ЖНЕ Ч(О)В'К'ІЄ Д(Ъ)ШЕ
НАПОКЕ ВНГІЄНО С'ВЪАЮ· ВР'ЛО [715Б] С(ВЕ)ТЫ АП(О)С(ТО)ЛЪ ПАВАО ДИЧЪ ТЕ Д(Ъ)ХОВ'НЕ ДАРОВЕ
ГОВОРЕЃН· СВАКОМЕ ОСОБИТО З' Д(Ъ)ХОМЪ ДАДЕ СЕ ВЕЛЫ СЛОВО ПРЕМ[Ъ]ДРОСТН· ННОМЪ ЖЕ СЛОВО РАЗЪМЛА
О ТОМЪ ЖЕ Д(Ъ)С'Е· А ДРЪГОМЪ В'ЪРА С ОТОГА КД'НОГА Д(Ъ)ХА· Н ННОМЕ ДАРИВАНКЕ ЛЕКОБИТО О ТОМЕ
Д(Ъ)ХЪ· ДРЪГОМЪ Д'ЃІСТ'ВІА СНААМЪ· А ННОМЪ ПРОРИЦАНІЄ ЦО ДА БЪДЕ ОУНАПРЕДАКЪ· Н ДРЪГОМЪ
РАЗСЪЖДЕНІА Д(Ъ)ХОВОМЪ· ННОМЪ ЖЕ РОДН КЪЗЫКОМ[Ъ]· А ДРЪГОМЕ СКАЗАНІЄ КЪЗЫКОМЪ· СВ'Е ЄТО ТО
Д'ЃІСТ'ВЪЄ Н ДАДЕ ЛЮДЛА ТААЙ НСТЫ КЕДАНЪ Д(Ъ)ХЪ· РАЗД'ЕЛЮЄ ВЛАДОСТН СВАКОМЕ· КАКО КОІМЪ ОНЪ

свршнтъ отъ трнстъ годнна· кадъ отъ петъ: распѣтъ на кр(‘)ствѣ. часомъ пакъ. грозна страшнаго седеѣа на пр(е)столе свдѣю. а ѣднотъ фор’момъ напнсатъ є. не отъ толнко рѣкѣ. тако и прет(н)стаа д(ѣ)в(н)ца м(а)рїа наалч’на є томѣ крнцалѣ. кр’но она є оу скоме цревѣ носила х(рнст)а и родила га є. конно оу раз’анкомѣ скоме оузраастѣ и фор’мн- показнвао се є людма овога свѣта. понаапре оукаазаво се є бїо дететомъ мает’кыи. после дванайстогдншанъ, кадъ га м(а)тн с їоснфомъ тражеѣн треѣы д(а)нъ нааѣоше оу кр(ѣ)с(а)лнм’ской цр(‘)кви дншпошаюѣн мѣ се о к’ннзн с маторн оу’ч(н)т(е)лн. и пакъ о трнстъ годнна по кр’шєнн оу’теѣн мѣ и прнвѣрѣюѣн на свое б(о)гопоз’нааннє нѣродъ. сопетъ на кр(‘)ствѣ пазаетъ. а нап’осле пак’ се хоѣе оукаазати подъ н(е)бомъ. каде догнє свднтн жнвыи и мртвыи. страашанъ свдїа: десето є оно пр’во н(е)во, [717б] щю ходы и свор’ѣе се оуокрѣгъ насоколо. и двор’ма ходы ннг’де не стон. то н(е)во и остаала н(е)в(е)са вѣче за собомъ те се окреѣѣ сва за ѣд’ннмъ. каа сахатно велнко коло щю и остаала кола вр’ты за собомъ: и прес(вє)та б(о)городн)ца. тымъ окретннм’ се н(е)бомъ нарнчє. којано є понап’р’во была запечєла х(рнст)ѣ б(о)г славжнтн. те кадъ га є родила и внде га предъ собомъ. такы є предъ ннмѣ клек’нѣла на колєна. и поклоннла мѣ се є до зем’лє. и прокаазаво га да право їєствъ сонъ с(ы)нъ б(о)жн. тап щю пророцы за неѣа пнсашє да кє се на свапн свѣтъ роднтн отъ ч(н)стє д(ѣ)воп’кє. како щю нсдїа пророкъ овако казє. сє д(ѣ)ва вѣ тревє прнмєтъ. и роднтъ с(ы)на. и нарєкѣтъ мѣ мѣ сд’манъ. щюно сє то кєлы с нама є б(о)гъ. а после и дрѣгє є вѣѣ она люде наврѣбала и прннѣбавала да славже х(рнст)ѣ б(о)г. и прнкзннваннє мѣ спажаю. како с пр’вомъ и пншє сє є їоваановѣ св(д)г(е)лїю да кадъ є х(рнсто)с(ъ). оу канагалнлєйской бїо на свдбн. тє є сватовомъ вына нєстало было. тє є соннмъ славгамѣ она рєк’ла щю валъ моп г(о)с(по)дннъ с(ы)нъ закаажє. вн то оу’чнн’тє. и с отнмъ и є прнвєла до х(рн)с(то)вѣ вѣрє овє православ’нє. [718а] щю сє зовє по гр’кы кафолнчаскаѣ. то їєствъ нзбраанна права вѣра. за пр’во врємє є гр’комѣ ц(а)рствѣ. быашє дош’ла. некаѣ крєтнчаска млаада нменомъ коз’мїана дош’ла оу кр(ѣ)с(а)лнм’скѣ цр(‘)квѣ саала, нофолъ да сє поклонн х(рн)с(то)вѣ гробѣ. а кадъ є пош’ла да вѣѣ крозъ враата оу’гнє знѣтра. оукаазаво їої сє прес(вє)таѣ б(о)городн)ца каѣ некаѣ ц(а)р(н)ца с многнма млааднмъ женамн. стаде предъ ню нзнѣтра. тє завставї є. и нє даде їої є цр(‘)квѣ оулєстн. то їої рєчє. како ты снншъ ов’дє оулазнтн кадъ ты ннн оадъ нашє вѣрє нн закона нашега. он’даѣ коз’мїана стаде сє м(о)лнтн да їої допѣсты оу’н знѣтра. текъ да внды бааръ цр(‘)квѣ как’ва є. на то оу’дговоры к’ нїої с(вє)таѣ б(о)городн)ца. тє рєчє. вѣрѣн мн нєвѣсто, да то ннкаако нє можє бытн ов’дє тєбы оулєз’тн. вѣѣ тако ако оу’з’бѣдєшъ нашега закона тє сє свор’нєшъ на овѣ нашѣ вѣрѣ. а нє ннчє. щю она да чнны. вр’ло їої жѣво бы. щю нє можє вндєты б(о)жїѣ гробѣ. много сє мнслєѣн оу сєбы. свор’нѣ сє на х(рн)стїан’скѣ вѣрѣ. и он’дє сє прнчєсты тѣла и кр’вн г(о)с(по)днє. и после тога дош’ла є. [718б] тє сє є, поклоннла х(рн)с(то)вѣ гробѣ и ч(а)стномѣ кр(‘)ствѣ. тако и нама сє пншє. нє допѣшатн оу нашѣ с(вє)тѣ цр(‘)квѣ. слазнтн. крєтнкомъ, жндовомъ нн комъ поганомъ. нн кон ннєѣ православ’нє вѣрє.

ЗАЩО ОНИ ЗАТО НЕ ДОХОДЕ ЩО НИМЪ Е МЛА НАША ЦР(‘)КВА И Б(О)ГЪ ДА СЕ ОУ НИОИ МОЛЕ НЕГОИ ВНШЕ
ТОГА РАДЪ ДОЛАЗЕ. ДА СЕ С НАМА ШЕГАЮ ПО СОКААЦН. И ПОДСМЕХЮ СЕ НАШЕМ[Ъ] ЦР(‘)КОВНОМ[Ъ]
ПРАВНАНОМ[Ъ] АДАЕТЪ. ЗАТО Е ИОЩЕ И В ПР’ВАШ’НИЕМЪ СТААРОМ[Ъ] ЗАКОНЪ БІО ЗАКААЗАО Б(О)ГЪ
ИНС(РАН)ЛТЕНОМ[Ъ]. НИКАК’КА Ч(О)В(Ъ)КА НЕВЪР’НА НЕ ДОПЪЩАТИ ОУ ЦР(‘)КВЪ НИМЪ ОУЛАЗИТИ. ОВАКО
ГОВОРЕИ. СВАКЫ ИНОПЛЕМЕНИЧКЫ С(Ы)НЪ. КОН ІЕ НЕОВРЕЗААТ(Ъ) СР[‘]ДЦЕМЪ НИ С ТЪЛОМЪ ОУ МОЮ
СВЪТНИЮ НЕКЪ НЕ ХОДЫ: ИДАНАИСТО Е Н(Е)БО ПОНАЙВНШЕ СВР[‘]ХЪ СВІЮ Н(Е)Б(Е)САА. ГОР’НИЕ Н(Е)БО ЩО
Е. КАА ОВ’ДЕ ЩО Е СТРЕХА НАД[Ъ] КЪКОМ[Ъ]. АМ’ПЕРЕИСКО ТО СЕ Н(Е)БО НАРНЧЕ. Б(О)ЖІА СТОЛНЦА. КАКО
ТО СААМЪ Б(О)ГЪ ЗА ТО ГОР’НИЕ Н(Е)БО КАЗЪЕ КРОЗЪ ИСАІЮ ПРОРОКА. ТЕ ВЕЛЫ. Н(Е)БО Е МОИ ПР(Е)СТОЛЪ. А
ЗЕМ’ЛА МІ Е МОЕ ПОДНОЖЬЕ. И ПРЕС(ВЕ)ТАА Е Б(О)ГОРОДНЦА С ОТЫМ[Ъ] ВР’ХНИМ[Ъ] Н(Е)БОМЪ. КАКОНО И
НАША С(ВЕ)ТАА ЦР(‘)КВА СЪ СВОКОМ[Ъ] ПОПЕК’КОМ[Ъ]. З’ Б(О)ЖІИМ[Ъ] ІЕ СТОЛОМ[Ъ] НАРН[719а]ЧЕ
ГОВОРЕИ К’ НИОИЗН. ДИВ’НЕ СЪ ТВОЕ ТААИНЕ. Б(О)ГОРОДНЦЕ. ВЫШ’НАГО БО ПР(Е)СТОЛЪ ІАВЛА СЕ ІЕСИ
ВЛ[А]Д[Ы]Ч[И]ЦЕ. КОЗ’ДРОС(Ъ) ПЕР’СКЫ Ц(А)РЪ. БЫАШЕ СЕБЫ СПРАВІО ГОР’НИЕ Н(Е)БО ОД[Ъ] М’ЕДЫ. И
ОАЗДО ГА Е БЫО НАКНТІО. СЪ З’ВЪЗДАМА СЪ СВН’ЦЕМЪ И С М(Ъ)С(Е)ЦОМЪ. ПЛАВЕТНО ПО Н(Е)Б(Е)СНОИ
СВОИ НААЛНКИ ВНИЮИ. И ТЪ Е В НИЕМЪ БОРАВІО. ПАКЪ ЗАКААЗА СВОМЕ ВИЛААЕТЪ. ДА ГА ИЛААЪ
БОГОМ[Ъ] НАЗНАВАТИ. И ТАКО СЛЪЖИТИ МЪ И ПОКЛАНАТИ СЕ КАА ИСТОМЕ Б(О)ГЪ: И Х(РНСТО)С(Ъ). Ц(А)РЪ
СЛАВ’НЫ СВЪМЪ СВЪТЪ. СПРАВІО ІЕ, СЕБЫ. ЗА СВОЕ БОРАВ’ЛЕНІЕ МЕСТ’НО ГОР’НИЕ Н(Е)БО. С’ ПР(Е)Т(Н)СТЕ
Д(Ъ)ВОИКЕ М(А)РІЕ. ТЕ В НИОИЗІ Е ТАКО БОРАВІО КАА В АМ’ПЕРЕИСКОМЪ Н(Е)БЪ. ДОК’ЛЕ СЕ Е ОД[Ъ] ІЕ
РОДІО: ТРОРЪКАА ПЛААЪА ГОРЕ В Н(Е)БЪ ИЛАА ЩО Е ПРИГOTOBLIEHA ТАМО С(ВЕ)ТЫМЪ ПО СВЪЗ Б(О)ЖІЮ
РАЗДАВАТИ СЕ. КАКО ЩО Х(РНСТО)С(Ъ). ОУ ЕУ(АГ)Г(Е)ЛІЮ РЕЧЕ СВОИМ[Ъ] ОУЧ(Е)Н(И)КОМЪ. РАДЪИТЕ СЕ И
ВЕСЕЛИТЕ СЕ. ІАКО МАЗ’ДА ВАША ИНОГАА НА НЕВ[ЕС]ЪХ[Ъ]. ПР’ВАА ПЛАА Е ІЕД’НАКАА СВНМА С(ВЕ)ТИМЪ.
ЗОВЕ СЕ ІВРЕА. ТО СЕ СТОИ НА СМОТРЕНІЮ Б(О)ЖІЕГЪ ЛНЦА. ІЕР’НО СВН С(ВЕ)ТИН ГЛЕДАТИ КІЕ Б(О)ЖІЕ ЛНЦЕ.
ОНОЛНКО КАКО ЩО ГА АГГ(Е)ЛН ВНАЕ С’ТАИИЪ ЗРАКЪ ОД[Ъ] Б(О)ГА. А ЛНЦА [719б] ОУ Б(О)ГА НЕІМА ДА
ГА КО МОЖЕ ВНАЕТИ. ДОК’ СЕ СААМЪ НЕ ВКААЖЕ ОУ КОИОИ ДРЪГОИ НААЛНКИ. НЕГОИ ТО ІАСНО ЩО Е
Х(РН)С(ТО)ВО ПО Ч(О)В(Ъ)ЧАСТЪВЪ ЛНЦЕ МЪ ХОІЕ СВН С(ВЕ)ТИН ВНАЕТИ. ЩО ЗА НЕГА НАМЪ ДОКАЗЪЕ
С(ВЕ)ТЫ ІОАНЪ Б(О)ГОСЛОВЪ. ТАКО ІЕМО РЕЧЕ ВНАЕТИ ГА ЦЪЛО. КАКАВ’НО И ІЕСТЪ ОНЪ СААМЪ СОКОМЪ.
ДРЪГАА Е ПАКЪ ПЛАА ТАМО. ЗОВЕ СЕ ІВРЕОЛА. НЕ ЗГЛЕДНА. НЕГО ІМ’ЛНВА. НЕКО ГОЛЕМО О Б(О)ГЪ
РАЗ’БИРАНИЕ ВЕСЕЛО. ИЗАРАД[Ъ] ОВОСВЪТЪС’КОГА МНОГОГЪ ЗЛОПАТЕНА КРОЗЪ ВЪРЪ И ПРАВЪ СВОЮ КОМЪ.
ЩОНО ТЪ ПЛААЪ НЕ СВН С(ВЕ)ТИИ ИМАТИ КІЕ. КРОМЕ. ОВИИ ТРОИ. М(Ъ)Ч(Е)Н(И)ЦН. Д(Ъ)ВСТАВ’НИЦЫ ЩО СЪ
ОД[Ъ] МЛАДОСТИ Ч(И)СТЫ. И ПАКЪ НЕДВООБРАЗ’НИ ОУЧ(И)Т(Е)ЛН. ЩО СЪ ПРОТЕРИКВАНІИ ЗА СЛОВО
Б(О)ЖІЕ. ІЕР’НО ТЫ ТАК’ВЫ ПОВНШЕ ОД[Ъ] ОСТААІИ ЛЮДЫ Б(О)ГЪ СЛЪЖЕ. З’ ІАВОЛОМ[Ъ] СЕ БОРЕИ. И С
ОВИИМ[Ъ] СВЪТОМ[Ъ]. ДОСТА ЗЛА ПОДНОСЕ. М(Ъ)Ч(Е)Н(И)ЦЫ ВОЮЮ СЪ СВЪТОМ[Ъ]. И СОБААРАЮ ГА. ТЕ
ВЛААДАЮ НАД’ НИМЕ. Д(Ъ)ВСТАВ’НИЦЫ ВОЮЮ И БОІЕ СЕ СЪ СВОИМЪ ТЪЛОМЪ. НЕ ДОПЪЩАЮ МЪ НА ВОЛЮ.
НЕГО ГА ВР’ЛО ОТ[Ъ] СВАЩА ЗАВСТЕЖЪ. А ОУЧ(И)Т(Е)ЛН ПАКЪ ВОЮЮ СЪ СААИИМ[Ъ] ВРААГОМ[Ъ].
ЗАВСТА[720а] ІАЮИИ С НААВКОМ[Ъ] ЛЮДЕ НЕ ХОДИТИ МЪ НА ВОЛЮ. И С ОТЫМ[Ъ] СЪТНЪ МЪ СНААГЪ. ДА
НЕ СВОДЫ ЛЮДЕ В ПАК’ЛО. ТРЕА ОПЕТ(Ъ) ОУ Н(Е)БЪ ИЛАА ПОНАЙВЪАА ПЛАА ЩО СЕ ИМЕНЪЕ. ПАА’МА. И
ТО Е ОСОВЛНКА ПЛАА НЕ МНОГИИМ[Ъ]. ТОЛНКО ОВЫ ДВОИ ИМАТИ КІЕ Е. ЩО СЪ ОТ[Ъ] СВОГА НИМЪ

дѣтинства пометнѣли се съ свѣдѣнїемъ чинномъ оубо свѣта, и ѿд'номе се б(о)гъ предади
даню ноу сльжеѣн. никадѣмъ за свою смр(т)ь нисѣ маарнлы б(о)гъ ради погнѣти. свакадѣмъ сѣ
готови быи на мѣкѣ се дати. толко нмѣ ю сѣнкѣ было шо нїе нмѣо ко да н мѣти. н пакѣ.
женїены. а ч(н)сто сѣ се вїед'но др'жали те нисѣ лежали заед'но. него каа брат(ъ) н сестра до
смр(т)и се пазнлы. по шротнскн се жнвѣѣн с трѣдомъ без сваке хнле. з постѣ. оу м(о)л(н)твы.
отъ свѣга радени половнцѣ за д(с)шѣ нздааюѣн. нмѣа прет(н)стаа д(ѣ)ва. б(о)городнца. цѣло
подпнѣ, тѣ трострѣкѣ оубо б(о)гъ на н(е)бѣ плаѣѣ. шо се зове. авреа, авреола, н пал'ма. кер'но
она свакадѣмъ б(о)жїе лице гледаа слободно предѣмъ собоу. а свое коу дѣвоуство ч(н)сто до
смр(т)и оубо, спазнла е. н беде тѣге доста е поредѣмъ х(р)ста подносила. готова е была н на
смр(т)ь [720б] се за нїега дати. алѣ б(о)гъ то нїе допвстїо м(а)т(е)ри мѣ на людскы мѣкаа
смр(т)ь принїти. ꙗ мн. садѣ оу словн жнвѣѣн. к оубо свѣтѣ съ своу маатрѣомъ
прнлеплїены. тѣлеснѣ волю испннїаюѣн цѣло. а не д(с)шевнѣ. коу за шо лн тамо мнслнмо плаѣѣ
оубо б(о)гъ нмѣти. него толко да се вїнлѣ препорѣчїемо прес(вѣ)той д(ѣ)вы м(а)ри
вл[а]д[ы]ч[н]цн нашѣ б(о)городнцн. за свою намѣ прїателнцѣ добрѣ патронѣ др'жеѣн ю. молеѣн
коу се. до зем'лїе да прнпадамо предѣмъ нїейннмъ образомъ ч(а)стннмъ. проснмо вїнлїато.
прокнѣати коу н за наше сп(а)сенїе. коу с(ы)на свога. нашега г(о)сподѣ инс(с)а х(р)ста
б(о)гъ. да бы н мы кроу'ню. оу н(е)бѣ. нзаради баарѣ х(р)стїан'ске вѣре наше. ако не за коа
добра дѣла. плаѣѣ оубо вѣтнѣ достади. те на оубо страш'номе свѣдѣ, отъ х(р)ста б(о)гъ,
доушїемо тааї дѣпы гласѣ. радѣйте се н веселнте се ꙗко мау'да ваша многаа вѣготова се вамъ на
н(е)б(е)сѣхъ. аминъ.

Слово из *Учительногъ јеванђеља* (720б–727а)

Слово. г҃ѣ.

ИЗ ПОВЪЩЕНІА. на бл(а)говѣщеніе. прес(вє)тїе и пр(н)снод(ѣ)вы бл[а]д[ы]ч[н]це наше б(огородн)це:~

Краснога и яснога овога дна праздникъ бл(а)говѣщеніа. браѣо хр(н)стїани. бл(а)годаримо г(оспод)а б(ог)а. кон сло га дочекаан. да га лепо и м(н)локр'в'ствѣ мегю собом[ъ] [721а] братскы хѣбако и проводимо свѣткѣюѣи весело з' двшамн под(с)хов'но. иер'но ово є пр'вы г(о)с(по)дѣскы праздникка свїю започетакъ, и глава нашємъ сп(а)сенїю. зато и вама намъ свнма скѣпа о нємъ весєлнм[ъ] быти тє сє радовати. просвѣтлюємо сє пов(о)жно с кнтенїем[ъ] цифраюѣи сє смадрамо сє оу свомє смишлїваню: шо є и нємъ з'бнла сє голема б(о)жїа потапа. нзарадн насъ хвалнх[ъ] чл(овѣ)колюбнє мъ м(н)д(о)стн к' нама олз'горъ снлазєнн: а кога є то тайна мъ. єсть єто оваа. како с(ы)нъ б(о)жїн. с(ы)нъ сє ч(о)вѣчы оу'тнны. и од[ъ] оке прєч(н)стє д(ѣ)воїкє м(а)рїє с' подрєтла ц(а)ра д[а]в[ы]да сєбы тѣло ч(о)в(ѣ)чє създаа з' д(с)холъ с(вє)тымъ. бы цѣлокъпанъ б(ог)ъ и чл(овѣ)къ. да ч(о)в(ѣ)ка оу б(ог)а прєвор'нє. зачоно нспр'ва. нашъ шѣкѣн'дет[ъ] сє адамъ од[ъ] змїє свнзданїем[ъ] злѣ вѣщє прєвары лѣкавога нспр'ва людолюр'ца сотонє врага. шо га навр'ды с' оумом[ъ] свомн[ъ] внсоко сє днзати шо нїє нн може быти. зактєкаюѣи то. да он(ъ) б(ог)ъ бѣдє. заборабы сє тога да є од[ъ] землє за свѣжєв б(о)жїю създаатъ. и томе стнжє га лажа. тє нє тєкъ шо нє бы б(ог)ъ. нєго їощє и нз рага бы рѣж'но протєраат[ъ]. тє од[ъ] б(ог)а отпадає. и под[ъ] владлост[ъ] смр'тнѣ и гннлостъ подпадає. пак[ъ] [721б] ш' ннмє оу'єд'но єто свн скѣпа людство шо од[ъ] нєга пород[ъ] бы. сє шнромн[ъ] под[ъ] клетвомн[ъ] ономъ осзданн остасло. подлож'нн трѣнєню и смр'тн. тога рад[ъ] опет[ъ] допос'лє снмлова сє б(ог)ъ. тє сладъ собомъ бы ч(о)в(ѣ)къ. да адам оу сєбы носєѣн га б(о)гомъ оу'тнны. и нас[ъ] нз нз'трѣннїкванн и од[ъ] вѣчнтє смр'тн ослободы. и с клетвє сопросты. а томе є сємъ єто овы д(а)наш'нн кєлнкы бл(а)гы праз'ннч'нын бл(а)говѣщенїа г(о)д[ъ]. и то є ової тайны снаага провн'на. тога радъ года свакаа стваръ кннк'ты. и весєло сє разнграава. догїє намъ х(рнсто)с[ъ]. да нас[ъ] кон сло и нєгової праакої вѣры и и хр(н)стїанскоме законѣ. нзпод[ъ] смр'тн адовє откѣпн. како сє о томъ пншє. и и б(о)жїє сннов'ство оу'вєдє. да вншє к отомє нє бѣдємо оу врдѣмъ роб'ствѣ. ходєѣн намъ по свом вола жєлнко. и по сваком[ъ] грѣхъ ваалаюѣи сє. нєго и ч(н)стоты и прав'ды слободнн боравнмо. нє овоскѣтожєлнв'цы. ама о д(с)шн и о б(ог)ѣ да нмаам свою намъ заабавѣ. нн тѣлеснѣ волю сєбы кнладєѣн. нєго д(с)шн мєсто там ватаюѣн. ко сє с тѣломн[ъ] бавы тай к овомє свѣтѣ сє и др'жы и о нємъ сва мъ є мнсао како вн га стєкао. а онаан га є прошао. [722а] а т'ко дн сє к' н(є)вѣ др'жн тай сє вншє о д(с)шн стараа. зачо сє тѣлесно то старанїє вѣщю о саможннв'ствѣ пакъ ка и отпре под[ъ] ѣвол'скомн[ъ] и смр'тномн[ъ] владломъ кєд'наако стон. нїє с кр'ваю х(рн)с(то)вомъ нєкѣпленю.

ДОК'ЛЕ СЕ ЧЛ(ОВЪ)КЪ СААМЪ НСПОД[Ъ] СВЪСТКЕ НААТЪРЕ С ПОКАЯНИЕМЪ НЕ ОУБАВЫ. КЪР'НО ТЪЛЕСНІ Є
ТЕЛЕНЗ'ЛВКЪ ВРАЖДА НА Б(ОГ)А. ЗАКОНЪ СЕ Б(О)ЖІЮ, НН ЦР(')КОВ'НОМ[Ъ] ОУСТААВЪ НЕ ПОКААРА. ННТИ
МОЖЕ ЛАКОМАЦЪ НКАД[Ъ] ПОКОРАН(Ъ) БЫТИ Н ТАФРАШІА. Т'КО СЕ ТЪЛЕНО ДР'ЖЫ. ТАЙ Б(ОГ)Ъ ОУГОДНТИ
НЕ МОЖЕ. НЕГО ОВОМЕ СВЪТЪ ПО ВРААГЪ КОЛЮ ТРААЖН, ДА Є БОГАТ(Ъ). ЧВЕНЪ Н ВИГЕНЪ: ОВАЙ ЄВО
ПРАЗНИКЪ ОУКРАТКО ЛН РЕЪН. НАША Є ПРОМЕНА К' ПОНААВ'ЛАНІЮ. ПР'ВОГА НАМЪ РАЙСКОГА ЖИТ'КА
БЕЗБРНЖ'АНКА ЗАА СЕ. ТОГА РАД[Ъ] ДЪЖ'НИ СЛО ГА ПОБ(О)ЖНО СВЪТ'КОВАТИ, Н Д(Ъ)ШЕВ'НО ХОДНТИ.
ПОЩЕНО С ПРАВНИЦОМ[Ъ]. М(Н)ЛОКР'ВНО Н КРОТ'КО. НЕ ПЪШНТИ СЕ ПО СЕБЫ НН СЕ ЦО КЕ'НТИ Н БЕ'НТИ,
СПРЕ'АТИ СЕ НА КОГА. Н 8 НОСЪ ДЪХАТИ МР'ЩАЛО. НЕГО С МНРОМЪ. З ДЪГОПОДНОШЕНІЕМ[Ъ] ПО С(ВЕ)ТОМЕ
Д(Ъ)ХЪ, ОУ ДОБРОТВОР'СТВЪ СЕ Н ЖЕЛИ СЪСТАЯТИ ДРЪГЪ З ДРЪГОМЪ. ДА НЕ ПРАЗ'НО, НН 8ЗААДЪ. ТО
ИНС(Ъ)Х(ОН)С(ТО)ВО ДОБРО ПРО[722Б]ВИНГІАНІЄ ЗА НАС(Ъ) НЕХААТНО ПРОВЕДЕМО. ВАЛАА НАМЪ МОЛНТИ СЕ
Н ЖАЛНТИ ЗА СВЕ ЛЮДЕ. ГЛЕДАЮЪН КАКО ОУТ[Ъ] СВІЮ СТРААНА СНАХОДИН СЕ ЛНОГО СЛО. БЕДА Н СВАКАА
НЕКОЛІА. Б(О)ЖІИМЪ НААПЪСТОМ[Ъ]. НЗРАД[Ъ] НАШІН ТЪЩЕНЫ Н РААЗ'ЛНКИ З'ГРЪШНІВАНІА. ДЪЖНИ
СЛО ТЪЖНТИ Н БРННЪТИ СЕ ЗА НАШЪ БРАЪЪ КОН СЪ ОУ КОІОЙ НЕКОЛІ, ОУ РОБСТВЪ ЛН, Н ПО ТАМ'НИЦАА.
ЗА НЇ'ХОВО СЛОПАТЕНІЄ. ТЕШ'КО ЛН ДЪГОВААНІЄ. МОЛЕЪН СЕ Б(ОГ)Ъ. Н ПРЕС(ВЕ)ТОЙ Б(ОГОРОД)НИ ЗА ННХ[Ъ].
ДА Н ПОСЕТИ Н ПОТЪШАА СНЕВИВАНЕ ОД[Ъ] НЕКОЛІЄ 8 ВЕЛНКОЙ ТЪЗЫ. ТЕ Н ОСЛОБОДЫ Н КЪРТАЛНШЕ
ОУТ[Ъ] СЛЕ НААЛОГЕ ПАКОСТ'ЛНВЫ СЛОТВОРАА. Н ПОМОЖЕ НМЪ СКОРО. КААДРЫ ОУ СВАЧЕЛЪ Г(О)С(ПО)ДНН(Ъ)
Ы Б(О)ГЪ. ПО ТЪЛЪ Н ПО Д(Ъ)ШН С НАГЛЕДАНІЕМ[Ъ]. М(Н)ЛОКР'ВСТВА ПОЖАЛНКА ВНШЕ ОД[Ъ] НАСЪ
НСТЕЖЕ Б(ОГ)Ъ. ВНШЕ НЕГОЛН СПРАВЕ КОЕ ПОД(Ъ)ШНЕ. СВА Є НІЕГОВА Г(О)С(ПО)ДЪСТВА ТАФРА Н ПОМ'ПА 8
ЛЮДСКОМЕ М(Н)ЛОКР'ВСТВЪ Н ЖАЛЕНІЮ ПО БРАЪН НАМЪ СВОІОЙ НЕЛАГОДНОЙ Н НЕКОЛНОЙ. ЦО Є ТО
ПРОПАТНТИ НАМЪ ЦО МЪ'ЧНО С ПОСТАРААНІЕМ[Ъ] ЗА БРАЪЪ. ВР'ЛО Є ТО БРАЪО ОУГОДНО Н ПРНВАТНО
Г(ОСПОД)Ъ Б(ОГ)Ъ ОД[Ъ] НАСЪ ВНШЕ ОУТ[Ъ] ПОСТА Н ЛНОГОМЕТАННІСАНА. КЪРЪ О ТОМЕ ВЕЛНКЪ
ЗАПОВЕД[Ъ] Б(О)ЖІЮ НМААМО. ПОМААГАТИ НЕ[723А]НАЧН Н ОСКЪДННІМЪ ТЪЖНИКОМ[Ъ]. ДЪЖ'НИ СЛО 8
ТОМЕ СЛЪЖНТИ. КАА РОБОВН Н СЛЪГЕ Б(О)ЖІЕГЪ ЗАКАЗНІВАНІА. С ОУТ[Ъ] ПОСЛОМ[Ъ] МОЖЕМО МЪ ОУ
ДОБРОЙ КОЛ'Ї ОСТАТИ. С ВРААГОМ[Ъ] Н С ОВЫМ[Ъ] СВЪТОМ[Ъ] НА НАШЕМ[Ъ] КР'ШЕНІЮ ОУГЪБАЛН СЛО СЕ
ВОКЕВАТИ. ДА НЕ 8ДАРААМО НАТРААГЪ. ВАЛА НАМЪ ОД[Ъ] ЗАА ЗАКОНІВАНТИ Н БРААННТИ СВАКОГА
Ч(О)В(Ъ)КА. Н ПОРЕД[Ъ] БЕГЪНЫ ОУСТАЯТИ С' ОУТНМААНІЕМ[Ъ] ОУТ[Ъ] ЗАА. АКО ЛН ЦО СААМН СОБОМ[Ъ]
ННСЛО КАД'РН ПОМОЪН. НН КОГА ДОБРА НМЪ ПРНВАВТИ. А ОНО ТЪЖ'НО Б(ОГ)Ъ СЕ ЗА ННХ[Ъ] МОЛНМО
ДА НМЪ ПОМОЖЕ. ТО МОЖЕМО. КОН О ТОМЕ ХААТА. Н НААГЛЫ ПОМОЪЪ ОУ'НННТИ. Н ХОЪЕ ГА Б(ОГ)Ъ
ПОСЛАШАТИ. КЪРЪ С ОУТНМ[Ъ] ЗАПОВЕСТ' МЪ НСПЪНІАА. ОВАКО НАС(Ъ) ОУ'ТЫН Н 8ГОВААРА. Х(ОН)С(ТО)КЪ
С(ВЕ)ТЫ АП(О)С(ТО)ЛЪ ПАВАЛЪ О ТОМЕ ПОСТАРАТИ НАМЪ СЕ. ТЕ НАШЕ МОБЕ Н М(О)Л(Н)ТВЕ-
ОДМОЛНІВАНІА. ПРОШ'НІЮ. Н БЛ(А)ГОДААРЕНІА Б(ОГ)Ъ ПРЕДНОСНТИ. ЗА СВЕ ЛЮДЕ. ЗА Ц(А)РА. Н ЗА СВЪ
Г(О)СП(О)ДЪ ВОЙШАНСКЪ, Н КОЛОД'РНІКЕ Ц(А)РЕВЕ. ДА БН БЕЗ МЪК'НІЄ ТНХО ПРОВОДНЛЫ ЛНН СВОЙ
ЖИТ'КАКЪ, ОУ НАШОЙ ДОБРОН ВЪРЫ Н ЗАКОНЪ ПРАВО СЕ ДР'ЖЕЪЫ Н Ч(Н)СТО. А ЦО Є ТО БРАЪО ЗА СВЕ
ЛЮДЕ НАШЕ, М(О)ЛІЕНІЄ²²⁶. НЕ САМО ЦО ТЕКЪ ХВАЙДНШЕ НАШЕМ[Ъ] ПОДРЕТ'ЛЪ. ЗАЦОНО С ОТОГА НАМ[Ъ]

²²⁶ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

посла при[723б]с'кѣнаачавало се ѿ с'дѣрѣж'ство н с'твѣнны. те е то ѿ год'но н в'р'ло б(ог)ѿ. крѣ
сонъ то зак'тева да бн се свн людн сп(а)слн. н ѿ нѣмъ се право оуразумилы. неголи н лии то да
зак'тевало соком[ъ]. по нашоѣ ѣкостн колнко сло кадри б(ог)ѿ да наалнквело ѿ томе добром[ъ]
зак'теваню. те се м(о)лнмо за све люде вѣр'не н невѣр'не. како цю насъ с(вѣ)то пнсло оучы. н то
наше за свакоѣже люде моленне. велнко хвайднше нашоѣ д(с)шн. зацо без людске мегюсоб'не
любовн свога сп(а)сенїа д(с)шев'на не можемо нматн. а то нас(ъ) прнвлаати м(н)локр'вство съ
свнма др'жатн кад[ъ] се за све люде б(ог)ѿ молнмо. те не текъ само цю се хр(н)стїанн с отога
мегю собом[ъ] лѣпо се почнтвю н пазе се. него н слотестннке, невѣр'не н наше слотворе двш'мане.
завстеже н. те то наше за ннх[ъ] м(о)лїенне. не даа нмъ на нас(ъ) свѣрнтн се дввлагнтн н
беснтн се. з глобом[ъ] с прѣнком[ъ]. с' ѿбѣнванїем[ъ]. н с' ѿстаалнм[ъ] звлмом[ъ]
поврѣнкатн. пленнтн лн н харатн. тога радъ намъ посла. мого се ѿше с прннѣнванїем[ъ] н
кааненїем[ъ] нашнм[ъ] м(н)л(о)стнвнм[ъ], многн прндобавнтн н ѿ вѣрѣ нашѣ хр(н)стїанскѣ да
долазе. [724а] како цю се н ѿ пнслѣ ѿ томе доноск. те велн се. сп(а)се сп(а)слн нѣхъ. да ѿмогѣ
ѿ вѣрѣ б(о)жїїѿ правоѣ оуразумнтн се. н на истнн'нѣ добн. зацоно єд'на е таа права
истннна цю е ѿ б(ог)ѿ наша православ'на вѣра. а др'го свѣ е лажа. акаръ тїа вѣра была. оу
свакоѣ се нахон много мало лн. понеко хнсе керсы слѣ плеве, своевол'не за ннат(ъ): како е єданъ
б(ог)ъ. тако на свѣтѣ є н єд'на б(о)жїа цр'(к)ва. єд'но кр'щенїе право, н єд'на вѣра источ'не
ап(осто)лске съборне цр'(к)вѣ. зато свѣда стоен нашн с(вѣ)щеннцн. кано ѿб'шн ѿ(т')цн мнрѣ.
пролнш'лаюѣн нмъ за све люде н стараюѣн се ѿ сватїемъ сп(а)сенїю по нѣноѣ дѣжностн. моле
се, ѿ свѣмъ свѣтѣ єднако. да б(ог)ъ смнры мегюсоб'но внаает(ъ). те сваки рад[ъ] немнра да
престане ѿ зем'лн рат(ъ), н раздоръ оу вѣрн. таа ннат(ъ) н смѣнїа цю е многоа. н за тв'р'до
ѿб'стоанїе с(вѣ)тнх(ъ) б(о)жнх(ъ) цр'(к)вѣн. єда бн се свн наародн н ѣзыцн прнкѣпнлы ѿ єд'нѣ
хр(н)с'фанскѣ цр'(к)вѣ. то оу ктентїа на сваком[ъ] цр'(к)ков'ном[ъ] правнлѣ говоре поповн. а н лнн
пакъ на то ѿдговарамо. те велнмо, г(о)с(по)дн пом(н)лншн. н подаї г(оспод)н. є, пакъ како да
можемо кога [724б] клетн н ѡватн. хвалнт лн за кнм[ъ]. нїе лъ то голема грѣхота. свпрокъ
б(о)жїе заповѣстн. рѣжнтн люде. кад[ъ] е б(ог)ъ заповѣдїѿ. бл(а)госнв'латн н молнтн се. а не
клеты. оуєд'но браѣ да се за све молнмо по заповѣдн намъ. метанншѣн до зем'лїе прѣд[ъ]
б(о)гом(ъ). да бн свїю пом(н)ловаѿ. самъ ѿт[ъ] свое мѣ добре волїе преволнат(ъ). нензречен'нога
мѣ рад[ъ] мнла ср'лїаца жел'ног(ъ) к' ч(о)вѣчаскомѣ роде. цюно н самъ онъ то г(о)с(по)дннъ н
вл[а]д[ы]ка нашъ нше. свнмъ люда сп(а)стн се. како цю н єд'нако на зем'лн за свїю стараа се
н пролнш'ла, за савъ свѣт(ъ) с' храаном[ъ] н съ жнвотом[ъ]. свн'це єд'нако даѿ. є да с'та. та
вѣр'ннм[ъ], та невѣр'ннм[ъ]. слнмъ н добром[ъ]. кншѣ ѿз'горъ єд'нако пшцаа. правнм[ъ] н
неправнм[ъ]. свїю нас(ъ) заснѣе съ сваком[ъ] бл(а)готом[ъ]. н с' наспорнванїем[ъ] даае
нз'обн'но свакѣ нашѣ потребѣ ѿд[ъ] богате мѣ рѣке. зато понаїбол'ьма свега добра н прнк'нагн.
ако се валало ѿ любовн др'жнмо. те се єд'нако за све люде молнмо. н ѿ свѣмъ б(ог)а
бл[а]г[о]д[а]рнмо. наает(ъ) з добромъ подноснмо. ннкога не квднмо нн ѿпадамо. с отога

др'жаанѣ се так'ва свако бл(а)го доходы и рине. Толко [725a] браѣо да се просвѣстнѣо шо лин
 саамн чиннѣо. нн на кога да не слобинѣо. сваки гларезъ кан'гъ таш'каюѣн. са ша лн се з'галаѣа,
 с отога ѣзыкъ за зѣбе лепо е др'жати. н рѣке съз'жмѣати к' себы. съ сваком[ъ] прощенѣ нмѣти.
 нѣ то 8 годно б(ог)ъ коме 8 гларезъ молнѣи се. ннт(ъ) е сан'но тымъ слобнѣи за кое се вѣла
 молнѣи. н саамн нашн дѣш'манн. с' нашега за ннх[ъ] б(о)гомолства на болѣ се прелаажъ оад[ъ]
 свога нмъ сла, н мнрѣю оад[ъ] нас(ъ). не чнне намъ кваара нн пакости. ннт(ъ) се шо ѣде нн
 свѣре на нас(ъ). не допѣшаа нмъ нн б(ог)ъ нзараан нашега к' ннма добротвор'ства шо слома
 навѣнкатн намъ: оу томе, н ове б(о)жѣе заповѣдн ев(а)г(е)л'ске нз'вр'швѣмо. цоно се велы.
 любнѣе врагн ваше. мнлвѣнѣе н пазнѣе се лепо съ свон вамъ дѣш'манн. добро чнн'те вашнм[ъ]
наам'форцема, конно мр'зе на вас(ъ). вн нмъ добро зактевѣнѣе. ко лн васъ квне. вы га
 бл(а)госнвлѣнѣе. ко лн ѡше, лепо мѣ оаговараѣ. оударацъ поднесн. смнсан се о томе да тѣ е то
 допало за кою пр'вѣ твою крнвнцѣ. те мѣ захвалн. шо тѣ е с малнм[ъ] оут'алѣо. те те е
 заклонѣо оад[ъ] б(о)жѣе желез'не дѣгобойне палнцѣ: ѣа, кадъ ето заповѣда се намъ за [725б]
 наше пакостанвѣе слотворѣе м(о)лнѣи се. да шо бн рек'лн еда за свою браѣѣ не вѣла нам' се б(ог)ъ
 молнѣи. та то намъ н естъ велнка дѣжностъ за све хр(н)стѣанѣ молнѣи се. понааѣбол'ма за наше
 старѣе. за ц(а)ра н г(о)с(по)дѣ мѣ. за свое спахѣе. за воѣщанѣ н поглавааре нѣхове. за кн(е)зовѣ
 свое н бнрѣве. за своѣ рѣад[ъ] н прѣателе. моѣе н прош'не на добро нмъ за ннх[ъ] г(оспод)ъ б(ог)ъ
 оуср'до вѣла доноснѣи наше. ѣр'но нѣно оу мнрѣе борав'ленѣе н слобода, насъ оад[ъ] сла закланѣа.
 н брнгъ намъ с' наше глааве скнда, мнрѣостъ даае. зато по за(по)вѣстн б(о)жѣиоѣ. како е саамъ
 крозъ пророка нсаѣю рекао б(ог)ъ. вн с(вѣ)щеннцы молнѣе се н говорнѣе мнмъ людма. да моѣе
 заповѣдн слѣшаю н творѣе. данъ на данъ велы онн мене нцѣ. а саамн собом[ъ] оудлааю се оадъ
 мене с прѣстѣплнваннѣм[ъ] мога мн заказнванѣа. н како да н нагледамъ. како лн бѣ нмъ
 помоѣн. кад[ъ] самн себы сло копаю: ево н ѣа вам' се лепо молнѣм[ъ]. н за б(ог)а васъ
 проснѣм[ъ]. вааръ тѣ заповѣст[ъ] б(о)жѣю нс'пнвнѣнѣе шо нѣе мѣт'на. свеср'до се за²²⁷ све те люде
 (по) подретѣл н по рѣдѣ внше нскаазате молнѣе. како за хр(н)скѣанѣ, тако н за нновѣр'це. о
 жнвотѣ о здрав'лю о сп(а)сенѣю. за среѣѣ нмъ н бернѣѣ. о мнр'номѣ борав'леню. на воѣскн
 съчѣва[726a]нню, н надбываню наше непрѣателе. конно нцѣ да насъ погазе н наше добро с'
 ѣг'момъ раз'вѣкѣ. за невер'не. да н б(ог)ъ на праавъ вѣрѣ н законъ хр(н)стѣан'скы оокрене. н
 таа за нѣх[ъ] наша моѣа. велнко е оад[ъ] насъ прнватна н 8 год'на. б(ог)ъ²²⁸. те н нама
 двострѣко д(с)шн н тѣлѣ хваѣннше. а аколн то неѣело чнннѣи нн се молнѣи. грѣхотѣ нмаамѣо за
 то, голѣмѣ. а грѣх[ъ] е сваки дѣшогабацъ. зато н опет(ъ) велнм[ъ] тога вамъ дѣгованѣа не
 забораваѣнѣе се. нн се шо об'нехаатнѣе. пр'во за цр(о)ков'ннѣе ваше молеѣн се. после за воѣщанѣ,
 н за све люде. за цоно таа дѣжност[ъ] моѣена дрѣгъ за дрѣга. не само с(вѣ)щенномѣ рѣдѣ оут[ъ]

²²⁷ Написано зѣ.

²²⁸ Реч је накнадно написана изнад реда.

х(р)ст)а н ап(о)с(то)ла мѡ предаата є. него свнм[ъ] хр(н)стїаном[ъ] єд'нако. како мѡш'коѡ фелн.
тако н жен'скоме стрѡкѡ, молнтн се єд'ннм[ъ] за дрѡге.

б(о)жїа є бл[а]г[о]д[а]тѣ незавнстанва. н свїю нас[ъ] скѡпа єднако съзнвалє на добротнненїє.
Такогєрѣ н сваки по себѣ сваки д(а)нѣ да нмаа своє моленїє доконаавати. гдє се год[ъ] собоим[ъ]
находѣ на свакоме местѣ н пѣтѣ, то є сто хр(н)стїан'скы добарѣ завнчїаї н скѡп'щнна ѡ коленнє
цр(с)ков'номѣ. К отомє пакѣ, грѣха нам' се свакога вр'ло валѣ пазнтн, н клоннтн се. нека сѡ
валѣ рѡке пале, от[ъ] тѣгєг[ъ] зааноса н [726б] крагє, прѡке ѡ сваком[ъ] мереню. ч(н)стє
от[ъ] тѣѡжен'ског[ъ] пнполєнїа н налннгнванїа. ѡд[ъ] боѡ н ѡбоѡ. чѣванїє от[ъ] сваке слоβε н
неправ'де. ѡд[ъ] маамелє, н внш'ка. заанш'нога др'жанїа код[ъ] себє, н лакомоствн. рѡке нека сѡ
валѣ прѡженє на делєнїє снрѡмаашн. н на свако добротнненїє свонм[ъ] блнж'ннм[ъ]. рѡдѡ н
кон'шнаѡкѡ своє, по найвншої заповєдн б(о)жїїѡї, блнжнїєга пазнтн каа саамѣ себє. ѡтѣїаїтє
се лѡкавогѣ сншлннванїа н слѡпан'тєнїа. н тѣѡжен'ске желїє распалнванє. а каа[ъ] се молнтє
б(о)гѣ: к' себѣ мнсаѡ съвнраїтє. да бѣдє валѣ цѣло оум'лїє г' б(о)гѣ. н знаанїє с
вѣрѡваанїем[ъ] неѡсвѣд'ннвато ѡ чємѡ валѣ є прош'нїа. не двострѣнтн палєт[ъ] свою. да тн лн
то б(о)гѣ, не да тн лн, цю ѡд[ъ] нїєга нщємо. ако є наша прошнїа по б(о)жїїѡї волї: тє нїє цю
сѡпрѡѣѣ, на кое сло доконаанїє, н свєтске тафрє. достаткємо то цю проснмо²²⁹. а ако лї є д(ѡ)шн
на к'варѣ, ѡ томє знаамѡ да нєїма ннща, цю є прѡко, н д(ѡ)шї є за хѡаїдѡ, на ѡгледанїє
снрѡмаашїн н нєлѡѣ'нїн. на кое добро ѡтнненїє. ѡ томє наша моленїа слѡша. н даає намѣ
свакаа[ъ] нааспрѡ'но г(о)с(по)дннѣ б(о)гѣ. ємѡжє подоблєт[ъ] слава н др'жава. част[ъ] [727а] н
покланїанїє. о(т')цѡ н с(ы)нѡ н с(вє)томы д(ѡ)хѡ, н н(ы)нїа н пр(н)сно н вѣ вѣкы вѣкомѣ,
амннѣ:-

²²⁹ Написано проснма.

Прилог Б: Илустрације

Слова избрана (1743), Архив САНУ, 137 (101), 1.

ѿпхетъ номъ правнихъ. ꙗко истинны бгъ нашъ. ꙗкому
смы на рѣва, въ вѣкы вѣкомъ, аминъ : ѿ

Мѣста въ гдѣ днѣ. На блгоуѣщеніе прѣ
стѣе блгѣе наше бже и прѣно двѣ мѣсте:
Сказаніи, и слова прѣводна на срѣбскы языкѣ.
запросѣ люде. ѿ многѣ стѣ събранна. побчнѣ
на. приказнѣ на. поурѣна: **Слово прѣоно.**
и поурѣна. иже въ стѣ оца нашего іованна златоу
устаго. архіепіста константинопольскаго : ѿ

Засмлоуе намъ братко хрѣтіаны оно право ники
несвѣтено днѣ свѣце. коеноуе прѣвога свѣгн
днѣ и злазнога постало безпѣка. само по
себы своенство свѣдѣшма свѣтлостъ сѣн.
свѣму свѣдаа що свѣплы нешѣхѣно. и вѣлнмъ
гѣ ба. мрѣкасе іослободн. алъ сво пакѣ сѣма
обнмъ блнстѣлы лѣхѣ немогѣ понестн. роднн
се іопѣ и знова свѣ. не голн помрѣнн іосвѣраме об
колюе и прѣхнма. ороденю ꙗкоме радсамъ. алъ радъ
образа снѣбн

• 3 •

- 60 -

Прво слово Јована Златоустог на Благовести, Слова изабрана (1743), Архив САНУ, 137 (101), 591a.

Та дръта. та мѣ слава съ оцемъ и стѣмъ дѣомъ. и нѣмъ.
и тѣрно, и вѣвѣкы вѣкомъ, аминъ: • Слово прѣ
тѣе. на блѣговѣщеніе прѣтѣе бѣе. прѣтѣнато оца
нашего іоанна изъ дамаска града: ~:

Вданіе тѣномъ и стѣмъ събрааню. събѣ
ломъ и прѣтѣномъ споминаню. стѣране, лѣ
мена свѣкота рода и зыса. свѣкаа добрород
на фѣла. много събрааню и милокрно испразни
гѣхъ множаство побѣжны людѣи, съборно хсѣсѣ
щны. радхюѣнсе здѣшамн. дѣовно да свѣтѣ
ісхемо овы блѣгы и прѣтѣвалены днѣ. шѣтѣ сѣсра
ны пѣсманн свою пафрѣ да проводимю на стѣрѣне ве
селѣтѣнсе шѣва цѣра ісрасной ісѣкерн прѣстѣломъ шон
цѣркомъ годѣ. съзатѣнцааніе стѣрѣлавамосе існѣвой
оной цѣрковной на тѣщеніе софрн. тѣ весело провесе
лимосе хмѣтѣн брѣтѣскы ісѣа хцѣромъ двѣрѣхъ на тѣс
тѣи. оунашон слѣбодн. існѣаше цѣрце бѣжѣ мѣтѣре. оны на
свои покровѣ покрыва ісѣсѣа ісѣ напастѣн нѣлн несѣн
довнѣнца и пѣзы лѣпо. донѣтѣ днѣтѣсѣ, нрѣдхмѣнѣсѣсѣ
нѣне силе. снѣсѣсѣ шѣз горѣ сѣсланнѣю прѣтѣнѣлюѣнсе
Доле

СЛОВО ЧЕТВЕРТОЕ. НАБЛГОВѢЩЕНІЕ. ПРЕСВѢ-
ЩЕ. С ПРАТО МАЖИМА, ИСПОВѢДНИКА :

БЛГОВѢЩИТЕ ДНѢ ШДНЕСТІЕНІЕ БГѢ НАШЕГ.
 ЕВО ШСГЕ ЦѢВНИЦЕ ДВЫ ПРѢСМЫ НАТННІЕ БЕСЕ
 ДУХ. ЯСАМЪ ОВО НБЕСЕШ ПРОИЗВОДИСЕ ЗАТЮТЕ
 ПАІГЪ ДОНСТА ПОТРАВНИЦЫ. КАКОСЕ ПИИШЕ Д
 ДНѢ НАДНѢ ВАЛМА НАМЪ СІСАЗИВАТИ БЖІЕ НАДМА
 МИ ДОБРОПВОРСТВО. НЕРНО ПОГА ДВА ПРРКА. ПААСІА
 АГЛАСІА ІСНИТАШАЛГНРЪ. ПРЕОЦЕМЪ ПРЕТГЕДВЫ БГО
 МАИГЕ ОУКАЗУЕ. ИШТХУДА ВЕЛНІОН ОВОИ ЗЕМЛНОИ
 ННБНОИ ЦРЦИ. ЦРКОГА РОДА ІСОЛЕНО НТЮДРЕПЛОСЕ ВХ
 ТЕ. АШДОВУ ОТЕПЪ НАПАТГРІАРА АБРААМА ПЛЕМЕСЕ
 ПРЕВОДЫ НІЕНО. ШОЕ ПОТРЕ НІЕМУ НОБРЕЧЕНО ШБА
 ЗАВВО ШСОЛЕНАМУ РОДЕНЕ ТЮСТАМА. НЕРНО ПОТГЕЛЕС
 НОМЕ ЗАВИДАЮ ШНИХСЕ ПЕТЛИ ДОМРІЕ ХС. ЗАТГО ННЕ
 ПЕІГЪ ДНѢ НАДНѢ ВАЛМА ТГО ЛЕТЮПРОІСАЗИВАТИ ВЕ
 ЛНІСО СТИИВАНЕ НАШЕ ШБА. НЕТО НЕВАІСЫ НАМЪ Ш
 ШСЪ ШТАСА. НАИТАТЕ ТГОМЕ ТЮСЛБДАІГЪ. АДАСТЕНІЕ
 НАМАМА ХВО. ШОЕ ДРХТО. АІСО НІЕ ТГО НЕИЗТОВОРНО ННЕ
 ГОВО ИСПРАЗЖНЕНЕ СВОЕМУ ТОЛЕМОСТІИ НСМАЖЕНІЕ Д
 ЛЕ ІСНА

Слово Максима Исповедника на Благовести, Слова избрана (1743), Архив САНУ, 137 (101), 625a.

и ѿсвѣрны оустпаанъ приносимое ктѣбы. подд
 аъ зѣбъ житію истравленіе. добродѣтелиемъ
 приложеніе ивъзращеніе. настрашномъ же ивъс
 мѣрномъ сѣднѣи. своего снѣ, и нелицемернаго
 сѣднѣи нехѣтеннаго. мѣтнѣа намъ его бытнѣ
 творнѣтѣа. деснаго стованія насъ сподобы. и
 съжнѣимн вътиннѣи пѣамо, и деже въсѣгда
 празнѣющнѣи нѣсѣ. **И**ко помѣ подобѣе въсѣгда
 слава, частѣ ипокланнѣи. събезначелны его оѣ
 мѣ, нѣспрестѣымъ нѣлѣтымъ, и живорещнѣи его
 дѣомъ. и нѣи, и прѣно, и въ вѣкы вѣко, аминѣ:

Слово пѣтое зѣбъ. изъгрѣбѣ. а. на блѣтовѣщеніе
 престѣые вѣще бѣще и прѣнодѣбы мѣрне. сѣи.
 радѣнсе шѣраванна гѣ стобѣою: шѣво сѣ рѣтн,
 арѣатѣа гаврнѣа дѣпрѣоѣи двѣи мѣрн. на пѣнѣа
 оѣевангѣлію сѣта аѣи лѣге. глава. а. зѣте. гѣ

Съ радѣстнѣота нѣа слѣте, гѣдѣно нѣи ма пѣ
 те нѣбрнѣе. зѣпо и шѣрадѣстнѣи на тннѣе поздѣра
 нѣи шѣтѣа послѣатѣи арѣатѣа гаврнѣа. гѣдѣво
 нѣцы мѣрн гѣворѣтн. радѣнсе шѣрадѣованна.
 Арѣи

Прво слово Лазара Барановича из Труби словес, Слова избрана (1743), Архив САНУ, 137 (101), 6526.

зне врле рѣти изъмѣслѣи оустпа. те шѣ веселише пох
 даано слышюуѣхъ мѣрю. сретѣхси рече врлхъ добавилъ
 бѣ. не штрнжы онъ стѣга дѣа бжїа совы говоренїе
 шн. шо рече. стѣгнѣ дѣъ нааге дѣѣн. вѣъ мѣре сто
 бомѣе. онъе нснама грозѣтебе. вельи намъ апль. е
 да винѣо занрѣ незнааге. дасъ ваша пѣблеса зслави
 хъвы. кааго дѣъ стѣи донышъ настѣхъ бѣцѣ. кааго ннана
 нуроды. аакомо добры, нхъвѣры пѣрды. нлѣте рече нескѣ
 ны шѣме. керно вашасъ пелеса домовн стѣомхъ дѣхъ
 пѣто радн нмы радѣмосе, нсѣ веселимосе кѣпно
 стѣобю вѣще наша пресѣа бѣе. вѣсе вѣа, амннѣ.

шѣго мѣже празннще. девѣтое слово :

Накоже дѣжъ стѣнѣе нрѣно стѣнѣе. тѣи мѣре рѣ
 носы, шѣпѣн оудаленное. снѣ пѣи шѣпѣн
 пѣпѣскн. хѣ дѣжъ, нмѣже рѣно пѣвое шѣрѣнсе. ма
 рїа бѣ камо шѣвѣ рѣно, шѣсе хнѣта преоденѣ бжїе
 мѣнн. ннѣ собо прешѣлатн, поатловѣ сказнванню.
 констѣсе хѣкѣртнмы. пѣо сотѣме оудѣстѣсе преобѣ
 кнн. каако шѣе жѣноме тѣсѣхъ сладѣса ннннѣ затн
 тѣе стѣдѣна наврѣннны вода. пѣакогѣрѣ знаде пѣо
 бѣ

маслице зеленъ стрѣхуауъ • дѣтъ стѣи нѣде нааѣте го
 лѣбнице съ масинною • ꙗко ѿтѣхѣ нмагѣи глѣши нѣп
 нисе дѣшѣ моѣ • нѣстѣне радостѣи въсѣвалѣте оуѣла
 моѣ • величѣнѣ дѣша моѣ глѣ • нѣ въ радобѣсе дѣтъ моѣ ѿ
 бѣѣ стѣ моѣмѣ • прознаде ное ꙗрозъ голѣбнице донос
 нѣ маслице дѣ оуѣстѣпнѣла вода съ землѣ • ное ꙗвоего
 ꙗговѣта ѿ воде вѣнно сътворѣ • да бѣсе ѣмножѣю бѣи
 глѣ • ꙗмо нѣ блѣтъ се понасторѣи, ꙗже атѣлѣ • да бѣ
 нѣже нѣстѣтъ стѣобою прѣга дѣво бѣе • сѣю блѣтъ да
 нѣтѣтъ мамѣ • ѣмѣже слава въ вѣсѣгы вѣвѣгомѣ • аминѣ

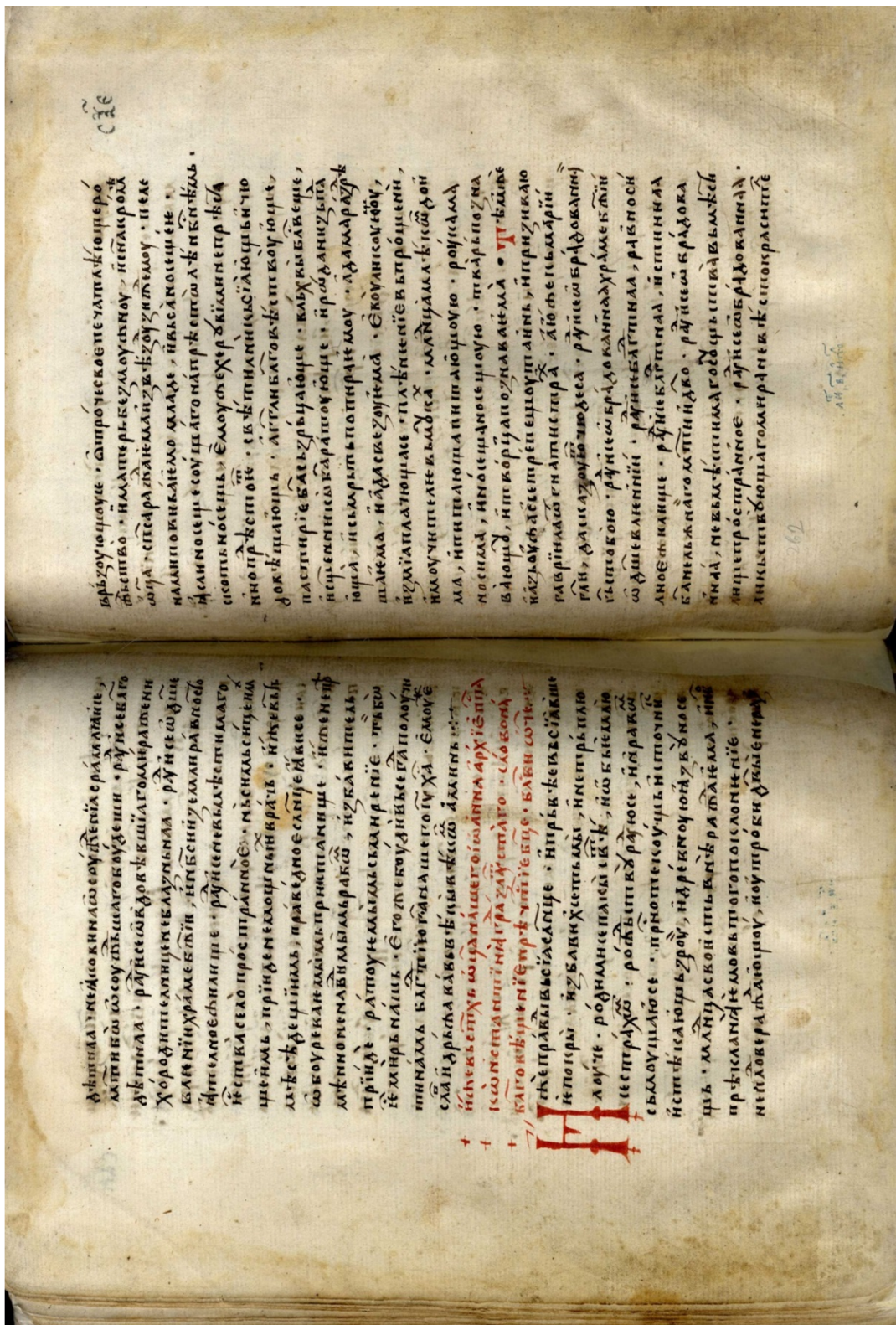
Слово десѣтое. наѣтрѣни поѣѣлю • нѣи наѣанѣне.
 поѣнѣ трѣмѣи поѣелнонѣ • ѣѣлѣ ѿ лѣхѣнѣ • заѣело • дѣ

Въ време ѿно, въстѣавѣши мѣра • нѣде въ торѣмѣ съта
 цѣнѣемѣ въ градѣ ѣдовѣ, нѣ въ нѣде въ домѣ заѣарѣнѣ.

нѣцѣлова ѣнѣславѣтъ: ꙗко вѣнѣе • сѣмѣ.

Радостливѣ блѣовѣще нѣю гѣрѣнѣо глѣ • ꙗко прин
 ми прѣнодѣва мѣра • да ꙗже она заѣетѣи нѣрдѣнѣи сѣи
 бѣжѣи • нѣто дѣчѣ ѿ аѣтѣла • да нѣ заѣарѣнна жена ѣнѣ
 сѣвѣфа оуѣ своѣю ѿнѣ старѣетѣ заѣтрѣнѣла • ꙗко ꙗ
 ꙗко ѿстѣавѣ атѣлѣ, ꙗко вѣмѣ ѿде нагорѣ оуѣ глѣ ѿ дѣнѣ

Тлкованије, Слова изабрана (1743), Архив САНУ, 137 (101), 681а.

Слово Јована Златоустог на Благовести, *Зборник житија и слова* (XIV век), Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, Ђоровићева рукописна збирка, 258.

жанезнаю . **Д**хъ стпы наидетпъ на тпе . иснаа **АГГЛЪ**
вышнѣго шѣвнѣтпте . тѣмь нрѣженое
нстѣе стпо на рѣтпсе снѣ вышнѣго . небон
семаріамь шѣрѣтптебо блгодетпъ шѣа .
Много нще моею тпнноу прндеснѣа . блго **БЦА**
вѣстпнѣтп мн нкако нзѣукасасосе . нножа
нше невѣрѣстпоую тпаковнмь . прѣславн
мь блговѣщеніемь , глнглннн . **Ш**рѣзн **АГГЛЪ**
невѣрнн нравѣ дѣо . себогако мнѣ мннпсе .
сконѣтасесѣ словесамога . ноупробатпвога не
въместпнмаговѣместпн . ащенехощесн ,
заненево нзнеможетп шѣа въсаисѣль .
Корѣне двѣска , нцрѣскаго соущн . бо нседа **БЦА**
некако тпконшномь , прнденнѣ . лѣжабо
ненатаннѣ оуннчнженіе . нтвнпъ прѣчен
грѣхѣ пѣталь ннеренскы стпнн . **С**ѣтп ро **АГГЛЪ**
ждѣшн нгѣ . Едннго начельнѣ тронцѣ .
нрадѣстп мнровн , нсходатпавшн ннзгѣла
нноу . нноженнкогда же аггльскы лннкь ,
нлнчѣчѣскы . ннодатпнбоудѣтп . нме
тпвоѣ въвѣжкы вѣвенно . **С**пнтеліа когѣ **БЦА**
сѣшн шѣблнчнмн юноше . оуднклнѣтпбо
вѣнстпноу . аггльскыѣ разѣумнѣ красѣтп
пламеннѣ нмнѣго шѣтпнѣ . чнннчельнѣ
тпвоѣ блго вѣщеніа . **К**расѣтп нсладѣстп **АГГЛЪ**
соутп глнпвоѣ . нсегораднтп рѣкоу . гако
нѣтпохѣтп плѣтѣскыѣ , ншѣтпохѣтп моу
жѣскыѣ . ншѣа нсашѣстпвѣа стпго дѣа .
тпвоѣ рѣженіе боудетп . **К**тпо оувѣрнтп , **БЦА**

Слово Јована Дамаскина на Благовести, *Поменик водичнички* (крај XV – почетак XVI века), Архив САНУ, 32 (138), 19.

СЛОВО ПЕРВОЕ НА БЛГОВЪЩЕНІЕ ПРЪТЪМЪ КЪМЪ

Млѣ
кѣ,
Днѣ.

Радѣнемъ Орадѣваннама Гдѣ съ тобою.
Словеса съ Яхъагъа Гавріѣла къ Прѣтѣмъ Дѣтѣ Мрѣи, на
писаннама оу свѣго свѣ: Азкѣи, в Галвѣ ѡ. в За: г.

В радостнаго слѣтѣвѣ Нѣе, и дѣже
нѣсть печали, ни воздыханіа, ш радостн
научнаетѣ Челованіе, Посланнаи ш Бга
Гавріѣла къ Дѣтѣ Мрѣи, гдѣ: Радѣнемъ Ора-
Дѣ: ѡ.
Дѣваннама. Слѣшѣтеліе Возанеленнѣи. Не шберѣтѣ
Земла Челованіа Кѣи доутоунаго, дондеже Нѣо
на се неподенжѣа, Ягъагъа Перѣомъ, не земнымъ,
Сѣе Челованіе написавши, Радѣнемъ Орадѣваннама Гдѣ
съ тобою. ш Нѣа нахѣена Земла, симъ образомъ Тѣе
Прѣце Челѣтѣ: Радѣнемъ радостн прѣлѣанше, Тѣе
подѣлѣтѣ радѣватнѣа бѣннѣи. Коѣа радѣи кнѣи Кѣтѣ
радѣватнѣа подѣлѣтѣ, Посланіемъ Ягъагъа на
Нѣтѣшней Прѣповѣдан нахѣени бѣтн ѣмамы. Радѣст-
номъ Ягъагъомъ Челованію, съ радѣстѣи наклонѣтѣ

ы оушн

Прво слово Лазара Барановича, Труби словес (1674), Библиотека Српске православне црквене општине у Будимпешти, 114, 181.

ВАЗАНС, НАБЛГОВЪЩЕ НІЕ

Прѣтон Бгородичи.

Ико Вездѣ понесомъ в Лѣвантѣ, ико Кипаріе
нагорѣхъ Армоніи, ико Фініѣхъ повиснемъ
иже на приморіи. Ісѣвъ Сирахъ, ісѣ.

Кгда посылалъ Бгъ Моуіеа до
Фараона Крѣла Егуптскогѣ, Исѣвъ
и казалъ мѣвити ѣмѣ, же бы
выпѣтилъ зъ Егуптѣ аи Іялнѣ,
ѡбавляа Моуіеа ити до Фараона и мѣвити
до него: вымѣляа неспоиеноу мѣвѣи
же немоглъ ѡжила днѣи мѣвѣи, Праблѣвнѣи
Хрѣіане, намачилъ и мене Бгъ днѣи нѣшнего
же бы мѣвѣилъ до Прѣтон дѣи Крѣлѣи
свѣта и хвалѣилъ ѡнѣи, бо негѣ днѣи е стѣ,
Блговѣщеніе Прѣтон Бцнѣале и ѣ ѡбавляа
мѣвѣи до нѣи, бо неманъ такѣи мѣвѣи, поѣралъ
на ѣи похвалѣи налѣжнѣ; поѣшилъ Бгъ Моуіеа,
мѣвѣи до него: Исѣвъ ѡбѣрѣдѣ оустѣ твоѣи и
оустѣи твоѣи, ѣже ти бѣде глачи, такъ и ѣ
сподѣбана, же и мой Бгъ оустѣ ѡборитъ и
наѣчи мене, цѣо манъ мѣвѣи, чинитъ менѣ

Ѡг

вездѣчнѣ

КАЗАНЕ БНАБЛГОВЪЩЕНІЕ

СКВ

Прѣтон Бгѣородици.

Радѣнїа шѣрадованїа Гѣстоѣон. Лукѣ, а.

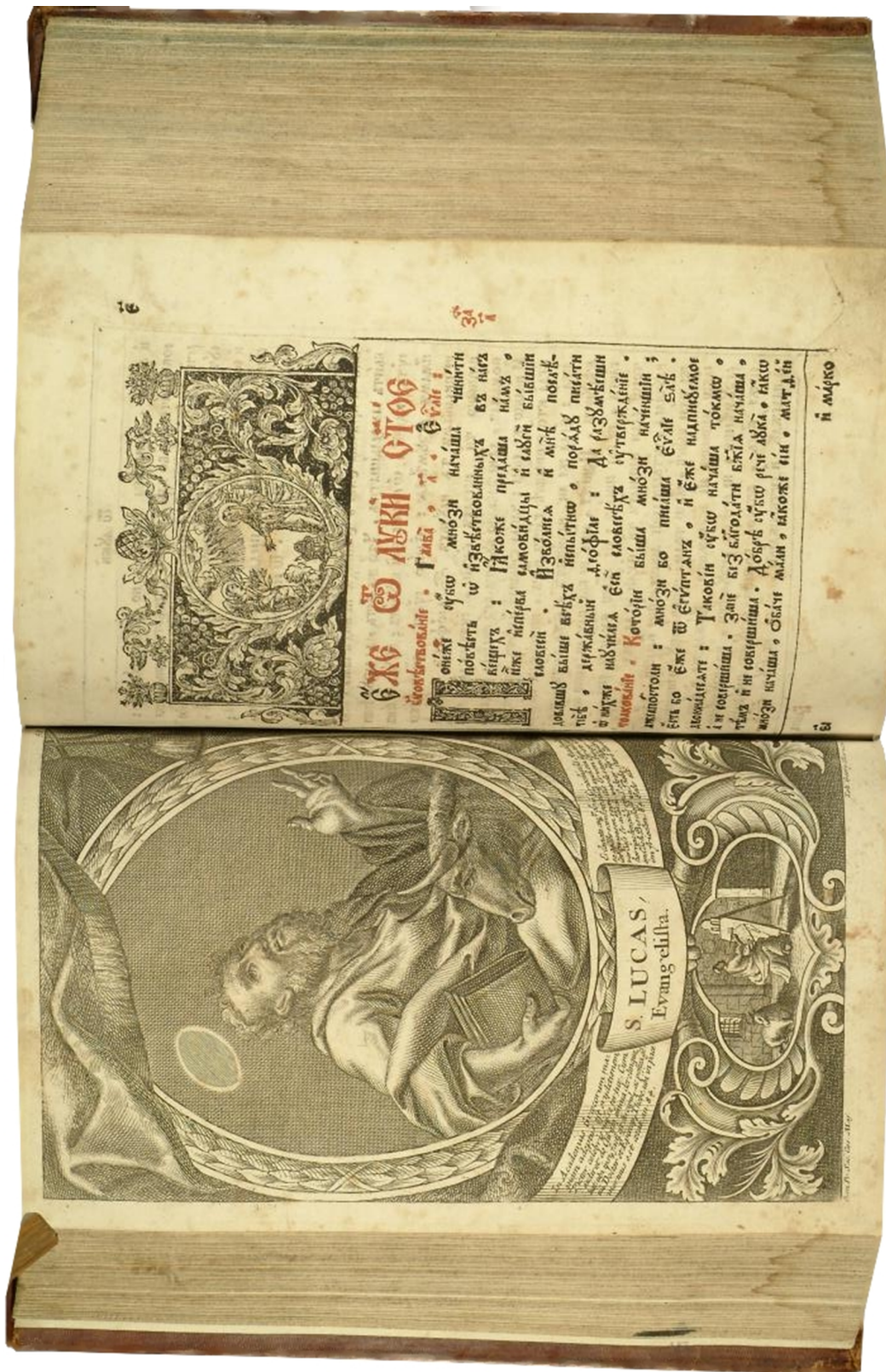
Дѣшнїе Црковнїа Нѣомѣ Прѣтѣи
Дѣвѣ называѣт, мѣлѣн: Чтѣтѣ
на рѣчѣмѣ сѣ шѣрадованїа! Нѣо,
аѣко вѣмѣ в Нѣѣ мѣшкаѣтѣ Бгѣ, бѣдаѣтѣ
ѣла мнѣтѣ мѣлѣного: Ктѣбѣ вѣдѣдѣх ѣчи
моѣ жнѣвѣнїа на нѣсї, тѣ в жнѣвѣ прѣтон
Дѣмѣ мѣшкаѣтѣ Хс Бгѣ ншѣ, прѣ дѣвѣ мѣнї,
Гдѣ мѣлѣ шѣнѣѣ ѣроднїтнїа, дѣлѣго мѣлѣ
донѣѣ Ягѣтѣ Гаврїїа: Радѣнїа шѣрадованїа
Гѣстоѣон, Нѣо шѣкрыванїтѣ шѣлаки, бѣдаѣтѣ
тѣго ѣла мнѣтѣ: ѣдѣванїемѣ нѣо ѣлаки,
н Прѣтѣѣ Дѣмѣ ѣмерлон тѣло Гдѣ Янѣшѣ
прѣданїа до грѣвѣ н шѣбѣлїа ѣла мнѣ: вѣнѣходѣ
їа мѣвѣ шѣ вѣгѣптѣ, на тѣѣ члѣѣ шѣолоѣ вѣоло
шѣточнїаѣ Прѣтѣи Дѣвѣ н Янѣло, тѣ, жѣ тѣмѣ
лнѣ шѣбѣанїе чѣлї, а Прѣтон Дѣмѣ н Янѣловѣ
за ѣолоко нѣвнѣдѣлї, шѣолоками Прѣкѣ
їаїа называѣтѣ лнѣн бѣрнїхѣ, мѣлѣн:
Нѣщїнѣ жѣ іако шѣлацѣ плѣвѣтѣ, шѣтѣчнїа мѣ
н мѣтнї нѣо, прѣтѣи Дѣвѣ вѣоло, мѣ шѣолокѣ,

Епїфл
наѣспѣ
пѣ бѣчѣ

Нѣѣ ѣѣ

Слово на Благовести Јоаникија Гальатовског, Кључ разуменија (1659),
<http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/363>, 222.

Тлкованије на Благовести, *Евангелие с толкованием* (1756),
<http://old.stsl.ru/manuscripts/staropechatnye-knigi/332?fnun=219>

Биографија

Милеса Стефановић-Бановић рођена је 1979. у Београду. Средњу школу завршила је у Линцу (Аустрија). Дипломирала је 2003. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду на Смеру за мађарски језик и књижевност. Године 2008. дипломирала је такође на Православном богословском факултету у Београду. Магистарску тезу под називом „Записи у српским рукописима Сентандрејске збирке” одбранила је 2010. на Филолошком факултету у Београду. Наредне године при истом факултету започела је рад на докторској тези „Беседе, слова и поуке на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића“. Током студија, у различитим периодима била је стипендиста Министарства просвете РС, Министарства вера РС и немачке Фондације „Конрад Аденауер”.

Од 2009. запослена је као истраживач-сарадник у Етнографском институту САНУ. Тренутно је ангажована на пројектима: „Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност“ и „Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије. Израда мултимедијалног интернет портала ‘Појмовник српске културе’“. Аутор је већег броја научних радова, приказа и превода, објављених у домаћим и иностраним часописима и тематским зборницима. Учествовала је на више научних скупова и конференција у земљи и иностранству.

У својим истраживањима, филолошко-антрополошким приступом језичкој, књижевној и етнографској грађи, како у архивским, тако и у савременим изворима, проучава религијске теме у књижевности и култури. Области интересовања обухватају културну историју и наслеђе Срба на подручју Аустроугарске, питања етничког идентитета, традиционалне и савремене облике религиозности и обредно-религијску праксу.

Говори и користи литературу на немачком, мађарском, енглеском и руском језику и служи се француским. Током студија теологије изучавала је црквенословенски, старословенски, руски, старозаветни јеврејски и новозаветни грчки језик.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписана Милеса Стефановић-Бановић

број индекса

Изјављујем

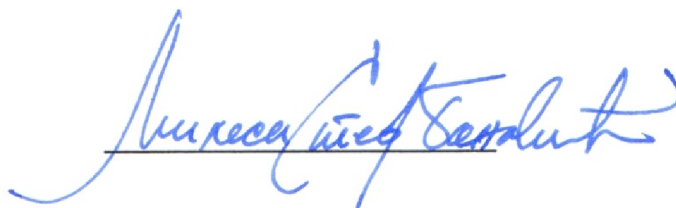
да је докторска дисертација под насловом

Беседе, слова и поуке на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршила ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 22.12.2015.

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Милеса Стефановић-Бановић

Број индекса:

Студијски програм: наука о књижевности

Наслов рада: **Беседе, слова и поуке на Благовести у преводу и преради
Гаврила Стефановића Венцловића**

Ментор: проф. др Томислав Јовановић

Потписана Милеса Стефановић-Бановић

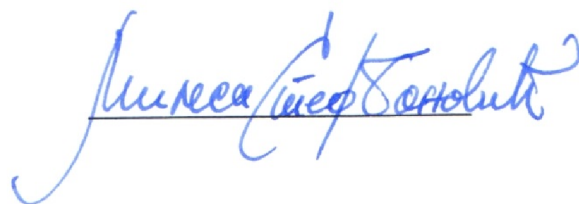
Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 22.12.2015.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Беседе, слова и поуке на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучила.

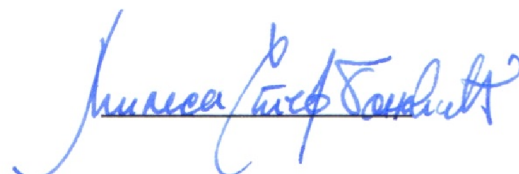
1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 22.12.2015.

Милеса Стефановић-Бановић

1. Ауторство - Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. Ауторство – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.